

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA ANUL CLVI
CONVORBIRI LITERARE

FONDATĂ DE SOCIETATEA JUNIMEA DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867

Director: Cassian Maria SPIRIDON

„Astăzi gimnastica îndoielilor e obligatorie...”

– dialog cu scriitorul **Leo BUTNARU**

ANCHEȚA REVISTEI: EMINESCU AZI: Mihai CIMPOI

POEZIE: Carmen Maria MECU, Dumitru CHIOARU, Francisca RICINSKI

PROZĂ: Corneliu BICHINEȚ TEATRU: Aurel ANDREI

Ion PAPUC: Cei din închisori

Gheorghe GRIGURCU: „A te lupta cu tine însuși”

Theodor CODREANU: Glose barbiene

Mircea PLATON: Mircea Miclea și Antișcoala Ardeleană

Mircea A. DIACONU: Cernăuți – Bucovina, la scara 1/1

Cornel UNGUREANU: Un itinerar în căutarea lui Mircea Eliade

Ioan HOLBAN: Lucian Vasiliu

Constantin BOSTAN: Elanuri ecumenice

Gellu DORIAN: Gabriel Chifu – Papyrus

Nicolae SCURTU: Câteva mărturii ale poetului Aurel Dumitrașcu

Corneliu CAPITOLIN: Reînființarea bacalaureatului

Daniel CORBU: Alexandru Calmâcu și cartea de la Răspântii

Theodor DAMIAN: Actualitatea viziunii lui Eminescu asupra educației

Constantin COROIU: În pragul Anului Călinescu

Elena VULCĂNESCU: Șoimescu versus Eminescu

Liviu PAPUC: „Escapada” teatrală a lui M. Eminescu

Simion Alexandru GAVRIȘ: „Doctrina” unui politician fără doctrină

Dragoș COJOCARU: Despre scutul care scutește

Dan TOMULEȚ: Diognet

Ovidiu PECICAN: Izvoare literare englezești ale filosofiei lui Noica

Pompiliu CRĂCIUNESCU: Bulboane cu apă vie

Dan CIACHIR: Boierul îmbisericit

Gina STOICIU: Cuplul, oglindă a epocii

Dana GÎRBOVAN: Marea Unire, elitele naționale și Constituția României

Ioana DIACONESCU: Valeriu Jereghi: Pandemia – „o frescă a timpurilor noastre”

Literatura azi: **Ioan LASCU, Marius CHELARU, Emilian MARCU**

Cronică literară:

Comentarii critice:

Actualitatea literară:

Cristian LIVESCU

Adrian Dinu RACHIERU

Luiza NEGURĂ

Constantin DRAM

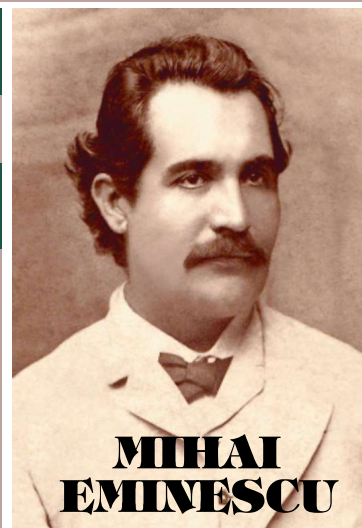
Vasile SPIRIDON

Cristina SCARLAT

Livia IACOB

Antonio PATRAȘ

Adrian G. ROMILA

**MIHAI
EMINESCU**

**VALERIU
JERECHI**

DUMITRU CHIOARU

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR
DIN ROMÂNIA
FONDATĂ DE SOCIETATEA JUNIMEA
DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867
EDITOR: ASOCIAȚIA
REVISTA CONVORBIRI LITERARE
ASOCIAȚIE DE UTILITATE PUBLICĂ

Redacția:

Director: Cassian Maria SPIRIDON
Redactor șef: Mircea PLATON
Redactor șef adjunct: Marius CHELARU
Secretar general de redacție: Dragoș COJOCARU
Redactori: Liviu PAPUC, Antonio PATRAȘ

Colegiul:

Ana BLANDIANA
Mircea A. DIACONU
Gellu DORIAN
Constantin DRAM
Gheorghe GRIGURCU
Ioan HOLBAN
Cristian LIVESCU
Virgil NEMOIANU
Basarab NICOLESCU
Ion PAPUC
Ioan-Aurel POP
Adrian Dinu RACHIERU
Vasile SPIRIDON
Dan TOMULEȚ
Alexandru ZUB

Secretariat: Doina BUCIULEAC, Olga IORDACHE

Biblioteca revistei „Convorbiri literare”
nr. 1(337) / ianuarie 2024
Dumitru CHIOARU – *La grande storia*

Revista *Convorbiri literare* găzduiește opiniile,
oricât de diverse, ale colaboratorilor.
Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text
aparține, în exclusivitate, autorului.
Redacția își rezervă dreptul de a schimba titlurile.

Revistă indexată EBSCO

www.convorbiri-literare.ro

CUPRINS

Cassian Maria SPIRIDON – *Eminescu și românii din afara țării* / 1

ANCHETA REVISTEI – *EMINESCU AZI* / 11
Mihai CIMPOI

„Astăzi gimnastica îndoilei e obligatorie, în lume simțindu-se
o hamletizare generală” – dialog cu scriitorul Leo BUTNARU / 13

Ion PAPUC – *Cei din închisori* / 26
Gheorghe GRIGURCU – „*A te lupta cu tine însuși*” / 30
Theodor CODREANU – *Glose barbiene* (III) / 33
Cornel UNGUREANU – *Trepte. Un itinerar*
în căutarea lui *Mircea Eliade* (II) / 36
Mircea PLATON – *Mircea Miclea și Antișcoala Ardeleană* / 42
Mircea A. DIACONU – *Cernăuți – Bucovina, la scara 1/1* (I) / 47
Ioan HOLBAN – *Lucian Vasiliu* / 51

INEDIT – ARHIVE LITERARE

Constantin BOSTAN – *Elanuri ecumenice: Fericitul Episcop Ioan Bălan*
și *Mitropolitul Nicolae Bălan, în scrisori către Elie Dăianu* / 61

RESTITUIRI

Nicolae SCURTU – *Câteva mărturii ale poetului Aurel Dumitrașcu* / 65

TEXTE DE IERI PENTRU AZI

Corneliu CAPITOLIN – *Reînființarea bacalaureatului. Necesitatea lui*
în legătură cu ultimele turburări studențești / 67

POEZIE

Leo BUTNARU / 68
Carmen Maria MECU / 70
Dumitru CHIOARU / 71
Francisca RICINSKI / 72

PROZĂ

Corneliu BICHINEȚ – *În zona lui Toader Bomfaier* / 73

TEATRU

Aurel ANDREI – *Violet* / 76

CRONICA LITERARĂ

CRITICA POEZIEI: Cristian LIVESCU – *Meditația regresivă:*
Elena Amariei / 82
CRITICA PROZEI: Constantin DRAM – *The incredible vastity*
of the end just begins / 86
CRITICA PROZEI: Livia IACOB – *O (re-)citire*
în infidelele stele ale prezentului / 89

COMENTARIILE CRITICE

Adrian Dinu RACHIERU – *Matei Călinescu, poetul* / 92
Vasile SPIRIDON – *Despre sine și despre ceilalți* (II).
Monica Lovinescu (1923-2008) / 96
Antonio PATRAȘ – *Cu Ilina Gregori, în căutarea amintirilor uitate* (II) / 99

ACTUALITATEA LITERARĂ

Luiza NEGURĂ – *Încotro se îndreaptă lumea?* / 102
Cristina SCARLAT – *Simion Bogdănescu, lup de poet* / 104
Adrian G. ROMILA – *Corporatist și solitar* / 106

LITERATURA AZI

Ioan LASCU – *Întunericul care ucide* / 107

EX LIBRIS

Gellu DORIAN – *Gabriel Chifu* – *Papirus* / 110
Marius CHELARU – *Un jurnal altfel* / 114
Danel CORBU – *Alexandru Calmăcu și cartea de la Răspântii* / 116

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială
a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

ISTORIE LITERARĂ

- Theodor DAMIAN – *Actualitatea viziunii lui Eminescu asupra educației* / 118
Elena VULCĂNESCU – *Șoimescu versus Eminescu* / 122
Robert LAZU KMITA – *Ivan Turbincă, exorcistul vesel* / 129
Constantin COROIU – *În pragul Anului Călinescu* / 131
Liviu PAPUC – „*Escapada*” *teatrală a lui M. Eminescu și alte întâmplări de la 1864/ 135*

ISTORIE

- Simion-Alexandru GAVRIȘ – *Doctrina” unui politician fără doctrină: câte ceva despre Lascăr Catargiu și opiniile sale politice* / 139

ESEU

- Dragoș COJOCARU – *Despre scutul care scutește* / 142
Dan TOMULEȚ – *Diognet (III)* / 146
Ovidiu PECICAN – *Izvoare literare englezești ale filosofiei lui Noica* / 150
Pompiliu CRĂCIUNESCU – *Bulboane cu apă vie* / 152
Dan CIACHIR – *Boierul îmbisericit* / 155
Wilhelm von HUMBOLDT – *Memoriu privind înființarea Universității din Berlin* / 157
Prezentare și traduceri de Eugen MUNTEANU
Magda CĂRNECI – *Jurnal spiritual (pe sărite) – 2000: încă un an aparte (XLIII)* / 161

PSIHOLOGIA AZI

- Gina STOICIU – *Cuplul, oglindă a epocii* / 164

JURIDICE

- Dana GÎRBOVAN – *Marea Unire, elitele naționale și Constituția României* / 168

CARTEA DE RELIGIE

- Florin CRÎȘMĂREANU – *Despre exegeza biblică în perioada patristică* / 170

CARTEA DE FILOSOFIE

- Ioan-Alexandru TOFAN – *Cum să trăiești într-o paranteză* / 172

CARTEA STRĂINĂ

- Marius CHELARU – *Beethoven și Revoluția Franceză* / 173

LITERATURA UNIVERSALĂ

- Joan DIGBY / 176
Prezentare și traduceri de Olimpia IACOB
Poezie universală / 177
Traduceri de Cătălina FRÂNCU

ACTUALITATEA FRANCEZĂ

- Simona MODREANU – *Tigrul trist al literaturii* / 178

ANTICHITATI ACTUALE

- Ioana COSTA – *Camee, cameo* / 180

ARTE

- Ioana DIACONESCU – *Valeriu Jereghi: Pandemia – „o frescă a timpurilor noastre”* / 181
Marian Sorin RĂDULESCU – *Recviemuri pentru vise – Boyz and girlz* / 184
Alex VASILIU – *Muzica la „România literară”* / 185

PANORAMIC EDITORIAL

- Marius CHELARU – *Edizioni moldave/ autori moldavi* / 188
Emilian MARCU – *Vitrina cărților* / 192

VARIA

- Ana PARTENI – *Uniunea Scriitorilor din România – Filiala Iași* / 195
Valentin TALPALARU – *ComPresa revistelor* / 198
Cristian CHIPRIAN – *Curier de ambe sexe* / 200

CONVORBIRI LITERARE

MEMBRĂ A ASOCIAȚIEI REVISTELOR,
PUBLICAȚIILOR ȘI EDITURILOR
(ARPE)

CUI 28447247

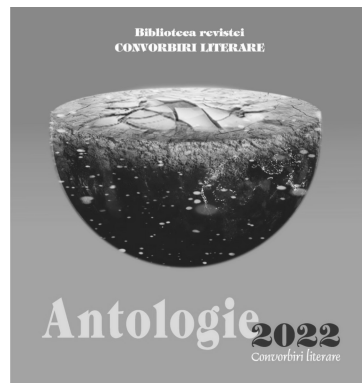
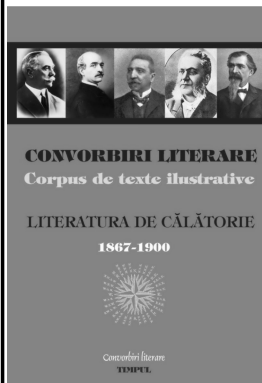
Redacția și administrația:

I.C. Brătianu nr.22, etaj 1, Iași, 700037
Tel.: +40 799 987 449,
e-mail: convlit95@yahoo.com
CONT RO17RNCB0175033572460001 – BCR Iași

Abonamente

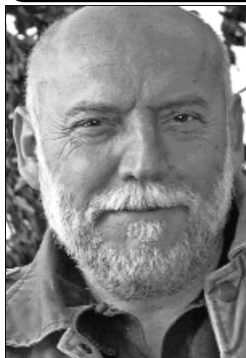
Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei:
168 lei/ an + 24 lei taxe poștale,
84 lei/ 6 luni + 12 lei taxe poștale.
Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată adresa dv. poștală completă și perioada de abonare.

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul
RO17RNCB0175033572460001 – BCR Iași

Preluarea și reproducerea textelor publicate în *Convorbiri literare* este permisă numai cu acordul revistei și/sau al autorului, cu specificarea sursei, în conformitate cu legele dreptului de autor din România!

Tiparul executat de SC PIM SRL Iași

EMINESCU ȘI ROMÂNII DIN AFARA ȚĂRII

Cassian Maria SPIRIDON

Citim în *Fragmentarium* eminescian (ediție Magdalena D. Vatamaniuc, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981), capitolul *Filologie*: „Limba românească e la sine acasă o împărăteasă bogată căreia multe popoare i-au plătit dare în metal aur pe când ea pare a nu fi dat nimănui nimic. Dar metalul aur ea l-a tipărit în tipariul ei propriu și e azi al ei pentru că tot poartă efigia ei neschimbată, neschimbabilă chiar. A o dezbrăca de averile, pe care economică și chibzuită le-a adunat în mii de ani, însemnează a o face din împ[ărăteasă] cerșitoare” (manuscris 2257). Iar în manuscrisul 2275 B încă mai accentuat ni se spune un adevăr preluat și de Nichita Stănescu și adesea trecut de mulți dintre noi la diverse: „Nu noi suntem stăpînii limbii, ci limba e stăpîna noastră. Precum într-un sanctuar reconstituim piatră cu piatră tot ce-a fost înainte – nu după fantezia sau inspirația noastră momentană – ci după ideea în genere și în amănunte – care-a predominat la zidirea sanctuarului – astfel trebuie să ne purtăm cu limba noastră românească. Nu orice inspirație întîmplătoare e un cuvînt de-a ne atinge de această gingașă și frumoasă zidire, în care poate că unele cuvinte aparțin unei arhitecturi vechi dar în ideea ei generală, este însăși floarea sufletului etnic al românimii”.

În ediția de *Opere politice* pe care am publicat-o inițial în trei volume la editura Timpul în anii 1997, 1998 și 1999 și apoi adunate într-un singur volum în anul 2000, am organizat publicistica eminesciană pe mari tematici, în care avem pagini dedicate inclusiv românilor din afara provinciilor care în 1918 s-au unit într-un singur stat, România.

În *Se vorbește că în Consiliul...*, studiu publicat în *Curierul de Iași*, numerele de pe 17, 19, 21, 26 și 28 noiembrie 1876, citim: „Constatăm mai înainte de toate că românii nu sînt nicăieri coloniști, venituri, oamenii nimănuși, ci pretutindeni unde locuiesc sînt autohtoni, populație nepomenit de veche, mai veche

decît toți conlocuitorii lor. Căci dacă astăzi se mai ivește cîte un neamț singular, care caută să ne aducă de peste Dunăre, nu mai întrebăm ce zice un asemenea om, ci ce vrea el. Nici mai este astăzi chestiunea originii noastre, abstrăgînd de la împrejurarea că o asemenea interesantă chestiune nu este de nici o importanță. Daci sau romani, romani sau daci: e indiferent, sîntem români și punctum. Nimeni n-are să ne vește ce-am fost sau ce-am trebui să fim; voim să fim ceea ce sîntem – români”.

Interesul redactorului de la *Curierul de Iași* se îndreaptă cu îndreptățită atenție și asupra situației românilor de peste Dunăre, localizați într-un areal aflat la acea vreme în componența Imperiului Otoman. „Pentru un teritoriu poliglot ca cel turcesc, poetul consideră în *Un cuvînt la vreme...* (Curierul de Iași, 1 decembrie 1876) că „egala îndreptățire a limbilor și confesiunilor va fi un lucru de căpetenie, formațiunile teritoriale, un lucru secundar”.

Pentru împlinirea acestui deziderat, importante sunt, cum consemnează în continuare: „Libertatea bisericească și școlastică pentru românii din dreapta a Dunării trebuie însă asigurată, ca să fie o dată pentru totdeauna scăpați de sub presiunea spirituală, în prezent a grecilor, în viitor a altor «frați» creștini. Forma cea mai cuviincioasă ni se pare a fi reînființarea vechii mitropolii a *Proilabului*, care, prin organizarea ei bisericească pe bază democratică, cu sinod compus din preoți și mireni, să îngrijească de bisericile și școlile românești în tot cuprinsul Turciei europene. Această mitropolie care a fost și în trecut mai cu seamă pentru românii din dreapta a Dunării, iar reședința mitropolitului nu trebuie să fie neapărat la Brăila, cum era înainte, deși ar fi bine să fie pe pămîntul nostru”.

Proilaba era numele greco-slavizat al Brăilei, iar Mitropolia s-a înființat între anii 1540-1550, la scurt timp după ocuparea de către turci a orașului.

În urma presiunilor imperialiștilor moscoviți, prin dispozițiile prevăzute în Tratatul de la Adrianopol din 1828, s-a purces la dizolvarea lentă a Mitropoliei Proilabului, proces încheiat în ianuarie 1840 prin desființarea acesteia și de jure. Reînființarea pe care o propunea Eminescu ar fi asigurat libertatea bisericească, implicit scolastică a românilor trăitori în aceste spații, însoțită de autonomia deplină față de presiunile spirituale ale altor etnii de același rit creștin. „În fața cererilor tuturor naționalităților din Turcia, credem că cele ale românilor sunt mai modeste din toate și că nimeni nu va îndrăzni a tăgădui românilor un drept de care se bucură deja și grecii, și bulgarii, și sârbii, și de care românii s-au bucurat ab antiquo. Căzut în desuetitudine în vremea domniei fanarioților, reînvierea lui din cenușă va fi un titlu de recunoștință pentru generația actuală, dacă va ști să fie la înălțimea chemării sale istorice”.

Otomanii pierzând din puterea absolută deținută în Balcani, exista riscul ca românii, paradoxal, să piardă singurul sprijin, cel turcesc, care îl aveau în acest spațiu; sprijin despre care ziaristul crede că nu *il pot spera decât de la noi și în care să ne arătăm demni de încrederea* conaționalilor din dreapta Dunării. Firească atitudine și fără urmări de atunci și până în ziua de azi. Stingerea Mitropoliei Proilabului pare a fi pentru totdeauna.

În 26 septembrie 1878 publică, în foaia conservatoare *Timpu*, un articol despre *Românii Peninsulei Balcanice*, unde sunt puse în lumină interesul nostru pentru formă în paguba fondului, nestatornicia funciara prin care ne refuzăm statornicia celor pe care voim a le edifica: „Nerăbdători cum suntem, nu ne-am deprins a cunoaște că lucrurile luate din temei ar fi și mai trainice și mai folositoare și, totodată, cu mult mai ieftine decât mulțimea de forme goale, care, neavând înțeles și vitalitate, cer mereu muncă de Sisif de a fi reînnoite”.

Aici află, pe bună dreptate, unele dintre marile noastre defecte *ale caracterului nostru național*, evidențiază *cauza pentru care un element etnic atât de răspândit ca al nostru să nu ajungă la nici o însemnătate în lume, ci bucatit între zeci de stăpâni, să reziste ici și acolo, să fie absorbit însă în multe locuri*.

Redactorul de la *Timpu*, totodată, afirmă prezența pe întreg arealul balcanic și dincolo de el a etnicității noastre, punctând cu acribie prezența românească: „Nu există un stat în Europa centrală, nu există o țară, de la Adriatică până la Marea Neagră, care să nu

cuprindă bucăți din naționalitatea noastră. Începând de la ciobanii din Istria, de la morlaccii din Bosnia și Herțegovina, găsim pas cu pas fragmentele acestei mari unități etnice în munții Albaniei, în Macedonia și Tesalia, în Pind ca și în Balcani, în Serbia, în Bulgaria, în Grecia până sub zidurile Atenei, apoi, de dincolo de Tisa începând, în toată regiunea Daciei trăniane, până dincolo de Nistru, până aproape de Odessa și de Kiev”.

Pe când rușii, germanii, mai fiecare popor apusean se preocupă, sunt avizați în a-și sprijini și perpetua etnicitatea în spațiile în care aceștia viețuiesc, noi suntem singurii preocupați de înalte idealuri teoretice, de cele mai bune posibile forme *a organizării omenesti*, fără o evidentă prezență culturală, ci una cu preponderență politică. „Cu ocazia Congresului de la Berlin, aproape toate popoarele Peninsulei Balcanice au dat semne de viață, românii transdanubieni nu. Cauza e lesne de înțeles. Toate fragmentele de populații stau în legături de cultură cu acele centre politice create de naționalitățile lor. Grecii din Turcia europeană citesc limba care se vorbește la Atena; sârbii din Turcia înțeleg foarte bine instituțiile și cultura confrăților lor liberi; numai noi, cu maniera noastră de a vedea, suntem străini în Orient și rămânem neînțeleși chiar pentru cei de un neam cu noi. Cum ne-am putea explica în alt mod fenomenul atât de ciudat, ca fragmente atât de însemnate de străveche populație, precum sînt românii din Tesalia și Macedonia, să nu dea absolut nici un semn de viață, cu tot trecutul lor cel strălucit, cu toate că pînă astăzi și-au păstrat și apărât limba și datinile mai bine decît slavii, dintre care mulți s-au greșit, decît albanezii, dintre care asemenea mulți s-au făcut turci”.

O realitate care, cu trecerea timpului s-a accentuat, cu efect catastrofic asupra conaționalilor trăitori în aceste ținuturi în care, în fapt, mulți sunt venetici, dar prin dezinteresul celor din patria mamă au fost supuși unei asimilări constante, exersate pe varii paliere. În argumentația sa, Eminescu apelează la Fallmerayer și *Fragmentele* sale asupra *Orientului*.

Orientalistul austriac, în pasajele extrase de ziaristul de la *Timpu*, din care cităm câteva pasaje, afirmă: „Vlahii Tesaliei, zice Fallmerayer în *Fragmentele* sale asupra *Orientului* se numesc români, ca și conaționalii lor din Principatele dunărene, vorbesc o italienească stricată și locuiesc în creierii munților Pindului și pe cele două laturi ale lui, în ponoarele din care izvorăște Peneios și râurile afluențe, pe unde îi pomenește pentru întâia dată istoria bizantină a sutei a

unsprezecea.

Fie rămășițe a coloniilor militare romane, fie barbare autohtoni latinizați, ei se întind și se ramifică de-a lungul șirului de munți, prin Macedonia Superioară pînă sus, în Balcani, și au stat odată în legătură cu conaționalii lor de pe malul stîng al Dunării. Ei păzesc și domină porțile dintre Tesalia și Albania, iar Mezzovo, oraș zidit din piatră tocmai în creierul munților, acolo unde dintr-o parte și dintr-alta, trecătoarea se coboară în direcții opuse, este locul de căpetenie al românilor tesalieni”.

Este prezentată transhumanța oierilor români, care, în vremea iernii, când omătul acoperă înălțimile munților; ei își mîna turmele în văile cu o climă mai blîndă și le pasc, nomadizînd pe șesurile pline de iarbă, pînă chiar în lăuntrul Greciei libere, iar, cînd se întoarce primăvara, negrite sate de corturi ale pribegilor ciobani români dispar din cîmpie, căci ei se întorc la munte. Locul montan de întoarcere fiind ponoarele Pindului.

Avem și o descriere a felului de viață, a activităților și sociale și economice, cât și constanța în perpetuare și afirmarea elementului etnic, conservat indiferent de context, mai tot timpul nefavorabil: „Sobri, avînd instinct de căsnicie și industrie, românii sunt, în privința acestor calități, cu mult superiori celor care vorbesc grecește, sunt însă inferiori greco-slavilor, în spirit și în șiretlic. Totuși, acești ciobani simpli și de rînd, au o eminentă aptitudine pentru lucrări în metal. Armele și armăturile lucrate în aur și argint, pe care le admirăm la arnăuți și palicari, au ieșit din atelierele vlahilor. Asemenea, mantalele cu glugă nepătrunse de ploaie și foarte bine cunoscute în toate orașele de portale Mării Mediterane sub denumirea de *cappa*, greco și *marinero* sînt, în cea mai mare parte, un produs a industriei postăvarilor vlahi. Băcani și breslași, vlahii se afă în toate orașele Turciei europene, ba chiar și în Ungaria și în Austria îi duce iubirea de cîștig. Că se pricep și la negustoria în mare o dovedește bogatul Sina din Viena, vlah născut, de nu ne înșelăm, în Klinovo, sau în una din localitățile Pindului numite mai sus.

Din această viață călătoare se explică familiarizarea generală a vlahilor cu dialectul neogrecesc, dialect pe care-l întrebuințează și în biserică, care formează mijlocul comun de înțelegere și de legătură a diverselor naționalități din laturile amîndouă ale Mării Egee. Femeile, în multe sate, nu pricep decît românește. Ca toți locuitorii de munte, vlahul nu-și poate uita patria nici în țările cele mai depărtate chiar și se întoarce

adesea la bătrînețe în Pind cu ceea ce a agonisit, prin osteneala unei vieți întregi, pentru a fi înmormîntat în același pămînt în care odihnesc strămoșii săi”.

De reținut sunt și constatările lui Jakob Phillipp Fallmerayer asupra parcursului istoric al românilor din dreapta Dunării, unul pe care îl aprecia la acea oră ca fiind pașnic și *dedat numai la muncă și câștig* și, totodată, nici *strămtorat și mărginit la așezările sale prezente prin munții apuseni ai Tesaliei*: „Vlahii tesalieni, ca și mai târziu vecinii lor albanezii, au avut perioada lor de strălucire și de mărime politică, scurt și trecător ca mărimea tebanilor; dar în epoca bizantinilor, nu fără însemnătate. Lîngă comunele Vlaho-Libadi și Vlaho-Iani, care există încă astăzi în promontoriile de sud ale munților Cambuniei, nu departe de Tîrnova, Ana Comnena (1083) pomenește un tîrg de vlahi, Exebas, în văile muntelui Pelion, la marginea răsăriteană a Tesaliei; iar Benjamin de Tudela, care în suta a douăsprezecea a călătorit prin Grecia, spune cum că, la sud, Zitun era organul de margine și intrare în țara vlahilor. Ca și Peloponezul, pierduse și Tesalia în veacul de mijloc numele ei vechi, și s-a numit, mai multe sute de ani dupăolaltă, numai M... B..., adică Valahia Mare, spre a se deosebi de Acamania și Etiopia care, după bizantinul Goerge Phrantzes, se numea Valahia Mică. George Pachymeres, istoricul de curte al întîiului Paleolog Mihail, zice lămurit că tesalienii, comandați odată de Achill și numiți în vechime elini, se numesc în vremea lui vlachiți mari (G. Pachymeres în Mich, Paleolog, I 30).

Nicetas din Chonae mărginește Megale Vlachia inelul de munți și la țara de coline care se ridică deasupra șesului, iar șesul central, locuit de fricoșii și nerăzboinicii greco-slavi, îi place să-l numească Tesalia. Dar oare rabinul Beniamim nu spune lămurit cum că vlahii locuiesc la munți și se coboară în regiunea grecilor pentru a-i prăda? În sprintenie, călătorul acela îi compară cu căprioarele, curajul lor războinic e neînfrînat, și nici un rege n-a fost în stare de a-i domoli”.

Observațiile omului din Turcia, cum îl numește orientalistul pe Nicetas din Chonae, dar și călătoria rabinului Beniamin pe la 1186, confirmă afirmarea exponențială a acestora, când *toți românii din lanțul de munți al Pindului pînă sus în văile Balcanilor, se ridică sub conducătorii lor Petru și Asan contra domniei apăsătoare, neomenești și tâlhărești a curții bizantine, fondară un regat cu capitala Tîrnova pe clina nordică a Emului (Balcan)*.

De altfel regatului româno-bulgar Eminescu dedică un spațiu larg în *Timpul* din 21 și 23 noiembrie 1882, transcriind fără comentarii, din Analele Academiei din Viena, pagini din *Monografie* de C. cav. de Höfer.

La observațiile istorice ale orientalistului, Eminescu adaugă câteva observații: „Noi mai știm că tot acești români luaseră Tracia, Macedonia, și Tesalia, că au biruit de nenumărate ori oștirile grecești și pe acelea ale Împărăției latine din Orient, că au prins pe Baldovin I, că au răpus floarea cavalerilor apuseni, că Asanizii au fost recunoscuți de papa ca dinastie regală a Europei, ca domni legitimi *Blacorum* et *Bulgarorum*, cu un cuvânt că acest fragment de popor, atât de nebăgat în seamă astăzi, când nici în ziaristică, nici la congres nu s-a pomenit de el, are îndărătul lui un trecut strălucit, câștigat prin proprie vitejie față de niște dușmani, cu mult superiori în cultură și în arta războiului”.

Pe cât de strălucit se arată istoria și viața românilor din peninsula, pe atât de tristă și întunecată se prefigurează în viitorul imediat și, din păcate, și în cel care a urmat. Eminescu, în pofida istoriei lor glorioase, este nevoit să constate că *acești oameni, la noi în țară chiar, adică între conașionalii lor, n-au fost cunoscuți decât sub porecla ridicolă de cuțovlahi. Iar, pe când averile boierilor noștri și ale mânăstirilor se închinau fără scrupul la biserici grecești și se exploatau pentru scopuri grecești, nu se găsea în tot largul acelei regiuni o singură biserică, măcar, în care să se fi auzit graiul românesc.*

Putem spune că nu s-a schimbat cu nimic abordarea celor din Țară, nici în perioada comunistă, nici după, deși în interbelic, mai ales prin intervenția energetică a lui N. Iorga, despre soarta românilor din acest areal s-a arătat interes și sprijin și în plan spiritual și în cel educațional.

Poetul este determinat să constate că *speranța unei întrebuișări raționale a acelor bunuri pentru deșteptarea risipitelor părți ale poporului românesc e mai mică decât oricând.*

Amare și încă mai actuale ca oricând sunt remarcațiile de încheiere ale publicistului despre Românii Peninsulei Balcanice: „Pe când sute de mii de oameni ce fac parte din neamul nostru sînt cuprinse de un adînc întuneric, pe cînd mintea lor naturală, curajul lor înnăscut și iubirea lor de muncă îi face vrednici pentru un viitor mai mare, tot pe atuncia noi nu mișcăm nici degetul cel mic măcar în favorul lor, ci ne frămîntăm în tulburări interne, amețiți de orgia pala-

vrelor bizantine și putrezind de vii prin corupția unor parveniți din Fanar, care, sub pretextul a chiar ideilor naționale, irosesc în vînt puterile noastre”.

De adăugat, în confirmarea pesimismului îndreptățit manifestat de poet asupra sortii românilor, notița din *Curierul de Iași*, 3 noiembrie 1876, în care notează despre *Românii din Moravia* (onomastica locului, adăugăm noi, îndreptățește prezența lor, la fel de cuprinzătoare, nu doar în Cehia, dar și în Slovacia și prin alte elemente în Polonia), în care, apelând la *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, care publicase cu ani în urmă un studiu asupra acestora, ne spune că, *roind în munții Moraviei, și-au pierdut limba, păstrează însă vechile lor obiceiuri, precum și portul. De atunci nu ne aducem aminte ca să se mai fi ocupat cineva de ei, deși situația lor ar fi desigur interesantă prin întrebările la care ar da naștere.*

Un anume preot Fr.J. Kozeluk, din Rojnovul morav (este, știm, și unul autohton) la 1876 publică o *colecție de cântece populare ale acestor români sub titlul de „Kytice z narod, pisni morav. Valachuv”*. *Aceste cîntece, pe care un ziar cehesc le numește „pline de jale”, au fost transcrise în note pentru două voci de învățătorul F.V. Ianousek.*

Context în care cere celor competenți în materie să se aplece asupra textelor și a muzicii ce le însoțește, spre a desluși *analogii cu cântecele din țările noastre*. După știința mea, încă n-am aflat vreunul dintre cei competenți să se fi aplecat peste aceste Valachuv.

În *Timpul* din 25 mai 1880, sub titlul *Răsăritul Europei...*, cu trimitere la Peninsula Balcanică, va observa: „Cu etnografia în mână ne convingem lesne că nici unul, absolut nici unul din aceste elemente, cel bulgar, albanez, grecesc, turc, sîrb, nu sînt îndestul de numeroase, fiecare pentru sine, spre a putea exercita cu succes o predominantă asupra celorlalte, încît la toate se aplică spirituala comparație făcută de contele Andrassy, că lupta între două dintre ele ar semăna cu lupta între doi lei ce se înghit reciproc, încît, și de la unul și de la altul, nu rămîne decît coada”.

O politică de succes practică de imperiile dominante și atunci și încă până în ziua de azi și, adăugăm, și de mâine. Sârbii sunt ilustrativi pentru efectele unei astfel de politici în vremea lui Eminescu, dar și-n actualitate: „... Dacă ne uităm la sârbi, îi vedem despărțiți în două tabere, nu tocmai simpatice una alteia, poate din cauze etnologice chiar. Serbia ar dori, în adevăr, să adune sub sine pe toți cei de o rasă sub coroana familiei Obrenovici; însă lucrarea sa în această direcție se împiedică de aspirația Muntenegrului,

care reclamă pentru sine același rol. Familia Niegus din Munții Megri nu are mai puțin dorința de a fi centrul împrejurul căruia să se grupeze viitorul regat al Serbiei mari. O a treia direcție, opusă amândurora acestora, este aceea a unui regat al slavilor de sud, sub auspiciile Casei de Austria, cristalizat împrejurul Croației, căci croații nu sînt alta decît sîrbi catolici”.

Să ne amintim, ca dovadă, de perseverența contuitate din partea Austriei, refuzul acceptării noastre în Spațiul Schengen și rapidul lor accept pentru Croația. No comment!

Grecii, cărora le recunoaște meritele antice, *senina inteligență care-i făcea atât de potriviți pentru artă și știință*, au păstrat cum era de așteptat și multe din defectele din acea epocă, și anume *instinctele demagogice atât de înrădăcinate încît se simt în chiar descendenții deznaționalizați ai acelei rase. Cu tot instinctul acesta, nimic mai puțin decît constitutiv, și care din contra, e negația oricărei mari formații de stat, idealul lor politic e o Grecie mare, cuprinzînd poate Imperiul bizantin de odinioară, format de romani, dar atât de rău guvernat, atât de cumplit exploatat, cu așa stîngăcie susținut de moștenitorii bizantini.*

În fond, tendința grecilor, răspândiți la țarmuri de mare și în locuri unde aflau o viață comercială notabilă, rareori grupați în comunități rurale, pentru a-și delimita harta etnografică, ar trebui în fapt, cum precizează istoricul Constantine Papanigopolos în a sa *Istorie a națiunii elenice*, publicată în șase volume, între 1860-1877, îi va numi pe harta în care îi localizează nu ca una *etnografică, ci... etnocratică.*

Frații bulgari, îi consideră la propriu ca frați, în temeiul regatului Asanizilor, unul româno-bulgar (Asanizii afirmînd că sunt romani în actele adresate papei) au *tendințe de revendicare și de predominare față cu toate elementele Peninsulei, fie români, fie greci, fie slavi chiar.*

Adunarea legiuitoare de la Sofia propune prin lege naturalizarea celorlalte etnii, cuprinzînd și teritorii considerate ca anexate de romani, fapt combătut de Eminescu cu argumente istorice, nu o dată, în publicistica sa.

„Albanezii sunt, într-adevăr, numai în defensivă. Vechea lor organizație în *gentes* pe teritorii bine definite și poate aversiunea contra amestecului cu alte rase îi face să nu dorească a predomina, dar îi împinge a nu se lăsa nici dominați. Teritoriul albanez și-l dispută acum, în mod etnocratic, cele două Serbii și Grecia”. (M.E.)

Albanezii, pentru poet, cum citim în *Fragmentarium*, sunt păstrătorii unor elemente de limbă originare celei vorbite în perioada tracică: „Toate limbile care se vorbesc păstrează o seamă de însușiri filologice cari nefiind nici de origine *greacă*, nici *romană*, nici slavă nu pot să fi ieșit din senin ci trebuie să fi fost proprie unui popor care a dispărut acum, trebuie să corespundă c-o realitate etnică care a existat în trecut, c-un corelat etnic. Numai în *limba albaneză* ele par a fi cu totul originare, și fiindcă această limbă este totodată cea mai veche din peninsula, putem trage concluziunea îndreptățită, ca acele proprietăți indicate mai sus s-au născut fără îndoială dintr-un element înrudit cu limba albaneză. Așadar dintr-o limbă străstrăveche, dispărută azi, din limba *traco-ilirică*. Așadar limba traco-ilirică este temelia și substratul, peste cari s-au superpus deosebite pături lingvistice, dar aceste din urmă, cu toată suprapunerea, sunt în chiar esența lor modificate prin acel substrat”.

Și tot aici susține că și *mai multe puncte de atingere sunt între limba albaneză și cea română*: „Cum albanezii și românii sunt unul și același popor, unii nu au păstrat limba tracă, iar cei din urmă și-au apropiat dialectul latin vulgar, nu mai e azi nici o îndoială”. Dar încă mai numeroși în Peninsula Balcanică sunt traco-românii, cum îi numește pe macedo-români Eminescu. Toate aceste etnii sunt în permanentă discordie, cultivată cu program de cei interesați a-i stăpâni și desnaționaliza. Un exemplu sunt istro-românii din Croația de astăzi, a căror limbă se mai vorbește astăzi, de la câteva mii în secolul XIX, la câțiva zeci de locuitori a două sate din ținutul Istria.

Iar la 4/16 iunie... (*Timpul*, 1 iunie 1880) vorbind despre Conferința suplimentară la Tratatul de la Berlin, își exprimă câteva opinii prin care propune căi benefice întru perpetuarea multiplelor etnii din Balcanii aflați sub suzeranitatea otomană și atenționează: „Fără o serie de principii de drept public, introduse în mod egal și cu bună credință în toate teritoriile balcanice, împăcarea nu va fi cu putință. Multiplele tendințe de predominare ar trebui atenuate prin principiul că toate limbile și toate naționalitățile sînt în mod egal recunoscute în biserică, în școală, în comună și în ținut. Pentru a exercita o predominare nestricăcioasă, unul din elementele etnice ale Peninsulei ar trebui să fie sau cu mult mai numeros, sau, în fine, cu mult mai cult decît celelalte, ceea ce pînă acum nu e. O civilizație reală le lipsește tuturoara; încît predominarea se traduce, din partea elemen-

tului dominant, în acte de barbarie, din partea celor stăpînite – în acte de rebeliune, cu cît mai naturale, cu cît sînt, din nefericire, mai justificate. Astfel, o egală incultură, o egală valoare numerică și o egală slăbiciune, face ca fiecare din ele să nu poată învinge momentan, decît prin o influență străină oarecare, pentru ca la rîndul lui fiecare element să fie învins iar, printr-un curent de influențe străine. Cele două influențe de căpetenie sînt, se-nțelege, cea rusească și cea austriacă. Orice punct al Peninsulei îl vom atinge cu degetul, vom da de aceste două curente opuse, deși ne abținem, în momente atît de gingașe ca cele actuale, de a ne rosti care din ele e mai în avantajul culturii și înaintării deosebitelor rase ale Peninsulei”.

Vorbind despre prezența numeroasă a românilor în evul mediu în Peninsula Balcanică, publicistul de la *Timpul* afirmă: „Macedo-românii cum se numesc în mod greșit de către cărturarii noștri, traco-românii, cum ar trebui să se numească într-adevăr, spre deosebire de daco-români – o deosebire de altminteri foarte mică, accentuată numai în fonologie și lipsind cu totul din conformația fizică și din originea amânduror ramurilor – traco-românii deci, au fost în evul mediu un popor foarte numeros, răspîndit asupra întregii Peninsule Balcanice”.

Remarcă în același timp că dominația bizantină a amânat deșteptarea lor națională, una care se perpetuează și astăzi, nu cu aceeași acuitate, populația macedo-română fiind tot mai asimilată, iar cei din România datori să le asigure în permanență trează conștiința etnică nu au tenacitatea remarcabilă a unguirilor în raport cu conaționalii lor.

Traco-românii, mai ales în rîndul claselor mai culte, *resping*, ne spune Eminescu, *atît influența austriacă cît și cea elenă. Puținele școli românești numără, mai fiecare, cîte 70 elevi cel puțin, și locuitorii de primprejur devin cei mai înfocați patrioți. Așadar, ar trebui ca școlile românești să se înmulțească pe cît se va putea mai mult.*

Se mai recomandă și alt mijloc, și anume înființarea de mai multe consulate române în orășelele cele mai principale de acolo, numai între altele să-și dea silința cea mai mare a se feri satele românești de năvălirile bandelor de hoji; mijlocul spre a ajunge la acest scop ar fi stăruința necurmată a consulilor pe lîngă autoritățile otomane de a urmări asemenea bande cu forțe de ajuns. Bandele, formate cîteodată din 100 pînă la 200 vagabonzi, merg cu îndrăzneala lor, pînă la năvăli ziua-n amiaza mare asupra satelor și a scrie contribuțiile grele pentru locuitori. Consulii

austrieci promit locuitorilor români că, dacă Macedonia va ajunge sub Austria, brigandajul ar înceta imediat. De aici provine dar înclinarea sătenilor români către austrieci.

Este evidențiată, în contextul stăpînirii otomane din Peninsula, alianța româno-albaneză: „Dintre toate popoarele balcanice, albanezii și românii se împacă mai bine unii cu alții, simpatizează la orice ocazie. Așa fiind, s-ar putea foarte ușor realiza o alianță între albanezi și români. Foloasele pentru ambele popoare ar fi mari”.

Întâmplarea a voit..., articol apărut în 27/28 aprilie 1881 în *Timpul*, are ca preocupare *fondurile școlare macedo-române*. Mă întreb, astăzi mai există măcar la nivel de preocupare asigurarea, mai ales financiară, a susținerii unor astfel de așezăminte întru luminarea etnicității acestor insule de românită tot mai dominate de politica agresivă de asimilare a statelor în care supraviețuiesc? Știm cu toții răspunsul...

„Pe la începutul secolului nostru și pe la finele celui trecut, notează în articolul amintit, pe când se inaugura redeșteptarea națională prin scrierile istorice și filologice ale unui Șincai și Petru Maior, a început a se trezi conștiința națională și în macedoromânii presărați în colonii comerciale din Pesta, Viena, Triest și în țările noastre. Mari neguțatori de lînă și produse, mulți dintre ei milionari, unii ridicați la ranguri nobiliare de către monarhii Austriei, ei fură atinși în mișcarea plină de înălțare sufletească a o mînă de învățați și, văzînd decadența în care poporul lor numeros se afla în toate provinciile, sprijiniră întreprinderile literare și de cultură de la începutul secolului”.

Sunt întreprinderi sprijinite prin donații ale bogaților macedo-români, care, între altele, cum spune Eminescu, au asigurat prin fondurile lor *temeliile Academiei Române*.

La nici două săptămâni, pe 9 mai 1881, Eminescu citează consistent în foaia conservatoare din textul lui Kanitz publicat în *Gazeta generală* din Augsburg, acesta fiind preocupat în opera sa de popoarele din Peninsula Balcanică, care publica paginile cu pricina, surprins fiind de refuzul macedo-românilor de a-și ceda teritoriul: „Iarăși răsare, notează etnograful austro-ungar, pe neașteptate o piatră din mozaicul pestriț de popoare din Orientul Europei, care apar deodată în scena politică? Românii așezați la marginea Greciei au protestat energic la sultanul în contra cesiunii teritoriului lor și iau o atitudine contrară regatului elin.

Cine sunt acești macedo-români care apar deodată în scena politică? Care sunt posesiunile lor? Cât de

mare li-i numărul? Iată întrebări ce s-au pus adesea în zilele din urmă; descrierea de mai la vale va interesa poate pe cititor dacă voi zice, anticipând, că românul macedonean sau țintarul formează un important element de cultură în Turcia”.

Și aduce câteva argumente privind originea, localizarea și cum sunt priviți de celelalte etnii, cu precădere de greci: „Românii în chestiune se numesc ei înșiși *rumâni*, căci, ca și locuitorii celui mai tânăr regat european, ei deduc originea lor în linie directă de la romani, deși e cam dovedit că strămoșii lor au fost, în cea mai mare parte, autohtoni romanizați, care au primit limba cuceritorilor. Grecii îi numesc, în bătaie de joc, *cuțovlahi* (români șchiopi), slavii le zic *țintari*, pentru că pronunță pe cinci (5) al românilor dunăreni ca *ținți*.

Cu tot amestecul cu diferitele rase străine ce-i înconjoară, tipul țintarului e foarte caracteristic. În genere, înrudirea apropiată cu daco-românii nu se poate contesta”.

Oferă în continuare o descriere fiziologică, dar și a portului, care subliniază apropierea identitară și confesională: „Craniul bine format, pielea brună, tăietura feței determinată, ochii negri, cu expresia lor de inteligență și energie, culoarea închisă a părului și frumusețea femeilor sunt comune amânduror ramurilor. Și în străinătate țintarul păstrează portul său, asemănător cu al albanezului, cămașa cu cute până-n genunchi, tunica galbenă și deschisă, cu mâneci înguste lucrate cu găitane negre, peste aceasta un pieptar cu jumătăți de mâneci și cu gulere mare, brâu roșu, fes asemenea, iar în picioare opinci în forma sandalelor. Negustorii au un port amestecat turco-europenesc.

Românii macedoneni se țin de biserica ortodoxă, însă liturghia se citește românește. Pentru a-și păstra acest drept, colonia macedo-română din Pesta a sacrificat mari sume într-un proces în contra comunității grecești de acolo, cu care aveau o biserică în comun, până ce împăratul Francisc le-a recunoscut acest drept printr-o încheiere olografă”.

Sunt precizate obiceiurile păstorești, transhumanța ca stil de viață a românilor din zonă, una la fel practică și în stânga Dunării: „Albanezul îl numește pe român cioban, căci majoritatea românilor locuitori în Albania de nord și de sud e păstorească și pururea în migrațiuni. În timpul verii nu mai rămîne suflet de om pentru păzirea caselor neîncuiate, a căror prădare ar fi și cam ingrată. Satele bine construite se populează abia în noiembrie, când nomazii se întorc de la munte

cu turmele, pentru a se coborî în șesurile mai călduroase și când se întorc din depărtata străinătate părinții de familie cu săcușorul de bani pe care i-au câștigat ca cârciumari pe drumurile mari ale Bulgariei, ca argintari și fabricanți de arme, ca zidari, croitori, blănari ș.a.m.d.; căci românul e căutat, fiind cuminte, harnic și sobru, și câștigă în genere mai mulți bani decât îi trebuie familiei lui.

Înainte, se admitea despre macedoromâni că sînt mari păstori și băcani; marea lor înclinație pentru industria de arte și talentul lor pentru arhitectură nu se releva, deși, abstracție făcînd de Constantinopol, Atena și Belgrad, ei și bulgarii sînt singurii arhitecți în triumful iliric. E în adevăr de mirare cum acești munteni primitivi, care abia știu mîinii creionul, rezolvă numai cu ajutorul istețimii și al talentului lor înăscut cele mai grele probleme arhitectonice, precum clădirea de poduri cu mai multe arcuri, cupole de biserici ș.a. E drept că nu putem aplica acestor opere arhitectonice cea mai strictă măsură critică în privința purității stilului, cu toate acestea, unele din ele, precum biserica cu cinci cupole din Semendria în Sîrbia, se pot compara prea bine cu clădirile multor ingineri sîrbo germani care au studiat în institute tehnice; ba, sînt cu mult superioare acestora, cînd ținem seamă că unica școală a românului sînt cunoștințele transmise din tată în fiu și cînd considerăm uneltele primitive cu care lucrează.

În genere, românul e arhitect, zidar, tîmplar ș.a. într-o persoană. Afară de părțile de metal aduse din străinătate, el clădește singur întreaga zidire.

Asemenea, se bucură de un renume meritat ca argintar și cizelor: frumoasele lucruri de filigran care în expoziția de la Viena excita cu drept cuvînt admirare în despărțămîntul turcesc erau lucrate de macedoromâni.

Vedem luminate câteva dintre aptitudinile admirabile fără rețineri de către etnograf, de la prezentarea tradiției la inteligența lor remarcabilă, dar și capacitățile lor artisanale.

Sunt etalate cu o anumită simpatie și ușoară nedumerire și alte calități ale românului balcanic: „Cumințenia înăscută, putem zice viclenia sa, îl fac propriu pentru a fi mediator între negoțul din Orient și din Occident; macedoromânul ține în mîinile lui comerțul continental al Turciei într-un mod tot atît de monopolist, precum grecii și armenii țin comerțul țărmurilor mării. Multe firme macedoromâne stau în legătură directă cu cele dintîi piețe de fabricație europeană.

Fără cuvînt i s-ar imputa macedoromânului că n-are sentiment național; e din contra de mirare cum, risipiți în oaze între neamuri c-un mare trecut istoric și c-un viitor promițător, ei n-au fost demult absorbiți de aceste neamuri.

Macedoromânul se arată în această privință aproape tot atît de tenace ca evreul; o tenacitate care cîștigă și mai mult relief cînd ținem seamă că nu-i despart piedici religioase de vecinii lor.

Vecinii lor fiind greci, bulgari, sârbi, toți de aceeași confesiune. Este subliniată și continua acțiune de asimilare, mai ales din partea grecilor. F. Kanitz recunoaște că e dificil a determina numărul acestora, statistica fiind un capitol neperformant în Turcia. Apelează, întru acestea, la François Poucqueville, diplomat, explorator, medic și istoric francez, care aproxima că în Grecia sunt 11.000, (Grecia de la acel moment, n.n.) în partea Pindului – 70000, Leake numără 500 de sate românești numai în Epir, Tesalia și Macedonia.

Numărul total al macedoromânilor; după datele mele, care se vor fi apropiind de adevăr, e cred de 500000 de suflete, adică 1/15 a totalității poporului român, numărînd pe toți din triumghiul iliric și pe cei împrăștiați prin Austria. Continuă la final cu o remarcă ce trebuie reținută: „E interesant a constata că dacoromânii, pe unde trăiesc între rase străine, cîștigă mereu teren în socoteala vecinilor lor, pe cînd frații lor macedoneni pierd, mai cu seamă în secolul nostru, prin grecizare, un proces care va înceta poate în urma deșteptării conștiinței lor naționale.

Dacă macedoromânii ar fi atît de numeroși ca bulgarii sau ca grecii măcar, ieșirea lor din pasivitatea de pîn acuma n-ar rămîne fără influență asupra cartei viitoare a Europei orientale. Dar, numeric slabi, ei vor fi, cu toate calitățile excelente, o figură de eșec secundară în mîna diplomaților speculativi, pentru ca, din cînd în cînd, să fie opuși planurilor de întindere ale grecilor și ale bulgarilor”.

Comparația între daco-români și puterea lor de a-i integra pe cei cu care intră în conviețuire și ușurința de a se lăsa asimilați a macedo-românilor este un adevăr confirmat peste timp.

Timpul din 20 septembrie 1881 găzduiește un amplu articol extras de Eminescu din foaia cotidiană *Mesager du Midi*, care apărea la Montpellier, articol publicat aici cu ocazia unei *reprezentării teatrale în dialectul provincial în folosul școalelor macedo-române* și care cercetează situația politică a acestora.

Se pronunță în contra lui Gambetta și a proiectelor sale de spoire, cum plastic notează *Mesager du Midi*, ale regatului elin, spre paguba altor etnii. Și argumentează: „În Epir, ca și în Tesalia, grecii veritabili strălucesc aproape pretutindeni prin absența lor și macedoromânii constituie marea majoritate a populației. Se pricepe dar scîrba ce o au de a deveni cetățenii d-rului Kokinos.

Am voi să cunoaștem cuvintele fineței în adevăr italiene, pentru a nu zice genoveze, în virtutea cărora s-a descoperit că macedoromânii ar fi elini! Pentru că au cler grecesc, călugări greci și că-n lipsă de școli naționale, de cărți naționale, ba chiar de caractere tipografice care să fi putut pîn acum să reprezinte sunetele limbii lor, au fost botezați în grecește, au frecventat școlile clerului grecesc și au primit în idiomul din Atena educația și instrucția pe care le era cu neputință de a o afla aiurea și de a o primi altminterlea” Se manifesta și atunci absența, dezinteresul României cu privire la conaționalii din Peninsula Balcanică.

Foaia franceză remarcă la rîndu-i numeroasa prezență românească în zonă, conform datelor din apropierea anului 1881: „Bolintineanu evaluează macedoromânii la 1.200.000; un vechi diplomat din Orient la 1.000.000; Bălășescu, care a petrecut orice oraș și orice sat al peninsulei, la 2.800.000. Cît despre cel din urmă, Blue Book, el numără 50.000 numai la frontierele Greciei. Să ne mulțumim cu cifra lui Bolintineanu, de 1.200.000. Nu se cuvenea oare ca ei să atragă atenția?” Congresul de la Berlin s-a arătat cu totul nepăsător la această realitate etnică.

După trecerea statistică în revistă a prezenței românilor, consideră necesară și cercetarea originii, din care prezintă pe cele mai insistent vehiculate, conchide: „Oricum ar fi, fie că ne-am sui la daci sau c-am vorbi de coloniile militare romane, sînt în originea românilor și a macedoromânilor puncte de contact evidente; datinele, superstițiile sînt aceleași; Rusaliile, sărbătoare care are același nume în amîndouă limbile și care consistă în a pune roze pe morminte; Filipii, care se practică în cele dintîi săptămîni ale postului și în care timp se împart bucate între amici și trecători; în ziua de anul nou copii macedoromâni se primblă cu o ramură de oliv, pe cînd în România, ramurile naturale lipsind, se fabrică artificiale; Moșii, sărbătoarea străbunilor, e aceeași la nordul ca și la sudul Dunării și, spre aducere aminte a luării Romei de către barbari [gali], populația, atît în România, cît

și în regiunile balcanice, are obiceiul de a bate cîinii într-o anume zi din februarie. Douăzeci de alte exemple de aceeași natură se pot cita. Oare toate acestea n-au nici o semnificație reală?”

Pentru grecii de atunci, și putem fi siguri că și pentru cei de astăzi, comunitatea etnică a celor două dialecte românești nu există. Jurnalistul din Montpellier are pe bună dreptate o cu totul altă opinie: „Macedoromânii au avut un *Frățilia întru dreptate*, care se publica în limba cuțovlahă și în cea greacă. Românii o pricep pe deplin. Originea latină în adevăr e lesne de recunoscut în textul macedoromân și cuvintele alese la întimplare, ca adunare, noștri, politici, sînt o dovadă; cît despre verb, această țîțînă împrejurul căreia se învîrt toate limbile, el e identic, în moduri, în timpi, în conjugări.

Rămîne acum chestiunea cultului și a școlilor. Fără îndoială că macedoromânii merg la biserici grecești, unde și liturghia se face în grecește, dar cuvîntul e simplu: nu au biserici românești.

Sprîjinite de greci, funcționari ai Porții, și de turci, care, fără cuvînt, se tem de extensiunea elementului român, se interzice întrebuițarea limbii române în biserici și pînă acum s-au aruncat în foc cărțile tipărite în această limbă”. Fenomenul s-a perpetuat pînă în zilele noastre, nici biserici românești, nici slujbe în limba română. Și în privința școlilor situația nu se arată mai strălucită: „Un ordin vizirial de la 1877 a autorizat crearea de școli române în Turcia și de atunci s-au deschis cincisprezece pentru băieți și trei pentru fete, cu două mii de elevi și douăzeci și unu de profesori. Aceste școli se susțin de către comune prin daruri voluntare, la care se adaugă 60.000 de franci provenind de la Ministerul de Instrucție Publică din România. Acum un an, școlile române existente s-au îndoit.

Aceasta este în rezumat foarte scurt chestiunea macedoromânilor. Românii, despărțiți între ei prin Bulgaria, nu gîndesc, se-nțelege, la vreo anexiune”.

Cunoscută fiind, inclusiv de greci, lipsa dorinței de expansiune, de anexare a locuitorilor de aceeași etnie din Balcani, francezul se întrebă: „Dar nu este natural să se gîndească, ca și alții, de a stabili o legătură mai intimă între ei și populațiile pe care le privesc ca pe o fracție a propriei lor familii?”

Textul reproduș din *Mesager du Midi* este comentat destul de acid, politica de desconsiderare a românilor macedoneni, căroră dacă li s-ar fi ascultat plîngerile de către Congresul de la Berlin, ar fi fost cu

putință organizarea lor de sine stătătoare, dar pentru aceasta *ar fi trebuit*, spune Eminescu, *ca d-lui Waddington, primul ministru al primei naționalități latine* (cu trimitere la Franța) *să consimtă a citi și a sprîjini dinaintea Congresului de la Berlin memoriul produs de această mică naționalitate latină cu atîta ușurință disprețuită. Ar fi trebuit ca d. Gambetta să nu facă atîta gură despre Grecia și greci precum a făcut-o, ci să recunoască că politica lui Napoleon al III lea, maltratată în mod atît de constant, înnegrită și batjocorită de el, fusese în Europa orientală pe cît de dreaptă, pe atît de secundă, și că nu rămînea decît să urmeze a-i culege fructele. Aici era punctul dificil, și se nțelege de ce prezidentul Camerei nu s-a ocupat. Grecii, cu incomparabila magie a trecutului lor istoric, erau tot; românii nimic. Deci, au fost tratați în consecință. De minimis non curat praetor.*

Fenomenul se va repeta la finalul celui de al doilea război mondial, cînd, pe un petec de hîrtie primul ministru al Marii Britanii, Winston Churchill, își va exprima interesul pentru rămînerea Greciei în sfera de influență occidentală în procent de 90%, iar României îi acordă 10%, predînd-o cu arme și bagaje în totalitate Uniunii Sovietice, cu urmările catastrofice pe care întreaga națiune le-a trăit aproape 5 decenii.

În *Ziarele vestesc...* (*Timpul*, 10 iulie 1882) este condamnată politica imperială a Habsburgilor, a austriecilor și ungarilor în contra încercărilor de anulare, de anihilare a diverselor naționalități pe care le supun discriminării și unei forțate asimilări. În consecință: „Împăcarea între naționalități nu va izbuti dar fără a se înlocui subordonarea cu coordonarea, recunoscîndu-se adică că și la altul e o virtute civică ceea ce în ungar sau în german e o virtute: iubirea de naționalitatea sa proprie”.

În contra tendinței grecești de a obtura adevărul, Eminescu continuă a argumenta cu date istorice și culturale în *De mai multe ori am observat* (*Timpul*, 11 august 1882): „Peninsula Balcanică era în antichitate o peninsulă tracică și numai vîrful ei extrem era populat de greci. În comediile lui Aristofan – în *Paserile* de ex. intră în scenă un zeu tragic și o dovadă că încă în vremurile acelea grecii nu cunoșteau limba populației autohtone a peninsulei e că acest zeu pronunță sunete fără de nici un înțeles. Asemenea e știut azi că dacii erau traci care trecuseră Dunărea două sute de ani înaintea vremii lui Traian și că statul lor, în momentul în care l-au subjugat Imperiul, nu avea decît vîrsta de

douăzeci de decenii. În contact cu romanii populațiile tracice – cele mai vechi după Herodot, deci autohtonii Peninsulei Balcanice – s-au romanizat, au devenit români. Spre a întrebuița un termen din chemie, traci Peninsulei și cei din Dacia erau izomorfi cu romanii și s-au contopit pretutindena în popor românesc, care-n evul mediu era mult mai numeros decât azi, după cum ne dovedesc o sumă de izvoare. Filip II și Alexandru cel Mare au fost traci. E prea adevărat că acesta cucerind țările Asiei și ale Africii grecii i s-au substituit pretutindena, dar tot ei li s-au substituit și romanilor în Împărăția Răsăritului, încât calitatea grecilor de-a escamota în folosul lor cuceriri făcute de alții și de-a intra pe furiș în moștenirea istorică a altor popoare este proverbială. Oare în România nu ne-am pomenit într-o bună dimineață cu sute de moșii mănăstirești escamotate prin subreptiuni testamentare și-n secolul trecut România nu părea o țară aproape grecească?”

Extrasele dintr-un articol găzduit de *Mesager d'Atènes*, la care apelează publicistul foii conservatoare, întăresc cele mai sus afirmate și, cum era și firesc, prin argumente oferite de sursele istorice.

Franc Miklosič, filolog sloven (1813-1891), cunoscut în Germania ca Franz von Miklosich, citat de poet, afirmă că limba macedo-românilor este un dialect al daco-românei. Eminescu consemnează în continuare: „Atât dialectul din Istria cât și cel macedonean sînt varietăți a limbii dacoromâne, cu mici deosebiri fonologice și cu mari și hotărîtoare asemănări.

Ne rămîne numai să admirăm ignoranța grecilor moderni în privința istoriei și etnografiei unor țări asupra cărora pretind a avea drepturi.

Dacă se află români în Macedonia care vor redeschimbarea poporului lor și readucerea lui la conștiința națională ei au cuvînt să lucreze în acest sens și nu injuriile foilor grecești îi vor opri. În mozaicul de popoare orientale credem că e loc și pentru români și că nu există nici o necesitate ca ei să fie anexați la Grecia”.

Și, întru salvarea românilor de la asimilarea grecească, vine cu câteva propuneri și astăzi la fel de actuale și la fel de încăpățânat neglijate: „Ni se pare că mijlocul cel mai eficace pentru a emancipa această populație latină de influența bizantină ar fi despărțirea ei bisericească de greci, ceea ce au făcut bulgarii, ceea ce au făcut românii din Banat și granița militară. Biserica răsăriteană e națională; ea nu numai admite, comandă chiar ca serviciul în biserică să se facă în

limba grăită de popor. E, o constatăm cu durere, o rușine ca în suta a nouăsprezecea membrii unui popor de douăsprezece milioane aproape să fie siliți, sub un guvern negrecesc, de a întrebuița în școală și biserică limba unui stat străin și lor și poporului dominant al osmanilor, și să fie prada unor agitații îndreptate în contra existenței Imperiului otoman și a înșiși existenței lor”. (*Macedoromâni, Timpul*, 27 august 1882).

Ultimul articol, care are ca tematică românii din afară este dedicat lui Apostol Mărgărit, arestat și închis de greci, acuzat de aceștia că propagă *românizarea greco-românilor (?) din Macedonia* etc. Diatribele poetului sunt pe măsură: „Expresia de *greco-român* e atât de improprie ca și afirmarea că iedul e fiul zimbrului. Nu există greco român, precum nu există greco spaniol sau greco englez. Românii din triumphiul tracic sînt tot atât de români și tot așa de puțin greci ca cei din Maramureș de ex. E o viclenie comună a numi pe un popor radical deosebit de cel grecesc, ba grec vlahofon, ba greco român, ba cîte toate. Ca și cînd cercetările unui Miklosich, Tomaseheck, Thunmann și alții se pot escamota prin neadevăruri grecești. Greco român și porc de ciine sînt combinații hibride de noțiuni diametral opuse și au aceeași nuanță de înțeles ironic. Ori e cineva grec, ori e român; una din două: amîndouă deodată nu poate fi nimeni”.

Și, în contra diversiunilor și malversațiunilor grecești, susține: „Nu unirea cu România o vrea cineva, ci concordia deplină între albanezi, turci și macedoromâni, pentru a apăra patria lor tracică de apetiturile de cucerire din Atena”.

Paginile dedicate românilor din Peninsula Balcanică ne arată cât de bine informat era poetul, cantotdeauna când aborda indiferent ce temă, și nu mai puțin cât de preocupat era ca aceștia să-și perpetueze etnicitatea. Eminescu rămîne între pușinii care au cuprins în preocupările sale întreaga românită, populațiile de limbă și cultură română trăitoare în țările române, dar cu aceeași acribie de cei din Peninsula Balcanică și nu numai. Este, alături de N. Iorga, constant preocupat, în perioada interbelică de românii din afară, inclusiv de românașii din Elveția, un bun îndrumar pentru Departamentul pentru Românii de Pretutindeni în a cerceta, sprijini și salva comunitățile românești aflate în pragul dispariției, mai ales prin asimilare.

Pe 21 decembrie 1883, la editura Socecu apare volumul *Poesii*, singurul tipărit în timpul vieții lui Eminescu. Volumul a fost prefătat de Titu Maiorescu, cele 61 de poezii fiind adunate și selectate de criticul Junimii, așa cum precizează realizatorul ediției, *publicarea se face în lipsa poetului din Țară*.

În cuvântul de însoțire, către final, criticul își motivează gestul editorial: „... Am făcut-o dintr-un simțămînt de datorie literară”.

Antologia realizată de criticul de la *Convorbiri literare* și care impune definitiv în literatura română pe Eminescu, împlinește 140 de ani; ediție care afirmă, ca să-l cităm pe același, *adîncă sa simțire și cele mai înalte gândiri într-o frumusețe de forme, sub al cărui farmec limba română pare a primi o nouă viață*.

Dacă în nota însoțitoare consideră, nu foarte sigur, că prin lirica eminesciană limba română *pare a primi o nouă viață*, în numărul 8, din 1 noiembrie 1889, al *Convorbirilor*, după stingerea poetului, Maiorescu publică studiul *Eminescu și poeziile lui*, unde, la final, opinia nu mai este dubitativă, ci fermă: „Acesta a fost Eminescu, aceasta este opera lui. Pe cît se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire pînă astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmîntului cugetării românești”.

Întrebarea care se impune, după 140 de ani de la ediția Maiorescu a *Poesii*-lor, **este dacă prezența și influența lui Eminescu rămîn la fel de hotărîtoare și în literatura română a secolului 21?**

Cassian Maria SPIRIDON

Mihai CIMPOI

Ediția principeș Eminescu și aurul lui Cresus

Ancheta prestigioasei reviste „Convorbiri literare”, prilejuită de aniversarea 140 de la apariția ediției principeș a poeziilor lui Eminescu, are indisputabilul merit de a reactualiza o problemă stridentă a *structurii* operei eminesciene, la care se adaugă celelalte probleme colaterale, în primul rînd cele *textuale*.

Oricât s-ar discuta și s-ar specula pe marginea acestora, un lucru este cert, avînd o semnificație într-un fel apodictică: Ediția principeș realizată de Maiorescu reprezintă *mica structură* a operei eminesciene-sintetică, nucleară, *in nuce* – deschizînd virtuale perspective spre perceperea și cuprinderea *întregului Eminescu*. În ea ca într-o ghindă, ca să folosim o expresie chiar a poetului, se conține stejarul viitor.

Lucrurile se cad primate, în consecință, sub semnul organicismului care este – iarăși – o marcă a *organicismului* eminescian.

Se conturează, dacă luăm în considerare împrejurările și premisele genetice ale apariției, un sens într-un fel, providențial și unul “pragmatic”, care poate fi dedus din realitățile concrete ale momentului istoric: relațiile dintre poet și critic ce au fost

sub zodia fastă a unei amiciții intelectuale, a unor afinități elective de tip platonician sau gheothean și din faptul că criticul – editor cunoștea bine întregă zestre a poetului purtată în faimoasa ladă, intrînd și în posesia variantelor lămuritoare a mai multor aspecte problematice.

Părerea noastră, tranșantă, e că valoarea ediției e asigurată de *reprezentivitatea estetică* a poemelor incluse, ea constituind o parte considerabilă din tot aurul lui Cresus, de care vorbea marele editor Perpessicius.

Un alt considerent justificativ e că majoritatea „poesiilor” (așa cum e transcris pe copertă, de această variantă făcînd uz în substanțialele sale analize Edgar Papu) au apărut în forma redactată – fie de unul singur, fie împreună cu criticul (după cum știm din *Jurnalul* acestuia). În felul acesta s-a respectat cunoscuta intransigență eminesciană în ce privește pregătirea lor pentru publicare (corectitudine în ortografiere, în citarea numelor, în punerea de virgule și alte semne de punctuație, acribie filologică în totul).

S-a urmărit îndeaproape *un fir roșu* al structurării după un criteriu valoric și altul al evitării monotoniei tematice, motivce general po(i)etice. Decriptăm, în această strategie editorială, un prim semn de respectare a *eminescianismului substanțial*. Criticul era pătruns profund de conștiința relației euaționale omul = stilul; omul =

numele (conform celebrei adagii *Le style c'est l'homme meme* și *Nomen est omen*).

La ora apariției ediției princeps, Eminescu impunea *un stil și un nume*, o personalitate europeană de care va vorbi criticul în studiul postum, deschizător de drumuri exegetice *Eminescu și poeziile lui. Eminescu era Eminescu*, în ciuda rezervei avute ulterior de Ibraileanu față de unele postume în care nu se întrezărește poetul adevărat.

În felul de a *structura*, în *Jurnalul* său și în studiul amintit Maiorescu aduce dovada intuirii unui *poet canonic* și al unui *centru canonic* al literaturii române (vorbind cu termenii discuțiilor de azi în siajul lui Harold Bloom).

Criticul – editor ne prezenta palpabil un poet de convingere dantescă în suveranitatea eului liric și a puterii creative a acestuia de a rosti esențial ființa și modernul *om interior*. Maiorescu ne demonstra că Eminescu e un poet al timpului modern, care aduce cu sine în cultura română, *spiritul modernității* (Rosa Del Conte îl găsea deja în *Mortua est*).

Întru susținerea celor afirmate de noi vine și eșafodajul piramidal de argumente ale altui reputat cercetător, Petru Creția, din *Testamentul unui eminescolog* (cităm după ediția a doua, 2015):

– grija pentru destinul poetului („strângerea, organizarea și corectarea tipografică a textelor și înfățișarea lor într-un volum sărbătoresc prin ținuta lui grafică”), și dirijarea primelor exemplare către românii din domeniul culturii din țară și din diaspora;

– „îngrijirea afectoasă” și includerea „admirabilelor creațiuni ale poetului”;

– includerea unor texte inedite, inclusiv a „Luceafărului” (deci nu a variantei publicate);

– urmărirea imaginii totalității; imposibilitatea de a proceda altfel;

– considerarea în sine a ediției ca singurul act dintr-o „lume de virtualități”;

– folosirea conjuncturii, dată fiind „lipsa poetului din țară”;

– neinclusiunea poeziilor de debut din „Familia”;

– publicarea de variante pe care le avea criticul – caz fără precedent în literele românești;

– menționarea posibilității „unei căi către arbi-

trar” (consecințe rele) și păstrarea „articulațiilor interioare ale operei” (dincolo de „pura cronologie” care le Obliterează (consecințe bune);

– dispunerea „semnificatoare și expresivă a poeziilor”;

– intenția de a da un prolog și (*Singurătate*), un epilog (*Criticilor mei*) și a unei poezii mediane (*Se bate miezul nopții*), ceea ce e o dovadă de concepere a Marii structuri a operei lui Eminescu, corelată cu viziunea ontologică;

– evitarea monotoniei structurale;

– includerea în final a unui grup de poezii care demonstrează deplinătatea puterilor creative ale poetului (*Doina, Mai am un singur dor, Călin Epigonii, Strigoii, Satirile sau Scrisorile, Luceafărul*);

– accentuarea prezenței unei *viziuni cosmografice* în *Luceafărul*;

Un argument forte ce ne vine în ajutor este spusa autoritară a lui E. Luvinescu din finalul monografiei sale din 1940:

„Între oameni obișnuiți, situația n-ar fi avut, poate, importanța pe care o are când e vorba de Eminescu și Maiorescu, și când mai intervine și rezonanța trezită în noi de ideea ce ne-o facem de dânsii. De la delicatețea învăluitoare, gestul criticului trece apoi la o largă și orchestrată recunoaștere literară. După ce-i dorește o călătorie izbită prin Italia îi urează: și, la întoarcere, mai încălzește-ne mintea și inima cu o rază din geniul d-tale poetic, care este și va rămâne cea mai înaltă încorporare a înțelegerii române. O prețuire atât de integrală și de categorică din partea unui om bănuț, ba chiar învinuit, de a fi avut rezerve oportuniste asupra valorii marelui poet, spulberă o calomnie și ne pune în adevărata lumină comprehensiunea critică a lui Maiorescu, după cum pasajul de la început ne luminează calitatea lui sufletească”. (E. Lovinescu, *M. Eminescu*, col. Eminesciana-37, Iași, 1984, pag 129-130).

Cresus cu aurul său fabulos a fost salvat de la condamnarea la moarte chiar de Apolo.

Am putea spune, *mutatis mutandis*, că același zeu al valorilor, a protejat aurul lui Eminescu, zestre deosebită a culturii noastre naționale.

„ASTĂZI GIMNASTICA ÎNDOIELILOR E OBLIGATORIE, ÎN LUME SIMȚINDU-SE O HAMLETIZARE GENERALĂ”

Dialog cu scriitorul LEO BUTNARU la 75 de ani

– *Domnule Scriitor Leo Butnaru, vă propun să acceptați a dialoga din nou, după alte câteva conversații pe care le-am avut, le-am publicat.*

– Dragă George Motroc, colegilor care ar vrea să-mi ia un interviu uneori le spun că, în timp, am acordat zeci de interviuri, că am răspuns la, poate, peste o sută și ceva de întrebări, rugându-i să-și formuleze ispitirile oarecum mai deoparte de drumurile cunoscute ale interogațiilor – debut, prime lecturi, prima carte etc. Dar rar se întâmplă ingenioși în ale meseriei de interviuator. Și ne pomenim ca într-un vers de-al lui Vintilă Horia: „Întrebări viitoare primeau trecute răspunsuri”. E drept, în timp, memoria mai modifică ceva, mai propune alte detalii, dar, în mare ești tu oarecât... reformulat, retușat nițel altfel. Bineînțeles, contează și stilul, metafora, ideea aduse la zi.

Iar noi, de data aceasta, la o nouă reîntâlnire, ar fi bine să nu reluăm întrebări, răspunsuri, pe care, în doi, le-am trimis în lume... Chiar dacă, probabil, nu va fi ușor să izbutim deplin, să ne stăruim.

G.M.: *De acord. De data asta am plăcere să vă adresez o pleiadă de 75 de urări aniversare, urări de sănătate, fericire, dar și de inspirație! Prin urmare, să începem cu o întrebare legată tocmai de acest aspect și anume, dacă dvs. considerați că există o legătură dintre vârsta biologică și cea a deplinei maturități artistice? (Sa fie 75 un astfel de exemplu?)*

L.B.: Așa cum literatura, crearea ei înseamnă și permanente acumulări ale memoriei, maturizarea, împlinirea scriitorului depinde, bineînțeles, și de sinteze mnemonice, de interacțiunea acestora cu intuiția, sensibilitatea, conștiința, cugetarea, cu ceea ce se numește, aproape mistic, vocație etc., autorul, la orice vârstă a sa încercând să exprime ceva din misterul și esența vieții și de a crea, a sugera imagini, idei noi, poate chiar sui generis originale, din caleidoscopul lumii, din inteligența, conștiința și subliminalul existenței umane.

Într-o carte japoneză de acum mai bine de 700 de ani am găsit următoarea remarcă: omul trebuie să renunțe la orice artă în care nu a devenit un maestru până la 50 de ani, fiindcă la atare vârstă nu există nicio perspectivă să ajungă așa ceva prin strădanie, prin trudă grea.

Să zicem că jumătatea de veac trăit și cât a fost să creeze în el pentru scriitor ar fi mejdina, la care se potrivesc cele spuse de Louis Lauvet (1887-1951), celebru actor și regizor francez: „Numai după ce ți-ai făcut meseria un lung șir de ani, după ce ai suferit decepții și te-ai izbit de greutatea imprevizibile, se poate contura o hotărâre pe care o poți numi vocație. Vocația nu e decât o alegere perseverentă. Adevăratele recompense pe care ea le oferă sunt totdeauna lăuntrice și tardive”. Acestea fiind valabile pentru creatorii cu adevărat profesioniști, pentru care, după Alain Nadaud, „ambitia personală nu mai este decât devotament absolut pentru scris”.

Iar eu sunt la vârsta la care e tot mai accentuat ceea ce le Lucian Blaga numea „subtonul de melancolie al întregii noastre vieți”. Vârsta la care poți conștientiza puncte convergente de focalizare, esențializare concomitentă a trecutului, prezentului și speranței de viitor, cât îți va fi dat(ă). Și, bineînțeles, vârsta la care nu-mi mai permit vise mari.

Scriitorul are o etate (și identitate) biologică, una a creației și alta a experienței... non-stop. Cea mai întinsă și inerentă colaborare există între vârstele care, în ordine, sunt a doua și a treia. Vârsta biologică nu te poate salva nici dincolo de 70 de ani de a nu te simți un debutant ingenuu, proaspăt și, ca la începutul primelor pagini, oarecum nesigur în imensul univers al literaturii lumii.

Astfel că, la orice vârstă și etapă a afirmării vocației, în multicolora ceață a incertitudinilor, în fața imposibilității intrinseci, organice și neorganice, de a revela cu adevărat esența lucrurilor, fenomenelor, în

fascinanta, intrigatoarea, atrăgătoare opacitate generalizată a cunoașterii scriitorul presupune că literatura ca expresie și expresivitate, ca emoție și idee ar fi una din modalitățile posibile de înaintare în infinit. Concomitent rămânând permanenta interogație despre însăși menirea scriitorului, literaturii, semnificațiile, utilitățile sale.

În fine, de etapă, să zic, ar fi să constat că, odată ce nu am vocația competiției inutile (mai curând, aș avea-o, cred, pe cea a competenței... utile), nu sunt cel mai trist (nostalgic, bucurios, postmodernist, textualist, patriot, cosmopolit etc.) poet al generațiilor contemporane sau al *intergeneraționismului*, spațiu în care m-au situat unii exegeți. Sunt cel care se bucură de scris și căruia scrisul îi aduce bucurie. Dar și îngândurări, interogații nici pe departe optimiste despre artă, literatură și om. Aș fi cel care investește spirit, energie în scris și căruia, mutual, scrisul îi insuflă spirit, energie, chiar inspirându-l. În relațiile cu scrisul și ale scrisului cu mine cred că am ajuns la un perpetuum mobile personal. Vital. Predestinat. Confirmat, aș vrea să cred.

G.M.: *Ce mai puteți spune despre senzația inevitabilei înaintări în vârstă?...*

L.B.: Ca să nu zicem (ne-tabuistic...) îmbătrânirea... Aproape poetic e sinonimul: senectute...

Bineînțeles, omul nu poate evita așa ceva... De la șazececi de ani înainte, viitorul e mult mai restrictiv, mai dificil decât trecutul. Deja nu mai ai nici timp și nici puteri să iei decizii cardinale, ci doar convenabile, ba chiar potolit-confortabile. La turății mici, aș zice. Și e bine să-ți spui și să te supui în ideea că ar trebui să-ți faci o metodă, un program de a ști și de a putea să te împotrivești eventualei lipse de curiozitate, care poate apărea odată cu înaintarea mai adâncă în vârstă. Da, în bătrânețe. Pardon... senectute. (Ca să fie mai... frumos; și mângâios cât de cât.) Să faci un fel de... fitness intelectual, să-ți ții acuitatea spiritului în formă bună. Fitness de bibliotecă neabandonată. Ea, biblioteca să rămână în continuare sala ta de antrenament, dar și de randament în genul de muncă pe care ți l-ai asumat și care, probabil demult te-a convins deja, că ți-a fost sui generis predestinat: literatura. (Spațiul în care inspirației îi place să vină cel mai des.) Curiozitatea față de lume, de cunoaștere să rămână cât mai îndelung unul din reperele importante ale existenței tale sufletești, spirituale.

G.M.: *Care ar fi cea mai frumoasă amintire din copilărie, despre copilărie? (Dacă sunteți de acord să o dezvălui).*

L.B.: În 2023, la București, a apărut a treia ediție a

narațiunii mele memorialistice „Copil la ruși”, revăzută, completată aproape cu o treime față de varianta inițială. Vă asigur, e toată o amintire despre copilăria puțin spus frumoasă, ci chiar minunată! Cartea reprezintă povestea, poemul, memoria copilăriei mele, născute, în mare, și ca o străluminare din interogații de sine. Iar astăzi le citesc/recitesc ca pe o probă de fidelitate a propriului sine chiar față de... sine însuși. De mine, iertată fie-mi roua de nemodestie, constatând că, oarecum misterios, copilăria mea de dincolo de cărți, de până la cărți, dar deja și cu cărțile în față, acaparată, vrăjită de ce spun și te învață ele, mi-a dăruit ea însăși, generoasă, o carte, la care am scris și mai scriu chiar despre ea, copilăria – mare, mică? Oricum, nu prea îndelungată, dar care s-a întâmplat ca o fatalitate a... binelui, bucuriei și dragostei părintești. Și e fascinant ca tu însuși să-ți dai știre despre cel care ai fost și despre cei care au fost cu tine.

Copil la ruși e narațiunea bazată, în cea mai mare parte, pe faptele reale ale vârstei de aur, sintetizate în ceea ce a fost copilăria, ce a mai păstrat din acele vremuri memoria, dar și sufletul, conștiința. Dar și din ce au teaurizat subconștientul. Contextul social, dar și visul. Fapta reală, dar și fantezia, toate țesute în (re)trăiri, rememorări, realcătuirii nostalgice de sine și de lume de cândva; ba chiar a unui univers întreg, al tău, al părinților, satului tău, din care extragi savoarele dialecticii particulare.

Eu simt această narațiune cu largi postate poetice ca pe o simfonie a copilăriei și preadolescenței. Uneori datele, impulsurile concrete se înalță parcă prin vibrații de orgă în cerurile metaforelor, de unde, peste un pasaj-două, revin pe pământ, în Negureniile mele de baștină, în casa părinților sau în tremurul de unde ale Răutului cu irizări cromatice atât de diferite, până la fascinație, în dependență de jocul și intensitatea luminii zilei, serii, nopții și a sufletului de copil care, iată, peste ani, avea să ajungă scriitor al propriului destin.

E multă muzică și poezie în emanația acestui poem memorialistic, în această amintire... non-stop! despre vârsta *de ce?*-istă a copilului ce împărăția în împărățiile visărilor și necuprinderile dorințelor de tot felul.

G.M.: *Care au fost primele lecturi, rămase în memorie?*

L.B.: Unele chiar mai mult de a fi rămas în ținerea de mine, s-au inclus, presupun, chiar în destin, în (par)cursul acestuia.

Deci, *ab ovo... vorbind*, cea dintâi legătură cu literatura scrisă mi-a oferit-o chiar *Abecedarul* care, și azi,

prin consecințe directe sau implicite, are darul să rămână un bun curent, la zi. Bineînțeles, această carte de învățătură se întrupează pentru totdeauna în destinul omului. De acolo a pornit și *scriscititul* meu! Țin minte cum, sub creion – așa se începea atunci, cu mina bine ascuțită, nu sub stilou (până la pix nu se ajunsese; pur și simplu, atare unealtă încă nu fusese inventată) – fixam, urmăream cu atenție de ceasornicar cele câteva clipe în care litera pe care o încondeiam era un fel de... desen animat dat ralanti. Da, caligrafierea unei litere – cel mai scurt film de desen animat, căruia tu, copilul, îi ești regizorul, făptuitorul.

Sigur că îmi amintesc, în unele cazuri – foarte lămurit, unele din primele cărți pe care le-am citit deja... nițel școlit: „La balul coțofenelor” de George Meniuc, scriitor ce debutase în interbelic și îl avusese prieten și coleg de facultate, la filosofie, pe Geo Dumitrescu, iar mie, în lung de vârstă, avea să-mi devină coleg de Uniune scriitoricească din Moldova; „Ghiocel voinicel” de Vladimir Russu; „Andrieș”, un poem în versuri de Emilian Bucov, zis și Radu Vasile în tinerețile sale bucureștene răzvrătite, apoi potolite la Moscova și de-a dreptul aciuat la Chișinău; „Prinț și cerșetor” de Mark Twain. Citisem o proză despre filoxeră în Basarabia a lui Mihail Koțiubinski („Pe cuptor” – tot el); azi la Chișinău există unicul liceu pentru elevii ucraineni (tot mai puțini, însă), care poartă numele său; „Motanul încălțat” de Jukovski, „Cetatea veche” a lui Beleeaev, „Golgota” de Les Gomin, „Nicoară Potcoavă” de Sadoveanu, ceva din belorusul Brovka, „Păsări aptere”, „letonului Vilis Lăcis, Gorki (nu mai țin minte ce anume), „Ciuk și Ghek” (Arkadi Gaidar), fabule de Krilov (dar și de-ale lui Donici), Ostrovski (Nikolai; peste ani, aveam să aflu că romanul „Așa s-a călîit oțelul” este „istoria succesului unui handicapat...” Crudă definiție!...)... În strai chirilic, între Prut și Nistru erau traduse mostre din „literaturile frățești”, ale popoarelor captive în perimetrul cuștii sovietice... Știu că unele din aceste cărți le-au citit și semenii mei din dreapta Prutului, unii din ei amintindu-le în interviuri, mărturii.

Iar în biblioteca, deja personală, intraseră și două volume de versuri, piese și vodeviluri de Vasile Alecsandri, „Istoria ieroglifică” a lui Dimitrie Cantemir (mda, nu prea pentru priceperea lui Lică cel de 8-9 ani), pe care tatăl, ca mecanizator, le primise premiu. Cărțile erau editate superb, în imitație piele, cu ornamente în relief. Adică, primele cărți mi-au consolidat contactul cu literatura, chiar relațiile cu ea.

Și povești, povești „moldovenești”, inclusiv cele

ale lui Ion Creangă. Și aici găsesc potrivit să amintesc un episod, pe care l-am trăit în aeroportul din capitala Mongoliei, în iunie 1989, unde, la un moment dat, colegul-ghid-însoțitor Urinhe îmi făcu semn să privesc spre o fetiță care citea într-o carte, ce se dovedi a fi, totuși, nu una oarecare, ci – vă imaginați? – „Rumân ardân ulgar”, adică, „Povești populare românești”, ceea ce îl și determinase pe colegul mongol să-mi atragă atenția, dânsul pricepând, bineînțeles, că mă surprinde plăcut. (Să vezi, domnule, până și mongolii știau ce națiune trăiește între Nistru și Prut și numai blegii CeCe-iști de la Chișinău o făceau încă pe tâmpiții, sau poate chiar erau astfel, spunând prăpăstii despre „două popoare, două națiuni diferite”!)

Pe cititoarea de basme o chema Ariunaa, ce se traduce ca: Adorata. Uite, la noi nu am întâlnit un nume similar... Ca într-o îndepărtată „sinonimie”, poate că – Dora, Doru... Și vine jocul de nuanțe: Doro-Odoro! – să-i spui cuiwa. Iar în mongolă ziua înseamnă – odor... Iar eu mai pot spune, că unele din primele cărți pe care le-am citit, din care a învățat vârsta mea timpurie, a fost și au rămas și ele odoare.

G.M.: *Primele dvs. versuri erau în spiritul poeziei moderne?*

L.B.: Cred că acest lucru îl dovedește cu prisosință cartea mea de debut și opiniile care i-au urmat. Așa le-au receptat și comentat chiar primii recenzenti ai lor, drept exemplu să amintesc de cernăuțeanul, pe atunci, azi bucureșteanul Ștefan Hostiuc, care scria în revista „Nistru” de la începutul anului 1977: „Leo Butnaru este creatorul unor structuri poetice originale... Scrisă într-un limbaj îndrăzneț, împrumutat de la uzul cotidian, această poezie se angajează să restituie cu un surplus evident de sens ceea ce a luat de la realitatea obiectivă în scopul edificării sale pe cale lirică. Aici doza de poezie o constituie acele procente de sens conotativ, care au fost obținute prin explorarea poetică a limbajului de toate zilele... Poetul ne trezește emoția prin neașteptata soluție ce o dă în ultima instanță textului, soluție care este derutantă pentru acel care se apropie de poezie cu certitudinea că aceasta trebuie să fie «clară» de pe pozițiile logicii noționale”.

Dintru început și în general, poezia mea ar ține de ceea ce francezul numește *une modernité digérée*, adică o modernitate asimilată, personalizată în stilistică și metaforism care, sper, mă definesc, mă personalizează. Apoi ar fi în ea confluente rustic-urban. Poate de unde, până a veni de la țară să fac studenție la oraș, se întâmplase ca un an să fiu și elevul unei școli medii din Chișinău. La 15-16 ani civilitatea și motricitatea

urbană este asimilată cu oarece aviditate de copilul sătean stabilit pe hectarele asfaltului, printre etaje. Și... tartaje. Zic astfel cu gândul de-a avea la oraș mai multe cărți, decât ți le poate oferi o bibliotecă sătească.

G.M.: *De ce ați ales acest gen de poezie și un curaj literar în locul unor versuri conformiste, fals patriotice, probabil și profitabile financiar?*

L.B.: Ce să zic?... Că aș fi fost un june accelerat în formarea caracterului?... Chiar dacă aș putea fi suspectat de lipsă de modestie, nu aș exclude și contribuția caracterului, care, cred, m-a ajutat și la alte etape ale vârstei, creației.

Literatura se naște din talent, achiziții intelectuale, rafinament profesionist, dar și din caracterul autorului, din caracteristicile singulare ale unor facultăți psihice, temperamentale. Poetul neordinar practică o poezie a diferențelor sau o poezie ca diferență în tendința și chiar misiunea sa de a se împlini convingător în „limpezimea luminoasă a posibilului omenesc”, cum susținea Jaspers. Spre acolo tinde sensibilitatea perceptivă a poetului, în cuprinsurile ei tainice întâmplându-se fenomene inventatoare de relații asociative gândire-simțire-înțelegere neordinare, la care nu poate ajunge cel netalentat, necultivat.

Chiar când e încercat de dezamăgiri, poetul de caracter nu dezarmează, ci își urmează vocația, uneori chiar în pofida lipsei de perspectivă, cum se părea prin vremurile cu comuniști înrăiți; perspectivă existențială, în creație și prin creație. Cel cu caracter creează, studiază, crede în ce face, având planul său de interes și frământări, recunoscându-și, dezolat sau de-a dreptul disperat, puținătatea, ba chiar infimezimalul aport în miraculoasele angrenaje de mișcare în Absolut și de mișcare chiar a Absolutului, în care el își geme stările de încorsetare, aproape că de imobilitate cosmică, stare acută de limitare ducându-l spre irezistibilul vers al disperării... fructuoase, conștientizate.

G.M.: *În adolescență și junețea timpurie ați avut modele literare?*

L.B.: Nu știu dacă mi-a fost cineva de model, însă în anii de studenție, precum și după ei, am citit foarte mulți poeți mari din lume, care nicidecum nu erau pe aproape de programele universitare. Nu sunt nici azi. Însă ei nu m-au influențat. Ci m-au învățat, m-au îndrumat. În primul rând, m-au inițiat în căile și mijloacele de apropiere de poezie și înțelegerea ei altfel, în mod personal. M-au învățat să nu mă las influențat inclusiv chiar... de ei, ci să-i citesc și să-i venerez ca pe niște superiori, altfel zis – profesori... practicanți exemplari în marea poezie. Mă învățau, inițiau în „acu-

mularea” experienței de a citi, înțelege și scrie poezie. De a-mi educa și lumina conștiința referitor la specificitatea poeziei moderne, în general, și a unor autori în parte. Să pricep că poezia înseamnă un limbaj distinct ce funcționează conform altor legi, decât limbajul comunicării uzuale. Apoi m-au dumirit că obscuritatea discursului, ermetismul de paradă nu ține numaidecât de profunzimea și rafinamentul poetic. Uneori, din contră, astea sunt perdelele de fum, care vor să mascheze absența ei, a poezie. Probabil era anevoioasă inițierea mea, a unui elev de ieri, însă, oricât de lentă (sau poate... încrâncenată!) ar fi fost acea inițiere ca mișcare a spiritului ea era una progresivă, de avansare (nu de atitudine ideologică într-o societate în care se trâmbea că ea ar fi cea mai progresivă, cea mai cea, tocmai din considerentul că nu era și vociferându-se/(ex)clamându-se oricând și pretutindeni despre progresismul sovietic). Din astfel de inițiere, prin metodică și asumata experiența acumulată în timpul lecturilor-studii autodidacte „zvâcneau” imboldurile de a crea tu însuși, deja la un alt nivel de elevare și aplicare a gustului pentru literatura altora și a exigențelor față de propriul scris.

Ar mai trebui să amintesc că, la vremea debutului, eram captivat de poezia lui Stănescu, Sorescu, Pasternak și, oarecât, a lui Esenin, din acesta, încă elev, încercând să traduc. Dar, recunosc, fără a cunoaște multe din limba rusă, fără a avea la îndemână un dicționar rus-român. (Peste decenii, aveam să traduc din Esenin *Omul negru și Spovedania unui huligan*, texte afine avangardismului rus de la începutul secolului trecut.)

Cât timp m-am aflat în sat, despre autori și evenimente din literatura română aflam de la radio București sau Iași. Însă de clasicii noștri știam încă din școala medie, în care învățam Eminescu, Creangă, Alecsandri, Hasdeu, Russo, Cantemir, câte ceva din cronicari etc. E drept, în abecedarul meu încă nu figurau numele lui Eminescu sau Creangă, ci, de vreo 7 ori într-un text de opt fraze, se mai amintea de Stalin. Lucrurile au început să revină la oarece normalitate de istorie literară națională începând cu anii 1956-1957. Iar odată intrat la facultate, în 1967, se părea că nu aveam și nici nu voi avea vreo problemă de înaintare în cunoașterea literaturii române contemporane. Unii dintre studenții de la cursurile superioare erau abonați la „România literară”, „Lucefărul”, „Contemporanul”, „Viața Românească”, la alte reviste, până când, în 1968 sau 1969, au fost „limitate”, aproape interzise definitiv abonamentele la presa românească.

că. Deja la cursuri nu ni se mai recomanda drept literatură obligatorie Călinescu, Vianu sau Graur (studii lingvistice).

Dar ca să revenim la modele... Un răspuns ar putea fi „extras”, aproximativ, formulat oarecât din mai multe pagini, ani, anotimpuri ale jurnalului meu, intitulat *Student pe timpul rinocerilor*. Am început să-l scriu în februarie 1969, adică în al doilea an de facultate. Notam ceva din cele ce mi se păreau, pe atunci, demne de luat în seamă. Parțial, acele file ar reprezenta un vag *pro domo sua*, însă există în ele, dincolo de spunerea de sine, și un spirit... colectivizat, cel al studenției în general. Apoi, mai există spiritul de comuniune de la cenaclurile literare sau din sălile de lectură ale bibliotecilor, cel din cămine sau de la diverse manifestări socio-tineresti caracteristice epocii. Adică, cititorul are în față unele contribuții documentare modeste, ca niște psihobiograme, să zic, de stare de tânăr de la sfârșitul anilor 70 și începutul anilor 80, cu unele din preocupările, achizițiile și rateurile sale; cu trăsăturile temperamentale și de caracter ale unor studenți din acele vremuri.

Și multe, multe nume de scriitori, din opera cărora citeam și, implicit, învățam: antici, elini și latini, medievali din Europa, în primul rând, apoi imensa, fascinantă poezia modernă italiană, franceză, spaniolă, cea din latinitatea Americii, expresionismul german, avangardismul rus etc., etc. Nu eram străin nici de prozodica Orientului – poeți chinezi, coreeni, niponi...

G.M.: *Se știe că literatura în limba română ajunge greu în Republica Moldova.*

L.B.: Cam tot pe atunci, în primii doi ani ai studenției mele, la Chișinău fusese închis și raionul de carte românească de la librăria „Meridiane”, de unde deja reușisem să procur mai multe cărți ale poezilor noștri, dar și ale celor din lumea mare, apărute în prestigioasele colecții „Luceafărul” (a debutanților), „Orfeu”, „Poesis”, „Cele mai frumoase poezii” etc. Apoi mi-am mutat solo-bivuacul la Biblioteca Națională... „Krupskaia” (*la femeia lui Lenin*, ziceam, cu ironia de rigoare), unde puteai comanda cărți românești, chiar dacă știai că de fișa ta de cititor se interesează cei de la KGB. Aici aveam mai toată presa literară din România, inclusiv celebrisima revistă „Secolul 20”, căreia îi datorez mult în autodidaxia mea de atunci și din care astăzi dețin o colecție de circa 300 de numere în biblioteca personală. Mergeam după carte românească la Cernăuți sau Odessa, primeam colete, prin așa-numitul sistem „Cartea prin poștă” sau de la cunoscuți, din Moscova sau Kiev, Leningrad sau

Lvov. Cartea românească o puteai găsi până și în... Siberia, în Extremul Orient, numai nu între Nistru și Prut. Adică, după unele proteste contra regimului la Chișinău, cartea românească nu mai putea fi procurată aici, ci oriunde aiurea în fosta URSS.

G.M.: *Ce au însemnat pentru dvs. studiile universitare?*

L.B.: Formarea și chiar lansarea mea ca scriitor, ca poet, înainte de toate. Și jurnalist, bineînțeles. În studenție deja publicam în unele din cele mai prestigioase reviste ale timpului (...chișinăuian), „Tinerimea Moldovei”, „Cultura”, „Moldova”. Plus că mi-a plăcut cu adevărat că studiam jurnalism și filologie, mai ales după ce întâlnisem la Kant ideea că filologia e „știință despre instrumentele erudiției”. Și a scrisului, a literaturii, aș adăuga.

În primii doi ani de studenție am prins ceva libertate din ceea ce însemnase „dezghețul hrușciovist”. La Chișinău, puteam încă procura cărți românești, puteam abona presa editată la București. Din dreapta Prutului, veneau – rar, dar totuși veneau – formații artistice și echipe sportive. La cursuri ni se mai recomandau operele lui Călinescu sau Vianu, iar limba „moldovenească” o studiam după *Introducere în lingvistică* și *Studii de lingvistică generală* de Al. Graur.

Să ne reamintim că în a doua jumătate a anilor 60 debutase generația colecției *Luceafărul* – Stănescu, Sorescu, Baltag, Blandiana, Romanescu, Gheorghe, C. Ivănescu, Ursachi, Petre Popescu (*Fire de jazz* și *Dulce ca mierea e glonțul patriei*), la începutul anilor 70 apăruse excepționala antologie a lui A.E. Baconsky *Panorama poeziei universale*. De la Moscova (la Chișinău, am spus ceva mai sus, deja fusese interzisă realizarea cărții românești), prin rețeaua *Cartea prin poștă*, am comandat și am primit minunatul set de ediții poetice bilingve ce includeau volume de Apollinaire, Ungaretti, Quasimodo, Lorca, Eluard. În capitale RSSM erau în formă bună cenaclurile „Luceafărul” (ziarul *Tinerimea Moldovei*), „Eminescu” (Universitatea de Stat), „Miorița” (Biblioteca Republicană), precum și cel de la Casa Municipală a Tineretului. Erau altfel, deosebiți și tinerii sau relativ tinerii poeți ce se afirmaseră în Interriverania – Vodă, Vatamanu, Damian, Codru, Teleucă, An. Ciocanu... Conta ținuta de scriitori estetizanți a lui George Meniuc (colegul lui Geo Dumitrescu la București, la filosofie) sau Paul Mihnea (la Cernăuți, fusese coleg de liceu cu Paul Celan) care, de la un moment încolo, au refuzat înregimentarea. Ne încuraja temeritatea popularului pe atunci Ion Druță

care mergea în răspăr cu oficialitățile comuniste. Strălucea cu adevărat teatrul pentru tineret „Lucefărul”, unde se juca și dramaturgie de Mihail Sebastian (*Steaua fără nume*) sau Mircea Ștefănescu (*Eminescu; Nota zero la purtare*). În acea atmosferă, și noi, debutanții, începuserăm a scrie ca și cum ne-am fi descătușat.

Însă curând venirea/năvălirea zilele, săptămânile, lunile, anii în care efervescența intelectuală autentică a prins a fi suspectată, asuprită, stopată, sancționată. Dezlănțuită, omniprezentă, cenzura coagula restrictiv *cenzul și ura* față de adevăr și, în special, față de istoria și cultura românească. Pe atunci mi se cam încheia adolescența care nu-mi mai părea atât de lipsită de griji, ca odinioară, când mă mângâia cu false, dar plăcute, totuși, rezonanțe de libertate și... eternitate...

Însă astăzi atașamentul meu față de jurnalism și filologie mi-e adumbrită de gândul la destinul umanioarelor în universități, deoarece mai multe efecte ce țin de spirit, de educație, de artă, care acum un timp erau evaluate sub aspectul beneficiilor pe care le pot aduce omului în general, spiritului, inteligenței, culturii, bunei-creșteri a acestuia, în prezent sunt monetizate, fiind exprimate în echivalente pecuniare. Sunt trecute din sfera spirituală a societății în cea consumistă. Din evaluare estetică, contemplare, admirare, trecute în calcule economice seci, neprielnice sensibilității umane creatoare sau receptoare de artă, frumos. În societate, cam toate cele ce țineau de educație, cultură, literatură, artă au căzut sau cad în capcana utilitarismului „fără suflet”, insensibil. Cad în indiferența mașinii de calcul ce subjugă omul, sterilizându-i sensibilitatea.

Din universități, dispar umanioarele în forma lor de structură instituționalizată. Iar umanioarele sunt „științe despre spirit”, precum definea la sf. sec. XIX Wilhelm Dilthey, celebru istoric al culturii.

Preocupările umanitariste învață membrii societății să fie critici, în sensul de a ști să evalueze fenomenologia și individualitatea socială, și să evalueze ei înșiși. Activitatea umanitaristă elaborează sau doar sugerează cele mai sensibile, mai delicate metode de elaborare a criteriilor, grație cărora noi puteam vedea și înțelege mai plenar tabloul general al contemporaneității, dar și pe cel al trecutului, al istoriei, al lumii.

Odată cu marginalizarea umanioarelor, intensitatea vieții spiritului în societate scade. Este redusă diversitatea bransamentelor și vectorilor activi ai acestuia.

G.M.: *Vă considerați un lider al generației dvs. de studenți. Sau au existat și alții colegi care au devenit scriitori?*

L.B.: Ar fi prea mult spus lider, însă eram unul din cei care ieșeau în evidență prin ținută, atitudine, discurs, dar și prin scris. Sigur că au fost și alți colegi, prieteni de facultate, de Universitate și nu numai, care aveau să devină scriitori, unii valoroși. Tocmai unora din ei vreau să „le ofer” cuvântul, să spună cum era pe atunci studentul, scriitorul debutant L.B. Iată un extras din dialogul colegilor Vasile Nedelescu și Nicolae Rusu, publicat în revista chișinăuiană „Orizont” din 1988: „– *Printre altele, la multe din ședințele «Ramurilor» (cenaclul de cândva de la Politehnică – L.B.) îi aveam oaspeți pe membrii cenaclul «Mihai Eminescu» de la Universitate...*

– Eu mi-l amintesc în mod deosebit pe foarte tânărul pe atunci poet Leo Butnaru, discursurile căruia erau lungi și spectaculos de savante. Iar eu mă străduiam să-i înțeleg spusele și mă gândeam: «Strașnic deștept băiatul ista! Se vede că așa trebuie să fie un poet adevărat...» (zice Rusu).

Referitor la alți colegi de vârstă, de facultate și cenaclu, iată un alt extras din jurnalul meu: „*6 decembrie 1970. O intervenție dură care m-a pus serios pe gânduri – un pasaj din cuvântarea lui Lucinschi apărută în T. Moldovei de astăzi: «Laturile negative ale vieții noastre, un fel de dor de timpurile de demult apuse și respinse de istorie se întâlnesc în versurile lui D. Matcovschi (Toate doinele, Unde ești, bade Mihai?) și ale lui V. Romanciuc (Codrule). Citind aceste lucrări și altele de același plan, îți pui întrebarea, la ce apelează ele, ce propagă?»*

Mda, prea devreme au zidit obstacole în fața colegului. (Vasile îmi era coleg, prieten, la anul trei de facultate. – *n.m.*) În genere, e un timp în care multe din cele scrise vor fi sancționate, suspectate în urma unor interpretări nesănătoase pline de frică (...) Multe lucrări vor trebui să aștepte în sertare. Multe oale se vor sparge în capul oamenilor de creație. Unele din cele discutate cu M.G. au o tangență directă cu notele prezente. Un imperiu extins și neputincios... Au s-o mai pățească (și alții). Migrația spre Moldova e cea mai mare”.

Iar odată ce veni vorba și de literatură de sertar, nu aș pune mâna în foc că un jurnal din acea vreme poate fi considerat *sui generis* literatură de sertar, însă eu am ținut unul, care a fost posibil să-l public abia în timpurile de după căderea imperiului ruso-sovietic.

G.M.: *Cât de importantă a fost pentru formarea dvs. viața de cenaclu?*

L.B.: Unele din noile inițieri în sfera literar-artistică extra-cursuri universitare încercam să le aplic în

intervențiile mele la cenaclurile literare. La întrunirile tinerilor uneori erau prezenți și scriitori deja cu cărți, unii... aproape consacrați, astfel că cenaclul ca și cum te familiariza cu interiorul literaturii ce se scria acum mai bine de jumătate de secol.

În sinea mea, tindeam să mă asemăn (...imaginativ) cu virtualii mei colegi de studenție, de generație literară din București, Iași, Cluj. Presupuneam că am avea și unele puncte similare în ce privește citirea cărților și publicațiilor literare, însă erau inevitabile și deosebiri care ne-ar fi marcat orientarea artistică, formarea, preferințele, nuanțele canonice. Îmi spuneam că ședințele „Cenaclului de luni” al lui Nicolae Manolescu sau cele vârfuite de profesorii Ovid S. Crohmălniceanu sau Mircea Martin erau de alt nivel, temperament, registru tematic abordat, în discuții sau recitaluri, decât cenaclurile noastre chișinăuene. Acolo, la ei/ – la ai mei din dreapta Prutului, părea să fie mai multă libertate, dexteritate în plăsmuirea de sine a unui june poet sau prozator decât le avea un confrate al lor într-un regim imperial-bolșevic, opresiv, deznaționalizator.

Prin urmare, trebuia să mă edific într-o lume mai complexă, mai dură până la ostilitate în comparație cu mediul cultural-artistic (bineînțeles, nici el ideal!) în care avansau în destin artistic colegii mei din dreapta Prutului. Citeam, scriam, studiam într-un fel de evasiilegalitate, pe care mi-o impunea acea lume a răului socio-politic, rău imperialist, antiromânesc. Și din acea constrângere, limitare în acțiuni, îmi ziceam că trebuie să profit, implicit, de unele avantaje culturale și literare de care nu mă putea priva totuși malefica putere sovietică. Răvneam, căutam oportunități ne-dragi ideologiei oficiale, încercând să le convertesc esențele în spiritul meu, în creația, în existența mea.

De fapt, mai pricepeam că trebuie să-mi creez eu însumi prerogative într-o societate atât de dezavantajoasă pentru buna condiție umană a unui reprezentant al ei, dar care nu făcea parte din națiunea sus-pusă, imperialist-bolșevică. Trebuia să profit eficient de cunoașterea unei limbi de largă circulație, de legătură între alte limbi, alte literaturi, alte culturi. Să „rătăcesc” extra-ideologic, extra realism socialist, extra Brejnev și KGB, în marea literatură a lui Tolstoi și Dostoievski, Gonțarov și Bunin, Turgheniev și Saltîkov-Șcedrin, Cehov și Gogol. Să beneficiez de faptul că un Valentin Kataev sau Ilya Ehrenburg îmi deschid ochii minții asupra literaturii avangardei ruse, cu Hlebnikov și Maiakovski, Burliuk și Krucionîh, Mandelștam și Ţvetaeva, Pasternak și Ahmatova etc.,

etc. Apoi Nabokov, Platonov...

Nu știu dacă am fost un norocos și ca poet-debutant... călător, însă pe la 18-19 ani trăiam înfiorătorul sentiment al străbătătorului de distanțe imense, prin aer, pe ape, cu trenul, avionul, vaporul. S-o fi „insinuat” ceva în poezia mea din cele trăite? (În destinul meu – sigur că da.) Respectivetele trăiri mi-or fi „reglat” optica imaginației, fantezicii? Bineînțeles, acele metamorfoze pe care le impun conștiinței tale, sufletului tău navigarea, străbaterea de distanțe fabuloase nu puteau să mă lase pe mine același, românaș dintre Nistru și Prut, inclusiv românaș care scria deja, publica poeme, eseuri. Chiar dacă eram în URSS, eu călătoream, de fapt, în diverse țări, zise republici unionale, familiari-zându-mă cu tezaurul național al diferitor popoare. Cunoșteam orașe minunate și atât de diferite – Riga, Tallinn, Vilnius, Kiev, Odessa, Minsk, Dușanbe, Tașkent, Samarkand, Kazanul tătăresc, Habarovsk, bineînțeles, Moscova și Leningrad etc., etc.

Nu, nu îmi doream acele... – avantaje? privilegii? – acele vastități și puneri pe gânduri... Nu! Însă, odată ce situația rămânea de neschimbat, nu pot să nu-i fiu recunoscător Spiritului Suprem că m-a îndrumat ce să fac în respectivele împrejurări (și... împrejmuii cu cortine de fier), cum să beneficiez de esențele lor ca om și scriitor.

Repet: sigur că aș fi vrut să fiu împreună cu colegii mei care frecventau cenaclurile lui Manolescu, Crohmălniceanu, Martin... Colegi-semeni care scriau la curajosul „Dialog” ieșean sau la elitistul, mi se părea mie, „Echinox” clujean, la „Familia” în care debutase Eminescu... Însă, odată ce n-am avut posibilitățile lor, le-am folosit pe cele pe care mi le sugera destinul nemulțumit de puterea sovietică, de imperialism.

În pofida cortinei de fier de la Prut, dacă nu erai ispitit de tentațiile de avansare nomenclaturistă, puteai să-ți pui la cale tu însuși propriile șanse de a uni fenomene într-o sinteză intelectuală personală, ținându-te la curent cu ceea ce se întâmplă în literatura română, în cultura română, dar și cele ale lumii, în general.

G.M.: *Cât de importante au fost lecturile din perioada studenției pentru scriitorul de mai târziu?*

L.B.: Puțin spus importante. Au fost fundamentale, în calmul și libertatea bibliotecilor (chiar dacă știam că cei de la KGB se interesează ce fel de literatură română și în limba română comandă cei alde mine). În special, frecventam patru biblioteci: a Universității, Republicană, Municipală („Jdanov”, azi – Biblioteca Hasdeu) și „Gorki” (nu mai știu dacă funcționează și în prezentul care restrânge nemilos aria cărții). Plus

biblioteca personală, „fondată” și completată de mine mereu, în una din camerele casei noastre de la Negureni. În biblioteci am conștientizat necesitatea unei arhive personale, legate chiar de lectură – note, opinii, considerații, fragmente traduse, clasificare tematică, bruioane pentru viitoare subiecte pe care ai dori să le abordezi mai apoi...

Fișierele, notele de lectură, de studiu mi-au ținut, din studenție până azi, pot spune, de practica de a pune la muncă rațiunea, intelectul întru ordonarea și clasificarea rezultatelor esențializate ale lecturilor, studiului. M-au ajutat să-mi aplica voința sau predispoziția auto-stimulativă de a memoriza și utiliza, fixa, aposteriori, în scris, cele însușite, asimilate fie în dialoguri, fie în bibliotecă, fie în munca de zi de zi etc. O astfel de îndeletnicire dezvoltă nu doar facultatea de deducție, de regie intelectuală, ci și pe cea de abstracție. Stimulează „ingineria” analogiilor sinestezice, mobilitatea raționamentelor, instruirea întru deducții și... seducții (când te lași în voia dezvoltării, ca de la sine, a unui poem, a unui subiect). Sunt preocupările secrete, chiar subliminale ale spiritului de a-și face eficient funcțională în creație sau analize eseistice experiența intelectuală, socio-culturală, acumulate și „depozitate”. Conștiința și inteligența ta, dar și subconștientul tainic activ învață să deschidă mai multe unghiuri, mai multe intrări în entropie; unghiuri de analiză și apreciere rațională, dar și analogică, metaforică, ba, uneori, și... euforică! a fenomenelor existențiale, cosmice (inclusiv cele din universul întimității, din fondul subtextual ale vieții tale afective). Astfel înaintezi spre o mai distinctă clasificare fenomenologică, ce nu ar fi posibilă fără optimizare, prin luciditate/conștientizare a relațiilor termen-concept și arta (sau simpla... rutină... profesională) de a le formula, exprima într-un limbaj adecvat, științific, eseistic sau al poeziei, explicit și, dacă e posibil, cât mai atractiv, captivant. Înaintezi spre... tine însuși, persoană, dar și scriitor mai împlinit, mai fundamentat, mai susținut și ajutat de intelect, inteligență, informație și... imaginație. Există o fascinație, o alchimie a lecturilor.

G.M.: *Vă amintiți de uni autori concreți pe care îi citeați atunci?*

L.B.: O, ar fi o bibliografie... transfrontalieră prea extinsă! Mă voi referi doar la unii autori, la unele cărți le-am citit, regăsite regăsesc în jurnalul meu de student. Spre exemplu, Simona de Beauvoir „O moarte ușoară”, Stendhal „Roșu și negru”, Huan Rulfo, nuvele, Leonid Leonov, eseuri, Alexandru Robot, poemele și publicistica, Moravia, „Povestiri din Roma”,

Voltaire, „Povestirile filosofice”, Domenico Rea, proză, Benvenuto Cellini, viața pictorilor, „Măicuțaglie” și „Adio, Gulsari” de Aitmatov; poeți, o mulțime de pe toate meridianele, din toate timpurile. Iar din Leopardi chiar făcusem tentative de a traduce unele poeme, pe atunci eu studiind italiana fără profesor, după manualul lui Paul Teodorescu...

G.M.: *S-ar putea spune, că deja decenii la rând, sunteți și un arhivar, nu? Cum s-a iscat această pasiune?*

L.B.: Din studenție, începusem încropirea unui fișier sau doar a unui fel de *tabelae memor*, de-a dreptul haotic în primara-i alcătuire, la sumara lui cercetare, care mă impresiona, mă captiva prin mobilitatea spiritului creator în pluralitatea specificului său uman, personalizat de mari creatori într-o fascinantă diversitate de posibilități, variațiuni și opțiuni de afirmare ca viziune și originalitate. Apoi am purces la o primă tentativă de sistematizare, ordonând împreună diverse fișe afine ca informație, pe criterii motivaționale, ideatice sau de... liberă asociere și *asociaționism*, autonomizându-le în plicuri aparte, unele destul de încăpătoare, din care prinseră a mi se contura vag-explicit eventuale combinații de sintagme angrenate/integrate în sisteme tematice, de gen și stilistice ce le-ar face „și mai compatibile” (!) unele cu celelalte într-o râvnită unitate de subiect. Din *conținutul* unuia din acele plicuri, pe care scrisesem încă prin 1968 „Pseudonime”, se înfiripă un text eseistic, care, spre bucuria mea, a fost publicat în revista *Cultura* în aprilie 1969, mai apoi fiind inclus și în *Cartea pentru toți*, o ediție gen almanah, alcătuită de Spiridon Vangheli. Așadar, acele fișe – câteva zeci – au fost primele supuse triajului, detaliierilor, *pasienței* de... compatibilitate combinatorie, strâmtorii dintre *da* și *nu*, probelor de selecție și simbioză *literaturologice*.

La începutul anilor optzeci, apelând la fișierul în continuă extindere, deja jinduam împlinirea cât de cât coerentă a unor texte ca spații de asamblare în care informațiile, fragmentele și evenimentele își cedează (impuse de autor, desigur!) libertatea, aplicându-se unor construcții și regii eseistice. Sau ca a într-o disertație oarecare. Și, odată ce ținteam eseul, ca și cum vizam specificitatea creatoare/„inginerească” de (oarecare) gen, ceea ce însă nu era obligatoriu una a severelor aplicații sistemice de atentă execuție metodologică. Pentru că simțisem necesitatea ca acelor eseuri (începând cu anul 1978), câteva din ele publicate în hebdomadarul *Literatura și arta*, să le ofer o desfășurare narativă, de – aproape – nuvele. Oricum, chiar de ți-ai pus sau nu atare gând, eseul „te verifică”,

totuși, dacă ai ceea ce Constantin Noica numea *simf epic*, altfel spus – har de *a povesti idei*.

Unele din acele subiecte, idei le-am inclus în cartea *Umbra ca martor*, peste un timp începând să rescriu, să reorganizez, să completez textele despre *spectacolul literaturii*, întâi de toate, consolidându-le ca documentare, amplificându-le și „comentându-le” chiar în procesul maieuticii (nașterii) lor asistate de tot alte și alte „mobilizări” euristice.

Astfel că eseurile despre istoria scrisului și cea (dramatică!) a manuscriselor sau despre doar *mai puțin de un geniu pe deceniu* în durată civilizațiilor umane, despre primordiul celor ce aveau să ajungă inegalabile personalități de creație sau despre relația scriitorului cu puterea, despre inspirație și metodele de creație sau despre reluări, contaminări, pastişe, despre onorariile care, de cele mai multe ori, au fost destul de... zgârcite sau despre ultimele clipe din viața *nemuritorilor* etc. – , acele texte le-am publicat în revista *Sud-Est*, mai apoi inserându-le în volumul *Șlefuitorul de lentile*, apărut la Editura Institutului Cultural Român.

Adică, independent de concreta persoană a autorului, și de această dată se confirmă general-valabilul principiu conform căruia un eseu se naște atât dintr-o intenție prealabilă, cât și din dezvoltarea și *ramificarea* respectivei intenții în timpul acțiunii de elaborare literară propriu-zisă. Ceea ce extragi și răsplămădești din sute, mii de fișe/note, adică textele, eseurile, în finalitatea lor pot fi percepute ca osmoză a ceea ce Barthes numea *literatură și aventura* cu tentă ușor... „detectivistă”, de arhivă.

G.M.: *Privind retrospectiv, spre anii 70-80, aveți sentimentul că faceți parte dintr-o generație sau fiecare scriitor de peste Prut a fost mai mult pe cont propriu?*

L.B.: Și în această problemă, eu înțeleg vectorul „de peste Prut” în ambele sensuri, dinspre Nistru spre Dunăre și dinspre Dunăre spre cetățile de la Nistru... În ce privește noțiunea *generație*, ea e una încăpătoare, destul de permisivă, să zicem democratică. Inițial, într-un cerc de debutanți, de tineri, care se lansează cam în aceeași perioadă, termenul *generației* se întemeiază, mai întâi și mai mult, pe o solidaritate de vârstă și, părelnic, pe una estetică. Însă așa cum debutanții respectivi au, chiar și la începuturi, *in nuce*, trăsături care îi disting pe unii de alții, caracteristici artistice, în rezultatul, ca de la sine, de aliaj biologic-emoțiv și oarecât estetic, se poate vorbi de apariția unei noi generații de scriitori, pictori. Însă foarte curând după debutul ca și cum „colectiv”, generaționist, începe a

funcționa, tot ca de la sine, o diagnostică a diferențierilor, se poate spune și a personalizărilor. De aici încolo contează tot mai puțin unitatea biologică de vârstă, tot mai evident în prim-plan apărând trăsăturile de originalitate/originalități diferențiatore. Ne place sau nu, celor ziși generația anilor 70, dar trebuie să amintim că, după perioada de oarecare solidaritate la debuturi, diagnosticul diferențierilor, în primul rând sub aspect canonic, dar nu în ultimul rând prin aplicarea cât mai obiectivă a „tereziilor” axiologice, pe cei mai buni îi particularizează atât de mult, încât ei par a nu mai fi dintr-o generație, ci din cadrul unei situații mai generale, când se aseamănă, ca structuri estetice, creatori din mai multe generații. De regulă, se zice că alea sunt *generații de creație*, când, bineînțeles, nu contează biologicul/vârsta.

Prin urmare, și cohorta de tineri debutanți care am fost și, iată, ajunsă septuagenară, poate fi doar simbolic considerată generație. Ce ar ține mai curând de un contur cronologic a zece-douăzeci, poate ceva mai mulți autori legați cât de cât de cronologia nașterii lor, de cea a debutului în presă și a celui editorial, noi, cei care ne-am văzut primele cărți în deceniul șapte al secolului trecut fiind uniți de genericul colecției editoriale „Debut” de la editura „Cartea moldovenească”. Și din acea serie a primelor cărți deja se înțelegea că acea generație, precum oricare alta, o dădea deja în... variații. De stiluri, de tonalități, tematice, forme, conținut. Din unitate se trece la diversitate, la particularizare, individualizare.

În ce privește tematica poemelor din cartea mea de debut, nu e cazul să fac un inventar, însă e sigur că, în cuprins, apar mult mai multe poeme inspirate de oraș, de „arhitectura mișcătoare” a automobilelor, transportului public etc. Mai multe în comparație cu primele cărți ale colegilor; în unele din ele nu adie a oraș. (Parantetic fie spus, în generația noastră de poeți niciunul nu e născut în oraș! Toți suntem „transplantați” din sat, mai întâi în auditorii universitare, apoi în redacții, pe la catedre etc.)

G.M.: *Din multe poeme, eseuri, proze ale dvs. reiese că v-ați urbanizat relativ ușor. Iar de la acel „transplant”, ca jalonare importantă în adolescență, vă mai recunoașteți în Chișinăul de azi, îl iubiți precum pe cel de altădată?*

L.B.: Cred că așa a fost cu urbanizarea. Inclusiv în literatură. Iar acum un timp, realizatorul unei emisiuni TV mă urcase pe colinele cartierului Ciocana, unde locuiesc, întrebându-mă despre cum m-am orășenizat, dacă am conștientizat acest fapt și de o fi intrat el și în

poezia mea de tinerețe etc. Uite, acolo, pe culmile celui mai înalt cartier din (aproape...) metropola moldavă m-am surprins să constat – jur, fără orgoliu! – că, în primele cărți ale autorilor din generația numită șaptezecistă, eu, săteanul de ieri, am fost cam unicul care a scris despre oraș, despre orașe. Fusesem ca și cum ispitit, inspirat și „pus la muncă” de suflul prozodic al urbanității, conștientizând sau nu atunci, însă, de la un moment încolo, aveam să constat că altfel îmi erau ritmurile versurilor, cadențele și frângerile lor, aliterațiile, metaforele, ba chiar mi se modifica limbajul, toate astea, plus la... ele însele, devenind oarecum mai... vizuale, în derulare cinematografică, așa zice. Ar fi parcă, implicit, un scenariu al trepidantei mișcări urbane, clipuri din priveliști și trăiri în care e mai multă culoare sau contraste alb-negru, jocuri alerte de lumină și umbre.

Amintindu-mi acele dintâi metafore urbane din scrisul meu, pot presupune doar că apropierea de discursul orașenizat, să zic așa, mi l-a mediat avangardismul (revista *Secolul 20*, sau unii dintre poeți radicali ruși de la începutul secolului XX), creația lui Verhaeren, care până astăzi mai poate activa, rememorat, impulsurile curiozității, emoțiilor și freământul firii de posibil ucenic cu care – îmi amintesc bine! – o descopeream, o citeam eu, adolescentul venit dintr-un spațiu rustic, încă foarte puțin familiarizat cu orașul.

Chiar pe când se întâmpla să mai fiu încercate de nostalgii campestre, nu cred să fi avut momente în care să fi crezut că n-o să mă pot asimila Chișinăului. În acest oraș am făcut studii, chiar și o clasă de școală medie (la nr. 11, „Ion Creangă”), apoi universitare; am acumulat experiență, de viață și de profesie, am muncit și muncesc, aici m-am înrădăcinat. Iar astăzi trăim un timp de intensă urbanizare, de migrare din sat spre orașe. Astfel că iubesc și prefer orașul, confortul pe care ți-l poate asigura. În Interriverania pruto-nistreană a prins a deveni consistent și un patriotism, un etnicism național urban, civilizat, cărturăresc, contemporaneizat și consolidat perpetuu. Pentru că noi, cei dinspre cetățile de la Nistru, am recucerit orașele alterate de aluviunile etno-imperiale țariste, apoi sovietorusești.

G.M.: *Urbanizarea și digitalizarea excesiva reprezintă un pericol pentru lumea poetului?*

L.B.: De ce ar fi urbanizarea un pericol? Ea ar fi, inevitabil, mediul... intermediar între viața pe pământ și nevoita emigrare a omenirii spre alte planete, așa cum (ne place sau nu, dar trebuie să recunoaștem cutremurătorul adevăr!) resursele terestre vor ajunge

la... fundul sacului.

În ce privește digitalizarea, de ce ar fi ea... excesivă? Este așa cum este, în ritmul ei de apariție și proliferare. Eu unul nu văd de ce ar fi ea pericol pentru poet, ci cred că e unul din recente motive (nu a mai existat până acum un deceniu, hai să zicem două) de inspirație, meditație, creație. Inteligența artificială e o sperietoare pentru cei care n-au suficientă inteligență naturală.

Lumea se creează și se recrează mereu (pe sine) în oarecum și oarecât alte variante, modernizate, accelerate. Acum e în variantă digitală. În evoluția sa de la o etapă la alta, lumea totdeauna parcă s-ar fi arătat oarecum nemulțumită de sine în comparație cu cea care a fost ieri – mai umană, mai sigură, mai serioasă, mai așezată, ceva mai manierată etc. Așa a fost, așa e și acum, cu digitalizarea, cu ipostaza online, când se caută și se găsesc, parcă, destule hibe. Cineva zice: „Ceea ce nu trebuie să scăpăm din vedere, referitor la «Era online» (spre care ne îndreptăm oricum, de bunăvoie, dar care a sosit, forțat, mai devreme decât am fi dorit), este faptul că, actualmente, omul de rând nu stăpânește tehnologia de care se servește. Puțini utilizatori ai Internetului conștientizează (luându-și măsuri adecvate de precauție) riscurile activității online: modul în care se pot pune la cheremul infractorilor, unele consecințe asupra sănătății fizice și psihice, amploarea manipulării/dezinformării multimedia, intruziunea în viața privată a individului (după modelul sugerat de G. Orwell în 1984)... înecării în incultură și semidoctism, într-un mediu în care are acces toată lumea și în care, prin urmare, erudiții se pot afla numai în minoritate, este unul deloc neglijabil – tot așa cum informațiile serioase, de încredere, se pierd sub valuri de informații false și de opinii neavizate, făcând tot mai dificilă «descoperirea» adevărului, a valorilor” (Oliviu Crâznic).

Ei bine, aceste pericole oblice (de ce nu ne-am întoarce nițel de la digital spre... cronicari?) ar fi și niște probleme de rezolvat, care, să sperăm, stau în puterea inteligenței omenirii să le soluționeze. De la începuturile sale de suprapopulare (să zicem, când m-am născut eu, populația pământului era de 2, 5 miliarde, azi e de 8 miliarde) lumea a început să caute ieșire dintr-o situație mai gravă decât alta. Întrebarea e până la ce cotă demografică va rezista, va rezolva, va... Oare inteligența artificială, apărută, iată, ca și peste noapte, va da un răspuns, va propune rezolvări?...

Asta e: astăzi gimnastica îndoielilor e ca și obligatorie, parcă, în toate, în lume simțindu-se o hamletizare

generală fără răspuns la „a fi sau a nu fi?” Unele răspunsuri se mai lasă așteptate, dar sigur că vor veni. Iar noi să nu ne grăbim, să nu le grăbim, amintindu-ne de Nenea Iancu: Dar aveți puținică răbdare...

Sigur, ne îngrijorăm. Dar să nu ne speriem. Cel speriat găsește mai greu răspunsuri, soluții, sau chiar nu le găsește...

G.M.: *Privind tot retrospectiv, scriitorul Leo Butnaru are regrete și dacă ar avea un sfat pentru adolescentul debutant sau mai tânărul scriitor Leo Butnaru din acei ani 70-80?*

L.B.: Dintru început, voi renunța la sfaturi, ca să mă pot „desfăta” cu fulgurația nostalgiailor, dar mai ales a... regretelor. Astăzi, ca și ieri și mai demult, se întâmplă să fiu întristat de unele întristări ale mele din tinerețe. Cred că ele, întristările din întristări pornite, ar trebui să fie mai puține sau mai puțin luate în serios, ceea ce mi-ar fi lăsat mai mult timp calm și seninătate sufletească pentru existența cotidiană curentă și pentru literatura altora, pe care o citesc, dar înainte de toate pentru literatura mea, pe care o creez; pentru cultură și spirit în general. Însă asta e: cele amintite, râvnite nicidecum nu pot apărea și fără ceva tristețe. În durata destinului, ființa umană este angrenată într-o pluralitate de timpuri și spații spirituale, culturale și sociale, profesionale, prin conștiință, memorie, intuiție, visare, dar și întristări, regrete. Din păcate, și regrese. Degradări inevitabile. Fiziologice, dar și... neuronice. Pentru că viața e un parcurs. Și un discurs. O ordine ce s-a alcătuit ca de la sine, parcă, dar bineînțeles cu eforturile tale, de caracter, de studiu, de însușire a măiestrie, de valorificare a ei. Viața e cuvântul care s-a întrupat în ea. Și ea în cuvânt. Și ea nu e doar în ce privește evenimentele intime, să zicem, întâmplarea literaturii în firea mea, ci e și în evenimentele exterioare, ca experiență, în general, dar și ca experiențe neordinare, care nu sunt date tuturor. Experiențe și bune și rele, și ușoare și grele, unele chiar nefaste. Altele, însă, înălțătoare.

G.M.: *În adumbririle sau poate... luminile regretelor, cum credeți că va fost destinul, favorabil, ingrat?*

L.B.: A fost cam zebrat, cu alb și negru. Sau invers. Dar, probabil, tot el, destinul, m-a întemeiat pe un altfel de proiect și traiect al scriitorului, decât se obișnuia în situația socio-culturală din Moldova, zisă sovietică. Pe un proiect personalizat, cred, pornit din alte esențe jinduitoare de poezie, proză, eseu (*Yes-eu!*), traducere. Din alte intenții și altfel de moduri de inspirație și revelație ideatică. Din jocuri de fantezie, de imaginație propulsate de energii ceva mai pregnante. Sigur, am ieșit din altfel de școală de a deveni scriitor, de a te

instrui în singurătatea bibliotecilor, meditațiilor tale, dar și din cea a colectivității, ca cenacluri, presă, mișcare literară, pe care unii le-ar fi dorit – și aveau dreptate – mai consistente, mai diversificate și, indiscutabil, mai libere, descătuse de cenzură și dirijism ideologic. Prin urmare, trebuia să știi cum să complimești cumva ceea ce lipsea în toate alea, să ajungi, în intimitatea creației, la ceea ce îți doreai, ce considerai că ar fi bine pentru întregirea destinului tău de scriitor. În fine, ar fi o altfel de pasiune, mai intensă, poate că, uneori, năvalnică, ceva deosebit de sensibil și inefabil, pe care nu ai ști cum să o explici și poate că, în totalitate, ea nu pornește din tine, ci din mistere extraumane care, iată, înglobează umanul.

G.M.: *Definiția dvs. pentru poezie a rămas identica și pentru vremurile noastre sau, vrem nu vrem, perpetuarea, alternarea vremurile pe care le trăim schimbă totul?*

L.B.: S-au tot dat definiții Poeziei, am cutezat să fac asta și eu, însă niciuna din opinii nu poate opri continuarea șirului cu tot alte și alte posibile definiții, deoarece niciuna dintre ele, deocamdată (iar acest deocamdată durează deja mii de ani) nu a fost recunoscută ca exhaustivă. Și poate din asta reiese că tentativele de a defini Poezia sunt zadarnice. Dar nu și inutile, ele dând mostre memorabile, stilistice, metaforice, și acestea drept rezultate/componente ale artei literare, mergând spre silogistica filosofică, existențial-estică mai specială.

Probabil, interogația ce ar fi poezia și nenumăratele răspunsuri, pe care încearcă să le formuleze cât mai mulți poeți și exegeți, ar putea fi catalogate drept gen eseistic aparte. Un gen al scriiturii antrenante, ce oferă libertate, stimulează ingeniozitatea, dacă nu totdeauna și originalitate. Una din concluzii fiind și cea a lui Jean-Marie Gleize: „De quoi parle la poésie? (...) Peut-être ne sait-elle pas ce qu'elle dit, ce qu'elle dira, ce qu'elle veut dire. Ne le sachant pas, elle entre dans l'inquiétude”. O neliniște ce trezește alte emoții ale creației poetice, din creația poetică.

Astăzi, poezia pare a se fi pomenit mai curând în spațiul îndoielilor decât al certitudinilor; „Astăzi, (când) a scrie despre versuri e la fel de dificil, ca și a scrie propriu-zis versuri. Iar a scrie versuri e aproape la fel de dificil, ca și a le citi. Acesta e cercul vicios al timpurilor noastre. Versurile devin tot mai puține și, în esență, acum prim-planul nu aparține poeziei, ci poezilor”, opina, acum un secol, în 1924, reputatul teoretician Iuri Tînianov,

Însă iar și iar apare (mica și) nevinovata aventură

în literatură – orice așa-zisă definiție, aforistică, lăconică, sau mai extinsă a poeziei. Aventură ce rămâne mai mult literatură decât teorie.

G.M.: *Poezia cu majuscule poate fi altfel decât unică și personalizată?*

L.B.: Sigur, în măsura în care mai e posibilă, creată și în zilele noastre paralizate de corectitudine politică și mediocritate cam generalizată. Timpuri în care, se pare, „poezia contemporană”, minimalizatoare a tot, a Homer și Dante, Goethe și Eminescu, a Baudelaire și Lorca etc., etc., e mai mult diversă decât... vie/vitală. Mai multă în partea în care ar trebui să fie mai puțină: în partea versificatorie, neconcludentă, în hotarele non-poezie, pe care, din păcate, deseori le trece cu lejeritate și aproape iresponsabilitate oricine, inclusiv neaveniții. E o abundență care contrastează cu valoarea.

Iar credibila exegetică literară, tradiția consolidată estetică continuă să caute și să scoată în prim-plan poezia ce presupune și stimulează, în infinită diversitate, similitudinile și analogii de profunzime, de simțire și filosofie trans-temporale, – bineînțeles, niciodată „descoperite”, atinse toate, până în profunzimea profunzimilor ei. E o interacțiune în spațialitate și semnificații a sensurilor „existente” și a celor pe care le poate subînțelege, sugera cititorii, de unde și diversitatea comentariilor, teoretizărilor în imensul evantai al subiectivităților.

G.M.: *Să fie astăzi numai tristețe ce învăluie poezia? Să nu mai fie aceasta prezentă pregnant în destinația autorului, cititorului, în societate? În lume...*

L.B.: Nu, nu doar tristețe, dar și tristețe. Însă, în genere și ca totdeauna în istoria ei, poezia jinduiește să fie altceva, totuși, decât se tot dă cu părerea lumea că ar fi ea, poezia, cu adevărat. Poezia poate fi și o călătorie de mai lungă sau mai scurtă durată într-un spațiu paralel, după care autorul își revine în fire, revine acasă. Pe un timp. După care e posibil să pornească spre o altă poezie, printr-o altă poezie.

În ce mă privește, mai explicit, ceva mai concret vorbind, ce înseamnă poezia pentru mine?... Diversitatea și posibilitatea artistică sui generis în infinite manifestări plurale. Sau: poezia ar fi și infinită, dar mai ales e ceva infinitiv. Pentru că, dacă ar admite definitivul în conținutul și forma ei, despre floare, albina, femeie, mamă, patrie etc., ar fi fost suficient câte un poem despre acestea în toate limbile și s-ar pune punctul universal.

Și chiar dacă în poezia zilelor noastre persistă aproape generalizat contrapunctul unei decepții

existențiale și filosofice, ea, poezia, și literatura în general, rămâne a fi o investiție (și investigație, așa adăuga) ideatică și sensibilă în forme superioare de expresie și expresivitate, ce oferă noblețe existenței omului.

G.M.: *Scrieți poezie, proză, eseuri, jurnal, traduceți intens. Ce puteți spune despre timpul necesar unor astfel de ritmuri – aveți suficient? Dar mai ales despre energia solicitată de permanența aflării în actus, cum ziceau cei vechi?*

L.B.: Mi s-a întâmplat să am de foarte tânăr implicare în mediile jurnalistic și literar. Aceste medii erau într-o permanentă relaționare, dat fiind că fusesem, încă de student, angajat în redacția ziarului „Tinerimea Moldovei”, responsabil de sectorul cultură și literatură și unde mă vizitau mai mulți scriitori, pe unii chiar apreciindu-i, cărora le pregăteam textele pentru publicare, altora însă văzându-mă nevoit să le motivez refuzul. Discutam, cumpăneam, vedeam ce și cum, ceea ce tot acumulare și consolidare de experiență literară însemna, care îmi accelera inițierea în laboratoarele de creație ale altora, contribuia la maturizarea mea oarecum favorizată, norocoasă, stimulată de mai multe posibilități. Era și a fost în continuare o permanentă conectare la dialogul scriitoricesc, la acumulare de informații necesare actului de creație, ceea ce îmi deschidea piste de colaborare, afirmare și, subliniez, de maturizare literară, jurnalistică. Astfel, experiența mea era cât de cât neordinară, mai densă, mai intensă, permanentă, tot mai mult conștientizată și asumată în existență, creație. În fine (de etapă...), mi-am zis că sunt, pur și simplu, un scriitor dependent de scris.

Apoi, probabil, în comparație cu alții, viețuiesc și muncesc mai adecvat unui etalon scriitoricesc (dacă există așa ceva!). Mai conform cu ce se numește proces/angajament de creație, inspirație, implicare în bibliotecă și „ieșire” din ea oarecum altul, modificat, îmbogățit, orientat spre alte teme, spre alte metafore, eseuri, cărți. Spre alte posibile traduceri. Probabil este imposibil să fim dedați „plener” destinului nostru de (numai!) scriitor, dar să râvnim a fi cât mai mult implicați în misterul, dar și luciditate creației – cine ne împiedică? Mai ales astăzi, în libertate. Spun acestea fără oarecare subtexte tautologice sau șmechere evaziuni formaliste de la un răspuns clar. Asta e claritatea: sută la sută, scriitor dependent de scris. Fără fală. Fără pofală. Ci cu cea mai simplă și adevărată socoteală.

Iar în preocupările mele eseistice, pornind de la exemple ilustre din literatura lumii, bineînțeles că m-am referit și la – cum să le zic? – fecunditatea, randa-

mentul, rodnicia, efervescența etc. în creație a unor scriitori de excepție. Iar dacă e să ne referim la exemplele autohtone, nu cred că s-ar găsi autori contemporani, care îi vor depăși ca volum scris pe Arghezi, cu zeci de tomuri, pe Sadoveanu, cu tomuri mai puține, însă cu mult mai cuprinzătoare. Să ne amintim că Șerban Cioculescu publica, săptămânal, câte două pagini în *România literară*. Decenii la rând, pare-se. Dar parcă Lucian Blaga a scris puțin? Pe ei nicidecum nu poți să-i pui sub semnul aluziei sau subînțelesului finețurilor implicite că *a fi un scriitor fecund* echivalează cu a fi un scriitor nu prea valoros. Tot ce au scris ei, chiar și în defileurile creației lor, este net superior unor autori care scriau puțin, unii dintre aceștia – și prost, chiar dacă ei înșiși, ba și unii critici (a)literari, considerând că este ceva de capul lor. Nu încapе îndoielă că cei cu puținul și țărâitul în literatură nici pe departe nu i-au acordat scrisului, cititului, studiului atât de mult timp, strădanie, vocație ca aplicație, cât i-au acordat Blaga, Sadoveanu, Arghezi, Cioculescu etc. De ce nu ne-am aminti, drept pilduire că Nicolae Iorga, în viața cât i-a fost dată, a scris peste... 1000 de cărți, inclusiv *Istoria României* în 10 volume, 12755 de articole și studii și 4963 de recenzii?...

Nu de puține ori, când se vorbește de fecunditatea unor scriitori, implicit, în subtext, discret...-nemulțumit, parcă li s-ar reproșa această stare de fapt, fecunditatea creativă; parcă li s-ar face aluzie că, mă rog, fecunditatea nu totdeauna înseamnă și „calitate” estetică, artistică. Asta cam ar veni în linia constatării lui Ion Biberi că: „Omul de mare factură descurajează inteligențele medii și irită comoditățile de gândire. Mediocrul ar vrea să reducă lumea la portativul lui și dimensiunile oamenilor la niveluri obișnuite; el încearcă să înțeleagă prin schematizare și reducere; aplică artistului ticul didactic al calității dominante și se folosește de analogia cu propria ființă”.

Indiscutabil, creația foarte multor mari scriitori de uimitor randament dezavuează fără nicio problemă asemenea suspiciuni. Trecând de hotarele românești, să ne amintim de Goethe, Balzac, Tolstoi, Dostoievski, Aragon, Lorca, Neruda, Borges, Eco...

De cele mai multe ori, când se spune *scriitor fecund*, e mai mult declarație la modul elementar, simplificator, derutant. Dar, domnilor, nu e vorba doar de fecunditate ca mult, cantitate, ci e și diversitatea, potențialitatea operei. Rezultatul depinde de calitățile și dotările spirituale, orientate spre creație, mai speciale ale autorilor fecunzi și indubitabil valoroși. E acțiunea în flux a capacității de a depista și *artisticiza*

teme, subiecte, de a le modela și de a le da formă, construcție, arhitectură, distincție în suflu și limbaj; de a le descoperi în spiritul lumii, al cosmosului, în taina existenței umane sau de a le inventa (marii autori de SF), având dotarea întru a se mobiliza la modul suprem pentru asta. Nu e doar fecunditate, ci și invenție, ingeniozitate, originalitate, spontaneitate, capacitate excepțională de regie în acțiuni de creație susținute de intensitate spirituală, de energii intelectuale ce nu sunt date prea multora. E o viziune personală mai amplă și mai inventivă, mai constructivă în spațiile pe care le cuprinde. Este răbdare, concentrare, focalizare de potențe sufletești și raționale. Abilități de stil/stilizare de invidiat, mereu acute în articularea frazei, în construirea textului. Disponibilități de orchestrație lingvistică a textului remarcabile.

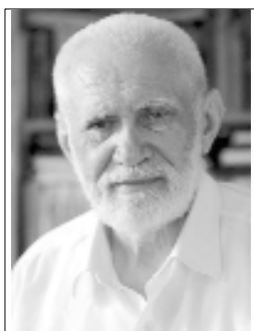
Intellectul și inteligența marilor creatori țin de fenomenologii creative singulare, necunoscute celor mulți. Sunt unice, irepetabile, efervescente, „abundente” ceea ce se țin de talent, măiestrie, profesionalism și acționează prin specificul creativ ale acestora. Efervescența, forța, ritmul cu care creează, reflectă, învederează intensitatea cu care trăiesc, simt, gândesc, asimilează, filosofează, potrivesc idei și sentimente în firea lor, în intelectul lor. Sunt tainicele sinteze ale celor aflate, studiate, dorite, visate. Toate acestea situate pe nivelele superioare ale posibilităților și creativității umane.

Interogațiile lor metafizice, estetice despre complexitatea universului, lumii, existenței, istoriei, artei, religiei, mitologiei și locul omului în această arhitectură material-spirituală sunt mult mai acute, pătrunzătoare, receptive și declanșatoare de inspirație, dispoziție, emergență creativă.

G.M.: *Ce credeți despre propria dvs. operă?*

L.B.: Nu pare a fi eficientă situația în care autorul este întrebare ce crede el despre propria creație. În autoaprecierea operei tale, dacă ești lucid și nepărtinitor, te situezi undeva între efortul de rigoare și cel de prudență și nu-ți poți garanta nici ție însuși că ai putea fi mai mult sau mai puțin obiectiv. Poate că doar mai puțin... În orice caz, să încerci a nu exagera nici spre un taler al balanței, nici spre celălalt.

Interviu realizat de **George MOTROC**

CEI DIN ÎNCHISORI

Ion PĂPUȘ

Dacă din punct de vedere politic în ultimii treizeci de ani câte ceva s-a mai schimbat în țara noastră, în schimb cu arta, cu literatura, cu poezia noi suntem mai degrabă tot la nivelul din faimoasa și semnificativa Duminică a Orbului! Această stagnare explică de ce este ignorat un eveniment ca apariția, în a doua ediție, a cărții *Antologia liricii de detenție anticomunistă din spațiul românesc*, Editura Fundației culturale Memoria, București, 2023. Titlul redundant, excesiv, ca destule alte stângăcii ale cărții în forma actuală, nu lămurește deloc ignorarea ei. Pentru că nu atât ea cât îndeosebi fenomenul în cauză, producția lirică în sine, mai exact manifestarea celor care au străbătut închisorile ar trebui să atragă atenția scriitorilor, filologilor care ar fi normal să cerceteze universul carceral din România. Ilie Popa, autorul atât de merituos al antologiei nu expune suficient criteriile după care și-a organizat cartea, despre structura căreia pentru început putem spune că sunt două ample compartimente: autori care au scris și au publicat înainte de a fi intrat în închisoare, într-un anumit sens aceștia sunt profesioniști ai condeiului, și alții care devin scriitori abia după ce au fost arestați. Aceștia două le sunt alăturate alte câteva capitole minime pe criteriul destul de arbitrar. Într-un anumit sens scrisul în carceră a fost o psihoterapie, o salvare din mlaștina ferociei reclusiunii. Un astfel de deținut poet mărturisea târziu, mult după ieșirea din închisoare: *Dacă n-aș fi reușit să fac poezie în închisoare, aș fi murit.* (p. 515). Sau altul afirma ritos: *În închisoare s-a născut poetul...* (p. 637). Toată această lume scrie în vers clasic, probabil și pentru că versificația fixă îi ajută pe autori să își memoreze textele. Alcătuitoarea antologiei nu doar că a adunat poemele ci a pus în fruntea contribuției fiecărui poet selectat succinte expuneri cu date despre acesta, biografice

și bibliografice. Va fi fost o muncă uriașă, adevărată bază pentru o explorare mai amplu sistematizată în viitor.

Poetul emblematic al acestei lumi penitenciare este Radu Gyr, prezent cu unele din cele mai celebre producții lirice ale sale, deși nu cu toate căci lipsește, de exemplu, faimoasa lui *Doină* cu sugestivele versuri: *Toți hîngherii și codoșii/ joacă sârba târfei roșii*. Uimitor este faptul că printre atâtea cântece de galeră, în care se întrevede puternic ținuta sa de deținut politic, chiar dacă mai întotdeauna nu și orientarea ideologică, poezia acestuia uneori își lărgește enorm perspectiva incluzându-i pe toți cei închiși, indiferent dacă la unii motivul a fost, decât ideologic, unul mai degrabă social, hoții de profesie fiind și ei incluși de poet în evocările sale. Dar față de atâtea alte imnuri, elegii, balade, evocări, invocații, rugăciuni, câte cuprinde vasta lui operă poetică, cunoscuta *Isus în celulă* este nu doar o capodoperă de emoție și mistică ci chiar o întregă altă tipologie de înaltă cultură, căreia în cartea aceasta i se dau câteva zeci de replici. Cu adevărat, poem pentru manualele școlare din viitor! Iar când altele vor fi ideologiile la ordinea zilei, când cele de acum și mai ales din secolul trecut vor fi uitate, ignorate, complet izgonite din viață, atunci vom înțelege că el este împreună cu Nichifor Crainic, acesta nu doar poet ci și mare gânditor întocmai prietenului său Lucian Blaga, dar mă refer acum la cei doi poeți ai temnițelor și afirm că ei sunt clasici ai literaturii române în rând cu Vasile Alecsandri, M. Eminescu, George Coșbuc. Tot la nivelul unei destinații școlare îl consider și poemul lui Crainic *Unde sunt cei care nu mai sunt*.

Un autor de primă mână al poeziei române este și V. Voiculescu deși textele sale reproduse în antologie nu au o clară relație cu detenția politică pentru

a-și justifica antologarea. Desigur poetul a fost închis, ba chiar în mod nemilos la o vârstă înaintată, dar o poezie precum clasică *Pe decindea Dunării* este scrisă, publicată și reprodusă într-o altă epocă, adică între cele două războaie mondiale. Și dacă în mai toate cazurile textele antologate au la final o datare, ba în multe cazuri și o localizare, cu poetul acesta se face o excepție, de parcă s-ar ascunde lipsa lui tocmai de la a ilustra tematica afișată în titlul cărții. Și totuși, în prezentarea sa (p.165) de către antologator, se dă o strofă dintr-o poezie evident politică, de revoltă. O reproduc aici după *Integrala operei poetice* a marelui poet (Editura Anastasia, 1999, p. 568): *Cerșetorul: Cunosc de mult o blândă țară veche:/ Se-nvecina cu basmul și balada./ Avea mai gingaș sufletul ca nada./ Iar inima mai pură ca zăpada./ Și milostivă fără de pereche.// Ca să-ți încerce multa-ți bunătate./ O, țara mea mâncată de jivine./ Pe drumurile-n albe-n triste sate./ Cu traista de cerșetor în spate./ Azi iar colindă Dumnezeu prin tine.* Poezie datată și localizată de autorul ei: *joi, 4 octombrie 1956, București.* Ceea ce explică ne includerea ei în antologie.

V. Voiculescu aparține ca poet unei epoci intermediare până la un punct, alături de Al. Vlahuță, și apoi se integrează pleiadei maxime a poeziei noastre, cea dintre cele două războaie mondiale. Prin estetică, prin tehnica versificației, cam aceleași perioade îi aparțin și cei mai mulți dintre poeții antologiei. Cu câteva dintre producțiile sale, o radicală excepție face Ion Caraion, poate că doar el atașat epocii postbelice, categoriei universale. Într-un anumit fel, prin destin tragic dar mai ales prin poetică, el este singurul dintre români care poate fi considerat un Ezra Pound, deși multe îl și deosebesc de acesta totuși cel mai modern dintre poeții din antologie. O dovedește cu prisosință poemul *Morții* (p.174): *Suntem câmpul pe care-l plouă ploile./ Suntem iarba pe care-o pasc oile./ și lumina pe care-o dă soarele/ Suntem izvoarele.// Suntem viitorul și rădăcinile și/ somnul în care intră grădinile/ și ochii și urechile și mierea și laptele./ Suntem faptele.// Suntem armele care nu ruginesc./ sângele-adânc și munții când cresc/ și fântâna și rugăciunile./ Suntem genunile.// Suntem cei ce nu uită și-așteaptă./ Prisca cu dragoste și plânsul în șoaptă/ și toate-ntrebările./ Suntem muștrările.* Alte dați câte un vers sau două fulgeră în cuprinderea poemului lui

Ion Caraion, precum în acest final teribil: *Proptiți în ușorii porților./ cu dinamitele pumnilor; seara./ copiilor noștri arătați-le munții/ ogoarelor noastre deschideți-le sângele./ patriei noastre spuneți-i adevărul:// Am fost acolo unde trebuia să fim!* (p.175). Și imediat alături grenada unui scurt poem purtând titlul *Patria: Am vârsta omenirii./ Singură-n destinul meu ca răscoalele./ urăsc ura neamurilor./ Niciodată nu voi putea fi dată afară din timp.* Nu departe de aceste versuri, îndată e reprodus poemul *Vorbe și Pâini*, din care desprind disparate versurile: *Cine înmulțește lacrimile, cum poate fi om? (...)* *Cine crede în gloanțe mai mult decât în oameni./ cum poate fi om?* (p.175-176). Sau din următorul *Epitaf* citez două versuri care ar fi putut fi motto întregii Antologii pe care o comentez: *Noi am căzut pe câmpul de bătaie./ ca să-nviem în cartea de cetire* (p. 176). Nu de prea multe ori s-a rostit cu emfază un adevăr atât de definitiv precum în cazul celor schingiuiți în închisori. Lângă aceste exemple mai desprind câteva fulminante ziceri ale poetului tragic, din *Antichitatea durerii* (p. 177-178): *dar tu spuneai adevărul chiar și când mințeau/ iar eu mințeam chiar și când spuneam adevărul (...)* *dacă nu ne vom bate/ dacă nu vom muri mulți, foarte mulți/ vom muri toți// de partea rea a istoriei/ fulgeră/ un arbore ca o rugăciune (...)* *n-ai mai pus pe nimeni de pază la digul/ dintre mocirlă și stele/ dintre urât și urât (...)* *Un neam a fost dat la câini/ și chiar nimeni să nu plătească?* Cu adevărat, de față cu astfel de versuri trebuie să admitem afirmația acestui poet: *Se aprinseseră luminile/ în toate/ odăile poeziei* (p. 178). Cum citim în poemul *Tăcere*, în final: *Ninge cu adânc și coșmare./ Iar tăcerile au gurile-amar/ ca sinucigașii* (p. 179). Poezie de sinucigaș! Poetul însuși, nu doar omul, a fost împins de destin în conul de întuneric al unei acuze politice total nedrepte chiar dacă integral adevărate.

Cum se poate vedea din citatele pe care tocmai le-am dat, poezia lui Ion Caraion este eliberată din chingile acelei muzicalități școlare în care agonizează mare parte din poezia română și, cu această excepție, la fel cam tot ce selectează în paginile ei antologia tocmai comentată prin textele ei căzute sub jugul versificației. Ar mai fi poate de amintit în același sens câteva ecouri ale unui similar americanism liric în ceea ce este reprodus din creația poetei Eugenia Adams Mureșan. Alături de soțul ei, părin-

tele protopop, ea a fost o mare figură în Clujul de sub ocupația comunistă, fie și dacă ulterior a fost pretext pentru o însăilare profund nedreaptă într-un regretabil roman cu cheie. În rest, sunt reproduse poezii onorabile semnate de mari personalități ale rezistenței anticomuniste precum medicul Ionel Zeană (p. 181 și urm.); Păstorel Teodoreanu (p. 194 și urm.) nedreptățit prin confuzia de a-i pune la colontitlu numele fratelui său mai celebru; basarabeanul Sergiu Grossu (p. 204 și urm.); blândul și harnicul poet Teodor Murășanu din Turda; Zorica Lațcu, adică Maica Teodosia, o vreme la Mănăstirea Sâmbăta de Sus pe lângă Arsenie Boca și mai apoi la Mănăstirea Vladimirești, după ce a lucrat la Muzeul Limbii române de sub conducerea lui Sextil Pușcariu, și care nu doar că a făcut detenție politică dar pe lângă poezii (p. 245 și urm.), bună clasicistă cum era a tradus mari texte teologice din Origen, Grigore de Nyssa și din mulți alții. Pe lângă aceștia, o surpriză este și prezența aici a lui Mircea Vulcănescu cu două texte, posibil redactate în pușcărie, dar în ceea ce mă privește cred că mai adecvată ar fi fost să îi fie reprodusă traducerea poeziei lui Charles Péguy *Rugă Fecioarei*, citită la proces în cuprinsul *Ultimului cuvânt*, text mult mai în ton cu *Antologia* de față. Și mai trebuie precizat că din poeziile *Ceaslovului* lui Rainer Maria Rilke (în mod adecvat numit aici *Cartea orelor*), nu integral cum lasă de înțeles prezentarea ci, semnificativ, premonitoriu, el a tradus doar partea a treia: *De sărăcie și moarte!*

În ceea ce mă privește deși nu am avut privilegiul să fiu cantonat în bolgiile închisorilor comuniste trebuie să mărturisesc că aparțin acestei lumi și străbaterea cărții lui Ilie Popa mi-a oferit ocazia să-mi reîntâlnesc mulți prieteni dintre care îi amintesc pe: Gheorghe Penciu; ministru Petre Strihan care, bineînțeles după ce a ieșit din închisoare, exaspera redacțiile literare în speranța că îi vor fi publicate poeziile sau aforismele; pictorul mai ales de pictură bizantină, poet doar în subsidiar Gheorghe Popescu-Vâlcea; ziaristul Vasile Blănaru (Cezar Flamură), ale cărui cărți rămase în manuscris ar fi putut interesa mai mult decât poeziile sale, inclusiv aceea scrisă la moartea în închisoare a profesorului Traian Brăileanu (p. 288), importantul traducător al lui Kant. În prezentarea lui Constant Tonegaru (p. 292), căruia îi este reprodus un poem, se amintește de

volumul său de debut, premiat la Fundațiile regale. Poartă titlul *Plantații*, dar aceasta doar la „șantajul” profesorului Tudor Vianu care, membru al juriului Fundațiilor fiind, l-a condiționat pe tânăr să renunțe la titlul original ce era mult mai incisiv: *Plantații de cuișe*.

Alături de toți aceștia și de mulți alții, am dat și de Mihail Manoilescu, savantul autor al unei cercetări economice de anvergură planetară și căruia îi este reprodusă o singură poezie, să-i zicem poezie deși ea interesează doar ca zguduitor document al realității închisorilor și o transcriu integral. Ea se numește *La interne* (p.295), fiind vorba de ministerul de interne, de închisoarea acestuia. *Când zi de zi spăl în genunchi celula/ Ascultător, trudind cu brațul gol./ Salutul prosternat dat dimineții/ Îmbracă înțelesuri de simbol!!! Mișcărilor aicea mi le-ndrumă/ Porunci cu vorbe tari, ce mă-nfior./ Iar terciul pus în blid pe podele/ L-împinge gardianul cu-n picior./ Le-mpart celor mai mari priviri servile/ Și-n timp ce frații mei sunt chinuiți./ Supus și laș, stau smirună soldățește./ Și spun cui poartă biciul: să trăiți!!! Mereu mă simt cu trupul sub cravașe/ Și dezgustat îmi mășor neputința!/ Durerea a pierit și-acum în tihnă/ Îmi savurez, nemernic, umilința. A murit la Sighet, trupul fiindu-i azvârlit într-o groapă comună.*

Bogat nu doar în ani de închisoare ci și prolific ca poet, Constantin Aurel Dragodan și-a exprimat la un moment dat o speranță temerară: *s-așternem în stihuri restriștile toate./ neamul să le cunoască și să le-nvețe pe de rost.* (p.320) Nici vorbă de așa ceva deși ar trebui știut măcar poemul *Autoeliberare* ce poartă între paranteze explicația că *Studentul Miron Chiraleu s-a spânzurat cu șase săptămâni înainte de expirarea pedepsei*, pentru că ar fi aflat că la eliberarea din închisoare erai obligat să devii turnător. O figură importantă care și-a impresionat camarazii a fost Constantin (Costache) Opreșan. Și el precum alți câțiva s-a făcut ecou la poemul lui Radu Gyr cu *Isus în celulă*.

Din cei peste o sută șaptezeci de autori adunați aici, mai selectez câțiva. Astfel Dumitru Oniga scrie un poem în care presupune că într-un anumit fel la schingiuirile la care călăii l-au supus a fost de față în mod indirect și mama sa.(p. 376). Altă dată el transmite o imagine teribilă a detenției: *Niciodată nu am văzut un soare atât de imens/ Ca soarele ce apunea*

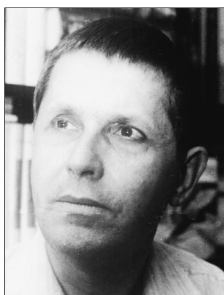
peste pădurea Letea,/ Când brigăzi de robi șfichiuite de vânt și nisip/ Se târau, biete omizi negre, ostentite,/ Pe un drum fără sfârșit,/ Hăituite de haidăii în uniforme (p. 378). Și de la același poet improvizat să ne oprim o clipă la mustrea lui de peste veac: *Acuz pe acei scriitori/ Care-și vând sufletul/ Cum se vinde orice prostituată/ Și ridică osanale asupra lor...* (p. 383). De la Eugen Măgirescu a rămas printre altele poemul expresiv *Moara Dracilor* (p. 411). Poet prolific a fost și Virgil Maxim care îi închină un poem, *Ardere-de-tot* (p. 413), lui Valeriu Gafencu, cel proclamat de Nicolae Steinhardt: sfânt al închisorilor, o denumire care mai apoi s-a generalizat până la abuz. Trebuie spus că prin grija autorilor poeți sau poate prin aceea a antologatorului majoritatea textelor sunt numai indirect politice, resemnate în a descrie suferința din închisori, având deci cel mai adesea ca temă foamea. Sunt rare excepțiile ca următoarele versuri agitatorice ale lui Dumitru Radu-Udar: *Sculați-vă popoare, cât e vreme!/ Salvați-vă de ștreangul leninist!/ Uitați-vă la lumea care geme/ În lanțuri, în infernul comunist!* (p. 440). L-am știut destul de bine pe Fronea Bădulescu din grupul fizicianului Horia Hulubei, om admirabil, de excelentă cultură, cu care mă străduiam să țin pasul recitând în alternativă pasaje din *Infernul* lui Dante în original. Dumitru Bacu este autorul răspânditei cărți despre *Fenomenul Pitești*, dar și al unor poezii. Tot despre Pitești scrie un poem răscolitor Aurel Vișovan, speculând chiar eufonia acestei denumiri (p. 476).

Un caz aparte este preotul ortodox Ilie Imbrescu care scrie în terține dantești multe dintre poemele sale curate, mistice (p. 500 și urm.), și a căror recuperare a fost ea însăși o poveste tragică a cărei eroină a fost boieroica Xenia Mămăligă. De la Andrei Grigore Zamfiroiu, condamnat mai întâi la moarte, pedeapsă comutată ulterior, a rămas un *Imn al deținuților* care ar avea și muzica sa. Texte însoțite de muzică a compus și Traian Popescu, poet și compozitor de la care ne-a rămas un poem simfonic în trei părți intitulat *Calvar* (p. 587). Arhitect mai întâi dar mai ales plastician și poet a fost Dragoș Morărescu, un boier bucureștean de o extraordinară măreție, nepot al surorilor Codreanu, una pictoriță cealaltă balerină, care i-au înflorit cu frumusețea lor feminină anii ultimi ai lui Brâncuși, și despre care prietenul meu a lăsat scrieri fundamentale. Olteanul

Ilie Tudor, părintele actorului Tudor Gheorghe, a scris poezii dar mi-l evoc îndeosebi prin ceea ce știu din familia lui Dumitru Stăniloae, că la Aiud fiind și cum profesorul de dogmatică suferea crâncen de frig olteanul acesta s-a dezbrăcat de cojocelul cu care venise de acasă și l-a îmbrăcat pe marele teolog care a rămas cu convingerea că acel gest i-a salvat viața. De la partizanul bucovinean Vasile Motrescu au rămas nu doar fotografia din ușa bordeiului său în care se adăporea, și lucru extrem de rar: un jurnal ci și niște poezii în stil popular de o mare autenticitate. A fost prins prin trădare și executat de securiști!

Pe mulți, mulți alții nu îi mai amintesc pentru că și așa m-am întins prea mult și închei cu pomenirea lui Aurelian Bentoiu, avocat de renume, ministru al justiției, tatăl compozitorului Pascal Bentoiu și astfel socrul extraordinarei doamne Annie Bentoiu, ale cărei memorii, *Timpul ce ni s-au dat*, sunt într-un anumit fel și cu maximă discreție un soclu pentru meritata statuie a ministrului liberal, acesta un exemplu teribil al unei lumi de o inegalabilă curățenie morală. Iată ce au dușmănit și au ucis comuniștii! În antologia comentată sunt reproduse trei poezii ale acestuia. Nu știu dacă a mai scris altele. O reproduc pe prima dintre ele ca model de înaltă puritate lirică, un pastel clasic în felul lui. Se numește *Coboară turmele*. Iar textul ei este următorul: *Coboară turmele din munte/ Pe îngălbenitele poteci,/ Vin neguri sure, ploii mărunte/ Și suflă vânturile reci.// Fugit-a vara de restriște/ Purtând-o pe aripi cocorii.../ La margine de porumbiște/ Se-nșiră tainic vânătorii.// Sărutul morții bruma-și pune/ Pe florile de tufănică,/ Bolnavul soare din genune/ De neguri palid se ridică.// Din funigei lințolii-și țese/ Sicriu având în zări de plumb/ Și-aftează toamna-n vii culese/ Și-n miriștile de porumb.// Și zace-ntinsă prin ponoare/ Or plânge mută-n pomii goi/ Tristețea anului ce moare/ Cu moartea unei părți din noi.*

N.B. Nu se specifică niciunde, cum s-ar fi cuvenit, că pe coperta cărții este speculată grafic imaginea „mausoleului cenotaf” înălțat la Râpa Robilor din Aiud de deținuții politici după planurile și sub supravegherea admirabilului arhitect Anghel Marcu, monument astăzi înghesuit de biserica opulentă și de marea de morminte ale ghiftuiților din post-comunism care șterg cu prezența lor amintirea robilor.

„A TE LUPTA CU TINE ÎNSUȚI”

Gheorghe GRIGURCU

Scriptor. Un lucru bine cunoscut e doar atunci când te așteaptă în privința sa măcar o minimă surpriză.

*

Un autor actual, contemporan afectiv cu altă epocă, aidoma unui bărbat înfățișând o căsnicie aparent armonioasă, care are o amantă.

*

Scriptor. Nesatisfăcut de nici unul dintre cei doi factori, exploatează la sânge distanța dintre vis și real.

*

„Problema cea mai profundă a artei. Să faci o operă anume astfel încât, producându-se variații imposibil de prevăzute – ale gustului și ale nevoilor viitoare – ea să poată fi interpretată altfel decât în timpul în care a fost produsă, să dobândească un *sens* neprevăzut de autor și să răspundă la o anume sete a timpului nou; dacă nu să o provoace. (...) Cum poate un public din 19... să aprecieze în același timp «Racine și Shakespeare»? Ce au ei în comun?” (Valéry).

*

A. E.: „A-ți asuma cu deplină responsabilitate launtrică un păcat n-ar putea reprezenta o victorie morală mai mare decât a nu-l fi săvârșit?”

*

Senectute. Enorma indiferență a lumii, un factor ce-ți îngăduie a supraviețui aidoma văzduhului pe care îl respiri.

*

Scriptor. Caută cu orice preț originalitatea, deși există asumându-și formidabilul loc comun care este viața.

*

Bătrânii sunt de regulă iubitori de ordine. Să fie această disciplină o formă de politețe în fața apropiatului final?

*

Oare când vei vedea ultimul curcubeu? Ori l-ai și văzut deja.

*

„Am trăit odată o experiență cvasireligioasă, la care mă raportează și astăzi, ca la un fapt fondator pentru mine

ca persoană. Pe la vârsta de opt ani, în satul în care era preot tatăl meu – Izvin, la 16 km. de Timișoara spre Lugoj, mi-am petrecut o după-amiază singur în câmp. Era o zi de vară, la ceva timp după seceriș. Era o liniște ca din altă lume. Am stat culcat pe spate, în iarbă, o după-amiază întreagă, uitându-mă la cer... Am avut atunci un sentiment unic de comuniune perfectă între mine și univers. Poate să fi fost un sentiment teocosmic, pentru că era străbătut de o vână de sacru. Simțeam o bucurie intensă și o libertate completă. Totul avea un rost. Acea după-amiază mi-a rămas în amintire ca un fapt capital în viața mea” (Mihai Șora).

*

A. E.: „Un scriptor e prin condiția sa un rebel. Cele mai pacifice rânduri ale sale conțin o opoziție la ceva”.

*

Senectute. După-amiază solară de mai. La geam, grațioasa vibrație a frunzelor proaspete, asemănătoare unor mici batiste străbătute complice de un vânt ușor cum un rămas bun anticipat.

*

După o noapte de coșmar, bucuria elementară a dimineții, aidoma unui basm ce se trezește odată cu tine.

*

X susceptibil de compromisuri mai curând cu sine decât cu alții.

*

Senectute. Un haos familiar al vieții oarecum acceptabil, precum o odaie în mare neorânduială.

*

„La români, inimile se dezgheață mai repede. Mai întâi, pe 14 februarie, de Sf. Valentin, o sărbătoare de import, iar apoi, pe 24 februarie, de Dragobete. Potrivit unor legende populare, Dragobete, căruia i se mai spune și «Cap de primăvară», era un flăcău chipeș, care obișnuia să seducă fetele care îi ieșeau în cale. Dragobete era numit și «Logodnicul păsărilor», pentru că, în această zi, păsările își aleg perechea și încep munca de construire a cuiburilor. (...) Tradiția spune că în această zi dedicată dragostei, oamenii nu au voie să

plângă, pentru că altfel riscă supărări în lunile ce vor urma. (...) Un alt obicei de Dragobete era ca tinerele necăsătorite să strângă așa-numita «zăpadă a zânelor», adică neaua rămasă pe alocuri ca un ultim bastion al iernii, despre care se credea că s-a născut din surâsul zânelor. Zăpada era topită și apa rezultată era folosită la farmece pentru a obține succesul în dragoste” (*Formula As*, 2023).

*

„Dacă ai o grădină și o bibliotecă, ai tot ce-ți trebuie” (Cicero).

*

Lucruri mici care inspiră bucuria de-a trăi, lucruri mari care inspiră teama de-a muri. De la o vreme, invers.

*

Copilăria se sfârșește atunci când apar simulările.

*

Depravarea sobrei Suedii. În 2021 s-au înregistrat în țara scandinavă oameni uciși sau răniți de arme de două ori mai mulți decât media europeană.

*

Scrisul: o relație empatică a autorului cu sine însuși.

*

„În contrast cu propria noastră viziune, potrivit lui Augustin timpul nu începe în trecut, avansând apoi, prin prezent, spre viitor, ci apare din viitor, curge, așa-zicând, înapoi prin prezent și se sfârșește în trecut. (În paranteză fie spus, aceasta este viziunea romană despre timp, viziune care și-a aflat cadrul conceptual numai la Augustin.) Mai mult, cât privește existența umană, trecutul și viitorul sunt înțelese ca moduri ale prezentului. Augustin scrie: «Există trei timpuri, și anume prezentul lucrurilor trecute, prezentul lucrurilor prezente și prezentul lucrurilor viitoare»” (Hannah Arendt).

*

Scriptor. Totul se achită pe lumea aceasta, inclusiv inspirația.

*

Marea durere tinzând spre simplitate, spre expresia gângurită cum un alint, poate în consonanță cu grandoarea primară a lumii care o tratează parental.

*

Habotnicie. M., o ferventă martoră a lui Iehova, nelipsită de la nici o slujbă duminicală la templu. Am vrut să-i dăruiesc *Viața lui Isus* de Ellen White, dar, surpriză, m-a refuzat. „Nu vreau să mă ating de o carte care nu vine de la martori. Dacă nu respectă dreapta credință?”.

*

Pe înserat apa micului lac arzând delicat cum o can-

delă.

*

A te lupta cu tine însuși fără preconcepții, astfel cum te-ai lupta cu un Celălalt.

*

Scriptor. Gata să pornească la drum, dar drumul în cauză încă nu există.

*

„Cred că este mai ușor să zugrăvești un caracter aflându-te departe de el, decât de aproape. De la depărtare nu mai suntem distrați de ascultarea senzației prezente” (Stendhal).

*

Moment negru. Fructele coapte atârând de crengile pomilor aidoma unor omuleți spânzurați.

*

„Recenta ceremonie a decernării premiilor César a fost întreruptă de o activistă ecologistă care a urcat pe scenă purtând un tricou pe care scria «Ne-au mai rămas 761 de zile». Cum numărul nu-mi spunea nimic, am luat-o pe linia numerologiei și am aflat că poate fi o combinație între trezire spirituală (7), devotament (6) și începuturi de drum (1). Drept urmare, am dedus că femeia nu făcea decât să transmită un mesaj de bine: peste vreo doi ani, lucrurile vor intra pe făgaș” (*Dilema veche*, 2023).

*

Aroganța repulsivă a lui X cum un miros fetid.

*

Scriptor. Pentru a putea scrie e necesar să aibă percepția unui spațiu liber în fața sa, ca și cum ar fi vorba de parcare a unui automobil. Dar în traficul infernal de azi nu o dată e imposibil.

*

„Omul înzestrat cu adevărata glorie este acela din a cărui operă n-am citit niciodată nimic. «Trâmbițele faimei» au făcut să ne răsună în urechi doar numele lui” (Jules Renard).

*

„Cunoaște toate cotloanele Prefecturii Galați, este prezentă la ședințele importante, inspectează zilnic birourile și este iubită de toată lumea. Este vorba de Clopoțica, pisica blândă care de 11 ani trăiește în sediul instituției. (...) «Eu cred că e extrem de înțeleaptă... De fapt nici nu ar putea fi altfel, după cât de multe a văzut și a auzit în decursul timpului. E simbolul instituției și are o vibrație aparte», a scris subprefectul Ciprian Manea. Adăugând: «Având în vedere că cea mai longevivă pisică înregistrată în Cartea Recordurilor a trăit 38 de ani și 3 zile, se vor mai spune multe povești despre ea.»” (*Click*, 2023).

*
Copilăria are intuiții fine pe care vârstele ulterioare le uită. Dar ele persistă în subliminal ca o cale de întoarcere a ființei spre eternitatea începutului.

*
Complex de inferioritate. Se privește pe sine însuși de la înălțimea unui Celălalt.

*
A. E.: „A ascunde urmările unei fapte reprobabile se dovedește nu o dată mai util decât a ascunde fapta în sine.”

*
Un autor ce se străduiește a-l convinge pe critic de calitățile pe care le are criticul. Un critic care se străduiește a-l convinge pe autor de propriile sale calități.

*
„Știința descoperă legi. Așa știe să facă cel mai bine. Legile sunt necesare dar, în același timp, sunt și arbitrare. Pământul nu era obligat să se învârtă în jurul Soarelui, jocul cauzelor și al efectelor ar fi putut să nu înceapă niciodată, ceea ce a urmat după numerele prime – de fapt, după numere în general, căci ele reflectă infinitul – rămâne un mister insondabil. Fiecare dintre noi, cu trupul, gândurile, simțirile și pasiunile sale, rămâne cel mai improbabil dintre mecanismele care au fost vreodată asamblate în această lume sau în oricare alta” (Jean d’Ormesson).

*
A. E.: „Atenție. A te supăra prea mult pe un individ precum X, înseamnă a-i da o importanță pe care evident n-o merită. În mediul în care te afli, și mica justiție poate avea o limită”.

*
Scriptor. Detestă în forul intim tot ce nu poate face el însuși. Public, elogiază lucrurile măcar mediocre, dacă nu direct ratate ale confrăților.

*
„Neputând fi tot ce am vrea să fim, renunțăm la toate: acesta e orgoliul” (Amiel).

*
Senectute. De la o vreme multiplicându-se, durerile devin aidoma unui joc de societate.

*
O oglindă reflectată în altă oglindă.

*
„Sociologul francez Jean Viard a spus recent într-o emisiune a postului France 2 că un francez din ziua de azi, când speranța de viață este de 700.000 de ore, muncește cam 70.000 din acestea, în vreme ce un francez din 1945, care avea speranța de viață de 500.000 de

ore, muncea 120.000. Semn că societatea *loisir*-ului a biruit! Și, dacă e să ne luăm după tendințe, încă va mai birui. Nu știu cum este această statistică în România, dar sunt sigur că stăm bine – sigur muncim mai puțin decât munceam pe-atunci, când oricum nu prea ne omoram cu munca” (*Dilema veche*, 2023).

*
Când între tine și Celălalt se stabilește un echilibru constant, putem vorbi de amicitie. Când granița morală dintre tine și Celălalt devine incertă, poate fi vorba de prietenie.

*
„Creștinismul i-a dat lui Eros să bea otravă – ce-i drept. Eros n-a murit din pricina asta, dar a degenerat, devenind un viciu” (Nietzsche).

*
Vanitatea, aidoma unui alcool. În doză rezonabilă, poate oferi o figură impozantă, cu pieptul bombat și bicepsii la vedere. Când depășește măsura, nu e decât un spectacol grotesc. Îmi vine în gând un prozator care a publicat în revista pe care o diriguiește un text privitor la o carte a sa, de o asemenea beție de cuvinte, încât l-ar putea cutremura pe Titu Maiorescu în mormânt.

*
„Sören Kierkegaard se străduia să demonstreze că Danemarca deși «creștinată», nu era «creștină». Astăzi acest lucru e evident. Inutil să încerci să o dovedești o dată mai mult (cum o fac atâția teologi contemporani). Pentru mine interesul este altul: omul modern, radical secularizat, se crede sau se vrea ateu, areligios, sau cel puțin indiferent. Dar se înșală. Nu a reușit încă să-l abolească pe *homo religiosus* care este în el: nu l-a suprimat (dacă a fost vreodată) decât pe *christianus*. Aceasta vrea să spună că rămâne «păgân» fără să o știe. Aceasta semnifică, de asemenea, și un alt lucru: o societate areligioasă nu există (încă, în ceea ce mă privește, cred că nici *nu poate să existe* și că, dacă ea s-ar realiza, ar pieri după numai câteva generații de plictiseală, de neurastenie sau printr-o sinucidere colectivă...)” (Mircea Eliade).

*
Atâtea lucruri care ar dori să zboare, dar rațiunea, aidoma gravitației, nu le îngăduie.

*
O carte apărută într-un tiraj de 50 de exemplare e ca și cum s-ar desfășura o partidă de fotbal în odaia unui apartament de bloc. Și nu se întâmplă mai nou să constatăm tiraje și mai mici?

GLOSE BARBIENE (III)

Theodor CODREANU

8 ianuarie 2010. Am început anul cu arhitectura unui volum de *Polemici esențiale*¹. Lucrul la cartea despre Ion Barbu este din nou amânat.

*

Grigore Nandriș s-a întâlnit de mai multe ori cu Brâncuși în 1951 și 1952. La una din întâlniri, Brâncuși i-a explicat că *Oul perfect* este cel mai desăvârșit lucru al Creației, „începutul și sfârșitul a toate”. Și continuă Nandriș: „Am întrezărit atunci înțelesul apariției frecvente a formei ovale în sculptura lui Brâncuși. Această formă îl apropie și mai mult de misterul infinitului, de Creatorul cel dintâi. Și m-am gândit la confirmarea filologică a acestui sens al *oului* (lat. *ovum*, grec. *oon*). În toate limbile indo-europene cuvântul e derivat de la verbul *a fi*, *a exista*, deci el exprimă ideea vieții originare a existenței, principiul ființei însăși... Cunosc un singur caz paralel în compatriotul Ion Creangă, care a turnat în cuvinte ceea ce Brâncuși a cioplit în piatră, metal, lemn și marmură”². Absolut frapantă comparația dintre Creangă și Brâncuși. Și validă. S-ar mai putea corobora cu *arheul*, *punctul* originar al universului eminescian și, mai cu seamă, cu *oul dogmatic* al lui Ion Barbu, *increatul*³.

*

A doua zi după Proclamarea Republicii Populare Române, pe 31 decembrie 1947, profesorii universitari au fost puși să jure în scris credința poporului și republicii, să respecte noile legi și secretul de serviciu. Un asemenea jurământ a fost silit să semneze și Dan Barbilian.

*

Poate fi floare la ureche să scrii un studiu prin care să dovedești că întreaga poezie a lui Ion Barbu este artificială, lipsită de lirism, în ultimă instanță – impostură pe care critica și istoria literară au ridicat-o pe un pedestal fără... pedestal! Au făcut-o

Al. Grama, în cazul Eminescu, și urmașii săi dilematici.

*

La 13 aprilie 1948, Ion Barbu îi scrie lui Tudor Vianu că singurul prozator român de înălțimea poeziei lui Eminescu este Mateiu I. Caragiale.

*

În aceeași epistolă, Ion Barbu crede că romanul matein are suflul misterios al marilor prozatori ruși și că ar trebui să profităm de contextul istoric (căderea sub sovietici) pentru a i se reda „cărții o primăvară de notorietate”. Nu i-a mers nici „raționamentul” critic, cu toată diplomația lui.

*

O coincidență eminesciană în cariera poetică a lui Ion Barbu: volumul *Joc secund* a fost lansat pe 20 decembrie 1929, presupusa zi a nașterii poetului (N. Georgescu), dar pe copertă apare anul 1930, similaritate cu apariția volumului *Poesii*, de Eminescu, la finele lui 1883, deși pe copertă se indică 1884.

*

Ca să ajungă la *ermetismul canonic*, poetul elimină toate cuvintele intermediare, care i se par inutile. Ajunge, altfel spus, la *stil*, la *dogmă*, cum ar spune Ion Barbu. Geniul popular a intuit perfect acest fapt, ca și artiștii „primitivi”. Acesta este sensul *stilizării*, care nu îmbracă, ci dezbracă de cuvinte. De aceea, cititorul și mai ales criticul este pus în situația de a parcurge calea inversă: de la *simplic* la *complex*, de la lipsa cuvântului la umplerea golurilor cu vorbe și raționamente. Aceasta se cheamă *critică literară*. Cu cât textul e mai *vid*, cu atât critica are mai mult de lucru. De aceea criticii se amăgesc cu prejudecata că opera este *deschisă*.

*

Râpa Uvedenrode este râpa rodului nesățios.

Râpa în care este atrasă și lapona Enigel, ca și melcul din *După melci*. Râpa nebuniei rigăi Crypto și a morții.

*

Ce pradă ușoară cititorii lui Ion Barbu! Sunt convingși că acest scriitor e vădov de simțul tragicului, iar lucrurile stau tocmai invers. Toate marile sale poeme, de la *După melci* la *Domnișoara Hus*, au măreția tragicilor greci iar criticii se mulțumesc cu firimiturile unei geometrii fade înțesate de „simboluri” și de jocuri de cuvinte.

*

Credința mea este că dacă n-ar fi fost poetul de geniu, n-ar fi fost nici matematicianul de geniu. El a părăsit poezia din aceleași pricini ca Rimbaud, din cauza mediocrității cititorilor și criticilor de care a avut parte. De-aici și regretul său de a fi pierdut timpul cu poezia, de a nu se fi dedicat de la început matematicii. Matematica l-a salvat de *teroarea istoriei*, când aceasta ajunsese pe culmile secolului său.

*

Joc secund este *cartea canonică*, fără cusur, pa care n-au finalizat-o nici Mallarmé, nici Eminescu, nici Arghezi și nimeni în literatura ultimelor două secole. Mai înainte doar Shakespeare și Dante, cu probabilitate maximă. Ce suferință extraordinară pe Eminescu, atunci când a descoperit că Maiorescu i-a întinat *Cartea de Poesii* și i-a răpit, astfel, posibilitatea de a o mai termina vreodată. De aceea, *Joc secund* trebuie lăsată în întreaga ei puritate geometrică și poetică. *Joc secund* e nucleul, *arheul* poeziei barbiene, iar toate poemele lăuate în afară se pot roti în voie împrejurii, ca niște resturi dintr-o planetă spartă. Îți dai seama cât de mult a scris Ion Barbu dacă și-a îngăduit să elimine din Carte atâtea fragmente considerate de el *necanonic* și cât de puțin sunt în stare să scrie poezii care se laudă cu zeci de volume!

*

Cine nu vede că Ion Barbu are măreția și tragismul poemelor eminesciene nu a înțeles nimic din opera lui. Ion Barbu și-a realizat *Cartea* la aceeași vârstă la care a voit să și-o desăvârșească și Eminescu pe a lui. De ce a reușit Ion Barbu iar Eminescu nu? Pentru că Ion Barbu deja trecuse prin *nebulie* la întoarcerea din orgiastica

Germanie, fiind salvat tocmai de o nemțoaică, cu numele Gerda. Or, Eminescu a fost împins în nebunie tocmai când ajunsese pe culmea cea mai înaltă a seninătății sudice a Greciei, încredințat că va reinvia arta antică, intenția adusă la cunoștința raționalistului Titu Maiorescu, în dimineața zilei de 28 iunie 1883. Cum știrea aceasta l-a răscolit atât de tare pe Maiorescu, a lăsat poruncă unei slugi ca poetul să fie trimis la „odihnă”, în vreme ce el, insolitul profet al *artei canonice*, a părăsit în grabă România, în aceeași lume germană. De aceea *Cartea* lui Eminescu rămâne și azi o *enigmă n'explicată*, acest geniu lăsând în manuscrise toți arheii literaturii și gândirii românești, pentru ca urmașii să se realizeze și să-l conteste sau să-l adore după mîntea și harul fiecăruia.

*

Modernii și postmodernii și-au făcut un titlu de glorie din a elimina semnele de punctuație din poezie. Ei cred că pot cuceri, prin asta, *ambiguitatea* pe care o consideră funciară poeziei. Dimpotrivă, e la mijloc un procedeu minor, care, cel mai adesea, scuză agramatismele. Eminescu și Ion Barbu n-au căzut într-o asemenea capcană. Orice cuvânt trebuie pus la locul său spre a-i conferi canonicitate. Pentru ei, virgula e regizorul ritmului, bunăoară. Nicolae Georgescu a demonstrat cât de important este apostroful la Eminescu.

*

Ion Barbu aduce, magic, ghețurile nordice în solara Grecie (*Gheizerul*).

*

Cea mai bună lectură este aceea neîntinată de explicații și savanterii.

*

Ion Barbu pare să recurgă la intertextualitatea postmodernă doar în poezia ocazională, pe care o mai numește „genul ușuratic” (*Orașul...*) și altele.

*

Nu geometria e prelungită în poezie, ci poezia este prelungită în geometrie. Aceasta este ecuația „Ion Barbu – Dan Barbilian”. Se pare că Yvonne Stratt, în 1948, a intuit-o, îndoindu-se de vocația matematică a lui Ion Barbu.

*

„Am putea spune împingând lucrurile la paradox că teatrul lui Shakespeare nu e spectacol,

întrucât nu se adresează subiectului contemplativ. Apropiat mai degrabă de unele experiențe muzicale, de veghile condamnaților, el acționează direct asupra omului real, ca un braț abătut al unei alte durate, încorporându-l catastrofei ei, durând împreună... (Ion Barbu). Ca și Eminescu, Ion Barbu a intuit cu exactitate *canonicitatea* lui Shakespeare. Personajele sale se raportează la creștinism precum eroii lui Sofocle la destin.

*

Cea mai importantă polemică privind *poezia*, în secolul al XX-lea, este aceea a lui Ion Barbu cu E. Lovinescu și Tudor Arghezi. Nu doar în cultura românească. Altele pot fi, în cel mai bun caz, *nuanțări*, când nu sunt *degradări* ale conceptului de poezie.

*

În geometria barbiană, ura este *lineară*, dragostea e *curbă în infinit*.

*

Criticii noștri s-au dovedit atât de tributari „complexelor de cultură” ale vremii lor, încât au crezut că, scriind despre *metoda* lui Rimbaud, care depășește banala poetică simbolistă, Ion Barbu deforma pe autorul *Iluminărilor*, răscroindu-l după o poetică *pro domo*, străină de lirica rimbaldiană. Desigur, e ușor să realizezi o asemenea demonstrație. Dar, cu siguranță, cel care făcea o lectură adecvată a lui Rimbaud era Ion Barbu, iar nu Lovinescu sau Hugo Friedrich. De ce? Din simplul motiv că Ion Barbu gândea *canonic*, pe când ceilalți în varianta „canonică” sincronistă. Dar variantele „canonice” trec, în timp ce *canonul* rămâne.

*

Unul dintre cei mai mari lingviști din toate timpurile, Eugeniu Coșeriu, a scris despre limba lui Ion Barbu ca fiind *limbă română esențială* precum cea a lui Eminescu.

*

În care critică s-ar recunoaște Rimbaud: a modernilor care l-au citit la nivelul „complexelor de cultură” sau în cea a lui Ion Barbu? Cu siguranță, în oglinda ultimului.

*

Textualizarea ca ridicare la rangul de canon a textului poetic este singura rațiune de a vorbi de

„textualism” în cazul Ion Barbu. Dar între textualizarea canonică surprinsă de Marin Mincu⁴ și textualismul livresc sau empiric al optzeciștilor e distanță de eră culturală.

*

Era imposibil ca să nu se găsească și pentru Ion Barbu detractori. Canonul poate deveni (și chiar este!) *insuportabil*. O dovedește și mai recenta carte a lui Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*. A ajunge în canon e ca și cum ai ajunge în punctul ideal al Polului Nord, cum a intuit, mu știu prin ce minune, bătrânul Ion Rotaru. Or, cine poate suporta *polul nord*, în golătatea minții de la Ecuator?

*

„Poleirea fonică” despre care vorbește Ion Barbu înseamnă ultima reducere stilistică de finețe brâncușiană, vizând, între altele, vocalele și consoanele ca germeni muzicali ai limbajului adamic. De aceea, vedea el în celebrul sonet al vocalelor esența artei poetice rimbaldiene.

*

G. Călinescu, într-o scrisoare către Ion Barbu, la 18 iulie 1934: „Un lucru e cert: medicii m-au îmbolnăvit”. Cu imaginea aceasta l-o fi tratat Ion Barbu, în 1941, când a cumpărat celebra *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent* (1941), spre a citi capitolul hărăzit sieși. Textul călinescian l-a dezamăgit atât de crunt, cum spuneam, prin conformism filologic, încât, în aceeași zi, s-a dus să-l vândă la anticariat!

Aceste glose sunt note de lectură care preced scrierea cărții mele *Ion Barbu și spiritualitatea românească modernă. Ermetismul canonic*, București, Editura Curtea Veche, 2011, carte răsplătită cu Premiul pentru Critică „Titu Maiorescu” (2013) și cu Premiul Uniunii Scriitorilor, Filiala Iași.

Note:

1. Cartea s-a publicat sub titlul *Polemici „incorecte” politic*, Iași, Editura „Ștefan Lupașcu”, 2011.
2. Grigore Nandriș, *Întâlnire cu Brâncuși*, în „Ființa românească”, Paris, nr. 6/1967.
3. Apud Nicolae Corlăteanu, *Testament*, Chișinău, 2010, p. 167-168.
4. Marin Mincu, *Ion Barbu, eseu despre textualizarea poetică*, București, 1981.

T R E P T E . UN ITINERAR ÎN CĂUTAREA LUI MIRCEA ELIADE (II)

Cornel UNGUREANU

Întoarcerea din Rai și Huliganii ar trebui să fie romane oceanografice. Să ne amintim de eseul pe care Mircea Eliade îl publica în Vitrina literară în martie 1934 și care constituie, după părerea noastră, o participare românească la formularea posibilităților romanului modern. Oamenii moderni, arată scriitorul, nu mai trăiesc izolați. Cine vrea să descrie, azi, oameni, trebuie să constate că aceștia se aseamănă; cu cât sunt mai personali, cu atâta se aseamănă mai mult.

Ce înseamnă romanul oceanografic? Mircea Eliade propune o imagine cinematografică, fiindcă în această perioadă îl entuziasmează și filmul: romanul e un far puternic luminând o adâncime „oceanică” descoperă vegetații neobișnuite, prezențe strălucitoare sau umbre. Nu mai e „o oglindă de-a lungul unui drum”, e FAR. În lumina farului, umbră și lumină, aparență și esență, intimitate dureros exhibită și spectacolul unui exhibiționism cinic pot fi confundate.

Faceți, sugerează scriitorul, analiza oceanografică a unui grup uman; substanța unui personaj va trece într-un altul, apoi într-un al treilea. Încercările exegetilor de a identifica, în romanele lui Mircea Eliade, prieteni, cunoscuți, apropiați devin riscante. Cutare ar putea fi și Mircea Vulcănescu, dar și Mihail Polihroniade, dar și Christian Tell, dar și Emil Cioran sau Petre Țuțea. Sunt chiar ei? Fidelitatea cititorului față de Mircea Eliade, dar și a lui Eliade față de prietenii săi („identificați”, nu-i așa?) e pusă greu la încercare. Iată o pendulare a scriitorului între Pavel Anicet și David Dragu. Monologul (interior) îi aparține lui Pavel Anicet:

„Imperativul muncii oarbe, al creației cu orice preț e onorabil, e câteodată eroic; dar este o simplă superstiție și asta; poate un imperativ inventat de acei pasionați ai muncii, de un Carlyle sau un David Dragu. Dar de ce trebuie să faci ceva pentru a rămâ-

ne viu și liber, om întreg printre aceste umbre hămesite de creație, de uitare, de opium intelectual? De ce trebuie numaidecât să ai un rost în lume, sau să-ți faci un nume pentru posteritate, să te distingi? Altădată...Să mă fac pe mine operă de artă, așa spuneam. Să fie viața mea o creație, să o împlinesc din toate părțile, să o rotunjesc; ăsta să-mi fie țelul. Dar de ce să o fac operă de artă, când, este atât de greu să rămână viață, liberă viață simplă?”

Așa meditează un personaj care vrea să-și încheie istoria personală în *Întoarcerea din Rai*. Cu alte cuvinte, să-și transforme viața în „operă de artă”. Sau să se exprime în paradigma lui „a nu fi”. Autorul „romanului oceanografic” va așeza personajul în rama necesară înțelegerii construcției românești. Proiectul sinucigașului e mai amplu. Comentează romancierul:

„Este micul său mit – scrisul, cărțile pe care le prepară – și nu are curajul să-l suprimă., în închipuirea lui Ghihi. Așa l-a cunoscut, un scriitor, un critic, un filozof, cum îl știa întreaga facultate. Așteptau toți ca Pavel Anicet să străbată ca un meteor în cultura și publicistica românească. În locul lui a apărut David Dragu, au venit și alții, mai buni, mai curajoși, mai tineri. De câțiva ani nu mai scrie; aproape că numai citește; dar, față de anumiți oameni... continuă că nu are timp destul, că îi lipsesc bibliotecile, că totuși lucrează...”. „A nu fi” există și în confesiunile lui Eliade: în India, îi spune lui Rocquet, ar fi vrut să se piardă în masa indienilor simpli – să renunțe la statutul său de cercetător, de savant, de jurnalist, de european.

Dar dacă Pavel Anicet nu mai scrie, va scrie (și își va asuma misiunea de raisonneur) David Dragu. Iată-l:

„Se luptă cu oboseala; îi e somn dar nu poate dormi; un soi de torpoare neurastenică, pe care încearcă s-o domine încleștându-și fălcile și strân-

gându-și pumnii, privind mereu înainte, fără să închidă ochii, fără să accepte oboseala. Simte cum îl cuprinde o aromeală otrăvită a vacuității, cum toate lucrurile își pierd sensul; zbaterea i se pare inutilă și ridicolă; și predarea aceasta în fața durerii, a istovirii vieții, îl întărește”. Alternativa lui Pavel Anicet/Mircea Eliade este David Dragu/Eliade. Nu fără precizări. Oamenii moderni, precizează teoreticianul romanului modern, se aseamănă fiindcă citesc anumite cărți, anumite ziare, scrie teoreticianul romanului oceanografic. Și adaugă:

„Autenticitatea omului modern este de a fi inautentic, de a nu fi el însuși, da a nu avea biologie, ci doar scheme mentale și pseudojudicări de valoare. Realitatea omului modern este abstracția sa, polimorfia sa și absența formei sale. Cel care va vrea să facă un nou roman, va trebui să-i uite pe Stendhal și Proust și să facă roman oceanografic”.

Substanța unui personaj care trece într-altul poate fi descoperită mai ales în *Huliganii*. Mitică Gheorghiu și Marcela își transferă, într-un fel, rolurile – simetriile lui „a nu fi”.

Ideile despre roman revin într-un șir de articole, adunate mai târziu în *Fragmentarium*, dar sunt verificate și în cele două romane „oceanografice”.

Drumul scriitorului, în numeroase cazuri, merge de la concret către abstract, de la practica literaturii către teoria ei. Scriind *Întoarcerea din Rai și Huliganii*, Mircea Eliade a „filmă” aspecte ale vieții generației sale; efortul de a problematiza situații reale este evident; Mircea Eliade scrie despre colegii săi de generație așezându-i în situații noi – plauzibile. Încercarea de „a da formă” unor personaje „fără formă” provoacă o oarecare uimire.

În cele două romane prezența grupurilor nu este fără rost; ele trebuie descoperite, iluminate. Eroii sunt descoperiți nu în condiția „individuală”, ci în cea de grup, ei nu există prin ei înșiși, cât prin seria lor, prin familia lor; ei sunt descoperiți prin dialogurile pe care le poartă.

Romanul oceanografic nu mizează, așadar, pe expresivitatea indivizilor, a personajelor, a tipologiei, chiar dacă acestea există. Seriile de personaje (și tentația oceanografică) sunt lizibile și în celelalte romane ale lui Mircea Eliade, în romanele „experienței individuale”: *Isabel și Apele diavolului*, *Lumina ce se stinge* și *Maitreyi*.

Maitreyi sau despre convertire. Toți comentatorii romanului au fost de acord că *Maitreyi* e opera cea mai încheșată a romancierului; cel puțin în ceea ce privește operele deceniului al patrulea. Cartea este de succes, povestea celor doi îndrăgostiți fiind suficient de cursivă și îndeajuns de lacrimogenă pentru a atrage cititori de toate calibrele. Nimic, de la titlu și până la exclamația finală, nu împiedică lectura lejeră. Totul e „pur și simplu”, sau mimează a fi pur și simplu.

Romanul, nu e dificil sau nu pare, povestea e lineară, semănând cu alte „povești” mai mult sau mai puțin exotice. Prin teozofi, prin mistica budistă, prin Krishnamurti, marele public din România anilor treizeci era pregătit „să accepte” India; și nu numai să o accepte: să se întoarcă înspre ea ca înspre o nouă Mekka a teritoriului românesc. Nu puțin au făcut, pentru modificările gustului, romanele coloniale, aruncate cu toptanul pe piața de trustul Jules Giurgea precum și alte edituri în furtunoasă creștere. Literatura română descoperea romanul englez, civilizația engleză, dar și „romanul colonial” cu omoruri și căsătorii imposibile, cu obiceiuri ciudate, cu o senzualitate frenetică: romanul documentar pasabil, agrementat cu istorii de amor, de „dragoste și moarte”, de incursiuni („inițiatice”) în lumea interzisă a Orientului.

Maitreyi este, ca toate cărțile lui Mircea Eliade, un roman care acceptă și care contestă producția literară înconjurătoare. Dar și despre o mărturisire a unui narator care ar fi vrut să rămână, cu orice preț, acolo. Uinginerul vrea să rămână acolo și să se împământenească, convertindu-se la religia iubitei sale. A se converti: proces capital pentru un ins care vrea să atingă absolutul, să-și descopere credința care să convină Ființei sale.

El se solidarizează cu cărțile vecine (vechi!) printr-o expunere de motive prelungită și printr-o încheiere lacrimogenă; prin descrierea lentă a „degradării amorului” celor doi eroi. Suferința lui Allan e stridentă, asemănătoare cu cea a personajelor din romanele de serie. Nu suntem între primii care îi reproșăm cărții frazele finale patetice. Și totuși, chiar și pe aceste pagini mozaicul subtextelor nu se dezmente; grupul primelor pagini reintră în acțiune capabil să-și „apere” fiul rățacit, chiar

atunci când îi privește cu uimire disprețuitoare suferința. Și mai clare pentru pentru structura lui polemică sunt paginile pe care scriitorul le consacră lunilor „pe care le-am petrecut în Himalaya, într-un bungalow dintre Ahmora și Ranikhet”. Povestea se esențializează, inginerul dovedește pe neașteptate aptitudinile filozofice. O femeie apărută pe neașteptate în locul cu pricina – Jenia Isaac din Capetown – concretizează superstițiile adunate în jurul „Indiei”. Vreau să găsesc absolutul, exclamă femeia și naratorul notează: Mă ispitește un râs năpraznic. Femeia adunase „toate superstițiile culese despre India fachirică și mistică, toate ineptiile din cărțile lui Ramacharaka, toată pseudocultura care circula prin orașele anglosaxone”. Femeia este sistematic opusă Iubitei pierdute. Jenia Isaac îi relatează naratorului „viața sa”, „ca și cum i-ar fi fost peste putință să comunice sufletește cu mine înainte de a-mi spune întreaga ei viață și a-mi lumina toate ascunzăturile sufletului ei, pe care îl voia divers de al celorlalți moderni”. Femeia este ridicolă și superficială. Numeroase personaje „ridicole” (proiecții ale unui EU animat de non existență) traversează opera lui Mircea Eliade.

Publicistica de consum a creat o imagine falsă Indiei; o imagine trucată au realizat autorii de cărți de popularizare. La cunoașterea adevăratei Indii nu se poate ajunge decât printr-o experiență care implică total și care, la rândul ei, îl poartă pe căutător în preajma morții. *Maitreyi* descrie una dintre experiențele prin care se poate cunoaște India; prin care se poate pătrunde în această Lume necunoscută.

Romanul este constituit din Jurnale care, la rândul lor, ar trebui să cuprindă imaginea „adevăratei Indii”: „Astăzi am răsfoit multă vreme jurnalul meu din Assam. Cu câtă trudă descifram însemnările de paste zi și le transcriam în caietul început o dată cu noua mea viață. Eram cuprins de un sentiment ciudat, că trăiesc o existență de pionier, că munca mea de construcții ferate în junglă este mult mai eficace pentru India decât o duzină de cărți asupra ei, că lumea aceasta atât de veche și munca noastră laolaltă atât de nouă își așteaptă încă romancierul; căci altă Indie decât cea a reportagiilor de călătorie și a romanelor mi se dezvăluia mie atunci, printre triburi, alături de oameni cunoscuți până atunci numai etnologilor, alături de flora aceea otrăvită a

Assamului, în ploaia continuă, în căldura umedă și ametoare. Voiam să dau viață acestor locuri înecate în feregi și liane, cu oamenii lor atât de crunți și inocenți. Vroiam să le descopăr estetica și morala, și culegeam zilnic anecdote, luam fotografii, schițam genealogii. Cu cât mă afundam mai mult în sălbăticie, cu atât creștea în mine o neștiută demnitate și un nebănuit orgoliu. Eram bun și drept în junglă, mai corect și mai calm ca în orașe”.

Jurnalele sunt mobile și, desigur, în expansiune. Din *Șantier* aflăm că scriitorul a extras paginile folosite în *Maitreyi*. Le-a extras, adică le-a folosit – într-un anumit fel – acolo. Le-a dat dreptul să își trăiască existența sub semnul inginerului – inginer care zilnic culegea anecdote, schița genealogii, făcea fotografii. Inginerul are o independență spre care ar fi năzuit, probabil, și romancierul oceanografic.

Cărțile „de călătorie” se corectează – una dintre ele e scrisă de un cunoscut al autorului, care, pentru documentare vizitează și familia Maitreyi-ei. Jurnalele autorului sunt, la rândul lor, mereu corijate. Realitatea e descoperită treptat, dragostea se mărturisește, ca în povestea din *Divina Commedia*, prin lecturi comune. Cartea ar fi, mai ales în prima parte a ei, compusă dintr-o seamă de lecții paralele.

Personajele sunt, pe rând sau simultan, elev sau profesor. Firește că există o seamă de lucruri învățate care modifică profund personajul-narator:

„O ascultam cum se ascultă o poveste, dar în același timp simțeam cum se depărtează de mine. Cât de complicat îi era sufletul! Înțelegeam încă o dată că simpli, naivi și clari suntem numai noi, civilizații. Că oamenii aceștia pe care îi iubeam atât de mult, încât aș fi voit să ajung unul din ei, ascund fiecare o istorie și o mitologie peste putință de străbătut, că și ei sunt stufoși și adânci, complicați și neînțeleși. Mă dureau cele ce spunea Maitreyi. Mă dureau cu atât mai mult cu cât o simțeam în stare să iubească totul cu aceeași pasiune, în timp ce eu voiam să mă iubească veșnic numai pe mine”.

Religiile orientale sunt trăite, dar și o seamă de scene literare. Imaginea literară o contaminează pe cea reală: „Începutul acesta solemn mă irita puțin. Nu puteam scăpa de luciditate. (Și o iubeam, Dumnezeu, cât o iubeam!) Mi se părea că va fi o scenă din romane, din baladele aceluia ev mediu indian, cu dragoste legendare și demente. Purtam

cu mine spaima și superstițiile unei întregi literaturi, pe care, dacă nu o citisem, o văzusem evoluând lângă mine, în adolescență și în cei dintâi ani ai tinereții. Mă stingherea, ca pe orice civilizată (eu care credeam că mă pot dispensa de civilizație, o pot dezrădăcina din mine), fiecă gest solemn, fiecă cuvânt responsabil, fiecăre făgăduință”.

Unanim citat e ritualul unirii:

„– Mă leg pe tine, pământule, că eu voi fi a lui Allan, și a nimănui altuia. Voi crește din el ca iarba din tine. Și cum aștepti tu ploaia, așa îi voi aștepta eu venirea, și cum îți sunt ție razele, așa va fi trupul lui mie. Mă leg în fața ta că unirea noastră va rodi, căci mi-e drag cu voia mea, și tot răul, dacă va fi, să nu cadă asupra lui, ci asupra-mi, căci eu l-am ales. Tu mă auzi, mamă pământ, tu nu mă minți, maica mea. Dacă să simți aproape, cum te simt eu acum, și cu mâna și cu inelul, întărește-mă să-l iubesc totdeauna, bucurie necunoscută lui să-i aduc, viață de rod și de joc să-i dau. Să fie îmbrățișarea noastră ca cea dintâi și a monsoon-ului. Ploaie să fie sărutul nostru”.

În fine, un loc aparte trebuie acordat „greșelilor de exprimare”, de gramatică. Legământul e rostit în „alt limbaj”: „O ascultam tot mai fascinat, până ce nu i-am mai putut înțelege cuvintele. Vorbea bengaleză de prunc, simplificată, aproape cifrată. Auzeam sunetele, ghiceam pe ici, pe colo câte un cuvânt, dar îmi scăpa tâlcul acestei incantații. Când a tăcut, parcă mi-era teamă s-o ating, într-atât mi se părea da fermecată, de inaccesibilă. „Celălalt limbaj” va apare și în monogul iubitei din *Tinerețe fără tinerețe*.

5 iulie 2008

Monologul iubitei... care coboară în timp, care cade în timp către Începuturi. Lui Mircea Eliade nu-i place Arthur C. Clarke, prea e mobil în timp, prea coboară dincolo și prea se duce departe.

Îi privești ochii acestui om surprinzător de vioi, în gesturi, în vorbe, în ticuri. Interogat de Șt. Evenin (așa semnează reporterul *Faclei*) asupra romanului *Întoarcerea din Rai*, Mircea Eliade insistă asupra „tehnicii” în care poate fi captată în roman „viața”:

„Viața nu e simplă, e împletită din acțiuni com-

plicate, din existențe diverse și în fenomene ciudate, pe care numai voința de a vedea (s.n.) le dă un contur precis. Romanul meu va fi așadar contemporan cu romanul occidental, care a ajuns la mai mult decât copia fidelă a vieții, a ajuns la crearea ei, pe un plan paralel, în artă...”

Mai „eficient” – mai amplu și mai revelator – este interviul acordat lui Alexandru Robot (*Rampa*, 22 oct., 1933):

„Este primul roman românesc, (al lui Mircea Eliade, n.n.) și, ceea ce este important, nu este autobiografic.

Personajele sunt în *Întoarcerea din Rai* toate tinere. Numai unul este bătrân și moare cu șase ani înainte de apariția cărții”.

Să observăm că autorul nu se identifică, de fapt, cu personajele sale: „Este intrarea în starea de putrefacție a unui tineret care a pornit cu pasiune”. „Condamnarea” e însă ponderată:

„Dar ceea ce deosebește întoarcerea din Rai de un volum de Sadoveanu sau de Ionel Teodoreanu e că toți acești tineri rămân pe poziții victorioși”. (Primul titlu al romanului se numea *Victorii*). E vreo contradicție între această afirmație și cea anterioară?

Romanul ar mai fi „nou” din alte motive:

„Studiez în special un sentiment foarte puțin tratat: de prietenie...”

Alt termen de comparație e Lawrence: „Sexualitatea (scrie autorul) este prezentată mai curajos decât în Lawrence... Între bine și rău, sexul apare ca destin”.

Un moment semnificativ al carierei lui Mircea Eliade: „Fericirea mea, spune, ar fi să nu public romane, ci numai eseuri”.

Totuși, în *Rampa* 7 dec. 1935, în confesiunile despre HULIGANII, lucrurile se prezintă astfel:

„Deznodământul acestui roman spune scriitorul – m-a terorizat o vară întreagă”.

Romanul este scris în virtutea spiritului de competiție:

„M-au amuzat oarecum prietenii și criticii mei care reproșau *Întoarcerii din Rai* lipsa respirației epice. Mai mult pentru a le dovedi că genul acesta este infinit mai facil, am scris *Huliganii* ca pe un roman pur și simplu. Am renunțat adică – numai pentru un răstimp, firește – la tehnica monologului

interior, singura care mi se pare că mai poate deschide drumuri noi în epică (s.n.)”.

Noutatea intuită e departe de a fi „evidentă” în anul da grație 1935. Tehnica monologului interior, experimentată de Mircea Eliade îl așează pe romanier în avangarda prozei românești.

Altă noutate ar fi portretul-robot pe care îl introduce în dezbateri; vom vedea că de fiecare dată încearcă să explice titlul cărții: „Nu țin prea mult la acest termen de «huligani», dar mi se pare că nu există, în nici o altă limbă europeană, un alt termen similar care să exprime adică un moment grandios de spargere, de rupere a limitelor exterioare, de negare a tuturor valorilor, de încredere oarbă în tinerețea sa, în destinul tău, încrederea care justifică, pentru tine, orice crimă și violență...” Ar fi trist să credem – din nou – că Mircea Eliade se identifică cu HULIGANII: că adoptă „punctul lor de vedere”; detașarea, să notăm, nu e prea clară; ea este pusă, însă, în acești termeni:

„Deși, pentru mine, experiența huliganică – cu toate frenezile și voluptăților ei biologice – este o experiență de ordin inferior. Incapacitatea de contemplație în suferință – iată viciul esențial. Pe un huligan suferința în îndârjește, îl bestializează, îl umilește; în nici un caz nu-l ajută să contemple”.

Să mai notăm – să mai subliniem – una dintre declarațiile, repetate, în această perioadă, ale scriitorului:

„Politica nu mă interesează. Și numai o parte a personajelor mele se interesează întâmplător de politică”.

Un interviu mai folositor istoricului literar îi acordă lui Dan Petrașincu. Spre deosebire de ceilalți autori, gazetari mai mult sau mai puțin improvizați, condeieri de mâna a doua, Dan Petrașincu are forța de a judeca la rece; da a-și privi interlocutorul cu detașare; de a discuta cu el de pe o poziție proprie. Portretul introductiv – amplu – ar merita să fie citat în întregime. Toate observațiile lui Dan Petrașincu asupra literaturii scriitorului rămân.

„Mircea Eliade a arătat, prin acea carte (*Isabel...*, n.n.) virtual, toate realizările de mai târziu. Este în acest roman scris cu geniu la 20 de ani, un amestec, aș zice aproape monstruos, al tuturor cărților pe care le-a scris și le va mai scrie d. Mircea Eliade. Se găsesc acolo acel neastâmpăr al unei tinereți spirituale, acea febră nu de sensibilitate ci

de cunoaștere, care este, se pare, caracterul fundamental al creatorului Mircea Eliade”.

Provincialii Am văzut că în eseurile sale Mircea Eliade va scrie în repetate rânduri și cu suficient entuziasm despre André Malraux; cei doi scriitori se întâlnesc nu odată în analiza patetică a „condiției umane”, în încercarea de a descifra, fără superstiții inutile, locul omului în lumea modernă. Dacă – așa cum arătam altădată – implicarea lui Mircea Eliade în mișcările sociale ale Indiei nu e esențială (dar în *Șantier* și în *India* va consemna disprețul față de orice rasism), nu înseamnă că, în *Orient*, scriitorul nu a resimțit mai profund decât cei ce n-au avut șansa călătoriei, pulsul veacului, conștiința planetară, că nu a avut mai clar, conștiința lumii absurde. Exasperanta muncă a viitorului savant, minuțios consemnată în *Șantier*, dificila stăruință și extraordinarele eforturi, mai târziu materializate în cunoscutele studii, nu sunt fără repercusiuni; savantul trăiește bucuria descoperirilor, omul are revelația limitelor. *Întoarcerea din Rai* traduce această stare de exasperare; această „furie” împotriva limitelor umane. Personajele sale sunt „în război cu limitele”, uneori în luptă furibundă cu propria lor condiție. Există o realitate concretă care trebuie înfrântă, o realitate umiltoare: societatea („corpul social”) familia („corpul familial”) și, în fine, corpul. Contestând societatea, familia, personajele își contestă, nu mai puțin, situația lor în lume, realitatea lor. *Întoarcerea din Rai* ar trebui să însemne, dintr-un punct de vedere, abandonarea celor „spirituale”. Una dintre controversele dintre David Dragu și Pavel Anicet ar privi tocmai retragerea dintre „cele spirituale”. „Mă întorc la concret, Pavele. Mi-e sete de concret, de viața de toate zilele, ... M-am săturat de caritate”. Reflecția lui Anicet e firește pesimistă: „Și ăsta renunță? Și ăsta se dă bătut? Să te macerezi cincisprezece ani ca să ajungi la o filozofie «concretă», să te predai și să-ți cauți o catedră de liceu... hotărât lucru, suntem o generație de bărbați slabi”.

Întoarcerea din Rai ar putea însemna o abandonare a luptei; o epuizare a eroilor; o sinucidere a lor; reală (Anicet) sau posibil-spirituală.

Huliganii continuă primul volum al ciclului insistând asupra concretului, a realității imediate; personajele din primul volum erau epuizate, așa că sunt înlocuite cu altele; rămâne însă tonul, căutarea

concretului, reliefaarea experiențelor antisociale, antifamiliale, antitrupești. Trupul, familia, societatea, jignesc (limitează), deci trebuie, la rândul lor, umilite. În *Întoarcerea din Rai* doar cuvintele eroilor erau vulgare, ele trebuiau să acționeze compensatoriu; cufundarea celorlalți în vulgaritate pune în evidență asceza unuia și prestanța celuiilalt erou central. Iubita lui Petru Anicet se prostituează, verișoara unuia dintre eroii centrali ai *Huliganilor* participă la orgii. Alt personaj stimabil a avut boli venerice. Un fiu de bani gata, sportsmen și funcționar conștiincios, iubește o actriță care îl refuză sistematic. Insul o va vâna și la momentul oportun (sentimentele fiind epuizate) o terorizează. Animalitatea e victorioasă pe toate planurile, trupul e pus mereu în evidență. Pe litoral apare un personaj nou, Cezar Tomescu, funcționar la gara Craiova. Omul se martirizează pe plajă; vivacitatea lui intelectuală e superioară celor din grup (din grupul în care „se afirmă” toate personajele centrale ale cărții).

Un alt trup, în *Huliganii* (dar nu numai) e *Provincia*. Cezar Tomescu e un provincial. David Dragu recent întors din provincie, teoretizează dreptul acesteia în cultură („Să se termine odată cu legenda asta a provinciei care ucide talentele și înăbușă inteligența. Am fost și eu acolo în provincie și de acolo viu. Dar nu orașul e de vină, nu mediul. Oamenii se ratează fiindcă sunt sterpi și nesubstanțiali”). Există o teorie a locului pusă la îndoială de alți vorbitori; nu e inutilă prezența ei aici: „Dacă ești tu însuși, dacă ai rădăcinile adânc împlântate în viață, în concret, nimic nu te poate atenua, nimic nu te poate rata. Rămâi tot atât de perfect și de real la New York și la Paris și la Turnu Măgurele...”

Orașul de provincie ar fi „un mijloc de selecție naturală”, spune ascetul de altădată, acum „depășit”, de evenimente, deși tipărise cărți de succes. E în situația „eternului debutant”, contestat de „mediile culturale vii” (Idea este continuată în altă parte: „Unui om tare... unui om împlinit nu i-e teamă de nimic (...). El rămâne viu, el continuă să fie și să creeze împotriva oricărei împrejurări”. Să recunoaștem în această încrâncenare exercițiile cu care tânărul Mircea Eliade își fortifica voința? Desigur că și aceasta ar trebui luată în considerare: să nu uităm ca romanele sunt rod și unei experiențe proprii). Provincialul prin excelență e romancierul

Anton Dumitrașcu, personaj care le intersectează pe celelalte. Mediocritatea omului e desăvârșită: romancierul are o soție care „crede în el”, care „suferă” și care, însărcinată, îi va întrerupe concediul. Anton Dumitrașcu e un admirator continuu; provincialismul său desăvârșit îl aruncă în afara ideilor. Cartea lui Anton Dumitrașcu rimează cu ale confrăților din capitală: se numește *Prăbușiri în lut* și este (ar trebui să fie) un roman, „psihologic și social”. Pe banderola volumului ar fi trebuit să scrie tragedia unei generații. În romanul lui Anton Dumitrașcu „nu era vorba numai de drama fiului de țăran care iubește și e apoi jignit de o descendentă din vechi boieri moldoveni – ci trebuiau să apară în acest voluminos roman numeroși tineri eminenți, rămași pe drumuri cu diplomele în buzunar, tineri eminenți înfrânți la cea dintâi luptă cu viața.

Romanul lui Anton Dumitrașcu e oglinda fidelă a unei părți a producției românești a vremii. Și nu numai atât: el reprezintă probleme reale, el nivelează romanele celorlalți, dintr-o perspectivă galesentimentală. Prin istoria sa domestică putem observa cum, în *Huliganii* interesul autorului se deplasează către femei.

Există o temă „virilă” în *Întoarcerea din Rai* și una feminină în *Huliganii*? Un roman al bărbaților și unul al femeilor? Anișoara, Adriana Lecca, Teddy Lupescu și d-na Lecca, Liza, Irina, o Viorica sinucigașă din dragoste, Marcela, Nora, și multe altele ocupă un spațiu relativ întins, atrăgând atenția asupra „condiției feminine”. Și dacă *Întoarcerea din Rai* se încheie cu sinuciderea lui Pavel Anicet, cea care se sinucide, în finalul *Huliganilor*, e Mama: mama lui Pavel Anicet și a lui Petru; eșecul ultimului pare a provoca finalul Mamei, în felul lui pandant a două finale: a maiorului Dragu (tatăl) și a lui Pavel Anicet (fiul). Cum sunt femeile în *Huliganii*? Suportând eșecul bărbaților, trădate de aceștia, ele sunt fie prostituate, fie detracate; inerția lor e sterilă. Vom relua altundeva „problema feminină” a *Huliganilor*.

MIRCEA MICLEA ȘI ANTIȘCOALA ARDELEANĂ

Mircea PLATON

Pe 7 noiembrie, în cadrul unui interviu cu dl. Mircea Miclea, fost ministru al Educației și Cercetării din România (2004-2005), actualmente șef al catedrei de Psihologie a Facultății de Psihologie și Științe ale Educației de la Universitatea „Babeș-Bolyai”, dl. Florentin Țuca l-a întrebat pe dl. Miclea care ar fi cele trei atuuri și cele trei grave defecte ale actualului sistem de educație din România¹.

Cele trei atuuri ale sistemului actual? Dl. Miclea răspunde (min 12:14):

1. „Sistemul actual este suficient de deschis, îți poate permite mult mai multe opțiuni educaționale decât înainte, de exemplu poți să mergi la școli private, atunci, înainte, nu puteai să mergi la școli private, nici măcar în 1990, deci a apărut sistemul privat de educație – acesta este un atu al întregului sistem”.

2. „Este un sistem sincronizat cu sistemul de învățământ occidental din punct de vedere al organizării; vă reamintesc că în 2005 cu pumnul în masă am făcut trecerea la sistemul Bologna pentru că altfel opoziția rectorilor era totală și abia din 2005 sistemul nostru funcționează exact după organizarea occidentală [...] Acesta este un atu faptul că sistemul de învățământ este deschis și are o organizare compatibilă cu alte sisteme, ceea ce permite mobilitatea studenților, mobilitatea forței de muncă. Cred că ăsta ar fi al doilea atu”.

3. „Al treilea atu cred că este tehnologia, este mult mai multă tehnologie disponibilă în momentul de față: să ne uităm la tehnologiile digitale, accesibilitatea tehnologiei digitale acum, și a tehnologiei în general, față de cum era în '90 sau cum era în 1980. Acestea sunt cele trei atuuri”.

Cele trei defecte grave? Dl. Miclea le identifică (min. 14:24):

1. „Unu: excesiva politizare, care face ca forța de muncă managerială să fie extrem de fluctuantă, adică ești director în condițiile în care este partidul tău la putere, după care nu mai ești director dacă vine un alt partid, prin urmare nu-ți poți pune în aplicare un program managerial *à la longue*, și atuncea dintr-o dată dezvoltarea școlii este sincopeată, tu însuși ca director ai o nesiguranță, nu știi câtă vreme vei rămâne pe poziția pe care o ai și atuncea nu ești dispus să faci mișcări substanțiale și reforme substanțiale în unitatea ta de învățământ”.

2. „A doua țară este că sistemul a devenit mult mai permisiv decât era înainte, toată lumea ia note mari și în felul acesta noi creăm iluzia cunoașterii, adică le dăm iluzia elevilor și din păcate și studenților că știu mult mai mult decât efectiv știu [...] Dacă eu iau notă mare pentru că reproduc zece propoziții pe care le-am notat în caiet de la domnul profesor, atunci eu înțeleg că a învăța înseamnă doar a ține minte cele zece propoziții pe care le-am notat de la domnul profesor și atât”.

3. „Și a treia țară este subfinanțarea cronică a sistemului de educație, adică nu e vorba numai de faptul că e subfinanțat, dar este cronic subfinanțat”.

*

Prin urmare dl. Miclea nu găsește că vreunul dintre atuurile sau defectele sistemului de învățământ din România ar avea de a face cu manualele, cu programele, cu planurile cadru, cu scopul sistemului de educație, cu nimic din ceea ce

constituie substanța învățământului. Toate acestea îi sunt indiferente dlui Miclea, care nu le găsește nici bune, nici rele, nici măcar vrednice de a fi menționate printre lucrurile care ar trebui să ne preocupe.

Dl Miclea găsește că principalul atu al sistemului de educație e faptul că sistemul public se sinucide făcând loc școlilor private. Pe dl Miclea nu-l interesează dacă aceste școli private sunt bune sau rele, dacă ele cultivă adevărul, binele și frumosul în elevi sau nu. Nu-l interesează nici dacă românii au acces la ele, nici în ce măsură permit ele mobilitatea socială care face cu puțință meritocrația, și nici care a fost impactul lobby-ului rețelelor de școli private asupra sistemului public de învățământ (nu vorbesc de eroice eforturi individuale, ci de rețelele din Big PrivateEd care și-au avut reprezentanții în mai toate comisiile care au reformat învățământul public din România, punând astfel curioasa problemă a conflictului de interese). Dl Miclea e bucuros că a făcut bătând cu pumnul în masă integrarea universității în sistemul Bologna, fapt care a distrus calitatea învățământului universitar dar a permis hemoragia creierelor (deh, „darul libertății”), cu impact devastator pentru o Românie din ce în ce mai colonială. Dl Miclea e, în fine, bucuros de prezența tehnologiei digitale în școli, lucru care, ne reamintește el, nu se întâmpla în 1980 sau 1990 (ceea ce îmi amintește de cei care spuneau în anii '90 că ei votează cu Iliescu pentru că pe vremea Regelui nu aveau televizor și doar comuniștii le-au dat televizor). Nu discută dl Miclea despre costurile umane și materiale ale digitalizării școlii: e bucuros, doar, că s-a digitalizat și actualizată și școala.

Cu alte cuvinte, atuurile identificate de dl Miclea actualului sistem de educație din România sunt chestiuni de ordin sinucigaș, procedural și tehnologic care nu pot contribui la îmbunătățirea calității sistemului de educație din România, dar au afectat negativ mersul școlii și al țării.

Defectele identificate de dl Miclea sunt, dacă ne uităm cu atenție, faptul că nu ar exista stabilitate pentru a se face reforme substanțiale în sistemul de învățământ, că s-ar încuraja învățarea pe de rost și că e lipsă de bani. Deci școala nu suferă din

cauza prea multei reforme, ci din cauza prea puținii reforme. Deci școala nu suferă din cauza nivelului din ce în ce mai scăzut al elevilor datorat manualelor și programelor care fac imposibilă învățarea – adică memorarea a ce trebuie memorat și înțelegerea structurată a ceea ce trebuie înțeles și asimilat unei structuri –, ci doar pentru că se pune, cică, prea mare accent pe memorizare. Deci pe cunoștințe? Să-i întrebăm pe elevii de azi numele capitalelor țărilor europene? Să-i punem să ne refacă în linii mari cronologia istoriei moderne a Europei? Dl Miclea nu vede vreo problemă cu modul în care sunt alcătuite manualele, programele și auxiliarele, ci doar cu modul în care, chipurile, predau profesorii, care au rămas, cum altfel, vechi, comuniști, ba chiar de secolul al XIX-lea în apucăturile didactice și în ideile pedagogice.

Defectele găsite de dl Miclea școlii românești sunt exact aceleași defecte atribuite școlii românești de toți ideologii reformei neîncetate a școlii din ultimii 33 de ani. Continuitate a reformei a existat, cu toată politizarea de care se plânge dl Miclea, și la nivelul direcției reformei, și la nivelul finanțării reformei, și la nivel instituțional (Institutul de Științe ale Educației, Fundația Soros și Banca Mondială au asigurat acest aspect). Sigur că au mai fost unele rocade la nivel de personal pentru că trebuiau satisfăcute idealurile mai multor facțiuni intra- sau transpartinice și atunci povara finanțării și gloria reformei s-a împărțit între varii partide, de la PSDul dnei Andronescu (care „și-a adus și ea aportul” la atuul numărul unu identificat de dl Miclea, și anume la expansiunea învățământului privat și la apariția fabricilor de diplome care au contribuit la deprofesionalizarea a două generații de garnituri politico-administrative din România) și PDul dlui Miclea (care a mânăturma universităților în Bologna), la PDLul bășescian al dlui Funeriu, la PNLul dnelor Anisie și Deca și la PNȚul dlui Marga.

Nu mă miră poziția dlui Miclea. Deși unii au uitat, eu nu mi-am șters încă din memorie declarația domniei-sale din 23 aprilie 2020, atunci când jubila la Europa Liberă că „pandemia” a accelerat ceea ce oricum trebuia să se întâmple, adică digitalizarea școlii:

„În acest context, introducerea obligativității

școlii online poate fi o metodă de a suplini învățarea față în față. Mircea Miclea este de părere că pandemia de coronavirus va schimba complet fața școlii românești în sensul în care «nu se va mai putea continua învățarea clasică față în față», așa cum a fost cazul până acum.

«Varianta, care trebuie să ne intre foarte bine în cap că va trebui să o facem de acum încolo, este una *blended*, adică de mixare a învățării față în față cu învățarea online, pentru că ea corespunde modului în care funcționează mintea actualii generații digitale de copii care sunt în școală și care au crescut permanent cu aceste mijloace digitale», argumentează fostul ministru al Educației².

Tot pe valul digitalizării impuse de carantină, în martie 2021, dl Miclea sugera UBERizarea școlii, a universității, dar și a liceului, cu ajutorul unei aplicații care ar duce la descentralizarea radicală a școlii și la liberalizarea serviciilor de predare. Profesorii ar fi ca șoferii de taxi³.

Recent, pe data de 25 noiembrie 2023, dl Miclea avertiza din nou la Euronews că profesorii de acum nu mai pot preda clasic, pentru că au în față generații de „nativi digital” și că predarea trebuie să se facă în sistem multimedia în cadrul școlii digitalizate:

„Sistemul de educație trebuie să se adapteze rapid la schimbările tehnologice sau se rupe complet de realitatea în care trăiesc copiii din ziua de azi. Este avertizarea experților, care spun că metodele clasice de predare trebuie combinate cu exerciții digitale. Majoritatea profesorilor, însă, se opun acestei schimbări. Un profesor modern este acela care realizează designul minții elevilor săi, spune fostul ministru al Educației Mircea Miclea.

«Mintea copiilor cu care ei interacționează este destul de diferită de mintea pe care ei au avut-o atunci când au fost de vârsta acelor copii. Vine din urmă o generație a digitalilor nativi, spre deosebire de digitalii imigranți. Există niște caracteristici ale minții copiilor din generația digitală pe care trebuie să le luăm în seamă, de exemplu preferința pentru multimedia. Și atunci vin la clasă și așteaptă exact ce au trăit zi de zi – multimedia, adică să le dai și text, dar să le dai și dar să le dai și audio, și video, să le dai multimedia. Eu, ca profesor, trebu-

ie să mă gândesc în ce mediu a crescut el și ce așteptări are, trebuie să-i ofer informația în funcție de aceste așteptări pe care el și le-a format interacționând cu o anumită tehnologie. Asta înseamnă că eu însumi trebuie să fac o combinație de prezență personală cu utilizarea acestor tehnologii. Un profesor bun construiește o soluție în funcție de cei pe care-i are în față. Facem designul interior al minții elevilor noștri legat de materia pe care o predăm», a explicat Miclea⁴.

După cum am arătat într-un articol din QMagazine, expresia „nativi digital” este un simplu exercițiu de branding corporat, fără absolut nici o relevanță științifică. „Generația nativilor digital” e un brand publicitar născocit în 2001 de Marc Prensky, fost director de marketing pe Wall Street, unde a pus la punct programe de antrenare a agenților de bursă prin jocuri pe calculator. În 1999, și-a înființat propria lui firmă și a transferat conceptul „gamificării” de la training-ul corporat la educarea copiilor⁵. Apelul la acest pseudo-argument ne indică din partea dlui Miclea o intenție de manipulare asupra căreia voi reveni.

În lumina acestor date despre dl Miclea ar fi poate bine să înțelegem de ce, după un discurs care ar putea fi considerat critic la adresa tehnologiilor digitale, dl Miclea a dat acest sfat:

„Cât timp este recomandat să lăsăm copiii în fața ecranelor? Până la 3 ani deloc, între 3-6 ani o oră/zi, între 6-13 ani – două ore/zi”⁶.

În condițiile în care neurosavanta precum Manfred Spitzer spun că nu există nativi digital și analizează în detaliu și cu indiscutabilă autoritate științifică impactul devastator – dementizant, senilizant – al ecranelor asupra minții copiilor și tinerilor și asupra sistemului de educație, pentru care digitalizarea e o formă de eutanasiere, intervenția dlui Miclea pare un fel de *damage control*. Într-adevăr, acolo unde Spitzer afirmă clar că accesul la ecrane ar trebui să înceapă undeva între vârsta de 15-18 ani, mai degrabă înspre 18 decât la 15 și până atunci deloc, dl Miclea prescrie o oră de ecran digital pe zi copiilor de 3 ani și două ore pe zi copiilor de 6 ani. Ce spune Spitzer? „Folosirea internetului afectează de obicei căutarea avizată a informațiilor și autocontrolul. O dezvoltare cere-

brală incorectă, mai ales a lobului frontal, unde se află centrul atenției și al funcțiilor sociale, duce la tulburări de atenție și depresie. Folosirea mediilor digitale la grădiniță și în școala primară echivalează – tocmai pentru că la vârsta copilăriei creierul este foarte modelabil – cu expunerea copiilor la un drog periculos⁷⁷.

Cu alte cuvinte, dl Miclea preia subiectul, captează publicul, și apoi îl duce tot în direcția digitalului pentru copii, pe care îl susține de pe poziția unui așa-zis critic al accesului copiilor la ecrane. Acest timp minim recomandat de domnia-sa se adaugă timpului petrecut la școala/grădinița *blended* pe care o susține? Din moment ce, conform noii legi Deca-Iohannis a educației, și grădinița e obligatorie, și din moment ce avem de-a face cu, realmente, „nativi digital”, se cuvine deci ca, încă de la vârsta de 3 ani, vârsta de la care legea Deca-Iohannis prevede că începe grădinița obligatorie, să fie indicată și doza de 1 oră pe zi de ecrane pentru copii? Doza legală. Ce fac părinții inconștienți mai apoi, treaba lor. Dar sistemul de educație din România va fi acoperit de autoritatea aulică a dlui Miclea.

Specific discursului dlui Miclea este că mereu semnalizează dreapta și face stânga, după cum am arătat și mai sus. De exemplu, se plânge de „politicizarea” excesivă a școlii, dar apoi descoperim că acest lucru nu se referă la incompetență, ci la imposibilitatea de a fi înveșnicit într-un post pentru a face reformă școlii. Dl Miclea vrea stabilitate de dragul schimbării. Sau vorbește de „permisivitatea” prea mare și, când te gândești că atacă laxitatea morală a școlii și introducerea de pseudo-materii care favorizează această descompunere, descoperi că denunțul „permisivității” ascunde de fapt un atac la adresa memorizării. Sau asculți un discurs despre pericolele tehnologiei și apoi ești sfătuit cum să-ți droghezi și îmbolnăvești puțin copilul. Doar puțin, fiindcă așa e acum.

Tehnica e clar una manipulatorie și mă întreb dacă are legătură cu faptul că dl. Miclea a fost distins cu „Milton Erickson Gesellschaft für Klinische Hypnose Award for young scholars” (1999). Psihiatrul american Milton Erickson e considerat părinte al hipnoterapiei. Erickson folo-

sea nu hipnoza directă („și acum, dormi!”), ci indirectă („și acum, dacă vrei să te relaxezi mai bine, închide ochii”). Hipnoza indirectă operează o schimbare inconștientă a minții pacientului prin sugestii, metafore, simboluri, accentuarea pozitivelor și confuzie. În felul acesta se înlătură rezistența, conștientă, la schimbare.

Metoda confuziei, una din metodele preferate ale lui Erickson, consta în distragerea atenției minții conștiente pentru a putea deschide calea limbajului hipnotic către mintea inconștientă. Erickson spunea că aproape toate metodele lui se bazează pe confuzie de un fel sau de altul, obținută cu ajutorul structurilor verbale vagi, al jocurilor de cuvinte, al subiectelor complexe, al cuvintelor imprecise, al glumelor și metaforelor. Tehnica era rezumată de Erickson după cum urmează: „Am putea foarte bine să definim Tehnica Confuziei ca jocuri de cuvinte sau comunicări de orice fel care introduc progresiv un element de confuzie în ceea ce avem de înțeles, fapt care duce la o inhibare a răspunsurilor care se cer date, dar cărora nu le este permis să apară și, prin urmare, la o nevoie tot mai mare de a răspunde [...] Pornind de la aceste idei elementare, autorul a adăugat la jocul de cuvinte modificarea aparent contradictorie, concepte irelevante sau fără legătură între ele, *non sequiturs* și idei, toate comunicate în mod diferit și care, scoase din context, fiecare la rândul ei pare un enunț simplu, rezonabil, semnificativ și complet. În context, astfel de enunțuri sunt rostite, într-un mod evident plin de semnificație, împreună cu idei valide și semnificative și astfel totul devine un amestec de idei aparent valide și cumva înrudite care determină subiectul să încerce să le combine între ele într-o singură totalitate de semnificație conducând la un răspuns, adică literalmente forțând un răspuns. Dar rapiditatea comunicărilor inhibă orice înțelegere adevărată, excluzând astfel răspunsurile și ducând la o stare de confuzie și frustrare. Acest lucru dă naștere nevoii de idei clare și ușor de înțeles. Pe măsură ce această stare se dezvoltă, se oferă o idee clară, bine definită și ușor de înțeles, care este preluată imediat și servește la stimularea anumitor asociații în mintea subiectului. Amestecul este apoi continuat și o altă idee inteli-

gibilă este oferită, consolidând asociațiile făcute de înțelegerea clară anterioară. Și în tot acest timp continuăm să aruncăm cu irelevanțe și *non sequiturs* ca și cum ar avea o valoare pertinentă, prin urmare sporind confuzia. [...] Astfel, Tehnica Confuziei este o înlănțuire a ideilor și înțelegerilor care stimulează activitatea mentală și reacția, dar atât de amestecate cu enunțuri aparent valide și pertinente, dar de fapt irelevante, încât răspunsurile sunt inhibitate, mintea devine frustrată și nesigură pe sine, și în final i se oferă o sugestie care îngăduie un răspuns rapid, satisfăcător și validat de propriile, deși poate necunoscute sinelui subiectului, experiențe de viață ale acestuia”⁸. Opera lui Erickson a influențat, printre altele, „programarea neurolingvistică”, la modă în mediile manipulării corporale și nu numai. Dl Miclea a fost, se pare, un bun învățăcel al deschiderii căilor de acces către schimbarea minții cu ajutorul confuziei.

Probabil că așa se explică actualul său succes în rândul unor adepți ai dreptei Ortodoxe, al conservatorilor de AUR și al altor gură-cască oricum predispuși manipularilor experte ale elitei foste băsiste, oficial creștine și întotdeauna de dreapta. Plăvanii dreptei abia așteaptă să vină cineva din elită, un expert – yoghin, psiholog, EUrocrat, bancher, securist, nu contează, expert celebru să fie, cu apariții la TV – care să le confirme ceea ce ei știu deja. Nu contează că, în procesul confirmării, se produce o confuzie cu ajutorul căreia ei sunt făcuți să înghită cu bucurie pilule pe care altminteri nu le-ar înghiți. Nu contează că expertul folosește la modul expert tipuri de *captatio* cu ajutorul cărora mai întâi îi strânge pe toți în staul, behăind fericit, pentru ca apoi să-i ducă înspre alte zări, mai exotice. Atât timp cât sunt validați de sus, se simt în siguranță și sunt nedumeriți când cineva le atrage atenția că sunt trași pe sfoară.

De exemplu, nimeni, nici cei de dreapta, nici experții ca dl Miclea, nu cer, în limitele paradigmei lor, ca telefonul sau tableta folosite de copii să fie „telefonul școlar” sau „tableta școlarului”. Se pot face și bani din acest lucru. Ei ar putea face bani. Voi, cei care conduceți România, ați putea face bani din ceva bun, nu din ceva malign. E o afacere! Am scris despre acest lucru, despre faptul că, dacă tot ne lăudăm cu industria noastră de IT,

ar trebui să punem pe roate o producție românească de telefoane curate, ale școlărilor. În Israel au telefoane kosher, cu butoane și cu acces restricționat astfel încât copilul să nu ajungă în preajma digitală a ispitelor sau a prădătorilor. Nu, la noi se discută tot timpul în termeni de „așa e acum, trebuie să ne adaptăm, nu avem ce face”. Nu suntem în stare nici să întoarcem spatele manipularii penibile cu „așa e acum, trebuie să ne adaptăm”, nici să acționăm noi asupra realității. Noi nu suntem capabili decât să acceptăm ca așa-zisa realitate să opereze pe noi și să ne modifice. Cu asemenea conservatori, care cedează tot terenul de la primul pas, nu se poate face nimic. Și asta pentru că sporește prețul oricui vrea să facă ceva, el trebuind să înfrunte pe risc propriu și preț imens și elitele care controlează rețeaua și trebuind să se lupte și cu pacienții rețelei și, de fapt, ai uriașului spital de nebuni și azil de neputincioși care a ajuns România.

Note:

1. https://www.youtube.com/watch?v=NKhUX1gcQRo_
2. <https://romania.europalibera.org/a/coronavirus-mircea-miclea-trebuie-sa-ne-intre-foarte-bine-cap-de-acum-incolo-scoala-va-%C3%AEmbina-%C3%AEnv%C4%83%C8%9Barea-clasic%C4%83-cu-cea-online/30572807.html>
3. https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-24653156-uberizarea-invatamantului-idee-utopica-educatie-dobandita-inteligent-mircea-miclea-cunoastere-sursa-dobandesti-probleme-rezolva.htm
4. <https://www.euronews.ro/articole/educatia-digitala-mircea-miclea-despre-tehnici-de-predare-un-profesor-bun-constru>
5. <https://www.qmagazine.ro/generatia-z-jumatate-dintre-adolescentii-americani-sunt-online-aproape-permanent-61-ar-renunta-la-dreptul-de-a-vota-dar-nu-la-tiktok/>
6. <https://r3media.ro/cele-10-reguli-de-aur-ecrane-digitale-copii-dependenta-greseala/>
7. Manfred Spitzer, *Demența digitală*, trad. Dana Verescu (București: Humanitas, 2020), p. 239.
8. Milton H. Erickson, „The Confusion Technique in Hypnosis”, *American Journal of Clinical Hypnosis*, 6:3 (January 1964), 183-207, pp. 206-207. DOI: 10.1080/00029157.1964.10402343

CERNĂUȚI – BUCOVINA, LA SCARA 1/1 (I)

Mircea A. DIACONU

Împărțit în patru secvențe distincte, acest text face parte dintr-un studiu mai amplu despre complicații ani ai primului deceniu din secolului al XX-lea din Bucovina. De fapt, după înregistrarea radicalelor conflicte politice care dezbinaseră lumea românească de aici, după decuparea opiniilor, argumentelor, acuzațiilor, calomniilor de tot felul și după punerea în scenă și interpretarea faptelor (nici măcar nu le voi rezuma aici!), am simțit că e nevoie de o *pauză de respirație*. E vorba pur și simplu de o călătorie prin Cernăuți și prin Bucovina de acum o sută și mai bine de ani. Cum știm însă prea bine, nimic nu este, nu poate fi, inocent. Înregistrarea faptelor (sau ceea ce se dorește așa ceva) nu se poate elibera de *demonul interpretării*. Simplul fapt de a pune datele într-un scenariu generează sens. Orice decupaj, oricât de naturalist, ascunde o intenție.

O călătorie prin Cernăuți de la 1900? Nu rezist tentației de a vorbi în frazele acestea introductive despre o experiență pe care unii și alții o vor fi făcut. Privind intens nu un perete alb, cum spunea Nicolae Breban în *Drumul la zid*, ci punctele nedistincte ale unei materii cu contururi vagi, nedistincte, constați cum se configurează un desen, volatil, firește. El spune ceva și despre obsesiile care te stăpânesc (realitatea e și în acest sens construcția minții noastre), dar și despre ce e totuși lumea, din care, inevitabil, faci parte. De la o vreme nici nu mai privești lumea, ci locuiești în ea. Iată experiența pe care am avut-o citind și re-citind ultimele pagini ale periodicelor momentului, paginile cu anunțuri, reclame, informații de tot felul. Ele toate devin o poartă, poarta românească, ce-i drept, prin care cobori în alt timp. Prin urmare, să începem călătoria prin *această* metropolă imperială și prin Bucovina.

Înainte de toate, să ne lăsăm purtați de mână de altcineva. În 1905, într-o călătorie prin Cernăuți care

nu era de plăcere, Iorga remarca schimbările la tot pasul. Deși „cum vii de la gară, spune el, vezi în suișul greu de pe dealul înalt de lut case mai mult murdare, în care se oploșește jidovime” (termenul e încărcat cu conotații multiple) și „până târziu noaptea sună bicele și vuiesc strigătele de îndemnare a mârtoagelor”, căci „harabagii cu perciuni” ar supune cailor unei „strașnice mucenicii”, ceva îl surprinde. Un „dumnezeiesc soare de curățire și lumină înălbește și aurește tot orașul, care niciodată nu mi s-a părut mai bine decât acuma” (Iorga, *Românismul în trecutul Bucovinei*, 1938, p. 320). De altfel, anterior, el precizase că „până mai ieri, Cernăuții puteau să fie vestiți pentru noroiul, lapovița și cleiul lor” (Iorga, *Idem*, p. 318); acum, însă, totul era altfel: „Două strade în lung, dintre care una se cheamă *Herengasse*, strada *domnilor* celor noi, au clădiri înalte, de oraș mare, unele din ele chiar în stilul *Secession*, cu care tinerii arhitecți ai Austriei au înzestrat omenirea contemporană. Se vede o Primărie mare, două-trei otele aproape luxoase, câteva grădini, o biserică în centru, cu cupole umflate, răsărind din verdeață, apoi o sinagogă, care nu se lasă mai pe jos. Dacă mergi până în fund, vei găsi o statuie a zeiței cârmuitoare, *Austria*, care se ascunde într-un maidan, când numai o cruce de piatră împodobește piața cea mare, în care, înaintea Primăriei fierbe vânzarea țaranilor ruși și istețimea vicleană a precupeților cu caftane în harmalaia și harhățul tuturor limbilor, căci gospodine de tot neamul străbat, în costum simplu, mulțimea pentru a-și face ele înseși cumpărăturile de dimineață” (Iorga, *Idem*, 320).

Dar gustul lui Iorga se dovedește cenzurat de prejudecăți. E și el ideologie: „În sfârșit, la margine, se ridică o lungă clădire roșiatică-gălbuie, cu fațada străbătută de multe ferești, cu zimți și creștături sus. Nimănu-i nu i-ar trece prin minte la ce slujește anume

această greoaie grămădire, fără gust: stilul gotic al unor amănunte se împerechează ciudat cu cel palestinian al altora, așa încât e de fapt un stil... sinagogenic” (Iorga, *Idem*, 320-321). E „palatul mitropolitului”, spune Iorga, surprins neplăcut, fără să precizeze însă că tot aici e și universitatea. Că aceasta e chiar Universitatea.

Viața adevărată nu reiese însă din evocarea lui Iorga (oricât am putea-o descoperi din spatele cuvintelor lui), ci mai ales din ultimele pagini ale câtorva periodice. Aici, însoțite uneori de imagini relevante, în chenare de tot felul, cu caractere grafice menite să pună în evidență esențialul, pulsează spiritul unei lumi care își cerea dreptul la existență. „Criză teribilă, monșeri!”, ar spune Caragiale, căci despre criză era, firește, vorba, din moment ce țărani plecau peste Ocean, de unde trimiteau epistole disperate. Una e publicată în „Apărarea Națională”, în care se scria la un moment dat că „astăzi (...), un neam întreg, schingiuit de străini, părăsit și înșelat de ai săi, se zvârcolește în mizerie și ori își ia lumea în cap, apucând drumul spre noua țară a făgăduinței, depărtata Canada, ori pierde acasă la dânsul, sugrumat de vampirii în piele de om” („Dirigența rediviva”, „Apărarea Națională”, An II, nr. 11, 10 faur 1907, p.2). În scrisoarea trimisă din Canada și publicată în „Apărarea Națională” (An II, nr. 60-61, 25 august 1907, p. 2-3), Vasile Lazar, din Winipeg (e suficient să cauți pe un motor de căutare precum google numele Lazar Winipeg ca să înțelegi că e plin orașul de azi de urmașii lui, se pare), preciza, printre altele: „Toate mâncărurile sunt făcute numai cu zahăr. Acră mâncare nu mai vezi. Ce folos că vezi pe masă fel de fel de dulceturi, de miere și zahăr dacă la inima-i tot amar. Prin zece ceasuri ce trebuie să lucrezi pe zi nu poți vedea nimic de sudoare ce-ți curge în ochi. Eu am fost un prost ca am venit aici la Canada” („O scrisoare din Canada”, „Apărarea Națională”, nr. 60-61, 25 august 1907, p. 3).

Scrise în românește, reclamele și anunțurile publicitare se adresau, firește, românilor. După Nistor, în 1913, Cernăuții urbani aveau 87.128 de locuitori (cu tot cu cei rurali, ar fi fost 104.016), dintre care abia 13.440 erau români. În 1905, Iorga crede că Cernăuții aveau vreo 60.000, două treimi fiind evrei. Oricât de volatile vor fi fiind datele, câți dintre românii din Cernăuți și din împrejurimi vor fi dat curs bogatelor oferte la care nici nu jinduiau? În tot cazul, pe ultimele pagini ale „Apărării Naționale”, se

purta o bătaie pentru buzunarele lor. Deși bănuim că foarte puțini, majoritatea privind prin vitrine precum fetița cu chibriturile, Cernăuții erau un oraș în care pulsa civilizația scilpitoare. Să plonjăm pentru câteva momente în paginile „Apărării Naționale”, oglinda în care înnoată oameni, inițiative, afaceri. Un aer straniu proiectează totul în iluzie.

Pe strada Primăriei, la nr. 4, *Josely și Müller* au o drogherie care comercializează pastă de dinți. Cum îi vor fi convins redactorii „Apărării Naționale” să-și facă reclamă în paginile sale încă din primul număr? E deja un spațiu utopic, căci „posibilitatea este dată tuturor a obține cei mai frumoși dinți, cei mai albi și cei mai sănătoși prin întrebuițarea *Matador*”, care e „cel mai bun și cel mai recomandabil mijloc pentru curățirea dinților”. Crema *Matador* „se capătă în tot locul în tube à 30 și 50 bani”, iar pasta *Matador*, „în sticle à 1 cor.[oane]”, oferindu-se posibilitatea unui tub „de probă gratis”. Tot din primul număr, suntem în octombrie 1906, *Emil Blaim* „are onoarea” să se adreseze publicului, aducându-i la cunoștință „cu destinsă stimă” că în timpul ultim și-a restaurat cu totul localul, o „prăvălie de mezeluri din Strada Domnească nr. 12”, „asigurând astfel onorațiilor oaspeți toate comoditățile. *Lumină electrică. Încăperi mari*. Cel mai mic asortiment de cașcavaluri și brânzeturi. Ceaiuri veritabile rusești. Sticle originale de vinuri roșe și albe veritabile de Rin și Bordeaux. Pururea șuncă proaspătă de Praga”. *Sotto voce*: Vorbim astăzi de globalizare?

Concurența era însă puternică. Cert este că în Cernăuți puteai cumpăra aproape orice, de la clistire și trocare la zefire englezești și revolve, de la pălăriuțe sofisticate și lapte nesmântânit la cele mai fine băuturi tari ori soiuri de bere pe alese, de la sticle, adică cegă, la preparatele lui Kwizda. La marginea imperiului, viața gâlgăia. În Piața Principală, la nr. 10, *Prăvălia de coloniale, vinuri și mezeluri* a lui Ștefan Gaina (anterior fusese a lui „Anton Tabacar și Gaina”), înființată în 1812, recomandă „depoul său de vinuri austriece, ungare, românești, franceze, spaniole și germane”. Sunt „specialități de vin foarte vechi de Tokay. Esențe de vin și de Champagne original francez de Pommery și Greno, Mumm și Comp., Hadsiek și Comp., Roederer, Moët și Chandon, Veuve Cliquot etc.”. E vorba, în fond, de „singurul depou de cognac veritabil francez de la Josef Hennessy Co., J. F. Martell și Co., A. G. Menkow, Barnett și fiii, rum și arac original vechiu

de Jamaica. Liquere și Rosoglie din Amsterdam și indigene. Bere veritabilă engleză Imperial-Porter, de Saybusch, Pilsen, Okocim și bere de export din berăria Steiner în Cernăuți, toate în șipuri originale. Depou capital de toate apele minerale cele mai proaspete”. Așadar, pentru gusturi fine și pentru buzunare pline, oferta e bogată și adecvată sezoanelor. „Pentru primăvară”, prăvălia lui Ștefan Gaina vinde și „tot soiul de semințe pentru economie, semințe de iarbă, legume, flori”, dar și „tot soiul de făină, păstoase, victualii, zilnic unt proaspăt de la munte, brânză și copturi de tot felul. Unicul depou al fabricii de argint China a lui Christoffe”.

Mai spre marginea orașului, pe Strada Templului, la nr. 6, Leon Weiss avea un „local de barbirit și frizat” („Servit prompt”, ținea să precizeze), iar Reiner Wolf oferea, „la prețuri moderate”, „vinuri veritabile moldovenești, ungurești, austriace, italiene” și „bucătărie românească”. Bucătărie românească era și pe Str. Rusească 4, în restaurantul lui Josef Katz (era și hală de vin), unde, tot la prețuri moderate, găseai „vinuri veritabile moldovenești și austriace”.

De ce să funcționeze bucătărie românească pe str. Rusească? În Piața Principală, la nr. 3, în clădirea Palatului Național, funcționa *Prăvălia românească*, „societate cooperativă de consum a românilor din Bucovina”. „Cumpărați, sunt îndemnați cititorii «Apărării Naționale», numai în *Prăvălia românească*! Aici se capătă tot felul de mărfuri cu prețuri mult mai moderate, fiind mărfurile direct (și nu din mâna a doua) comandate. Venitul se împarte la finea anului iarăși între părtași. În *Prăvălia românească* se capătă ori ce felu de băcăni precum victualii, delicatose, vinuri moldovenești, ungurești, austriace și italiene, ceaiu de «Caravană», ceaiu de «Popoff», rum veritabil de Jamaica și Cuba, bere de Pils, Ococim și din Cernăuț. Depou legal de zaharicale și turtă dulce, copturi pentru ceaiu și cafea din renumitele fabrici Cabos și Fürth etc. etc., jambon din Praga, tot felul de cârnături, slănină papricată și de fert, unt, untură, Cunerol, Gloriol, brânză de oi din districtul Câmpulungului, brânză ungurească și din Emental etc.”. Dar *Prăvălia românească* vindea și „cel mai bun bumbăcel pentru țesut de capătă în pacheturi”, care „poartă marca «Crucea roșă» ori «Steaua roșă» și e fabricat din cel mai de frunte material adus de-a dreptul din America. Acest bumbăcel se țese foarte bine, el nu se rupe așa de lesne ca alte feluri de bumbăcele (pe jumătate putrede) și dă o țesătură tare, fru-

moasă, durabilă și de tot netedă”. În fine, *Prăvălia românească* primește „zilnic părtași. Părtașia e de 10 coroane și taxa de înscriere 2 cor.”.

Tot în *Prăvălia românească* – aflăm pe 11 aprilie 1907; dincoace de graniță izbucnise răscoala țăranilor – se poate cumpăra „lapte proaspăt nesmântănit (...) numai la în șipuri plombate cu prețul minimal de 24 bani de un litru”, iar „înainte de Paști” se vor aduce „multe mărfuri în mod înșămnat la preț. Asemenea vor fi reduse la preț vinurile”. E important de știut că „damele cari au trebuință de caș proaspăt de brânză de vaci pentru sfintele Paști, binevoiască a anunța cassieria Prăvăliei de cu bună vreme cantitatea ce li se trebuiește, că Prăvălia să poată griji de destulă brânză spre a satisface tuturor dorințele damelor. Astăzi au sosit la Prăvălie direct din Triest 4 saci de cafea de cea mai fină. Invităm la cumpărat! Cafeaua trebuie însă prăjită și nu arsă. În *Prăvălia Românească* se capătă mașine anume pentru prăjitul cafelei așa încât șezând la masă îți prăjești cafeaua pe spirt de care se trece numai 2 bani. De la firma Wolfner & Weisz din Viena au sosit semințuri proaspete din anul acesta. Cine vrea să aibă legume grăbească la Prăvălia românească”.

Aceeași *Prăvălie românească*, alături de sloganul „Viitor de aur negoțul român în țeară are” (la un moment dat, cititorii sunt îndemnați: „Cumpărați numai de la *Prăvălia Românească*”) transmite în 11 oct. 1908, următorul Apel: „Cu sesonul școlar și-a comandat *Prăvălia românească* tot felul de recvizite de școală ca: caiete, plumburi, cerneală, creioane, gume, condeie, stile, cărticele de notițe, liniale etc. etc. și le vinde cu prețuri de concurență mai ieftin de ori și unde. Pentru elevi diverse recvizite precum: 6 batiste, 1 perie de haine, 1 de dinți, 3 perii de ghete, 2 pieptene, toate la un loc cu prețul minimal de 3 coroane. Pentru comercianți creștini de la țeară se fac prețuri de engrosiști mai ieftine decât ori și unde și se furnizează marfă garantat și de primul rang. Pentru sf. biserici se recomandă marele depozit de lumini de ceară curată, mili, stearină, tămâie etc., cari se furnizează franco cu prețuri de engrosiști. În fine, în fiecare zi jambon proaspăt, salamă din țară și străinătate, brânză de tot soiul, sardine, unt zilnic garantat proaspăt și curat, bomboane, prăjituri etc. Asortiment deosebit de bogat în tricouri de doamne și domni pentru sesonul de toamnă și eamnă. Grăbiți la *Prăvălia românească*! Cumpărați la *Prăvălia românească*!”. Tot *Prăvălia românească* anunța că numai de la ea

„se poate căpăta brânza veritabilă de oi”, precizându-se la un moment dat că „în puține zile va sosi și laptele acru de oi, care este comandat direct de la economii români de la munte”. În același timp, *Prăvălia românească* anunță că are nevoie de 500 de kg. de mac și insistă pe lângă preoți, învățători și dascăli să-i învețe „pe poporeni ca să-și ducă macul ce-l au direct la prăvălie”.

La Suceava, tocmai pentru că rezultatele economiei de piață nu fuseseră cele așteptate, „doamnele și domnișoarele” sunt îndemnate, tot printr-un *apel*, să cumpere de la Societatea „Școala Română” din Suceava „jurnalele de modă cele mai răspândite și toate articolele de lucru de mână și toaletă”. Dar Societatea românească oferea și „bogat asortiment de ață, lână, matasă, broderii, desene etc. Parfumuri, apă de Colonia, pastă de dinți, perii de cap și haine, piepteni, pungii, portabacuri, nasturi de manșete”. Tot de aici puteau fi achiziționate „cărți, rechizite, ustensili pentru școală”, „instrumente, compoziții românești și străine (...) pentru cântăreți și desemnatori”, „orice fel de tipărituri”, iar Societatea „primește în editură și tipărește broșuri, cărți și reviste”, ba chiar „oferă orice carte beletristică apărută în editurile Minerva, Socec, Stetea și Alcalay (București), Ciurcu (Brașov), Luceafărul (Sibiu)” ș.a., primind „oricând abonamente la toate revistele literare-științifice românești”. Premisa este că „Școala Română din Suceava e gata a servi orișicând publicul român mai bine decât orișice institut străin”. Informația e necesară, căci „mai există încă români care întăresc cu banul nostru pozițiunile deja destul de tari ale dușmanilor noștri. N-am pierdut încă speranța – credem că toți românii binevoitori vor căuta ca pe viitor să respecte principiul solidarității, tocmai pe acele terene unde stăm mai rău” (nr. 60-61, 25 august 1907, p. 6).

În același timp, „Reuniunea meseriașilor români din Cernăuț și suburbii recomandă pentru public următorii membri meseriași” – urmează meseriile și numele lor, cu adresa la care pot fi găsiți. E vorba de „cioplitori de peatră” (unu în Piața Principală, 6 în Clocucica), cinci cismari, 2 comercianți (Vistec George în Str. Cuciumare, 22, Oprea George în Str. Stelelor 18), 26 de dulgheri, în Mânăstioarește, Roșă, Clocucica, Roșă-Stânca, 4 frizeri (Bințișan George, în Piața Principală, 3, Șandru George, Str. Primăriei, Ursu Alexandru și Ursu Ioan, Piața Principală 3), de 9 petrari (în Roșă și Clocucica), de 7 tipografi, de 23 zidari, de 3 gospodari, cărora li se adaugă patru

nume, pentru care nu se precizează meseria (să fie tot gospodari? – dar ce înseamnă gospodar?), și un olar, un cofetar, un croitor și un cărămidar. Să fi fost poate și alții?

Tot în Piața Principală, la mică distanță de *Prăvălia românească*, magazinul *La favorit* al lui David Seinfeld „recomandă onoratului public depoul său cu articole de modă pentru domni și anume”. E vorba de „albituri pentru domni, gulere, gilete, mantale de ploaie, manschete, cravate, cofere pentru călătorie, ghete, galoși, giamantane. Plaițe și umbrele. Pălării, mănuși și articoli de bijuterie. Prețurile fixe sunt evidente pe fiecare bucată”. De asemenea în preajmă, *La 3 coroane*, frații Tabacar aveau un magazin cu coloniale, vinuri și mezeluri. Recomandă însă, „pentru sezonul de primăvară, cele mai bune soiuri de semințe de earbă, legumuri și flori de la cele mai renumite firme: E. Mautner și de la depozitele de semințe din Erfurt”. La doi pași, la nr. 6 din Piața Principală, Leon König furniza „stampile de cauciuc” „cu prețuri ieftine în orice formă și mărime”.

Dar pe Str. Principală (adică Enzenberg), la nr. 3, era „marele magazin B. BALTINESTER junior”, „depou al primei fabrici i.r. de alpaca și de argintchina: W. Bachmann & Co. în Viena”. Marele magazin „recomandă noutăți în articoli de eamnă. Corturi de ploaie și soare, asortări bogate, colori negre și de modă, de soare engleze și franceze, de dantele și modă recentă. Corturi pentru copile și copii. Singurul depou de vânzare al vestitei fabrici de păpucărie și șevrou, Anton Capek din Viena și diferite alte feliuri și calități de Kneipp, opinci bosniace, păpuci de pânză, botine pentru Lawn-Tenis, engleze, foarte fine. Cravate din mătăasă, zefire engleze și foulard, și genurile cele mai moderne. Lingerie pentru bărbați și camașe pentru turiști din veritabile zefyre engleze, piqué, batiste în colori moderne. Gulere și manșete albe, batiste etc. Ciorapi pentru domni și dame, fuste. Asortiment de articoli pentru bicicliști, Lawn-Tenis și turiști. Pălării fine indigene pentru bărbați și băiați. Pălării de sport esquisite pentru dame. Bonete pentru eamnă, asortiment foarte bogat. Pălării de păslă pentru bărbați, 30 grame de grele fasoane elegante de modă, culorite de modă. Tot feliul de pălării moi și vârtoase pentru bărbați și copii. Mănuși, glacé, chiar, mătăasă, jersey și ață. Fabricate fine și alese. Cergi pentru voiajuri, geamandane, cutii pentru pălării, necesari pentru călătorii și de mâncare, tocure pentru corturi și tot felul de articoli pentru voiajuri. Obiecte de bonz și piele într-ales”.

70 DE ANI DE LA NAȘTERE

LUCIAN VASILIU

Ioan HOLBAN

Au trecut, iată, aproape patruzeci de ani de la debutul editorial al poetului Lucian Vasiliu, unul dintre liderii generației '80, în sensul valoric al scrișului său, dar și în cel al susținerii programului estetic pe care această grupare de scriitori l-a propus încă de la ivirea sa pe scena literaturii; conducător de cenacluri, autor de reviste, coordonator al unor festivaluri de literatură (ori mereu în staff-ul lor), staroste peste cei vii (citiți, sfătuiți, răscitiți în manuscrise) și peste cei de ieri (la muzeele pe care le coordonează), Lucian Vasiliu are, în mod cert, o personalitate distinctă în poezia de azi, a reușit să-și găsească, încă de la debut, registrul, tonalitatea și temele proprii de explorare a unui univers interior temeinic structurat în literatură – o „monadă” ușor de recunoscut în peisajul atât de divers al liricii și epicii noastre contemporane. Cele șapte cărți de poezie – *Mona-Monada* (1981), *Despre felul cum înaintez* (1983), *Fiul Omului* (1986), *Verile după Conachi* (1990), *Mierla de la Casa Pogor* (1994), *Dincolo de disperare* (1995) și *Lucianograme* (1999) – au fixat un anume fel de a scrie în orizontul unor teme majore, identificate mereu într-un/dintru ale sale. Contemporan și „combatant” pe aceeași baricadă, în anii '80 cu Florin Iaru, Magda Cârneci, Ion Stratan, Ion Bogdan Lefter, Gheorghe Iova, Nichita Danilov, Gellu Dorian, „textualismul” lui Lucian Vasiliu este bine temperat, poezia din primele volume structurându-se în jurul unor teme dominante și al unei geografii a spațiului înțeles ca re-prezentare poetică. Există, mai ales în *Mona-Monada*, *Despre felul cum înaintez* și *Fiul Omului*, o „monadă” a acestui spațiu, la constituirea căreia participă câțiva indici specifici – „strada Independenței”, Moldova, „biserica domnească din Bârlad”, „biserica parohială”, Casa Pogor, muzeul –, conturând prin ceea ce aș numi o poetică a vederii; verbul „a vedea” și elementele

sferei sale semantice (ochiul, lumina, orbul) apar în aproape fiecare „monadă” a acestor cărți, desemnându-i alcătuirea și semnificația în ordinea existenței înseși, dar și a actului scriptural: mai întâi, poemul este imersiune în spațiul de dincolo de vedere, în ceea ce este încă nefiind: „Nu existam ca vedere./ Orb în capelă./ în măruntaiele cronometrelor/ (imersiune în amintire prenatală:/ Dare de seamă despre oștirile, imperatorii,/ tabernacolele Marelui întuneric./ Dare de seamă despre mâna unui mort)/ ...Fiu al omului, în așteptarea omului./ în brațele unui prelat orb./ Ca mai apoi să mă târăsc în defileul/ cu fragi sălbatici/ Lumina scădea în opaițe. Auzeam șoarecii/ prin cămări, în căutarea/ uitatelor testamente ale/ grâului/ Dedat marilor ascultători,/ descifram/ pergamentele inexistenței”. Despre această stare de dinainte de asumarea vederii este vorba în *Fiul Omului*, inexistența fiind asociată orbirii, poemul însuși, ca efect al vederii, constituind un mod al viețuirii. Cealaltă deschidere pe care o provoacă vederea este textul, numit încă de pe atunci *lucianograma*, actul scriptural: „Fulgere reci/ în orbitele ochilor/ în care se nasc/ lucianogramele/ Vino tu/ l-olandă a lalelelor roșii/ și aruncă în aer/ trupul meu de arlechin”. Acestei poetici a vederii îi sunt circumscrie temele esențiale ale acestor prime trei cărți de poezie. Cea dintâi este *tema fiului*, a celui așteptat; fecundarea, nașterea și „adierea” ființei dinspre neființă sunt „evenimentele” poeziei lui Lucian Vasiliu: pântecul, cavitatea, spațiul germinației reprezintă *monada* vieții și textului acesteia: „Cu vechii greci dau târcoale/ pântecului tău ocult/ căci se va naște Fiul/ și voi trâmbița trei zile/ Cu vechii greci îți dau târcoale/ când aerul/ e zeul cu mii de fețe/ însămânțând tristele femei/ căci se va naște Fiul/ și voi plânge/ trei zile/ înainte de-a mă naște”: viețuirea se confundă cu „monadologia”, nașterea fiind –

cu vorba poetului – „înrămurare“ a arborelui genealogic pe care îl invocă în poezia ce dă titlul volumului și într-un poem, altfel semnificativ, *Mama*. Cealaltă temă, a *cărții*, cu o lungă istorie în scrisul lui Lucian Vasiliu, se structurează în jurul „Marelui Terfelogar“, a custodelui de scrieri, a scribului, trăsând în tușe subtile un *spațiu al descifrării* (vederii), care se confundă cu biblioteca și muzeul: existența și cartea, fluxul realului, în ceea ce are el definitiv, implacabil, și biblioteca, efemeritatea trăirii și „eternitatea“ textului (atât de relativă, însă!), vederea și orbirea, lumina și întunericul, *ceea ce este fiind și ceea ce este nefiind* – acestea sunt elementele care marchează structura de profunzime a literaturii lui Lucian Vasiliu, unde suverane rămân fascinația scrișului și miracolul vieții: „încă mai ninge peste vechi imperii./ E crudă înserarea în ruga mea/ în care-nge-nunchezi cu foștii principii/ Puzderii, în ochii tăi se-aprind/ morțile-ntâmplătoare/ prin care am trecut și noi, cândva.../ Ascultă, nu mă întreba/ te-nsămânțăm, tăcuți și orbi, târziu/ eu, tatăl meu și fiul care am să fiu“.

Zona de identificare a poeziei primelor cărți – acel spațiu al descifrării ființei lăuntrice – se lărgeste considerabil în *Verile după Conachi*, prin asumarea a ceea ce am numit, cu alte prilejuri, *tema medievală*, una dintre structurile importante ale literaturii noastre contemporane, prezentă, de pildă, în scrisul Anei Blandiana, al lui Ștefan Agopian și Dana Dumitriu; poetul trăiește în viziunea unui trecut care se plasează în Evul Mediu românesc, nivelul imagistic al multor poeme din această carte cuprinzând hrisoavele, vechile curți domnești, cancelariile, vitraliile, scoarțele, schița unor destine care capătă, ca peste tot în poezie, o valoare simbolică: „Fete frumoase din preajma vechilor curți domnești/ voi ați fertilizat populațiile migratoare/ ale sturzului, cocostârcului, pelicanului/ voi i-ați chibzuit pe nechibzuiți –/ adânc sub glie ați îngropat scitul și cumantul,/ ugricul și gotul/ Voi ați sărutat mâna mortului, i-ați spălat fața,/ ați răbdat piatra pe piept și pruncul străin în pânțele. În brațele voastre ați momit/ fulgerul și curcubeul,/ ați consolidat dealul cu meri și clopotnițe./ Fete frumoase din hrisoave, din cancelarii,/ din vitralii, din scoarțe – chipuri de piatră/ în larma războaielor de țesut/ în larma viermilor de mătase.../ Bucură-te, tu, cea târâtă în exil, tu, cea străpunsă/ de săgeata infidelă, tu, cea silabisind în chirilică/ numele

morților, tu, umilito de sârma ghimpată,/ tu, născând în zdrențuită pătură de campanie,/ iasomie, crin, roșie orbită...“ (*Fulgerul și curcubeul*). Figura tutelată a acestui teritoriu liric, precis delimitat în spațiul muzeului, străbătut însă de viziuni – secvențe ale unui film prea vechi, în care se pot recunoaște cu greu *semne și simboluri* –, rămâne *bufnița* „ca o icoană veche/ salvată din cine știe ce incendiu“. Viețuind printre icoane, risipindu-se în lucruri vechi, în „versul desuet“, diacul rimei făcând slujbe în „vocala devenită schit“ se lasă cuprins de sentimentul trecutului, al unui *anume* trecut, care numai la Iași, lângă *Galata, Golia...* se poate simți: „Mă risipesc în versul desuet/ ca un sultan printre fecioare hăde,/ candid ca Mășkin într-un menueț/ în care par-tenerul este găde./ Conviețuim, el-găde și eu-fiară,/ într-un amurg de ceață fascinant,/ de ciută blândă care-mi înfioară/ încheieturile de discopat amant/ Aborigen și tandru, perimat/ cu adjectivele-n derivă, la atelajul doamnei înjugat/ addendă la o vară costelivă/ Mă risipesc în lucruri, inimic/ de crucea proprii limbe răstignit,/ Între Galata, Golia, Cîric/ trag clopote cu fratele hittit“. Durerile lombare pe care le acuză seria poemelor intitulate *Discopatie* (unsprezece, la număr) nu sunt decât semnele prăbușirii în acest „lihtis“ și în această „melancolie“ – cu vorbele Principelui lui Eugen Barbu –, care se potrivește perfect stării dominante din poemele lui Lucian Vasiliu; iar invocarea logofătului Conachi, în titlul volumului, ca și în multe texte din sumarul său, reprezintă încă un semn sigur al sursei și „calității“ amintitului sentiment al trecutului: „Îți scriu la ora matinală/ în templul meu: o scorbură hirsută/ prin care mă preambul (- a câta oară)/ mai numărând creșterii dintr-o sută/ Îți scriu/ cu mucul unui plumb nătâng/ care se plânge de dureri lombare,/ pe când în ochiul meu ca-ntr-un crâng/ se cuibărește viermele-teroare./ Cu logofăt Conachi-ți scriu psaltire/ într-un hambar cu pravili și cu damigene,/ într-un extaz de multă viețuire/ prin crengile fecioarelor aborigene./ Și o să-ți scriu cu degetele oarbe/ în fiecare zi câte un text hilar,/ între elogiul celei care soarbe/ sânge-lui meu și ultimul hotar...“ (*Discopatie XIII*). Ludicul, una dintre caracteristicile cele mai evidente ale poeziei lui Lucian Vasiliu, se lasă contaminat, și el, de lihtis și melancolie; jocul se desfășoară în marginea unei anecdotic fine, în care se pot recunoaște figuri și locuri din urbea moldavă: autopor-

tretele și poemele închinatelor celor din preajmă sunt ale unui „fidel muzeograf“ care cultivă o autoironie subtilă, cu ascuțituri amintind de vechii Arnoteni ai Țicăului, Ion Creangă și Mihai Ursachi: „Sunt trist/ când vesel aş putea să fiu./ Vetust, conachian, candriu/ prin amfiteatrele bătrânului Eschil/ Adjectival și anacronic,/ deținut/ în patul unde astăzi, mut/ sunt pacientul nerăbdării tale/ Ludic/ precum motanul nostru, Roy/ rostogolesc/ un ghem de zaruri/ din viața-n viața de apoi...“ (*Discopatie II*). Câteva rare tresăriri ale autorului lucianogramelor din *Mona-Monada*, aflat altădată în așteptarea „baiaderei“ (Așchii, atât a rămas din vechile și zglobiile monade), împlinesc profilul unei cărți *de trecere*, în care stările dominante rămân lihtisul și melanholia, surparea între malurile unui timp ocult: „Mi-e trupul locuit de un alt trup./ Mi-e sufletul corabie deșartă –/ visez la umbra domnișoarei Krupp/ cu viziera ruginită, spartă./ Eu, caligraful unor zile faste/ într-un oraș sciatic și divin./ mă tăvălesc prin pașiștile aste/ în așteptarea celor ce nu vin./ Fac tumburi prin sintaxe marginale/ și iarăși tac și iarăși mă ascult –/ postmodernist al înserării tale/ mă surprin cu malurile unui timp ocult“ (*Postmodernist*). Tema medievală – o dovedește și acest volum al lui Lucian Vasiliu – reprezintă una dintre structurile de acum ferm articulate ale postmodernității câmpului cultural românesc.

O componentă esențială a poeziei lui Lucian Vasiliu este *insurgența*; iar dacă modalitățile de manifestare a acestei caracteristici au putut fi detectate cu relativă ușurință începând chiar cu volumul de debut, *Mona-Monada*, autorul făcându-le mereu transparente, spațiul acțiunii și reacțiunii *insurgenței* a rămas într-o oarecare măsură neclar până acum și din cauza cunoscutei pendulări a poemelor, în viziunea cititorului calificat, între viață și text, între trăire și hârtie. Din acest punct de vedere, antologia *Dincolo de disperare* a lămurit lucrurile: „M-am născut la -24°, în cea mai friguroasă/ în cea mai frumoasă iarnă de după 1944./ Lupii urlau în rănilor Europei./ Eram chel: tata mă poreclise Lenin –/ semănăm cu un cătun/ înzăpezit în Siberia/ la nașterea, vesteam un an bogat în recolte./ un an de export masiv./ Sufletul îmi era un biet suflet –/ țin minte orologiul în care viețuiam,/ gândind timpul probabil/ Mama era singura femeie din lume:/ habar nu aveam de metafizică de funie alcool/ magie femei sinucideri/ La -24°, în cea mai friguroasă,/ în cea

mai frumoasă iarnă de după 1944“ (8 ianuarie 1954). Cu luciditate, fără iluzii, ironic și cu un acut simț al jocului, poezia lui Lucian Vasiliu structurează un *discurs subversiv*, despre care am mai avut prilejul să vorbesc și în cazul altor poeți și prozatori; cândva, se va impune necesitatea unei analize amănunțite a acestui tip de discurs literar, specific literaturii noastre contemporane. La Lucian Vasiliu, textul subversiv dobândește accente dintre cele mai explicite – fără a ajunge însă la pamflet –, valorificate mai ales prin planurile vizualizate de perspectiva ironică asupra realității: „Scriu pe acoperișul blocului de gheață –/ noaptea, sparg lemne unei foste actrițe de circ/ Ador sintaxa confuză, incongruența./ Scriu până la epuizare,/ în numele unei acute lipse de Prudență./ Practic yoga între literele L și V./ saturat de convenții inertiilor certitudinii/ Urc pe cal și nu mai pot coborî/ semnez tratate de pace cu heruvimii./ pătrund cu glonte în carnea voastră:/ «eu sunt tot ce vei vedea vreodată»“ (*Yoga*). Zona de manifestare a *insurgenței* și, implicit, a discursului subversiv este *poemul* însuși, actul de a scrie, de a fi original, împotriva unei realități uniformizante a cuvântului programat și a gestului dinainte știut. Figura centrală a poeziei lui Lucian Vasiliu este chiar textul care dă seamă despre propria sa geneză și care, prin aceasta, fixează tiparul nou al realului; poezia lui Lucian Vasiliu, în pofida unor aparențe, nu lucrează cu „realități“: ea reproduce *facerea* subiectivității, a lumii și a textului, strecurându-se prin discreta fereastră pe care o deschide poemul în conglomeratul inform al realului. Nu imaginea (desenul) interesează aici, cât locul și modul ivirii sale, *țeserea* covorului, adică. Altfel spus, importante nu sunt secvențele, ci panglica filmului voalat pe care se înșiruie acestea: „Următoarele cuvinte pe care vreau/ să le scriu/ îmi pregătesc un ștreang de zile mari/ Până dimineață mai sunt câteva ceasuri/ și/ alte câteva sute de inchizitori/ se vor naște/ dar nouă nu ne pasă/ noi visăm la sublimalele măicuțe./ noi scriem când gura lor roșie/ sărută arhanghelii din icoane“ (*Până dimineață*). Monada – cuvânt simbol al poeziei –, dar și stampa, sigiliul, secțiunea, diapozitivul, amprenta, lucianograma sunt termeni frecvent folosiți pentru a desemna acest decupaj al realului; totodată, acestea sunt semnele distinctive ale exteriorității și subiectivității, conturând o lume artificială, făcută, ca o pânză de păianjen care ține captivă fiin-

ța, amânând – făcând încă mai terifiantă – clipa devorării. Acest mod de a scrie despre o lume casantă opune „natura“ (identificată, adesea, în geografia particulară a spațiului moldav, ieșean și bărlădean) imaginii sale din oglinda „culturii“: aceste *oglinzi paralele* descoperă în focarul lor clipa când semnele de viață își dezvăluie inconsistența, artificialitatea: „Luna alcoolică în ceață./ Planetară și rece/ femeia desenează/ șarpele falie/ Dangătul clopotului/ se propagă solemn./ Departe./ sfinții mor în strane obscure/ Cavaleri cu vizieră/ sfâșie pânza“ (*Diapozitiv*). Poemul își anexează realul, i se substituie, repetând modul „ființării“ sale; semnificative, titlurile transpun complicatul joc al imaginilor din oglinzile paralele, procesul curgerii „semnelor de viață“ în – cu vorba altui poet – diapozitive dintr-un vis agitat: *Monadă* (optsprezece poeme cu acest titlu), *Stampă*, *Secțiune*, *Stele reci și precare*, *Mesaj*, *Tren personal*, *Diapozitiv*, *Frumoasa corabie*, *Alunecări de teren*, *Dispărut*, *Pășune*, *Edict*, *Un loc anume*, *Expoziție de grafică și pictură*, *Amprentă*, *Eladică*, *Sigiliu*, *Duminică*, *Narațiune*, toate „semnele de viață“ și toată „natura“ nu sunt decât aparențe ale unei lumi artificiale, decolorată și mecanică. Poemul este spațiul în care se produc exercițiile de stil ale realului care se exprimă liber, la fel de neprevăzut pe cât este teritoriul său de origine. Iar acestui raport al semnului cultural cu cel provenind din „viață“ îi corespunde *relația activă* a textului cu cititorul său; în esență, o relație de forță pentru că întâlnirea nu e una dintre „activ“ și „pasiv“, ci între doi *creatori*: „Se lasă umbra cu masca ei de fier/ peste masca mea de ceară/ N-a mai rămas nimic, din tot ce ai făcut!/ (acestea îmi sunt dictate acum/ la mașina de scris)/ Timp în care se lasă umbra/ cu masca de cenușă/ peste masca mea de ceară/ peste gura de aur a schizofrenilor/ Copil născut într-o seară cumană/ rece și ocultă, când se lasă umbra/ cu masca ei de plumb/ peste masca mea de arlechin palid și gol“ (*Arlechin*). Textul și cititorul reproduc, într-o altă ordine, raportul poemului cu realul; cel care citește se (re)produce în text, îl creează, îl exprimă pentru a se exprima pe sine. Aceasta este semnificația unui „elenism al simțurilor“ pe care Lucian Vasiliu îl întemeiază încântându-și poemele ori înfăptuind cutare gest cultural la Casa Pogor, în spațiul perioadei noastre elenistice (care este secolul XIX, „Junimea“ și ai săi): „Acum se face seară/ și iar

vin/ zeilor tăi/ să mă închin/ să mi te laud/ și să-ți cer/ icoana/ orbului/ Omer/ să o sărut/ și să te cânt/ pe brânci/ pe coate-naintând/ să o sărut/ și să mă pierd/ cu moartea/ într-un lung/ dezmierd...“ (*Eladică*).

În sfârșit, *Lucianograme* a fixat o altă temă majoră a poeziei lui Lucian Vasiliu; neoromantica temă a trecerii timpului și a vieții, poate și ca un reflex al (pe)trecerii poetului prin lume, al modificării duratelor, al creșterii inevitabile la „capitolul“ *trecut* și, cine știe?, al „grilei“ de sensibilitate pe care Ibrăileanu o descoperea la bărbatul aflat nel mezzo del camin – este abordată aici, ca în aproape toată poezia sa, într-un spațiu de maximă tensiune a raportului dintre *timp* și *vreme*, dintre ceea ce are, fie și în aparență măcar, aura eternității și biata durată a omului ale cărui lucruri – o călmară, o masă, un pat, un loc (o casă, o bojdeucă sau o simplă placă memorială) –, trecute prin filtrul creației par a se eterniza, descriu ceea ce aș numi *zona de sacralitate*. Ideea sacralității a tot ceea ce e atins de aripa poeziei e mai veche și de intensă circulație de la romantici încoace; o explorează și Lucian Vasiliu într-un poem precum *Anima mundi*, unde erosul e asociat Giulgiului sfânt. Asocierea și, mai ales, „contaminarea“ profanului de către sacru e, la Lucian Vasiliu, una simbolică, iar nu directă (ca la Dan Laurențiu sau Constantin Hrehor); vremea dragostei omului și era iubirii adusă de Iisus se adună în sensurile profunde pe care le are *religia iubirii* în întregul său: spusă în textele sacre, asumată în fapta și creația omului.

Original este Lucian Vasiliu atunci când desemnează *muzeul* și *biblioteca* drept spații ale jocului dintre timp și vreme; citite de unii (sicofanții, delatorii „cu inima în ghipsuri hibernale, cu fețele hirsute/ cu mâna dreaptă ne-nvățată drept a scrie,/ cu gurile incendiate de arhivele imunde“ din *Poezie veche și nouă*) ca pe niște „ocasionale“, poemele cu această temă și cu acest topos (al bibliotecii și muzeului) trebuie să răspundă la întrebarea *cât/cum* se poate *vedea* aici convertirea vremii în timp, a unei vieți în destin, a duratei unui om în timpul creatorului. Muzeograful și bibliotecarul – figurile centrale ale scrisului lui Lucian Vasiliu – „vând“ (sau împrumută sub forma unei cărți ori a unui obiect) vremea pentru a câștiga timpul, o fac în fața tuturor, încercând să-i aducă, în calitate de „clienți“ sau, poate, la rândul lor, de „negustori“, pe această piață unde se joacă totul. Mai mult, *spațiul propriu* e unul

muzeal, de o simplitate simbolică (o cameră cu tavanul jos, cu multă umezeală și mașina de scris alcătuesc atelierul de potcovit inorogi al poetului), el e abordat printr-un *jurnal liric* (cu datări precise și nume reale), printr-un fel de prozo-poeme pe care, în spiritul lucianogramelor, le-aș numi *muzealogramme*. Aici e vorba de mărul „angelic“, de „inima vechilor cronicari“ ori de „vremea conachiană“, de „sâni antonpannești“, de poeți vii și poeți morți, de captarea izvoarelor atât neliniști ale celor care-au-fost-ieri-fiind-și-astăzi-și-măine, de pietre, case, oameni, călugări pioși, baladiști de curte veche, domnițe și jupânițe; dar, mai ales, în muzealogramme e Lucian Vasiliu însuși, atomizat acolo, cu gândul secret al (re)constituirii sale viitoare, prins în focul crud al temporalității, cu cenușiul prezentului fisurat de lirismul atât de acroșant al imperfectului amintirii din viitor. *Lucianogramme* este o carte profundă în care Lucian Vasiliu, la vârsta deplinei maturități literare, oferă spectacolul unic, final al jocului fatal cu temporalitatea. În biblioteca și muzeul său, spații mobile, glisând din proza cotidiană în lirism, în metafizic, se află unul dintre răspunsurile posibile la întrebarea atât de neliniștitoare privind rosturile noastre aici și acum.

Proza lui Lucian Vasiliu din romanul *Să alergăm împreună* (1985), jurnalul de călătorie *Cambei în China* (2000) și din cartea de „proze cezariene“ *Grenade și îngeri*, (2001) nu explică, nu continuă și nu „narativizează“ lirica sa; proza e un alt fel de a-și explora teritoriul asumat de la început, de a exprima inexprimabilul, ființa interioară, adică; în poezie și în proză, Lucian Vasiliu scrie despre sine pentru că, iată, persoana întâi e „singura demnă de atenție și încredere“ (și nu spunea poetul, altundeva, că „eu sunt tot ce voi vedea vreodată“?), pentru că scrisul vine din *cea mai acută necesitate*, în fine, pentru că evenimentele, chiar cele insignifiante, își cer dreptul la exprimare, având, totodată, adaug, deplina libertate de a-și alege felul cum se vor exprima: în poezie și/sau proză. Dacă poezia primelor volume a fost pusă în legătură cu direcția principală de evoluție a liricii generației '80 (aceea ilustrată de Mircea Cărtărescu, Ion Bogdan Lefter, Florin Iaru, Traian T. Coșovei), „mini-romanul“ *Să alergăm împreună* se îndepărta vizibil de nucleul „textualist“, făcând conexiuni secrete cu poezia de mai târziu, aceea *din*

Lucianogramme: *Să alergăm împreună* este ceea ce se poate numi un text romantic sau, mai exact, neoromantic, Lucian Vasiliu reluând aici una dintre temele des frecventate de poeții și prozatorii tineri din veacul XIX. Deși sugerează o tematică erotică, miniromanul (și coperta) lui Lucian Vasiliu urmăresc, în principal, figura unui însingurat, chipul ușor convențional al cărturarului abstras, cu obiceiuri ce pot părea ciudate, îndepărtat de lume, prins între rafturile unei biblioteci îngrămădite într-o mansardă: iată figura acestui „ascet“ din zilele noastre: „Nu are telefon, deci nu-l sună nimeni. Nu are prieteni, deci nu-l frecventează nimeni. Nu are o iubită, deci nu-l iubește nimeni. Deschide un minuscul aparat de radio, plasat într-un raft cu cărți, și ascultă muzică simfonică. Vesele, dansează flăcările în vatră. Umbrele lor se înlănțuiesc în cameră, într-o horă a singurătății. Din când în când, mai aruncă pe foc câte o aripă de înger. Afară e frig, e gerul Bobotezei. S-a născut într-o astfel de dimineață. S-a născut înainte de vreme. Își amintește și asta. Are uneori senzația amintirilor prenatale“. Aceste *amintiri prenatale* („M-am născut la -24° în cea mai friguroasă/în cea mai frumoasă iarnă de după 1944“, spune, mai târziu, poetul) sunt ale unui *Fiu al Omului*, același cu protagonistul unui poem; Abel (numele personajului trimite, firește, la anul din miturile biblice) se naște ca – „fiu al omului“ înainte de vreme, arzând biblioteca, ieșind adică de sub cupola solitudinii, dintre cărți și încercând să trăiască închipuindu-și că trăiește. Ruptura lui Abel de modul existenței sale anterioare vrea să fie totală; își incendiază biblioteca, prilej pentru narator de a descrie o mică apocalipsă, schimbă mediul plecând de la o catedră pentru a deveni bibliotecar din convingerea că știința sa de carte, suficientă sieși în mansarda proprietăresei Alma, trebuie să folosească oamenilor: Abel se pregătește intens pentru contactul cu cititorii unei mari biblioteci dintr-un mare oraș. Episodul arderii cărților și tot ceea ce urmează sunt centrate pe o idee dintr-o cunoscută distopie; cărțile dispar (fără ca faptul să fie rezultatul vreunui ordin), în locurile rămase goale din biblioteca lui Abel apărând citate (din Novalis și Kafka), materia volumelor arse condensându-se în „memoria uimitoare“ a personajului: biblioteca există pe mai departe prin aceste citate care „condensează sublima înțelepciune a cărților“.

Romantică este încercarea naratorului de a sugera lumea, de a o crea fără a-i stabili textura, prin simpla descriere care nu vizează *relația*, ci atmosfera, înfățișarea acesteia; naratorul, ca și personajul, privește spațiul epic din exterior fără a fi interesat de modul constituirii sale lăuntrice: un posibil model al figurării lumii este această „aglomerare“ din primele pagini ale miniromanului, amintind de o pagină antologică din *Amintiri din copilărie*: „Sunt borcane de diferite mărimi, de diferite nuanțe, mai șoldoase, mai subțirele, mai hieratice, mai grosiere, mai tăcute, mai zgomotoase, borcane care au trecut prin mii și mii de mâini, aruncate, recuperate, refolosite, ori nou-nouțe, cu etichetă și fără etichetă, elvețiene, chinezești, pentru export, de import, refuzate, acceptate, însingurate, în ordine, în dezordine“. Conectarea la social și depășirea pragului sugestiei încearcă a se realiza prin intermediul unui personaj „opozant“ naturii lui Abel, Cain, desigur; Strabon Preutescu este insul cu experiență, legat în chip definitiv de mecanica existenței, a cotidianului și a relațiilor din planul social: călător, prieten cu oameni din cele mai diverse medii, ospătar și miner, student la mai multe facultăți, tâmplar și scriitor, Strabon Preutescu este „ghidul“ lui Abel (natura sa complementară, Cain din povestea biblică), cel care încearcă să-l „socializeze“ pe cărturarul ascet: rezultatul este însă minim: Abel continuă să-și sugereze realitatea, să o închipuie, fără a pătrunde în dinamica sa și, deci, fără a o înțelege. El rămâne un romantic căruia îi place exprimarea patetică, discursivitatea și lecturile de tipul *Daphnis și Cloe*; deși nu este în dezacord cu lumea, Abel nu se poate socializa pentru că nu reușește să depășească modul romantic – retro – al înțelegerii lumii și al trăirii relației sale cu aceasta: experiența erotică (cu Arma) are același efect ca și legătura „socială“ (cu Strabon Preutescu): dragostea, ca și contactul real cu oamenii, rămâne *aspirație*.

În anul 2000, Lucian Vasiliu și-a luat biblioteca și muzeul și a plecat în China. *Cambei în China* relatează aventura sa (pentru că, în adevăr, este o aventură să călătorești cu trenul și cu avionul pe ruta Iași-București-Zürich-Hong-Kong-Kunming, provincia Lunnan), în care s-a însoțit cu un suport cultural solid, aflat, în bună măsură, într-o „roabă de cărți“ pe care i-a pus-o la dispoziție prietenul Liviu Papuc de la Biblioteca Centrală „M. Eminescu“;

între ele, des citați, N. Spătaru Milescu, dar și contemporanul Cornel Ungureanu, precum și cărți de istorie a culturii chineze. Călătorul ieșean nu se entuziasmează dar nici nu cârtește; constată, descrie, face comparații și dacă descoperă „modele“ ori măcar fapte ce merită urmate, acestea aparțin în exclusivitate profesiei sale (de scriitor) și nu mai puțin pasiunii sale (cea de muzeograf, de șef al „Atelierului de potcovit inorogi“ S.R.L. de la Casa Pogor). În China, Lucian Vasiliu e, cu propria-i vorbă, un personaj din romanele lui Balzac sau, mai bine, un Moș Nichifor Coțcariul, ajunși într-un loc unde-i preocupă, deopotrivă, peisajul, lumea contrastelor, dar și fizionomiile întâlnite; acut simț al observației, talent de portretist, mijloace ale unui prozator adevărat.

Într-o anume perspectivă, *Grenade și îngeri* dezvoltă teme pe care le enunța romanul *Să alergăm împreună*; totul se petrece înlăuntrul ființei, în fața mașinii de scris (căreia în *Exordium. Mașina de scris*, i se închină unul dintre cele mai frumoase poeme/proze) și în realitatea aspră a spațiului unde se intersectează cartea cu viața: epistole, jurnale intime, bilete, cărți poștale, tot felul de mesaje scrise, citate și trimiteri bibliografice – o întregă papirosferă – identifică spațiul vital al personajelor, „intriga“ textelor, carnea, sângele și veșmintele, deopotrivă, paradigma de sensibilitate și strategiile narrative ale celui care se rost(ui)ește începând cu „eu“; cultivând și având încredere doar în persoana întâi, Lucian Vasiliu nu se află la frontierele literaturii, cum zicea, altădată, Silviu Iosifescu, ci chiar în miezul ei. Cartea, cu sensul originar – „scrisoare“ –, transcrisă de scrib ori scrisă de sturlubaticul bibliotecar constituie *codul cultural* din care cresc narațiunile cărții, un joc intertextual în care o lume întreagă descoperă aprinse voluptăți. Mai mult încă, scris/cititul e *terapie*; pentru personajul din *Apus de soare. La Văratie* (titlu cu parfum pașoptist, nu-i așa?), cărțile parcurse înseamnă prelungirea vieții: „prin cărțile altora să prelungesc zilele mele“, spune misterioasa autoare a unor scrisori „pedagogice“ adresate lui Paul, una din re-prezentările personajului-narator (romanticii îi spuneau *alter ego*). Altădată, în *Potlogarul. Unul, Kafka*, lectura determină alegerea meseriei: „îl citisem pe Kafka, mărturiseste protagonistul. Susținusem chiar o lucrare, în liceu, la literatură universală. Agrimensorul lui mă

determinase să-mi aleg meseria de operator topograf“. E vorba, aici, apoi, despre gustul de cenușă care rămâne după combustia „miilor de amănunte“, despre agresiunea cotidianului, dar și despre o replică, într-o altă gamă, la corespondența Veronicăi Micle (la Văratîc se primesc scrisorile!) cu un alt „Emin iubit“: nu e dragoste aici, cât o relație pedagogică, apăsător moralizatoare. Pentru un alt personaj, Servus, universul e o librărie unde se adună un eros subtil, distilat, fără a fi livresc, fantasmă și utopii, personalități accentuate, oameni care nu admit seria (un nume ieșit din comun, Zveltana în loc de Zveltana e un semn, primul, al nesupunerii la norma lipsei de personalitate), în sfârșit, multe personaje și locuri *se personalizează* prin chiar însușirile, gusturile, drumurile, opțiunile, bolile celui care le-a ivit din lăuntru pentru că toate vor fi fiind ale sale și dintru ale sale: Paul merge pentru câteva zile de relaxare la Văratîc, Servus are o discopatie (despre care am citit în cărțile de poeme), câteva proze fixează un topos nou al literaturii/ vieții autorului – trenul –, un personaj citește „romanul prietenului“, *Să facem alpinism împreună* (desigur, *Să alergăm împreună*), proza *Grenade și îngeri* evocă lumea familiară a literaturii și boemei Iașului etc. Dominantă e, în textele lui Lucian Vasiliu, *tema cuplului* (în primul roman, Abel și Cain), fie că e vorba de prietenie – și multe pagini, mai ales în *Grenade și îngeri*, sunt un elogiu adus acestui sentiment ce pare, azi, din alt veac –, fie că focalizează erosul într-o relație antologică, teatrală, tot în proza amintită.

Atinse de aripa îngerului și păzite de Șobolanul Bosch, cărțile lui Lucian Vasiliu desemnează un teritoriu literar care se cere explorat cu atenție și pasiune; e mult soare aici, dar și peșteri platoniciene, cucuta lui Socrate și vinul din pivnițele lui Vasile Pogor, liniștea lui Lao Tse și parabola orbilor lui Bruegel, poșeta Veronicăi Micle și Cezar, istorii, hârtii, manuscrise, incunabule, lume.

Cărți precum *Sciatică de Copou* (Editura Niculescu, 2010) au, pentru cei care le scriu, dar și pentru cititorii lor, două funcții pe care R. Jakobson și G. Genette le numeau *emotivă* și *de atestare*; și asta cu atât mai mult cu cât *Sciatică de Copou* e cartea unui poet, dintre cei mai importanți ai generației '80 din literatura noastră contemporană. Respectând distincția subtilă pe care autorul însuși o face în sub-

titlul cărții – *Tablete și enunțuri civice* –, poetul și „cetățeanul“ își împart, dar nu în mod egal, textele: tabletele sunt ale poetului, ale emoției și incursiunilor în imaginar, enunțurile civice sunt ale unui cetățean enervat, sâstisit de *poluarea estetică* din jur și de exprimarea, în cuvânt și faptă, de atâtea ori *epidermică* a contemporanilor săi. „Textele însumate acum sunt rodul unor stări livrești“, mărturisește autorul într-o notă de dinainte de a-și lumina fața; sintagma care adună sumarul cărții – *Luminați-vă fața!* – are și înțelesul biblic, dar și pe cel rimbaldian al iluminărilor, este un îndemn cât o somație, dar și o invitație la călătoria în vis, spre zonele de identificare a ființei interioare.

Astfel, primul text al volumului, *Despre mâini și mâine, fără mânie*, este un poem și un îndemn la bună purtare: „Nu îmi plac mâinile excesiv încărcate cu ghiururi, brățări, tatuaje (...) Am admirație pentru mâinile caligrafilor mănăstirești, pentru mâinile gospodinelor care pregătesc pâinea și bucatele de nuntă, pentru mâinile care bat toaca și trag frânghia clopotelor de Paști sau de Crăciun, pentru mâinile care aleg bobul de orez, care lucrează lutul și îi dau chip de ulcică, pentru mâinile care întorc, evlavios, paginile cărților, care răsfoiesc, la o cafea, ziarul...“. Din *poemul mâinilor în visul bibliotecarului* duce calea poetului din *Sciatică de Copou*: în vis și într-o altă lume, cum zicea Virgil Mazilescu, e, de pildă, drumul *atestat*, de atâtea ori săvârșit spre Ipotești, al unui călător într-un Babel al cărților, în biblioteca din Alexandria ori în aceea a lui Borges, adică între „tomuri scrise pe vreme de ploaie și pe vreme de ciumă, în miezul zilei și în miezul nopții, înainte și după Hristos, în alfabet latin și în cel chinez, pe hârtie filigranată sau piele de vițel, papirusuri și incunabule, ediții princeps și de buzunar, cărți uzate de lectură și volume cu paginile netăiate, semnate de un singur autor sau de un colectiv“: aici, în *Visul bibliotecarului*, regăsim spațiile poeziei lui Lucian Vasiliu din *Lucianograme*, *Verile după Conachi*, *Fiul Omului*, *Mierla de la Casa Pogor – muzeul și biblioteca* –, dar și figura lirică a *marelui terfelogar*, păstorul cărților, arpentorul pus să măsoare, să facă ordine în hărmălaia dintre rafturile de pe care „vinde“ (sau împrumută sub forma unei cărți sau a unui obiect) vremea pentru a (re)câștiga timpul.

Poetul tabletelor din *Sciatică de Copou* face profeții care se adevăresc despre occidentul european,

de exemplu, „care va fi din ce în ce mai mult polonizat, cehizat, bulgarizat, românizat“; și nu s-a „islamizat“ Londra, nu a devenit Germania (și) a „instaltorului polonez“, nu s-a „magrebizat“ Franța? Alteori, dintr-o distincție fină între *timp* și *vreme* poate porni o cercetare academică pentru că, iată, ceea ce observă Lucian Vasiliu în *A ordona dezordinea*, s-a și făcut, fie și în parte: „re-lectura operelor literare majore (prin grila *timp-vreme*)“ care „poate constitui un exercițiu spiritual util“ s-a și împlinit în câteva studii substanțiale cu privire la poezia lui Eminescu și proza lui Ion Creangă. Miezul lirismului și ținta cetățeanului se identifică în *Sciatică de Copou*, cel mai adesea, în ceea ce aș numi *Iașul străzilor (și al stărilor) lăuntrice*. Apropiindu-se de Iași, ca și de Bârlad sau Puiesti (locul nașterii) „cu emoție și pietate“, asemeni lui Vasile Panopol, cel din evocările adunate în Volumul *Pe ulițele Iașului*, Lucian Vasiliu desparte tradiția solidă, cea care dă nume și identitate locului de contemporaneitatea de atâtea ori vulgară, ignară, epidermică (un cuvânt des folosit de autor în legătură cu ceea ce e azi, aici și acum). Iașul adevărat al lui Lucian Vasiliu, cum cel „văzut“ altădată de Eminescu de la Râpa Galbenă, e al turismului cultural, al *călătoriilor imaginate*, pe jos sau într-o caleașcă visată; astfel: „Vă invit să preumblați, experimental, într-o seară poetică, în spațiul numit «Insula vechilor junimiști» (spațiul cuprins între Piața Eminescu, Muzeul «Pogor», Institutul «A.D. Xenopol», muzeele «Topârceanu», «M. Kogălniceanu», «Petru Poni-Cernătescu», «Ion Creangă»). N-ar fi exclus să vă întâlniți cu Veronica Micle sau cu I.L. Caragiale. De ce nu, cu Val Gheorghiu sau cu Alexandru Zub...“; sau altfel, în „trăsuri trase de cai“, pe la (muzeele) Sadoveanu, Creangă, Pogor: pe jos, pe bicicletă sau în trăsură, în imaginar sau, mai bine și mai practic, prin *literatura* care rămâne „vehiculul cel mai accesibil al secolului nostru“, în istorie și lângă crengile de liliac de la Casa cu turn din Copou, în copilăria basmelor de la Bojdeucă ori la „*Junimea* veselă, spirituală, verticală a lui Titu Maiorescu, P.P. Carp, Eminescu, Nicolae Gane, Negruzzi...“.

În fond, drumurile lui Lucian Vasiliu din *Sciatică de Copou* sunt căile poeziei și poetului pentru că, iată, rosturile adânci ale ființei se adună în structurile de profunzime ale lirismului: „Cine se îndepărtează de poezie (reflecție, meditație, esență) se rupe

de el însuși, de arhetip, de limba maternă, de sensurile majore ale existenței. Va trăi banal, tern (iar nu etern). Din perspectiva receptării, numai un spirit lenes o poate refuza, dând vina pe vocabula nu înțeleg... Revenirea la *Cântarea Cântărilor* e rodnică mereu. Există poezie pentru fiecare cititor; poezie incifrată (pentru inițiați) dar și poezie accesibilă, cantabilă, ușor de memorat, de reproduș. Cine nu-l poate gusta pe Ion Barbu, poate apela la G. Topârceanu. Cine nu-l «înțelege» pe Nichita Stănescu, se poate desfăta cu volumele lui Cezar Ivănescu. Cine nu are acces la T.S. Eliot poate apela la François Villon sau la logofătul Costache Conachi... „Fără poezie, spune Lucian Vasiliu, „lumea noastră ar fi fără relief“, iar Cezar Ivănescu îi răspunde, ca într-un efect de ecou controlat, în admirabilul *Dialog inedit cu poetul Cezar Ivănescu*, astfel: „Când citești din Eminescu, simți fluidul creației cum te trimite la o epocă mitică, în care poezia era și muzică, și religie, și povestire, și îngânare de vorbe magice, te trimite automat la acel spațiu de la începutul timpurilor“.

Tabletele poetului și „enunțurile civice“ ale „cetățeanului“ din *Sciatică de Copou* au o invarianță: recursul la tradiție „într-o vreme fatal *globalizatoare*“, cu expresia unui „naționalism“ curat, bine ancorat și articulat, *fără* excese retorice și formulări găunoase, fie că vorbește despre o expoziție de fotografii a lui Ion Cucu de la Muzeul Literaturii din București, *despre* simpozionul național dedicat monumentului, de la Muzeul Unirii din Iași, despre *Jurnalul* lui Teohari Antonescu, despre *Drag de Dragobete* ori *Capitală-provincie, centru-periferie...*; locul comun și expresia „cariată“ sunt ale unei contemporaneități epidermice, „câmpul fertil“ e al tradiției, rosturilor profunde și al poeziei. Asta ne învață, între altele, *convorbirile* cu Cezar Ivănescu *din finalul cărții*; vremurile și împrejurările biografice n-au îngăduit să se finalizeze într-o *carte care* promitea să fie *ceea ce s-ar fi putut* numi *Cezar Ivănescu par lui-même* și, deopotrivă, *Lucian Vasiliu par lui-même*: (auto)portrete în oglindă ale unor substanțiali poeți contemporani.

Douăzeci de ani au trecut de la apariția ultimei cărți de poezie a lui Lucian Vasiliu; în *Lucianograme*, lasă spațiile sale de identificare, biblioteca și muzeul, sub cheie, pentru a căuta zona de sacralitate a liricii, rugăciunea sa profană, cum

spune Abatele Brémond. „Pîndind” poezia, Lucian Vasiliu a rămas în papirosferă, tipărind, es-timp, un jurnal de călătorie, *Cambei în China*, o carte de „proze cezariene”, *Grenade și îngeri* și una de eseuri, tablete, notații, *Sciatică de Copou*, care implică și explică poetul, dar nu-l exprimă, apoi, (pe)trecîndu-se editor de cărți la Editura „Junimea” și al revistei „Scriptor”, rămînînd între terfeloage și manuscrise, astfel încît, cel mai recent volum de versuri, *Cod numeric personal* (Editura Cartea Românească, 2018), (re)deschide „rana” poeziei, chiar dacă pe „mal hellespontic”, într-o scufundare solemnă în candela cu ulei de măslină; candela *plină* din poemul *Discontinuu* e aceea, se spune în canon, a smereniei și credinței, dar și a poeziei al cărei „spectacol” merge mai departe, ne avertizează poetul. Unui cititor grăbit, pierdut în spații virtuale, *Cod numeric personal* i-ar putea părea o carte cu prieteni și un jurnal de călătorie în toată lumea; în fapt, drumurile lui Lucian Vasiliu se pregătesc printr-un *ritual* al scrierii, lecturii și citatului („Am pregătit pentru drum:/ condeiul și cerneala/ stindardul cu ursul Koala,/ masca hirsută de viking,/ citatele favorite/ din Lao Te King/ Precum și/ lista cu numele celor pe care i-am pierdut/ după ultima noastră călătorie la Efes/ Pentru ei aprindem focul de tabără/ cu poemele noastre intraductibile” – *Răspuns la invitația arhanghelului Gabriel*), se asociază cu prietenii care sînt *martorii* trans-figurării peisajului, *locului* văzut în *topos*, în simbol și paradigmă. Spre Iași de la București, în gara Bîrlad – Baaad, spre Ineu, în munții Rodnei, în tovărășia celor „trei pelerini”, spre Valea Vinului și a celor „trei bărboși” la Cîrlibaba, spre Blaj, Chișinău, Alba Iulia, într-o cameră de hotel italian de „patru stele”, la Vama Veche ori la Freiburg, cu Elsa și Paul Miron, la Cluj, cu Ion Mureșan, Ion Pop, Adrian Popescu, Marta Petreu, în drum spre „țintirimul blagian”, un drum prin București cît istoria sa literară, în China, la Efes, într-o nostalgie a Sudului grec și fanariot, din dragoste de balcanism, cu Bosfor, Lesbos, Corint, Milet, Homer, Orfeu, Aristofan, Socrate, dar și într-o traversare a României de Est, cum îi spune Basarabiei, oriunde în lumea largă pînă, înapoi, *acasă*, pe strada Lăpușeanu din Iași. Dar drumurile lui Lucian Vasiliu sînt ale visului, întîmplări cu poeți și (re)întîlniri cu poezia însăși („Astfel m-am înțeles cu poetul turc Mustafa Köz/

într-o seară macedoneană/ sub cerul cînd vînat, cînd roz/ El gîngurea hitita/ eu îi ofeream răsărita”, se spune în *Harababură...*), pe trasee care cuprind lumea, în geografia ei, chiar, pentru că acesta e universul *omului de hîrtie*, cum îi spunea R.Barthes, care poartă cu el „vetusta călimară pecenego-cumano-avară”, atelierul de potcovit inorogi, un pergament din Biblioteca din Pergam, terfeloage de la „casa primarului junimist Vasile Pogor”; pe drum, poetul învață „arta umbrei de a însoți mișcarea”, cum se spune în *Arta umbrei*, dar, mai ales, calea spre înalt, spre un dincolo al tuturor speranțelor; „Să urci/ dimineața, spre Ineu/ să crezi/ în izvorul/ rostogolit printre cirezi/ Roșie apa, roșie piatra, roșie ziua/ Celor trei pelerini/ în Valea Vinului – VAVI/ În loc de toiaș:/ băț de alun./ În loc de merinde:\ mure, zmeură, fragi.../ – Încotro, heruvimilor dragi?/ – Mergem să zidim/ pod de fag și de piatră,/ dinspre scund spre înalt,/ dinspre acest tărîm spre celălalt...” (*Pelerini în munții Rodnei*).

Lucian Vasiliu, lîngă, poate, Liviu Ioan Stoiciu, Traian T.Coșovei și alți cîțiva optzeciști, rămîne un poet care știe și poate să „topească” un eveniment, un nume, un fapt din

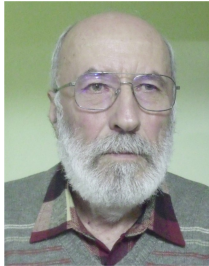
propria biografie, un „biografem”, cum îl definește amintitul gînditor francez din secolul trecut, în materie poetică de înaltă valoare estetică; omul de hîrtie din *Cod numeric personal* se însoțește pe drumurile sale vizate într-o *visare a visării*, adesea, cu figuri lirice din palpitul vieții – *semne poetice* -, mama, „suprema liniște”, închizând, sfioasă, „poarta cimitirului din deal”, tatăl, „apicultor interbelic”, preot cu școala la Cernăuți, Bunica din Bîrlad, cît istoria veacului românesc trecut, cum se vede în *Bunica în Primăvara de la Praga* și, încă mai mult, Cezar, fiul și Don Cezar (Ivănescu), ușa casei parohiale de la țară, în alte *lucianograme*, după volumul cu același titlu din 1999, ca în acest poem care restituie o istorie, de la Costache Conachi din Tecuci, pînă azi, într-o manieră cu totul originală, unind biografia cu bibliografia într-o colecție de chipiuri: „Basca mi-a fost dăruită în copilărie/ de prozatorul John Steinbeck/ Șepcile au aparținut proletarilor din familia mea/ păstrează vizibile pete de sînge/ rezultate din nenumăratele conflicte de stradă/ Pălăria de apicultor/ a uzat-o tatăl meu interbelic –/ a fost cumpărată la Cernăuți/ în vremea studiilor sale interbelice/ Casca de soldat

a bunicului/ a fost salvată în vremea/ asaltului de la Soroca, pe malul Nistrului/ Beretele,/ tichiile,/ turbanele,/ țilindrele,/ mitrele/ au fost achiziționate cu diferite ocazii/ de la târguri, talciocuri, bazare/ Coiful de carton/ datează din perioada în care jucam rolul lui Don Quijote/ pe scena școlii/ Caftanul l-am primit premiu literar la Tecuci/ este replica celui purtat de poetul-logofăt Conachi,/ pe când se pregătea să candideze la tronul Moldovei/ Căciulița de noapte a aparținut mătușii/ lui Vasiliu-Birlic/ cealaltă, bunicii lui Vasiliu-Bacovia/ Boneta este moștenire de la medicul – scriitor/ Vasile Voiculescu/ din vremea când slujea la Spitalul militar din Bîrlad/ Fesul lui Ion Alui Caragiale a fost achiziționat/ la o licitație publică,/ după căderea Zidului din Berlin/ Jobenul mi-a fost dăruit de Matei Vișniec/ la plecarea lui definitivă din țară –/ locuia la demisol,/ pe strada Galați din capitală/ Cușma lui Moș Nichifor Coțcariul/ a fost purtată un timp de patafizicianul Luca/ descrierea colecției va continua/ după o pauză de cafea armenească...” (*Declarație de avere: colecția de chipiuri*).

Omul de hîrtie este figura poetică tutelară din *Cod numeric persoanal*: el se naște în imaginarul limbilor vechi, zise „moarte” (pe un „Văzduh cu pictograme și rune,/ în alfabet hitit, ebraic, etrusc./ bibliotecii în templul Soare-Apune”), printre bărbați recitînd poeme persane și fecioare învățînd neogreaca, îngrijind bibliotecii fantasmatică ori din legende, are o viață prenatală, în placenta maternă, unde *i se scrie* destinul și de unde vede inima „ca o hartă veche” și o „clepsidră de Cuvinte”, care e încă plină de nisipul ce, curînd, va începe să curgă inexorabil pentru că, ieșind din pîntecele matern, omul de hîrtie învață că va muri. Biografemele sînt, toate, ale omului hîrtie; un drum în Basarabia e blocat de un tanc „împodobit în pagini de manuscrise”, prin văzduh, zboară „roiuri de litere/ Cifre, silabe, sintagme, versuri, versete, pasaje”, bizara, dar atît de originala *Simfonie a 14-a sau lista lui Vladimir Putin* care e o imensă Carte în formă de Cruce, pe ea, cu Ana Blandiana, Adrian PO(pescu) și Gabriel CHI(fu), la Chișinău și Odesa, umbra lui Pușkin, în Tecuci, logofătul Conachi, figură mereu prezentă în lirica lui Lucian Vasiliu de la volumul *Verile după Conachi* din 1990, poezii chinezi, traducători, tot timpul, neuitatul magistru Mihai Ursachi, Iustin Panța, descoperind pe François Villon în pivnița din

Chintelnic a lui Ioan Pinte, „îngerul de la Bistrița”, în muzeul din Bacău al lui George Bacovia, „împrenună cu muzeograful ovidiugenarian”, trăindu-și erosul cu o femeie care îi așază cărțile în bibliotecă în *Bibliografie (II)*, în „arena cu tropare” a paginii albe, primind, drept semn de carte, o *foaie* de dafin, într-un poem de Apollinaire ori o violetă de Parma în niște *Exerciții Tai Chi*; omul de hîrtie, vegheat de un înger blond, „rebel și pauper”, în atelierul său de înfiat litere, are și o livadă de unde Grigore de Pererita „culegea silabe, vocabule, consoane/ verzi, maro, negre”: dependent de înțelesul frazei, care, cînd îi scapă, întrerupe brutal comunicarea cu sine, omul de hîrtie visează astfel: „În prima noapte de Sabat/ l-am visat/ în plin Ev Mediu/ pe Mitropolitul Dosoftei –/ traversa înot riul Bahlui/ și etimologiza: Vaslui,/ Calmățui, Covurlui,/ Hurjui, Burlui.../ În a doua noapte/ l-am visat pe poetul-logofăt/ Constantin (Costache) Conachi./ Citea, cu evlavie,/ psalmii traduși de Mitropolitul Dosoftei/ În a treia noapte/ m-am trezit onorat cu distincția/ «Cavaler danubian»/ Promiteam bunului meu tată interbelic/ să-mi cumpăr o mîrtoagă/ să traversez cu ea Europa/ Să revin într-un tîrziu/ pe malul Dunării/ cu umbra lui Don Quijote/ în chip de lance/ oglindită în apa Ba(c)hului” (*Legămînt danubian*).

Nu în ultimul rînd, *Cod numeric personal* e cartea unui *bairam lingvistic*, unde Lucian Vasiliu decupează denumiri din limbajul birocrăților – cod numeric personal, declarație de avere etc. –, căutînd joaca și jocurile lingvistice, într-o creativitate lexicală remarcabilă, acroșantă, fermecătoare. *Cod numeric personal* e și o carte ludică pentru că, aici, poezii, tovarășii săi de drum, se joacă, inventînd o nouă „disciplină a cititului” ori rostogolesc un ghem de cuvinte în „chip de balon”; în sfîrșit, Lucian Vasiliu trimite către „fratele cititor” poeme de o tristețe adîncă, într-o melancolie care lasă loc surpării ființei și, deopotrivă, speranței sale, împăcării cu toate ale lumii; „Eu sunt tată,/ tu ești fiu,/ eu pe ducă/ tu zglobiu/ Fiule/ zglobiu/ Cezare,/ seara suflu-n lumînare/ și mă-ntreb de moartea are/ cui/ să-i spună/ rugăciunea,/ la culcare” (*Lumînare – I*).

ELANURI ECUMENICE: FERICITUL EPISCOP IOAN BĂLAN ȘI MITROPOLITUL NICOLAE BĂLAN, ÎN SCRISORI CĂTRE ELIE DĂIANU

Constantin BOSTAN

Asumându-și ferm și constant postura de empatic moderador între slujitorii și credincioșii celor două altare (ortodox și unit) ale bisericii române din Transilvania ca un țel nobil și deplin patriotic, cărturarul teolog Elie Dăianu (1868-1956) a fost, totodată, un fervent publicist, vrednic istoric și neobosit partizan al avântatelor idealuri de ridicare culturală și unitate națională a românilor.

Format sub semnul luminosului spirit al Blajului, destoinicul preot și protopop unit de Cluj (1902-1940) se va implica mereu, cu elanuri de rafinat negociator, să estompeze – și chiar să înlăture în plan național – efectele nefericitei mari schisme a lumii creștine de la început de mileniu (1054) și ale sciziunii „unite”, proclamate în toamna lui 1698. Luptând pentru refacerea unității bisericești a conaționalilor săi, s-a considerat mereu, deplin pilduitor, un „protopop ortodox-unit”, iar ca înflăcărat român, în cursul Primului Război va fi încarcerat un an și deportat apoi în nord-vestul Ungariei (la Șopron).

Traducător al memoriului-fanion *Supplex Libellus Valachorum* din 1791, participant la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și combatant politic sub flamura formațiunii lui Al. Averescu (Partidul Poporului, 1920) – calitate ce l-a propulsat și vicepreședinte al Camerei Deputaților –, Elie Dăianu ne va interesa în continuare și din perspectiva principalelor sale responsabilități jurnalistice: redactor șef al *Tribunei* (Sibiu, 1896-1900), fondator și proprietar-editor al *Răvașului* (Cluj, 1903-1910).

*

Fericitul episcop Ioan Bălan (1880-1959), unul din cei șapte prelați români greco-catolici

„uciși din ură față de credință între 1950-1970” și beatificați de Papa Francisc pe Câmpia Libertății (Blaj, 2 iunie 2019), a fost și cel dintâi preot paroh al Bisericii Sf. Vasile din strada Polonă din București, prima biserică română unită din Capitală (ctitorită și sfințită în 1909, ca acoperământ liturgic al ardelenilor așezați pe malurile Dâmboviței încă de la început de secol 19).

Hirotonit ca preot celib în 1903 și consacrat ca episcop de Lugoj în 1936, își avea rădăcinile în Teiușul Albei și datora începuturile științei de carte Blajului, unde peste ani a și fost numit Canonic mitropolitan (1919) și rector al Academiei de Teologie (1921). Spre a contura noi tușe relevante portretului său, vom apela și la câteva mărturii epistolare din tezaurul de manuscrise al Bibliotecii Naționale a României, în măsura în care ele întregesc imaginea și lucrarea jertfelnicului episcop, arestat vineri, 29 octombrie 1948 (știută e și ora: 16). Supus mai întâi unor abuzive constrângeri în lagărele cu pază militară de la Dragoslavele și Căldărușani și apoi grelelor nevoițe de la „penitenciarul-iad” din Sighet (mai 1950 – ian. 1955), mult pătimitorul Ioan Bălan s-a stins din viață într-un început de august (1959), după alți câțiva ani de domiciliu obligatoriu la mănăstirile Curtea de Argeș și Ciorogârla. A sfârșit „simplu și umil ca un copil”, va mărturisi preotul care i-a primit spovedania cea de pe urmă...

*

Dintre mesajele epistolare adresate de Ioan Bălan, încă din anii desăvârșirii studiilor sale teologice la Budapesta și Viena, *reverendissimului* Elie Dăianu, care tocmai începuse editarea *Răvașului*¹, prima trimitere păstrată în colecțiile B.N.R. datează – potrivit poștei budapestane – din

28 aprilie 1903 și exprimă deosebitul său atașament pentru noua publicație: *După ce am colectat pentru zece inși Răv[ășul], îmi complete și mie pe celea 6 luni ce urmează, de aceea Vă rog să binevoiiți a dispune să mi se trimită de aici încolo, cum și numărul 4, ce nu-l am.[...]*²

La fel de interesat se arată studiosul teolog și odată ajuns din nou pe plai natal: *Teiuș 30/ IX [1903]./ Am sosit în pace, aflat toate bune. Basil [Moldovanu – redactor responsabil al Răvașului] nu mi-a trimis numărul din 19 sept[em]brie, mă rog să mi se trimită, să am colecția completă. [...]*

Mai relevante pentru gândirea și atitudinea sa vor fi desigur, pe măsura adâncirii relației personale, mesajele epistolare din perioada celor trei ani de studii teologice la *Augustineum* – Institutul Științific Superior pentru Preoți Eparhiali „Sf. Augustin” din Viena –, unde urma să își susțină doctoratul.

În martie 1904, după ce remarca favorabila receptare a românilor în institutul vienez – *„De generația ce e acum în Augustineu [...], n-aveți grijă, că e românească, de ți-e mai mare dragul. [...] la masă totdeauna vorbim despre români, așa încât de fapt există propagandă între noi și colegii au foarte multe simpatii față de români”* –, scria Ioan Bălan, preocupat de promovarea națiunii căreia aparținea, de tot mai importantul rol al presei, și anexând o colaborare:

„Ar fi bine să se scrie mai mult în gazetele nemțești despre noi, mai ales în Deutsche Volksblatt și Reichspost (aceasta e catolică, pentru preoțimea din cura animarum, christlich-sozial [creștin-socială], românofilă). D[eu]tsche V[olksblatt] scrie mult despre români, mai ales din pana lui Vajda [Alexandru Vaida-Voevod, fruntaș al Partidului Național Român din Transilvania].

Ar fi bine ca în «Răvaș» prima noutate să fie aceasta: Frate, de ai cetit numărul acesta, nu uita să-l mai dai la alții 2 sau 3, căci faci o faptă creștinească și românească. Aceasta să fie în fiecare număr. Cred că acesta ar fi – în parte – jurnalul gratuit, despre care am fost vorbit odată cu D-voastră.

Pe neobservate, iacă mă fac politic și colegii

mă întrebă, că păși-voi în curând de candidat de deputat. O soartă glorioasă îmi prezice un neamț și un fratello italiano, că voi fi închis la Vaț [Vác – localitate ungară celebră prin penitenciarul ei] ori la Seghedin. Cine știe ce va aduce viitorul; dar acum n-am timp pentru astfel de jertfă, de aceea Vă rog uitați-Vă bine și, de e ceva de lăsat [deoparte] din corespondința alăturată, ștergeți. [...] I. Bălan”.

*

Implicarea publicistică a preotului Ioan Bălan va deveni curând mai consistentă, imperios necesară și pentru dezamorsarea unui conflict clerical „spontan”, pornit mai cu seamă din considerente materiale și putând avea alarmante urmări spirituale în rândurile bisericești. Mărul discordiei luase înfățișarea „Unui apel” publicat în *Lupta*³ (Budapesta, 11/24 februarie 1907) sub anonima semnătură „Mai mulți preoți” (greco-catolici).

Adresându-se de îndată, la 1 martie 1907, Reverendissimului Domn Dr. Ilie Dăianu, Ioan Bălan, aflat pe atunci în funcția de vice-notar consistorial la Blaj, îi trimite protopopului de Cluj șpaltul replicii sale publicistice ce urma să apară în *Unirea, foaie bisericească-politică* din Blaj, al cărei constant colaborator devenise:

Aici trimit proaspătă – încă cu miros – perietura [șpaltul] articolului cerut. „Mai mulții spun la început adevăruri cari trebuie bine rumegate, dar la nici un caz nu au trebuit să apingă [să ajungă] la concluzia «să schimbăm firma»” – mai bine să se fi lăsat de patrahir. De altfel, cum știm cu toții, la concluzia aceea aping mulți preoți de ai noștri pentru cazul când am fi contopiți în autonomia ungurească catolică. Grei nori asupra bisericii și neamului nostru!

[...] Deocamdată apare în „Unirea” articolul acesta, autorul – după manuscript – mi s-ar părea cunoscut. Dacă nu se sfârșește lucrul cu aceasta e datorința tuturor preoților buni să împiedece astfel de porniri copilărești.

Vă salut cu tot respectul, [...] al D[omniei] voastre/ Dr. Ioan Bălan.

*

Deschidem deci *Unirea*, an XVII, nr. 8, Blaj 2

martie 1907, și regăsim la pp. 84-85 textul din șpalt, cu mici modificări:

„*O pornire pripită.* – În nr. 35 din *Lupta* de la 24 Faur, «mai muți preoți români greco-catolici din dieceza Gherlei», lansează un apel prin care convoacă la Dej o întrunire în chestia congruei [acordului greco-catolic].

Ni-a căzut greu când am cetit în *Lupta* acest apel, nu numai pentru că el a văzut lumina zilei în ziarul Partidului Național, ci și pentru că el hazardează câteva amenințări cu cari strică tot efectul pe care verosimil l-ar fi avut acest apel.

O spunem sincer, fără a ne rușina, ne cade greu când cetim în alte ziare chestii de-a preoțimei noastre, așa de importante, cum de pildă e și aceasta. Nu suntem foaie oficioasă, dar am dorit și am lucrat totdeauna în direcția de a fi tribuna deschisă de unde preoțimea noastră, în primul rând, să-și poată spune năcazurile sale. Și nu credem că, coloanele noastre n-au fost deschide totdeauna pentru orice chestie. Accentuăm însă că apelul apărut în *Lupta* niciodată n-ar fi putut fi tipărit în *Unirea*. Nu suntem oameni cari să ne jucăm cu «firmele» și, pentru lumea aceasta, nici măcar în glumă n-am cuteza să pronunțăm vorbele pe cari «mai mulți preoți» le-a publicat în *Lupta*. Ținem cu toată tăria la sinceritatea credinței noastre și, pentru bunul lumii, n-am schimba-o pentru lucruri materiale... Dar să dăm cuvântul unui cleric distins din dieceza gherlană, indignat de acest apel:

«Să ne schimbăm firma!». *Așa strigă mai mulți preoți români greco-catolici din dieceza Gherlei în «Un apel», publicat în Lupta n-rul 35 din 11/24 februarie a.c., care apel, subsemnat «mai mulți preoți», se roagă să-l reproducă și celelalte foi românește, sau cel puțin să ieie act despre el. Se face apel în acest «apel» la frații preoți din dieceză, să se adune în Dej, pentru a compune un Memorandum în cauza congruei și gravaminelor [nemulțumirilor] noastre, care să se înainteze guvernului și Majestății Sale Regelui nostru [Franz Ioseph]. «Iar dacă nici această încercare nu va izbuti, dacă și după aceasta vom fi avizați la viața de câni (?), să ne punem la*

înțelegere cu poporul păstorit de noi și să ne schimbăm firma!»»

Recunoscând că *de prezent aceasta e cea mai arzătoare chestiune pentru preoțimea rurală sau cel puțin apare și se simte de atare și nu e de mirare că aceasta vreau să o dezbată și, dacă le-ar sta în putință, să o rezolve*, adăugând că *știm cu toții umilirile și suferințele preoțimei noastre și opinând că un factor, cum e preoțimea, nu se poate desconsidera și dorințele ei, între marginile puținței și legalității, credem, că s-ar putea și ar trebui împlinite*, indignatul cleric atenționa: *De altă parte însă nici preoțimea din dieceza Gherlei n-ar trebui să se apuce de capul său, fără consultarea superiorității, de rezolvirea – sau nici încercarea unei rezolviri – unei cauze atât de grave. [...] Dar totuși, eu, cu puțină mea experiență, cred că au valoare și înaintea oamenilor cuvintele Mântuitorului: «Bate și ți se va deschide». [...]*

Întru toate, aș simpatiza cu preoțimea noastră pusă în mișcare – continua distinsul opinent – dacă n-ar fi scris în apel, negru pe alb, pasajul mai sus citat. O surprindere durerioasă, o întristare nespusă te cuprinde când cetești acel pasaj. Și cum nu? Sau până acolo să fi ajuns biserica noastră după o viață de 200 ani, ca preoțimea ei să scrie public că, dacă nu i se dau câteva sute sau mii de fiorini, are să-și schimbe firma? Ce va să zică aceasta frați preoți în numele cărora s-a scris apelul? Interpretați-ne cuvintele proprii! Eu auzisem mai înainte că preoții din jurul cutărui oraș sau orașel, când se adună la târg și tractează despre chestia congruei între pocale, se sfătuiesc să treacă la greco-orientali [ortodocși] dacă nu li se câștigă și lor congruă [drepturi, acord avantajos], ca și confesiunilor din patrie. Dar ca cineva să o scrie chiar serios în „Un apel”, în numele mai multor preoți români greco-catolici din dieceza Gherlei, nu mi-a trecut prin minte! Cât am putut degenera, Părinte Ceresc! Astfel de slujitori ai Tu!

În final, siderat se arată anonimul preot și de pasagiile mult acuzatoare din *Apel*, prin care erau menționate și discriminări, și incriminante practici. Scriau îndemnătorii la protest și memorandum:

Ați băgat de seamă că de noi catolicismul a avut nevoie numai înainte cu două sute de ani, când era slăbit la noi în țară, iar azi nu vrea să ne mai cunoască decât dacă vom lăsa ca să fim amalgamizați cu totul în autonomia lor? Azi clerul romano-catolic, bine plătit și bine asigurat, nu ne mai cunoaște – nu vrea să ne mai cunoască.

Dar ce zic numai de romano-catolici? Dar oare nu-și pângăresc înșiși prelații noștri mânilor lor cu banul Iudei, iar noi rămânem să trăim numai cu spirit? Au nu e și a lor vina că starea bisericii noastre este dintre cele mai jalnice?

Drept care, repetând citarea inflamantului îndemn din „Un apel” (la urma urmei, să ne schimbăm firma!) enigmaticul autor încheie: „Frați preoți! [Dacă mă înșel,] Vă rog binevoitori a-mi rectifica interpretarea falsă! Ş-apoi, înainte cu Dumnezeu!”

*

În întregimea lui, articolul din *Unirea* este semnat: *Un frate mai mic*. Vom reînălăni acest pseudonim și-n încheierea unei epistole de la sfârșit de an 1909, expediate protopopului Dăianu din capitala României, unde se afla de curând – cum menționam în prima pagină – în calitate de preot paroh la „Sf. Vasile” (biserica sfințită la 6 decembrie 1909) și protopop unit de București:

Reverendissime Părinte,

E de tot scurtă vremea până la 1 Ianuar 1910, și așa oamenii nu mi-au putut da scrisorile lor despre fie iertatul [Augustin] Bunea⁴. [...] Cerusem de la Arhiepiscopul [Raymund Netzhammer]⁵, [canonicul Josef] Baud, [Carol] Auner, [Marius] Theodorian, [Vladimir] Ghika și [Constantin] Cernăianu. Toți mi-au zis vom vedea. Când la adică, îmi dă Theodorian, Auner, și a lui [Vladimir] Ghika încă e gata, avea puțin de îndreptat, dar sper că v-o trimit. A lui Theodorian e grea[sic!] de citit, voiam să ți-o transcriu, dar cred că o veți putea descifra și o veți păstra ca un scump souvenir de la acest mare român creștin. Cernăianu acum e tot la Consistoriul superior bisericesc și în alte părți, foarte ocupat, și n-are vreme să scrie. Se prea zdrobește omul acesta și e prea slăbuț. Să vezi ce

cinste îi dau membrii Consistoriului superior bisericesc, deși îi zic unit și el nu neagă – măcar nu e. [...]

Acum am biserică, consacrată. După obiceiul de aici, vlădicii delegă pe protoierei și pe preoți să facă consacrarea bisericii întocmai ca și Arhieriei. Așa am fost delegat și eu – mirungerea l-am rugat, așa a dorit și el, pe Vlădica nostru să o facă. Și așa, de la Sfântul Nicolae este în București biserică română unită.

A murit bietul [Ioan] Rusu-Șirianu⁶, ce-și ispășea păcatele lăudând pe Bunea, după moarte. După Iorga și ziarele de aici, crezi că cine știe ce om mare a fost; ce să faci, mundus vult decipi [lumea vrea să fie înșelată]. Păcătosul laudă pe alt păcătos.

De sărbători Vă poftesc toate cele bune, Anul Nou cu bine!

București 31 dec. 1909./ Esculap 5.

*mai mic frate
Dr. Ioan Bălan*

Note:

1. Primul număr: 4 apr. 1903; inițial: apariție săptămânală; publicație cultural-religioasă cu o anume popularitate (I.L. Caragiale intenționase, în 1904, să se mute în Cluj, ca redactor!).
2. Cartă poștală ilustrată (*Torre detta di Nerone. Salvii da Roma*) adresată, asemenea tuturor celorlalte epistole, *Reverendissimului Domn/ Dr. Elie Dăianu/ protopop rom[ân] gr[eco]-cat[olic]/ Kolozsvár [Cluj/ Jókai utca 6 sz.*
3. Unul din cele patru mari periodice ale Partidului Național Român din Transilvania: *Tribuna* (1884-1903), *Lupta* (1906-1910), *Românul* (1911-1916; 1918) și *Patria* (1919-1926).
4. Augustin Bunea (1857-1909) – istoric și teolog greco-catolic; canonic mitropolitan la Blaj, cofondator al ziarului *Unirea*; decedase la 30 noiembrie, curând după alegerea sa ca membru al Academiei Române, nemaivând răgazul de a-și rosti discursul de recepție.
5. Raymund Netzhammer (1862-1945) – arhiepiscop romano-catolic de București în anii 1905-1924; ctitor al bisericii Sf. Vasile cel Mare.
6. Ioan Russu-Șirianu (1864-1909) – jurnalist (*Tribuna* – Sibiu, *Tribuna Poporului* – Arad, *Foaia Poporului* – Sibiu), scriitor și politician ardelean, fost deputat în Dieta Ungariei.

CÂTEVA MĂRTURII ALE POETULUI AUREL DUMITRAȘCU

Nicolae SCURTU

Biografia poetului, eseistului, publicistului și memorialistului Aurel Dumitrașcu (n. 21 noiembrie 1955, Sabasa, jud. Neamț – m. 16 septembrie 1990, București) suscită tot mai intens interesul și curiozitatea cercetătorilor și istoricilor literari spre a *decripta* și *interpreta* destinul unui scriitor *inclasabil*.

Recercetarea biografiei fizice și creatoare, precum și a bibliografiei sale, e drept, nu prea mare, au determinat pe Al. Călinescu, Cristian Livescu, Laurențiu Ulici, Ion Pop, Ion Holban, Marin Mincu, Gheorghe Grigurcu, Marian Popa și Elvira Sorohan să formuleze și să emită judecăți critice de o autentică înțelegere a operei lui Aurel Dumitrașcu.

Publicarea, postumă, a *jurnalului* și a *literaturii epistolare* ale acestui creator de imagini și lumi insolite continuă să stimuleze cercetările literare de reală distincție intelectuală și morală.

Lectura simpatetică a *paraliteraturii* sale ne dezvăluie o sumă de ipostaze de mare acuratețe și precizie prin intermediul cărora se pot întreprinde *incizii* de o extraordinară finețe analitică.

Procesul creator privit din exterior spre miezul tulburător al combustiei incandescente și integrale este *altfel* perceput.

Poetul a fost hărăzit *să vadă* și *să spună* lucruri pe care alții nici măcar nu le-a aproximat și nici nu le-au intuit.

Relevante sunt, în acest sens, epistolele trimise poetului și eseistului Gheorghe Simon (1950-2021) de la Mănăstirea Agapia, din ținutul Neamțului, în care „poetul din munte“ se destăinuie cu o dezarmantă sinceritate.

Cei ce s-au ocupat cu cercetarea și restituirea operei lui Aurel Dumitrașcu ar trebui, imperios vorbind, să-și facă un sever examen de conștiință, dacă au așa ceva, și să reia *ab initio* munca de identificare, de stabilire a textelor, de adunare, de adnotare și de republicare a întregii opere a acestui poet foarte rar și special.

*

Borca, 27 mai 1980

Îți spun „bună ziua“ de sub trei corcoduși,

Nu mai pot sta în casă. Mi se pare că n-am știut niciodată să împlânzesc o umbră, dar accept orice pentru simplul motiv că orice amănunt mă poate tulbura.

Mă gândisem mai de mult timp că ar trebui să ne scriem, măcar și pentru simplul motiv că îmi ești tare simpatic.

Acum, când am primit epistola ta, îmi dau seama că spiritul tău critic nu e oarecare, cred că-mi place o anume inteligență cu care afirmi și negi ceva, ai dreptate de multe ori, cred, nu și atunci când vorbești de faptul c-aș fi un poet... mare.

Pentru că mărimile n-au nici un sens în literatură, ca să nu mai vorbim că nu putem ști niciodată dacă x e un geniu (!), dar nici nu putem afirma că nu e.

Rodnicia unui spirit e și o problemă de timp. Tonul meu aparent persiflant („prezumțios“, a zis un exclușean grăbit, la Târgu Neamț) din unele poeme vrea să atingă și „siguranța“ cu care unii ierarhizează pretimpuriu.

Nu știu dacă sunt original în ce scriu, dar e marele lucru care mă interesează. Când scrii „îți dai drumul“, n-ai planuri, n-ai nimic, scrii, atât.

Poezia e o *stare*, orice s-ar zice. Că e, cum cred eu, o uimire rănită este un mod de a spune că nu scriu decât dacă

am probleme. Și am tot timpul.

Ceea ce scriu nu este o urgență în literatură, dar eu am în cap *cârți*, de aceea, disparat citite, poemele mele pot da senzația de aiureală inteligentă.

Mă interesează o anumită unitate a tot ce scriu, recunosc că-i iubesc pe toți poeții, dar nu suport să-mi amintesc vreunul atunci când scriu, poate că nu știu să iubesc cu adevărat pe nici unul: mă refer la textele lor.

Ceea ce scriu azi e o treaptă, dar nu-s mulțumit. Sunt un om răvășit, fantastic de răvășit, realmente n-am știut niciodată care este dimensiunea fericirii, măcar să fiu mulțumit. Și asta în tot ce fac. Nu știu bine unde voi ajunge alegând cu orice risc numai POEZIA, dar cred că la mine nu există nici o cale de mijloc.

Îți spun tot felul de lucruri domestice, dar cred că avem prieteni pentru a avea cui ne plângem.

Poezia trebuie să fie un solilocviu care să mă lase descumpănit, altfel mă plictisește.

Spui bine că sunt puțin aforistic în ton, dar dacă cineva ar „privi“ cu atenție acele aforisme, în context, ar vedea că nu-s simple speculații, ele justifică de multe ori aripile poemului.

Îmi gândesc poemele, după aceea le scriu, apoi le rup, vreau să spun că mă bântuie tot felul de stări, dar nu scriu întotdeauna, ci numai atunci când simt că pot „prezenta“ o stare din cap în cap.

Munca pe text nu trebuie să fie atul poetului. Riscă să congestioneze respirația. Un poem care e lipsit de spontaneitate este un poem în care lumina este de ocazie.

Aș putea scrie tone de poeme din imaginație. Dar nu asta mă interesează. Pentru mine o metaforă nu rezolvă niciodată un poem, dar nici discursul ireproșabil.

Trebuie să ai echilibrul amândorura (eu unul sunt derutat de acest cuvânt: prin publicații, prin cărți, apare când *amândorura*, când *amândurora!*).

„Abstracțiile“ mele din poeme, aparenta fantezie bufonardă, nu-s „jocuri“, eu chiar cred în tupeul irealității, în erupțiile pe care mocofanii nu le acceptă, deși-s un dialectician convins al materiei. Într-un fel.

Cred că datorez tare mult munților, faptului că am trăit aici, absolut singur în planul culturii, de aici detașarea cu care privesc toate „taberele“, recunosc că am încredere în ceea ce scriu, dar nu vreau să ajung ceva prin poezie, nu mă interesează chestiile astea, realmente nu știu să fiu mai fericit decât scriind.

E o fericire intimă, dar nu egoistă. Sunt derutat când vâd scriitori certându-se, interesându-se de gloria lor, de fapt e stupid.

Eu știu că toți sunt vulnerabili, exceptându-i pe cei sinceri cu adevărat. Și cred că eu sunt dintre aceștia din urmă.

Mă bucură orice poet, fiecare are ceva minunat în ce scrie, nu-mi plac cei prea grijulii cu destinul lor literar (Daniel¹, de exemplu, care m-a mirat într-o zi când a spus că el, prin București, etc., nu vorbește niciodată și de noi, zic eu, vorbește numai de el, ceea ce eu nu fac, mi-amintesc că la Cluj am exagerat vorbindu-i lui D.R. Popescu despre el și Adrian², desigur în cuvinte alese), nu vreau să cred că trebuie să ne construim „statutul de poet“, realmente n-are sens ce suntem noi ca indivizi, numai textul bun este o justificare. Și să nu fim toboșari.

Cinismul unora de prin cenacluri nu-i decât țipătul propriei lor neputințe. Eu știu astea, le simt. De aceea îmi place să-i las pe toți să zică ce vor, dar îmi plac numai cei care-și justifică la modul serios afirmațiile.

Despre poezie nu putem niciodată sfârșii să vorbim. Nu știu dacă sunt un teoretician bun, cred că mai ales prost, dar simt profund toate dealurile poeziei. Asta mi se pare mai important.

Important nu în competiție cu cineva, ci pentru gravitatea scrisului meu. Pentru că eu sunt limbut din cauza singurătății, nu pentru că vreau să arăt cuiva cine mi-s.

Cred că nu e nici o diferență între poet, cerșetor și fetele fugite de-acasă. Am spus-o undeva, acum nu-mi amintesc unde.

Duminică mă duc la Cluj. Să mă înscriu. Nu știm dacă voi învinge. Nu e deloc simplu. Și am senzația că eu gândesc prea mult la filosofie, ori la examene nu e bine să fii așa.

Vreau să rămân în Cluj. Îmi dau seama că despre mine, clar, nu poate vorbi decât o carte, nu poemele risipite prin tot felul de publicații. Și cred că acolo sunt câțiva oameni care vor paria pe cartea mea nu din amabilitate, ci pentru că au

încredere în ea, pentru că vor și ei să fie împărțită oamenilor.

Când sunt aici vreau să plec. Când sunt în altă parte doresc să revin în munți. N-o să-mi găsesc niciodată locul. Și, de fapt, nici nu vreau să duc o existență tihnită. Nu trebuie să mă plictisesc de aer!

Îți mulțumesc că mi-ai scris, chiar dacă prietenii nu obișnuiesc să-și mulțumească pentru gesturile curate, normale! Îți voi scrie întotdeauna, cu condiția să-mi scrii și tu.

Pentru că o corespondență care n-are nimic constructiv în sine nu are sens. Ea trebuie să intereseze deopotrivă. Altfel e moft!

Numai liniște și bucurie! Gânduri bune pentru doamna ta!
Cu toate gândurile mele bune,
Aurel

*

P[iatra] Neamț, 23 iunie 1981

Bună ziua, d[omnu]le Simon,

Excelent poemul „Generația de serviciu“ din *Luceafărul*. Dar chiar crezi că ai dreptate în ceea ce spui despre noi, pentru că este foarte nesibilin despre cine vorbești?

Ți-am trimis aceste cuvinte pentru că nu vreau să ne rezumăm la un estetism redus.

Cu bine,
Aurel Dumitrașcu

*

Borca, 14 oct[ombrie] 1983

Bună, dragul meu,

Abia azi am avut timp să caut acele numere din TRI-BUNA. Ai noroc. Nu am n[umă]r[ul] 33, în schimb am găsit numerele 31 și 35, în care sunt acele fragmente de care mi-ai vorbit.

Dacă mai e vreunul și-l găsesc, ți-l trimit. E mare harabură aici la mine, revistele nu-s pe colecție, ci la grămadă, așa că mi-e greu să caut câte un număr, asta înseamnă să trec peste toate.

Dar sper să-ți folosească. Succes și toate cele bune.

Al tău,
Aurel Dumitrașcu

P.S.

N-am mai plecat de aici, așa că nu-ți pot comunica nimic în legătură cu *Imnele iubirii* de Ioan Alexandru.

A. Dumitrașcu

Note

• Originalele acestor epistole, necunoscute, se află în biblioteca profesorului Nicolae Scurtu din București.

1. Daniel Corbu (n. 7 aprilie 1953, Târgu Neamț, jud. Neamț), poet eseist, publicist și editor.

2. Adrian Alui Gheorghe (n. 6 iulie 1958, Topolița-Grumăzești, jud. Neamț), poet, prozator și publicist.

REÎNFIINȚAREA BACALAUREATULUI. NECESITATEA LUI ÎN LEGĂTURĂ CU ULTIMELE TURBURĂRI STUDENȚEȘTI

Corneliu CAPITOLIN

E un sfert de veac de când absolvenții liceelor noastre ce voiau să urmeze la Universitate nu aveau de făcut de cât o simplă formalitate spre a pătrunde în cetatea academică; o petiție, câteva acte și taxele respective îi prefăcea studenți, pentru ca apoi câteva sumare examene de sfârșit de an să-i împodobească cu titlu de licențiat sau doctor. Reînființarea bacalaureatului va pune un nou stăvilă valului de absolvenți de liceu ce aspiră să facă parte din elita intelectuală a țării. Părerile sunt împărțite asupra oportunității examenului de bacalaureat. Mulți – preținși democrați – văd în el o piedică pusă răspândirii mai largi a culturii superioare ce se dă în Universitate; alții – poate mai sinceri – se înduioșează gândindu-se la penibilul efort intelectual la care e supus un candidat ce trebuie să facă revizia tuturor cunoștințelor căpătate în liceu. Desființarea examenelor școlare, abuzul și neînțelegerea metodei de predare activă, prefăcută de unii dascăli într'un fel de joc de-a școala, decadența de după războiu a învățământului nostru de toate gradele, dat pe mâna elementelor nepregătite, toate acestea au desvâțat generațiile școlarești de azi să mai știe a practica efortul. Azi pare o cruzime să întrebi pe un tânăr de 19 ani ce mai știe din cunoștințele pentru căpătarea cărora a stat opt ani pe băncile liceului. Totuși acum 20 de ani nu vedeam ceva neomenos în a supune examenului și pe copilul de clasa I primară. Să cercetăm încă mai de aproape lucrurile.

Ce este de fapt examenul de bacalaureat? El este în primul rând un mijloc mai serios de selecțiune a studenților universitari, în al doilea rând e un stimulent pentru revederea generală și pentru sinteza cunoștințelor căpătate în liceu. Selecțiunea – deci împuținarea – studenților e un rău? Noi nu o credem. Rostul învățământului superior nu este de a elibera cât mai multe diplome de licență sau doctorat, ci de a recruta țării acea armată de intelectuali ce o vor cărmui în diferitele sale ramuri de activitate sau care vor contribui cu partea lor la îmbogățirea patrimoniului științific, literar, filozofic al omenirii. Universitatea nu trebuie să dea mulți titrați ci multă cultură. Oare toți studenții de azi sunt copti sau apți pentru specialitatea ce și-au ales-o? Un absolvent al liceului real se înscrie la litere și face filologia modernă; e obligat să urmeze și cursul de limba latină pentru care n'are altă pregătire decât ceea ce a învățat în cl. a III și a IV de liceu. Ce va putea oare prinde studentul acesta de la cursul d-lui Evolveanu? De sigur nimic. Examenul de bacalaureat l'ar sili însă să între pregătit în universitate căci ar trebui să răspundă la chestiuni asupra limbii și literaturii latine. Ce înțelege absolventul cursului real din citațiile latine de la dreptul roman? sau dintr'un curs de filologie romană ori din inscripțiile latine studiate la istorie?

Sunt mulți studenți care sunt tot așa de dezorientați într'o universitate românească pe cât ar fi într'una streină, a cărei

limbă n'ar cunoaște-o.

Selecțiunea studenților se impune însă și din alte motive. Ea e un control indirect al activității școlii secundare. Absolvenții liceului nepregătiți îndestul s'au înmulțit într'un chip îngrijitor, depășind proporția normală a celor scăpați din nebăgare de seamă. Cauzele acestei mediocrități a absolvenților liceului sunt numeroase: 1) Pătrunderea elementelor cu totul nepregătite în corpul didactic secundar (cursiști, suplinitori cu vechime, etc.); 2) Istovirea bunilor profesori prin munca de hamali intelectuali ce o fac 30-40 ore pe săptămână; 3) Înmulțirea peste măsură a populației liceelor prin primirea elevilor slabi, dar în stare de a plăti taxe mari; 4) Reducerea numărului de ore de curs la diferite materii, din lipsă de profesori. S'ar putea spune că examenul de absolvire a liceului înlocuiește pe cel de bacalaureat. Dar examenul de absolvire atât al gimnaziului cât și al liceului nu constată (când constată ceva) atât cunoștințele pozitive cât, mai ales, dezvoltarea puterilor sufletești ale elevului, ceea ce nu e suficient spre a urma o specialitate ce cere anumite cunoștințe elementare.

Utilitatea bacalaureatului trebuie privită și din alt unghi. De doi ani încoace activitatea universităților e turburată de neorânduielei grave, cu tendințe politice în aparență, al căror substrat îl găsim însă numai în lipsurile în care se sbat studenții. O ajutorare serioasă a studențimii nu poate fi făcută de cât în urma unei selecțiuni tot așa de serioase, care ar închide porțile universităților aceluia care ar înțelege să facă din rolul de student un fel de profesiune. În Universitate să nu pătrundă și să nu fie ajutați decât cei ce vreau și sunt în stare să învețe. Agitatorii care stau mai mult prin aresturile preventive decât în sălile de cursuri e mai bine să-și găsească aiurea întrebuintarea decât în templul cel mai înalt al culturii. Poate că tocmai aci e motivul care a determinat pe ministrul instrucției să propună înființarea bacalaureatului și nimeni nu-l poate învinui pentru aceasta.

Dar bacalaureatul nu e numai un mijloc de control. El se prezintă și ca ceva pozitiv, ca un câștig pentru cel obligat să-l satisfacă. O repetire generală a întregului material căpătat în opt ani de școală nu e numai o împospătare, o întărire a cunoștințelor. Este și o alăturare fecundă a lor, o sinteză ce deschide inteligențelor vii largi perspective. Materiile studiate succesiv sunt puse față în față: între ele se stabilesc comparațiuni și legături, aplicațiuni la care n'a dat prilej învățământul liceal. Chiar dacă bacalaureatul n'ar aduce alt câștig de cât acesta, și el ar compensa cu prisosință efortul intelectual necesitat, efort de care nu va muri nimeni acum, după cum nu murea nici cu 25 de ani mai înainte.

[Lupta IV: 943, 2 februarie 1925]

Leo BUTNARU

În genunchi

Guvernele cad în unghi înclinat
ori în rostogolire pe con abrupt
sau oricare alt con sau unghi
cele mai multe din ele prăbușindu-se
dinaintea gloatei (fost popor) disperate
căzute în genunchi.

Apoi trece un timp
foștii miniștri și fostul popor
alias gloată îngenuncheată se ridică din căzătură
săltându-se din genunchi
scuturându-se de praf sau
dacă a fost foarte grav
curățindu-se cât de cât de mocirlă sau vomă
cum sugerează alegoric pe arena circului
vreun măscărici

vreun arlechin
pentru ca spășiți
dar și nițel optimiști să se pregătească
de un nou scrutin.

Dragostea celor trei și mai multe portocale

Da, poate fi dragostea celor trei
sau mai multor portocale
specimene solare
aproape supranaturale

însă e de spus din capul locului –
oricâte ar fi la un loc
în al părgului soroc
în amorul lor colectiv cele trei
sau mai multe portocale
nu pot fi considerate amorale
pentru că oricum am da-o
de vrem sau nu vrem
până sunt culese
și jucate în mână
apoi vândute fruct cu fruct
sau toate la hurtă – fiecă grădină
de portocali pe rod
e predestinată a fi un imens harem

și fiecă portocală – un fund de cadână.

Topcapî. Harem. Turiști

Ferestre zăbrelite dând spre farmecul
captivei frumuseți pângărite a Bosforului.
Locul suprem atrăgător de turiști – fost
harem cu murmurul gemut al corului
de cadâne vânându-se unele pe altele
cu ură și invidie – care va fi norocoasa
răvniță de sultan să boțească saltelele?

Acolo, după basm european și otoman
dans din buric intra firesc în protocol
ca marele să-și lase ce avea pe el, încât
Andersen ar fi scris turcește: Sultanul e gol!
În zornăit de dairele și brățări la glezne
haz, tristeți, manele țiuite din cimpoaic,
străfulgerate de blițuri și instincte delicate,
fie personale, fie de turistică droaic
(ca să nu zic... libidinoasă potaie...).

Iluzii lirice

Parcă otomanii din zile curente
aruncă dards-uri peste prelunga Dardanele
și oblic – spre Maroc
cum ar veni – în stânga
sau în curmeziș
diagonal, pe dreapta
spre nevecine țarmuri spaniole...

...Însă după ce se mai ridică ceața
se vede clar că-au fost doar lirice iluzii
și nu e cazul să dărdăim de frică –
nici pomină de vreun *casus belli*
dat fiind că dards-urile-n zbor peste Dardanele
nu sunt decât stoluri călătoare
de, admitem, lăstuni, sticleți
sau rândunele
Dumnezeu cu ele...

Opere alese

Domnule Brecht
sigur că opera de trei parale e mai zornăitoare
decât opera de doi bani (atenție popor român!)
și absolut insignifiantă pe lângă
opera celor treizeci de arginți romano-iudei
ce băgase discordie între
Dumnezeu
apostoli
și derbedei.

...Dar
s-ar mai putea constata
și așa:

Fiecare
cu opera sa...

Pegasul-dinozaur

Ce aş avea eu în comun cu
disparația dinozaurilor
mamușilor?...

...Posibil
tot
poezia...

...Astfel că
scrutând îndărăt peste vremuri străvechi
din turnul de fildeș al poeziei se vede
cum uriașul erbivor
paște pașnic, negrăbit, nestingherit.

La un moment dat
din vârful unui fir lung de graminee
pe colțul mamutului trece furnica
alergând-trebăluind ca pe un turn de fildeș.
Al poeziei.
Care a existat dintotdeauna
chiar până la cuvântul ce a fost la început
încât e de presupus că
și până la oasele pegasului-dinozaur.

Corelații

La timpul când frunzele roșesc la gândul
că trebuie să înceapă a dezbrăca
arșarul.
Priapus se înflăcăra și zise:
– Iubită Safo
desfă
ridică picioarele și
vei simți în fluierile lor
cea mai tulburătoare melodie

O!

Da!
a urmat orgasm
nu glumă

ce mai!
urla Safo
că vrea
să sărute un mort!

Spagat

Piciorul de vers
mai mic
mai mare
însuși versul întreg ca lungime și dreaptă de spagat
pe care l-ar face muza inspiratoare

ori poate simpla trecătoare spre alt poem
ori spre alt poet
alt autor
de care i-ar fi ceva mai dor.

Iar alteori ți-o imaginezi pe gimnasta Safo în – o!
poziție spagat
pe covor
sau bărnă
în cazuri extreme pe asfalt
asta însemnând ca și cum convertirea plastică
în prezenta noastră realitate
a versurilor ei
grecești și antice
tentante cu liubovul ca eros și eres
fără rest
ceea ce le și face mai multora pe înțeles
dându-le ghes.

Dar s-ar putea întâmpla ca picioarele de vers
să le fi dat

vreun suprealist boem
oarecât grizat
cărui în ceață Turnul Eiffel i se arată
leit Uriașa lui Baudelaire
ce face pe malul Senei
sau în lungul podului Garigliano spagat
sau parcă la polul și podul opus
oarecât arcat
minuscule piciorușe de vers
în vreun poem laconic
să zicem haiku
sau monostih
euro-japonez
ce nu pot avea piciorul de vers deloc mai mare decât
pășuțul pe care-l face Degețica
al cărui spagat nu ar fi nicicum mai întins decât cel
pe care-l face furnica
între două fire de rogoz aproape lipite între ele.
Sau cine mai știe ce găzuliță-ființă
de infinite ori mai mică chiar decât o furnică;
găzuliță-ființă puțin spus infimă încât
nu se poate împotrivi
nu poate fi contra la nimic.

În fine
din câte se înțelege
posibilitățile piciorului de vers sunt mai că infinite
străvezii-subșirele
când în iluzie
când în toate cele.

**Carmen Maria
MECU**

CU INO

*

ino
fiară diafană
tu nu știi să miroși

numai eu simt cum ne dau târcoale
vecinii plecați în alte
dimensiuni
numai pentru mine parcul din spatele blocului
e greu de semne doar pentru mine
sporovăie despre nimicurile
vieții
nina și pusi și cocoșilă și denisa și doamna soiu
și
tomescu și gabi
și se aude cântând din adâncul pământului
pentru fânică și silvia
cățelul bobi

ino
când eu voi fi doar o literă
aproape ștearsă
iar tu la fel de lipsit de miros
o să se lase iar seară vom merge
alături totul va semăna
numai drumul
o să ne pară mai lunecos

*

viața noastră
ino
e o grădină demodată de trandafiri
bunicile au uitat să facă
dulcețuri nimeni nu se mai spală cu apă de roze
pe față doar țepii
iluzii scoase imprudent din teacă
ucid din vreme în vreme câte un visător

păstrează-ți culorile ino
în seara asta ne lăsăm ghimpii la ușă
nu-i greu
avem o întâlnire de taină
cu dumnezeu

(ino este prietenul meu imaginar Inorogul)

*

cum ziceam
păcat de luna asta
e frumoasă ino
o privesc ceva se limpezește în mine
dar cui îi poți vorbi astăzi într-un poem
despre lună

poate rufelor care stau cuminiți
pe sfoară fiindcă abia
mîine se vor termina de uscat
poate pisoifului nichii uite-l cum toarce fericit
cu lăbuțele pe fragmentul lui de păturică
„tranzițională”
poate acestor crini ciudați cu parfum
de tuberoze și trupuri
de gladiolă
ori cine știe poate
tufelor de regina nopții că abia
acum de când s-au răcorit nopțile
au și ele miros

Dumitru CHIOARU

ȚARA CHIOARULUI

*„Țară frumoasă
Ca o mireasă”*

(Cîntec vechi)

Umblu neobosit cu mașina
căutîndu-mi originile –
peste tot mă întîmpină
sate cu numele meu
biserici înalte pînă la cer
și porți de case
cioplite din lemn
respirînd un aer de vechime
împrăștiat de antene TV
și mașini cu numere
de țări străine –
salut bărbați cu clop de paie
și femei cu năframă înflorată
ca pe străbunii care
și-au aflat sorocul
pe unde-i purtau vara pașii
cu coasa pe umăr
luîndu-și numele Chioaru
de la Țara Chioarului –
venim de departe
ca la mireasă
mînați de dorința confirmării
legendei de familie
povestită fiului meu
plecat de multă vreme în lume
și mai departe

BALOANE COLORATE

Ascultînd aseară știrile
au început urechile să-mi țiuie
de vorbele goale ale politicianilor
ca niște baloane colorate
spărgîndu-se și zbenguindu-se
o vreme în aer
pînă cad zdrențuite –
clătîndu-mă în lumina televizorului
am ieșit pe balcon
din centrul orașului
se auzeau cîntări
luceau lumini de baruri
de jos urcau grele cuvintele
unui noctambul dezbrăcat
în pielea goală ce ilumina
strada întunecată și pustie
vestind războaie foamete sfîrșitul...
și-a dispărut în mașina poliției –
din centrul orașului
se aud metalice cîntări
și ropote de aplauze
într-o ploaie de artificii

PSALM ÎN AMURG

O Doamne în copilărie
Erai cea mai rîvnită jucărie
Să o primesc în dar
Așteptam în zadar –
Din scorbura de lemn un avion
Am construit cu aripi de carton
Și așteptam un vînt de mai
Să mă ia-n zbor la Tine-n rai
Tot așteptînd am adormit
Și-o față zîmbitoare m-a trezit
Eram în pat...Dar cineva a pus
Deasupra mea icoana lui Isus –
Anii au trecut zburînd...
Dar veșnic ești în al meu gînd

Francisca RICINSKI

Părea a fi lup

Nu am putut să blestem munții să se facă deal și câmpie sau chiar să se-arunce în propriile hăuri, nici să înduplec zeitățile lor să-mi facă urcușul ușor

Când umbra ostentivă a unui lup mi-a luat urma și m-a ajuns, am făcut tumbe în gând și, deși frigul își răsucea cleștii în mine, n-am mai aprins nici un vreasc, să n-o sperii

N-aveam atunci cum să știu că ce părea a fi lup era un fierăstrău ciudat, cu dinții mari, de tăiat drumurile

Din locul de unde pornisem atunci, nu se mai văd decat liniile oarbe, subțiri. Și benzile sorții ieșind parcă din zaț de cafea. Drumuri scurte. Celorlalte li s-a tăiat poate capul, dar stelele tac. Am săntreb întunericul, dacă știe de ele.

Nici cât un punct

Pe străzi se lățește ceva ca o spumă de broaște, vâscoasă, orașul miroase a frică și frica își face cuibare în zid, coboară în tălpi și în ochi.

Neavând de ce să m-agăț, se duc brațele-n sus, către cer, dar cum să-l trezească, când nici cât un punct nu mai sunt, și când poate nici cerul de care vorbeam nu e mai mult decât adunarea pustie de neguri și sori sau un pământ zburător

Nădejtile nu mai știu cum s-alunece-n mine, doar mă zgârie blând

Nevindecată de atâtea-ntrebări

Cum de-am crezut, stând pe mal, că marea trăiește de fiecă dată neliniștea mea, c-ajunge s-ating bucuria pitivă în iarba dunelor de nisip, pentru ca ea să intre și să se-mprăstie în trup

sau că lucrurile, dacă există, chiar dincolo de imposibil, sunt așa cum le văd sau le vreau eu

Și de cuvinte am fost amăgită ... Căutându-se unul pe altul, fără noroc, m-au lăsat să-i promit frunții că nu va mai fi răsucită ca o șopârlă de sârmă și nici cuiburile sale de litere nu vor mai fi devastate

Cât de naivă ai fost, îmi vei spune, crezând că timpul e-un hoț sau că orele ce nu se mai văd înseamnă că nu au trecut

Naivă sau nu, nici acum nu-nțeleg de ce marea nu are de nimeni habar și că bucuria e iarba aceea subțire de tot, fără ochi

Dacă eu tot am strâns, am dat și am născocit o mulțime de lucruri, cum de ele nu sunt și alfel, altceva decât un convoi dinăuntru înafară, așa cum nici eu nu pot fi decât ceea ce sunt, cu lumile frânte în mine,

deschizând o ușă cuvintelor noi și celor bătrâne care nu vor să moară

Un capăt de sfoară

Nu știu nici acum de ce-l invidiam pe corăbierul damnat să rătăcească pe valuri și nici de ce mă-nchipuiam urcând pe Kilimanjaro, de parcă-aș fi fost leopardul părăsindu-și savana pentru zăpezile necunoscute

Poate mă săturasem de zgomotul lumii din jur și nu aveam cum să-l mai sting

S-a chircit și copacul din care în vis făceam haz de falanșele morții, cerându-i să-și pună jartierele roșii și pe tidvă o pălărie cu floare, și, împopoțonată așa, să se întindă în groapă

Și alte și alte imagini, dorințe de-atunci s-au prelins într-un loc fără nume și formă pe hartă, nici măcar cu o umbră ușoară

Dacă-am făcut mult prea puțin din ce-am vrut și nu l-am strâns de pe jos, îmi ajunge un capăt de sfoară.

ÎN ZONA LUI TOADER BOMFAIER

Corneliu BICHINEȚ

Pe Toader Bomfaier l-am întâlnit cu ani în urmă la aeroportul din Iași. Pleca. Tremura tot. Îmbrăcat cu haine de proveniențe diferite de pe la praznice și SH-uri, părea mai mult o arătare ce îți dădea senzația că n-a urcat nici măcar cu liftul în viața sa, așa că mi-am propus să-l studiez mai bine. Mi-a mărturisit mai târziu că s-a „lipit” de mine pentru că i se păruse că-s un om bun, blajin. Nu-i chiar așa... Dacă el așa mă văzuse, atunci, e treaba lui. N-am intrat în vorbă cu el, preocupat să răspund unor mesaje primite în dimineața aceea. L-am surprins că mă analizase discret și mi-a fost milă. Așa că, într-un târziu, am intrat în vorbă:

– Pentru prima oară!? Ai mai zburat?

– Sînt urmașul lui Aurel Vlaicu, însă nu, n-am mai. Încerc acum... Cum e!?

– Ca la injecție. La început te temi un pic, apoi, cu ceva noroc, cînd te-ai mai dezmeticit, ai și ajuns, scapi! Unde ai luat-o din loc, așa hotărît!?

– În Anglia. La copii. Patru am acolo, în Londra. Au insistat... Ce era să fac!? Tot n-am mare treabă pe-acasă în anotimpul ăsta, așa c-am zis că nu mi-ar strica o plimbare. Văd eu cum o să fie... Să-i cunosc și eu pe capitaliști la ei acasă.

Avioanele nu puteau zbura. Ceața coborîse pe lacurile de lîngă Iași, groasă, s-o tai cu toaipa, nu cu cuțitul. Ploua. Nîngea. Lapovița. Bătea ș-un vînt teribil, așa că era musai să rămînem la sol. Vociferări. Nervi. Proteste verbale. Ceai și gustări calde. Derută printre pasageri, mai ales printre cei tineri ce-și pierdeau legăturile pentru a ajunge la muncă, pe-acolo pe unde erau, prin Vest. Trecuseră deja sărbătorile, așa că fiecare își rînduise plecarea cu gîndul că anul în care intram avea să fie mai bun decît ceilalți.

– Iaca, bucurie...! Femeia care-și vorbea sieși părea speriată de perspectiva de a-și amîna zborul. Probabil, treburi importante o chemau pe alte meri-

diane. Era încă tînără, iar sub pantalonii mulați-off, doamne! –, prea mulați pentru dimensiunea ei, stăteau strangulate două buci vîrtoase, asfixiate de strînsoare, iar în mersul ei agitat de prin sala de așteptare se citea deruta, mînia, sperietura. Avea o figură de femeie palidă, trudită, caraghioasă cu vestimentația aceasta de jună ce-i făcea, în mod cert, umblatul un coșmar. Am zîmbit.

Toader Bomfaier se făcea că-i preocupat de încheietoarea unei genți, însă nu-și putea înăbuși o remarcă cel puțin răutăciosă, mai mult pentru mine, decît pentru sine:

– Oare, măsă n-a văzut-o cînd a ieșit pe poartă...!? Asta-i toată numai cur... Uite cum îi joacă buicile în pantalonii. Zici că-s doi purcei ce se zbat într-un sac, în drum spre tîrg. La vînzare.

Am aprobat din cap. Abia mi-am stăpînit rîsul, iar ceea ce susținea bărbatul era o redare aproape exactă a imaginii agitate pe care o lăsa femeia asupra fiecăruia dintre noi, bărbați și femei, uniți laolaltă de un necaz neașteptat ce avea să genereze în lanț necazuri și mai mari, anularea zborului. Femeia încerca să vorbească la telefon. Nu-i răspundea însă nimeni, așa că se prăbuși – cam de sus –, pe un scaun liber, între mine și Toader Bomfaier.

– Băga-mi-aș...! Luiza Făcăleț nu părea a se sinchisi de noi, nici de ceilalți, preocupată a lua legătura cu cineva care se-ncăpățîna să nu-i răspundă la telefon. Ieși la fumat, apoi se trînti iar pe scaun, mai de sus de data aceasta, pusă parcă pe scandal, scotoci mult într-o geantă și-și rujă buzele puternic sili-conate, pînă sub nările umflate de nervi. Futui...!!!

– Da cu cine te cerți, cucoană, riscă Toader Bomfaier, aproape vesel!? Ce, nu răspunde broscarul...!?

Femeia avuse pornirea să se ia la harță, însă văzîndu-mă, așa, mai oficial, doar îi trase căciula pe ochi celui care nu-și văzuse de treabă și se găsise să

comenteze aiurea, periculos chiar.

– Ți-a ..., nu!? Toader Bomfaier nu se pierdu însă cu firea și răspunde prompt, ca la ora de dirigenție.

– Sincer să fiu, nu! Însă, dacă pică ceva pe parcurs, nu mă dau înlături, că-s vădov de șapte ani și nu-s nici chiar așa de bătrîn. Am doar cincizeci și trei... Femeia începu să rîdă. Un rîs mai mult decît sănătos, gros, dogit și așa de tare încît toți cei din sală întoarseră capetele către noi, percepîndu-ne ca pe un grup distinct.

Am făcut cunoștință și, pe parcursul unei jumătăți de oră am schimbat impresii despre Tarom, despre țară și despre vreme, ca între oameni maturi, civilizați și zăpăciți de întîmplarea aceasta nefastă. Ne-au „cazat” în sala de așteptare, iar noaptea părea un ocean lugubru, negru și viforos. Unii încercau să doarmă, iar telefoanele nu conteneau cu Țirîitul. Toader Bomfaier era, probabil, singurul călător fără celular. A scos și el o foiță de hîrtie pe care erau înscrise citeț, cu cifre mari, cîteva numere de telefon. Îmi întinse jenat hîrtia.

– Poate... Eu nu am... Nu știu să umblu cu ele. Numerele băieților. Am putut lua legătura din prima. I-am întins telefonul meu vecinului și m-am ridicat pentru a-l lăsa pe om să poată vorbi cu unul din feciorii săi. M-am întors peste cîteva minute. Toader Bomfaier părea mulțumit. Băiatul îl sfătuisese să stea liniștit și să facă aidoma celorlalți călători, iar cineva o să-l aștepte în aeroport, la coborîre. Luiza Făcăleț adormise lăbărțată cu mîinile peste scaunele noastre. Sforăia ca o drujbă rusească, fără pauze. Era o femeie trudită și nu se deștepta nici cînd telefonul îi zbîrnîi cu un răget de măgar ce animă întreaga suflare. Cîteva rîdeau. Unii zîmbeau. Alții priveau dezaprobator spre noi. Toți încercau cîte ceva. Luiza Făcăleț, însă, dormea ca la început de lume, total.

– Scoală, bre, c-ai trezit tot aeroportul! S-au spe-riat și stewardesele...

– Hîi...!? Atît. Apoi, somn greu. Amuți și telefonul, sătul să tot ragă. Afară, zăpada bufnea în geamuri, iar vîntul nu dădea semne de vlagă. Era urgie. Un glas Țișni dintr-un microfon suspendat pe un perete și-un mesaj bilbiit ne sfătua să nu ne pierdem răbdarea pentru că, în curînd – nu-i așa!? –, vremea se va îmbunătăți, și-atunci...

– Eu plec la un hotel. Gata! Mi-a trecut os prin

os. Pînă mîine, oricum nu zburăm...!

Îl cunoșteau aproape toți. Era Ciuhodaru, deputat pe acea vreme, pirpiriu și înghețat, hotărît însă să-și caute un tovarăș, să nu plece așa, singur, spre orașul aflat la cîteva kilometri distanță.

– Merg și eu...!

– Și eu ce fac...!? Cum mă descurc!? Toader Bomfaier mă apucase ca un copil de mîină, aproape disperat. Lasă-l boalelor să plece el, acuși se face ziuă! Asta-i țara cu cei mai mulți doctori de pe pămînt, tu-i-aș...! Dacă arunci cu un ban în sus, în cădere, sigur lovește în capul unui doctor. Nu mă lăsați, vă rog!

– La ce-ai plecat de-acasă, țărane, dacă nu știi să te descurci!? Femeia se-ntinse ca o balenă peste spătar și-și răsfiră picioarele peste noi. Bani ai...!? Te preiau eu, dacă ai lovele și, după ce te storc – femeia clipi șiret către mine –, te predau la frontieră, mă rog, la Consulat dacă-i nevoie și te-or găsi ei, băieții tăi, vreodată. Așa că, zi, te prinzi, facem echipă...!?

– Nu prea cred, se apără mucalît Toader Bomfaier, că nu prea-s în cea mai bună formă financiară... Însă... Nu se mai înțelegea nimic. Megafonul hîrîi și mai asurzitor. Vremea nu se prea ameliora, așa că, furăm sfătuiți să plecăm în oraș, spre o cazare. Nu plecăm nimeni, însă. Nici noi trei. Toader Bomfaier ne propuse un plan de salvare. Pentru toți trei. Pentru el, pentru Luiza Făcăleț, pentru mine. Eram o echipă...!

– Luăm un taxi. Plățiți dumneavoastră și mergem la mine acasă, în Negrești. Cînd s-o îndrepta vremea, gata, zburăm, ce să mai dăm bani pe hotel. Am confort înalt la... Zău.

În vocea omului suna siguranța. Nu se întrezărea nimic parșiv ori lingușitor, așa că m-am uitat întrebător la femeia dintre noi, nebănuind în ce aventura riscam să intrăm. Într-o oră am ajuns în Negrești. O localitate decepționată, aproape întroiinită, luminată însă de cîteva becuri cu struți pe margini, și de două reclame uriașe pe care se deslușea clar „POMPE FUNEBRE”. O intrare cel puțin ciudată, așa gîndeam, însă am tăcut. Luiza Făcăleț avea aceleași gînduri, însă, mai directă, vorbi. Nu ca un reproș. Doar constata ceva.

– Băi, Bomfaiere, unde ne-ai adus tu pe noi!? Aici, singura șansă pe care Ți-o dă intrarea asta șmecheră în sat este să mori. Ce ... mamei voastre va venit cu reclama asta îmbietoare!?... N-ați putut

scrie și voi un „Bine ați venit”, ceva, mai optimist. Ce dracu, v-ați candrit!?

Luiza Făcăleț se pleoștise nițel, însă încă nu-și pierduse curajul. Se vedea că întrezărește o oportunitate. Îi plăcea și de mine, pricepînd că-s ceva, mă rog, important, iar pe Toader Bomfaier aproape că-l îndrăgise. De fapt, ne mărturisi femeia mai târziu, pentru ea aventura era totul, aici sau mai departe, în țară ori în străinătate, numai să nu aibă contract, angajament ferm cu ceva ori cineva, pentru că se considera independentă, stăpîină pe sine, libertină și liberă.

– Zi-ne ceva despre localitatea asta unde ne-ai adus...! Beam toți trei un vin roșu, grozav, pe care-l fierse Toader Bomfaier într-o oală uriașă pe o plită curată, cu marginile date cîndva cu bronz. Îți mulțumim și pentru mîncare. Ne-ai dat cîrnați, tobă, șuncă, ce mai, un adevărat festin...!!!

– Chiar așa, fă o descriere succintă! Poziție geografică, populație, dinamică economică, ca un album secvențial, reprezentativ.

– Nu prea-s meșter la vorbe. I-o localitate ca toate celelalte. Nici bună, nici rea. Dacă ai servicii, te descurci, dacă nu... Asta e. Ca peste tot. Omul oftă. N-a fost rău cînd mergeau fabricile și șantierul, însă, au căzut toate. Și mai e ceva. S-au înrăit oamenii. De sărăcie, cred. Noi doi îl ascultam și-l încurajam din priviri. Beam vin fiert, fiecare în ritmul lui. Oricum, eram mult în urma femeii, mult de tot. Aici, fiecare dușmănește pe fiecare. Iar bîrfele, ce să mai vorbim...!? Eu n-am ciudă pe nimeni. Îi bulgăresc doar pe grauri, toamna, că-mi mai mănîncă din struguri. Hai, noroc!

– Noroacee, hîrîi Luiza Făcăleț, gata-gata să se îneca cu-n dărab de mămăligă pe care-l fripsese pe plită și-l unsese cu grăsime! Da de ce nu ți-ai făcut baie, căca-m-aș în țoalele tale, că mi-a înghețat curul până la umblătoare și-napoi!?!... Morr...! Femeia for-năia și de frig, și de bucurie, îndemnînd la trai bun și dezmaț. Ce haios!!! Mă simt ca atunci cînd fugeam de la internat...! Nebunilor, hai s-o frigem!!! Dansa lipită cu spinarea de soba uriașă din teracotă, aproape fierbinte. Mamăă...! Își turna singură în pahar. Mai ciocneam și noi, cu intermitență, bea vîrtos și trăgea cîte o chiuitură de se cutremurau geamurile. Punea lemne pe foc și dansa, după o melodie ce-i suna numai ei în cap.

– Hopaaa...!!! Nu mai am țigări.

– Am eu. I-am întins pachetul. Și-a aprins țigara de la un tăciune, surescitată, deși putea să folosească bricheta pe care i-o întinsesem. Vinul fiert mă moleșise și m-am lăsat, ușor, pe-o parte, pe-o perină albă uriașă, toropit și frînt de oboseală. Auzeam glasure stinse. Un timp. Apoi, nimic. Buștean. Mort. Fără vise.

Cei doi se țineau tare, însă Toader Bomfaier bea mai rar. Era gazdă și nu se cădea să se îmbete înaintea musafirilor. Era mîndru de gospodăria pe care i-o prezentase, deja, femeii.

– N-am terminat. La casa omului nu termini niciodată. Și-n ultima zi de viață tot mai ai de bătut cîte un cui, ceva... Ce să faci, ca omul singur!? Mă descurc și eu cum pot... În afară de bani, am de toate.

– Bani am eu... Nu mulți, însă am. Mi-am risipit viața. Spăl moșnegi la cur prin Italia, n-am niciun rost. Familie sau așa... Nimic. Bagaboantă. Femeia se destăinuia unui necunoscut, în casa lui, simțind că ceea ce spune rezonază în sufletul celuilalt. Am crezut că găsesc pepite de aur pe-acolo, însă n-am luat decît p...i în cur și... Nu mai continuă. Îl trase pe bărbat lîngă sobă și-l masă pe gît, pe spate, pe umeri, ritmic, cu metodă, tăcută și visătoare, pînă ce simți că bărbăția lui Toader Bomfaier se trezește.

Afară era iarnă, încă viscoala. O făcură tăcuți, într-o cameră alăturată, cu avansobă, goi și tîrșiți, ca tractoriștii cu bucătărele, la gostat, căci asta fuseră ei cîndva, în locuri diferite, cu oameni diferiți, pe furiș, în secret, dar mai sincer, ca de-atîtea ori, mai târziu.

Zburam de ceva vreme. Îi lăsasem pe cei doi la Negrești și-mi vedeam de drum spre un viitor incert, amăgindu-mă cu gîndul că, poate, va fi altfel. Cele două zile petrecute în tovărășia răvășitoare cu Toader Bomfaier și Luiza Făcăleț îmi revin simptomatic, periodic, în minte și-mi produc o stare sufletească ciudată, un amestec disproporționat de bine și rău, toropitoare. Mă tot gîndesc la blestemul ce urmărește neamul acesta românesc, acela de a nu-și găsi rostul niciodată pe-acasă, la odiseile atîtora care, se-ntorc trudiți și bătrîni, după munci cumplite, în casele construite de ei, parcă pentru a fi aproape mereu pustii. În rest, ninsoarea cît ține cuprinsul și nori ce se fugăresc în văzduh.

VIOLET

PIESĂ DE TEATRU ÎNTR-UN ACT

Aurel ANDREI

Personajele:

Pink

Genia

Neli

(O cameră aproape goală. Un fotoliu în mijloc în care se odihnește Genia cu fața spre un perete unde se vede o pată uriașă, violet. Pe jos se văd mai multe vase specifice cu var, o scară dublă folosită la văruiț, un scaun murdar de vopsea și var, vopsea, bidinele, etc.)

Genia se ridică din fotoliu și se apropie de fereastră. Privește în afară)

Genia: Iar a venit... De câteva zile vine se așază pe banca aia și privește... Apoi dispare...

(Se aud niște strigăte confuze. Genia tresare)

Iar a apucat-o strechea pe sor'mea l-am zis clar că nu vreau s-o văd. Nu vreau să vorbesc cu ea. Și ea insistă. Mă-ntreb de ce strigă acum. Doar n-a înnebunit să strige aiurea.

(Se apropie de pata violet și trece cu palma peste suprafața ei)

Nu înțeleg cum de a apărut aici? Și de ce violet? Ce înseamnă culoarea asta pentru viața noastră, pentru apartamentul nostru? Dacă n-are nicio legătură cu noi atunci de ce a apărut pe peretele de aici? Pentru cine poate avea o semnificație? Dacă este la noi în apartament înseamnă că noi suntem cei vizați. Vizați pentru ce? Să fie un avertisment? Pentru noi?

Părinții lui Tomiță?... Oare lui Tomiță îi plăcea culoarea violet? Nu l-am auzit niciodată dorind să poarte o cămașă violet? Sau o cravată violet! Verde, galben, da, mi-a spus că vrea, dar violet? Am citit ce semnificații are culoarea violet... Nu înțeleg ce legătură poate fi între noi, cei care locuim aici și pata asta violet, apărută după moartea lui Tomiță?

(Către pata violet)

Ce secrete ascunzi în tine? Ce mistere ne aduci aici?

(Scoate o hârtie din buzunarul rochiei și citește)
„Violetul este o culoare a măsurii, constituită din roșu și albastru în proporții identice, din luciditate și acțiune cugetată, echilibru între pământ și cer, simțuri și spirit, patimă și înțelepciune...

(...) Violetul semnifică nu trecerea, primăvara, de la moarte la viață, adică evoluția, ci trecerea autumnală de la viață la moarte, involuția...

(...) Violetul semnifică gura care închide și stinge lumina...

(...) Violetul este culoarea tainei, a misterului. În spatele violetului se va săvârși nevăzutul mister al reîncarnării sau cel puțin, al transformării...

(...) Violetul este de asemenea culoarea ascultării, a supunerii, ceea ce nu contrazice asocierea ei cu patimile lui Hristos”.

O să văd eu mai târziu ce înseamnă... pentru noi...
(Împătorește hârtia și o ascunde în buzunar. Intră Pink cu o cafea în mână. Genia se întoarce spre el)

Genia: Tu ești?

Pink: Dar cine să fie?

Genia: Am cerzut că e sor'mea.

Pink (evită): Ți-am adus o cafea.

Genia (înviorată): O cafea!? Chiar simțeam nevoia să beau o cafea.

Pink: Ți-am făcut și de dimineață.

Genia: Nu mai țin minte.

Pink: Cum să nu ții minte de dimineață până acum? Au trecut doar cinci ore.

Genia: Dar cât e ceasul?

Pink: Aproape unu.

Genia: Ai venit așa de vreme acasă?

Pink: Am venit. În fiecare zi plec mai repede de la serviciu. Azi te-am sunat de nu știu câte ori și dacă am văzut că nu-mi răspunzi m-am îngrijorat.

Genia: N-am auzit telefonul.

Pink: N-aveai cum să-l auzi dacă era descărcat. L-am pus eu la încărcat când am venit.

Genia: Mai era Irona când ai venit tu?

Pink: Mai era.

Genia: Și-a plecat? Sper că nu stă ca tâmpita în sufragerie și strigă ca nebuna?

Pink: Nu mai strigă.

Genia: De ce strigă? Ce vroia?

Pink: Vroia să vorbească cu tine. Vroia să clarifice relația dintre voi. Numai că ai refuzat orice discuție. Te-ai închis aici și... Asta e... Acum a plecat, nu-ți face probleme.

Genia: Era supărată?

Pink: Sigur că era. Doar e sora ta și ai refuzat să vorbești cu ea.

Genia (ironic): Sora mea cu zurgălăi.

Pink: Degeaba ești supărată pe ea.

Genia: Sunt probleme care ne privesc doar pe noi, amândouă. Apoi sigur era puțin bătută. Altfel nu venea aici. Când e trează nu îndrăznește să apară la noi.

Pink: Poate vrei să mănânci ceva.

Genia: Nu-mi este foame.

Pink: Dar n-ai mâncat de nu știi câte zile.

Genia: Am mâncat și-am băut și apă.

Pink: Lasă că știi eu cum ai mâncat.

(Trage un scaun simplu în fața ei și-i pune cafeaua pe ea)

Am zis că ești obosită și cum nu vrei să ieși din camera asta n-am avut încotro și... ți-am adus-o aici. Am pregătit și ceva de mâncare.

Genia: Nu-mi aduce niciun fel de mâncare.

Pink: Doar niște sendvișuri...

Genia: Niciun sendvici. Am să beau cafeaua asta și-mi ajunge.

Pink: Începi să mă îngrijorezi și mai tare. Ai slăbit. Ești piele și os. Nu te mai interesează cum arăți. Nu ți-ai mai vopsit părul, nici unghiile cum o făceai înainte de... Nu te mai îngrijești.

Asta mă neliniștește cel mai tare. Tu, care nu trecea o zi dacă nu te aranjai cât mai bine!

Trebuie să ieși în lume, printre oameni. Genia! Ne-am schimbat viața, obiceiurile și asta nu e bine. Sunt seri, nopți în care vreau să vorbesc cu tine! Nici nu știi că în clipele mele de buimăceală ies din casă și mă înfund într-un bar și beau, Genia! Beau ca să uit că mă așteaptă un dormitor pustiu. Nu vreau să te pierd! Nu vreau să mă pierzi! Știi, am o idee!

Genia: Ideile tale nu mă mai atrag... ca altădată.

Pink: Am observat. Dar n-am să renunț la ele. M-am gândit să chem mai multe prietene de-ale tale și mai stați de vorbă.

Genia: Nu chema pe nimeni. N-am chef de nicio persoană.

Pink: Singurătatea de aici te va face să-ți pierzi mințile. Am fost de acord să stai în camera asta... Dar trebuie să te oprești până ce nu e prea târziu...

Genia: Camera lui Tomiță.

Pink: Camera lui Tomiță. Dar atâtea zile! Uită-te la mine, Genia!

Genia: Dar eu nu sunt singură, Pink! Sunt cu Tomiță.

Pink: Tomiță e mort. De șase luni e mort. Acceptă realitatea asta!

Genia: Pentru mine nu e. L-am visat și azi-noapte cum se juca lângă mine. Împingea mașinuța și făcea precum motorul ei. Dudududu!

Pink: Așa face motorul unui tractor.

Genia: Mașină sau tractor, așa făcea el.

Pink: Hai să ieșim de aici. Te invit în oraș. Mergem la cel mai bun restaurant. Acolo unde am sărbătorit douăzeci de ani de la căsătoria noastră.

Genia: Nu merg nicăieri. Nu-l părăsesc pe Tomiță.

(Soarbe din cafea)

Ce bună e! Nimeni nu face o cafea mai bună decât tine.

Pink (încearcă să zâmbească): Nu mă lăuda prea tare că mi-o iau în cap.

Genia: N-ai tu curajul ăsta.

Pink (o face pe supăratul): De ce să nu mi-o iau?

Genia: Pentru că te cunosc ca pe buzunarele mele.

Pink (râde): Buzunarele tale sunt goale.

Genia (își arată buzunarele de la pantalonii cu care este îmbrăcată): Acestea poate că sunt, dar am altele mult mai pline.

Pink (arată spre pata violet): Ce aștepti de la pata asta violet?

Genia: Nu știi. Știi că n-a apărut din senin pe peretele apartamentului nostru și mai ales în camera în care a dormit Tomiță. Aștept să văd ce se întâmplă. Situația asta nu poate continua așa. Ceva trebuie să se întâmple. Și-n clipa aceea vreau să fiu aici..

Pink: Îmi vine să iau un baros și să dărâm peretele ăla. Poate că așa va dispărea pata asta nenorocită care nu vrea să se șteargă în niciun fel.

Genia: Îl dărâmi și ajungi în apartamentul vecinului.

(Își privește ceasul de la mână)

Stau de atâtea ore și o privesc, dar nu se vede nicio schimbare.

Pink: Mie mi se pare că s-a mai închis la culoare.

Genia: N-are cum.

Pink: Mie așa mi se pare. Tu dacă stai aici și o privești continuu nu sesizezi schimbarea.

Genia: Nu pricep de ce nu-i dau de capăt. Ai chemat specialiști de tot felul, de toate națiile ca s-o vadă și să ne dea un verdict. Niciunul n-a reușit să deslușească misterul acestei pete violet. Cum de a apărut aici? Ce fel de pată este? De ce apare mereu după ce o acoperim cu var sau vopsea? Și mai ales nu e netedă. Are niște asperități ciudate. Când este pufoasă ca un covor de iarbă, când este netedă ca sticla...

Pink: Au luat probe de pe perete...

Genia (brutal): Și rezultatele sunt aceleași.

Pink: Ceva ne-au spus totuși.

Genia: Ne-a spus pe naiba! Când nu ai ceva palpabil dai vine pe mucegai. Ce altceva ar putea să apară pe peretele unui apartament de bloc? Mucegai! Dar culoarea este alta decât la mucegaiul obișnuit. Violet. Mucegai violet. Cine a mai văzut așa ceva?

Pink: Evident că specialiștii sunt și ei contrariați...

Genia: Și de ce apare doar la noi, în apartamentul nostru? M-am interesat printre vecini. Dintre atâtea apartamente care sunt pe scara blocului nostru numai la noi apare așa ceva. Ce legătură ar putea fi între pata asta violet și noi? Nu ți-ai pus întrebarea asta?

Pink: Normal că mi-am pus-o.

Genia: Și?

Pink: Specialiștii spun că e un fel de mucegai...

Genia (ironică): Mucegai violet!

Pink: De ce nu? Natura este extrem de surprinzătoare... Altfel nu au avut cum să o numească.

Toți au fost de acord că n-au mai întâlnit așa ceva până acum. Au încercat tot felul de analize, fără niciun rezultat. Ba au trimis și la două laboratoare din străinătate și acum așteaptă rezultatele și de la ei. Ne-au cerut voie ca s-o studieze mai îndeaproape, dar n-au fost de acord ca să fie prezenți tot timpul aici.

Genia: Cum să fiu de acord? Asta e camera lui Tomiță și a lui va rămâne până când... Până când se va întâmpla ceva neobișnuit. Sunt sigură de asta. Au vrut să aducă tot felul de aparate ciudate și asta nu mi-a plăcut. Am avut senzația că vor să-mi fure esențial din viața mea și a lui Tomiță.

(Pentru sine)

Am răzuit-o, am acoperit-o de nu știu câte ori cu tot felul de varuri și vopsele. Nimic. Pata violet apare a doua zi.

Pink: Genia!

Genia: Da.

Pink: Hai să ne mutăm din apartamentul ăsta. Îl vindem și ne cumpărăm altul. M-am săturat de tot ce se întâmplă aici. Sunt clipe în care îmi vine s-o iau razna.

Genia: Nu plecăm de aici până ce nu deslușim ce se întâmplă în camera asta. În camera în care a trăit Tomiță atâția ani! Sunt sigură că pata asta violet n-a apărut întâmplător aici.

Sunt sigură că are o legătură cu moartea băiatului nostru.

Pink (strigă): Genia!

Genia (ca trezită din somn): Ce este?

Pink: Am convenit că poți să stai în camera asta, dar să... să nu mai vorbim despre moartea lui Tomiță. Trebuie să mergem mai departe. Viața nu se oprește aici.

Genia: Eu cred că în camera asta continuă o altfel de viață a lui Tomiță.

Pink: Ce vorbe mai sunt și astea? Ce-ți trece prin cap, femeie?! Revino la realitate!

Genia: Că încalc sau nu consemnul tot ceea ce se întâmplă aici are legătură cu Tomiță.

Pink (bufnește isteric): Nu mai pot... Nu mai pot! Trebuie să ne oprim cu felul ăsta de a trăi!

(Iese în fugă)

Genia (strigă după el): Pink!... Pink!... Unde fuși?

(Vorbește pentru ea)

Vorbim sau nu despre Tomiță lucrurile trebuie să se schimbe. În ce fel nu știu. Dar sigur se va întâmpla ceva care să clarifice totul.

(Îndărătnică)

Știu că lucrurile nu mai pot continua așa. Camera asta ascunde un secret. Un secret despre Tomiță. Vreau să știu ce este! Ce se întâmplă aici! Dacă este un mesaj de la Tomiță? Trebuie să știu ce vrea să ne transmită.

(Termină de băut cafeaua apoi se ridică din fotoliu și se apropie de ușă în momentul în care aceasta se deschide și apare Pink cu o farfurioară în mână pe care sunt câteva sendvișuri)

Pink: Ți-am adus niște sendvișuri cu salată verde și roșii tăiate felii... Cum îți place ție...

Genia: Ți-am spus că nu-mi este foame. Când

văd mâncare îmi vine să vomit. Ia-le din fața mea!

Pink: Dumnezeu, tu chiar te-ai îmbolnăvit! Cum să ai o asemenea senzație?

Genia: Nici Tomiță nu era bolnav, dar îl forțai să mănânce. Și dacă n-o făcea îl loveai cu palma peste față. Am tăcut de fiecare dată. Din lașitate? Nu vroiam să te contrazic de față cu el.

Dar acum nu mai pot...

Pink: Un copil trebuie să mănânce la ore fixe și cât mai mult. E în creștere și are nevoie de energie ca să se dezvolte. Și energia o ia doar din mâncare. E simplu ca bună ziua! Destul cât am suferit eu în copilărie de foame! Erau nopți în care mă culcam flămând. Îmi rodeam încheieturile de la falangele mâinilor și toți credeau că sunt bolnav. Dar mie mi-era foame.

Genia (*se apropie de fereastră*): Vino să-ți arăt ceva.

Pink (*se apropie de ea*): Ce este?

Genia: Privește spre banca din fața blocului nostru.

Pink: Privesc. Ce trebuie să văd?

Genia: Ce vezi?

Pink (*încurcat*): Păi, pare să fie o fată care se odihnește pe o bancă.

Genia: Nu pare ci sigur este o fată. Fata asta de o lună de zile, vine zilnic și se așază pe banca din fața blocului nostru și nu face nimic. Doar privește spre ferestrele noastre.

Pink: Ești sigură că privește spre ferestrele noastre?

Genia: Da. La început nu i-am dat importanță. Pe urmă mi-am adus aminte că am văzut-o și la înmormântarea lui Tomiță.

Pink: Ești sigură?

Genia: Da.

Pink: Mă duc să văd ce este cu ea.

Genia: Pink! Nu te duce! Las-o în pace!

Pink: De ce să nu mă duc?

Genia: Pentru că... pentru că mi-e teamă...

Pink: Ei, asta-i! Cum să-ți fie teamă de o fată?

Genia: Mi-e teamă de orice ce este necunoscut. Așa cum mi-e teamă de pata asta violet.

Pink: Atunci nu mai sta aici.

Genia: Nu se poate. Trebuie să văd ce se întâmplă în camera lui Tomiță! Pata asta n-a apărut din întâmplare aici. Ea reprezintă ceva!

Pink: Am mai vorbit despre asta și n-am ajuns la nicio concluzie... Mai rău, ne-am încurcat în tot felul

de presupuneri fără un fundament solid... Mă duc să văd ce este cu fata de pe bancă.

Genia: Vezi cum vorbești cu ea. Bănuiesc că este o prietenă de-a lui Tomiță.

(*Șoptit*)

Poate că suferă și ea.

Pink: O să vedem.

(*Iese*)

Genia (*privește pe fereastră*): N-o speria, Pink! Fii calm... Ce face fata?... Plânge? De ce plânge? Pink! Ce i-ai zis?

(*În șoptă aproape*)

O ia pe după umeri și... vine aici!...

(*Își trece mâinile peste față, încearcă să se aranjeze cât de cât. Ușa se deschide și apare Pink însoțit de Neli, o tânără de 17 ani, palidă, se vede suferința pe chipul ei*)

Pink: Genia dă-mi voie să ți-o prezint pe Neli, prietena lui Tomiță...

Genia (*înduioșată*): Prietena lui... Am bănuț eu ceva. Faptul că vii în fiecare zi și stai pe banca aceea... Acum te recunosc... Ești fata din fotografii... Vino să te îmbrățișez!

(*Se duce spre ea și o îmbrățișează. Neli plânge cu hohote. Genia îi șterge lacrimile*)

Nu mai plânge... Ați fost colegi de clasă?

Neli (*pierdută*): Da.

Genia: Te-am văzut și la înmormântarea lui Tomiță. Am vrut să stau de vorbă cu tine, dar ai dispărut imediat după...

Neli: N-am mai putut suporta. N-am vrut să fiu văzută când plângeam.

Genia: Of, fata mea!

(*Neli plânge și mai tare*)

Gata, nu mai plânge. Îți face rău. Vrei să mă vezi și pe mine plângând?

Neli (*clatină din cap, își suflă nasul într-o batis-tă*): Ce-ați făcut cu lucrurile lui?

Pink (*surprins*): Le-am dus la depozitul nostru de la subsol. Vrei ceva de acolo?

Neli: Da. Fotografiiile noastre...

Pink (*și mai surprins*): Fotografii?

Genia: Știu care... Fotografiiile nu le-am dus acolo. Sunt în sufragerie. Le aduc imediat...

(*Iese spre uimirea lui Pink care nu știe ce să spună. Neli se apropie de pata violet. O mângâie și parcă pata se mișcă*)

Neli: De când este aici?

Pink: Nu știm cu exactitate. Ne-am trezit într-o

dimineață cu ea, pe perete.

(Neli își pune fruntea pe pata violet și imediat se întâmplă ceva ciudat. O zguduitură. Neli scoate un țipăt ușor și o dâră de sânge curge pe peretele violet și pe fruntea lui Neli care încearcă să se șteargă cu palma, dar mai rău întinde sângele pe față)

Genia (revine cu un teanc de fotografii. Se oprește când o vede pe Neli plină de sânge): Neli!

Ce-ai pățit? Ce s-a întâmplat? Pink! Ce s-a întâmplat?

Pink: Nu știu ce să-ți spun! S-a apropiat de pata violet și și-a sprijinit fruntea de ea. Pe urmă s-a zguduit ceva!

Genia: Ce vorbești acolo, Pink? Ce zguduitură să se producă? Eu de ce nu am simțit-o?

Pink: Nu știu, dar eu așa am simțit. Neli a țipat, am intrat în panică când am văzut sângele pe fruntea ei...

Genia: Stai să te șterg eu.

(Scoate o batistă din buzunar și șterge sângele de pe fața ei. Apoi încremenește cu privirile pe perete)

Știi ceva despre pata asta violet?

Neli (neagă prin clătinarea capului): Ce să știu?

Genia: Ceva care să ne scoată din misterul ei!

Neli: Nu știu nimic.

(Se vede că nu vrea să spună ce știe)

Genia: Astea sunt?

Neli (le ia și le răsfiră): Da. Sunt fotografiile noastre. Puteți să mi le dați?

Genia: Sigur că putem. Eu mai am destule. Dar să nu-ți faci rău. Uneori fotografiile ne țin viața în loc și tu ești tânără, trebuie să mergi mai departe...

Neli (brusc lucidă): Eu am făcut o greșală...

Genia: Ce fel de greșală?

(Neli tace și plânge)

Ce fel de greșală ai făcut?

Neli: Nu l-am înțeles cum trebuie pe Tomiță. Am râs de el când au râs și ceilalți și el s-a supărat. Am crezut că glumește, că vrea să mă impresioneze... Să ne impresioneze...

Genia (uimită): Glumă? Ce fel de glumă ați făcut?

(Neli nu răspunde și iese hohotind cu fotografiile în mână)

Genia (strigă după ea): Neli! Ce înseamnă pata asta violet?!... Să mai vii pe la noi!

(Către Pink care a rămas încrămenit)

Du-te după ea. N-o lăsa singură... Ce fel de glumă ați făcut cu Tomiță al meu?...

(Pink iese. Sună celularul. Genia iese și revine cu celularul la ureche, continuând conversația)

N-ai de ce să fii supărată. Necazul nu este al tău. Tu trăiește-ți viața așa cum știi tu. Cum te-a învățat mama noastră... Dar eu nu o blamez pe mama! Atâta a putut face pentru mine, atâta a făcut... Tu bucură-te că ți-a lăsat ție toată averea strânsă de ea.. Eu a trebuit să-i plătesc până la ultimul leu. Până și hârtia igienică i-am plătit-o! Așa că, fii sănătoasă și gata. Nu mai vreau să vorbesc despre ce s-a întâmplat.

(Închide celularul deschide ușa și-l aruncă în altă cameră)

N-am să înțeleg niciodată ce fel de soră îmi este. Atât de hrăpăreață, flămândă după bani, după avere. Îi seamănă mamei. Toată viața ei numai la avere i-a stat gândul. La pământ.

(Intră Pink)

Ai dus-o așa de repede?

Pink: Păi, locuiește în blocul de alături.

Genia: Da?!... Cum de n-am observat noi că băiatul nostru are o dragoste lângă noi...

Pink: Nu puteam vedea chiar totul... Hai să mănânci...

Genia: Nu vreau mâncare. Nu înțeleg de ce l-ai lovit atât de tare încât a fugit de acasă?

Pink: Cu toate că mi-am zis că n-o să vorbesc niciodată despre asta. Acum am s-o fac. L-am prins când se masturba.

Genia (interzisă): Tomiță... se masturba?... Și pentru așa ceva a trebuit să faci atâta scandal?

Să-l lovești pe băiatul meu? Tu, când ai fost ca el nu te-ai masturbat niciodată? Toți băieții o fac! De ce n-ar fi făcut-o și el? De ce n-ai stat de vorbă cu el, să-i explici cum vine asta? Orice tată stă de vorbă cu fiul său și-i explică felul în care evoluează și ce se întâmplă în organismul lui! Tu de ce n-ai făcut-o?

Pink: Nu m-am gândit că trebuie s-o fac. Încă l-am crezut prea mic ca să discut astfel de treburi cu el.

Genia: Prea mic ca să faci ceea ce a făcut!

Pink: Am făcut-o și eu, și m-a prins tata! Și m-a bătut de mi-a rupt oasele și n-am mai fugit pe străzi, n-am umblat ca un zezec de colo-colo. Am plâns în pumni și am răbdat. Când mi-a venit timpul am plecat de acasă în lume. Eram major, puteam să muncesc ca să-mi câștig existența! Și mi-am câștigat-o!

(Sună celularul aflat în altă cameră. Pink vrea să se ducă să răspundă)

Genia: Unde te duci?

Pink: Sună celularul. Celularul tău. Al meu e la

mine în buzunar.

Genia: Nu te duce. Precis este mama și n-am chef să mă cert și cu ea. Îmi ajung certurile cu Irona.

Pink: Dacă nu-i răspunzi o să vină încoace.

Genia: N-o să vină. O cunosc destul de bine. Are tabieturile ei din care nu iese niciodată. Nu va veni la noi ci se va duce la prietenele ei. Vor juca cărți, tabinet în special. Își vor ghici în cafea una la alta și vor bârfi despre toate întâmplările zilei, vor bea vin cu apă minerală și uite așa se va duce ziua.

(Tăcere câteva clipe)

Pink: Ce zici?

Genia: Ce să zic?

Pink: Mergem la restaurant? Doar noi doi. Acolo nu vom întâlni niciun cunoscut...

Genia: Încă nu pot. Nu pot pleca de aici.

Pink: Dar n-ai să stai veșnic aici cu ochii țintă pe pata aia violet? Într-o zi va trebui să dispară și ea și ne vom duce viața mai departe fără ca să intrăm în camera asta.

Genia: Știi ce mă gândesc?

Pink: Ce?

Genia: Pata asta violet a apărut după ce am scos lucrurile lui Tomiță și le-am depozitat la subsol. Cred că Tomiță a fost și este foarte supărat pe noi că i-am dus lucrurile acolo.

Pink: Nu, nu, nu! Nici să nu te gândești.

Genia: De unde știi la ce mă gândesc?

Pink: Te cunosc destul de bine. Douăzeci și doi de ani de când suntem împreună am avut timp să-mi dau seama ce fel de om ești.

Genia: Hai să vedem dacă după ce le aducem înapoi pata violet va mai fi tot aici.

Pink: Nu aducem niciun lucru înapoi. De altfel pe cele mai multe le-am dăruit unor oameni sărmani. Așa se procedează cu hainele rămase după ce ți-a murit cineva drag.

Genia (*șocată*): Ce-ai făcut? Ai dat lucrurile lui Tomiță la alții?

Pink: Am dat. Doar nu era să le las la subsol ca să le ronțăie șobolanii!

Genia: Fără să mă întreb și pe mine dacă sunt de acord cu asta?

Pink: În situația în care erai nu se putea discuta cu tine.

Genia (*plânge cu sughituri*): Cum ai putut să-i înstrăinezi hainele lui Tomiță? Cum ai putut, Pink? Cum te-a lăsat inima să le dai la alții?

(Brusc se aude un fel de bâzâit ciudat. Pink tres-

re și devine atent)

Pink: Taci un pic!

Genia: De ce să tac? Nici să plâng numai am voie? Vreau să-l plâng pe băiețelul meu drag!

Pink: Nu auzi nimic?

Genia (*devine și ea atentă*): Ce să aud?... Nu aud nimic!

(Bâzâitul se aude din nou, mai ciudat)

Pink: E un fel de bâzâit.

Genia: O fi de la vreun muscoi intrat aici.

Pink: Nu, asta nu-i bâzâit de muscoi... Vezi zburând pe aici vreun muscoi?

(Privește uluit pata violet de pe perete care se mișcă și ia diferite forme)

Pata!

Genia: Ce-i cu pata?

Pink: Privește! Se mișcă!

Genia (*privește uluită pata violet care continuă să se miște, șoptit*): Am zis eu că e ceva neclar cu ea. Că are o legătură cu Tomiță. Poate că e sufletul băiețelului meu, drag! Sigur că da! Vrea să ne spună ceva!

(Strigă)

Ce vrei să ne spui?

Pink (*și mai uluit*): Uită-te la forma ei!

Genia: Ce are forma? Nu-nțeleg ce spui.

Pink (*în panică*): Simt primejdia. Hai să ieșim de aici până ce nu e prea târziu. Nu înțeleg ce se întâmplă, dar e ceva nefiresc cu ea!

Genia: Nu plec nicăieri. Tu n-ai decât să pleci. Să fugi! Nu l-ai iubit niciodată pe Tomiță așa cum l-am iubit eu!

Pink (*strigă*): Genia, se va întâmpla o nenorocire!

Genia: Cea mai mare nenorocire a fost moartea lui Tomiță. Altceva mai îngrozitor nu se mai poate întâmpla.

Pink (*strigă disperat*): Genia!...

(Brusc, pata violet face explozie, dar este o explozie ciudată, o lumină violet acoperă scena fără flăcără și se fixează pe siluetele celor doi. Se aud strigăte confuze, frânturi de compoziții ciudate, motoare ambalate, fluierături etc)

sfârșit

MEDITAȚIA REGRESIVĂ: EMILIA AMARIEI

Cristian LIVESCU

CRITICA POEZIEI

„vă aud din miezul însingurării/ precum aud embrionii de grâu sub țărână”

Din garnitura autorilor de literatură originali din Borca, așezare de munte pe valea Bistriței, în nordul ținutului Neamț, garnitură al cărei protagonist este regretatul poet Aurel Dumitrașcu (1955-1990), devenit legendă a locului, unul din liderii de rezistență ai generației optzeciste, face parte Emilia Amariei (n. 24 sept.1959, sat Sabasa), prezență discretă în lumea scrisului, cu două tresăriri de orgoliu distanțate în timp, care i-au scos creația din anonim. După absolvirea liceului, de la vârsta de 20 de ani, prin căsătorie, trăiește în Ardeal, în județul Mureș, satul Idicel, comuna Brâncovenești. A publicat primele poezii în revista „Flacăra”, la rubrica Atelier literar, a lui Geo Dumitrescu, în vara anului 1983. În corespondența lui Aurel Dumitrașcu, într-o scrisoare datată 21 iulie 1983, acesta îi remarcă debutul și o îndemna să continue: „Îți voi vorbi curat și chiar te rog să mă consideri prietenul tău dezinteresat! Păstrez exemplarul din „Flacăra” (în care ți s-a publicat poezia *Nu ne mai vrea pământul*) dacă-l dorești. Bucuria mea pentru orice victorie a ta, rămâne intactă. Îți doresc liniște și încredere! Ai grijă de tine și de sufletul tău!” E mărturia unei prietenii tainice, care a durat până la dispariția prematură a poetului. Poezia amintită, cu stihuri tăioase, avea să aibă succes pe muzică folk („Vulgarii cerșetori mereu cerșesc./ Ei ne cunosc. O, suflete blazate./ O mână de întind, ne cuceresc!/ Le dăm și bani, și țel, și demnitate”). Apoi alte câteva poezii i-au apărut în revista „Transilvania” și în ziarul

„Cuvântul”, iar în țară a primit mai multe premii. Cu asta s-a pus punct perioadei avântate a începuturilor. În mai mulți ani, după aceea, a lucrat în străinătate, cunoscând dificultățile traiului printre străini.

În spațiul liric, Emilia Amariei a fost reomologată cu întârziere, din cauza ezitărilor cu debutul în volum – produs abia în 2014, cu *Nu ne mai vrea pământul*, poezii (Editura Nico, Târgu Mureș), marcând o a doua tresărire de orgoliu, la 55 de ani. Incisivă, cu pasaje învăpăiate, în registru social, amintind adesea de Adrian Păunescu, cartea actualizează poemele rebele de junețe și – în accepția autoarei – „cuprinde poezii pline de miez și râni. Nu-mi propun ceva, nu vreau să demonstrez nimic prin ceea ce scriu. Nu e decât o stare de emoție și revoltă ce bântuie zilele mele, modul meu de a mă dărui fără limite, cu toată transparența trăirilor spontane, nealterate de tipare.” Tema zădărniceii, a timpului care erodează nemilos mersul lumii, din acest motiv totul fiindu-ne ostil, totul fiindu-ne potrivnic, în voia răului universal, se vedește mereu actuală. Întoarcerea acasă cunoaște de aceea oprelești nebănuite: „Deschide, tată, poarta, am venit acasă/ Și-un lacăt pus culanțuri să intru nu mă lasă,/ Deschide, mamă, ușa, am înghețat de frig!/ Nu mă aude nimeni? Nu auziți cum strig?// Chiar ușile au lacăt, sunt zăvorâte toate/ E-o liniște de piatră și un miros de moarte./ A coborât pustiul prin curte, prin livezi./ Iar peste tot trecutul s-au așternut zăpezi.” (*Deschide, tată, poarta...*) În verva stihuirii, dominant rămâne spectacolul deșertăciunii: „Bătrâni și triști ne ducem suferind,/ Căci v-am lăsat doar moartea moștenire./ Din tot ce-a fost pe lumea asta sfânt,

Nu v-am păstrat nici partea de iubire.// Chiar și pe Dumnezeu vi l-am furat/ Și-n locul Lui v-am dăruit durere./ Copiii noștri dragi v-am condamnat/ Să moșteniți tot iadul în tăcere.// Se joacă numai drame peste tot,/ Pe scena unei lumi debusolate,/ Tristețea nu-și găsește antidot;/ Murim tăcuți în sălile de teatre.” (Se joacă numai drame peste tot) De cursă lungă este sentimentul marcant al sorgintei, al rădăcinilor vii din raiul natal: „Măntoarcă dorul ne-ncetat, acasă./ Eu sufletul acolo l-am uitat/ Aud cum curge apa răcătoasă/ Și cerbii trec prin mine la iernat.// Mă duc peste poienile găsite/ Ca și mirese-n flori de mușetel/ Aud chiar cum bat caii din copite/ Până vibrează colțul meu de cer.” (Acasă veșnicia-i mai frumoasă)

„devin iarbă și frunză.../ și mă cutremur pe ramuri”

Volumul următor *Datori cu o țară* (Liric Graph, Buzău, 2017), se deschide cu un poem tulburător, al durerilor înăbușite și revoltei reprimată: „Bat cuie... cât pe muchii, cât pe lângă./ Am unghii violet și răni pe mâini./ Și uneori, mă doare partea stângă/ Cu drept asupra bieteii mele pâini.// Bat cuie ruginite-n gardul putred/ Al unui timp trecut, dar ne-ncheiat./ Bat cuie în prezentul tot mai șubred -/ Cu mersu-mpleticit și-ncovoiat.// Bat cuie-n toate, până la scânteie./ Și-ndur scrâșnind acutele dureri./ Oricum, am cam uitat să fiu femeie./ Trudind peste puținele-mi puteri.// Bat cuie, dar cu gândul sunt departe./ Trăind povești din timpuri de demult./ Și mă ascund în filele de carte -/ De după ele, sufletu-mi ascult.// Bat cuie-n basme, le agăț în grindă/ Și cad, mă scurg de vlagă în pământ./ Boabe fierbinți încep să se desprindă/ Și-mi curg peste genunchii tremurând.// Bat cuie-n cer-să leg de veșnicie/ Tărâmul nesfârșitei suferinți./ Bat cuie în tăceri și-n nebunie/ Și-i răstignesc în versul meu pe sfinți...” (Bat cuie...) Convinge franchețea discursului, monologul sincer, de surghiun cufundat în dramatismul unei imense neliniști. Interesant că versuri provenind din altă epocă, cu alte determinări, spaime și decepții, capătă ecouri favorabile în anii noii democrații, când lumea părea că și-a schimbat cursul: „Aud și-n somn betoanele scrâșnind./

Privesc cu jale mâinile-mi zdrobite./ Pământul sub cazmale tremurând/ Prin gropi adânci sau șanțuri nesfârșite.// Mi-i praful prin toți porii năvălit/ Și greutatea pietrelor m-apasă./ Mă-nțeapă fier-betonul la privit/ Și-mi bombăne baroasele prin casă.// Mi s-a umplut grădina de scaieți./ De holbură, de spini și pălămidă./ Mă sperie aceste dimineți/ Și viața cu iluzia-i perfidă.// Din care se aude iar și iar/ Icnind, o betonieră ruginită/ Și roaba ce se umple cu mortar./ Iar mintea-mi este tot mai obsesivă.// De răcnetul tractoarelor din jur./ Al drujbelor ce, fără noimă, taie./ Avem numai betoane împrejur/ Și-n loc de pace, multă hărmălaie...” (Betoane).

Au urmat alte apariții în reviste, dar și câteva volume de poezie și proză: *Sunt dragoste de patria mea*, versuri (Vatra Veche, Târgu Mureș, 2018), *Scrisorile destinului*, proză scurtă (Vatra Veche, 2018), *Moire și îngeri*, poeme (Vatra Veche, 2018), *Flavia*, roman (Vatra Veche, I, II – 2020); III – *Poarta spre veșnicie* (Ed. Irizor, Onești, 2021), însumând vreo o mie de pagini; *Cuvinte de leac și Avatare*, versuri (ambele titluri la Irizor, 2022). În poeziile compuse recent, regimul expresiv se schimbă, după mai bine de două decenii de tăcere. Emilia Amariei își versifică existența, considerând-o lipsită de noroc, chiar din ursită, amarnic „pălmuită” de destin, și numai datorită îngerilor, care i-au deschis calea spre cuvânt, spre confesiune lirică, avea să-și găsească menirea: „Eu sufăr de tristețe prin ursire;/ Trei moire mi-au cobit la căpătâi./ Mi-au descântat cu praf de părăsire/ Și-n băi amare m-au scăldat întâi...// Nu le-au zvârlit bănuți să le îmbune./ Și nici colac de grâu în trei sucit./ De-aceea ursitoarele nebune/ De doruri și de patimi m-au ursit.// Au alungat din calea mea iubirea./ Iar liniștea mi-au rupt-o în bucăți./ M-au blestemat să nu-mi găsesc menirea./ Dreptatea s-o primesc prin judecăți.// Dar îngerii, văzând greul menirii./ Cu aripelente-nse m-au cuprins./ Mi-au pus în mână pana nemuririi./ Cu-albastrul din poeme m-au încins...” (Moire și îngeri) De aici provine interesul pentru cuvânt, care – pus la încercare prin poezie – alungă, dislocă singurătatea, curmă pustiul: „Numai voi, cuvintelor./ voi mi-ați înseninant cerul după

furtună,/ mi-ați tăjat cărare prin stânci,/ iar munții care-mi stăteau pe umeri/ i-ați coborât,/ apoi m-ați ridicat în piscuri/ ca pe o izbândă a poemului împotriva morții.” (*Izbânda poemului*) Cuvântul înseamnă chiar viața lumii, după cum scrisul semnifică iubire, sacrificiu, dezlegând taina comunicării: „Nici când nu m-am temut de vreo pedeapsă,/ Mi-am încarnat cuvântul deseori,/ Căci între ei și voi eu sunt sinapsă/ Și lacrimă, și zâmbet... uneori.// Sunt mesager al unei generații,/ Cu rădăcini adânci în alte vremi,/ Cățând o armonie-ntre vibrații/ Spre pacea chinuților extremi...” (*Cuvinte*).

„îmi ning pe suflet/ iernile copilăriei...”

Admiratoare a spiritului optzecist, subversiv și pasionat de cotidian, remarcând chiar că a fost „pe frontul generației optzeciste”, Emilia Amariei e însă departe de a-i călca pe urme. Ea are o altă încărcătură afectivă, o altă vibrație lăuntrică: preferă recitativul direct, tranșant, frust, fără podoabe de imagine, se declară „vindecată de patimi”, „dezbrăcată de anii tinereții”, „armonizată în deplinul tot”, cu „inima demult împietrită”. Cuvintele nu sunt pentru ea material de spectacol textualist, de atestare a poemului, ci ele astâmpără foamea de real („Cuvinte, hrana lumii flămânzite...”, *Umbre*) sau vindecă, tămăduiesc, salvează sufletul de la sufocare și năduf: „Pe rafturile goale umblă molii,/ În praful de pe suflet mă sufoc,/ Și oricât aș vrea, nu-i dau de capăt bolii,/ N-am flăcări îndeajuns ca să-i dau foc.// Ce pușcării m-ar mai putea închide/ Sau ce sentințe m-ar putea răni./ Când poarta către cer nu se deschide,/ Iar corbii prind din mine a se hrăni,// Așa îmi fac de lungă vreme veacul:/ Însingurarea-n suflet mi-a pătruns,/ Cuvintele-mi presară-n versuri leacul./ Dar frigurile vieții m-au ajuns” (*Cuvinte de leac*). Nutrește regretul că nu a ținut pasul cu mersul poeziei, cu colegii de serie și vine cu o solicitare stranie; „Cer azil poetic/ Unei generații/ Din care exclusă sfârșesc...” (*Azil poetic*). Cota emisiei reflexive crește, cu frânturi insurgent-sarcastice („În iadurile seci, venusiene,/ Cu izuri de pucioasă și de leș...”; „Gunoaiele bipede stau în frunte...”, *Manifest*; „Mă ia un vârtej din matricea străbună/

Și-așa aș striga să cutremur pământul”, „Mă ia nepăsarea reptilelor oarbe”, *Vortex*) sau cu insule de sclipiri expresive, de felul: „mai grea decât spaima e moartea”, „minciuni secerând generații”, „vise aptere”, „nor de suflete sihastre”, „dar n-aș mai fi decât un urlet/ de lup”, „câinii timpului mă latră”, „dau iama ierni prin gândul meu”, „când mi-e dor, mă dor rădăcinile”, „poetii își clădesc împărăție”, „verdele din gânduri”, „câinii sorții-n depărtări lătrău” etc.

Că a străbătut mai multe vârste creatoare și tot atâtea făpturi vii stau înșirate în timp, „înhamate la carul revoltei”, dă seama „meditația regresivă” din volumul *Avatare*, unul de maturitate, în care neomodernismul e învinuit mai la fiecare pagină că „își taie rădăcinile și/ va muri de hemoragia negării”. E un fel de a fi de veghe „distilând esența unei generații confuze”, sau de a vorbi despre „omul disprețuit”, avatar rătăcit care își caută neobosit originea: „Este momentul în care/ mă transform în lup eteric./ Încă o noapte înghețată,/ o noapte de beton,/ un timp crud...// Cuvintele se scufundă în tăceri,/ împrejur ființele/ se așează pe iarba înțelepciunii.../ Străbat cu ușurință/ calea umbrelor până la/ cuibul luminii pure/ apoi, expulzat din propriul corp/ îmi privesc cu detașare/ avatarele” (*Avatare*). Un noian de argumente vine să arate amenințarea cu pustiirea și alienația lumii: „s-a dus frumusețea din inima lumii”, „miezul cuvintelor nu te mai simte în aripi”, „hai, nebulie, sparge zidurile”, „satul e plin de arbori uscați și case părăsite”, „tăcerea nu mai transmite nimic”, „de-atâta trădare ierbii/ îi este teamă de soare”, „plesnesc chingile minții”, „otrava cuvintelor/ poate doborî stele”, „topind în cuvinte întuneric”... Dăm și peste câteva pasaje care dau târcoale vag textualismului: „...poemul pe jumătate gol,/ se ținea cu literele de cer/ în pânțele cuvintelor-fecioare/ zămisbind îngeri” (*Zămisbind îngeri*); sau: „poemul dă cu mine de toate stelele/ pornește furtuni, îmi răsare soarele” (*Cartea mea de identitate*) Obositoare până la plictis sunt unele reflecții fade, scăpări de condei naive, cum ar fi cele despre „filonul din cosmicul dans” (?), „interferențele timpului”, „camerele curbilunii” (!?), „buncărele minții”, „betoanele timpului”, „ener-

gia muzelor djstorsionate de timp” (?), „măduva energetică” sau „trecători catatonici” O cenzură pentru enunțuri nepotrivite e totdeauna binevenită. Un poem antologic, de o stranie melancolie confirmă cota ridicată pe care autoarea o poate atinge atunci când își respectă proiectul preferat, al colindării obârșiiilor: „pe o bucată de gând îmi sprijin/ mintea invadată de implanturi străine/ mă tot agăț de rădăcini cu puterea sângelui/ (năpădit totuși de niște globule ciudate)// simt frigul din măduva cuvintelor/ și caut o rază, măcar una, să-mi împrumute/ focul sau cremenea obârșiiilor sale/ să mă aprind cu ultimele puteri și să ard/ să reciclez întunericul fără de care/ lumina nu ar mai fi cu puțință// uneori îmi cresc ramuri dar vin tăietorii de vise/ defrișează și fluieră a pustiu/ eu îmi vindec de fiecare dată rănilor/ cu leacuri ascunse în litere îmi ung și tot ung/sufletul plin de cicatrice// o alifie, un leac amar extras/ din înfrângeri și victorii/ așa este versul meu, care caută bucuria/ printre inciziile ghearelor de vulturi/ accept lecția și, în timp ce păsări de pradă/ se înfruptă din mine ca dintr-un praznic/ poemul le fură aripile și învață să zboare” (*Uneori îmi cresc ramuri*).

Emilia Amariei își are timbrul cel mai reușit în poetica regresivă a izvodirii, a recuperării meleagului de proveniență. Altfel spus, are cultul eredității.

„prin ochii minții, Borcă, te prelingi.../ cu raiul tău în suflet mă atingi”

În primele pagini ale romanului (în bună măsură autoreferențial) *Flavia* intuim în personajul Alex imaginea poetului Aurel Dumitrașcu, așa cum se lăsa admirată până la seducție de o tânără din Borca lui natală. Fragmentul poate conta ca o mărturie de istorie literară, din anul 1983: „Palid și puțin pistruiat, cu nasul în vânt, ochii albaștri și dinții perfecți, acoperiți cu două buze frumos conturate, Alex părea o frumusețe nepământeană. Zâmbetul lui angelic descoperea dinții mărunți, ca niște perle. De acel zâmbet se îndrăgostise Flavia. Se simțea atrasă de misterul care-l învăluia, de alura lui, de mersul săltat, de pletele fluturânde, de vocea lui caldă. Mănuirea cuvintelor îi lega la nivel spiritual... El era visul

fetelor din acea generație, scriitorul publicat în toate revistele de prestigiu ale acelor timpuri”.

Dialogul dintre cei doi, dacă așa s-o fi întâmplat, aduce alte câteva detalii demne de atenție: „– Alex, nu ți-am cerut explicații! – Nu... dar vreau să vorbim despre asta! Eu nu aparțin nimănui și nimeni nu-mi aparține. Iubirea este o formă de libertate pentru mine. Nu mă pot dărui total cuiva, eu iubesc iubirea! Iubesc orice femeie care face parte din viața mea. – Uf! Ce discurs! Viața ta e o adevărată filozofie bazată pe suferința altora! Puteai să mă avertizezi, puteai să-mi spui să nu mă îndrăgostesc de tine... – Ești fantastică! Nu mi-aș fi imaginat că poți fi ca ei! În ce mă privește, iubirea nu exclude libertatea și invers. – Ca ei, spui? Nu te-am căutat, nu te-am sufocat, nu ți-am cerut nimic decât puțină sinceritate. Am trăit un mit cu un înger, te-am idolatrizat, pentru mine ai însemnat ceva! Sau ai uitat că acum câteva zile mă duceai de mână, prin centru? Că exploram împreună inefabilul? Mi-e rușine de oameni acum... M-am ridicat prea sus? Poate, – E complicat, Flavia. Lucrurile astea pe mine mă sufocă. Și apoi tu îmi spui că ți-a fost rușine. De cine? Ți raportezi viața la ceilalți? Contează așa de mult opinia publică? Da, am fost cu o fată din București, zilele acestea. Poate săptămâna viitoare vine alta, din Iași. Nu cumva crezi că-ți voi da socoteală pentru ceea ce faci!? – Nu, nici vorbă! Acum nu mai cred nimic... – Pe tine te doare mândria cel mai mult, eu așa cred. Ego-ul nu te lasă să pici pe locul doi. Pentru tine probabil e un fel de concurs. – Alex, mă jignești! Pui sare pe rănilor mele. Te rog să pleci. Am înțeles, pentru tine fetele sunt doar popasuri...” Mai departe, Alex devine un personaj lăsat în voia ficțiunii pasionale, ca animator cultural, prieten și răzvrătit totodată cu (față de) oficialitățile comuniste! Aurel Dumitrașcu, ajuns personaj de roman demimonden...

Întrebată într-un interviu despre tematica romanului său *Flavia*, Emilia Amariei a răspuns că în el e vorba de „trăinicia unei iubiri greu încercate și a prieteniei adevărate”.

THE INCREDIBLE VASTITY OF THE END JUST BEGINS

Constantin DRAM

CRITICA PROZEI

Încep cu o întrebare legitimă: cât este și cât nu este postmodern romanul scris de Dan Petru Cristea? Sau, pentru cronicar... mai este pertinentă o asemenea întrebare în fața acestui text (*Toate prezenturile ei*, Editura Junimea, 2023)? Un cititor exersat ar putea spune, fără să exagereze, că romanele de un anume gen sunt făcute să aibă și intersecții ce țin de o grilă postmodernistă. Suntem într-o etapă a lecturilor acumulate și decantate care pot genera texte specifice, ducînd cu gîndul și la puncte de plecare asumate, mai cu seamă că este tentantă și reconfortantă ideea textului uriaș care se rotunjește mereu într-o nesfîrșită aventură culturală. S-au mai scris romane în care computerul joacă roluri tot mai importante: e suficient să ne amintim de „personajul” Abulafia din *Pendulul lui Foucault*, text enciclopedic în care găsim elemente ce țin de istorie, cultură, polițier, ezoteric și o aventură foarte ingenios desfășurată pe parcursul celor 10 părți, fiecare dintre acestea fiind reprezentată de cîte un sefirot. Dan Petru Cristea își concepe textul în 21 de capitole, titlurile acestora pendulînd între o sinteză clasică a conținutului, formulări sugestive anunțînd ce urmează să se petreacă sau enunțuri rezumative grave: *Mai erau trei zile pînă la plecare*, *Pentru că în sferturi de calice*, *Doi munți și o depresiune se mișcă*, *Dar brațul ei îl strînge Spătarul*, *Jungherul zburase smucit și oblic*, *Gîndul care încă nu e cuvînt*, *Muzica e în instrument*, *asa cum furtuna corabia a inventat-o*, *Posturile miezului de noapte*, *N-o lăsasem să mă ducă la aeroport* ș.a. Dar dincolo de posibile apropieri/ distanțări inerente, cartea de față merită multe comentarii, așa cum vom încerca în cele ce urmează. Sunt

multe nuclee care pot determina un anume tip de lectură: mister, fantastic, eros, istorie, cărturar/ reconstituire/ avatar, bibliotecă/ cărți/ scrisori/ texte/ computer, programe, lingvistică, semiotică ... Cea mai „unificatoare” pistă e aceea care trimite spre istoria reală din jurul lui Nicolae Spătarul, cunoscut drept Spafaryev într-un Orient care începe cu Rusia. Povestea cărturarului demnitar scurttat de nas de către un domnitor prevăzător și neiertător e cunoscută, nu însă întru totul, așa cum îl redescoperim în text pe cel care a scris inclusiv un faimos *Enchiridion sive Stella orientalis Occidentali splendens* (în traducere *Manual sau steaua răsăritului luminînd apusul*), apărut la Paris în 1667. Personajul- narator al romanului spune, în acest sens: „oricine știe azi că Spătarul a scris *Enchiridionul* la invitația lui Simon Arnould, cînd acesta nu era încă marchiz de Pomponne, în casa acestuia din Stockholm. Ne putem imagina discuțiile ce s-au purtat între cei doi bărbați, care atingeau credința, pericolul protestant, iluminarea pe care o putea aduce un cunoscător în ale Bisericii Orientale, care mai tîrziu se va numi Ortodoxă, din care protestanții își trăgeau argumentele” (p. 179). Din zilele noastre, spre acel trecut, pleacă felurite căi de reconstituire, în mod deosebit cele ale unui tînăr istoric, Daniela, personaj care dispare tragic în finalul cărții: „Un grav accident de circulație pe autostrada Venezia-Florența. Strada udă, mașini de poliție și salvări cu girofarurile rotindu-se, lume agitată. Patru mașini au fost prinse într-un ambuteiaj. Sunt mai mulți răniți și două victime. Imaginea coboară pe un detaliu, un obiect aruncat la cîteva metri de o mașină răniți și două victime. Imaginea coboară pe un detaliu, un obiect aruncat la cîteva metri de o mașină răsturnată. Coperta albă e pătată de

sînge, dar pe ea se recunoaște *Studio di ricostruzione psicologica su Nicholaus Milescu Spatarius...*” Prins întru totul în această aventură este și Petru, profesor, informatician, pasionat de lingvistică și nu numai, trăitor în urbea Iașilor, cu toate ale ei: Universitatea, Bibliotecile, studenți, cercetători, prietena Gabi...

De aici, intrăm în textura, trama, nodurile și semnificațiile unui roman incitant, seducător de multe ori, provocator așa cum pot să o facă doar romanele în care aventura e susținută cultural, lăsînd loc unui potențial cîmp al imprevizibilului, așa cum îi stă bine unei asemenea alcătuirii cărturărești. Că avem de a face cu un autor dintr-o stirpe aleasă, e vizibil din oricare parte am privi romanul, pornind de la titlul care, dincolo de trimiterile spre jocurile temporalității, trebuie văzut ca un elogiu complet adus erosului: istoria de iubire dintre Daniela și Petru se interferează, tulburător, cu acelea trăite de Spătar, culminînd cu imixtiunea acestuia într-un veac necunoscut de el, cel al lumii moderne, adăugînd o ambiguitate bine elaborată a relației dintre cei doi actanți moderni.

Povestea despre Spătar (sau/ și despre cei doi îndrăgostiți din prezentul narațiunii prinși într-o iubire neobișnuită) poate fi decodată după mai multe coduri, această particularitate devenind un atu evident al romanului. O pistă oferită poate fi aceea pe care o indică următoarele rînduri: „...mai multe manuscrise olografe milesciene au fost recuperate de Daniela cît și de programul care continua să ruleze zi și noapte, scotocind neștiut de nimeni prin arhive electronice, fiecare ridicînd o mică perdea de pe realitatea acelei epoci, ceea ce urmează acum, ca și pînă acum, fiind o reconstituire, mai mult din memorie, a lucrurilor istorisite de Spătar în *Jurnal* sau reconstituite din diverse fragmente de scrisori” (p. 179). Dar o asemenea faptă presupunea riscuri nebănuite, așa cum știm din multe romane care cultivă stilul narațiunii alerte, în care mereu se petrec lucruri care te țin cu sufletul la gură și asupra cărora un bun narator știe să insiste; în bună tradiție a literaturii postmoderniste, evenimentele sunt prezentate într-o continuă apropiere de un real cognoscibil, adjucecat de indicii evidente, precum nota de subsol de la pagi-

na 72 și paragraful adiacent acesteia: „M-am dus atunci la cele două biblioteci reprezentative din Iași, cea a Filialei Academiei și Biblioteca Centrală Universitară, interesîndu-mă dacă au în posesie manuscrise milesciene, chiar și în ediții anastatice sau fotografice. Am găsit o colecție de manuscrise vechi, în care două erau ale lui Milescu. Am pozat cu telefonul toată colecția, vreo șaptezeci de pagini, le-am transferat în computer și le-am dat programului ca set de compara-re. Celălalt set de date de intrare erau cele 20 de imagini de pagini de manuscrise ale Spătarului Milescu trimise de Daniela. Trebuia să văd cîte din cele 20 de pagini reușea programul să le atribuie altui autor și cîte să rămînă fără pereche. Era 4 dimineața cînd am sunat-o pe Daniela. Ca un nemernic! *Ca un disperat care se grăbea să o trimită în altă lume, să mi-o ia de lîngă mine, să mi-o alunge pentru totdeauna...*” (s.n., p. 72-73). Remarcăm aici o particularitate stilistică manifestă și în alte pagini ale romanului, o frîntură de sens și topică, prin care naratorului-personaj îi este asociat un al doilea actant, cel responsabil de executarea gestului cu consecințe nebănuite din final.

Pentru cei care gustă genul fantasticului, acesta e de găsit în proporții bine temperate, suficiente însă pentru a justifica o narațiune în care personajul-evocat-reconstituit devine, uneori, actant cu drepturi depline: „În serile în care Daniela îmi citea *Jurnalul Spătarului*, parcă eram amîndoi transpuși într-o altă lume. Mă uitam la ea și o vedeam uneori cum dispare departe, ochii nu mai fixau, prinși de o altă realitate, una la care eu nu aveam acces. (...) Și, într-o seară, mi-am adus din nou aminte de privirea ei de la sfîrșitul primei noastre întîlniri, în restaurantul acela din Iași unde Gabi mi-o prezentase. În mijlocul discuției, plecase pentru un scurt timp undeva, plecase și revenise. Și am întreat-o la ce se gîndea atunci. A ezitat, dar apoi mi-a spus, am văzut foarte clar imaginea unui om într-o caleașcă, purta o pălărie, o pelerină și o eșarfă. Și într-o noapte care era ca a noastră, dar abia acum știu că acela era Spătarul...” (p. 190). Desigur, sunt foarte multe de interpretat, precum acest „o noapte ca a noastră...” care ne amintește de ambiguitatea temporală din

nuvela fantastică eminescian, în care există ambiguitatea generativă Dionis – Dan; aici, jucată din perspectiva reconstituirii istorice, cine spre cine călătorește? Spătarul, ezoteric atras... sau cea care îl caută prin istorie? De undeva, poate porni o nesfârșită discuție despre *prezent* (inclusiv cel din titlu), despre temporalitate, despre destin: „Iar senzația mea e că, acum, clipa prezentului cade în trecut din ce în ce mai repede. Dacă existența noastră e legată de prezent, devenim din ce în ce mai meteorici. Dispărem, plecăm spre trecut, cu iuțea, ca și cum ne-am grăbi să nu mai fim, ne subțiem existența noastră în prezent, suntem laminați spre un trecut în care acumulăm tot mai grăbiți ceea ce ține de ființa noastră trecătoare, iar dacă n-am avea memorie, of, Doamne, dacă memorie n-am avea, atunci practic n-am mai exista deloc, pentru că în graba noastră păcătoasă de a consuma prezentul cât mai iute, nu-i așa că am fi cvasi-invizibili, niște siluete alungite, lipsite de detalii, niște scipiri fără formă? Singura noastră șansă de a ne descoperi pe noi înșine e să ne regăsim în trecut, în memoria participării la marea horă a acestei lumi, atât cât jocul celorlalți depinde și de strângerea noastră de mână”.

Putem citi romanul (și) ca pe lecție continuă despre cuvânt/ evoluții/ asocieri vechi sau noi și felul în care cercetarea interdisciplinară modernă (cea asistată pe calculator, inevitabil...) ajută la necesare lămuriri. E partea în care clivajul fantastic, mediat lingvistic e cel mai convingător, personajul- istoric din epoca noastră și personajul-subiect al cercetării, Spătarul din secolul XVII plimbându-se pe un Lipscani relevat prin cel puțin două scheme imagistice. Una este a percepției moderne: „Un câine mare, cu blană roșie, lăptoasă îi taie calea Spătarului, nu și Danielei, Lipscanii s-au schimbat mult în ultimii ani, e amețită de mulțimea de turiști care invadează strada, iar restaurarea pe care a moșit-o primăria pentru a-i reda aerul vechi nu tocmai rea, deși uneori refacerile sunt un pic forțate și câteva case mai păstrează încă ferestre din termopan.” Cealaltă schemă e fastuoasă și ne trimite în planul comentariului lingvistic ce privește schimbări sociale adiacente: „Cu urechea deschisă la limbă, poate mai mult

decît cu ochii la fața străzii, Spătarul observă că atunci cînd iau de la străini vreun cuvînt nou, oamenii îl schimonosesc după felul lor, încît el rămîne în limbă contorsionat și boțit, aducînd însă destul cu cel știut de venetici. (...) Așa, de pildă, valahii își închid acum geamurile aduse de turci cu un de cui întors, pe care-l înșurubează în tocul ușii și pe care-l numesc *foraibăr*, (...) o țevă zimțuită la un capăt... căreia îi zic *durchi* (...) obiecte de tot felu sunt negustorite de *mămulari* ... care mai făceau și *samsarlicuri* (...) momente de *huzur*, ... la *taclale* ori de *tabieturi*, ... multe nume de veșminte, cum ar fi *marama*, *basmaua*, *ilicul* sau de pus în gură, *iaurt* și *caimac* și *mezel* și *telemea*...”

Și tot așa, într-un roman care, cu tot cu postmodernismul inevitabil (poate tocmai din acest motiv) dezvoltă, credem noi, o temă strict medievală, de pe vremea cînd se plămădisese singura doctrină metafizică a iubirii și cînd se cultiva acea neliniștitoare și imposibilă *queste*, practică de unii cavaleri rătăcitori, din care secolele moderne au ivit pe lume, tot Umberto Eco zice, pe cei care s-au adunat în singura confrerie adevărată, aceea a *cavalerilor cunoașterii*. Căci avem de a face cu un roman complex, intelectualizat cu program, în care, dincolo de multe altele, e vorba despre iubire, comunicare, căutare, logos... și toate au nume comun, femeia: „Acum, Spătarul ține în mînă ambele scrisori, cealaltă e de la Catherine... Nu conține fraze, doar cuvinte, iar acestea sunt precum pietricele care cad de pe stînci, ai ceva de șlefuit? Senin, nori, ploaie, provocare, seducție, depresie, destulă, precum și acel ceva care nu s-a stins niciodată, nici nu se poate, fiindcă (...) sunt, doar, a ta, femeia în care ai pus sămînța cunoașterii”. (p 208)

Dincolo de regretul că textul se termină mult prea curînd, cititorul poate descoperi că rămîn multe piste doar enunțate sau sugerate. Și credem că autorul are în spatele acestui roman un material al „caietelor” cel puțin la fel de cuprinzător, pe care ne-am bucura să îl găsim într-o scriere viitoare a lui Dan Petru Cristea, pe care o așteptăm cu interes.

O (RE-)CITIRE ÎN INFIDELELE STELE ALE PREZENTULUI

Livia IACOB

De curând, și parcă împotriva celor mai sceptici dintre cititori, la editura 24:ORE din Iași au văzut lumina tiparului paginile de proză pe care Ovidiu Mihalache le așază, mai în joacă, mai în serios, *În zodia lui Uranus*. De parcă s-ar juca de-a v-ați-ascunselea între genuri și specii, mimând pe alocuri tehnici și strategii specifice prozei scurte, dar dedicându-se, în traiectoria dinamicii textuale, cu devotament romanului, autorul în cauză își selectează, încă de la bun început, publicul: acesta trebuie să fie pasionat de epic, dar și de istorie și de reinterpretarea acesteia, de ludic, ironie și poantă, dar și de lumea atât de îndatorată frumuseții pe care odinioară o regăseam în paginile unui Mihail Sadoveanu, de pildă. Căci o astfel de lume, încărcată de pulsuni vitaliste, dar și înclinată înspre contemplarea noilor elemente definitorii pentru urbanismul caleidoscopic al capitalei, contemplare ce atrage magnetic și meditația personajelor/naratorului pe marginea istoriei recente, populează și paginile armonioase, bine cântărite ale volumului despre care vorbim.

Poate după ce a investigat atent evoluția și dinamica prozei românești contemporane, una care abundă în metaficțiuni istoriografice, Ovidiu Mihalache și-a dat seama că, dincolo de tentațiile actualității, dar și abandonând capcana devotamentului față de modele, astăzi mai mult decât oricând, spre a crește miza scrierilor sale, are nevoie de câteva artificii care să atragă atenția cititorului și să-l mențină într-o veghe interpretativă benefică. De aceea, doar în aparență el pare să se ocupe de o lume veche, ce dispare crepuscular în portretele și amplele sale descrieri. În realitate, romancierul îmbină imaginile lumii tradiționale cu un stil nou, cu un tip de moder-

nism care s-a născut, în ceea ce-l privește, poate în urma unor consistente lecturi din literatura universală, poate și involuntar: numai la nivel tematic, *În zodia lui Uranus* pare să-și circumscrie mai multe centre de greutate (descriind, în anumite cazuri, tra-seul inițiativ al unor personaje în cadrul propriilor biografii de hârtie sau apariția lor fulgurantă, decorativă, pe portativul narațiunii – în care, spre a exemplifica, Jean Moscopol rămâne la fel de viu precum refrenele sale –, imaginea glorificată a Bucureștiului interbelic, interzisă, dar atât de salvatoarea poveste de dragoste dintre o frumusețe autohtonă, Despina, și un prinț străin etc.), de unde și pluralitatea așteptărilor născute în cititor. Cu atât mai mult cu cât acesta descoperă fermecătoarea ușurință cu care scriitorul transformă ceea ce Tudor Vianu, odinioară, în *Arta prozatorilor români*, avea să eticheteze drept „stil indirect liber” într-un autoasumat *stream of consciousness*, aplicând bine cunoscutul rețetar al Virginiei Woolf. Sau, de ce nu, ochiul antrenat regăsește o strategie realistă de răsunset atunci când, în incipitul romanului intitulat *Voiaj în tren cu aromă de lapis lazuli*, „Ioan Cantemir Cantacuzino-Brancovici, prinț von der Ober-Schwesburg, soarbe afabil din portțigaretul din fildes, așa cum văzuse el la partidele de tarot de la Monte Carlo, în timp ce traversează munții spre București”, revede succesiunea unor etape reamintind de redutabilul *descensus ad Inferos* din *Idiotul* lui F.M. Dostoievski.

Până aici, totul ar putea să pară modelat, la o primă, grăbită și inconsistentă vedere, de pura plăcere a textului și de buna, corectă, aproape profesionista stăpânire a instrumentelor cu care

acesta se construiește. Ovidiu Mihalache autorul vine, de fapt, prin reliefaarea cvasi-ironică a unor strategii și procedee supralicitate deja, în întâmpinarea unor interpretări, care de care mai interesante și, bineînțeles, își lasă de multe ori opera la fel de „deschisă” în conținutul ei precum finalul voit lipsit de limpezime, dar încărcat de nostalgia care domină mai toate paginile cărții. Este o nostalgie care ascunde, de fapt, altceva: pasiunea de a redescoperi trecutul cu mijloacele lingvistice ale trecutului, o formă de *divinație întoarsă* într-o zodie care nu mai există și, paradoxal, se definește prin perenitatea ei, dacă e să ne raportăm la simbolul titlu al operei.

Uranus, gigantul de gheață care denumea zeitatea elină a cerului, se metamorfozează aici, este un cartier din București, unde nostalgia își dă mâna cu reveria și totul poate redeveni posibil, chiar și iubirea, chiar și armonia tonurilor muzicale cu care aceasta din urmă se însoțește, ca în nuvelistica lui Mircea Eliade. În el pătrundem fix prin „cișmeaua din stația de tramvai de deasupra Uranusului, acolo unde până și vatmanul se odihnește oleacă, darămite tramvaiul numărul 12” și aflăm că aici, în acest *axis mundi*, „se întâlnesc toate visurile” (*Caldarâm de Uranus*). Îl descoperim apoi frust, seducător, arogant, amețitor, încărcat de parfumul florilor asupra cărora *mâna Maicii Domnului*, etern simbol al românității, tronează amintind destinul regalității alteori direct invocate, prin personaje precum Carol sau prin locuri precum Balcicul. Ovidiu Mihalache este un *metteur en scène* atât de priceput, încât cu greu reușești să-ți dai seama cât de bine te-a manipulat. Narațiunea pe care o însăilează aici în jurul unei povești de dragoste îi servește drept paravan pentru intențiile sale reale, care sunt, în primă, dar și ultimă instanță, de natură interogativă. Le regăsim în subtext, în cadrul unor discuții purtate între diferite personaje secundare sau episodice, colonei, generali etc., dar forța, vigoarea cu care ele transpar arată că aici rezidă epicentrul distorsionant al rândurilor dibace stilizate, prin dialog, „(...) Praf îi fac nemții pe ruși dacă-i atacă și-apoi luăm Basarabia înapoi. Poate ajungem și la Odesa”, or în chipul *monologului interior* al personajului princi-

pal, ale cărui poziții ideologice îi trădează inevitabil postura de alter ego: „*Bine că nu-i aude Antonescu pe proștiiăștia doi, că dracu i-a luat*. Totuși discuția devine interesantă și prințul începe a aduna împreună ce-auide de la bețivii ăia doi și ce-a mai auzit el de la Paris, de la un secretar de-al lui Petain, plus ce-i mai spusese și contesa von der Schwesburg: *oare-om intra și noi în război?*”.

Așadar, *recontextualizarea istoriei* îl interesează pe romancier, care, ca orice prozator de talent, întrezărește, în tarele epocii fluide și dense pe care o trăiește, reverberațiile vindecătoare sau măcar dătătoare de înțelesuri ale trecutului. Un trecut amintit de o femeie voit dostoievskiană, desprinsă parcă din *Crimă și pedeapsă*, care „povestește cu capul în jos, sprijinită de colțul șemineului rece, de parcă i-ar fi rușine de suferința ei, de anii de bejenie ai bucovinenilor în timpul războiului”. Aceste personaje secundar îmi pare, prin discursul ei, emblematic pentru condiția umană ce-l preocupă de Ovidiu Mihalache în cel mai înalt grad: *omul prins între vremi*, între două războaie mondiale cărora nu li se poate opune și care totuși nu-l pot îngenunchea, cum aflăm din *Miere de salcâm și alte alea*: „Am fugit atunci cum n-am mai fugit în viața mea. Și n-am fugit cu trenul. Am fugit cu tălpile goale prin omăt, la începutul iernii, în 1918. Ce vorbesc eu, că era acum vreo douăzeci și trei de ani și ceva. Cu opincile din piele de porc, făcute de unchiul Ion, pe care mi le-a atârnat la gât și mi le-a legat cu un nod îndoit și m-a pus să-i jur că n-o să le pierd. Le-am împărțit când cu unul, când cu altul. Prima dată am pierdut opinca stângă. Apoi opinca dreaptă. Apoi am ciurdit omăt pe marginea șanțului și iar au venit alți bandiți, și iar m-au necinstit. Așa am fugit atunci, când au venit primii maximaliști ucraineni. Însetați de sânge și înfomețați de pâine. De-ai lor. De țar și de Lenin, cu nemții lui marxiști și cu austrieii care nu se mai săturau de pământ și de glorie imperială. Și mi-am lăsat gemenii în mâna lor. Și trăiesc acuma pentru asta, Jean. Să-i găsesc. Și ia-m găsit”. Trecutul ca *referent* nu este pus între paranteze sau eludat, ci reintegrat într-un prezent care își dovedește prin toate elementele component *parabolic*: este încorporat și modificat, capătă o ritmicitate și o semnifi-

cație consonante în actualitate. Un prinț străin într-o țară care intră sub asediu, un București cu parfum de epocă într-un prezent deplorabil, o iubire interzisă și o doamnă de complezență zâmbind adânc mulțimilor încărcate de ovații, cred că sunt suficiente datele ca să citiți și voi printre rânduri.

În spatele unor astfel de personaje-marionetă nu stă nimeni altul decât autorul, care le invocă, plin de iscusință, pentru a polemiza cu vremurile grăbite și absurde în care trăiește și în care marile întrebări adresate Istoriei rămân la fel de dure, după cum, în egală măsură, la fel de lipsite de răspuns. Experiența trăirii *în* și *prin* lume pe care o parcurg personajele sale, români sau europeni, mioritici sau cosmopoliți, ni se înfățișează drept o ritualică trecere prin Purgatoriul existențial pentru ajungerea la esență, altfel imposibil de înțeles *aprioric*. De aceea caragialescul fecior de casă, Miticul celebrisim nu lipsește, ba chiar încheie, evocând o decrepitudine similară *Crailor de Curtea-Veche*, această propunere de lectură, în cheia timpurilor noi, a apusei zodii interbelice: „Feciorul Mitică se apropie de ușile mari ale sufrageriei și intră cu tava cu cafele, atent să nu verse nicio picătură, că tot el ar trebui să zăbovească ceva timp acolo ca să facă curat și să șteargă. Apoi iese pe uși, privește-n sus către orologiul vechi și crăpat care nu mai ține socoteala secundelor și a minutelor: – Te-ai dus, prințule, mama ta de pezevenghi!” (*Doamna Marie*). Folosirea unor asemenea tipuri de personaje, a cărui funcție în determinarea destinului protagonistului este semnificativă, evocă spiritul aceluiași tragism al despărțirii de tradiție, separație care, în lipsa reperelor fundamentale, conduce la Lume și, indirect, la Istorie, care devin atât *obiectul*, cât și *subiecții* de natură simbolică fundamentali pentru construcția romanului de care ne-am ocupat.

La finele unei lecturi benefice pentru spirit și suflet, *structura compozițională* truvabilă *În zodia lui Uranus* rămâne în esență concentrică, circularitatea motivelor completându-se și prin pasișarea voluntară, în pasaje arborescente, a *Bildungsromanului*. Și protagonistul amintit deja descinde, de fiecare dată, într-un spațiu care nu-i

este familiar, își duce până la capăt experiența existențială (un fel de asceză pe dos, o infernală călătorie) și încheie (cum înțelegem retrospectiv) odată cu punerea pe hârtie a produsului finit care, în posteritate, ne va parveni și nouă. Așa se trece la cealaltă coordonată majoră din aceste pagini atât de actuale, deși evocă un aparent irepetabil trecut, anume *tematizarea istoriei*. Nu o dată Istoria (scrisă cu majusculă și ironizată pe măsură) devine *pre-text* și *finalitate* *În zodia lui Uranus*. Nici nu putea fi altfel, de vreme ce Ovidiu Mihalache acreditează ideea de repetabilitate eternă a evenimentelor, a marilor cicluri din evoluția civilizației care sunt corespondentul, la scară universală, al micilor drame umane. Mai ales atunci când descoperim, laolaltă cu ingenuitatea care le definește pe unele dintre personajele sale, că „*istoria se termină atunci când pasul omului pe nisip a fost deja înghițit de apa hulpavă. Ba chiar se termină dinainte de a începe. Că apa, orice am pași noi, tot vine să-și facă mendrele!*”.

Ovidiu Mihalache rămâne, în adâncimea meditațiilor sale pe alocuri lirice, un crepuscular, dar unul care admiră și prețuiește lumea *veche*, termen sinonim în concepția lui cu tot ceea ce ține de autentic și de valoare. Bucureștiul de odinioară devine aici supapă de frumos și conține misterul unor adevăruri care nu pot fi rostite decât pe jumătate în Bucureștiul nostru de astăzi, vinovat de prea multe tăceri și credibilizând prea multe incertitudini. Iată de ce cred că, dacă există cu adevărat pricini de delectare intelectuală *În zodia lui Uranus*, ele sunt tributare fulgurantelor revelații privitoare la faptul de a fi în lume, dar de a fi între aceste (aleatorii?) granițe. Și de a ne cere, în fond, și prin literatura pe care o scriem și pe care o citim dreptul la perenitate.

MATEI CĂLINESCU, POETUL

Adrian Dinu RACHIERU

POEZIE

Recent, în seria de autor Matei Călinescu, editura *Humanitas* ne-a oferit două splendide volume. Dacă „amintirile, lecturile și reflecțiile” adunate în *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade* (o reeditare, revăzută și adăugită, după ediția a doua de la editura *Polirom*) ne prilejuiesc o întâlnire cu un teoretician și eseist de clasă internațională, antologia *Înainte de sfârșit e totdeauna prea devreme*, alcătuită și îngrijită de Teodor Dună, aduce în prim-plan poetul. Primul titlu vorbește, într-un eseu memorialistic, despre „generozitatea naturală” a lui Eliade („cald și bun”, în primii ani americani ai deșărutului), despre „mintea încăpătoare” a lui Culianu, un „sceptic credul” (a cărui asasinare a rămas „nerezolvată”), dar și despre amicitia lor cu intermitențe, Matei Călinescu dovedindu-se, la tot pasul, un admirator critic al amândurora. Antologia croită de Teodor Dună („poeme alese”) ne îndeamnă să redescoperim poetul, umbrit – să recunoaștem – de faima exegetului. Dar și mai surprinzător e să constatăm că, la o percepție globală a scrisului lui Matei Călinescu, texte confesive (memorialistica, altfel spus), încercând „a prinde” un timp regăsit, domină ca pondere. Evident, nu putem ignora condiția sa de om „scindat”, cu identitate fracturată, odată cu părăsirea României ceaușiste, în ianuarie 1973, vestind o „a doua naștere”; dar să nu uităm că și până s-a încumetat a exersa „arta exilului”, în Matei Călinescu-„captivul”, perceput pedagogic ca lider „de trecere” (Ungureanu 1995 : 246), conviețuiau teoreticianul, un spirit raționalist, pregătind o solidă carieră universitară (la recomandarea lui Tudor Vianu) cu rebelul, glisând către spiritual, cu erupții lirice la începuturi, filtrate livresc. Or, gustând singurătatea „ca experiență fundamentală a exilului”, odată cu profesoratul la Indiana University (Bloomington), expertul în literatură comparată își dezvoltă *identitatea americană* (cu alte standarde și cadre de referință), îmbrățișând, mărturisirea, o agendă severă, centrată pe austeritate și performanță. Se va

rupe de ceea ce îi dăduse sens până atunci (ca entuziast animator al grupului de moderniști „în secret”, ventilând atmosfera unor ani dogmatici) și se va refugia în texte academice și tratate docte. Sinteze laborioase, manevrând o terminologie emancipată, gândind categorial, produse, desigur, și în „perioada românească”, lăsând să se întrevadă anvergura preocupărilor, împacând eseistica sau cronistica (intermitentă) cu spiritul didactic, sub veghea lucidității teoretice, vădind siguranță în diagnoze, cu recunoașterea tacită a unui directorat de opinie*. Cum sperata repatriere (reexilare) eșuase, Matei Călinescu se va întoarce scriptic în forță, ca „personaj mitic” (cf. Alex Ștefănescu), într-o atmosferă insalubră și își va proba, în anii ultimi, vocația de memorialist.

Semnalul l-a dat, se pare, volumul scos la *Litera*, în 1994, în tandem cu psihiatrul Ion Vianu, marele său prieten. *Amintiri în dialog*, oferind, după Adrian Marino, „o lectură ideologică”, împărtășește, prin comuniune („complicitate de destin”), nu doar o prietenie traică; „geamănul” Ion Vianu îi va fi alături într-o epocă „sub semnul groazei”, chestionând trecutul „schimbător și totuși stabil”, sub „aripa mărginită a memoriei”. Un dialog epistolar, așadar, ca regăsire a timpului pierdut, un „joc de șah al memoriilor” (Călinescu 1994 : 61), la două mâini, firește, împiedicând uitarea. Dar și un ingenios montaj, captând freamătul ideilor (ca „intoxicare superioară”, recunoștea Ion Vianu), depășind – prin „îngemănare” – anii formației (familia, haotismul lecturilor clandestine, anturajul, proximitatea socială, contextul totalitar). „Epopoea paideică”, pe de o parte, dresajul ideologic, pe de altă parte, încercând a cuceri și apăra *libertatea personală* ca formă de rezistență: „însoțitorul” Proust, refugiul în spațiul livresc și, negreșit, *soluția Vianu* la îndemână, ca exemplu contagios. Cu inevitabile concesii tactice, dar cultivând un profesionalism „pe cât cu puțință apolitic”. O „lucidă dedublare” prin autopersuasiune, explică „ostatecul” Matei Călinescu, o „masonerie

livrescă”, construindu-și – printr-un joc dublu, în condiții moralicește dubioase – statutul de „oponent secret” al unui regim ce părea atunci, în anii „quasi-liberalizării”, deopotrivă etern și reformabil. Iluminările intelectuale, timpul „de pierdut” al anilor tineri, angelismul vârstei, prietenii de grup întrețin o recepție poetică, apărându-și „virginitatea politică”; înțelegând repede că politicul este „nedemn de a fi luat în seamă” (Călinescu 1994 : 141). „Orgiile” de lectură înseamnă „un amestec de minți”, sporind „valorile vieții”. Ca proustian convins, Matei Călinescu acceptă un dublu regim (introspectiv și scriptic) pentru a purcede la o *lectură de sine*, repudiind lecturile forțate, experiența malformatoare a cenzurii (fie ea interdictivă sau prescriptivă), șirul de ingerințe și constrângeri. Încearcă, la adăpostul unor concesii tactice, unele calculate, să locuiască în estetic, livrând texte publicabile (de care, ulterior, se va dezice). Respinge, fiind în grupa de engleză a lui Adrian Nicolescu, tentativele de recrutare, traducător la Festivalul din 1953 și gustă micile breșe, mânat de o palidă etică a insubordonării. Astfel de amintiri „diamantine” vor rodi într-un mic și ciudat roman, publicat în 1969, invocând o lume „solstițială” și un eu paradisiac, hoinărind printre oamenii cunoscuți „la parc”, în primul rând flamboyantul Genu Ghelber, un personaj socratic, un „atemporal” confiscat de experiențe mistice, travestit prozastic în Zacharias Lichter, cu nebunia sa „întru spiritual”. Deși ostil puterii, s-a zis, *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter* n-a avut nicidecum probleme cu cenzura, transcriind alb experiența unei fascinații. Echivocă în relațiile cu biograful său, supus unui val de reproșuri (ar fi deformat, furat etc. din „torentialul” Ghelber și caietele sale misterioase), cartea ar fi încercat să-i compună biografia sub acuza de gest criminal (e vorba, desigur, de „crima” elucidării și „boala seriozității”). Fiindcă pentru Zacharias Lichter, atins de revelația metafizică, văzând fenomenologic, „palpând” esențele, toți oamenii sunt clovni iar spiritul parcurge, stadial, drumul de la circ la nebunie și perplexitate. Matei Călinescu ne invita, imprevizibil, într-o contralume fictivă (totuși, România anilor '30), vidată de referințe, recomandând pentru descifrare „o hermeneutică a golurilor”. O „cărțitică” stranie, de ambiguitate calculată, mizând pe jocul ideatic într-un fals tratat de morală, marcând „un derapaj” în cariera sa profesorală. Și care, în ochii lui Constantin Eretescu, deplângând că, în exil, Matei Călinescu n-a mai produs vreo scriere literară, rămâne „unul dintre cele mai prețuite romane ale ultimului secol românesc”.

*

Deși își asumase rolul de critic literar, punând umărul la impunerea unei strălucite generații, „biograful” lui Zacharias Lichter iubea poezia și ne atrăgea atenția asupra „identității originare de poet” (Călinescu 1994 : 184). Se înțelege că avem de-a face cu un lirism intelectualizat, îndreptat spre un simbolism muzical, observa Ștefan Borbély într-o excelentă micromonografie (2003). Idealul meșteșugăresc și substanța reflexivă, de aflat și în poemele atribuite lui Z.L., sigilează desfășurările sale lirice, reverii golite de energie, descoperind „parfumul absenței”: de la *Semn* (1968) și *Versuri* (1970), cu vestiri și prevestiri de oarece interes semiotic, la antologia *Umbre pe apă* (1972), deslușind un „foșnet imemorial” (poemele desfăcându-se „în lumina întrebării”) și „elegiile și invențiile” adunate în *Tu* (2004), până la ineditele din *România literară*, sub titlul *Scrisori către Uca* (nr. 29/2017, p. 8): „Semne de umbră-mi cutreeră poate cuvintele/ când respir delicatele morți din văzduhuri” (v. *Sînt acum pentru tine...*). E de aflat, aici, „fantoma delicată” a fiului, producând o meditație sceptică și, prin lungi memorări, rodind diaristic, o melancolie de nevindecat: „Zădărnicia miracolului vieții este ea însăși un mister”.

Dar, la începuturi, criticul-poet era interesat de cariera universitară (din 1963), înțelegând că nealergând tăcerea, „câzând în Istorie”, era obligat la *un conformism parțial*. Protectiv, teama difuză, cuibărită în acei ani „naiv-machiavelici”, îl forțează, sub presiunea circumstanțelor, la *precenzură*, înțeleasă ca „o formă specială de autocenzură”. Chiar dacă articolele sale din *Gazeta literară* erau scrise „într-un mod mai literar”, constata M. Nițescu, pledând pentru rolul educativ al criticii, poetul palpa „conturul omenesc al fericirii” sub semnul victoriei comuniste (v. *Steaua*, nr. 1/1959). Sistemul cenzorial veghea obligând la „genuflecții umilitoare”, întreținând suspiciunea, sub pecetea unui marxism primitiv. Cu acces, totuși, la lecturi „eretice” (Djilas, cu *Noua clasă*, de pildă), sub presiunea unui calendar oficial, respirând optimism și ilustrând tematic salba de victorii ale noului ev, Matei Călinescu se desparte treptat de „logica de ostatec”. O bursă la Paris, în 1968, înseamnă *anul de cotitură*, inclusiv în atitudinea față de scris.

Estul european era deja o lume cinic stabilizată, nereamintea memorialistul N. Breban, evocându-l pe „fostul mare prieten”, cel care și-a permis „să-l uite”. Încercând „a-și înțelege timpul”, Breban chema în pagină un șir de „umbre calde” și visele lor estetice,

chiar paranoide, într-un climat sufocat ideologic, acceptând că *o carieră lineară* nu era cu puțință fără un anume „preț moral”. Grupul de aspiranți, cu Matei în frunte, cel „supra-dotat”, dând tonul, încerca să penetreze lumea literară, „închisă ermetic”, scrie Breban, atât ideologic, cât și generațional, reușind, într-o tinerețe luptătoare, breșe în „fortăreața ideologică”. Or, Matei Călinescu știa, era „eruditul nostru”, cu lecturi bine orientate; era teoreticianul grupului, lansând observații „pline de miez”, chiar dacă, peste ani, revenind în țară, cultivând alte alianțe, se va dovedi – în ochii lui Breban – „uituc” și resentimentar, propunând „liste abracadabrante” (Breban 2009 : 169).

Să observăm că, în țară fiind, atipicul Matei Călinescu, risipind rezervele legate de originea „nesănătoasă”, cultiva *un anume tip de critică*, de aplomb teoretizant, oarecum în prelungirea lui Tudor Vianu. Chiar volumele ivite în acei ani, de la *Aspecte literare* (1965) la *Eseuri critice* (1967), *Eseuri despre literatura modernă* (1970) și *Fragmentarium* (1973), probează această apetență și apartenență. Iar doctoratul său, dezvoltând *Conceptul modern de poezie* (cu Liviu Rusu, la Cluj, în 1972), anunța interesul pentru modernitatea plurală, cu fețele și vârstele ei (trei, în 1977; cinci în 1987), fixat pe „studii de problemă”. În anii când poliția ideologică („orwelliană”) veghea fără răgaz, *modernitatea*, ne reamintește Matei Călinescu, era „un miraj primejdios”. Au fost, e drept, și perioade când regimul și-a îngăduit „luxul pseudomodernizării”, economică și culturală; încât pasiunea secretă a lui Matei Călinescu, îmbobocită în anii liceeni, a putut ieși la lumină și viitorul critic va aprofunda *conceptul modern de poezie*, descoperind mai apoi că, prin recitare, palpăm „viața bogată” a marilor opere literare, păstrându-și, prin infinitatea textului, misterul.

S-ar părea că teoreticianul, om al ideilor, un *debater* mereu curios, un cititor famelic, l-a redus la tăcere pe poet. Și, în același timp, s-ar cuveni să observăm că, sub crusta academismului scrupulos-„tehnic”, „anatomist” (cf. Monica Spiridon), răzbate o voce detașat-suferitoare, precum în confesiunea tatălui (v. *Portretul lui M.*), deplângând dispariția lui Mathew, fiul autist („intangibil, dar prezent”) sau racursurile memorialistice, odată cu „vestea neagră”, cronometrând timpul rămas. Și pregătindu-se cu lecturi (tratate filosofice, cărți mistice) „pe patul de moarte”, încercând – cu „transparență rece” – să cucerească *indiferența*. Privit cu o crudă luciditate (raționalizabilă?), drumul spre propria-i moarte pare vegheat de o seninătate resemnată, evidențiind conflictul identităților. De fapt, însemnările diaristice recunoșteau discret senzația de dedu-

blare încă din 1978, când, odată cu gheara vârstei, cercetându-se în oglindă, descoperea „un corp înstrăinat”. Acum, revoltat și resemnat, pendulând, în faza terminală, între temeri și speranță, îndopându-se stoic cu lecturi din „raftul thanatologic”, Jurnalul său *agonic* (cf. Paul Cernat) dezvăluie, copleșitor, „o singurătate din ce în ce mai mare”; și, în proximitatea sfârșitului, odată cu invazia trecutului, o „reinventare” a amintirilor. Ca diarist proustian, încă supraviețuitor, reînvie reflexiv-confesiv „un mozaic de euri” aduse din timpul „recuperat”, făcând din *Un altfel de Jurnal* (Humanitas, 2016) un adevărat tratat de *ars moriendi*, cum observase Alex Goldiș. Mereu autoanalitic, Matei Călinescu (1934-2009) reușește performanța de a se privi *din exterior*; coboară în labirintul amintirilor, se autoevaluează și dialoghează cu sine, frisonat de marile întrebări. Teribila maladie („cancerul meu”) îl obsedează, desigur, dar încearcă să se contemple detașat, cu răceală de clinician. „Recititor” al proprie-i vieți, călătorind spre sine, folosește un ton impersonal, recunoscând că a fost un produs al „culturii cititului”, făcând din *Rereading* (1993), „cea mai personală” dintre cărțile sale, o *arhitemă* a preocupărilor, de un perspectivism regresiv. Lectura este, de fapt, o experiență labirintică și presupune „a meșteșugi” chei potrivite, de fiecare dată altele (cu alți ochi), coborând în sine. *A citi în mine însumi* este suprema izbândă, înviind cartea, donându-i un *sens personal*, însăși postcenzura fiind – ne avertizează – o variantă perversă a relecturii. Fiecare literă este *un semn de viață*; chiar „adunătură de vechituri”, jurnalul exorcizează realitatea; iar scrisul, „evazionând”, se insinuează substitutiv, ca „asceză constructivă”.

Suspectat de „sterilitate” în anii americani, presat de obligațiile universitare, renunțând la a configura, rămas acasă, „o troică critică a timpului” (cum și-ar fi dorit Marian Popa), Matei Călinescu a fost un îndrumător, o prezență *altfel*, ca ins educat, diplomat, „calități nu foarte bine cunoscute” (Popa 2009 : 1032). A simțit, printre primii, mutația culturală a epocii, anunțând, cu priză socio-culturală, „o estetică a tranzitoriului și a imanenței”, de un eclecticism rafinat, supracodificat. Sintezele sale rămân titluri de referință: *Faces of Modernity* (1977), *Five Faces of Modernity* (1987), *Reflections on a Psychosophic Metaphor* (1985), *Exploring Postmodernism* (coeditare, 1988). Plus interesul pentru autori români (Ioan P. Culianu și Mircea Eliade, 2002), temele identitare și existențiale ale lui Eugen Ionesco (2006) și scrisul „la nesfârșit” despre Mateiu I. Caragiale (2007, recitat cu ale sale „amintiri imaginare”). De la pasiunea „veche și secretă” pentru

istoria conceptului de poezie, pe traseul de la roman-tism la suprarealism, testată în acel doctorat clujean (când realismul socialist bătea, din fericire, „în retrage-re”), Matei Călinescu, la curent cu avalanșa bibliogra-fică, pledând pentru întărirea „conștiinței lingvistice”, ajunge, inteligent-disociativ – într-o modernitate amplă, care supraviețuiește – la o estetică „citaționis-tă”, de o „codificare multiplă” (precum cea a Postmodernismului) și la omul-kitsch, acceptând hedo-nist „minciunile estetice”.

Curios, dintre titlurile lui Matei Călinescu, micul eseu romanesc din 1969, acea „carte”, cum o numise imprecis autorul însuși, aluziv-alegorică, fragmentaris-tă, potențial infinită, dedicată „alesului” Zacharias Lichter (un „nume ezoteric”, după Marian Popa), rămă-ne, în ochii unor exegeți, „cea mai importantă”; *o operă-cheie* în efortul de a descifra personalitatea atipi-că a marelui „profesor de lectură”, dar și fizionomia unei epoci, ca „mixtură de veselie și teroare”, sigilată – transistoric – de victorioasa ipocrizie bizantină. Mereu hiper critic, Matei Călinescu află, ca model, în suvoitul amintirilor „cvasiproustiene”, nu celebra madlenă, ci lectura, ca „experiență de cunoaștere”, secret-persuasi-vă. Dincolo de marile sale sinteze, construcții de anver-gură, de rază comparatistă, impresionând prin amplitu-dine și alonjă, Matei Călinescu exprimă, aristocratic, *un mod de a fi în cultură*, în prelungirea școlii interbe-lice, prin marii profesori ai Filologiei bucureștene (Vianu, Rosetti, Graur). Altfel spus, un *stil critic*, altoit în exil (ca „boală a semnificației”), împăcând cei doi poli: scriitorul și cititorul. Construindu-și, însă, observa Marian Victor Buciu, „o identitate etnică de interval”.

Poetul însă, în pofida calmului auctorial așifșat, rătăcește „prin golul dintre cuvinte”, încearcă să capteze un „înțeles de aer”. Dar încețoșarea se înstăpânește, odată cu înserarea: „Chipul tău de ceață/ plutește sub inelele luminii./ ce departe au rămas mâinile/ după ce au spulberat cenușa zilei./ chipul tău e obosit/ ca o fâșie de ceață printre frunze./ cine ești tu? cine ești?/ gleznele tale sunt frumoase/ ca pietrele rotunde din râuri./ chipul tău e de ceață” (v. *Și seara*). Se insinuează criza, indiferența, zădărnicia etc. după ce cuvintele „s-au golit de înțelesul lucrurilor” (v. *Încet, nimeni*). Timpul se (ne) împuținează chiar dacă „n-am fost încă izgoniți din vâr-tejul de frunze” (v. *Act*). Doar muzica lui Bach poate surdiniză aceste pusee de dramatism, învăluite în decență, râvnind miracolul cosmic: „Cercuri deschise și scări în spirală urcând./ scipiri de stele în ape lente, vâr-tejuri în care dansează o lumină/ extraterestră, tăceri pline de îngeri absorbiți/ în ecuații. Ghețuri incendiate, răș-frângeri în oglinzi paralele./ ocheane învârtindu-se mai

repede, mai încet, prin care vezi,/ mari, mici, imagini din alte lumi, locuri în care se aud soarele și luna” (v. *Numai Bach, numai Bach*). Neașteptatul, deși previzi-bil, e la pândă, posibilul și imposibilul se îngemănează, poetul pare a locui „dincoace de netimp, într-o falsă veșnicie” (v. *Pot și nu pot...*). Ctitorind „un univers de cuvinte”, legând „silabe zadarnice”, va conchide că însuși efortul scriptic pare „fără sens”. Deși poemele ar trebui să înceapă cu un „cuvânt oprit” (*miracolul*) și *lumina* ar fi „șoapta cu care/ aș încheia toate poemele”. Trăind „împărțit” între două lumi, Matei Călinescu con-firmă, și prin aceste „poeme alese” (prin grija lui Teodor Dună), inevitabila intelectualizare a poeziei; fără a abs-tractiza emoția, spirit elevat, cu o prezență publică dis-cretă chiar și în „post-exil”, cum observa Ana C. Vîrlan cartografiindu-i (etapizat) opera, Matei Călinescu ne pofteste, cu toate eurile sale, în „Itaca secretă”, căutând definitiv-pierdutul „timp duminical”...

Notă:

*Dedicată memoriei lui Matei Călinescu și „tuturor acelora care și-au păstrat, în România anilor 1944-1989, *inconformismul profund și secret*”, cartea Luminiței Marcu, vizitând „ruinele” unei *reviste-personaj* (*Gazeta literară*), investighează o epocă și actorii ei, subliniind rolul lui Matei Călinescu în „cruciada” pentru înnoirea literaturii, în încercarea de a o elibera din „chingile politicului”. Textele criti-cului, cu „scut teoretic”, pledau pentru selecția valorilor autentice și eroziunea celor oficiale, distingând între poezia majoră și cea minoră, între concret și abstract; evidențind, de pildă, „versuri zgrunțuroase” beniuciene (în 1961) și lău-dând, doi ani mai târziu, o antologie a lui Blaga. Printre atâ-tea reverențe politice, printre micile îndrăzneții și valul admonestărilor rapide, cronică literară încerca, într-o *socie-tate controlată*, scrie Luminița Marcu, să rămână „un bastion estetic”; altfel spus, să introducă în cetatea literatu-rii „calul troian al criticii estetice”, fisurând zidul cenzurii (Marcu 2014:336).

Bibliografie:

Breban (2009): Nicolae Breban, *Trădarea criticii, Ideea Europeană*, București.

Călinescu (1994) : Matei Călinescu, Ion Vianu, *Amintiri în dialog*, Editura Litera, București.

Popa (2009): Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine* (23 august 1944 – 22 decembrie 1989), Volumul II, Versiune revizuită și augmentată, Editura Semne, București.

Ungureanu (1995): Cornel Ungureanu, *La Vest de Eden* (O introducere în literatura exilului), Editura Amarcord, Timișoara.

Vîrlan (2023): Ana C. Vîrlan, *Matei Călinescu între litera-tură și critică literară*, Editura Academiei Române, București.

DESPRE SINE ȘI DESPRE CEILALȚI (II) MONICA LOVINESCU (1923-2008)

Vasile SPIRIDON

PROZĂ

Monica Lovinescu și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în exil, într-o îngrăditoare paranteză românească pe care a dorit să o transforme într-o acoladă făcută semenilor care se mișcau între limitele unei paranteze pătrate. Din păcate, ea a suferit numeroase dezamăgiri în prietenii avute și aproape tot atâtea rupturi sau deziluzii. La capătul lecturii celor trei volume de jurnal ale lui Paul Goma, din care în mare parte ultimul îi este afectat, diarista este nu mai puțin afectată: „Într-adevăr, îmi pare rău că l-am cunoscut pe Paul Goma. Nu că l-am citit, nu că i-am admirat și susținut «mișcarea» din 1977, ci că l-am cunoscut. [...] Îndrăznesc să spun că nu de Paul mi-e azi milă, ci de mine. Milă, că-mi aleg atât de prost prietenii cei mai apropiați, că sufăr de o atare miopie psihologică” (17 aprilie 1995, pp. 342-343). Și după citirea *Jurnalului portughez*, ea așterne rânduri amare: „Îl știam pe Eliade centrat, la bătrânețe, asupra propriei persoane și ușor megaloman. Dar puneam pe seamă vârstei aceste apucături antipatice și, la limită, dezonorante pentru cineva de talia lui. [...] E prea târziu ca să renunț la amintirea luminoasă a lui Mircea Eliade. Dar suntem triști, V. și cu mine, de parcă ar fi murit a doua oară” (10 iunie 2001, pp. 478-479).

Dar aceasta nu înseamnă că jurnalista culturală nu-l va apăra în continuare pe autorul romanului *Întoarcerea din rai* de atacurile furibunde la adresa publicisticii din anii 1937 și 1938: „Să judeci o carieră de 50 de ani și zeci de cărți (de la istoria religiilor la literatură – romane –, dar și memorii, jurnale, publicistică) numai după puținele articole incriminate este de o rea-credință și de un fanatism care ne fac să rupem punțile cu Norman Manea. [...] Când ataci pe scriitorii comuniști, ți se răspunde că întreții atmosfera Războiului Rece. E cu totul bine-

venit, în schimb, să-i incriminezi pe scriitorii extremei drepte interbelice (Cioran–Eliade–Noica). Nürnbergurile sunt rezervate numai unora” (16 februarie 1992, p. 297). În același spirit al criticii lucide este și luarea de atitudine fermă împotriva apariției cărții *Eliade, Cioran, Ionesco: l'oubli du fascisme*, scrisă de Alexandra Laignel-Lavastine: „Ne-a ocupat prea mult timp nu doar cu lectura, ci și cu mârșăvia ei. [...] Când mă gândesc că Sandrine (credeam naiv că o cunoaștem) și-a petrecut ani de zile cu stabilirea unui atare dosar de poliție politică comunistă, nu ajung să mă dumiresc: cum să viețuiești cu atâta ură în tine? Și să mai și falsifici documente ca să-ți iasă demonstrația cu prețul oricărei siluiri a adevărului” (19 mai 2002, pp. 503-504).

Aici, ca și în alte situații ale campaniei duse împotriva lui Mircea Eliade și a lui Emil Cioran, redactarea de la Radio Europa liberă nu se poate desprinde de pertinenta idee că astfel se încearcă acoperirea complicităților intelectuale cu ideologia comunistă, pentru a se evita începerea unui proces așa cum a fost Nürnberg pentru hitlerism. Parcă în 1990 am fi ieșit din 50 de ani de fascism, nu de comunism, ca și cum toate relele prezente ar fi cauzate de cele câteva luni de guvernare a legionarilor, nu de jumătatea de secol a comunismului devastator. În timpul declanșării campaniei împotriva lui Eliade, Cioran încerca să-și consoleze prietenul, asigurându-l că ofensiva se va stinge curând. Dar, „lucid și jucând, de data asta, el rolul pesimistului, Eliade replicase: «Va ține o sută de ani!»” (28 aprilie 1996, p. 396). Dacă previziunea marelui istoric al religiilor se dovedește a fi adevărată (și nu sunt semne că s-ar fi înșelat), atunci se poate spune că nu mai este mult: jumătate din timp a trecut deja.

Nu de aceeași putere a previziunii se bucură prietenul lor din țară Constantin Noica. Dacă s-ar fi

putut să aibă dreptate în privința pronosticului că s-a terminat cu cultura în România pe timp de treizeci de ani, în altele el a dat greș: „Când a declarat (N.) că legionarii sunt la putere pentru 2.000 de ani, au căzut a doua zi, iar când Cioran a primit, în cursul Insurecției maghiare, o scrisoare de la N. că «Apusul biruie peste tot», a fost sigur că sovieticii vor interveni. Și tot a doua zi au intrat tancurile rusești la Budapesta” (29 aprilie 1984, p. 105). Este posibil ca în cele prognozate filosoful limbajului să fi fost victima unei idei primite de la fascism și a unei sintagme specifice limbii de lemn comuniste. Poate că de aici va decurge, dintr-o notă scrisă puțin mai târziu, și o concluzie precum aceea că „Noica are un demon al ambiguității” (15 august 1985, p. 134).

Anii exilului au fost dedicați de Monica Lovinescu celor din țară care aveau nevoie de spunerea adevărului, ca și cum ar fi avut încredere deplină în toți. Ritmul acerb pe care și l-a impus în a munci a fost principalul mijloc de supraviețuire, deoarece nu voia să-și dea răgazul de a se întâlni cu ea însăși, cu trecutul tinereții românești („Eram tineri cu toții, strălucind de nefericirile Istoriei” – 20 iunie 1995, p. 350). Atunci, timpul nu i se părea a fi măsurat și se credea eternă, ca orice tânăr. Împlinirea vârstei de 75 de ani este în mod aparent o izbândă împotriva timpului, dar în fond nu rămâne decât un inevitabil eșec. Ajunsă la anii bătrâneții, diarista nu se plânge de nimic, dar cu o singură condiție: să nu fie nevoită să se gândească la viitor. De aceea nu face altceva decât să pună ordine în amintiri, în jurnale și să lase cât mai curat în urma ei. Odată cu implozia comunismului și cu încetarea activității pentru care se credea menită, ea a fost încercată, mai mult decât de un sentiment al inutilității, de unul al rușinii, pentru că nu mai avea pentru ce să militeze. Nemaifiind situată în primul planul evenimentialului, Monica Lovinescu se vedea transformată în simplă spectatoare în fața scenei istoriei. Oricum – crede ea –, trăise îndeajuns ca să asiste la o nesferată cădere a comunismului.

Deși destărata avea impresia că România este situată atât de departe, încât ar fi făcut parte dintr-un alt continent, ei i s-a părut că trăiește mai mult un exil temporal decât unul spațial. Venirea comunismului și plecarea din țară i-au înghețat trecutul, care i-a rămas singurul bun contemporan, această trecere

de la trecutul istoricizat la un prezent nealeatoriu fiindu-i un dat existențial definitiv. Referitor la aceste două axe fundamentale ale existenței, poporul român este considerat a fi blestemat nu doar de situarea geografică și de timpul vitreg al istoriei, ci, în primul rând, de el însuși. Este o concluzie care îi vine diaristei pe neașteptate: „Azi-dimineață, m-am trezit cu o frază în cap: «România este o țară rămasă într-o suburbie a destinului»” (12 septembrie 1997, p. 405).

Cu excepția lui Virgil Ierunca, cei mai apropiați nu-i puteau fi Monică Lovinescu decât părinții, a căror moștenire ereditară o decelează în următoarele rânduri: „În afară de «operă», care la mine nu există, tot restul mi-a fost trecut de la tata [...]. Iar gustul de «cenușe», într-un «peisagiu» așijderea, nu a putut fi combătut de vitalitatea îndârjită moștenită de la mama. Ce mult sunt ceea ce erau ei doi, și cât de puțin eu însămi. Și, deloc paradoxal, ce fericită sunt că este așa!” (15 septembrie 1995, p. 358). De la tata a luat, în mod sigur, dorința de a fi cât mai obiectivă în evaluările critice și teama de a scrie despre cei apropiați. Fiica înstrăinată își declară neputința de a scrie despre mamă, deoarece ar risca să adopte un ton fie prea obiectiv, fie prea sentimental: „Liiceanu îmi propune să fac o carte, oricât de scurtă, cu arestarea și moartea mamei în închisoare. Nimic nu mi-aș dori mai mult. Sunt însă incapabilă. Ar trebui să-i ridic un monument. Cum n-am de spus despre ea decât lucruri frumoase, nobile, exaltându-i demnitatea și sacrificiul, ar trebui să am geniu pentru a nu cădea într-o proastă literatură, degradând-o în primul rând pe ea. Nu numai geniu nu am, dar nici talentul de povestitor prin care Goma, de pildă, își transfigurează părinții. Și totuși că o dată și o dată va trebui să fac. E singura datorie pe care o mai am. Față de ea./ Dar cum? Cum oare?” (6 iulie 1992, p. 303).

Anii în detenție suferiți de mamă și moartea (ca a multor alții nevinovați, de altfel) în condiții inumane, urmată de aruncarea în groapa comună, trebuiau amintite, cinstate mereu, altminteri ar fi murit parcă a doua oară. Monica Lovinescu este cuprinsă de un acut sentiment al culpabilității filiale, deoarece nu a avut simțul istoric să-și dea seama că plecarea din România îi este definitivă, pentru că altminteri ar fi rămas alături de mamă să sufere și să moară împreună („Cât trăiesc, mormântul ei este în

mine. Dar după?” – 1 iunie 1993, p. 313). De un adevărat complex al culpabilității este cuprinsă, împreună cu Virgil Ierunca, în momentele când află, fără vreun fel de amănunt suplimentar, de moartea părinților. Rămași singuri în țară, ei au plătit prețul cel mai scump pentru deciziile pe care le-au luat copiii în a lupta din exil împotriva comunismului.

Stări asemănătoare de inhibiție în a scrie despre cei apropiați a nutrit și E. Lovinescu. Pe Anton Holban îl cunoștea cel mai bine, dar nu îi analizase scrierile din teama de a nu fi acuzat că practică nepotismul. Citez din discursul funebru al marelui critic rostit la catafalcul nepotului său incinerat mult prea devreme: „N-am rostit niciodată numele tău în niciunul din articolele mele. Scrupul al conștiinței de a-mi fi rudă? Nepăsare afectuoasă totuși, ieșită din prelungirea unei conviețuirii, nu fără fricțiuni firești ale unor temperamente inegale? Discreția cuvenită climatului familial sau abuz de autoritate al vârstei față de o adolescență ce se vrea independentă? De toate. [...] Nu-ți urez țărână ușoară, deoarece țărâna morților e totdeauna ușoară; îmi urez însă o conștiință destul de robustă ca să rezist remușcării. Iată cuvântul de despărțire de cenușa ta” (*apud* Nicolae Florescu, *Divagațiuni cu Anton Holban*, Editura Jurnalul literar, București, 2001, pp. 87-88).

Remușcările cauzate de discreția relativă adoptată o determină și pe fiică să se întrebe dacă nu a căzut în păcat nescriind despre mamă, deși raportarea ei la creștinism nu este dintre cele mai bune: „Mănăstirea mea este fără pajiști, nici capelă” (1 septembrie 2000, p. 448). (Aflăm dintr-o pagină de jurnal că E. Lovinescu se ascundea în baie atunci când intra preotul să sfințească apartamentul, de Bobotează.) Refuzând șantajul propus de Securitate, care îi garanta menținerea sănătății și libertatea în schimbul unei scrisori prin care să o fi îndemnat pe fiică să devină agentă în străinătate, mama s-a condamnat la moarte, nu înainte de a o naște pe ea a doua oară, pentru viața exilului.

Cred că următoarea „justificare” în privința neputinței încercate de a se reîntoarce definitiv în țară ar putea fi valabilă pentru majoritatea exilaților care nu au revenit cu totul acasă după 1990: „Dacă ne-am întoarce de tot, nu m-aș putea împiedica să-mi caut prin toate ungherele copilăria, adolescența, pe mama mai întâi, pe urmă pe tata. Ca apoi să trăiesc în închipuire tot ce nu a fost și ar fi putut să fie.

Sau poate s-ar termina totul ca în basmul *Tinereții fără bătrânețe*: aș înlemni pe pragul din bulevardul Elisabeta, ca la porțile unui castel al trecutului netrăit/ Nu, într-adevăr, n-am curajul unui astfel de gest. Cu riscul asumat de a continua să viețuiesc... în contratimp” (23 iulie 1995, pp. 352-353). A vieții în contratimp înseamnă că, atâta vreme cât era în România, visa să fie în Franța și, odată ajunsă acolo, a tânjit în întreaga viață după România. Riscului de a vieții în contratimp i se adaugă acela de a avea coșmaruri tipice exilaților, care constau în visarea reîntoarcerii în țară din imprudență, însoțită de întrebarea legată de felul cum se mai poate scăpa din această situație („Unde sunt nopțile mele cele bune, din care ieșeam fără să-mi amintesc nimic și la trezire îmi venea să spun: nu visez, deci exist?” – 29 august 1997, p. 404).

Când Monica Lovinescu a revenit prima oară la București, după mai bine de patru decenii, cineva a rugat-o, în entuziasmul primirii ei, să-i dea un autograf pe buletinul de identitate. Fără să știe, acel cetățean al fostei republici socialiste făcea un gest încărcat de o simbolistică cu valoare de generalitate. De fapt, prin prezența ei la Radio Europa liberă, Monica Lovinescu făcuse parte în toți acei ani din identitatea aceluia cetățean, ca și din aceea a tuturor aceluia care au simțit că regimul comunist le-a confiscat identitatea prin intermediul evidenței stricte a populației. Astfel, tot ceea ce se străduise să întreprindă până atunci jurnalista culturală a avut un rost, a dobândit un sens istoric. Dacă textele sale scrise pentru Radio Europa liberă (ca și ale lui Virgil Ierunca) „se situează între țipătul de alarmă și semnul exclamării” (9 septembrie 1983, p. 88), cele așternute pe filele de jurnal și selectate de Cristina Ciobă pentru *Jurnal esențial* ar putea fi urmate de puncte de suspensie ce țin loc necesarelor reflecții ale celor care îi sunt datori Monicăi Lovinescu. În ce mă privește, ascultându-i săptămânal (chiar și în reluare) neuitata voce pe *unde scurte*, timp de 15 ani, încă din adolescență, m-am apropiat tot mai mult de literatură. Probabil că, de nu aș fi ascultat-o, rândurile de față, prilejuite de centenarul nașterii, nu ar fi putut să fie scrise niciodată. Acestea și nici altele de până acum.

CU ILINA GREGORI, ÎN CĂUTAREA AMINTIRILOR UITATE (II)

Antonio PATRAȘ

După cum am precizat în prima parte a cronicii de față, în recentul volum al domniei sale (*Totul sau nimic? Despre arta de a-ți aminti, a uita, a scrie. II eseuri*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2023) Ilina Gregori include pagini consistente despre Matila Ghyka și Mircea Eliade, personalități culturale de excepție, care au întruchipat idealul renascentist al lui *uomo universale*, fără a se dezice vreodată de identitatea lor românească. Interesant e că rafinata exegetă îi privește mai întâi pe cei doi prin ochii malițiosului Cioran, care sancționează pe nedrept religiozitatea istoricului religiilor, considerată inautentică, surprinzând totodată cu o undă de ironie contrastul dintre imaginea strălucitoare a fostului diplomat din fotografiile reproduse în cartea sa de memorii și figura surpată, de „epavă”, a bătrânului ce-și așteaptă sfârșitul într-un azil, înviorat de promisiunea unei eventuale premieri la Academia Franceză. Autorul *Schimbării la față a României* vede ca atare în Eliade tipul savantului realizat pe plan profesional, cu o personalitate de lider modelată de ambiția succesului social, iar în Matila Ghyka pe aristocratul ratat, refugiat la senectute în propriile lui amintiri, ca un om de prisos. Nemulțumită de portretele acestea tendențios-caricaturale, precum și de discreditul arătat genului memorialistic ca atare, Ilina Gregori atrage atenția asupra caracterului lor subiectiv și, din dorința de a fi mai aproape de adevăr, semnaleză anumite secvențe biografice considerate relevante pentru înțelegerea celor două mari personalități ale diasporei românești.

„Căci frumosul nu este nimic altceva decât începutul teribilului”

Cu adevărat semnificativă i se pare exegetei, în cazul lui Matila Ghyka, experiența americană, care i-a marcat existența în două momente diferite. E vorba mai întâi de episodul din tinerețe, când marele cărturar renunță inexplicabil la o carieră deja strălucită pentru a-și începe viața din nou, cu un nume de împrumut

(Maximilien Eulert) în țara tuturor visurilor, care atrăgea pe atunci, înaintea Primului Război Mondial, un număr impresionant de imigranți de pe tot mapamondul. Succesul social într-un țară democratică, organizată după principiile economiei capitaliste, în care oamenii sunt judecați exclusiv după meritul lor personal, îi va fi întărit aristocratului moldovean stima de sine, ajutându-l să se afirme mai apoi cu aplomb ca un mare savant în lumea științifică occidentală. Comentând acest episod biografic, doamna Gregori evidențiază pe drept cuvânt faptul că Matila Ghyka nu avea deloc stofă de ratat și nu a acceptat să trăiască parazită, din fel de fel de expediente ori sinecure, ca atâtea dintre odraslele celor cu sânge albastru. După cum am menționat, Cioran părea să vadă în bătrânul diplomat un fel de „pontagiu”, din familia craiilor mateini, căruia îi va fi surâs la senectute, ca lui Gore Pirgu, perspectiva triumfului la Academie. Or, nimic nu e mai străin de personalitatea marelui savant și diplomat, care căuta să-și inventeze singur obstacole dificile în viață pentru a-și măsura puterile, ca într-un joc cu el însuși, dincolo de orice fel de intenții presupuse arivistice (precum mariajul cu fiica unui faimos diplomat irlandez).

Consultând confesiunile memorialistului, Ilina Gregori subliniază pauperitatea amănunțelor referitoare la minunile New York-ului (marele oraș ce impresiona prin revoluționarele sale construcții și edificii artistice și ingineresti, de la blocurile zgârie-nori la metrou, de la Statuia Libertății la Brooklyn Bridge) pentru a demonstra că, redactate tardiv, la senectute, memoriile lui Matila Ghyka ilustrează o altă stare de spirit decât uimirea și admirația față de frumusețile lumii, și anume melancolia, care l-a determinat să se prezinte pe sine într-o lumină sobră și austeră, lipsită de triumfalismul eroic al tinereții. Nu întâmplător, exegeta citează un aforism elocvent pentru dispoziția sufletească în care au fost scrise (mai corect spus ar fi: rescrise) memoriile

CRITICĂ

matiliene: „Căci frumosul nu este nimic altceva decât începutul teribilului”. Pe lângă nota melancolică generată de sentimentul efemerității condiției umane în genere, memoriile sunt însuflețite și de nostalgia pentru țara natală, în care autorul își dădea seama că, după război, nu se va mai putea întoarce niciodată, preferând de aceea să recupereze doar amintirile fericite de junete și să se proiecteze în ipostaza lui Ulise (celebrat de Joachim du Bellay în faimosul său poem *Heureux qui, comme Ulysse, a fait un beau voyage*¹). Având în vedere toate acestea, Iliana Gregori consideră *Le couleur du monde* „cartea unui român, pentru România, cu un fond patetic admirabil stăpânit: dragoste, dor, doliu”, emoționantă fiind totodată și propoziția finală, în care exilatul își exprimă încrederea în propriul popor și în șansele supraviețuirii sale în istorie: „Românul nu pierde”. În treacăt fie spus, afirmația de mai sus rezonază frapant cu faimoasa notație din jurnalul de adolescent al lui Titu Maiorescu („O să le arăt eu măgarilor de vienezi ce e un român!”), care, ca fiu de învățător nevoiaș, s-a văzut constrâns să suporte, la școala de elită înființată de Maria Tereza, fumul aristocratice ale colegilor săi. Or, dacă ambițiosul Maiorescu (și el un călător pasionat!) reușea să intre în elita lumii civilizate, rămânând totuși la periferia ei, Matila a frecventat efectiv cele mai prestigioase cercuri, accesul fiindu-i facilitat și de originea lui aristocratică, dar și de valoarea strălucită a propriei personalități.

„*Heureux qui, comme Ulysse, a fait un beau voyage*”

Revenind la experiența americană, dacă prima escală a putut lăsa impresia unei probe inițiatice menite să fortifice voința și caracterul celui ce avea „să descopere și să demonstreze științific transcendența vieții”, în forma unui „monism spiritualist bazat pe ideea de armonie a universului („numărul de aur”), al doilea popas în Lumea Nouă se va realiza la senectute, după cel de al Doilea Război Mondial, când Matila Ghyka este invitat să predea la o universitate nu chiar de top, dar prestigioasă, la care oricare profesor la sfârșit de carieră s-ar fi simțit confortabil. Deși apreciat de colegi și studenți, aristocratul cu origini moldovenești nu se mai regăsește însă în America de după război, care i se pare o altă țară decât aceea cunoscută în tinerețe, și renunță pe nepusă masă, solicitând încheierea contractului, pentru a pleca într-un ultim refugiu („inventat”), de data aceasta în patria soției sale, Irlanda. Comparând varianta franceză a memoriilor matiliene (*La couleur du monde: Escalles de ma jeunesse*, 1956) cu aceea engleză, redactată ulterior (*The Memoirs of Matila*

Ghyka. The World Mine Oyster, 1961), Iliana Gregori constată o diferență frapantă încă din titlu, locul fericitului Ulise din primul volum fiind luat acum de cinicul Pistol (unul dintre tovarășii de cârdășie ai lui Falstaff, ce-și pune spada în slujba banilor), sub semnul căruia memorialistul alege să privească, într-un final, viața. Trimiterea intertextuală ar putea avea însă și rolul de a neutraliza terapeutic patosul confesiv stârmit de nostalgia întoarcerii acasă – întoarcere care se va fi dovedit mai curând un naufragiu, de vreme ce Matila Ghyka își sfârșește zilele la un azil de bătrâni, ca o „epavă” umană, în acea „dispoziție postbiografică” atât de percutant descrisă în cartea de față. Iată un fragment, sper, lămuritor: „Odată sfârșită gesta vieții active, ne instalăm într-o pasivitate care nici nu ne pretinde, nici nu ne promite nimic. *Cariera* s-a încheiat, viețuim la modul *post*, inerti, neputincioși, așteptăm numai neantul, care neagă până și așteptarea. Și atunci, cei dintre noi care nu ne pregătim pentru o Judecată de Apoi, ne reculegem totuși și, pentru că în față nu mai avem ce vedea, ne întoarcem privirea în singura direcție deschisă, înapoi. Ne instalăm în postumitate, și starea aceasta se poate pretinde compatibilă cu ataraxia la care aspiră și omul post-istoric. Memoria te îmbie să pleci în căutarea timpului pierdut, să-l salvezi. Senectutea are și ea o muză”.

Și dacă „memoria vie este totdeauna înrădăcinată în carnea și pătimirile noastre”, relevantă pentru personalitatea melancolică a lui Matila Ghyka i se pare Ilinei Gregori tendința de a-și micșora meritele, disimulând rolul jucat în societate – de unde și mutilarea propriilor amintiri, sub acțiunea retrospectivă a unei memorii excesiv de austere, atinse parcă de amnezie. Spre deosebire de risipitorul Matila, care nu reține din fabuloasele lui amintiri decât acele secvențe de viață potrivite cu neagra melancolie care i-ar fi bântuit senectutea (uitarea este și ea, ni se atrage atenția, „un mod de a fi al memoriei”), Eliade „scrie în jurnal zi de zi, ca un posedat”, fiind „terifiat de ideea uitării”. Din biografia liderului generației criterioniste, doamna Gregori se oprește asupra perioadei petrecute în Portugalia, etapă crucială în aventura care l-a propulsat în elita științifică mondială, mai întâi ca profesor de istoria religiilor în Franța, și ulterior în America, la Chicago, unde savantul român s-a simțit ca peștele în apă și a cucerit publicul tânăr prin calitățile lui de maestru spiritual, de „guru”. Consultând atât *Jurnalul portughez*, cât și numeroase alte documente, pasionata eseistă reinventează (prin cunoscuta sa metodă „onirobiografică”) mediul în care și-a desfășurat existența Eliade în anii întunecați de la sfârșitul războiului, când îi moare soția și realizează că nu se va mai putea întoarce niciodată acasă. Pentru

aceasta, pe lângă informațiile cuprinse în documente, Iliana Gregori încearcă să înțeleagă și toate celelalte lucruri „păstrate în uitare”, cum îi place mereu să spună – așa se explică vizita făcută la fosta locuință a lui Eliade din Cascais, un orașel de la periferia Lisabonei, scoasă astăzi la vânzare, în căutarea acelor impresii ce vor fi putut atinge sensibilitatea marelui scriitor exilat.

Prizonierul istoriei

Exegeții imaginează un dialog imaginar între Eliade și Fernando Pessoa, poetul cu mai multe identități (ca Matila, *mutatis mutandis*) cu care a fost contemporan o vreme, împărtășind o sinceră admirație față de Salazar, artizanul „totalitarismului creștin” ca politică de stat. Semnalând cu mâhnită uimire slăbiciunea marelui poet portughez de a accepta să fie publicat și premiat într-o dictatură, cu puțin înainte de a muri, Iliana Gregori încearcă să înțeleagă și să justifice întrucâtva și gesturile oportuniste ale lui Eliade (cartea despre Salazar, portretul benign făcut Anei Pauker în *Pe strada Mântuleasa* etc.), fără a le condamna *de plano*, ci căutând să le deslușească motivațiile ascunse. Pe lângă toate lucrurile susceptibile de a-i fi influențat în vreun fel scrisul (o carte a lui Jung, atmosfera din cercul de la Eranos etc.), ar fi fost de menționat, cred, și obsesia lui Eliade de a-și construi o personalitate de tip goethean (vezi numeroasele referințe din *Memorii* pe acest subiect), care ar fi justificat în mare măsură „egoismul” său, reproșat atât de prietenii din tinerețe, cât și de unii exegeți cu morală la purtător (o morală comună, burgheză, inadecvată în cazul oamenilor excepționali). Încheindu-și existența la masa de scris, înconjurat de soție și de discipoli, Eliade și-a învins însă melancolia și spaima „de a pierde totul” printr-o operă impresionantă, făcută să dureze *aere perennius*. Nu întâmplător, metoda sa de interpretare a fenomenului religios, bazată pe dialectica sacru-profăn și pe principiul cusanian al coincidenței contrariilor, plasează sub semnul echivalenței „nimicul” și „totul”, cum bine observă Culiianu în splendida monografie consacrată magistru-lui său, semnalând optimismul constructiv al hermeneuticii eliadiene, configurat la antipodul suspiciunii hermeneuticilor nihiliste ale modernității (existențialismul, psihanaliza etc.).

Dacă marele istoric al religiilor a fost un „prizonier al istoriei”, cum s-a spus (pentru care modelul de urmat în exil a fost Dante, nu Ulise), nu-i mai puțin adevărat că și interpreții săi, apologeți și detractori deopotrivă, vor fi rămas captivii aceluiași prizonierat. Cu dreptate afirmă Iliana Gregori: „Dar cine dintre noi mai poate ignora în zilele noastre atât de zbuciumate, chiar cu

experiența unei singure generații sau a propriei vieți, păcatul de a se fi supus într-un fel sau altul Istoriei – prin acțiuni sau abțineri, opțiuni sau refuzuri, prin cuvinte sau tăceri? Cum să nu ne recunoaștem această captivitate constitutivă, prevăzută în statutul nostru ontologic? Și totuși, o asemenea fatalitate rămâne greu de acceptat în cazul indivizilor excepționali, de care legăm, incorijibili, speranța unui Adevăr necondiționat de vremuri. Lor le imputăm amăgirile, transformând pe negândite o fragilitate general umană în culpă morală. Și știm prea bine că Eliade împarte vina acestui prizonierat cu o întreagă pleiadă de corifei ai culturii europene în teribilul secol XX, pe care noi, fariseii de astăzi, îi judecăm siguri pe noi, ca și cum corectitudinea răspunsurilor noastre la problemele lor nu s-ar datora tot istoriei, ca și cum nu am institui *a posteriori* ca adevăruri transcendente rezultatele câștigate tot în zona contingențelor, și care și ele pot dovedi cândva eronate, pentru că așa-numitul mers al istoriei nu este nici marș exact ritmat, nici dans frumos, nici cursă athletică”.

Plasând sub semnul interogației titlul ultimului său volum („Totul sau nimic?”), Iliana Gregori evită ispita melancoliei, pentru a da glas speranței în puterea salvatoare a scrisului – și, nu mai puțin, a memoriei care îi declanșează și îi oferă nutrimentul vital. Opțiunea pentru forma deschisă, fragmentară a eseului reflectă însă existența unei înclinații epicureic-contemplative care umanizează scrisul, transformându-l într-o îndeletnicire practică intermitent, cu scopul de a consemna numai momentele de grație ale unei memorii fericite. Remarcabile ca proză de idei (deci ca literatură, ca „artă”), eseurile Ilinei Gregori configurează totodată și o fascinantă poveste despre propriile călătorii prin bibliotecă și prin lumea cea largă, pe urmele marilor scriitori, în căutarea amintirilor uitate.

Notă:

1. Iată versurile poemului în cauză, de fapt un sonet: „*Heureux qui, comme Ulysse, a fait un beau voyage, / Ou comme cestuy-là qui conquiert la toison, / Et puis est retourné, plein d'usage et raison, / Vivre entre ses parents le reste de son âge!!! / Quand reverrai-je, hélas, de mon petit village / Fumer la cheminée, et en quelle saison / Reverrai-je le clos de ma pauvre maison, / Qui m'est une province, et beaucoup davantage? // Plus me plaît le séjour qu'ont bâti mes aïeux, / Que des palais Romains le front audacieux, / Plus que le marbre dur me plaît l'ardoise fine: // Plus mon Loir gaulois, que le Tibre latin, / Plus mon petit Liré, que le mont Palatin, / Et plus que l'air marin la douceur angevine.*”

ÎNCOTRO SE ÎNDREAPTĂ LUMEA?

Luiza NEGURĂ

Provoznator prin miza (meta)literară, *Spinoza. Capricii* (Editura ARC, Chișinău, 2023), opul semnat de Val Butnaru reprezintă un roman-manifest, ce reconfigurează întreaga osatură a Textului și reevaluează dinamica unei distribuții cel puțin inedite, ce plasează sub lumina aceluiași reflector Autorul, Cititorul, Personajul, Regizorul și Scenograful.

Structura polimorfă se pliază astfel pe o bulversantă suprapunere de planuri narative și dramatice, în timp ce conflictele se interțes pe un fundal mobil, menit să conducă lectorul prin interstițiile unui „imens poem în proză” (p. 270), în egală măsură, fascinant și absurd.

Pretextul detectivist, „moartea enigmatică a Emmei B.” (p. 6), e dezvoltat treptat într-un colaj paradoxal de documente, a căror parcurgere publică, directă și mediată, pare să reprezinte cheia întregului caz. Fiecare voce a romanului primește partituri multiple, astfel că orice credibilitate narativă se relativizează, iar ambiguitatea devine cuvântul de ordine al întregii desfășurări scenice.

Spinoza apare inițial drept un personaj seditios, motivat de neajunsuri multiple: lipsa de recunoaștere a meritelor academice, situația financiară înjositoare ori dorința de a-și duce viața alături de soție în condiții decente. Înfruntarea Președintelui Academiei își pierde natura unui act personal și capătă valoarea unui subterfugiu narativ prin care este anticipată îndepărtarea asumată de *Story*, în favoarea unei istorii ieșite din limitele oricărui conformism.

În jurul său este țesută o istorie fabuloasă, urmărită ca reprezentare posibilă a răspunsului la întrebarea devenită leitmotiv românesc: *Încotro se îndreaptă lumea?* Coronografia îi oferă darul dublei vederi, căci cea exterioară va fi secondată de o trans-vedere, ce urmărește o călătorie bizară a unei lentile pierdute prin „cosmosul arterelor, venelor și capilarelor fără sfârșit” (p. 50). Întreaga existență a lui Spinoza se raportează la revelația că s-a procopsit „cu un rol pe care îl va

juca într-o piesă absurdă de teatru” (p. 50), urcată cât de curând în luminile rampei. Violonistul demonic, cel obsedat de *Capriciile* lui Paganini, este dezlegat de visul chinuitor din copilărie de legendara Anna, ibovnica nemuritorului Ile. Aparițiile halucinante, asemenea vocilor misterioase auzite la Bellu, îl conduc înspre spațiul Mărgăului, acolo unde se desfășoară un târg faustic: „Tu mi-ai dat vioara, transmițându-mi obsesia ta maladivă precum că ești violonistul deminului, iar eu ți-am oferit drept cadou nemurirea mea”. (p. 85)

Drumul său spre revelație se edifică treptat, trecând de la intuiția că lumea se învâрте în jurul unei secunde la atitudinea de frontă, specific avangardistă, ce vizează însăși identitatea scriitorului: „Scriitorii nu sunt oameni, s-o știi de la mine! -Și ce, mă rog, sunt scriitorii?! -Niște homari crocanți, buni de strivit între dinți la o cină târzie!” (p. 196) Spinoza este, în esență, un artist, un creator în figura căruia rezidă chiar tumultul neostoit al *Meșterului Manole* blagian, ale căruia măsurători devin pariuri ratate cu Sinele: „măsurătorile mele nu au dus la niciun rezultat. [...] Extrapolând, am ajuns la concluzia că omenirea se zbatea în propriile divergențe”. (p. 168)

Intertextualitatea reprezintă dimensiunea particularizantă a discursului, astfel încât romanul în sine devine un amplu nod literar, ce orientează cititorul către planuri multiple ale semnificării. Dincolo de jocul hazardului trebuie urmărită *mecanica* poveștii-piesă dispartă în puzzle construit cu acuitate. Ignorând tonul caustic, observația procurorului de caz, „a avut mare dreptate redactorul acela de la editură: între un roman și un proces-verbal există o deosebire fundamentală. Să știți că nu vorbesc ironic! E un adevar la care mulți scriitori, unii consacrați chiar, nu au timp să se gândească.” (pp. 27-27) anticipează așteptările unui alt fel de creator: un roman pur, care să nu poată fi povestit și, implicit, nici scris, ieșind din orice tipar existent.

Cuvântul introductiv al Autorului oferă prilejul

unei expunerii teoretice, devenite eșafodajul întregului demers creativ al operei: „Nu exista un subiect unitar, totul se destrăma sub ochii cititorului, iar pericolul respingerii manuscrisului de către redactorul înfumurat prindea contururi tot mai reale. Singura salvare, mi-am zis într-o clipă de maximă încordare intelectuală, e să mizez pe atuuul unui experiment literar nou.[...] La urma urmei, și la Ionesco personajele discută între ele chiar dacă nu comunică!” (p. 39)

Alternarea paginilor din manuscrisul lui Spinoza cu cele semnate de Emma B. nu reprezintă doar o intricație, ci o manieră ghidată de a conduce cititorul înspre esența textului. *Capriciile* eroinei devin expresia unei confesiuni cvasi-fabuloase, înscrise în linia unui suprarealism existențial: „Ei bine, particularitatea cazului meu este bulversantă, sare din uzul general: umbra mea nu redă, nici măcar aproximativ, conturul sau volumul corpului meu”. (p. 67) Umbra sa este asociată exclusiv unor proiecții masculine, Gargantua, Pantagruel, Dante, Don Quijote ori Micul Prinț. Galeria figurilor este completată de Salvador Dalí, ale cărui mustăți uriașe se lungesc „de la o margine la alta a drumului”. (p. 92) Într-un plan secund este evidențiată trauma copilăriei Emmei, chinuită nu doar de amenințarea epilepsiei, ci și de complexul relației cu propria mamă, care o condamnă la alienare: „abia atunci i-am vorbit despre *Umbra* lui Jung, ființa malefică din interiorul meu, care mă roade ca un desant bine antrenat de cari”. (p. 104) Imaginea *bunei mame* părăsește spațiul tenebros al memoriei și primește noi dimensiuni caracterologice: *blânda mea mamă, smerita și cucernica mea mamă, nebuna mea mamă* etc.

Viața de familie a Emmei se dovedește un șir de nefericiri, iar ruperea logodnei cu Adam, ca urmare a revelării secretului că sunt frați vitregi, va fi urmată de căsătoria din ambiție cu Spinoza, legătură din care va rezulta și o fiică. În fapt, eroina urmează tiparul modelului francez, aflându-se veșnic într-o stare de neîmplinire, ce culminează prin tot felul de gesturi extreme, scandaloase (aventuri erotice, legături pasagere etc.).

Insertiile de ordin dramatic sunt grefate pe schema narativă a romanului, amplificând caracterul compozit al operei. În calitate de autor, Spinoza publică sub opt pseudonime diferite, însă adevărata provocare este cea lansată de *Domnul cu baston scump*, care îi cere să îi scrie „un roman adevărat” (p. 162), adică unul „care nu poate fi povestit” (*ibidem*). Val Butnaru duce experimentul literar la alt nivel și proiectează imaginea unui Autor în căutarea unei Opere: „Vreau să citesc un roman în care vei încerca să oprești timpul. Fie și pen-

tru o clipă. Exact cum și-a dorit Goethe. Vreau ca Autorul să nu-mi explice nimic și nici să mă învețe minte”. (p. 163)

Clîșeele revin în discurs drept repere ale intertextualității, iar capitolele romanului se desprind treptat de matca narativului, transformându-se în mizanscene. Discursul mizează pe discontinuitate, luând aspectul unui decupaj, în timp ce întâlnirea cu grupul de Personaje devine expresia *teatrului în teatru*. Condiția acestora de plâsmuiri „vii, născute de mintea unui om cu multă fantezie” (p. 186) rămâne incompletă, căci, așa cum mărturisește *Tatăl*, „Am fost plămădiți de mintea cuiva, dar nimeni nu ne-a scris.[...] Noi existăm în realitate, dar nu într-o măsură suficientă.” (*ibidem*) Jocul se dovedește absurd, iar expunerea capătă caracter autoreferențial.

Lăsând în urmă „liricizarea terorii” (p. 193), Spinoza își asumă o nouă formulă artistică, înțelegând că autenticitatea poate fi regăsite în acele trăsături mai puțin studiate estetic: „scrisul, stilul autentic, dacă vrei, trebuie să arate altfel. Colțuros, cumva neîndemânatic, ca al unui începător sau neprofesionist, cu alăturări aiuritoare și chiar supărătoare de cuvinte. Ca un diamant pur, ce conține în interior impurități adunate de milenii. Ca o bucată de chihlimbar cu un fânțar mumificat în interior.” (pp. 193-194) Circumscriș acesteia direcții stilistice, romanul este scuturat de orice normă formală, apărând mai degrabă drept „o narare dezlănțată, o construcție nebuloasă, periculos de șubredă”. (p. 197).

Și totuși, pentru a ne asuma statutul de Cititori e necesar să folosim cheia de lectură oferită chiar de către Autor: „Un roman ca un labirint în propriul subconștient, revelat fără intervenția psihanalistului – iată ce gen de roman am vrut să creez.” (p. 269) Prin transferul metricii poemului către dimensiunea narativului se urmărește alăturarea poveștilor „într-un joc comun” (p. 271), supus ficțiunii, dincolo de care nu se găsește decât o existență „palpitantă și coerentă, în ciuda absurdității și a confuziei”. (*ibidem*)

Finalul preia aspectul de nod narativ, păstrând deschise posibilitățile unei alte incursiuni în lumea romanului, în ciuda rezolvării misterului inițial. Provocarea lansată de această dată de Val Butnaru este însă alta: transformarea Cititorului într-un posibil Autor, ce colindă propriul labirint interior, în lumina unui reflector ce amintește de cortina care urmează să fie trasă încă o dată, retrinzind scena la viață.

SIMION BOGDĂNESCU, LUP DE POET

Cristina SCARLAT

DESENUL DIN COVOR SAU MERSUL PRIN PĂDUREA DE SENSURI

Cuvintele sunt cărămizi și arme: cele cu care naștem, ne naștem, construim lumi sau defrișăm spații himerice, ne punem în legătură cu noi înșine și cu tot ce ne înconjoară, creăm punți, împletim liane, dărâmăm ziduri și construim altele.

Cuvintele ne ajută să îndepărtăm solzii care ne înăbușă respirația, să spargem bubele care ne țin încorsetați în febre și să forțăm însănătoșirea. Sunt gurile de aer pe care le furăm lumii, când aceasta nu e atentă la ce ni se întâmplă. Atragem semnale de citire, ca să ne facem reamintită existența.

Cuvintele sunt plasa de păianjen care îmbracă și spini și fluturi, rezervând poetului spații de vis și mișcare.

Fiecare volum pe care un poet îl semnează e o invitație într-o lume născătoare de lumi. O pânză de păianjen în care, prins, cititorul se poate simți protejat sau, dimpotrivă, scuturat în propria mască din somnul personal, forțat fiind, asumându-și lectura, să se ridice dintr-o poziție comodă și să-și pună întrebări. Despre el. Despre somn. Despre lume. Pasta cuvintelor îi poate fi balsam sau rugăciune sau acid care să dizolve cangrene. Naște întrebări. Și sentințe.

LUP DE POET

Simion Bogdănescu, un *lup de poet*, cum ni se prezintă, ne invită cu ultimul său volum la o vânătoare de povești și înțeleșuri. Nu e o lectură comodă cea la care ne invită. Nu una relaxată. Ci una care ne scutură din starea comodă (de lectură) și ne ademenește curiozitatea. Ne invită să deșesem povești pe care le urzește în dedesubturile unui limbaj ca o pastă groasă, acidă, sonoră, forțând forme noi: „Colțul ochilor în jos./ inima – o pungă uscată./ un buzunar gol/ prin bălării ofilit/ tristul meu simț/ metafizic./ Mai încolo în Lună/ caii sălbatici/ roși de cancer/ stau la priveghi/ și le picură/ ochi de gheață/ pe lut sterp/ înlemnit (...)” („Mască de gol”, p. 28). Sau: „Picturi

de clipe stranii/ În ce vertebre suni?! Jăratice alb de cranii./ Ecou de vâgăuni // Nu-n zările de ziuă/ Cresc ageri lupișori?! Auzi o moarte viuă./ Ulcioru-l înfășori (...)” („Schelet sărac”, p. 46).

Pasta multora din texte e un amestec de revoltă și autoironie, un scâncet ca un scrâșnet prelung, alungit, care contrariază cititorul, forțându-l să iasă din zona de confort a lecturii și să-și pună întrebări, încercând să intre în lumea de sensuri a poetului, deșesându-i-o: „Tot de cruci în fulguire nins/ Viu să-ți crească sufletul pe creste/ Și să fii până-n schelet convins/ Că mai vezi că zboară ce nu este (...)” („Doar ca ieri...”, p. 16). Sau: „De-aseară te aud cântând./ De-mi țiuie-n timpane morții./ Tată al timpului din gând./ Tată al dușilor cu toții (...)” („Tată al dușilor”, p. 24). Multe povești par mixate, altoiri personale pe trupul unei realități ascunse vederii cititorului, pigmentate cu stropi de autoironii acide: „Ți s-a urcat la cap/ că ești poet./ că ești aiurit./ că tai/ vinele sfinților/ cu brice!/ Cât ai crescut!/ Aproape că atingi/ moartea/ cu ochii! (...)” („Uluire, demult...”, p. 18).

Multe texte se împletesc în limbajul unor povești subterane, o țesătură în care autorul, singur, se răzvrătește ca într-o pânză de păianjen: „Mai stai legendă pietrelor de vamă/ Ca să te-așezi în vânt să te desferici/ Albastră sticlă seara când te cheamă/ Un câprioar de liniște-n biserici?! Fum de cădelniți, rămuriș de umbră/ Lăsat pe vatră în vibrații pure/ Ascultă-n mături cum lupoaica umblă/ Cu sânge de Iisus cules din mure.” („Mai stai legendă”, p. 52). Întâlnim construcții care, schematic doar, fac trecerea spre subterane ale căror noimă doar autorul – ziditor le-o știe. E un confecționar de forme/ urzeli/ legende noi – „miculuț” (p. 20), „ți se culcușă” (p. 60), „se lupuie” (p.32) – prin care nu face altceva, dincolo de autoironie, decât să țină cititorul într-o continuă trezvie. Lectura e ca o cafea tare prea tare și ca un duș rece prea rece. Nu o lectură comodă, ci vie.

Alte texte par un fel de doine speciale, de amar, de trecere, de gol, de întuneric, de tăcere, ca o prelun-

gire a unui oftat vechi, din adâncuri: „Surâzător/ sub stelele/ sudului/ caut pe cruci/ lacrima/ mutului/ și-o pun în/ pahar/ sclipitor/ de mărgele/ lângă tăceri/ de gol/ de inele” („Camee de vis”, p. 55).

IRONII ÎN HAINA DESTINULUI. INELE DE COPAC

Revolat, ironic, dezamăgit de haina-cruce-destin, poetul își ia cu avânt promisiuni: „N-am să te mai agăț în cuier/ moale ca o veveriță lunatică,/ sperioasă, de toamnă, împușcată,/ muta mea, străvechea mea/ trădătoarea mea haină, // N-am să mai vorbesc/ pe întuneric niciodată/ cu mânecile tale vlăguite, beat/ n-am să te mai sărut/ cu sfințenie atârând în șifonier/ ca mâinile mamei mele, fără păcat,/ străvechea mea, muta mea,/ rufoasa mea, trădătoarea mea haină (...)” („Trecătoarea mea haină”, p. 56). Poetul, prins în propria vârstă ca inelele din trupul copacului, nu poate schimba nimic din formele trecerii, dar poate mesteca în pasta textelor revolte și ironii care să-i confere iluzia mișcării, a schimbării. A mutării crucii de pe un umăr pe altul.

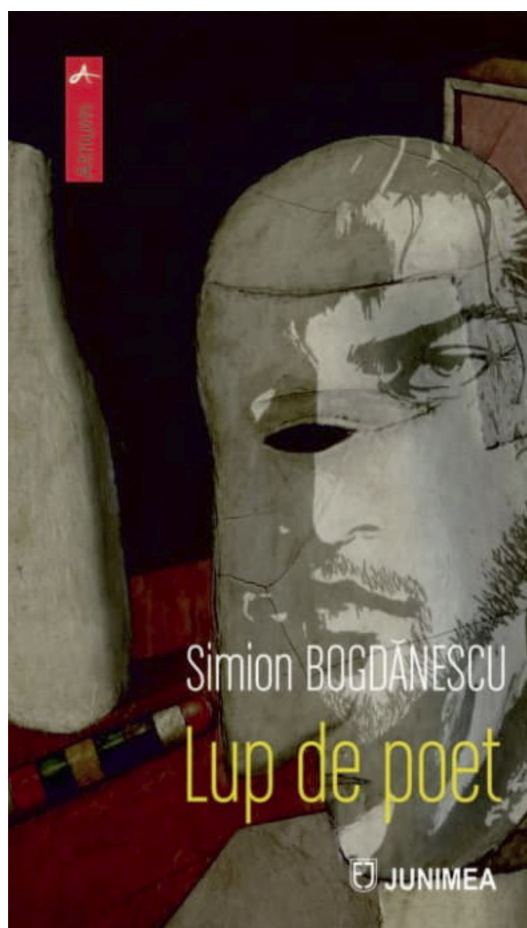
CARATELE DORULUI

Ca textură, dimensiuni și formă de punere în ramă, textele poetului Simion Bogdănescu nu sunt unitare. Firul director, însă, ceea ce dă nota caracteristică a scriiturii sale și o fac recognoscibilă este sonoritatea ascuțită, vie, care scoate cititorul din matca unei lecturi obișnuite și-l fac copărtaș autorului în călătorii inedite. În momente de respiro, de rupere de autoironie și ironie, găsim și pasaje care diriguiesc lectura spre alte zone: „(..) ești mai aproape/ când stai în departe/ și mai departe/ când stai în aproape (...)” („Inima unei planete”, p. 63) – spațiu lăsat pentru a măsura (cu) dorul. Distanța este o formă de cunoaștere. Absența cuiva sau a ceva, a unei persoane sau a unui loc, dau măsura valorii acesteia/ acestuia, măsurată fiind în caratele dorului. Momentele de respiro sunt, însă, rare, autorul virând imediat în note autoironice. Drept urmare, la o pagină distanță, citim: „(..) Nu îndrăznesc nici eu/ să ridic ancora/ ca să nu creadă/ secunda ochiului fix/ că-s gata de naufragiu/ în botul unei corăbii de fum. // Corsar, pirat, lup de mare/ ce-oi fi,/ mă uit,/ mă tot uit/ la muzica ochiului fix/ cum sângeră și se împotrivește/ și nu te dezleagă/ din inima unei planete îndepărtate.” („Inima unei planete”, p. 64).

POET DE LUP ABSOLUT

Vie, muzicală, deloc comodă, poezia lui Simion Bogdănescu atrage cititorul într-un joc complex de defrișare a desenului din covor, de ademenire a sensurilor, de pescuire a lor din pasta densă a unui limbaj în care sunt bine prinse povești doldora de simboluri, altoiri personale pe trupul altor povești, mixând, în final, o textură cu surprize. Și, ca să rămânem în tonul versurilor sale, căutând răspuns, întrebăm și noi: „Ce flaut albastru/ umblă pe arături/ de solfegii/ cu grâul copt/ al melodiilor lumii? (...)” („Lup absolut”, p. 21).

Simion Bogdănescu, *Lup de poet*, Cuvânt însoțitor de Theodor Codreanu, Editura Junimea, Iași, 2023.

CORPORATIST ȘI SOLITAR

Adrian G. ROMILA

După un periplu sinuos prin reviste și festivaluri de profil, tânărul scenarist și prozator Alex Olteanu (n.1993) debutează, în sfârșit, în volum, și n-aș zice că e unul de trecut cu vederea. *Scurt tratat despre animalele care lucrează de acasă* (Polirom, Iași, 2023) e chiar un roman filmic, în desfășurare, fără acrobații stilistice inutile, scris strâns, economic, bine răsucit în jurul mizei scontate. Narațiunea curge cronologic, cadrele se succed atente la detalii vizuale menite deopotrivă să construiască un decor adecvat și să sugereze trasee hermeneutice, personajele se mișcă eficient, exact cât trebuie pentru un joc fără excese coregrafice. Liniarizată abil în capitole scurte, ca niște secvențe de cinema, povestea lui Alex Olteanu dezvoltă două ramificații tematice cu impact contemporan. Una este ethosul corporatist, cu tot ce implică el, de la limbajul romglez al comunicării și ședințele periodice ale variilor departamente la *target*-urile permanente pentru angajați și aplicarea absurdă a corectitudinii politice în orice tip de relaționare. Cealaltă, legată de prima, e criza individului articulat digital, o specie umană ancorată implacabil la domiciliu în fața computerului personal, de pe care poate lucra oricând comod, fără prezența la birou, dar care-o condamnă definitiv la solitudine și-i transformă radical antenele sociale.

Andrei, protagonistul romanului, a absolvit filosofia și ar fi vrut cândva, imediat după studenție, să se implice într-un proiect care intersecta biologia și speculativul, să-și facă meseria, cu alte cuvinte. Reconvertit forțat în *graphic designer*, lucrează pentru o firmă din SUA dintr-un confortabil apartament bucureștean aflat în apropierea Deltei Văcărești, pe care și l-a permis tocmai datorită salariului mult peste medie. Marea și tot mai învechita sa povară e singurătatea patologică, „socializarea programată”, „să trăiești ca o bucată de lemn, ca un dulap”, în timp ce „fiecare e legat de ceva sau de cineva”: „problema nu e că sunt singur, problema e că mă simt singur”. Aproape toate relațiile sale sociale există ca cele de serviciu, numai pe rețelele de internet, ceea ce face ca solitudinea să genereze fie senzații fizice, de amețeală, de vertij, de buimăceală disperată, fie gesturi nervoase precum automutilările ușoare. Deși se mai vede uneori cu Adi, un prieten ocazional, și-și mai vizitează de sărbători părinții din provincie, Andrei nu poate ieși din prizonieratul ecranelor interconectate - de telefon mobil sau de laptop. De

multe ori se trezește ascultând vocile de dincolo de pereți sau de pe stradă, de multe ori comandă mâncare sau își dorește să iasă din casă aiurea doar ca să mai dea ochii cu cineva cu care să mai schimbe o vorbă. Ca și relațiile sale sociale, debușeurile sunt și ele căutate și programate: străbate anticariatele după chilipiruri interesante, intră cu mașina personală în aplicația „blablacar” prefăcându-se că are treabă exact în orașul în care îi merg doritorii, își provoacă relații pasagere și riscante pe site-urile de *dating* (episoadele „întâlnirilor” cu asemenea escorte feminine sunt uimitor de autentice în relatere) sau le construiește timid folosind tinere pasagere pe care le-a dus cu mașina. „Exista o mică doză de ireal în munca sa la Datacamdemyai, la fel și în discuțiile pe care începuse să le poarte cu Maria. Vorbea cu ea prin mesaje zilnic, stătea alături de colegi în ședințe video săptămână de săptămână, dar la micul-dejun mânca singur, la prânz mânca singur și la cină mânca tot singur. Interacțiunile sale cu ceilalți se desfășurau aproape în întregime pe computer sau telefon, iar prezența realului se înfățișa mai degrabă în banalitatea mersului prin casă – se ridică de pe scaunul de la birou după ore întregi de stat în fața calculatorului, se îndrepta spre baie, iar amorțeala propriului corp și greutatea deplasării mediau un contact intim și direct între el și lumea exterioară. Dacă printr-o întâmplare ar fi dispărut computerele și telefonul, cu asta ar mai fi rămas, cu mersul până la baie. Cu durerile de spate, cu praful de pe dulapuri, cu micile pânze de păianjen din colțurile camerelor, cu masturbările”. Demisia nervoasă de la firma americană în urma unui scandal provocat – desigur – de o abordare incorectă politic (ieșise cu un „shut the fuck up!” din *meet*-ingul unde trebuia să-și ceară iertare), la fel ca și intempestiva ajungere pe plajă, într-o noapte friguroasă, după o mahmură călătorie cu autocarul, nu sunt altceva decât surogate ale unei sinucideri la care a reflectat nu numai o dată.

Racordat din plin la realitatea prezentă, percutant și intens, romanul de debut al lui Alex Olteanu țese o tipologie recognoscibilă. „Animalele care lucrează de acasă” sunt specii pe cale de apariție, ba chiar în plin progres. Pentru un prozator încă în afirmare, e un debut cu care, iată!, a plusat reușit.

ACTUALITATEA LITERARĂ

CONVORBIRI LITERARE

ÎNTUNERICUL CARE UCIDE

Ioan LASCU

Considerat de critica de întâmpinare drept „un roman extraordinar” (*New York Times*), „una dintre operele de idei capitale” (George Steiner), „un exemplu de literatură strălucită” (George Orwell), *Întuneric la amiază*, cartea lui Arthur Koestler, apărută pentru prima dată în 1940 la Londra, și-a păstrat forța de impact până astăzi. Manuscrisul a fost redactat în limba germană, dar originalul s-a pierdut, la Londra fiind publicată traducerea în limba engleză aparținând lui Daphne Hardy, prietenă a scriitorului în acea vreme. *Habent sua fata libelli*, dicton latin confirmat încă o dată de istorie, deoarece în copie manuscrisul original a fost descoperit abia în 2015 într-o arhivă a unei edituri din Zürich unde fusese încredințat pentru publicare. Probabil că titlul neutru, *Rubaschow*, nu-i spusese nimic editorului elvețian care nu i-a dat atenție în acele timpuri tulburi de la începutul războiului. Copia manuscrisului descoperit în 2015 a fost din nou tradusă în engleză și publicată în 2019 cu titlul din 1940, *Întuneric la amiază* (*Darkness at Noon*). Tradus în aproximativ 30 de limbi, romanul este clasat „printre primele zece cele mai bune romane de limbă engleză din secolul XX”. Scris în limba germană în Franța, romanul a ajuns în patrimoniul literaturii de limbă engleză, Anglia fiind țara unde Arthur Koestler s-a stabilit în cele din urmă și unde a și decedat (prin suicid) în 1983. Suferea de maladia Parkinson și de leuceemie. Avea aproape 78 de ani.

A fost membru al Partidului Comunist din Germania în anii 1930, a luat parte la Războiul Civil din Spania în tabăra republicanilor. După ce a căzut prizonier, a fost pus în libertate și s-a fixat nu pentru mult timp în Franța, unde a fost trimis într-un lagăr și apoi pus sub arest la domiciliu. A reușit să se refugieze în sud de teama ocupanților nazisti ca imediat să se înroleze în Legiunea Străină Franceză. Ca și alți intelectuali și scriitori din interbelic, s-a dezis de comunism după ce a avut cunoștința de înscenările judiciare de la Moscova și teroarea stalinistă. Arthur Koestler a cunoscut direct câteva dintre victime. Iată cum și de ce *Întuneric la*

amiază este un roman despre teroare, falsificarea adevărului și depersonalizare prin schinguire psihică. Este efectiv un roman politic și „un studiu despre frică”, așa cum just l-a încadrat publicația engleză *The Guardian*. În pragul execuției eroul principal se gândește, complet anihilat: „Poate că acum va veni vremea marelui întuneric”.

Întuneric la amiază este romanul unui singur personaj principal, Rubașov, așa cum arăta și titlul provizoriu însemnat pe manuscrisul depus la editura din Elveția. Nu există nici o pagină din carte unde numele lui Rubașov să nu apară de mai multe ori. Este încă un *roman al spațiului închis*, la care am făcut frecvent referințe și cu alte ocazii. Rubașov este deținut într-o celulă din care este scos doar pentru a fi dus la interogatorii. Ce face și ce gândește Rubașov înainte și după interogatorii constituie încărcătura textuală care scapă totuși de monotonie grație unei mixturi trecut/ prezent prin care e schițată biografia deținutului. Structura cărții este simplă: *Primul interogatoriu*, *Al doilea interogatoriu*, *Al treilea interogatoriu* și o parte finală, un soi de parodie sarcastică, așa cum se sugerează chiar din titlu – *Ficțiunea gramaticală*.

Nikolai Salmanovici Rubașov era un ofițer veteran al războiului civil care îndeplinesc însemnate funcții în partid și în diplomație, intrat în dizgrația Numărului 1 cam pe la sfârșitul mării terori, prin 1939. Cine era Numărul 1 este ușor de ghicit. Povestea debutează cu arestarea și încarcerarea lui Rubașov. Prima propoziție: „Ușa celei se închise cu zgomot în urma lui Rubașov”. Se continuă numaidecât cu un *feedback*, primul din nenumăratele ce vor urma: ridicarea lui Rubașov direct din patul în care visase că va fi arestat: „Cu o oră în urmă, când cei doi ofițeri de la Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne bubuiau în ușa lui Rubașov ca să-l aresteze, Rubașov visa că e arestat.” Un prim plan cu figura arestatului ni-l apropie pe Rubașov prin ochii lui Vasili, portarul blocului unde locuise Rubașov în libertate:

„Cei doi bărbați care veniseră să-l aresteze pe Rubașov stăteau afară pe palierul întunecos și se consultau. Portarul Vasili, care-i condusesse până sus, stătea în ușa deschisă a liftului și găfăia de frică. Era bătrân și slab. Deasupra gulerului rupt al mantalei militare, pe care și-o aruncase peste cămașa de noapte, se zărea o cicatrice lată, roșie, care-i dădea o înfățișare scrofuloasă. Era rezultatul unei răni la ceafă căpătate în războiul civil, în tot cursul căruia luptase în regimentul de partizani al lui Rubașov. Mai târziu, Rubașov fusese trimis în străinătate și Vasili mai afla vești despre el numai ocazional, din ziarele pe care i le citea seara fiica lui. Îi citea discursurile ținute de Rubașov la congrese; erau lungi și greoaie, și Vasili nu reușea niciodată să regăsească în ele tonalitatea glasului aceluși bărbos mititel, comandant de partizani, care știa înjurături atât de frumoase, încât ar fi făcut-o și pe Sfânta Fecioară din Kazan să zâmbească”. (p. 17).

Regimul carceral nu este atât de dur precum în România comunistă a anilor 1945-1964, iar lui Rubașov nu i se aplică tortura fizică, ci numai psihică, pusă la cale și înfăptuită cu o logică diabolică: logica nu este conformă cu realitatea ci cu planurile anchetatorilor pentru a-l înfunda pe Rubașov. Metodă arhiuzată... Primele zeci de pagini cuprind relatări despre activitatea subversivă a lui Rubașov în străinătate, probabil în Belgia și în Germania, unde erau organizate celule comuniste care acționau după principiul „Partidul nu greșește niciodată”, numai indivizii pot comite greșeli. Rubașov făcea parte din vechea gardă a primilor bolșevici ajunși la putere care au ridicat la rang de cult personalitatea „revoluționarului altruist”. Acesta trebuia să sacrifice orice interes personal pentru a sluji cauza partidului și a clasei muncitoare. În acest mod nu numai că orice activist dar în cele din urmă și orice cetățean trebuia să se integreze în „personalitatea colectivă” a maselor, a întregului popor. „Noua structură a vieții politice cere de la noi o nouă structură a sufletului”, decreta nimeni altul decât Maxim Gorki în primele luni ale anului 1917, înainte de izbucnirea revoluției leniniste. (V. și Orlando Figes, *Vorbind în șoaptă. Viața privată în Rusia lui Stalin*, Polirom, 2019). În acest fel s-a ajuns la absolutismul partinic și la fetișizarea istoriei. „Calea Partidului este clar definită, ca o potecă îngustă în munți. Cel mai mic pas greșit, la dreapta sau la stânga, te duce în prăpastie. Aerul este rarefiat; cine amețește e pierdut” (p. 53). Concluzia: „Individul nu conta, Partidul era totul...” De aici a pornit întreaga dramă a mii și mii de Rubașovi. Partidul nu-i tolera pe moderați; se știe că bolșevicii i-au înlăturat pe menșevicii lui Kerenski de la guvernare în ajunul revoluției din 1917. Liderii bolșevici „erau filozofi militanți”, ceea ce nu era

departe de adevăr, și pretindeau că „Pregăteau cea mai măreață revoluție din istoria omenirii...” O constatare dezolantă dar veridică iese din mintea lui Rubașov: „Toate principiile noastre au fost corecte, dar rezultatele au fost greșite.” O gândire doctrinară nerealistă a condus la practici extremiste. O singură abatere de la linia partidului însemna deviaționism de dreapta – nu erau îngăduite nici un fel de divergențe politice. Sunt culpe fictive de care va fi acuzat și Rubașov.

„Dar mișcarea era lipsită de scrupule [...]. Motivațiile individului nu contau pentru ea. Conștiința lui nu conta pentru ea, și nici nu-i păsa de ce se petrecea în mintea și în sufletul lui. Partidul recunoștea o singură crimă: abaterea de la cursul stabilit; și o singură pedeapsă: moartea. Moartea nu era o taină în cadrul mișcării; ea nu avea nimic solemn – era consecința logică a divergențelor politice”. (p. 83)

Una din primele întrebări ale magistratului anchetator Ivanov ascundea în ea și o acuzație fabricată gravă: „De când faci parte din opoziția organizată?” După primul interogatoriu, întors în celulă, N. S. Rubașov face o însemnare în jurnal. Vor urma și altele, dispersate în paginile romanului. De la bun început prezumtivul acuzat meditează asupra dreptății care nu-i va fi recunoscută decât *post mortem*. Este silit să-și vândă sufletul și nu-i rămâne decât o vagă speranță „că va fi izbăvit de istorie”. În momente de criză, precum cel din timpul marii terori, politica funcționează doar după principiul „scopul scuza mijloacele”. Rubașov scoate în evidență perfidia și imoralitatea acesteia: „Noi am introdus în acest secol neomachiavelismul [...]. Noi am fost neomachiavelici în numele rațiunii universale – în asta a constat măreția noastră...” (p. 106). Nu se mai ține cont de principiile morale, singurul ghid fiind „logica consecventă” care impune „cumplita constrângere de a ne urma ideile până la capăt și de a acționa în conformitate cu ele.” (*id.*). Acest raționalism devastator își are rădăcinile în raționalismul fatidic al revoluționarilor francezi de la 1789. Nu degeaba s-a spus că revoluția rusă a fost bastardul revoluției franceze, nu degeaba pe parcursul cărții sunt citați și Saint-Just și Danton. Nu degeaba conducătorii revoluției ruse sunt niște „filozofi militanți” precum filozofii reaționalismului iluminist francez. Libera opinie nu era admisă nici când era justă, dacă nu era conformă cu linia politică trasată de Numărul 1. Justețea deciziilor acestuia nu putea fi pusă la îndoială, pentru moment, nici într-o perspectivă istorică liberă cândva:

„Dacă Numărul 1 a avut dreptate, istoria îl va izbăvi și execuția celor treizeci și unu de oameni va fi considerată o simplă bagatelă. Dacă s-a înșelat...”

Un singur lucru contează: cine are în mod obiectiv dreptate”. (*id.*). Izbăvirea adusă de istorie, cum istoria

însăși o va dovedi, este o gravă iluzie-pretext a torționarilor staliști. Ca și Pilat din Pont ei ar fi trebuit să se întrebe: Dar ce este „dreptatea obiectivă”. Argumentele aduse de Rubașov în numele creditului pe care li-l dă istoria sunt irefutabile în baza acelei „consecvențe logice”:

„...Pe noi nu ne interesează chestiunea bunei-credințe subiective. Cel care greșește trebuie să plătească; cel care procedează corect va fi absolvit. Aceasta este legea creditului istoric; aceasta a fost legea noastră.

Istoria ne-a învățat că, deseori, minciunile o slujesc mai bine decât adevărul [...].

Noi am învățat istorie mai temeinic decât ceilalți. Ne deosebim de toți ceilalți prin consecvență. Noi știm că în istorie nu contează virtutea; crimele rămân nepedepsite. Dar orice greșeală are urmările ei și se plătește până la a șaptea generație. De aceea ne-am concentrat eforturile pentru prevenirea erorilor și distrugerea semințelor lor.” (p.107).

Prin astfel de raționamente despre profilaxia bolșevică a erorilor Rubașov justifică nepremeditat interogatoriile la care este supus și condamnarea la moarte. Numele lui Rubașov mi-a adus mereu aminte de rubașcă, acea cămașă specifică portului popular rus. Rubașov nu se poate dezbrăca de rubașca „consecvenței logice” și a „dreptății obiective”, de gândirea proprie terorii politice staliniste. Teroarea rațională instituită de regimul totalitar îl prinde în ghearele ei pe Rubașov. Gletkin, al doilea magistrat anchetator, se dovedește necruțător în a-l constrânge pe Rubașov să accepte culpe fictive pentru a-l condamna. I se induce treptat complexul vinovăției, este amintit Raskolnikov, criminalul pocăit din *Crimă și pedeapsă*. Anchetatorul Ivanov susține în fața anchetatului o pledoarie asemănătoare cu arguția lui Ivan, personajul diabolic din *Frații Karamazov*, însă umanismul dostoievskian, ca și cel al lui Gandhi de mai târziu, nu se potrivește cu politica terorii: Rubașov este silit să recunoască faptul că „umanismul și politica, respectul față de individ și progresul social sunt incompatibile.” Consecvența în și prin teroare îi caracterizează pe profesioniștii revoluției proletare! „Până acum revoluțiile au fost făcute de niște moralști diletanți. Ei au fost totdeauna de bună-credință și au pierit din cauza diletantismului lor. Noi, pentru prima oară, suntem consecvenți...”, spunea zâmbind Ivanov, dar satisfacția lui n-a durat mult. Din cauza apropierii față de Rubașov cu care fusese prieten, Ivanov este înlăturat din funcție, condamnat și împușcat. Îi va lua locul sardonicul Gletkin, adeptul cinic al ideii că „pentru a pune capăt unor divergențe de opinii, cunoaștem un singur argument: moartea.” Era una din nenumăratele consecințe ale totalitarismului instaurat de Numărul 1,

dictator al cărui cult era mai hidos decât cel „care se îndreaptă spre maimuțoiul cu mustăcioară”, *recte* Hitler. Prin vocea lui Rubașov, romancierul face un rechizitoriu necruțător regimului impus prin „cea mai dreaptă dintre orânduiri”:

„Presa și școlile noastre cultivă șovinismul, militarismul, dogmatismul, conformismul și ignoranța. Puterea arbitrară a guvernului este nelimitată și fără precedent în istorie; libertatea presei, libertatea de opinie și de mișcare sunt atât de conștiincios exterminate, de parcă Declarația Drepturilor Omului n-ar fi existat niciodată. Am construit cel mai gigantic aparat polițienesc, făcând din informatori o instituție națională și deținând cel mai rafinat sistem științific de tortură fizică și mentală. Masele țării gem sub biciul nostru, cu care le mănăm spre o viitoare fericire teoretică, pe care numai noi o putem întrezări”. (p. 166-167).

„Intelectualii ăștia cinici”, *oamenii de Neanderthal* cum îi categorisește autorul prin vocea interioară a lui Rubașov – între ei se regăsesc și Ivanov și Gletkin – sunt nepoții anarhiștilor lui Bakunin și Tkacev („primul bolșevic!”): amoral, cruzi și instigatori la crimă. Se resimte totodată și o lectură subterană din F.M. Dostoievski, cu umbrele lui Raskolnikov, Ivan Karamazov și Smerdiakov. Presiunile care se fac asupra lui Rubașov prin raționamente sofisticate îl împing la resemnare și autodafé:

„Subemnatul N.S. Rubașov, fost membru al Comitetului Central al Partidului, Comisar al Poporului, fost comandant al celei de a doua divizii a Armatei Revoluționare, deținător al Ordinului Revoluționar «Neînfricat în fața Dușmanilor Poporului», am hotărât, luând în considerare motivele expuse mai sus, să renunț pe deplin la atitudinea de opoziție și să-mi demasc în public greșelile.” (p. 183).

În viziunea nomenclaturii și a poliției politice *opozitie* însemna că nu ai voie să gândești altfel. „Omul nu-i bine să gândească prea mult”. „Asta e: ori te porți inteligent, ori cuviincios, amândouă odată nu se poate” fiindcă „NOI AM ÎNLOCUIT BUNA-CUVIINȚĂ CU RAȚIUNEA”. Din aceste dileme nu se putea ieși. Conform principiului călăuzitor al „logicii consecvente” inculpatul Rubașov, „contrarevoluționar și trădător al Patriei”, va fi executat prin împușcare, simplu și eficient.

Intumeric la amiază, romanul lui Arthur Koestler, este scris cu o inteligență și o luciditate cutremurătoare, ceea ce îl ridică cert la apogeul literaturii antitotalitare din ultima sută de ani. Este o mărturie de o densitate și de o forță excepționale despre „răul în cea mai pură formă a sa” care se ascunde „sub fardul generos al utopiei.”

GABRIEL CHIFU - PAPIRUS

Gellu DORIAN

PRIMUL RAFT

Cu Gabriel Chifu, *Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu”*, ajuns atunci la ediția a douăzeci și patra, a intrat în „lista” contestatarilor virulenți, la ceea ce însemna decizia membrilor juriului. Unul dintre contestatari, Claudiu Komartin, om din preajma revistei „Hyperion”, invitat an de an, de când el însuși a luat acest premiu la secțiunea *Opus Primum*, dar și de când a fost prezent la prima ediție a *Congresului Național de Poezie*, din 2004, organizat de mine la Botoșani și Ipotești, a fost atunci la fața locului, și, vorba Ninei Casian, „fața locului era umflată”, încît a sărit la gîtul laureatului spunîndu-i să returneze premiul, să renunțe la el, că nu-l merită. Ce știa el despre acest premiu, despre membrii juriului, despre poetul Gabriel Chifu, care era și vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor (motivul invocat atunci de contestatari, cum că o astfel de funcție l-ar fi scos în afara oricărui premiu!), încît să-l facă să se răzvrătească atît de virulent? Doar prejudecăți, insinuări. Acuzele au curs în presă atunci șuvoi, juriul a fost făcut praf, organizatorii desființați, pentru că au scăpat frîiele din mînă. Nu, nimic nu a fost scăpat din mînă atunci, ci, din cele șapte nominalizări, cîte au fost atunci – pentru că a fost primul an cînd juriul s-a lărgit de la cinci la șapte membri, dintr-un joc de dus-întors al unui membru al juriului, care s-a retras și apoi a revenit – Gabriel Chifu, fiind pentru prima dată nominalizat, a fost scos laureat. Nominalizările au fost: Mircea Cărtărescu, Liviu Ioan Stoiciu, Marta Petreu, Aurel Pantea, Ioan Moldovan, Lucian Vasiliu și Gabriel Chifu (doar poeți optzeciști!). Juriul a fost format din Nicolae Manolescu, Mircea Martin, Cornel Ungureanu, Ion Pop, Ioan Holban, Al. Cistelean și Mircea A. Diaconu (ultimii doi cooptați în juriu atunci, ei

făcînd parte din juriul pentru *Opus Primum*). Presupunerile contestatarilor, urechiști și porniți în mod special pe Uniunea Scriitorilor, și pe organizatorii locali, erau simple insinuări, dar aveau, în concepția celor ce le promovau în presă, caracter de adevăr absolut. Nu aveau cum și de unde ști ceea ce a hotărît juriul și mai ales cum, pentru că singurul care știa tot parcursul jurizării eram eu, iar eu nici nu am fost luat la întrebări de contestatari, decît de cei din presa locală și la telefon de cîteva posturi de radio, unde am explicat situația creată doar în parametri ei reali. Este adevărat că dorința unui membru al juriului era evidentă de la început (dar nu era vorba de viitorul laureat!), însă decizia nu putea fi decît de partea tuturor membrilor juriului, nici măcar doar a președintelui, care avea dreptul la un singur vot. Jurizarea s-a făcut prin corespondență, încît la prima numărătoare a voturilor rezultatele au scos cîte doi poeți cu cîte două voturi și unul cu un singur vot. Era situația insolită a unui balotaj de trei cîte doi, care s-a realizat tot prin vot prin e-mail și telefonic, în așa fel că la a doua numărătoare a ieșit un alt balotaj, de cîte trei poeți cu cîte trei voturi și unul cu un vot. Pînă aici am putut controla voturile, în continuare doar finalitatea, în aceeași seară, cînd, după discuția membrilor juriului, la care eu nu am putut participa, fiind telefonică, Gabriel Chifu a ieșit cu șase voturi și acel poet care a obținut un vot și la prima numărătoare și la a doua a ieșit la fel, ceea ce a demonstrat că un singur membru al juriului a rămas constant, iar ceilalți au votat, după două runde, în cea de a treia, cu Gabriel Chifu, care a devenit astfel laureat. Declarațiile din presă ale membrilor juriului, care au fost întrebate de situația creată au fost favorabile, în totalitate, poetului laureat, de la Al. Cistelean, care a spus că „toți poeții nominalizați erau premiabili, deci și Gabriel

Chifu”, la fel și Mircea Martin, care a și făcut *laudatio* poetului laureat, fiind și președintele delegat prezent la gala de decernare a premiului, a spus același lucru. Nedumerirea însă a continuat, și de la acea ediție din 2015 peste *Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” – Opera Omnia* s-a așezat anatema, care a atârnat pe umerii organizatorilor, de la ediție la ediție, foarte greu, adăugându-se și alte scandaluri din 2017, cum a fost ieșirea Medeiei Iancu, cu acel poem colaj de jenă pur și simplu și pornirea unei revolte feministe, care nu aveau ce căuta într-o gală, sau mai târziu cu același feminism agresiv al altei laureate a premiului pentru debutanți, Nastasia Gavrilovici. Toate aceste lucruri au diminuat din interesul local pentru premiu, cu circumspecții mărite și acuze la cei ce organizau totul, care au condus cu timpul la decizii care au dus premiul în pragul derizoriului. Spun toate aceste amănunte de istorie a acestui premiu, la începutul fiecărui articol publicat la această rubrică, pentru că vreau să lămuresc niște aspecte, care, promovate de neștiutori, duc spre tot felul de falsuri, care, în ultima vreme sunt bază pentru preluarea paternității premiului de tot felul de inși care la acea vreme de început de ani '90, fie se ocupau de procurarea carnetelor de revoluționari, fie devalizau ce mai rămăsese din fostul patrimoniu al pecereului, nu să se gândească la un proiect cultural care nu le-ar fi adus nici un profit.

Trecând peste aceste fapte nedorite, care au umbrit bucuria laureatului, Gabriel Chifu și-a alcătuit antologia din poezia sa, *Papirus*, care cuprinde poezii din perioada 1976-2015, o selecție prefațată de Dan Cristea, antologie al cărei miez este ca un sandwich care se încheie cu postfața semnată de Răzvan Voncu. În felul său, debutând la optsprezece ani, sub girul lui Geo Dumitrescu, iar la douăzeci și doi de ani, în 1976, editorial cu cartea *Sălaş în inimă*, la Editura Eminescu, Gabriel Chifu a stîrnit de la început invidii colegiale, să le numesc așa, fiind mereu în preajma unor mari poeți, ca Marin Sorescu, cu care era coleg la „Ramuri”, ori cu Laurențiu Ulici, care a fost primul critic important care l-a definit cu exactitate de la carte la carte, iar în proiectata sa istorie piramidală, *Literatura română contemporană*, Editura Eminescu, 1995, ocupându-se doar de promoția '70, după un criteriu generaționist propus de el, l-a fixat, orice s-a spus

contrar după aceea, în rîndul acestei promoții, pe treapta a treia. Nu știu dacă Laurențiu Ulici, ar fi putut continua proiectul, ocupându-se în volumul trei de promoția '80, l-ar fi inclus și pe „șaptezecistul” Gabriel Chifu în cartea sa și l-ar fi așezat pe treapta întâi a piramidei, cum a făcut Nicolae Manolescu în *Istoria* sa, trecîndu-l la optzeciști. Prin urmare, evoluția lui Gabriel Chifu ca poet începe din sînul acestei promoții, care se afirma plener chiar pe atunci, cînd debuta el, la mijlocului anilor '70, și continuă, într-o schimbare de manieră, nu însă agresiv, vizibil, ci mai curînd discret, pe același fond liric de început, în promoția '80, unde îi place să fie așezat, așa cum de altfel l-au inclus și antologiile care s-au ocupat de această generație densă și impunătoare a literaturii române contemporane. De la bun început, Laurențiu Ulici spune: „Două tendințe se afirmă cu perseverență în evoluția poetică a lui Gabriel Chifu: de impunere a unei lumi imaginare, cu granițele dintre lucruri, fenomene, acțiuni și regnuri suprimate în favoarea tuturor posibilităților de amestec, interferență sau substituție și de promovare a redundanței ca sursă de imagini și mijloc de implicare a subiectului liric în discurs. Efectul celei dintîi e mitologizarea, al celeilalte, entropia”. (p.180) Și întreaga poezie a lui Gabriel Chifu din cele șaptesprezece apariții editoriale se încadrează între acești parametri creatori, uneori cu o așezare a versului spontan în tonalități și efecte ce țin de o cerebralitate ce vine din formația lui profesională, alteori cu un soi de lirism aglomerat de metafore și discurs la limita afectivității emoționale, sincere, înscris în dorința de a emula cele mai mari nume ale momentului, nu însă din apropierea lui Virgil Mazilescu sau Mihai Ursachi, ci mai curînd din preajma lui Marin Sorescu și Nichita Stănescu. Dar, foarte atent la formula proprie, una ce se simte și acum în discursul lui poetic bine maturizat și adus în preajma paradigmei optzeciste, Gabriel Chifu se privește pe sine, sau mai curînd se supraveghează cu o atenție din ce în ce mai mare, fiind extrem de sensibil la orice vorbă ce i-ar atinge opera cum nu și dorește, existența, sensibilizat ca un om ce este stresat tocmai de ceea ce a dorit să fie, poetul de succes. Și asta a observat chiar de la primele patru cărți și Laurențiu Ulici, care constata: „Pe măsură ce înaintează în desîșul terminologic al unei tulburi mitologii cu baza filosofică, discursul poetului se

usucă și-și pierde culoarea, impunând cititorului un sentiment se sațietate care diminuează considerabil apetitul lecturii”. (p.181) Și într-adevăr, tendința de filosofare în poezie creează acest sentiment de îndepărtare de pagină, însă, pentru cei ce urmăresc chiar acest efect, de invocare, de interogație a vieții ca filosofie, poezia lui Gabriel Chifu a avut de câștigat și s-a dovedit a fi cu asupra de măsură în cărțile ulterioare.

Într-o oarecare circumspecție, în opiniile sale din *Istoria critică a literaturii române*, Nicolae Manolescu, așezându-l pe Gabriel Chifu la secțiunea *Postmodernismul. Generația '80*, observă aceeași „dualitate” a poetului, depistată și de ceilalți critici pînă la el, care a scris, totuși, despre poezia acestuia destul de tîrziu, cum că ar fi încadrabilă în „supra-realism, respectiv expresionism, angelic și demonic, metaforizare și prozaism etc. În fond, e vorba mai curînd de o nefixare care vine din cele două surse diferite și chiar opuse ale poeziei lui: o anume cerebralitate neomodernistă, înclinată spre evazionism, cultivînd metafora rară și prețioasă, pe de o parte, și, pe de alta, o referențialitate postmodernă, deturnată uneori în parabola metafizică, în care realismul și cotidianul detaliilor par să implice un tîlc mai mult sau mai puțin codificat”. (p.1313) Și astfel, Gabriel Chifu poate coabita în două promoții, cum de altfel și alți poeți optzeciști, unii ceva mai în vîrstă chiar, pot fi clasificați și transferabili din punct de vedere al paradigmatelor vizitate.

Alex. Ștefănescu crede că Gabriel Chifu scrie „o poezie a plenitudinii”, iar poezia acestuia „contribuie la reabilitatea ideii de frumusețe propriu-zisă, originară(...)” (p. 953). Așa și este! Ioan Holban vede și el în Gabriel Chifu un șaptezecist transferabil, fiind acasă oriunde s-ar afla în istoria recentă a poeziei. Iar Dan Cristea, prefațatorul cărții de față, cel lîngă care Gabriel Chifu a știut să crească și să se perfecționeze, spune că „Locul proeminent pe care-l ocupă Gabriel Chifu în configurația actuală se explică și prin acest idealism al aspirațiilor, capabil să întrețină nu numai o flacără morală, dar și flacăra însăși a poeziei”. Și acest lucru se poate vedea și în prezenta antologie, *Papyrus*, în care simți cum poezia în sine devine mitul propriei existențe, poetul adăugînd mitului forma lui existențială, nu demitizează nimic, cum fac alți confrăți de generație. În timp ce Răzvan Voncu, cu un ochi fin de isto-

ric literar, subliniază și el în postfață această dublă așezare a poetului în două promoții: „Chiar dacă unele dintre fațetele profilului său liric coincid, am văzut, cu cele ale generației '80, arhitectura discursului său este structural diferită. Poezia sa este, prin urmare, una dintre acelea cîteva experiențe care ne îndreptățesc să afirmăm că nu numai optzeciștii au contribuit la configurarea actualului cod literar”. Nimeni n-a spus acest lucru, mulți optzeciști vin de sub mantalele celor de dinaintea lor, legînd verigile unui lanț nesfîrșit al poezilor români veritabili.

Alcătuindu-și această antologie, *Papyrus*, Editura Paralela 45, 2016, din toate cărțile publicate pînă la acea dată, fără a menționa nici la cuprins din care carte este poezia cutare sau cutare, ci doar datînd poezie de poezie cu anul apariției ei editoriale, Gabriel Chifu a dorit să demonstreze încă o dată că poezia lui este una a discursului continuu și constant, într-un registru absolut propriu, în aceeași manieră și un stil absolut definitiv. Astfel, Gabriel Chifu este inconfundabil ca poet, singular și mereu în creștere de la poezie la poezie, de la carte la carte. Viața lui, așa cum spune și Dan Cristea chiar din titlul articolului său ce deschide cartea, este „ca un papyrus”, pe care poetul scrie, așa cum s-a scris pe palimpsestele pe care cei ce le vor citi vor descoperi însăși viața poetului, strat cu strat. Poetul nu este deloc descriptiv, ci descrie, de exemplu, o „dimineață de mai” în versuri agreabile: „diminează. deschid fereastra. pe pervaz/ un păianjen. razele soarelui îl strivesc.// trece pe stradă o femeie între două vîrste./ poate i-a murit cineva, poate i s-a născut./ este îngîndurată. lumina se depune/ pe trupul ei ca un polen pînă/ o acoperă, o îngroapă pe drum.// în ziar o știre. au fost găsiți/ morți doi tineri. adormiseră pe pajiște/ și i-a străpuns iarba care/ azi-noapte a crescut năpraznic”. (*dimineața de mai*, p.15) Versuri alcătuite din propoziții simple, care, în tot textul spun o poveste care împlinește estetic un fapt literar, ceea ce nu e puțin lucru pentru un debutant, la nivelul anului 1976. De la pagină la pagină, de la an la an, poezia lui Gabriel Chifu, parcă vrînd să contrazică opiniile criticilor, așa cum am văzut, crește și se aliniază unui curent existent vizibil în toată istoria recentă a poeziei noastre. Nu ai cum să treci peste un astfel de experiment poetic, absolut încadrabil în literatură de calitate. De la poeziile în creștere, lungi, dense, cu ieșiri din manieră chiar,

Gabriel Chifu poate fi laconic, exact, profund, ludic, ca aici: „era miezul nopții deja/ în lumea fără nici o stea// vîndul sufla sepulcral,/ inima-mi bătea tot mai rar.// eu încă-l așteptam, în zadar?./ ca pe-un purtător de graal,/ pe inspectorul de la icral”. (*așteptînd mesagerul metafizic*, p. 279).

În mare parte, Gabriel Chifu este un poet al observațiilor și detaliilor de tot felul, prin care el dorește să radiografeze o lume reală ce trece în ficțiune poetică, divulgînd astfel și celălalt har, paralel, al acestuia, proza. Peste tot se simte în poezia sa prozatorul, așa cum în proza sa poetul se îndepărtează de poetizările la care ești tentat atunci cînd vii din poezie și vrei să scrii proză, roman în mod special. Și această antologie, *Papirus*, așa pare a fi, presărată cu tot felul de personaje și detalii ce țin de o narațiune și un discurs epic evidente. Însă peste toate mustește un lirism sănătos, adus din poezia anilor '70, acel lirism ce vine din inimă, din suflet și se așază pe cuvinte ca o rouă peste ierburile unei veri secetoase.

Încă două poezii mi-ar argumenta cele spune și ne-ar convinge de sinceritatea poetică a lui Gabriel Chifu:

„eu aș vrea să rămîn aici,
aici, zise inima lui,
și rupse pieptul și se pierdu
vuind în frunziș.
tălpile-i ajunseră într-un ținut de zăpadă
și-și făcură casă acolo.
ochii de la început i se pierdură
pe drum,
iar cîntecele sale toate se împotmoliră
într-o noapte,
se strînseseră unele în altele –
păreau lătrate de cîinii stelelor...

...întoarceți-vă acasă. ce v-a apucat,
întoarceți-vă, avură vreme să zică
buzele sale, apoi și ele
îl părăsiră.
(*fuga*, 1976, p. 17)

Și:
„cum tînjesc eu după tine?
așa cum ciungul tînjește după
brațul pe care l-a pierdut.

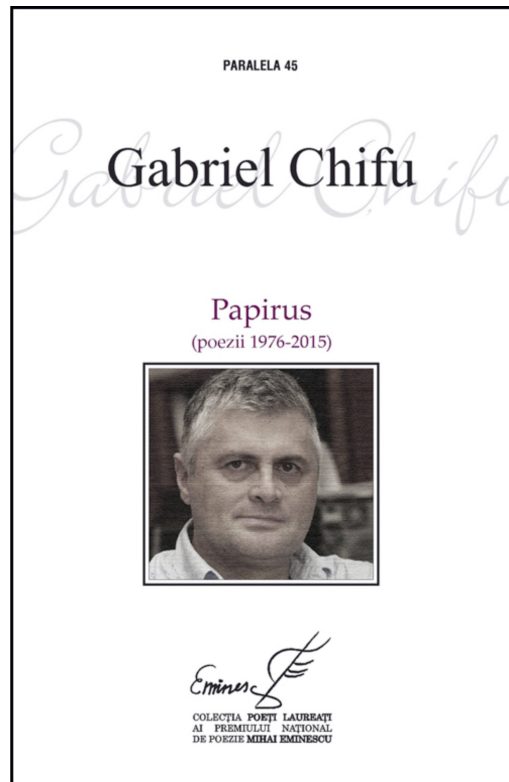
și așa cum orbul tînjește după
lumina zilei.

întoarce-te, mă ia și bea-mă,
te conjur, să fiu iar acolo unde
îmi este locul, în tine, cu tine pe de-a-ntregul.

fără tine, mi-am irosit, vai, rostul.
sunt o carte care-și pierde foile.

uite, bate un fel de vînt orb,
spulberă literele, cuvintele din pagină,
te împrăștie,
parcă în joacă, parcă nebunește.
(*sunt o carte care-și pierde foile*, p. 275)

Gabriel Chifu este poetul care, cu trecerea timpului, a modificat părerile unor critici despre poezia lui, despre el, i-a schimbat ba pe unii atît de mult încît aceștia s-au lăsat convingși și influențați parcă să se alinieze la o voință imensă, de neclintit, a lui de a demonstra că el este, rămîne poetul de primul raft al poeziei române de azi. Și așa este!

UN JURNAL ALTFEL

Marius CHELARU

„Refugiat în singurătatea mea autoimpusă, ca într-un exil. Sunt eu și cu mine. Și uruitul timpului, marele malaxor. Mă las în voia lui. Zgomotele ajung la mine uneori acute, panicarde, alteori slabe, nedeslușite. Se petrec lucruri în lume care mă împiedică să-mi aud vocea interioară. Lucruri teribile, dramatice sau pur și simplu capricioase, derizorii, hilare, care te fac să te gândești la nestatornicia, precaritatea condiției umane, lumea ca farsă.

Totodată mă schimb și eu...”

Răsvan Popescu este un om care a avut și are parte de „lumina reflectoarelor”, fiind, într-un fel sau altul, în atenția publicului și a confracților, fie că e vorba de cei din lumea audiovizualului, ori din cea a scrisului. Asta deși, în paginile de început ale acestui „jurnal altfel” (pe care a început să-l „lucreze” după ce Daniela Zeca Buzura l-a întrebat, pe când abia de-și lansase un alt volum, „Ce vei scrie după *În torent?*”) vorbește despre faptul că s-a „refugiat” într-o singurătate „autoimpusă, ca într-un exil”. Și adaugă: „Sunt eu și cu mine. Și uruitul timpului, marele malaxor”. Însă această „autoizolare” nu „funcționează” cu totul, pentru „se petrec lucruri în lume care mă împiedică să-mi aud vocea interioară”. Și sunt multe „lucruri teribile, dramatice”, ori altele „pur și simplu capricioase, derizorii, hilare” și „care te fac să te gândești la nestatornicia, precaritatea condiției umane, lumea ca farsă”.

Da, în lume se petrec multe lucruri, de tot felul, lumea se schimbă... și, în același timp, Răsvan Popescu constată că și cum se schimbă și el, cum, datorită condiției sănătății sale, „percepția devine difuză”, și asta îl „bulversează”...

Astfel, iată că, dacă ne referim acum numai la scris, în ultimii ani Răsvan Popescu a colaborat cu reviste literare (amintesc acum pe cele ieșene, anume „Convorbiri literare” și „Poezia”), a publicat mai multe cărți, cele mai multe la Iași, la editura unde a apărut și acest „jurnal”.

Astfel, nu e de mirare când citim în „jurnal” că

Răsvan Popescu acordă o atenție deosebită scrisului. Că analizează, pare cu minuție chiar, felul în care scrie: „mi se întâmplă ceva: tehnic, stilistic scriu mai bine ca ieri, însă ideile vin mai puține, sunt tot mai anevoioase”. Și sunt mai multe și diverse pasaje despre scris. De pildă: „Nefolosiți, «mușchii» scrisului se lasă. E nevoie de exercițiu, altfel cuvintele mă părăsesc, se împrăștie în patru zări”. Sau: „Scrisul dă dependență”. Tot scrisul, spune el, îl „conexează cu ceilalți”.

Telespectatorul/ cititorul Răsvan Popescu e la fel de conectat la subiectele din lumea cărții ori a televiziunii. De pildă, notează despre „Harry, prințul rătăcit”, cel care „scrie în memoriile sale că a fost instruit să tragă în talibani ca-n niște piese de șah, să-i fie mai ușor. Chiar a numărat 25 de morți. (...) De aproape ar fi văzut cum sare sângele din figurinele alea...”.

Într-un fel de perpetuă criză existențială, cu multe căutări și nemulțumiri, greu de „vindecat” prin amintiri dragi ori prin diversele succese, nu poate păstra „autoizolarea” și pentru că, după cum scrie, cu „deschiderea” despre care vorbește că o are „cătore problemele cetății”, „cătore ceilalți” mereu a „privit lumea cu avidă curiozitate”. Și, spune autorul, „am mereu impresia că mi se ascunde ceva”, de aceea și „arma mea este întrebarea”. Și își propune să facă în așa fel încât în ceea ce scrie să fie „fidel față de fapte, aparent detașat”. Pe de altă parte, „uneori cu revoltă, alteori cu mirare, consternare chiar, alteori cu emoție estetică, dar curiozitatea nu a lipsit”. Însă mu a fost, scrie Răsvan Popescu, „niciodată pasiv”, dimpotrivă, mereu cu „atenția mărită asupra detaliilor care scapă”.

Este interesat și de felul în care este primit scrisul său, povestește de exemplu, despre lansarea care a avut loc la Iași, în librăria ECREDU din Iași. Cum, la fel, este atent și la feed-back în ce privește televiziunea, munca sa în CNA, legătura cu audiovizualul,

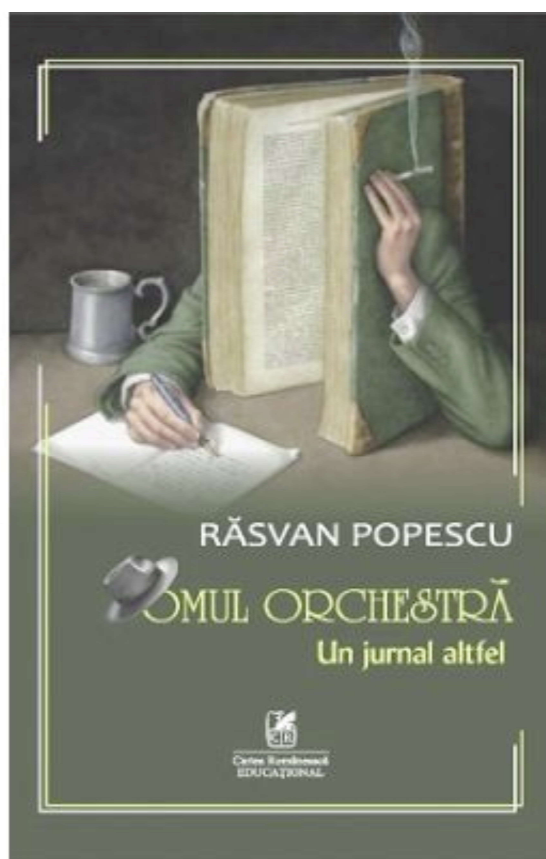
în esență. Dincolo de tot felul de aspecte, ca, de pildă, „complotul” „pentru retransmisia TVR Cultural peste Prut” și dificultățile de tot felul ș.a. povestește despre cum, întrebat fiind de un spectator „cu ce se ocupă”, răspunde, cu exemple, despre probleme cu care ne ciocnim cu toții, zi de zi, da la fake-uri la abaterea atenției publice la false ori prigoana preoților români, cum și câtă este ori cât „se umflă” când se umflă, „gogoșa”, în Ucraina „care nu reușește să-și regleze relația cu minoritățile etnice, cu efecte în plan religios”. Tocmai de aceea, când „realitatea își iese din țâțâni” la CNA deciziile „trebuie bine, cumpănite”, situațiile judecate ș.a.

Citind cărțile lui Răsvan Popescu (atât de poezie, cât și de proză) am constatat și prezența accentuată, într-o formulă sau alta, atât a elementelor biografice, ale biografismului, cât și ale autoficțiunii, de la caz la caz. Și, cu toate acestea, în acest „jurnal altfel”, el scrie: „biografismul este despre propria piele, un jurnal al memoriei, piese de lego” (în fond, avem „capitole” ca *Recursul la copilărie, Familia*). Doar este, până la urmă, tot un „jurnal”, chiar dacă „altfel”. Dar, scrie autorul, „aș prefera altceva.” Așadar, cititorul s-ar putea întreba ce este, totuși, acest jurnal. Cumva numai „o sumă a zilelor, biografie romanțată”? Ei bine, Răsvan Popescu, care nu se socotește „un virtuos al limbajului”, scrie că „suprapunerea celor două planuri, întretărirea cotidian – imaginar, obiectiv-subiectiv face posibilă această specie de graniță, jurnalul-colaj” ca un anume fel de „spațiu cât mai liber pentru a reflecta”. Și își dorește să folosească, așadar, condeiul „în căutarea unui sens”. Cert este că, deși sunt piese dispartate, unele de dimensiuni mai reduse, altele mai ample, unele fiind aidoma pieselor unui puzzle care, privite împreună, capătă atributele unei proze mai cuprinzătoare, pot fi privite și ca un „tablou”, un fel de autoportret al autorului pe simeza lumii în care trăiește, așa cum o vede el, cum se răsfrânge prin filtrul înțelegerii sale. O proză, totuși, nu foarte lejer de încadrat într-un gen anume, pendulând între „jurnal altfel” și roman autobiografic, construit cu minuție, deși înșeală aparența însemnărilor fragmentare, notate în stilul său de sceptic, satiric, mai mereu r atent la ce vede, ca de jurnal alcătuit din șase „caiete”, cum le zice autorul.

Sunt câteva gânduri după ce am lecturat și această carte, și altele ale lui Răsvan Popescu, un om pen-

tru care experiențele de viață rămân adânc săpate în memoria sa, ale cărui valori fundamentale sunt mereu scoase în evidență în fiecare volum, începând cu familia, poate. Dar și temerile sale, între care, mai pregnant, singurătatea („Eu toată viața m-am temut de singurătate. E mai rea ca o dietă proastă. Mă cufund tot mai mult, absorbit. Imposibilitatea de a comunica. E ca umbra, o duci după tine oriunde.”). Și poate că într-adevăr i se potrivește și acel moto pe care îl găsim la începutul acestor pagini: „*Călătoresc./ Călăresc unda de cerneală neagră, văskoasă./ Prin lume...*”. Sau, poate, o frază prin care se definește ca autor: „Scriitorul care am devenit a încercat să se ia la trântă cu timpul. Și să integreze realitatea în ficțiune, viața în scris”. Astfel am citit, așadar, și acest „jurnal altfel”.

Răsvan Popescu, *Omul orchestră. Un jurnal altfel*, coperta: Florentina Vrăbiuță, Editura Cartea Românească Educațional, Iași, 2023, 196 p.

ALEXANDRU CALMĂCU ȘI CARTEA DE LA RĂSPÂNTII

Daniel CORBU

O compoziție romanească de mare originalitate și forță a construcției este *Expuneri despre Răspântii*, apărută la Editura Muzeului Literaturii Române București, 2023, sub semnătura lui Alexandru Calmăcu. Este al patrulea roman, după *Cronică despre alb sau negru* (Ed. „Tracus Arte”, 2015), urmat de *Inscripție despre Absurd* (2017) și *Însemnări dinspre Somn* (Ed. Tracus Arte, 2019). Ziarist „ni peur ni reproche”, trecut chiar și prin stagiul de corespondent de front în Transnistria (anii 1991 – 1992), gazetar ani în șir pe tema educației (a publicat două prestante volume de publicistică, între care „Critica educației”, Ed. Paralela 45, în 2010), editor, universitar, Alexandru Calmăcu a debutat în literatură relativ târziu, ideea că un prozator, în momentul în care e hotărât să scrie literatură originală, trebuie să aibă o bogată, impresionantă experiență, devenindu-i principiu moral. Să accentuăm ideea că de-un timp încoace mulți prozatori de înaltă clasă au provenit din rândul jurnaliștilor. Și dacă exemplificăm doar cu Ernest Hemingway și Gabriel Garcia Marquez, la începuturi tineri reporterii ai cotidianului, dacă-l adăugăm pe Edgar Allan Poe, care a fost ani buni redactor la „Graham’s Magazine”, poate că-i de-ajuns.

Cartea pe care o avem în față, *Expuneri despre Răspântii* este un roman autobiografic ce acoperă mai bine de jumătate de secol de realitate românească, cuprinzând atât ani ai comunismului, cât și ani ai tranziției spre democrație și capitalism. Scris la persoana a treia, romanul urmărește destinul intelectualului român, personajul fiind numit mai întâi Dascălul de Limba Română, apoi Mihai, Sandu sau Alexandru-

Andrei, născut pe strada Răspântiilor din centrul Bucureștiului. Iată fraza de început, unde autorul deconspită ceea ce va urma: „În viață formăm inevitabil o arhivă proprie, cu momente reținute în minte, uneori consemnate într-un carnet intim și ieftin, tip agendă sau caiet dictando, sau, mai nou, în memoria unui telefon mobil sau laptop, așadar, ne referim la evenimente, descrieri, concluzii personale, total sau parțial diferite de cele înregistrate și clasate în fișele și registrele oficiale. Trăiri intense, greutăți mari sau mici, iubiri împlinite și neîmplinite, drame, tragedii, toate la un loc, fără excepție, definesc trecutul individual printr-o scurgere lungă sau scurtă a timpului propriu”.

Construcție solidă, romanul e împărțit în nouă capitole, fiecare din ele însemnând o secvență de timp cu întâmplările și personajele sale: *Expunere despre Aberație*, *Expunere despre strada Răspântiilor*, *Expunere despre Fatalitate*, *Expunere despre foste Domnișoare*, *Expunere despre Coșul cu Hârtii*, *Expunere despre Mișu*, *Expunere despre Destine*, *Expunere într-o Bodegă*, *Expunere despre Viclenie*. Fiecare capitol etalează, pe lângă peripețiile personajului principal, o problemă morală. Astfel, cel denumit la început, neutru, Dascălul de Limba Română, își urma repartitia obligatorie ca profesor stagiar în satul Crivăț, județul Călărași, făcând o navetă diabolică, pe drumuri neasfaltate, pline de gropi, drumuri prăfuite, „cu poteci în loc de trotuare”. Erau anii 80 ai comunismului, când profesorii de elită erau considerați posibili „dușmani de clasă”, iar secvența vieții rurale din Crivăț este realistă și expresivă.

Cartea se citește ușor, datorită harului de

povestitor al autorului. Povestirile secvențiale sunt percutante. Copilăria, relațiile cu vecinii, prietenii. Două portrete magistral realizate, Tania și Mitică Șerban, iubirea lor prilejuiește o descriere a Bucureștiului interbelic, un oraș viu, „cu atâția oameni pe străzi și la terase, cei mai mulți meditativi în fața halbelor cu bere sau a stacanelor cu vin, muzica se auzea peste tot, romanțele în special tulburau mințile, simțurile, țigăncile cu buchete de trandafiri în brațe alergau de la o pereche la alta ca să înduplece bărbații să cumpere flori pentru iubite, amante sau soții, într-un cuvânt, viața era una veselă, nimeni nu stătea în case”.

Toate capitolele ne duc în amintire. Cuceritoare sunt întâmplările din capitoul *Expunere despre foste Domnișoare*, cu acțiunea în Tabăra de la Cochirleni, unde cam o sută de studenți, viitori literați și profesori de română, își făceau obligatoria practică productivă din agricultură, la cules de struguri. Și aici întâlnim portrete deosebit realizate: *Studenta Elena*, *Creola Dana*, *Studentul*, *Fecioara din Oltenia*. Dar cel mai realizat portret, impecabil aș spune, este cel al juristului Fredman din capitoul

Expuneri despre Viclenie. Autorul, care-și începuse cariera în epoca comunistă, ca profesor stagiar de specialitate, ne apare aici, după revoluția română, ca jurnalist în presa scrisă autohtonă, sub numele de Alexandru-Andrei. La Federația Educației Naționale, era redactor-șef al revistei de informare iar Fredman era avocatul, „unicul jurist al FEN”, desemnat pentru apărarea intereselor profesorilor sindicalști, un bărbat cu priviri viclene, uns cu toate alifiile, „un fel de guru în jurisprudența autohtonă, inatacabil”.

Prozator de prim rang, maestru al realizării portretului, precum și al construcției romanești, Alexandru Calmăcu scrie o proză subtilă, magnetică prin încărcătura întâmplărilor, cu spectaculoase răsfrângeri în oglinzile conștiinței. *Expuneri despre Răspântii* este un roman revelator în acest sens, romanul său de succes.

EX LIBRIS

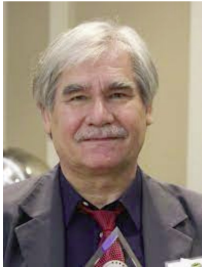
Cărțile săptămânii

- Radu Andriescu, *Fire lungi de wolfram*, Casa de Editură Max Blecher;
 Valeriu Mardare, *Romancierul*, Editura Cervantes;
 Cristian Livescu, *Un veac de poezie românească-Panoramă critică și antologică*, Editura TipoMoldova;
 Emil Nicolae, *Scriitori și artiști/ moderni și avangardiști/ evrei și români*, Editura HASEFER;
 Cătălina Frâncu, *Casa splendorii*, Editura Timpul;
 Maria Ivanov, *Totul va fi bine*, Editura Prut;
 Aurel Andrei, *Rănila din urmă sau Tuba Buyukuston/Pic-nic la spitalul de nebuni*, Editura PIM;
 Sterian Vicol, *Corabia lui Sterian – memoria lui Femios*, Editura Timpul;
 Mihai Babei, *Tornado de fum*, Editura 24 Ore;
 Elena- Brândușa Steiciuc, *Pe fibra textului 50 de lecturi complice*, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava;
 Teodor Pracsiu, *Delimitări critice*, Editura Timpul;
 Ioan Ouatu, *Dintr-o seară de april*, Editura Fundației Culturale Cancicov;
 Maria Trandafir, *Subiectivitate și obiectivitate în propria poveste*, Editura 24 ORE;
 Aurora Ciucă, *Secunde de nisip*, Editura 24 ORE.

www.uniuneascrititorilorfilialiasi.ro

ACTUALITATEA VIZIUNII LUI EMINESCU ASUPRA EDUCAȚIEI

Theodor DAMIAN

Preliminarii

Prin pregătirea sa enciclopedică dublată de o rară clarviziune și inspirație, toate acestea înrădăcinate solid în dragostea sa jertfelnică pentru neam și țară, Mihai Eminescu a lăsat urme adânci pe oriunde a trecut, felul lui de a fi, modul articulat de a vorbi, cunoștințele și fermitatea în acțiune însă stârnind pe cât de multă admirație din partea unora, pe atât de multă invidie din partea altora.

Calitățile lui de excepție l-au făcut pe George Călinescu să scrie explicit faptul că Eminescu a reprezentat „cel mai ridicat nivel al conștiinței culturale naționale din epocă”¹

Nu este deci de mirare că începând cu 1 iulie 1875, Titu Maiorescu, ministru al instrucțiunii publice, îl numește pe Eminescu în postul de revizor școlar – inspector am zice azi – pentru județele Iași și Vaslui, funcție în care va sta un pic mai puțin de un an de zile.

Titu Maiorescu își justifică alegerea notând că Eminescu „era omul cel mai silitor, veșnic citind, meditănd, scriind” și că avea nevoie de el în postul de revizor „pentru a stăruii cu limpezimea spiritului său asupra noilor metode de învățământ”².

Ținând cont de pregătirea multi-disciplinară a poetului național, și mă refer aici doar la domeniile menționate de Dimitrie Vatamaniuc în aparatul critic la secțiunea „Filosofie” a volumului *Fragmentarium*, adică epistemologie, gnoseologie, psihologie, logică și metodologie,³ este ușor de înțeles nivelul la care se situa tânărul revizor școlar, nivel pe care-l va cere învățătorilor și profesorilor pe care-i inspecta.

În această activitate a sa, făcută cu zel apostolic, el dovedește o conștiință de excepție, un profund cult al muncii și al valorii dar și pentru disciplină, pregătire profesională, inspirație, viziune, consecvență și principialitate, pasiune, preocupare

intensă pentru calitatea învățământului pe toate planurile, dorința de grabnică îndreptare a problemelor întâlnite.⁴

Acest lucru se vede și din simplul fapt că în mai puțin de un an cât a funcționat ca revizor, Eminescu a întocmit peste 400 de rapoarte, adrese, sesizări, ordine către cadrele didactice, recomandări cu privire la competențe, manuale, metode, aplicări practice, situația materială a elevilor, starea fizică a școlilor, toate acestea trimise fie la minister, fie administratorilor locali și învățătorilor.⁵

Așa cum remarcă profesorul Mihai Aliman într-un text publicat în *Tribuna Învățământului*, „analizele [lui Eminescu] sunt de o uimitoare profunzime, evidențiind multe tare, [în sistemul educațional] dintre care unele se regăsesc și astăzi. Cine parcurge aceste documente trăiește dureros de actual starea învățământului românesc”⁶.

Probleme

În virtutea cunoștințelor sale în domeniile psihologiei și pedagogiei Eminescu este pe deplin conștient de importanța capitală a copilăriei ca perioadă de curăție a minții și inimii în educarea și formarea viitoarei personalități în spiritul valorilor esențiale ale unei vieți reușite, și implicit, ale unei națiuni pe calea adevăratului progres: binele, frumosul, adevărul, dragostea și compasiunea, simțul răspunderii, cinstea ș.a., de aceea în notele și articolele sale el face numeroase referințe la acest aspect al educației.⁷

În acest sens, într-un articol din ziarul *Timpul* din 22 august 1880, Eminescu pune un deosebit accent pe educația care se face de bună voie și din plăcere, din punctul de vedere al elevului, „sub impulsul naturii sale morale”, în contrast cu frica de pedeapsă sau motivarea pentru câștig. El face

aici o importantă definiție a trei concepte educaționale fundamentale: învățătura, cultura și creșterea. „Învățătura”, scrie pedagogul Eminescu „consistă în mulțimea celor știute, cultura în multi-lateralitatea cunoștințelor, creșterea nu consistă nici într-una, nici într-alta. Ea consistă în influența continuă pe care o au lucrurile învățate asupra caracterului și în disciplinarea inteligenței”.⁸

O altă problemă legată de criza învățământului în România, semnalată de Eminescu, o reprezintă practicarea plagiatului pentru a promova pe scara socială în orice fel de funcții.

„În sfera instrucțiunii”, zice ziaristul și criticul social și politic Eminescu, „corelatul hoților materiali, hoții intelectuali, plagiatorii, cumulează ei cele mai multe funcții, trec ei cei mai învățați oameni, sunt ei cei mai influenți profesori.”⁹

În acest context, în lipsa educației temeinice necesare oricărei promovări, Eminescu deplânge impostura celor ce înaintează în funcțiile instituțiilor publice datorită abilității la „negustorie de vorbe”, mai ales în cazul „semistrăinilor”. El constată dureros că în România știința de carte „nu-ți ajută la nimic dacă n-ai doza necesară de viclenie pentru a te-ntrice cu semistrăinii la pescuit în apă tulbură.”¹⁰

În rezumat, se poate spune că, citind rapoartele de revizor școlar dar și articolele de mai târziu din ziarul *Timpul*, principalele cauze ale decadenței calității învățământului în România ar fi atât de natură materială, precum sărăcia bazei didactico-materiale cu referire directă la salariile cadrelor didactice, mici sau neplătite la timp, dar și a elevilor și a familiilor lor, la condiția fizică a școlilor, adesea, unele școli fiind închise câte 5-6 luni pe timp de iarnă, ori la cazul când sălile de clasă sunt folosite în scop propriu de către unele persoane din administrația locală, fapte relevante pentru frecvența slabă a elevilor la cursuri, cât și de natură spirituală, morală, profesională, cu referire aici la cursurile de perfecționare a cadrelor didactice – în major declin –, la dezinteres, minciună, incompetență, impostură, formalism din partea administrațiilor locale dar și a multor cadre didactice.

Ca un fel de studiu de caz unde Eminescu ia apărarea profesorilor într-o discuție despre cauzele

degradării învățământului, într-un articol pamflet publicat în *Timpul* la 24 iulie 1882, intitulat „Școlile noastre sunt rele”, el răspunde la un text apărut în ziarul *Românul* unde se asuma că o cauză majoră a crizelor din domeniul educației se datorează faptului că profesorii se mai angajează și în alte munci decât învățământul propriu-zis pentru a câștiga mai mulți bani. Eminescu ia aici o poziție extrem de fermă și curajoasă în apărarea profesorilor prost plătiți comparând munca acestora de 18-20 ani de studii pentru a ocupa o catedră pe un salariu de mizerie, cu salariile uriașe ale unor directori de bancă sau ale unor funcționari de minister cu studii de patru clase primare.

Adevărata cauză a derivei învățământului de la noi, consideră revizorul, este nedreptatea sistematică la care sunt supuse cadrele didactice la nivel financiar, el văzând aici nu cauza imediată a problemei, ci cauza cauzei unde trebuia intervenit decisiv.

Iată-l pe Eminescu indignat:

„Dacă-m întreba ce se cere pentru a fi director în Ministerul de Interne ne-am aduce numaidecât aminte de omul care a ocupat acest post, cu oarecare virtuozitate, mucenicul Simeon. Ce s-a cerut de la el? Patru clase primare și poate meritul de a fi bulgar. Care e echivalentul material al colosalei munci de-a fi pătruns misterele abecedarului și ale celor patru operații? Mii de galbeni, mobilier din Paris, etc. etc. Cum? Pentru un echivalent de 300 de franci profesorul să fie obligat a ști atât de mult și a munci atât de mult, și celălalt, pentru mii de franci, să nu fie obligat a ști nimic?”¹¹

Recomandări

Eminescu se dovedește a fi un bun observator al fenomenului educațional nu numai în țară dar și în general, în Europa. El critică tipul de educație practicat în Occident bazat pe învățarea mecanică pentru acumularea de cunoștințe, de sorginte utilitaristă, în detrimentul educației axate pe înțelegere și gândire critică, fundamentul a ceea ce el numește „creștere”, deci dezvoltarea interioară, adică formarea caracterului și disciplina minții.

În 1880, la câțiva ani după ce și-a încheiat activitatea de revizor școlar, el, pedagogul cu pregătire multidisciplinară și viziune realistă asupra problemei

mei educației, încă profund afectat de situația învățământului din România, pe care o cunoscuse în mod direct și concret, scrie în ziarul *Timpul* unde era redactor, despre importanța primordială a alegerii cunoștințelor și materiilor de studiu în toate ciclurile de școlarizare, inclusiv liceul, calitativ și cantitativ vorbind, în vederea unei deveniri nu numai intelectuale dar și morale adecvate atât a persoanei cât și a națiunii.

Iată o sugestivă metaforă folosită de el în acest context: „copacul, ca să nu crească strâmb, trebuie îndreptat de pe când e mlădios și tânăr; mai târziu, când toate deviațiunile de la calea dreaptă s-au învățat în el, geaba-l mai sucești. Se poate îngroșa, se poate întinde, numai drept nu va mai fi.”¹²

Și vorbind despre deficiența sistemului educațional apusean și criticând aspectul utilitarist al acestuia și apoi comparându-l cu cel de la noi, poetul, pedagogul, filosoful român constată cu amărăciune: „La noi nu există nici educație, nici utilitarism în învățământ, ci o îngrădire nesistematică de tot soiul de obiecte, o încărcare a programelor cu tot soiul de materii, din care nici una nu se învață cum se cade.”¹³ Recomandarea este implicită.

Așadar, Eminescu cere de la învățători și profesori abnegație, adică dedicație totală vocației și profesiei lor pe care o compară cu un anumit fel de apostolat.¹⁴

El cere ca posturile didactice să fie obținute prin concurs – el chiar a organizat astfel de concursuri – iar titularii lor să participe la conferințele profesionale anuale, un fel de educație continuă cum am zice noi astăzi, conferințe pe care, de asemenea el le-a organizat.

Așa cum remarcă profesorul Samson I. Bota, Eminescu a considerat că întotdeauna învățământul trebuie să fie întemeiat pe baze filosofice în ceea ce privește teoria cunoașterii, că trebuie să aibă în vedere dezvoltarea gândirii logice și critice respectând particularitățile de vârstă ale elevilor și că accentul trebuie pus pe predarea în mod adecvat a limbii române: „Limba trebuie să fie clară, înțeleasă de către elevi, să se întemeieze pe graiul viu al poporului nostru.”¹⁵ Mai precis, educația trebuie să-i lege pe elevi de popor, „să-i învețe să iubească limba patriei, pământul patriei, trecutul

patriei.”

Încă și mai precis, Eminescu voia ca „școala să fie școală, statul stat și omul om.”¹⁶

Aspecte ale învățământului curent în România

Așa cum Acad. Mihai Cimpoi vorbește despre axiologia de azi aplicând „grila Eminescu”,¹⁷ astfel validând relevanța gândirii poetului nostru național pentru timpul de azi, la fel, tot prin „grila Eminescu”, putem arunca o scurtă privire asupra sistemului de învățământ din România, și nu e loc aici de o analiză exhaustivă, dar măcar dintr-un anumit punct de vedere ce poate constitui un semnal pentru o dezvoltare ulterioară.

Așa cum scrie profesorul Sorin Ivan în revista *Tribuna Învățământului*, sistemul educațional din România de azi este departe de ceea ce ar trebuie să fie; el se află într-un „punct minim” când este vorba de calitate, eficiență și competitivitate. Potrivit statisticilor curente aproape o jumătate dintre elevi nu înțeleg ceea ce citesc – fapt de o gravitate excepțională –, lucru concordant cu nivelul scăzut al cunoștințelor și culturii generale în rândul unei mari părți a acestora.

Elevii nu mai învață și nu sunt ajutați să învețe, ceea ce indică eșecul sistemului educațional de azi, alături de alți factori cum ar fi, de exemplu, abordările formale și superficiale ale temelor de studiu, rutina didactică ce pune accent mai mult pe proces decât pe conținut, subfinanțarea educației – incluzând salariile mici ale cadrelor didactice – și nu în ultimul rând, promovarea în școală și în societate de false valori și pseudo-modele, de unde și confuzia valorică ce tulbură și întunecă viața și destinul tinerelor generații.¹⁸

Într-un alt articol, același profesor, în aceeași revistă, subliniază în mod impecabil relevanța viziunii lui Eminescu asupra învățământului din România de azi. Aici autorul vorbește, ca odinioară Eminescu, despre rolul fundamental al bucuriei în asimilarea de cunoștințe, bucuria nu ca un fel de act ocazional, ci ca o stare pe tot parcursul procesului de educație. Iar *bucuria*, asociată cu *starea de bine* depinde de contextul general educațional, context ce include „condiții bune de studiu, atmosferă propice învățării, confort fizic și psihic, sigu-

ranță, disciplină, climat de încredere, respect reciproc, atenție din partea profesorului pentru fiecare elev, calitate, corectitudine, obiectivitate, echitate, echilibru, armonie, empatie, colaborare și altele asemenea.”¹⁹

Sorin Ivan observă că în învățământul de azi din România condițiile menționate, pentru care Eminescu a militat cu riscul pierderii postului – ceea ce s-a și întâmplat – nu se găsesc la nivelul dorit întrucât și azi se întâlnesc numeroase cazuri de acoperire didactică precară (cu suplinitori, unii chiar necalificați pentru materiile respective de predare), și azi, în mediile rurale există elevi care fac naveta pe jos la școală și înapoi, uneori în condiții de vreme rea, de unde și abandonul școlar, și pe cale de consecință, ajungerea la un fel de anal-fabetism funcțional, și azi există conținuturi curriculare neatractive, o lipsă a conexiunii cu realitatea vieții de zi cu zi, un volum prea mare de informații, teme supradimensionate ce anulează timpul liber al elevilor, precum și aglomerarea de sarcini extra-instituționale, module, cursuri și exigențe absurde, comportamente violente, lipsă a disciplinei și respectului reciproc.²⁰

Toate aceste neajunsuri la nivel instituțional, administrativ și didactic, precum și altele ce țin de spațiul fizic educațional, reprezintă o sugestivă comparație cu ceea ce semnala Eminescu în rapoartele sale de revizor școlar și de asemenea actualitatea criticilor și recomandărilor sale.

Concluzii

Eminescu a înțeles că educația de calitate este în primul rând o cultivare a spiritului, că educația proastă este o trecere dintr-o stare de anihiloză în alta, că fără educație este ca și cum ai vrea să fii un bun sportiv fără să faci antrenament.

Cum se știe, prin fermitatea lui când era vorba de valorile fundamentale ale neamului nostru, prin lipsa de orice compromis, prin curajul onestității totale față de cauzele naționale, Eminescu și-a creat și mulți dușmani în timpul său și mai târziu. De aceea scrie încă din 1932, în revista *Rampa*, strălucitul intelectual Horia Groza: „Eminescu a devenit un fel de încercare a puterilor: îl maltratează universitarii, îl compromit semidoctii.”²¹

Totuși, în ciuda celor care aruncă cu pietre în statuia lui Eminescu, statuia lui fiind prea sus ca pietrele să o poată atinge, marele poet și patriot român rămâne, în mod incontestabil, îngerul păzitor al limbii și culturii române, al neamului românesc.²²

Sau cum spunea Emil Cioran în 1937: „Suntem prea obligați față de geniul lui și față de turburarea ce ne-a vărsat-o în suflet. Eminescu trebuie considerat un simbol național.”²³

Note:

1. Mihai Aliman, *Tribuna Învățământului*, 15 ian. 2014 (<https://tribunainvatamantului.ro>).
2. *Ibidem*.
3. Mihai Cimpoi, „Eminescu, lumea valorilor și noi, postmodernii”, în *Mihai Eminescu: Buletin* (serie nouă), Nr. 1 (21) 2021, Chișinău, 2021, p. 13.
4. Mihai Aliman, *op. cit.*
5. *Ibidem*.
6. *Ibid.*
7. Mihai Cimpoi, *op. cit.*, p. 17.
8. Eminescu, *Opere*, VII, *Publicistică*, coordonator Acad. Mihai Cimpoi, Ed. Guniwas, Chișinău, 2001, p. 50
9. Eminescu, *Opere*, VIII, *Publicistică*, coordonator Acad. Mihai Cimpoi, Ed. Guniwas, Chișinău, 2001, p. 287.
10. *Ibidem*.
11. Eminescu, *Opere*, VIII, ..., pp. 286-287.
12. Eminescu, *Opere*, VII, ..., p. 51.
13. *Ibidem*.
14. Eminescu, *Opere*, VIII, ..., p. 286.
15. Vezi Samson I. Bota, „Mihai Eminescu – revizor școlar”, în *Dacoromania*, Nr. 85, 2017, Alba Iulia (www.dacoromania-alba.ro).
16. *Ibidem*.
17. Mihai Cimpoi, *op. cit.*, p. 15.
18. Sorin Ivan, „Riscul formelor fără fond”, în *Tribuna Învățământului*, 14 iulie 2022 (<https://tribunainvatamantului.ro>).
19. *Idem*, „Bucuria educației, între proiecție și realitate”, în *Tribuna Învățământului*, 27 oct. 2022 (<https://tribunainvatamantului.ro>).
20. *Ibidem*.
21. Vezi Horia Groza, *Colocvii*, Ediție îngrijită de Horia Ion Groza, Ed. Logos, București, 2022, p. 197.
22. Theodor Damian, *Ideea de Dumnezeu în poezia lui Eminescu*, Ed. Eikon, București, 2016, p. 136.
23. Vezi Mihai Aliman, *op. cit.*

ȘOIMESCU VERSUS EMINESCU

Elena VULCĂNESCU

Deciziile Academiei Române de până în 1883 privind concursurile literar-științifice au instituit *Premiul Năsturel-Herescu de 4000 lei* (anual), decernat în sesiunea generală din *Martie-Aprilie 1884* unei cărți publicate în intervalul *1 ian.-31 dec. 1883* și, la patru ani, *Marele Premiu Năsturel Herescu, de 12000 lei*, decernat în sesiunea generală din *Martie-Aprilie 1885*, unei cărți scrise în limba română, dintre cele publicate de la *1 Ianuarie 1881 până la 31 Decembrie 1884*, preferabil inspirate din *istorie națională, religie ortodoxă, morală, filosofie, științe politice și economice, științe exacte, scrieri enciclopedice...*¹

Despre scrierile de pură literatură, în proză, sau în versuri, precum: poeme, drame și comedii serioase, cu subiecte naționale, adaugă legatarul, acestora mai cu samă doresc să se acorde *Marele Premiu Năsturel*, judecate drept un merit cu totul superior, pentru încurajarea literaturii naționale.²

Marele Premiu Constantin Năsturel-Herescu, conferit în memoria luminatului strămoș cărturar din vremea lui Matei Basarab, debuta în chiar ședința instituirii, onorând pe Vasile Alecsandri, într-o mare Sărbătoare a Dreptății datorată dulcelui grai național, în deplină învoire... la glasul ce din toată românimea se înalță ca să recunoască pe Vasile Alecsandri drept cel mai mare poet al Românilor în ziua de astăzi!... Nimeni dintre scriitorii români – fără de o deșănțată orbire, – nu-i poate disputa premiul celor mai înalte și mai frumoase creațiuni literare apărute în limba română, nu numai în acești patru ani, ci încă mai multe decenii înapoi.

Ședința din *6 Aprilie 1881* este și ziua solemnă de recunoaștere oficială declarată a poetului național Vasile Alecsandri.

Regatul se proclamase în *14 martie 1881*, Regina consiliată literar de poetul național tocmai fusese aclamată membră de onoare a Academiei Române și sfă-

tuită pentru o mai activă aplecare spre viața literară românească. Din oglindirea *mișcământului istoric*, dușmăniile se ascut deodată cu prudența celor interesați și fierbințeleale pățimașului încurajat. Eminescu definitivează textul *Scrisorii III* citită *Sâmbătă 28 Martie 1881*, în Casa Pogor.

Maiorescu nu putea fi ignorat, era membru fondator al Societății Academice, criticul în vogă, apropiat al Curții indiferent de barometrul politic al momentului. Subtile, ambițioasele sale propuneri atingeau catifelat orgoliul Reginei onorific academician la secțiunea literară, încât îndemnul la prima *antologie de poezie românească contemporană în limba germană* este foarte bine primit. Cu Mite Kremnitz de-a dreapta, Regina traduce și *planul Olimpianului* funcționează. Angrenajul cumnatului W. Kremnitz, inițiator al spitalului de campanie de la Cotroceni din *1877-78*, antrenează mișcări de anvergură, avansează medic al Regelui și curant al lui Eminescu, un frecvent al casei Kremnitz.

Nu ne îndoim că Maiorescu avea pentru poet gândul propulsării, chiar al umbrei la întrecere cu prototipul... În vertiginoasă ascensiune, Alecsandri nu-i mai aparținea. Antrenat la caruselul de paradă, aventură și capricii al Reginei, Alecsandri scade în darul Junimii care îl întronase. Relațiile familiei de Wied cu inițiații provensali îi erau cunoscute. În descendența lui Pygmalion, lui Maiorescu i-a fost dat să șlefuiască până la pățimașa desăvârșire, cu care să se identifice, cu tot prețul născutei *Suferințe (Pathos)*. Rodire din iubirea de sine, aurul poeziei din sufletul fildeşului, aparent funest unul altuia, coabitează ca să elaboreze o ficțiune de anvergură. Maiorescu nu bănuia că dăruiește românilor pe cineva mai puternic decât el.

Recenzia la *Rümanische Dichtungen* semnată de Maiorescu în *Neue preussische Kreuz-Zeitung* din *22 nov. 1882* învăluie poezia românească în *aburul particular al cântecului surdinizat...* Este ca și când, tradusă, tristețea nu-și găsește răsufitul izbucnirii și *nu este*

de mirare că aplecarea Muzei Române spre tristețe a produs și un reprezentant al pesimismului, M. Eminescu... În colecția de față, poeziile lui sunt cele mai însemnate alături de acelea ale lui Alecsandri, poetul de predilecție al patriei sale.³

Prima ediție apăruse în 1881 la Leipzig, 58 de traduceri în limba germană de Carmen Sylva, cu o prefață de Mite Kremnitz: 27 poezii de Alecsandri, 20 de Eminescu, 5 de I. Negruzzi, 3 de Bolintineanu, 2 de T. Șerbănescu și 1 de R. Torceanu.

Cum din iulie 1878, Maiorescu își anunțase nevasta că divorțează, iar în 14 iulie 1878 pleca spre Germania, cu Mite, Baby și bona copilului, Casa domnitoare devenise mai reticentă. Întors de la Florești, în 6 august 1878, Eminescu era așteptat în Herăstrău nr. 27, unde Maiorescu îi rezervase un *iatac luminos*, de unde, în două săptămâni, *nesimțindu-se vrednic*, adică în largul prielnic, se mută în casele *săpunarului*, de pe lângă biserica Sf. Constantin, după ce refuză și oferta familiei Kremnitz din str. Dionisie.

Grija lui Maiorescu pentru Eminescu este de necontestat, dar deloc surprinzător, suspiciunile criticilor lansează și lațul limitelor de interes, când simt că ai ceva de spus, toți te-ar vrea să atârni de ei... Chiar diagnosticul medicului primar de la Spitalul Brâncovenesc, W. Kremnitz, în ciuda examenului riguros (iunie 1878), dovedită *bălbăială*, îngrijorează pe Slavici și-i pare *lucru curios* lui Călinescu.

În treacăt fie spus, vacanța celor fugiți de acasă, energizantă pentru Maiorescu, se scurtează din pricina unei *supărătoare însușiri ereditare a lui Mite*, dinspre neamul Bardelebenilor, cu *idei negre și disperate* pe fondul unei prelungite *melancolii*, mai cu seamă în stările de oboseală.

Și aceasta trebuie să fi fost un motiv al înțelegerii protectoare a lui Mite pentru Eminescu, dincolo de orgoliul femeii curtate de poet. Când, după *scena sărutului*, Eminescu îi dedică *Atât de fragedă*, poemul se află la al șaselea an de variante! Unei capodopere nu încetează să i se caute inspiratoarea! Un promotor, Maiorescu nu apucă să se bucure de incontestabilele sale performanțe, cum steaua geniului eminescian nu suie decât după adumbrirea *constelației Regina-poetă*, probant istoriografic odată cu a 25-a comemorare a Poetului.

Ideea volumului – *Eminescu* trebuie să fi avut-o Maiorescu odată cu instituirea *Premiului academic C. Năsturel-Herescu*, poate că aștepta și publicarea

Luceafărului (aprilie 1883), cum nu putem ignora spitalizarea poetului din ianuarie 1883 sub tratamentul dr. Kremnitz, nici încercarea gazetarului de a demisiona din 16 februarie 1883. Epuizat, bolnav și dezamăgit, Eminescu se întâlnise în 18 martie cu Iosif Vulcan. Onorariul *Familiei era*, scrie Poetul în *vara lui 1883, cel dintâi pentru lucrări literare pe care l-am primit vreodată-n viață... În România domnește demagogia și în politică și în literatură, ...talentul adevărat e înecat de buruiana rea a mediocrității, a acelei școale care crește prin impertinență și prin admirația reciprocă.*⁴

Poate și jenat de *chetele și manifestările publice în beneficiul* celui internat din 2 noiembrie 1883 în Casa de sănătate Leidesdorf din Ober Döbling, dar mai ales presat de termenul *31 decembrie 1883* fixat depunerii la Comisia de evaluare în vederea *Premiului anual Năsturel Herescu*, Maiorescu grăbește apariția volumului, anunțat de *Familia* din 16 decembrie.

Potrivit corespondenței și notelor de *Jurnal*, Maiorescu propune lui Eminescu să-și editeze versurile încă de la începutul lui 1882. Fasciculele tipărite în format A3 pe care le-am și văzut în vitrina Muzeului Casei Memoriale de la Ipotești, înainte de 1989, confirmă intenția Poetului de a-și aduna poemele sub titlul *Lumină de lună*, neîndoielnic după propriul manuscris, folosit de Ion Scurtu în ediția din 1910.

Dacă *Lumină de lună* nu s-ar fi *înecat* de eclipsă!, nu s-ar mai fi impus atâta strădanie pentru *paternitatea* exclusiv eminesciană în elaborarea *primei* ediții! a cărei *organizare* s-a declarat *opera exclusivă a lui Maiorescu* (Petru Creția), sau exclusiv a lui Eminescu (în actualitate). *De grabnica tipărire a poeziilor lui Eminescu*, în corectura *aproape zilnic până la ora 2 sau 3 noaptea* pe parcursul primelor două decade ale lunii *Decembrie 1883*, era înștiințat și V. Alecsandri, președintele Secțiunii Literare a Academiei Române, în scrisoarea din *13/25 Decembrie: Volumul... apare peste 8 zile. Vi-l voi trimite îndată*, asigură Maiorescu, vicepreședinte al Academiei Române, pe când președinte era liberalul Dim. A. Sturdza de Miclăușeni (21 martie 1882 – 5 aprilie 1884), recunoscut obedient al Regelui. Presa *31 decembrie 1883*, termenul limită de înregistrare a volumului în lista Comisiei de evaluare. Notele de *Jurnal* și corespondența atestă expedierea exemplarelor dedicate lui V. Alecsandri și unul de *lux* Reginei, din chiar ziua apariției, *21 Decembrie 1883*. Punct ochit, dar nelovit!

Sesiunea generală academică din 20 martie 1884 pentru decernarea *Premiului anual Năsturel-Herescu*, în valoare de 4000 lei, nu semnaleză în lista

participanților volumul lui Eminescu, *Poesii* din 1883! Istoriografic, s-au improvizat scenarii privind sfaturile oferite poetului de a vizita pe Regina, pentru consolatul *Bene merenti!*

Elegantul volum *Poesii* de M. Eminescu apărea în timp util. La 1 ianuarie 1884, Eminescu îl primea, vizitat de Maiorescu în spitalul vienez. În 27 martie 1884, poetul revine la București din călătoria de convalescență prin Italia. Nici înalta vizită, însoțit de Mite, nu are efect. Nu ne îndoiim că demersul maioreșcian vizase recunoașterea onorantă a forului academic și substanțiala recompensă bănească. La începutul lui aprilie, Eminescu era între amicii ieșeni.

Intuind impactul lansării *Luceafărului* asupra lumii noastre literare, de la reticență și animozități până la ostilitate, Maiorescu intervine în chiar numărul din aprilie 1883 al *Almanahul Societății Academice România Jună* de la Viena. Flancarea structurală a poemului cu nume prietenoase cum Carmen Sylva, Alecsandri, Creangă, Iacob Negruzzi, impunea și consfințirea magistrului semnatar al ca și uitatului studiu *Despre progresul adevărului în judecarea lucrărilor literare*, pe care Maiorescu îl datează 9 decembrie 1882.

Criticul preocupat de formarea gustului estetic informează privind insemnele esențiale identificării celui ales, dăruit cu vocația prisosului conceptiv, tinzând spre universalitate. Opera de valoare se recunoaște prin idee și simțire, *străpunge marginile spațiului și ale momentului*, sub semnul entuziasmului impersonal, în lumina adevărului și căldura frumosului.

Adevărul dreptei judecări a unei opere progresează greu. Până la așezarea definitivă, întâmpină *împotriviri dușmănoase*, polemici, confruntări de nivel intelectual, o violentă rezistență a înconjurimei.⁵ Momentul victoriei este marcat de atenția minorității *inteligenților!*, aceluia preocupată de propria gândire. Intervenția lor trece pragul nesuferitei ignorări.

Ajunsă în cunoștința eminenței, *ideea este așezată* în domeniul ei predestinat și susținută prin *pătrunderea intelectuală și generozitatea inimilor care se ridică împotriva oricărei nedreptăți...* Intuind volburile vâslaşului de excelență, în ton minor încurajator, ca pentru sinea mândros neputincioasă, Maiorescu conchide: *nimic nu este mai greu în lume decât a înțelege pe altul... ar însemna să ai o parte identică sau analoagă cu gândirea lui... altfel, îi vei rămâne străin.*

Accederea lui Eminescu la recunoașterea oficială de poet național, a fost de durată, nicidecum odată cu apariția volumului de *Poesii* din 1883, respins la *Premiile anuale C. Herescu Năsturel* conferite de Academia Română în primăvara lui 1884. V. Alecsandri, președinte al Secțiunii literare a Academiei Române tocmai fusese declarat *poet național* odată cu decernarea *Marelui Premiu Herescu* în ședința din 6 Aprilie 1881, oficiată de însuși Carol I Regele României, membru de onoare al Societății Academice Române, asumat protector al instituției din 15 sept. 1867 și președinte de onoare din 27 mai 1879 (-27 sept. 1914).

Bolnav, Eminescu s-a simțit singur și dezmoștenit. Generatoare de intervale, suferința devine și furioasă pe ceilalți și pe irealitatea flagrantă a propriilor percepții. Valurile sociale s-au dorit potolite prin controlate reșezări lucrative, prin reputația așezămintelor de sănătate, cu grija amicilor și generozitatea chetelor. Puritatea lăuntrică a lucidității continuă hărțuielile spiritului unei constituții șubrede și istovirea fără satisfacții secătuieste. Valoarea de însumare a creației poetice nu i-a fost recunoscută. Tot ce crezuse despre sine se tulbură. Trăia în inadecvație și neîmplinire.

În ședința din 20 Martie 1884, s-au întrunit cei nouă membri ai Comisiei de evaluare ai Secțiunii literare nominalizată din anul precedent, cu președintele ales V. Alecsandri. Potrivit *Raportului general, asupra cărților intrate la concursul anunțat de către Academia Română pe anul 1884 pentru premiere prezentat de G. Bariț*⁶, în perioada 1 ian. – 12 martie 1884 membrii Secțiunii au parcurs, împărțindu-și-le, toate volumele primite. *Analele* nu rețin numele autorilor concurenți, oferind doar informația privitoare la elaborarea de *rapoarte* volumelor celor șase nominalizați, în răstimpul celor opt zile de până la ședința Comisiei premiilor anuale din 20 Martie 1884 s.v.

Cei șase nominalizați pentru Secțiunea literară au fost Sava N. Șoimescu (volumul *Poesii lirice*, Buc., Tip. Academiei Române, 1883, raportor Iacob Negruzzi); Vasile Rusănescu (drama *Dorin*, Buc., Tip. Cucu, 1883, *autor zelos de compuneri dramatice în versuri*, raportor V. Alecsandri); poetul Alexandru G. Drăghicescu (traducerea *în cadențe cam săltărețe a Cidului* de Corneille, Buc., Tip. Cucu, 1883, raportor V. Alecsandri); Nicolae Enescu (*Schițe geografice, antologie din diverse cărți geografice, deloc originală, cu erori de conținut, stil care lovesc știința în față*, Buc., Tip. Cucu, 1883); poetul George M. Meitani,

avocat și om politic, (vol. *Studii asupra Constituțiunii Românilor*; a patra oară în concurs, recomandat pentru valoarea științifică probantă în cercetarea dreptului public la noi, Buc., Tip. Voința Națională, 1880-1881 și cel de al șaselea, Simeon Florea Marian, membru al Academiei Române din 26 martie 1881, cu *Ornitologia poporană română*, în două volume, colecție de povești și cântece în care se personifică păsările, fără a fi o carte strict științifică...Alt volum cu teme pe fabule, basme și cântece pe arii poporane, notează raportorul dr. A. Fătu, *fusese distins chiar în acest an cu un premiu de 5000 lei*.

Sosise timpul să se adune și *aceste mărgăritare ale geniului românesc*, în fond, o istorie legendară de poezie poporană, recomandat și votată cu scorul de 7-2, pentru *Premiul anual Năsturel-Herescu, de 4000 lei*.⁷

În asemenea context, volumul de *Poesii* al lui Eminescu (21 Decembrie 1883) nu s-a dovedit decât un aspirant la ruină. Ni s-a părut că echipa Maiorescu-Alecsandri-I. Negruzzi l-ar fi putut salva, dar comanda din plan absolut!, a trebuit slujită prin eliminarea urmelor!

La obiect, primul și singurul candidat ales la *Secțiunea de poezie* a fost Sava N. Șoimescu (14 XI 1837, Văleni-Dâmbovița – 2 V 1899, București) pe care *Dicționarul Literaturii Române* din 1979, îl reține sub semnătura lui Dan Mănuacă, fie numai pentru un *coupe d'oeil*.

Cum Maiorescu era greu de contrazis, *Raportul* relativ la *Poeziile lirice* ale lui Sava Șoimescu cade la condeiul lui Iacob Negruzzi!, care laudă *versificarea ușoară*, dar *observă insuficiența imaginativă, lipsa inspirației, tocmai elementul principal în poezie*. Departe de oferta esteticianului, poetul se plasează în capul propriei opere, laudând poezia generic, de prim rang în literatură: *Eco sonor al strigătelor de bucurie și de durere ale omenirii și naturii, ...mișcărilor inimii umane, ...dar și cântulul păsărilor, suspinulul pădurilor, urlutulu torentelor...Cam în acest stil este scrisă toată prefața*, conchide Raportorul.

Ideea de poezie devine materia poetică, sursa de inspirație a lui Sava Șoimescu. Înconjurat de doctrină în dauna considerentelor de metodă, Șoimescu își comentează poemele, ni le explică, recunoscându-și modelul legendelor la modă, fără pretenția inventării sau a reînnoirii.

Invocarea Ajută Doamne lirei!...cu mii de forme bele deschide ciclul de *Legende* sub genericul *Sinaia*

și Bucegii, pentru *predilecțiunea ce au avutu Majestățile Loru Regele și Regina României pentru acești munți*. O neinspirată etalare a propriei biografii, poate premoniția opacității spre care destinul tocmai îl îndrepta, sau pur și simplu nesiguranța poetului îndoielnic, incapabil să-și extragă materia din sine însuși, îl determină pe Sava Șoimescu să se oprească în pragul creației sau al soartei, să explice. Proza istorisirii face ca opera poetică să conteze mai puțin decât comentariul care o precede sau îi succede. Istoricul plaiului bucegean cu *Castelu Regalu, mărețu edificiu feericu scăldat de Peleşul pârâu poetu*, includ neamul căpitanului strămoș Șoimescu, împroprietărit pentru merite militare. *Am avut fericirea*, scrie Sava Șoimescu, *să ftiu administratorul acestor munți poetici încă de pe când se zidise primul otelu, grație Eforiei Spitalelor și Principeiui Dimitrie Ghica, fondatorul urbei Sinaia. De aceea reproduc aici câteva impresii scrise acum 8 ani în ziarul Pressa sub formă de epistole...*⁸ Bătuse atunci, la 1875, *malurile râpoase ale Prahovei și valea răcoroasă a Peleşului*, le descoperise legendele *Vârful cu dor*, *Baba Dochia* dintre Babele Bucegilor și *Floarea Ciobanului*.

Popasul în Valea Argeșului din 1882 îi prilejuiește meditații legendare privind *Fontana lui Manole* sau *Biserica de Argeș și Umbra lui Neagoe Basarab*, nelipsite de comentariul istoric, religios și de omagiere a reabilitării regale a lăcașului.

A doua parte a cărții reeditează volumul *Virtutea Militară* din 1878, (Buc., Tip. Laboratorilor români), poezie răspândită jurnalistic în epocă, sinceră, fără grandilocvență, de *onoare și lauri Vitejilor de la Plevna, Rahova și Vidin*. Gazetarul Sava N. Șoimescu oferă acolo un impresionant tablou de mobilizare națională: *Precum din munți torente se-ntrec curgând la vale/ S-ajungă cât mai iute l'al Dunărei hotar.../ - E săntă re-nvierea când oștile se-adună/ Și șterge cu sânge-eroic insulte și-umiliri...*

Din valuri de sânge, întrezărită, certitudinea izbânzii devine reconfortantă. Recrutul are nevoie de puncte de sprijin, or Comandantul însemna credința generală a epocii, ca în drama despărțirii de mamă și de iubită a *Dorobanțului*, o admirabilă baladă dedicată *Măriei Sale Doamnei*. Devoțiunea armatei pentru Casa Regală a fost sinceră, *Dorobanțul* își încurajează mama secătuită de plâns mărturisindu-și luciditatea de ostaș, nu de fugar rușinat: *Cum de brâu eu să mai joc/ Lângă cei ce-au fost în foc?*

Dar cititorul de azi vrea până la ultima pagină, așteaptă turma degerată, jerpelită și mutilată a întoar-

cerii, ca să înțeleagă cum s-a ajuns la dezinteresul față de zei. La capătul acestui volum, ai zice că Sava N. Șoimescu i-a răsfațat îndelung, din strămoși îi regăsea în el însuși, un principiu de existență. I-a frecventat și i-a omagiat și el, *Radu Dorobanțul* se întoarce ca să arate satului *sub mantaua sdrențuită steaua strălucită a Decorației Domnești*. Doar căciula-i ciuruită, că de mână împușcată ce mai pare încordată, întru totul vindecată, chiar de Doamna a fost legată... Căciula dorobăntescă trece viu, sfințește frunți, copilandrii cer o pană...

Grea de dor, inima *sergentului major* își vrea pe Florea. El, care pretindea că a învins totul, nu prevăzuse șubrezenia jeluitoare a logodnicei. La fântâna bunului-rămas, ridică troiță cu numele lor, se întoarce ca șoimul, *vitejește să moară/ Pentru-o Floare și a lui Tară...*

Publicate în paginile gazetei *Pressa*, poemele viitorului volum *Virtutea militară* (1878) îi fac gazetaru-lui un nume de poet crescut în strădania întrecerii. Extaziat asupra producției lirice, dar nemângâiat de distribuția ierarhică a momentului, se lansează în etalarea performanței istorice, militare și politice a familiei, el însuși cu doctorat în științe politice la Roma.

Abia cea de a treia secvență a volumului oferă satisfacția cititorului curios, dar mirat de *ospățul* oferit la *Întoarcerea oastei române de la Resbelu*. În *sunet de fanfare, ostașii veseli se'ntorc acasă/ Unde-i așteaptă cu'ntinsă masă/...Ospățul țării.../ întins sub steagul triumfător/ Adus de oaste și Domnitor*.⁹

Ineditele părții a treia sunt sonete, romanețe și meditații dedicative, în aceeași obsesie mărturisitoare. Dintre românii sudici, de casa Ghiculeștilor, împrăștiării urmași de credință ai lui Cuza, sunt atestați pe *Moșia* cu *Cătunul căpitanului Șoimescu* din Valea Nucetu din podgoria Dealu Mare jud. Prahova, lângă *Urлаți*, toponime inalterabile, de maximă rezistență a formei începutului. Acolo, în Valea Nucetu, fratele mai mare Ion N. Șoimescu, scriitor și om politic, senator în vremea lui Al.I. Cuza, își construie un *șale elvențian* din al cărui *Turn* ochiul ridică Dealu Mare, se lasă în Cricov și cheamă pe rătăcitorul inspirat. Din culmea Bădinei privește Vârful cu Dor, unde Prahova soarbe Peleşul...*Acolo-i valea'ncântată,/ Cuib de viață și d'amor./ De natură răsfațată/ Și d'un geniu creator (Sinaia)*.¹⁰

Concluzia Raportului I. Negruzzi este că *d-lui Șoimescu ni i se poate contesta oarecare dibăcie și chiar oarecare merit*, dar neieșind dintr-o imaginație destul de bogată *nu are atâta valoare, încât să merite*

o deosebită distincțiune din partea Academiei Române.¹¹ *Ceea ce nu produce un efect plăcut, continuă I. Negruzzi, sunt comentariile pe care le face însuși autorul la poeziile lui. În ultimele edițiuni ale poeziilor sale, Lamartine a făcut și el astfel, dar din tot ce a lucrat marele poet tocmai aceasta pare a merita mai puțin o imitare din partea autorilor români...Interesează mai mult valoarea însăși a unei scrieri...*

Iată și încheierea *Raportului-General* în prezentarea lui G. Barițu: *După oareșicari discuțiuni urmate, comisiunea luă concludu unanim că poeziile lui Sava N. Șoimescu nu pot fi recomandate pentru premiere*.

Nu putem ignora structura *Comisiunii*, ponderea junimistă (Alecsandri, Maiorescu, Caragiani, Quintescu, I. Negruzzi), nici simpatiile eminesciene sigure ale lui Ion Sbiera și George Sion, drept care elegantul volum al lui Eminescu nu a fost primit în concurs! Parafrazându-l pe C. Noica, ai zice că *anti-treaba* recomandă *sub-treaba*, și *ne-trebnicia lucrătoare* a rămas tot *nenumită*.

Cum va fi *raportat* Alecsandri în calitate de *Președinte ales al Comisiunii* a rămas de presupus. Să-i piară grija de *Luceafăr*; va fi închis și el ochii... Valuri au fost, mai ales privind efectul devastator, de subminare a ființei celui nedreptățit. *Carmen et eror* se reproșau poetului Ovidiu, obligat la exil.

Criticile s-au revărsat și asupra lui Alecsandri, la 1888 ministru, secătuit de boală ripostând celor ce-și *dau truda de-a șterge de pe lume/ Tot lucrul de-o viață: O! critici buni de fașă, poeți în șapte luni,/ Vulturul nu se mișcă de-un țipăt de lăstuni...E unul care cântă mai dulce decât mine?... (Unor critici, 1888, postumă)*.

În *Ședința solemnă* din 2 iunie 1928, la aproape 38 de ani de la înhumarea poetului în cripta săracă a grădinii din Mircești și la 110 ani de la naștere, Alecsandri era comemorat la Academia Română, în aleasă asistență regală: M.S. Regina Maria, A.S.R. Principesa Mamă, M.S. Regina Greciei Elisabeta, Înalta Regentă, Președintele Consiliului de Miniștri împreună cu membri ai Guvernului. Prin cuvântarea lui Octavian Goga,¹² Academia României evocă personalitatea, viața și opera celui desmormântat în vederea transferului de a doua zi, într-un *mausoleu al recunoștinței târzii și zgârcite*. *Cu deosebire, apasă vorbitorul, Alecsandri trebuie dezgropat în sufletul contemporan, astăzi, în țara mărită și nouă, când, peste capetele*

bunei mulțimi înfrățite... destui strigoi ai hotarelor dărâmate, își plimbă încă otrava lor... Să-l dezgropăm cât mai des. Silueta lui proiectată asupra unor zgomo-toase întreceri fără orizont, va avea darul poate să restabilească destule proporții exagerate în ceata epigonilor, și va lăsa unei generații pripite ecoul atâtor pilde strălucite de vechi patriotism românesc, de abnegație, de gândire echilibrată și de bun simț...

Veacul vulcanic și reformator al XIX-lea își cerea verbul înaripat de Poet al începutului de lume nouă, dar, iată că după o jumătate de veac, *regalitatea literară a lui Alecsandri* afirmată de N. Iorga, îi este contestată. *Goana* acestor vremuri, *năvala* de idei și formule disparate pe urma *contactului repede și prea viu cu Occidentul* – crede Octavian Goga, *ne eclipsează adesea judecata în stabilirea unei ierarhii a valorilor...* Ritmul înfrigurat, salturile dintre generații, transformările vertiginose pot prezenta uneori *deosebiri prăpăstioase în materie de apreciere literară sau artistică*, anacronisme de gândire care tulbură cumpăna justelor aprecieri. Alecsandri nu trebuie decupat din vremea *anilor patruzeci, de fragedă copilărie a culturii românești*.

Meritele politice ale poetului inovator din țara ișlicului *abia dacă se mai recunosc din stuful românismului frances*. Nu i se iartă, constată Goga, că *soarta, temperamentul și înlesnirile vieții l-au predestinat unei seninătăți calde și iertătoare... Patima lui niciodată n-a strâns pumnii..., nu urca departe pe scara întrebărilor, fără scrutare de adâncime...*

Talentul diplomatic și văzul profetic vizau Marea Unire încă din 1878, când îi scrie lui I. Negruzzi asigurându-l de ziua când *vom asista la o colosală dărâmare de imperii... și vom revendica tot ce a fost și este încă al nostru!* În fața eternității, păstrează surâsul de acasă, unde rănilor nu mai dor și săgețile nu ajung... Îl alinau sufletul dorit de logodnic învins și visele împlinite: *unirea, prințul străin, independența, Regatul*; cum îi scria și lui G. Bengescu: *Un singur lucru mai doresc, generația dumitale să vadă scumpa noastră țară încă și mai mare, mai puternică decât astăzi*.

Netemător, dar cu amărăciune, neiertat pentru opțiunile sale politice nici la 1943, când Arghezi,¹³ călăuză parcă a stolului îi sancționează *surâsul prea des fericit și dulceața idilică iritante: Marele nostru poet acuarelist ar fi fost în stare să parfumeze și caprele, ca să obție o aromă uniformă...*

Cuvântarea lui Oct. Goga, și el un lider politic, avansând cu luciditate în devenirea noastră cultural-

istorică, vrea să reazeze locul literar al lui Alecsandri, perfect concordant al trecutului cu multele drumuri nesigure. Cumpăna clasicismului întârziat al lui Alecsandri, mai structurală decât practic activă și declarat revoluționară! se blochează din considerente politice de aderare pofticioasă.

La nici un an de la despărțirea de Eminescu, N. Iorga intervine în 27 mai 1890 din chiar paginile *Săptămânii literare*, Foiața ziarului *Lupta* – centrat pe adversitatea Eminescu-Alecsandri. De partea *îmbătrâniților* depășiți, rămași din timpul și *mediul care-i înțelegea*, tânărul de 19 ani invocă emblematicele *La vremuri noi, oameni cu idei noi, idealuri literare și formulă estetică specifice*. Și ca să asigure de mai cuprinzătoare înțelegere, cântă saltă sentențios: *Nimic mai trist decât soarta scriitorilor bătrâni*.¹⁴

Vezi că au trecut și *succesul de stimă, și admirația necompletă a comicului care ar proclama desăvârșita orânduială a lumii și care ar tulbura ca Bolintineanu, strigându-i din groapă pe alde Mihai Viteazul sau Mircea cel Bătrân et comp., consorț patriotic foarte exploatat...*

Motivând *păcatele* fabulistului G. Sion, *altfel, un scriitor valoros de mâna a doua, un Ioan Botezătorul al poeziei românești*, Iorga îi laudă tăcerea de la urmă, până la *ideea traducerilor în proză care i-au făcut rău...*

Când, în sfârșit, trece la subiectul de interes al rivalității dintre Alecsandri și Eminescu -, Iorga se arată surprins că *un bătrân glorios, d. Alecsandri, se vede pe zi ce merge scăzându-i popularitatea... Nu știi, apasă Iorga, care-și făcuse o profesie din lupta contra acestui om cu splendid trecut literar și nu numai cu popularitate, ci și cu opere... Subliniez aceasta și țin s-o spun totdeauna, tocmai fiindcă nimeni n-o spune azi: d. Alecsandri are pagini care au să rămâie, cum Pastelurile, originale, minunat stilizate, de un realism desăvârșit... De mirare că după ce ajunsese à force de belles pages, să devie o dogmă. Pus în paralel cu Eminescu, produce zâmbet! Drept este că Eminescu are *bucăți* necomparabile cu tot ce s-a scris vreodată în românește, împacă Iorga, dar nu urmează că *n-are* *bucăți inferioare* celor ale d-lui Alecsandri *Eu nu dau un Pastel pe „Și dacă ramuri bat în geam”, obscură și apocaliptică... N-aș vrea să se creadă că fac propagandă antieminesciană, continuă Iorga, dar Cezarului ce este al Cezarului și d-lui Alecsandri ce este a d-sale*.*

Propaganda contra lui Alecsandri, lămurește Iorga este o *levée generale contra celebrității pe care a știut*

să și-o câștige... socot că talentul lui Eminescu este superior; conchide Iorga, dar Alecsandri nu este un versificator..

Fără să-l numească, Goga găsește firească ivirea târzie a poetului complicat, a noii conștiințe de tânără literatură europeană! Câtă vreme la 30 aprilie 1887, huiduielile parterului au întrerupt și interzis reprezentările lui *Lohengrin* la Eden, – Théâtre din Paris, de ce să ne mirăm că *Lucașfărușul* exclude volumul din lista candidaților la *Premiul anual Năsturel Herescu* din 1884! Eram mai europeni decât ni s-a permis!

La Răsăritu-i falnic, se-nchină-al meu apus, parează Alecsandri. Detronarea unui poet național nu este un simplu act politic, Alecsandri a pariat pe primăvară și *Florilele își țin promisiunea!*, înfloriri ce deschid cărările *luncii* în noi, poezie fără de sfârșit... *Criticilor* declanșatori ai *Curentului Eminescu*, Alecsandri cel dulce dăruit cu înțelepciune și echilibru le recomandă tronul disponibil: *Cântați, dacă se poate, fiți buni și nu mai rageți!* (*Mircești*, 1888). Intuitiv tăios și nereșemnat, Înțeleptul are viziunea Păunului încolțit de Leu.

Ghemuit într-o lojă, vânat de furioasă invidie, Corneille asista la premiera rivalului său mai tânăr Racine, slăvit cu entuziasm mult prea zgomotos... Heliade Rădulescu, dimpotrivă, în veșnic lamento de suprem nedreptățit își măsura în cadență surparea, nemaivorbind de orizontul mișcător al rivalităților compromisului politic față cu obstinatul zălogit adevărului...

Dar, poetul național și ministru V. Alecsandri se stinge senin în tronul său, fotoliul de la Palatul Sinaia, expediat prin amicul Alexandru Steriade de M. S. Regina Elisabeta, (cu întreagă paranteza de asigurări subînțelese). V. Alecsandri mulțumește din *Mircești*, 17(29) iunie 1890: *Fotoliul regal și-a făcut intrarea sa triumfală în bordeiul meu! La ivirea lui, toate mobilele din cabinetul meu s-au simțit cam rușinate... Vă rog... de a fi interpretul meu către Majestatea Sa, expresie a profunde mele gratitudini. Între brațele ospitaliere ale fotoliului, îi vine în minte un vechi cântec franțuzesc: L'ennui s'endort dans un fauteuil/ La gaiete rit sur une chaise. Urâtul (grijile/dezgustul adorm/) se potolește într-un fotoliu/ Veselia/ (cheful) își râde pe un scaun...*¹⁵

Cu câteva zile înaintea plecării (22 august 1890), Alecsandri expediază din *Mircești*, 30 iulie 1890 lui G. Bengescu la Paris primele două exemplare ale lui *Ovidiu*, unul destinat M. S. Reginei: *Te rog să-l dai lui*

Gruel ca să-l lege în alb, cu inițialele Majestății Sale...

Rivalitatea Alecsandri-Eminescu, copios stârnită din timpul vieții, este întreținută istoriografic vreme de câteva decenii, mai lămurit, de la numirea ministrului Alecsandri la Paris! din 1885, până în 28 octombrie 1948, când lui Eminescu i se recunoaște oficial calitatea de membru al Academiei Române, oarecum etapizat. Erau declarați în chip excepțional *membri de onoare, post mortem* ai Academiei R. P. România: M. Eminescu, I. Creangă, I.L. Caragiale, C. Dobrogeanu-Gherea... cărora nu li s-a îngăduit să facă cinste fostei Academii Române..., reparații ale valorilor nedreptățite odinioară, lămurește acad. M. Sadoveanu, pentru ca în *Dicționarul Membrilor Academiei Române* din 1999, M. Eminescu să figureze *Membru post mortem al Academiei Române*, (nu de onoare), subînțeles titular!

Note:

1. *Analele Academiei Române*, S II, T IV, 1881-1882;
2. cf. *Procesul-verbal Nr. 26 al Ședinței din 6 aprilie 1881, sub președinția M. S. Regelui*, în *Analele Academiei Române* S II – T III, 1880-1881, Secțiunea Administrativă, Buc., 1882, p. LXXXV-LXXXVI;
3. Titu Maiorescu, „Critice”, Hyperion, Chișinău, 1990, p. 256;
4. S. 185, către Iosif Vulcan, *Opere*, vol. XVI, 1989, p. 196;
5. T. Maiorescu, *Despre progresul adevărului în judecarea lucrărilor literare*, în *Almanahul Societății Academice România Jună*, Viena, 1883, p. 89 și urm.;
6. *Analele Academiei Române*, S II – Tom VI 1883-1884, Secțiunea I Partea administrativă și dezbaterile, Buc., 1884, p. 133 și urm.;
7. Idem, *Anale*, p. 142;
8. Sava N. Șoimescu, *Poesii Lirice*, Buc., Tip. Academiei române, 1883, p. 35-36; cf. *Pressa* din 5 și 8 August 1875;
9. *Op. cit.*, p. 180;
10. *Ibidem*, p. 234;
11. *Anale*, p. 136;
12. *Analele Academiei Române*, T. XLVIII, Ședințele din 1927-1928, Buc., 1928, p. 250 și urm.;
13. T. Arghezi, *Eminescu*, Ed. Vreimea, 1973; ediție nouă 1943; cf. *Scrieri*, Ed. Minerva, 1986, vol. 33; p. 86;
14. N. Iorga, *Bătrânii*, în *Lupta* nr. 1133/27 Mai 1890, vol. VII, Seria IV;
15. S. lui V. Alecsandri către Alexandru Steriade, *Mircești*, 17(29) iunie 1890, publicată în *Viața literară*, 9 aprilie 1906.

IVAN TURBINCĂ, EXORCISTUL VESEL

Robert LAZU KMITA

Farmecul cu care Creangă știe să descrie în opera sa autobiografică *Amintiri din copilărie* bucuriile unei vieți țărănești simple și tihnite este gustat de cititori de toate vârstele. Agerimea plină de tâlc a *Poveștii lui Harap Alb* desfășoară în fața ochilor noștri uimiți isprăvile unui fiu de împărat care, alături de frații săi de arme – înzestrați cu capacități paranormale și puteri magice –, este supus la o serie de probe inițiatice care-i dovedesc calitățile regale. Istețimea lui Dănilă, zis Prepeleac, ne descreește frunțile adumbrite de resemnare și oboseală, de oboseală și resemnare, la 80 de ani fel de bine ca la 8 sau 18 ani. Nu este nimic de mirare dacă constatăm că cel puțin unii dintre tinerii și vârstnicii secolului XXI citesc, la fel ca aceia din secolul XIX, poveștile lui Creangă. Faptul că cea mai importantă editură de carte pentru copii din România i-a purtat numele grăiește de la sine.

La fel ca în cazul unor Cervantes, Rabelais sau Chaucer, cheia de aur a creațiilor sale o reprezintă umorul. Un umor care glazurează nu doar situațiile și caracterele ridicole, ci și subiectele solemne ce au tulburat totdeauna omul căzut – efemeritatea vieții trecătoare din această lume și umbra sa inevitabilă, moartea. Moderat de condescendență, umorul lui Creangă nu este doar semnul ironiei față de ceilalți ci, deopotrivă, al auto-ironiei ce trădează frământările unui suflet modern. Incapabil să creadă cu tărie în Dumnezeu Tradiției iudeo-creștine, el nu reușește să învingă cu totul frica de infern și de pedeapsa veșnică. Spre propria liniștire, într-una dintre cele mai savuroase povești ale sale, *Ivan Turbinca*, protagonistul înfruntă armile demonice cu o doză bună de înțelepciune populară, stârnind hohote de râs prin deconspirarea mediocrității răului.

Despre Ion Creangă și operele sale s-a scris mult și, adesea, bine. Pe lângă exegeza etno-folclorică al cărei corifeu a fost eruditul Ovidiu Bârlea (*Poveștile lui Creangă*, 1966), Vasile Lovinescu a dezvoltat chiar și o linie de interpretare „esoteristă,” inspirată de René Guénon și Ananda K. Coomaraswamy. Și totuși, în ciuda volumului impresionant de comentarii și analize, puțini, foarte puțini critici au remarcat că *Ion Creangă*

este un spirit modern care își construiește poveștile secularizând, involuntar, valorilor credinței creștine. Proces binecunoscut în istoria religiilor, descris de autori ca Vladimir Jakovleviç Propp și Mircea Eliade, transformarea miturilor și ideilor sacre în povești pentru adulți, poate fi observat urmărind povestea lui *Ivan Turbinca*.

Personajul care i-a dat titlul este un perpetuu călător, ce ne aduce aminte de categoria spirituală a pelerinului, des întâlnită în cultura slavă tradițională. Părăsind arma după o viață de ascultare în slujba împăratului, Ivan pornește prin lumea largă „șovăind când la o margine de drum, când la alta, fără să știe unde se duce”. În ciuda aparențelor oarecum vulgare – eroul nostru era nițel amețit după o cinzeacă băută la despărțirea de frații de arme –, el are calități duhovnicești ce-l apropie de măsura vagabondului mistic descris în mica capodoperă din secolul XIX *Pelerinul Rus*. Dar dacă aceasta este o scriere autobiografică realistă, povestea lui Creangă practică acea întrepătrundere dintre „lumea de aici”, a oamenilor, și „lumea de dincolo”, a spiritului, specifică basmelor fantastice.

Pus la încercare de Dumnezeu și Sfântul Petru, care i se arată sub aparența unor cerșetori, Ivan se vedește nu doar chefliu, ci și milostiv. Aici deja vedem cum autorul dovedește o anumită cunoaștere a învățăturilor Sfântului Ioan Gură de Aur, care învață în faimoasele sale *Omilii la Evanghelia după Matei* că aceasta virtute este singura accesibilă celor care, cariați de vicii, încă ezită să înceapă o viață de penitență. Impresionat, Demiurgul însuși subliniază calitățile drumețului: „ostașul acesta e om bun la inimă și milostiv”. Dornic să-i răsplătească generozitatea regește, Dumnezeu i se dezvăluie oferindu-i posibilitatea de a-și împlini o dorință. Una singură, nu trei – ca în alte povești. Ivan solicită ceva la care probabil că nici un autor contemporan nu s-ar gândi: *harisma de exorcist*. Căci ceea ce el îi solicită Atotputernicului pentru desaga sa de ostaș e puterea de a captura orice drac prin simpla rostire a unei invocații improvizate, „*Pașol na turbinca, ciorti!*” Astfel, acea practică religioasă, binecunoscute în tradiția creștină, prin care pute-

rea spiritelor vrăjmașe lui Dumnezeu este anihilată, e transformată în subiect de poveste.

Sfinții Vasile cel Mare și Benedict al Norciei au transmis Bisericii apostolice din Răsărit și Apus celebrele exorcisme de alungare a demonilor. Formulele lor sunt dezvoltate, toate, pornind de la cuvintele rostite de Mântuitorul Isus Cristos în timpul confruntării cu duhul amăgirii – „Vade retro me Satana” – și consemnate în Evanghelia după Marcu (8: 33). Inspirată de asemenea texte biblice sau de culegerile cu vieți ale sfinților, Creangă încifrează în țesătura poveștii referințe la episoade celebre din antologia de cuvinte ale părinților pustiei cunoscută în Răsăritul creștin sub numele de *Paterikon*.

De exemplu, atunci când este cazat în locuințele pline de demoni ale unui boier zgârcit, Ivan capturează în turbinca sa fermecată armatele întunericii, vădind un curaj demn de părinții pustiei: „Apoi se culcă cu capul pe dâșii (pe draci – n.n.), și nemaifiind supărat de nimene, trage Ivan un somn de cele popești.” Isprava acestui somn de pomina ne duce imediat cu gândul la un episod al cărui erou este Sfântul Macarie egipteanul. Culcându-se tot într-un loc bântuit – un mormânt păgân –, el este trezit de vânzoleala duhurilor care doreau să-l alunge cu orice preț pe intrus. Auzind un demon cum vorbește din interiorul craniului pe care îl folosea drept pernă, Macarie îl lovește strigând la el să se ducă pe pustii. În fața unei asemenea manifestări a virtuții bărbăției duhurile se fac nevăzute.

Spre deosebire de vechile povești ale Tradiției creștine, Creangă creionează un portret ambiguu al personajului său principal, compus din lumini însoțite de umbre dense. Căci acesta e descris nu doar ca un bun creștin, plin de milă față aproapele, ci și în postura de păcătos supus feluritelor slăbiciuni „omenești, prea omenești” (cum ar zice Nietzsche). În ce privește partea luminoasă a sa, Ivan este călăuzit de năzuința de a-și sluji într-un mod desăvârșit Creatorul. Această decizie absolut genuină, repetată de mai multe ori, reprezintă axul principal al acțiunilor sale: „Mă duc să slujesc pe Dumnezeu, împăratul tuturor”. Pe drum își uimește interlocutorii „întrebând din om în om unde șede Dumnezeu”. Din nou ne amintim de pelerinul rus care, și el, pornește în pribegie frământat de o întrebare similară celei a lui Ivan: cum te poți ruga neîncetat spre a-l întâlni, nemijlocit, pe Dumnezeu?

În ciuda aspirațiilor sale înalte, purtătorul turbincii năzdrăvane e prins în mrejele unor patimi lumești care generează în imaginația sa o viziune pervertită și pervertitoare. Raiul i se pare plictisitor în timp ce iadul, dimpotrivă, dinamic și plin de tentații îmbietoare. (Cu greu putem găsi în cultura contemporană populară o perver-

tire mai semnificativă.)

Pogorându-se în hades, într-o postură complet diferită de cea a lui Orfeu, se destrăbălează cu dracii și drăcoacele până ce „se lehametește el acum și de lăutari, și de tabacioc, și de vodchi, și de tot.” Exasperați de amplitudinea gargantuană a viciilor sale, chiar și demonii doresc să scape de teribilul vizitator. Folosindu-și toată imaginația lor infernală, vor reuși în cele din urmă să-l alunge prin zgomotele pe care le provoacă afară. Convins că s-a dezlănțuit un război care cere intervenția sa imediată, Ivan va părăsi, într-un târziu, infernul. Bucuroși că au scăpat de intrus „dracii tronci! Închid poarta după Ivan (...) puind zăvoarele bine.”

Hotărând să se consacre definitiv slujirii lui Dumnezeu, Ivan se confruntă cu cea din urmă probă a vieții sale: moartea. La fel ca orice om conștient de limitele condiției sale, el își manifestă, mai întâi, ura firească împotriva purtătoarei coasei: „Ba dac-aș avea mai multă putere, ți-o spun drept că ți-aș scoate ochii și te-aș frige pe frigare ... că din pricina ta s-a prăpădit atâta amar de lume, de la Adam și până astăzi.” După care, folosind puterea care i-a fost dată de Cel ce „și sufletul și trupul le poate arunca în Gheenă” (*Matei* 10: 28), el capturează moartea în traista sa năzdrăvană spre a o închide, în cele din urmă, într-un coșciug. Alertat de consecințele teribile ale faptelor năstrușnicului său slujitor, Dumnezeu intervine spre a-l pedepsi pe cel care a pus în pericol rânduiala naturii căzute. Cu același umor metafizic în fața cărui răzi gânditor, Creangă inventează cea mai insolită pedeapsă posibilă: aceea de a rămâne, nemuritor și carnal, în această lume. Ce altceva ar putea să facă personajul său spre a înfrunta plictiseala unui vieți lipsite de orizontul eternității și a viziunii beatifice descrisă de Dante? „Și cică, atunci, unde nu s-a apucat și el, în ciuda Morții, de tras la mahorcă și de chilit la țuică și holercă, de parc-o mistuia focul”.

Oglindind în creațiile sale literare propriile dileme izvorâte dintr-o criză a credinței ce l-a însoțit de-a lungul întregii sale vieți, Ion Creangă eternizează omeneșul, secularizând însăși existența post-mortem a fiilor Evei. Așa cum se întâmplă, adesea, în fața anumitor opere poetice sau de ficțiune, recunosc că am mai multe întrebări decât răspunsuri. Nu pot spune dacă frământările sale profunde ocultează sau, prin contrast, dezvăluie lumina acelei credințe ce nu poate fi stinsă niciodată. Singurul lucru pe care îl știu sigur este că și acum, la aproape 50 de ani de când am auzit prima dată povestea lui Ivan Turbinca, încă rād din toată inima de fiecare dată când o recitesc copiilor și nepoților mei.

ÎN PRAGUL ANULUI CĂLINESCU

Constantin COROIU

MOTTO: „Mi-aș fi dorit să am geniul critic al lui Călinescu și onestitatea critică a lui Lovinescu. Nici mai mult, nici mai puțin de atât” Nicolae Manolescu

La apariția numărului de față al *Convorbirilor literare* am pășit deja cu un mare pas în 2024, când, în luna iunie, se vor împlini 125 de ani de la nașterea lui G. Călinescu.

Mă grăbesc să încep cu un apel: în vederea aniversării lui Călinescu e de dorit ca autoritățile ieșene să dea curs, în fine, propunerii mai multor oameni de litere, a unor personalități din mediul academic, a altor oameni de cultură privind ridicarea unui monument de for al autorului *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent*, operă creată în orașul unde, cu memorabila propoziție rostită de Nichita Stănescu la Casa Pogor – *Miorița* s-a transformat în *Oda, în metru antic*. Ar fi cel mai potrivit și mai memorabil omagiu pe care Iașul l-ar aduce unui creator de geniu ce i-a înnobilit o dată în plus neasemuita-i mitologie literară, spirituală, ridicând aici, într-un spațiu binecuvântat, un monument al literaturii scrise în limba română. Simpozioanele, conferințele, festivalurile, emisiunile de radio și televiziune etc. ce se organizează, se realizează de obicei în astfel de momente aniversare sunt binevenite, sunt utile, instructive, dar cele mai multe dintre ele trec fără a lăsa urme durabile, și asta nu numai la noi, dar mai ales în România, țara în care, vorba lui Dorin Tudoran, în fiecare zi se produc evenimente importante, dar niciodată ce trebuie.

Chemarea lui G. Călinescu de la Timișoara la prima Universitate a țării de către Ibrăileanu, după ce criticul *Vieții Românești* întâmpinase

entuziasmat *Viața lui Mihai Eminescu*, capodoperă a genului, a constituit o ofertă de destin atât pentru marele critic, cât și pentru capitala Moldovei. Iașul își pusese deja o puternică amprentă pe sufletul și personalitatea copilului de odinioară Călinescu Gheorghe venit în anii începutului de secol XX împreună cu familia de la Botoșani. Va rememora cu emoție acea perioadă a unor inițieri fundamentale în ceea ce-l privește: „La Iași mi-am continuat «studiile», înscriindu-mă în clasa întâi primară a Școlii Carol I, din str. Toma Cozma, o clădire de cărămidă roșie (clădire tip Spiru Haret, aflată în plină și continuă funcțiune până astăzi – *nota mea*). Accesul în ea din strada Păcurari, unde ședeam, era cam dificil iarna pe ger. Bolovanii căpătau un polei care-i făceau alunecători, Atunci puneam tașca jos și, așezat pe ea, mă rostogoleam până în vale, în Păcurari. De câte ori acum câțiva ani, trecând spre Facultatea de Litere din Iași, la curs, n-am meditat la drumurile mele infantile! În acea epocă aproape n-am cunoscut mai mult decât strada Păcurari, cu Râpa Galbenă și o dată Teatrul Național unde am luat un premiu. Dacă la Botoșani am cunoscut emoțiile și senzațiile obscure, aici pot afirma a-mi fi completat experiența sufletească cu sentimentele tragice și înalt patetice. Într-o zi, trecând pe trotuarul drept al străzii Păcurari, acela pe care se află acum Fundația Ferdinand, lature cu case vechi, verminate, însă cu zidărie groasă și parter cu uși dând direct în stradă, am zărit într-o odaie cu geamurile deschise niște lumini de făclii. Era un mort. Mi-e greu să evoc zguduirea insolitului

PROFILURI

eveniment. El se asociază cu gustul unor roșcove picate din pom, pe care le mâncam fiind dulci. De fapt nu erau roșcove, ci păstăile unui pom, însă și acum noțiunile mele botanice sunt confuze, și nu voi desface *Flora română* pentru atâta lucru. Altă dramă zguduitoare atunci, fu următoarea. Institutoarea cu bărbatul ei și un băiat, veneau dimineața dinspre o stradă din vale înspre Păcurari. Era moda atunci la Iași ca cei distinși să nu-și încheie șoșonii și, astfel, căteștrei, tată, mamă și fiu, își fluturau plini de mândrie vizibilă aripile șoșonilor. Snobismul nu există însă numai printre institutori, ci și printre școlari. La ei era moda de a învârti pe tot traiectul străzii călimara de sticlă din punga de pânză strânsă cu șiret. Așadar, eu, urmând moda, dădeam direcție giratorie călimării umplute cu o superbă cerneală violetă, în vreme ce familia institutoarei mâna corbii șoșonilor. La intersecție, eu, cu ochii la șoșoni, am scăpat călimara, care a pictat pe rochia doamnei o frumoasă crizantemă. Ce emoții! (...) O altă situație încordată și epică este în legătură cu eternul feminin. Pe Păcurari, în partea dinspre râpă, era o școală primară de fete, dispărută acum. Fetele, la trecerea băieților, se așezau la grilaj. Eu, prevăzută cu o linie, le împungeam. Multă vreme n-am avut favoarea ostilităților. Dar într-o zi, intrând pe poartă acasă, am înlemnit. O delegație de fete mă aștepta ironică. N-am pățit nimic rușinos. Totuși tresărirea morală mi-este încă prezentă în suflet”. Cu aceeași abia reținută nostalgie, Călinescu va evoca și anii de deplină maturitate petrecuți la Iași, în fond perioada cea mai fecundă a creației sale: „Aici am luat eu doctoratul, aici mi-am început cariera universitară, aici am elaborat *Istoria literaturii române* și tot aici am tipărit *Jurnalul literar* ajutat de niște tineri studenți vioi, dinamici și plini de entuziasm”.

Cu puțin timp înainte de apariția, în 1982, la Minerva, sub îngrijirea lui Alexandru Piru, a celei de a doua ediții a *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent*, revista *Luceafărul* publica un grupaj de microinterviuri cu editori, librari, bibliotecari, cititori, precum și cu anticarul Alexandru Enescu, distribuitor al ediției princeps din 1941. O doamnă bibliotecară din Botoșani,

care deplângea, ca și alți colegi ai săi și ca noi toți, lipsa *Istoriei* lui Călinescu din bibliotecă, întrebată ce face când i se solicită cartea, răspundea: „Îi îndrumăm pe solicitanți la Iași, acolo o au...”. Da, pot confirma că existau vreo trei exemplare la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”, pe care pe la finele anilor '60, profesori și studenți, ne băteam pentru a o consulta. Vor fi mai existat cu siguranță câteva exemplare și în bibliotecă particulare. Unul dintre ele era deținut și păstrat cu strășnicie de poetul Nicolae Țațomir, care a avut amabilitatea să mi-l împrumute pe o perioadă nedeterminată, gest pentru care i-am rămas recunoscător *pour toujours*. Și cam atât. Iar asta chiar în orașul în care *Istoria* a fost, cu vorba lui Călinescu însuși, elaborată.

Într-o casă cu cerdac, scăldată în verdeață, pe o străduță dintr-un vechi cartier al Iașului, unde au locuit timp de 8 ani chiriașii Călinescu Gheorghe și Călinescu Alice-Vera, cum a rămas consemnat în îmbătrânita carte de imobil, în a doua jumătate a deceniului patru al secolului trecut se cărau într-un flux amețitor saci cu cărți din bibliotecă publice și private, între care cea a lui Ibrăileanu, al cărui ginere, Gh. Agavriloaiei, era asistentul profesorului Călinescu. Se aduceau de asemenea reviste, ziare, documente de arhivă, manuscrise, fotografii, afișe etc. Iar de aici, din casa de pe frontispiciul căreia o placă memorială atestă că în ea a locuit și a lucrat între anii 1936-1944 G. Călinescu, plecau la București, pe adresa lui Alexandru Rosetti, directorul Editurii Fundațiilor Regale, textele proaspăt redactate, iconografie, corecturi, dar și proiectele, reproșurile, temerile, somațiile autorului. Perioada este evocată pe larg de Ion Bălu în *Viața lui G. Călinescu*. În cronica din *România literară* a acestei biografii, Nicolae Manolescu remarcă între altele: „Un capitol palpitant mi s-a părut acela consacrat scrierii și tipăririi mării *Istorie* a literaturii. Aventura cărții din 1941 întrece în interes orice aventură polițistă. Câteva zeci de pagini, dramatice, încordate povestesc nu numai lupta lui G. Călinescu cu materia operei sale critice, imensitatea lecturilor, memoria de elefant necesară, dar și lupta cu timpul, căci evenimentele amenințau să ruineze într-

o clipă un efort de mulți ani. Iată un capitol ce ne dă frisoane, ca și acela al campaniilor anticălinesciene purtate în 1948 în *Flacăra* și *Contemporanul*”.

Campaniile nu s-au purtat numai în 1948, iar subiectul lor l-au constituit nu doar *Istoria*, ci și biografiile consacrate lui Eminescu și Creangă sau romanele, în primul rând *Cartea nunții*, apoi eseistica și publicistica lui Călinescu. Ele, campaniile, au continuat în „obsedantul deceniu” și mult după el, îndeosebi în perioada postdecembristă, firește cu alte mize. Cele de dinainte de ruptura din decembrie '89 sunt documentate riguros și repovestite în volumul *G. Călinescu față cu totalitarismul* al reputatului editor și istoric literar Nicolae Mecu. Scriind despre această carte în momentul când a apărut, am fost tentat să pun cuvântul *totalitarism* la plural, fiindcă *scriitorul total* Călinescu, existența și opera sa s-au confruntat dramatic cu mai multe totalitarisme de diferite tipuri. Ce să ne mai mirăm că în „obsedantul deceniu” marea *Istorie* era trecută la index, dacă în anii '40, confundându-se planurile și punctele de vedere (semn al unei grave precarități intelectuale), amestecându-se intolerabil etnicul și ideologicul cu esteticul, fusese judecată – constată Nicolae Mecu – „aproape sub semnul codului penal” și generase „un scandal public” de proporții ce a depășit cu mult granițele literaturii și ale culturii. Călinescu și-a pus și nici nu se putea să nu-și pună împotriva toate dictaturile: a proletariatului, a drepte și extremei drepte, a „corectitudinii politice”, *avant le lettre*, la care s-a adăugat dictatura, așa zice ura, dogmaticelor și violentelor pseudonime, cu sugestiva sintagmă a unui scriitor care a deținut importante demnități în sistemul culturii: Ion Brad. Ține de destinul acestei *Cărți a cărților*, unică în cultura noastră și nu numai, faptul că în ea s-a tras, așa-zicând, din toate pozițiile și sub toate dictaturile. Dar monumentul a rămas neclintit. N-au lipsit nici „trăgătorii” de elită ca, de pildă, Șerban Cioculescu, ale cărui critici, observa Al. Paleologu într-un interviu pe care i-l luam în anii '70 – „... sunt de o precizie și de o justețe fără replică. Numai că în urma acestor critici atât de

juste opera rămâne în picioare, pentru că ea avea altă motivație decât cea pentru care a fost atacată... este o operă eroică, extraordinară, care ține de genul epic și când spun asta mă refer la sensul clasic de epopee... Ea începe, de altfel, cu o invocație care s-ar putea asemena cu «Cântă zeiță...». Cam așa sună prefața și începutul acestei formidabile cărți”.

Ceea ce Nicolae Manolescu numea *aventura* elaborării *Istoriei*, dar și destinul ei dramatic după ce a fost tipărită îndreptățesc pe deplin calificativul pronunțat de Paleologu: *epopee*, ca și pe cel de *odisee*, folosit de Nicolae Mecu. Corespondența lui Călinescu cu Alexandru Rosetti dă seamă de modul cum au trăit cei doi cărturari aventura spirituală a edificării unei inegalabile opere. Este o întâlnire de zile mari într-o cultură, de însemnătatea căreia protagoniștii par a fi perfect conștienți. Întrucât „argumentele nu creează valoare”, *Istoria* era concepută de Călinescu ca o grandioasă punere în scenă: „Cu clișee cât mai numeroase, cartea trebuie să fie feerică... Vreau să pun o mică hartă cu geografie literară, distribuind ca în filologie autorii pe sol. Însă harta pură e inelegantă. Eu desenez destul de sprinten, totuși așa vrea o hartă de pictor, ca periplele, mică, cu valuri stilizate la mare, burguri proiectate, munți în proiecție și nume proprii de înaltă caligrafie picturală, distribuite printre aceste elemente. Crezi că e nimerit. Ar avea cine s-o facă? Ar fi izbitoare pentru cititorul străin”. Din păcate, harta nu a mai fost realizată atât din cauza presiunii timpului ce nu mai avea deloc răbdare, întrucât istoria începuse să-și iese din matcă, cât și a dificultăților tehnice ce le presupunea. Fapt este că Rosetti, citind cu sufletul la gură fasciculele *Istoriei* și apoi cartea întregă, este fascinat de opera care se născuse și datorită previziunii sale. El o preconizase cu aproape un deceniu și jumătate în urmă, mai exact în 1934, când la *Cultura Națională* apărea *Viața lui Eminescu*, într-un mod ce l-a surprins chiar și pe Călinescu, în care Rosetti vedea „bărbatul cel mai indicat pentru a ne da o istorie a literaturii române populată cu figuri, nu cu umbre”. Acum, la lectura cărții, el îi scria autorului operei la care era cu

cuvintele lui Călinescu însuși *iubit complice*: „... cetii pe nerăsuflăte șpalturile admirabilei D-tale Istoriei. Magnific!... Ce bogăție, ce sevă!”.

Reeditată abia în 1982, cu adăugirile autorului, după o ediție-copie scoasă de Iosif Constantin Drăgan, la Roma, *Istoria* lui Călinescu a avut un ecou greu de egalat vreodată de o lucrare de acest gen și a suscitât un interes enorm. Primul tiraj s-a vândut pe sub mână fiindcă, deși considerabil, s-a dovedit cu totul nesatisfăcător. Am intrat atunci, ca jurnalist cultural la Radio, în multe librării. Am putut constata și consemna date privind cota incredibilă a interesului pentru marea *Istorie*. Era încă un aspect care părea să confirme ceea ce afirmase îngrijitorul devotat al noii ediții, Alexandru Piru, și anume că o astfel de carte „se scrie o singură dată într-o cultură și face mândria unui popor, mândria poporului român”. Citând această frază, vreau să spun și că impactul reeditării *Istoriei* lui Călinescu în urmă cu 42 de ani depășea cu mult, dar într-un alt sens decât cel de la apariția primei ediții, cadrul literar, el fiind resimțit puternic în masa largă a cititorilor de cele mai diverse profesii și preocupări, ca și de clasa politică și ideologiei vremii. Nu în ultimul rând a surprins. Înainte de toate, a surprins fermecătoarea prospețime a *Istoriei* lui Călinescu, deși trecuseră peste ea 41 de ani. Cei ce nu o cunoscuseră până atunci, ci doar auziseră la școală, precum semntarul acestei rubrici datorită neuitatului profesor la Liceul Unirea din Focșani, Aurel Budescu, fost student al lui Călinescu la Universitatea din Iași, sau citiseră câte ceva despre ea s-au trezit în fața unei cărți neatinsă de timp. Altor li s-a confirmat pe deplin că *Istoria* lui Călinescu era, așa-zicând, și o carte-mamă a unei strălucite generații de critici, istorici literari și esești, generația '60, cel puțin în ce privește limbajul critic și perspectiva estetică. O carte-mamă mai ales pentru cei care s-au îndepărtat de Călinescu: se apropie de mine cine se îndepărtează de mine! (citez din memorie). Paradoxal, de fapt numai aparent paradoxal, tocmai unii dintre aceștia s-au dovedit a fi (mai mult sau mai puțin, adică după posibilități!) călinescieni. Și asta pentru că s-au îndepărtat, dar nu s-au despărțit niciodată de Călinescu. Erau, să

ne aducem aminte, oarecum la modă în anii '80 „despărțirile”, după modelul celor a lui Noica de Goethe sau a lui Paleologu de Noica. Ca și acestea, despărțirea de Călinescu implică însă profund ideea imposibilei despărțiri.

Cominterniștii mutanți postdecembriști s-au opintit, ca într-o comedie bufă, și în monumentala *Istorie* călinesciană. Război prea mare pentru niște *mititei* ca ei. Între altele, nu le convin, lor și comanditarilor lor, faimoasa *Prefață* și mai ales eseul final despre *Specificul național*. Ca entități incerte și de nicăieri sau de pretutindeni, *ubi bene, ibi patria*, cominterniștii fac alergje la specificul național. Și cum ar putea să le convină lor, apostoli ai destrămărilor, ai demolărilor, angrenați în sterilizantul curent *cancel culture*, faptul că un geniu ca G. Călinescu proclamă și demonstrează în mod magistral că literatura este legitimația unității de neam, de teritoriu și de limbă a unui popor, a poporului român?! Că marii scriitori români sunt „păzitorii veșnici” ai solului național.

Adevărul e că lui Călinescu i-a fost dat să se nască, să trăiască și să creeze în epoci cu o istorie zbuciumată, într-o țară și într-o cultură aflate sub zodia provizoratului, a fragmentarului, mai degrabă a eșecului, cum zicea Cioran, fără vocația monumentalului care la el era devoratoare. În fine, spiritul călinescian a căzut și pe un teren neprielnic nu doar cultural și moral, ci și ostil politic, fiind sortit să se confrunte cu mai multe totalitarisme. Probabil că *omul universal* Călinescu, despre care vorbea Adrian Marino, dar repede aderent și el la tagma detractorilor, a venit prea devreme sau poate prea târziu în cultura noastră. Ceea ce nu l-a împiedicat pe *Jupiter tonans* să creeze o operă care transcende granițele istorice și de mentalitate, o operă vastă în ansamblul căreia *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* e un pisc de neatins. Acest *prezent* din titlul *Istoriei* călinesciene este un prezent continuu. Genialul ei autor avea dreptate să-l asigure, într-o scrisoare, pe providențialul editor Alexandru Rosetti: „... totul formează o narațiune unică, pe o idee, ce se va vedea mai târziu”.

„ESCAPADA” TEATRALĂ A LUI M. EMINESCU ȘI ALTE ÎNTÂMPLĂRI DE LA 1864

Liviu PAPUC

Episodul atracției către teatrul românesc și al evadării tânărului Eminescu din chingile școlii germane de la Cernăuți este bine cunoscut, pedalându-se pe diferite resorturi intime ale acestuia, fără a fi scos în evidență impactul limbii și culturii românești. Lumea cernăuțeană nu era străină de „mirajul” scenei, acolo, în capitala Bucovinei, fiind obișnuite spectacolele unor trupe germane sau poloneze, dar prezența unor actori români era, la 1864, ceva insolit și poate că n-ar strica o scurtă incursiune în istoria „desantului” ieșean la Cernăuți.

Deplasarea unei trupe actoricești din Regat în Imperiu presupunea, în pofida inerentelor demersuri oficiale de ambele părți ale graniței, a căror rezolvare impunea o trenare specifică, mai ales din partea sistemului birocratic austriac, s-a bucurat, de data aceasta, de intervenția cu succes a unor notabilități. În primăvara anului 1864, dr. Emanuil Costin de la Bârlad, cel care se ilustrase deja în campania Unirii din 1859 – urbea în care și-a dus traiul îl onorează și astăzi printr-o stradă ce-i poartă numele – după ce a văzut la Botoșani calitatea interpretărilor scenice ale trupei condusă de Fani Tardini, ia legătura cu frații săi rămași în Bucovina (Ioan, Alexandru, Gheorghe Costin), care, la rândul lor, îi capacitează pe alți boieri cu sentimente naționale – familia Hurmuzachi îndeosebi, dar și Zotta, Vasilco, Stîrcea ș.a., care au înjghebat un comitet teatral și au făcut „intervențiile necesare la Guvernământul Bucovinei, obligându-se totodată să acopere din mijloacele lor eventualul deficit” (ca și în continuare, vom spicui din cartea *Istoria teatrului românesc în Bucovina*, semnată

de vrednicul istoric Teodor Balan – București, 2005 – bazată primordial pe documente de arhivă cernăuțeană). La rândul său, actrița adresează o cerere Consulatului General Austriac din Iași, avizată favorabil, așa încât duminică 1/13 martie a putut să-și inaugureze cele 31 de spectacole programate (până la 17/29 mai) – cu piese românești de V. Alecsandri, Matei Millo, I. Anestin, M. Pascaly – tot nume unul și unul – sau cu traduceri/adaptări din franceză.

Nu insistăm asupra repertoriului, dar despre debutul, care a avut loc în casa Miculi, trebuie spus ceva, așa încât apelăm din nou la T. Balan: „Prima reprezentație, cu piesa *Radu Calomfirescu*, s-a dat în fața unei sări arhipline. Lojele erau ocupate de familiile românești, care le cumpăraseră în abonament, iar parterul de intelectuali, de elevii de liceu [parcă-l vedem aici, ițindu-se, pe Mihail Eminovici] și de popor. [...] În cursul reprezentației, entuziasmul creștea de la scenă la scenă, de la act la act, manifestându-se treptat în aplauze frenetice. Reporterul ziarului german *Bukowina* relatează că sala a fost ticsită de lume, iar piesa a fost jucată *foarte bine*. Tot așa de plină a fost sala și în seara a doua, când s-au reprezentat cele două vodeviluri ale lui Matei Millo: *Baba Hârca* și *Un trântor cât zece*” (p. 37)¹.

La sfârșitul turneului, „D. directrice Fani Tardini avu generozitatea de a da un beneficiu în favoarea [Societăți pentru Cultură și Literatură Română], al cărui venit curat fu preste 470 fl.

v.a., cu care s-a mărit fondul societății [...]. Onoare și mulțămită d-nei Fani Tardini și-i dorim asemenea succes bun la Brașov, așteptând-o pe la iarnă iarăși aici, unde zeloșii și nobilii noștri proprietari, preoți și toți românii îi înlesnesc venirea prin subvenționare, care acu e mai deplin acoperită”². Talentata actriță, la rândul său, „a rostit câteva cuvinte bine simțite la adresa românilor din Bucovina, mulțumind acelor cercuri care au înlesnit și îndrumat darea reprezentațiilor și au asigurat reușita primului turneu de luptă românească în Bucovina” (p. 41-42).

Această „luptă românească” nu este vorbă în vânt, mai ales în acele vremuri, când provincia din nor nu avea un ziar românesc, școlile erau în limba germană etc. T. Balan accentuează și el acest aspect: „... reprezentațiile date de trupa doamnei Fani Tardini mai aveau, pe lângă valoarea lor artistică, un merit, care nu poate fi îndestul evidențiat. E meritul cultural al lor. Bucovina, ruptă cu aproape un secol înainte din trupul Moldovei, a pierdut contactul cu patria de care fusese despărțită. Cordonul tras de austrieci a izolat-o de țara căreia îi aparținea, după configurația geografică și după compoziția etnică a populației. În urma colonizării efectuate, ea, dintr-o țară pur românească ce fusese la 1775, urma să devină o provincie poliglotă. Trupa românească a dnei Fani Tardini a adus din nou în Bucovina vorba românească, sufletul românesc, înnodând firul unde fusese rupt și înlăturând cordonul înstrăinător. Artiștii moldoveni au fost primii soli ai culturii românești veniți să recâștige terenul pierdut de neamul românesc. Aceasta au înțeles-o chiar atunci românii din Bucovina. Gheorghe Hurmuzachi a văzut în sosirea în Bucovina a trupei românești *un adevărat eveniment*, iar studentul Vasile Bumbac i-a asemănat pe artiștii trupei românești cu niște stele radioase *ce vestesc patriei noastre un ferice viitor ce e al nostru dulce vis*” (p. 42-43).

„Cronicarul” voluntar al „Concordiei” îi ține la curent pe toți românii cu evoluția teatrală,

scoțând și el în evidență meritele naționale ale turnului: „Teatrul nostru român ne face multă plăcere și se bucură de o popularitate necunoscută până-aci în țara noastră. Până-acum au fost cinci reprezentațiuni, dintre care ne-au plăcut mai ales *Cimpoiul dracului* de Carada, pentru clasică reprezentare a ciobanului prin d. Vlădicescu și a cuconului Fănică prin d. Comino. Piesa este foarte atrăgătoare prin doinele naționale, ce se cântă foarte frumos de d. Vlădicescu. Ideea ei este puterea cântecului și a muzicii asupra animei omului, care-și arată efectele ei în entuziasmul ce-l provoacă în ascultători. Pentru întristarea că n-avem o gazetă, ne bucură măcar teatrul român. Poate va aprinde el mai lesne animele cam amorțite ale naționaliștilor noștri, și ei se vor întruni spre salvarea Bucovinei – adevărat spre editarea unei gazete române! acesta este cel mai fierbinte dor al fiecărui bucovinean român binesimțitor!” („Concordia”, 19/31 mart. 1864), continuând: „Onoare proprietarilor noștri nobili, care ne-au procurat o plăcere atât de mângâioasă. Păcat că un cercular episcopesc oprește preoțimii cercetarea teatrului, ca nepotrivită sântelor canoane!! Nu contest dreptul episcopului de a aduce la împlinire ss. canoane; să-mi permită, însă, Excelența sa d. episcop Hackmann Eugeniu a-i observa că teatrele oprite de cercetare prin canoane nu-s cele de azi – ce-s o școală a moralității publice – ci sunt spectacolele obscene ale teatrelor de pe timpul decadenței romanilor și a grecilor, și că nu aflu nici un motiv imperativ ce ar sprijini oprirea menționată. De altă parte, câte canoane sunt date uitării, prin progresul timpului, fără ca să fie ele dezrădicate!” („Concordia”, 29 mart./10 apr. 1864).

Și iată cum ne duce de mână corespondentul către o situație aparte (parcă ne aducem aminte de Ion Creangă și – „relațiile” sale cu stăpânirea ecleziastică), în care episcopul Eugenie Hacman încearcă „să ia măsuri” de îndreptare. Dar iată și „Circularul” în cauză:

„Cu mare părere de rău ne-am înștiințat Noi,

și ne uimim, cum că unii preoți, greșind și în duminica brânzei, își caută încă și în vremea s. mare post a afla desfătări în teatrul public, nebăgând în seamă că folosul cel sufletesc, ce în biserică prin dulci cetiri și cântări din Triod s-a dobândit, prin cele ce auzim în teatru cu totul se prăpădește. Văzând Noi dară că unii din preoți, ba și unii din călugări, atuncea cercetează teatrul când și biserica ne îndeamnă spre rugăciune cu plecarea genunchilor spre omorârea poftelor și patimelor și spre înfrânare întru toate înfricoșate, Ne apucă durerea inimii, care nu suntem în stare a o descrie cu cuvinte.

În loc a se ține strâns, după cum cere chemarea fiecăruia, în loc a se feri de pornirile poftelor celor râvnitoare, de cele de jos, și a curăți animele de gânduri urâte și de fapte rele, în loc a se jertfi lui Dumnezeu prin înfrânare, post și rugăciune, în zilele acestea sfinte și sfințite, în loc a da bună *pildă norodului* creștinesc, precum și familiei sale, se duc nebăgătorii de seamă la teatru spre a se desfăta acolo cu râsuri și alte deșertăciuni, judecând cum că civilizația și progresul cer cu tărie ca Noi să sprijinim meșteșugul (vrea să zică arta?) și naționalitatea, măcar că prin aceasta se dă din altă parte batjocurii starea noastră cea preoțească. Câte progrese însă au făcut clirusul Nostru până acum în cele bune și de folos pentru Eparhia Noastră? Care preoți de alte confesii fac așa? Ce vor socoti despre noi oamenii de altă lege și ce vor judeca vecinele țări de a noastră credință? Oare nu este, între acest fel de împrejurări, haina preoțească pângărită? Atunci arată preotul cu haina aceasta numai ceva pe de-afară, ce în inimă nu simțește! Și despre aceste a datoriilor preoțești începuturi, avem Noi a da clirului nostru învățături ca copiilor nevârstnici, și nu ca unor bărbați? Nesfiindu-se cineva în cugetul său înaintea lui Dumnezeu, oare trebuie acesta și în public – în teatru – să întărească, cum că el numai cu trupul este preot, dară nu cu sufletul? Nu vroim Noi a întinde mai departe cuvântul Nostru, că cine nu are simțire de a înțelege aces-

te, acela sigur că încă de atâtea învățături nu se va folosi. Să vă lumineze Dumnezeu *duhul* sfânt despre datoriile și chemarea voastră cea *duhovnicească*. El va trimite vouă din cer ajutorul său, dacă cu credință și inimă curată veți înălța *duhul* vostru întru rugăciune către dânsul.

Cernăuți la 15/27 Martie 1864. Eugenie m.p.” („Concordia”, 5/17 apr. 1864).

Nu putem încheia fără a reproduce și apostila redactorului gazetei din celălalt capăt al românismului, din care vedem unitatea de gândire națională a celor care se vedeau nevoiți să-și ducă traiul sub oblăduiri străine:

„Am dori să știm: oare S. S. episcopul Evghenie opritu-a vreodată Clerul său de a cerceta teatrul cel *nemțesc*, sau că numai cel *românesc* e așa depravatoriu în ochii S. Sale, încât poartă atâta frică de stricarea moralității acestui cler, de altmintea destul de cult spre a se putea feri de vreo molipsițiune periculoasă. Cerculariul de mai sus ne descopere o împrejurare plăcută, cum că preoțimea română a trebuit să alerge numeroasă la teatrul românesc, și suntem convinși că nu pentru *teatru*, ci numai pentru că a fost *românesc*. Dacă brava preoțime română a bieteii Bucovine române n-a putut rezista dulceții simțămintelor naționale, oare meritat-a ea aspra înfruntare din partea Arhierelui său de alte simțăminte, învelite în religiune și post (bun pretext, ce nu se poate ataca), și oare demoralizatu-s-a ea îndată ce a văzut reprezentarea unei bucăți teatrale românești? Credem că oricare va răspunde cu un *ba* absolut. Noi mai adaugem și expresiunea bucuriei noastre pentru *semnul de viață* al clerului român din Bucovina, care-l aprețuim cu atât mai vârtos cu cât știm că impulsul spre acela e spontan și nu de la V. ordinariat, care, fără îndoială, are datorința de a da învățatură clerului subordonat, dar o!, S. Părinte, ce mare ar fi bucuria noastră când am vedea și cercularii de a S. Tale prin care s-ar da clerului îndemn spre deșteptarea și cultura națională, căci avem să fim buni creștini, dar și români adevărați. Înșuși

Marele nostru Invățător zisese că a venit mai întâi pentru fiii lui Israil, și apoi pentru păgâni”.

Nu am uitat de Eminescu, dar suntem convingși că și atunci, în atmosfera creată de actorii ieșeni, simțământul românesc al Poetului a prins un nou suflu, trăirea sa întru spectacol teatral – mărturisită și de T.V. Ștefanelli, care însuși declara că limba română și-a însușit-o generația sa mai ales prin intermediul turneelor succesive de trupe românești prin Bucovina – neputând fi despărțită de trăirea sa întru limba și cultura română.

P.S. Dar parcă nu ne lasă inima să nu aducem (din nou?) în atenție spusele lui Alexandru Hurmuzachi, cel care și-a pus o puternică amprentă asupra mișcărilor și evoluției societății din epocă, din aceeași „Concordie” (29 nov./11 dec. 1864):

„Ne-mbucurăm de teatrul român, și care suflet de român nu s-ar bucura văzând și la noi artele înviind, la noi, unde nu de mult mai toate erau moarte! Ne bucurăm, putând a ne lăuda cu teatrul nostru, mai ales față cu cel german și polon de aci, care sunt mult mai inferioare. Ne bucurăm și mai mult văzând atât talent firesc în actorii cei juni și în actrițele cele tot așa, care fără școală, prin studii de sine, știu a decopia cu atâta măiestrie natura și câteodată a și ne surprinde cu producțiuni adevărat artistice, măcar că mijloacele de acție, adică scena, personalul și mașinăriile sunt mărginite. Ne bucurăm și de muzica minunată a lui Lemeș, care știe să facă a ne vibra coardele cele mai fragede ale simțământului național! Cu toate astea, fie-ne permis, după ce am vorbit despre cele ce ne fac anima să salte de bucurie, a ne exprima aci și unele observări critice, însă numai cu dorința sinceră de a face un mic serviciu precum Dnei Fani Tardini, directoarei prea meritate, așa și publicului celui setos de plăcerile teatrului. Am zis plăcerea teatrului, dar să fiu bine înțeles. Noi nu privim aci teatrul din punct de vedere al petrecerii; acesta este secundar; teatrul voim să fie o școală pentru public, o școală adevărat națională, o școală pentru morală, pentru arte și

pentru gustul cel bun. Deci dară am dori ca pieșele ce ni se prezintă să fie cât se poate cap d-operele naționale, iară în lipsa lor, și cap d-operele din traduceri. Ni se va spune că ne lipsesc drame naționale; – ce e drept, n-avem abundență de drame naționale, dară nici nu ni se poate imputa că n-am avea destule. Câte drame frumoase ne-au dat Alecsandri, Negruzzi, Bolintineanu, Baronzi, Eliad, Scavinschi ș.a. ar forma o serie frumoasă spre reprezentare, pe lângă traduceri ale operelor clasice germane, franceze și engleze câte se află deja. Am dori ca teatrul național să ajungă la culmea misiunii sale, dar prin unele piese franceze din cele mai slabe n-am dori să se strice gustul publicului nostru, care, în privința aceasta, e strict. Și-întru adevăr, puterile societății teatrale ale Dnei Fani Tardini sunt destule de a reprezenta orice drame, căci au arătat atâta dibăcie, atât studiu serios, încât ar merita să le întrebuițeze spre învățarea unor piese ca *Maria Stuart*, ca *Seimenii*, ca *Democrit*, ca *Intriga și amorul*, ba chiar și ca *Macbeth*. Nu zicem că doar am dori numai drame serioase; voim viciul reprezentat și biciuit în comedii, dar fie comedii în sensul lui *Barbier di Seviglia* ș.a. Dna directriță înconjură-se cu bărbați de erudițiune și de gust și asculte opiniunile lor, și desigur de acolo va urma înălțarea societății conduse de D-ei și meritul D-ei cel deja mare va crește pe zi ce merge!”.

Note:

1. Un anonim trimite peste hotare vestea cea bună: „În fine a venit și teatrul românesc cel de mult dorit și în 13 martie se făcu cea întâia reprezentațiune, sub direcțiunea dnei Fani Tardini. Se dădu piesa *Radu Calomfirescu* de Dimitrescu. Piesa e minunată, actorii preste toată așteptarea buni, încât ne-au entuziasmat pe toți. Mai ales excelară doamnele Tardini și Dumitreasca și domni Chirimescu și Vlădicescu, în rolurile lor. Cântările de cor și solo ne-au încântat cu atât mai mult, pentru că nu eram dedați a auzi scena națională” – „Concordia” (Pesta), An. IV, Nr. 21, 12/24 mart. 1864, p. 82.

2. „Concordia” (Pesta), An. IV, Nr. 51, 25 iun./7 iul. 1864, p. 203.

„DOCTRINA” UNUI POLITICIAN FĂRĂ DOCTRINĂ: CÂTE CEVA DESPRE LASCĂR CATARGIU ȘI OPINIILE SALE POLITICE

Simion-Alexandru GAVRIȘ

Spre deosebire de alți lideri ai „mișcării conservatoare” de la noi (ca Apostol Arsachi, Constantin Brăiloiu, Petre P. Carp, Titu Maiorescu, Manolache Costache Epureanu), Lascăr Catargiu nu a fost cunoscut ca un amic al ideilor. Situația nu poate surprinde, având în vedere educația sa mai degrabă rudimentară – motiv de atacuri și ironii pentru numeroși politicieni și publiciști, de la Ion Ghica la Gheorghe Panu și de la Nicolae Ionescu la prințul Dimitrie Ghica. Un „stagiu” la Academia Mihăileană din Iași, fără vreo diplomă de absolvire, completat, probabil, de cursuri particulare, nu putea decât cu greu să îl predisună la lecturi politice aprofundate, care să îi poată da măcar lustrul și pretențiile unui doctrinar.

Pe de altă parte, Catargiu nu a fost, desigur, un om lipsit de opinii. În lunga sa carieră politică, în cursul căreia a devenit, printre altele, ministru de Interne al Moldovei (1859) și al României (1891), vicepreședinte al Adunărilor Elective-Legislativă din Iași și București, locotenent domnesc (1866) și de patru ori prim-ministru (1866; 1871-1876; 1889; 1891-1895), el a avut numeroase intervenții publice, în cadrul cărora ele au fost amintite și, uneori, dezvoltate. În cele ce urmează, voi prezenta câteva asemenea „scăpări”, încercând să conturez, pe baza lor, o primă schiță a convingerilor politice nutriate de importantul lider conservator.

O trăsătură ușor de remarcat – ținând, probabil, în egală măsură, de intelect și de profilul psihologic al omului politic – este un accentuat paseism. Observabil și la alți contemporani, ca Eminescu sau Manolache Costache Epureanu, el

s-a distins, în cazul lui Lascăr Catargiu, prin privilegierea experienței directe și, în același timp, prin maniera tranșantă de exprimare. Marele poet avea o cunoscută aplecare spre Evul Mediu – epocă obscură, care îi stimula nu doar condeiul de polemist, ci și imaginația romantică – iar Manolache Costache valoriza trecutul într-o manieră prudentă și nu lipsită de oscilații, reținând, în principiu, aspecte care îi puteau susține, la un moment dat, pledoariile politice. Nimic din toate acestea nu pare să transpară în cazul lui Catargiu – admirator convins al epocii Regulamentului Organic (1831/1832-1858), în care se formase și în care își începuse cariera publică, în administrația Moldovei. La 14/26 ianuarie 1875, vorbind despre lumea politică și electorală a perioadei regulamentare, Lascăr Catargiu (în acel moment prim-ministru al României) contura, în câteva fraze, un model de simplitate și armonie, în vădită antiteză cu formele artificiale și de împrumut (dintre care nu lipseau partidele și doctrinele politice însele):

„D-lor, la noi alegerile de la început au istoricul lor. Înainte, când după Regulament era Obșteasca Adunare, părinții noștri, bătrânii țării, alegeau pe deputați, se adunau cu toții și căutau care era omul cel mai cu frica lui Dumnezeu, mai onest, chiar fără să fie între ei acel om, îl alegeau și-l trimiteau în Cameră. Pe urmă a venit sistemul civilizațiunii la noi, și au început luptele acestea între partide. Vă mărturisesc că până a început aplicarea legii Convențiunii de la Paris, eu n-am auzit în țara noastră de roșii, albi, albaștri, galbeni, etc., toți erau români și fiecare căuta să-și facă datoria către țară, fără preocupa-

re de partid, căci partide nici nu erau. Acum însă lucrurile s-au schimbat, în aceea numai că am voit și noi a ne decora cu numele partizilor din alte țări (...)”¹.

Chiar și atunci când nostalgia sa a părut să se refugieze într-o temporalitate vagă, neprecizată, Catargiu a sfârșit prin a trimite tot la experiența recentă, încă păstrată în memoria colectivă. Polemizând, în ianuarie 1872, cu liderul „fracțiunii libere și independente” din Moldova, Nicolae Ionescu, el făcea, în mod simbolic, apel la conștiința „omului simplu”, beneficiar, la fel ca elita, al moravurilor și instituțiilor de altădată:

„D-lor, de când este țara noastră, nu am avut până acum nici o lege anume de libertate, și cu toate acestea libertatea am avut-o. Nicăieri nu au fost înscrise libertățile noastre, și le-am avut.

O voce: Unii le-au avut.

D. președinte al consiliului: Toți, d-lor, le-au avut.

Să mergem la țară, d-lor, și să întrebăm pe aceia la cari d. Ionescu face aluziune și veți vedea că vă vor spune că mai bine eram atunci”².

Nu a fost singura dată când prim-ministrul s-a exprimat într-o asemenea manieră. Într-o altă ședință a Camerei Deputaților, din 1/13 februarie 1875, el a reluat, într-o frază scurtă și percutantă, aceeași idee privind raportul dintre lege și libertate: „D-lor, românii, fără să fi avut legi liberale, au avut totdeauna libertate, și nu-și pun ei capul în jug așa de lesne”.

Într-o manieră tipic conservatoare, politicianul plasa, astfel, libertatea într-un raport de dependență față de practicile sociale și politice, mai degrabă decât de legislația perisabilă (și, ar trebui adăugat, atât de puțin asimilată în conștiința publică). O societate capabilă de un asemenea exercițiu spontan al libertății era descrisă, în mod firesc, ca o lume aproape ideală, lipsită de acces la perfecțiune doar de „turburătorii” accidentali, din afara sau din interiorul său. În intervenția sus-amintită, din ianuarie 1872, Catargiu afirma:

„Ei bine, d-lor, credeți-mă că țara noastră, cu un popor așa de blând ca al nostru, dacă nu ar fi

oameni de aceștia străini [asemenea unui fost participant la comuna din Paris pe care ministrul tocmai îl expulzase] și nu ar fi câțiva amatori de domnie, ar fi țara cea mai binecuvântată din lume”.

Același optimism față de concetățenii săi îl manifesta omul politic în ianuarie 1875, referindu-se, de această dată, nu la propensiunea lor pentru libertate, ci la patriotismul lor:

„(...) oricare ar fi luptele dintre partide, suntem toți români și eu nu crez pe nici un român capabil de a-și vinde țara, și chiar dacă ar voi să o vândă nu-l vor lăsa ceilalți”.

Dacă Lascăr Catargiu idealiza istoria ori moralitatea românilor, el se arăta, pe de altă parte, foarte realist în ceea ce privea competența lor tehnică ori administrativă și situația economică a țării. Precaritatea celor din urmă era un motiv important pentru respingerea „formelor fără fond”. Vorbind, în fața Camerei Deputaților, la 2/14 decembrie 1875, despre necesitatea simplificării administrației publice, el rezuma astfel consecințele împrumutului legislativ și instituțional:

„Mai înainte era ceva enorm pentru mijloacele noastre, trei mii de comune, căci nu aveau cu ce să se susțină, astăzi s-au redus la 1.400, și vă asigur că tot cu greu se vor putea susține și acestea. Tot asemenea putem zice și de district. De când am venit la minister am avut onoarea de a vă atrage atențiunea asupra acestei stări de lucruri, de la început v-am zis că sunt prea multe autorități în țară, că țara nu are putere de a susține atâtea cheltuieli, am mai adăugat că s-a adoptat și la noi în această privință sistemul francez și belgian fără să avem bogăția, fără să avem populațiunea, fără să avem oamenii din acele țări. Și susțin și acum că trebuie să ne mai restrângem. Dar toți strigă că țara suferă de atâtea impozite, că nu le poate susține, și apoi când e chestiunea a se face asemenea economii nu le primesc. Iată, d-lor, răul care s-a făcut la noi mai în toate ramurile, și mai cu seamă în aceasta, s-a adus organizațiunea din țările străine înaintate, fără să se aibă în vedere că noi nu avem nici mij-

loacele, nici oamenii din alte țări”³.

Introducerea pripită a unor norme noi, fără nici un efort adaptativ și fără trecerea lor prin procedurile parlamentare obișnuite, nu era doar nepractică și păguboasă, ci și „corupătoare”, deficitară din punct de vedere moral. Întoarcerea, pe cât posibil, la vechile legi și practici apărea, în aceste condiții, dezirabilă:

„D-lor, originea răului, după mine, vine de acolo că noi, în dorința de a organiza această țară, ne-am dus și am copiat legile franceze, belgiene, elevețiene, etc., și le-am publicat în *Monitor*, fără ca acele legi să fie votate de Cameră, și fără ca să se facă vreun studiu prealabil pentru a le adopta la moravurile și starea noastră. Astfel s-au promulgat toate legile noastre; codul civil, criminal, procedura penală, și astăzi venim neconținut prin proiecte de legi, și vă rugăm să mai revenim la cele vechi.

D-lor, eu am servit și sub legile vechi și sub cele noi, și vă declar că mai bine s-a administrat țara atunci, în vreme ce, cu introducerea noilor legi, s-au adus felurite formalități cari nu știm de unde le-a adus, și astfel s-a corupt societatea de sus până jos”⁴.

Scepticismul lui Lascăr Catargiu față de funcționarea sistemului politic și instituțional inaugurat în 1858-1859 apare și în izbucniri mai scurte (și pitorești), cum a fost cea din mai 1875, la adresa presei timpului (care nu are nevoie, consider eu, de nici un fel de comentariu suplimentar):

„Dacă ar fi să ne luăm după gazete, atunci ar trebui să spânzurăm pe toată lumea.

Apoi gazetele spun minciuni”.

În schimb, Catargiu se arăta prevenitor față de instituțiile tradiționale, al căror prestigiu căuta să îl susțină. Îndemnat, desigur, și de calitatea lui de „credincios al Sfintei Biserici”, de om care „nu și-a turburat firea cu nici una din îndoielile veacului”⁵, Catargiu a cerut, în mai 1875, îndată după moartea mitropolitului primat Nifon, care era și președintele Senatului, amânarea alegerii succesorului său la conducerea

„maturului corp” până în momentul urcării în scaun a unui nou mitropolit. Ierarhul avea să primească astfel șansa de a fi, la rându-i, desemnat președinte al Senatului – practică pe care politicianul o dorea, pentru prestigiul Bisericii și în interesul național, permanentizată:

„Eu unul ca român, iar nu ca guvern, aș dori, vă mărturisesc, ca totdeauna capul Bisericii să fie ales de președinte, pentru că prin aceasta se rădică în țară, d-lor senatori, prestigiul clerului, dar mai repet, d-lor, că această dorință o exprim ca român, iar nu ca ministru”.

Idealizând trecutul – sau, cel puțin „istoria recentă” – dar și caracterul național românesc, Lascăr Catargiu a fost, totodată, ca orice „bun” conservator autohton, un critic acerb al formelor instituționale de împrumut. Omul politic a avut, în același timp, temeritatea de a îndemna, fie și într-o formă prudentă, la întoarcerea spre legile și normele trecutului – situație mai degrabă rară la conservatorii de ieri, ca și la cei de astăzi. Departe de a fi un intelectual ori cărturar familiar cu lumea ideilor, Catargiu nu a rămas, totuși, nici în sfera conservatorismului pur instinctual, ori dependent exclusiv de interese și solidarități. Naive, pe alocuri comice, alocuțiunile sale rămân mărturie de seamă; ele întregesc o figură politică de primă mărime, a cărei „descifrare” rămâne esențială pentru înțelegerea conservatorismului istoric românesc.

Note:

1. *Monitorul Oficial al României*, 16, 22 ianuarie/3 februarie 1875, ședința Adunării Deputaților din 14/26 ianuarie 1875, p. 303.

2. *Ibidem*, 26, 4/16 februarie 1872, ședința Adunării Deputaților din 25 ianuarie/6 februarie 1872, p. 128.

3. *Ibidem*, 270, 6/18 decembrie 1875, ședința Adunării Deputaților din 2/14 decembrie 1875, p. 6445.

4. *Ibidem*, 258, 28 noiembrie/10 decembrie 1874, ședința Adunării Deputaților din 22 noiembrie/4 decembrie 1874 (urmare), p. 2274.

5. După formularea lui Take Ionescu, unul dintre apropiații săi. *Lui Lascăr Catargi*, [2 aprilie 1900], p. 3.

DESPRE SCUTUL CARE SCUTEȘTE

Dragoș COJOCARU

LECTURA DANTIS

Finalul viziunii dantești din Paradisul terestru coincide cu finalul cântului care o conține. În prealabil, aveam desfrânata sfruntată cocoțată pe carul transformat într-un monstru pluricefal și uriașul care, după ce se sărutase în mod repetat cu desfrânata, o biciuise atunci când aceasta îl privise lasciv pe Dante. Uriașul este subiectul gramatical implicit al pasajului final, după cum urmează (*Purg. XXXII, 157-160*): „*poi, di sospetto pieno e d'ira crudo, / disciolse il mostro, e trassel per la selva, / tanto che sol di lei mi fece scudo // a la puttana e a la nova belva.*” În limba română, într-o posibilă juxtă de pornire: „apoi, de bănuială plin și de mânie crud, / dezlegă monstrul, și-l trase prin pădure, / astfel încât doar din ea îmi făcu scut // față de desfrânată și de nemaivăzuta fiară”. În rândurile de mai jos vom urmări traducerile în limba română ale acestui final de cânt și de viziune.

Maria P. Chițiu (1888) traduce în juxtă, rezolvând, după obicei, inversiunile din original care i se pare că ar fi fost forțate în proză: „Apoi, plin de prepus și crud de mânie, [/] deslegă monstrul, și 'lă târî în pădure, [/] atât în câtă numai dintr'ênsa 'mă făcú scutú [/ /] în contra putanei și a fiarei celei noui.” Interesantă este folosirea adjectivului „prepus” ca substantiv, cu sensul de „bănuială”; la fel ca în cazul corespondentului italian, acesta presupune, la rândul său, istoric vorbind, utilizarea adjectivală a unui participiu pasiv (în latină *suspectus*, participiul pasiv al verbului *susplicere*). Verbul „a târî” e, dimpotrivă un slavonism, în timp ce prepoziția „în” din complementul „în pădure” e mai blândă decât

„per” („prin”), folosită de Poet în original pentru sugerarea unei mișcări nu neapărat ordonate, așa cum ordinii normale contravine însăși relația sadico-erotic-despotică dintre „personajele” implicate. Maria P. Chițiu este consecventă cu opțiunile terminologice adoptate în terținele anterioare: „monstrul” rămâne „monstru”, iar „putana” rămâne „putană”, în timp ce pentru „belva” traducătoarea recurge la soluția cea mai la îndemână și anume „fiară”. În fine, traducerea adjectivului „nova” pare că apelează la sensul primar, acela de „noutate” (și nu de „straneitate”), fiind pertinentă, în această ipoteză, în contextul în care metamorfoza carului în fiară se petrecuse de foarte puțină vreme. Postpunerea adjectivului antrenează și prezența articolului demonstrativ. Trecând la aparatul critic întocmit de traducătoare, constatăm că, la fel ca în cazul terținelor precedente, Maria P. Chițiu oferă comentarii abundente, cu tendință exhaustivă. Nota 60 (la „monstrul”): „Adecă Carul transformat în monstru. Mai toți comentarii vechi și moderni vedu în acest vers uă profeția a transferării scaunului papal din Roma la Avignon, ceea ce se întâmplă la cinci ani în urma imaginatelor viziuni a lui Dante. *Pădurea* este Italia, prin care *gigantele* târî tronul apostolic pentru alu [*sic*, n.n.] duce în Francia. Acest fapt se întâmplă sub Clemente al V, numit papă se uă bine ajutat a deveni papă, de Filip alu Franciei, căru spre recunoștință 'i promise transferarea scaunului apostolic la Avignon”. Nu știm dacă eroarea identificată prin *sic* e de proveniență tipografică, sau constituie o greșeală gramaticală (așa cum, oricum, ni se înfățișează): prepoziția *a* a infinitivului ar fi trebuit separată de pronumele personal în forma neaccen-

tuată a acuzativului ('l); așa, apare ca un articol genitival pentru obiect posedat masculin singular, iar prezența în contextul apropiat tocmai a unor asemenea articole este posibil să fi provocat, prin „contaminare” vizuală, acest derapaj de la ortografie. Nota 61 (cu trimitere de la finalul pasajului) ne arată că, de fapt, interpretarea prin „nouă” a epitetului „nova” trebuie canalizată pe sensul stranietății: „Adecă atât de departe 'lă târî prin pădure, câtă numai acesta 'i fu ca uă pedică de a vedea pre acea putană și Carulū, ce devenise unū montru nemaî vĕdută. – Acea priveștițe amară, ce revoltă ànima lūi Dante făcū din pădure unū scutū, unū obstacolū, care ascundea dinaintei privirei sĕle atâta rușine. – Istoria ne spune că papii cari 'și avură reședința în Avignon fură sclavii voinței și placului monarhilorū francesi.” Pe alocuri redundante, noile explicații ale comentatoarei sunt, în orice caz, coerente cu acelea din comentariile terținelor precedente.

George Coșbuc traduce în endecasilabi cu rimă înlănțuită, recurgând la unele redistribuiri topice și lexicale (1927): „De furie-orbit și plin de bănuire,/ desprinse montru-apoi și 'n crâng cu el/ se duse-adânc, și-aceasta-mi fu scutire// de noul montru și de curv' astfĕl.” În primul rând, adverbul „apoi” își pierde poziția inițială din pasajul original, fiind trimis în versul al doilea. În primul vers, însă, distribuția paralelă, cu dublă inversiune, a adjectivelor față de substantive este transformată într-o distribuție chiasmică. În plus, opțiunea „orbit” (de furie), în loc de „crud”, este dramatică, dar nu redă corespunzător sensul ferocității din textul-sursă. În continuare, soluția lexicală „crâng” pentru „selva” are avantajul că produce economia de silabe necesară noii configurații topice coșbuciene; însă în versul 32 al cântului termenul fusese tradus prin „pădure”. Dar prepoziția „prin” este adecvată. Mai interesantă este „scutirea” în care Coșbuc preschimbă, metonimic și etimologic, metaforicul „scut” din textul lui Dante. Sensul consecutiv al faptului este amânat, spre explicitare, până la finalul pasajului, unde Coșbuc plasează adverbul „astfĕl”. Înțelegem

acum și rostul complementului adițional „cu el”: traducătorul căuta o rimă. Tot adițional, dar adecvat semantic, este complementul adverbial „adânc”. Principala scăpare din talmăcirea lui Coșbuc rezidă în repetarea supărătoare a substatiului „monstru”, acolo unde Dante spusese mai întâi *mostro* și mai apoi *belva*, oferind o substituție sinonimică. Iar Coșbuc ar fi putut foarte bine să înlocuiască, în versul ultim, „noul monstru” cu „noua fiară”, menținând numărul de silabe și evitând repetiția la mică distanță, întocmai ca în textul-sursă. „Noutatea” fiarei sau a monstrului e, nu doar în laconismul, ci și în concretețea ei, conformă cu originalul, lăsându-i-se interpretarea în seama cititorului. Dimpotrivă, atunci când, la o oarecare distanță textuală, „curva” rămâne „curvă”, nu mai putem vorbi de o redundanță lexicală deranjantă, ci de o coerență traductologică lăudabilă. În prima ediție a traducerii coșbuciene, Ramiro Ortiz este succint în nota de subsol indicată după vers (158), cu plecare de la „desprinse”: „aluzie la strămutarea puterii papale dela Roma la Avignon”. Nota corespunzătoare versului 159 se raportează la „aceasta” (pronume neutru introdus tot de Coșbuc în traducerea sa, printr-o reformulare a originalului): „acest fapt al îndepărtării monstrului”. Mai târziu, într-o contribuție ulterior consacrată editorial ca aparat critic de referință, Alexandru Balaci (1956) adnotează pornind de la versul 158: „*Monstru*[/]: Apoi uriașul desprinde carul Bisericii, transformat acum în monstru, și-l duce în pădure departe. (Aluzie la strămutarea curiei papale la Avignon.)// Ca un alt scriitor al Apocalipsului, Dante a găsit din nou cele mai aspre cuvinte pentru a biciui, chiar aici, în înălțimea Paradisului pământesc, coruptele moravuri ale Bisericii și ale papalității din vremea sa.” În stilistica obișnuită a academicianului, vorbe mari tratează fapte însemnate...

În varianta în proză realizată de Alexandru Marcu (1933) pasajul de care ne ocupăm apare în felul următor: „și plin de bănuială pe urmă, crud de ciudă,[/] dihania din locu-i o deslegă ș'o trase prin pădure,[/] atât, că doar dintr'ânsa făcutu-mi-

a un scut, [//] în fața curvei și a fiarei așa de stranii.” În porțiunea sintactică prin care tălmăcește primul vers din textul lui Dante, Marcu strămută adverbul „pe urmă” în interiorul dubletului paralelistic construit de Poet prin două adjective cărora li se asociază complementele de cauză respective. Poziționarea relativă a acestora este cea „firească” (întâi adjectivul, apoi complementul substantival de cauză), în mod coerent, dar invers față de original, unde Dante apelase la inversiuni în ambele situații. Vocabulele întrebuițate de Marcu sunt fidele sută la sută. În continuare, pentru dubla desemnare a „monstrului”, Marcu recurge la dubletul sinonimic „dihanie” și „fiară”, coerent cu sine pentru primul element și adecvat pentru al doilea. Adecvat este și complementul „prin pădure”, în integralitatea sa. Remarcabile sunt (dar nu e prima oară) inversiunile poetice practicate de Marcu într-un text în proză: „din locu-i o deslegă” (unde „din locu-i” e un complement adițional al traducătorului) și, mai ales, „dintr-ânsa făcutu-mi-a” (cu inversiune în inversiune, după modelul teatrului în teatru). Nefericit este uzul articolului nehotărât, cu iz numeral, din expresia „un scut”: nu doar pentru că termenul de referință este „pădurea” (nume colectiv), ci și pentru că zădărnicește, formalmente, funcția metaforică a „scutului” însuși (iar Marcu ar fi putut scrie prea bine „făcutu-mi-a scut”, cu rezultat metaforic indiscutabil). Și revenim astfel, spre încheiere, la porțiunea sintactică din echivalarea ultimului vers, unde „curva” e tot „curvă”, ca mai sus (unde totuși, ne aducem aminte, Marcu o calificase din partea casei și ca „desfrânată”, cu epitetul în poziție proclitică). În fine, adjectivul „nouă” asociat cu „fiara” este interpretat corect și fără echivoc în sensul stranietății. Traducătorul simte totuși nevoia unui adaos, pe care îl concretizează într-un superlativ admirativ, iar „fiara” devine „așa de stranie” (în text, desigur, la forma de genitiv-dativ)... În contrast cu exuberanța traducerii, notele de subsol ale lui Alexandru Marcu se caracterizează, pentru acest pasaj, prin caracterul lor surprinzător de succint. Le enumerăm aici în totalitate. Nota 93 (la „dihania”): „Carul (Biserica)”. Nota 94 (la „deslegă”): „De copacul

(Roma), la care o legase Grifonul (Isus)”. Nota 95 (la „pădure”): „Aluzie la strămutarea sediului Papalității (1309) în Franța la Avignon”. În sfârșit, nota 96 (la „scut”): „Impiedecându-l să mai vadă ce se întâmplă”. Și iată cum, spre deosebire de bătrânul Homer, mai tânărul Marcu mai obosește uneori, dar nu ațipește niciodată.

Eta Boeriu revine la endecasilabi (1965; apoi 1982 și următoarele): „Apoi mînios și de-ndoieli zbatut/ dihania dezlegă și după sine/ o trase-astfel, că numai codrul scut// făcu din ramuri între ei și mine”. Pasajul începe ca la Dante, cu adverbul „apoi”. Urmează o crispare fonetică, întrucât „mînios” trebuie citit în două silabe (*mâ-nios*) pentru ca endecasilabul să rămână endecasilab. Dar nu e prima oară când Eta Boeriu forțează silabisirea. Paralelismul din Dante dispăre prin nedeterminarea acestui cuvânt în traducere (unde, spre deosebire de original, îi lipsește complementul de cauză), în timp ce al doilea element e determinat complementar („de-ndoieli zbatut”), dar stârnește mai degrabă compasiune decât oroarea pe care se mizează în textul-sursă. În continuare, „dihania” menține opțiunea vehiculată în prealabil. Îi lipsește duplicarea sinonimică din original, întrucât „noua fiară” nu mai figurează în ultimul vers. Cu ea, dispăre formal și „țirfa” care o călărește: în traducere, călăreața și monstrul călărit sunt înlocuiți de pronumele personal „ei”. Din silabele economisite, Eta Boeriu împletește complementul de materie „din ramuri”, inexistent în original. Dincolo de aceste lipsuri (care nu afectează sensul mare al pasajului), tălmăcirea sună foarte cursiv. În prima ediție a acestei traduceri, notele semnate în echipă de Alexandru Duțu și Titus Pîrvulescu sub controlul științific al lui Alexandru Balaci sunt două. Prima, cu trimitere de la „o trase” (v. 159), explică: „O luă cu el. Aluzie la strămutarea sediului papalității din Roma la Avignon, în 1309.” A doua notă, cu pornire de la „scut” (tot v. 159) aprofundează analitic: „O duse cu el atât de departe încît pădurea îl împiedică pe Dante să-i mai vadă pe cei doi și fiara apocaliptică”. Peste mai puțin de două decenii, nota de subsol a lui Alexandru Balaci însuși pentru ediția Boeriu din

BPT 1982 este reluarea celei din ediția Coșbuc 1956, cu excepția trimiterii, care se face de la „*Dihania*” Etei Boeriu în loc de „*Monstru[l]*” lui George Coșbuc: ca atare, în textul notei, termenul „monstru” este înlocuit cu sintagma „*dihanie monstruoasă*” (cu grijulia subliniere în italice a „*dihaniei*”).

Unul din meritele traducerii-interpretare a lui George Buznea (1978) este că, în acest pasaj, preia „scutirea” de la Coșbuc: „Apoi, luînd caleașca monstruoasă/ O tîrî-n pădurea solitară,/ Scutind astfel privirea mea fricoasă// De marea curvă și de noua fiară”. Adverbul „apoi” e conform originalului. În continuare, dubla motivație a acțiunii gigantului lipsește cu desăvârșire, plinara sa bănuială și ferocea sa furie rămânând, eventual, la cheremul imaginației cititorului. Buznea revine la „caleașca” sa inițială, după ce, atât intermediar, cât și în prealabil, o numise și „car” (v. 148, dar și mai înainte). Acum această caleașcă tinde către „monstrul” lui Dante, întrucât e calificată drept „monstruoasă”. Și rimează cu „privirea mea fricoasă”, un alt adaos al tălmăcitorului, care izbuteste să combine pe final de vers două adjective construite cu același sufix. Tot numai rost de rimă are și adaosul ajectival „solitară”, asociat enclitic substantivului „pădurea”, iar acesta din urmă e, din nou, conform cu originalul. Reușita lui George Buznea vine cu ultimul vers, unde, în ciuda unui nou adaos adjectival („marea” din expresia pertinentă „marea curvă”), el izbuteste să ofere un paralelism sintactic care compensează cumva lipsa celui din primul vers al pasajului. A doua componentă a paralelismului, expresia „noua fiară”, e fidelă originalului atât semantic, cât și formal. În completare, cu toate că semantic excelează în perversiune și bestialitate, versul are parte, la nivel fonetic, de o armonie frumoasă, prozodia iambică fiind admirabilă. Păcat doar că, dacă ne orientăm retrospectiv, ne amintim că „marea curvă” fusese, parcă pe nedrept, clasificată drept „o târfă despuiată” (v. 149), care oricum ne apăruse de o categorie inferioară. Dar iată că Buznea se corectează el însuși și e mai bine mai târziu decât niciodată... Voind a trece, în

cele din urmă, la cercetarea aparatului critic al textului, găsim că interpretul nu adaugă nici o notă explicativă, ceea ce, dacă ținem seama de episoadele precedente, i-ar putea frustra pe amatorii de cancanuri hermeneutice, însă pe noi ne scutește (vorba lui Coșbuc, dar și a lui Buznea), de cheltuirea unui timp prețios.

Giuseppe Cifarelli (care a tradus, în principiu, în anii '40, dar a fost publicat abia în 1993) propune și el o variantă care arată în felul următor: „Apoi, de ciudă plin, bănuitor,/ desprins monstrul și în codru-l duse/ departe,-ncât doar el, scut ochilor,// de curvă și de bestie mi se puse”. Ca și la alți traducători, startul cu „apoi” e bun, după care vin concesiile. Mai întâi, constructul paralelistic din primul vers se risipește prin motivarea unui singur termen, iar plenitudinea se mută de la bănuială la „ciudă” (care înlocuiește reductiv mânia crudă din original). Termenul rămas nedeterminat și preschimbat în adjectiv („bănuitor”) își află, sau mai degrabă își caută rima în dativul „ochilor” de mai jos, cuvânt care, însă, nu își are accentul tonic pe ultima, ci pe penultima silabă, deci la rigoare nu răspunde rimei căutate. O altă rimă, de această dată găsită („duse” cu „puse”), e facilă, iar primul verb atenuază în traducere „trasul” sau „târătul” din original. Sinonimia dantescă din menționarea succesivă „monstru” și „bestie” e respectată, dar cea din urmă își pierde „noutatea” din original. În fine, „curva” e respectată și ea, mai ales în sensul că traducătorul își menține această opțiune terminologică... Nota de final a îngrijitorului Titus Pârvulescu are în vedere întregul pasaj (vv. 157-160): „*El, scut*: Codrul îl împiedica pe Dante să mai vadă pe gigant, curva și pe monstrul (*bestia*) în care se transformase carul. Aluzie la mutarea Scaunului papal de la Roma la Avignon de către papa Clemente V, în 1305, sub presiunea lui Filip cel Frumos”. În realitate, Clement al V-lea și-a început pontificatul în 1305, dar curtea papală a fost mutată la Avignon în 1309, așa cum grăiește nota semnată de Titus Pârvulescu însuși împreună cu Alexandru Duțu în aparatul critic din prima ediție a traducerii semnate de Eta Boeriu.

DIOGNET (III)

Dan TOMULEȚ

9. În vremea tăcerii sale, ne spune autorul, Dumnezeu a îngăduit omului să trăiască după poftele lui neorânduite. Era o vreme în care Divinitatea pregătea transformarea nelegiurii noastre într-o epocă a neprihănirii, făcându-ne vrednici de îndurarea divină. După ce a demonstrat că prin noi înșine nu putem pătrunde în împărăția lui, el s-a făcut pentru noi punte, prin puterea sa. Cel care a creat cu puteri și din rațiuni proprii, mântuiește cu puteri și din rațiunii proprii creația prăbușită în desființare, dar fără să neglijeze libertatea dăruită omului la început, adică libertatea celui a cărui menire în lume este să-i poarte chipul. Astfel, izbăvirea omului de sub puterea fascinației păcatului s-a făcut și continuă să se facă prin revelarea frumuseții divine, mult mai atrăgătoare decât sclipirea superficială a oricărei ispite, care nu poate depăși nivelul promisiunilor goale, întrucât vremelnicia transformă orice plăcere într-o isterie funerară, iar frumusețea trupurilor, într-o viclenie a putreziciunii. Provocarea pe care calea credinței creștine o adresează omului, așadar, este depășirea plăcerii în direcția bucuriei, a satisfacției lumești de către cea duhovnicească, prin contemplarea frumuseții celui etern, care s-a dăruit pe sine însuși celor trecători. Din ființe supuse scurgerii și disoluției, am ajuns ființe destinate înălțării, pentru că el s-a transferat pe sine însuși în lăuntru nostru, murind față de nelimitarea lui și înviind față de limitarea noastră. Înțelegerea acestor lucruri este Duhul închinării.

10. Astfel, calea credinței creștine pornește de la vederea bunătății lui Dumnezeu față de oameni, continuă autorul. Pentru om a fost făcută această lume și în mijlocul ei a fost el așezat ca purtător al chipului divin. Deși făcută din elementele natu-

rii, ființa umană nu este integral o creatură, pentru că în ea se află suflarea dumnezeiască; și astfel, excelența omului stă în ceea ce este, mai degrabă decât în darurile pe care le are și care nici ele nu sunt mici, căci lui i s-a dăruit rațiunea și mintea, și numai lui i s-a îngăduit să privească spre cer. La începutul căii creștine se află vederea bunătății divine, dar calea nu se oprește aici, ci continuă cu dorința de a imita și a răspândi această bunătate în lume. Acțiunea divină își are ecoul în acțiunea creștină, iar lucrul acesta este posibil pentru că fericirea nu constă din oprimarea semenului și nici din acumularea bogățiilor în detrimentul celorlalți, ci în imitarea bunătății și a frumuseții morale a Creatorului. Prețuirea exagerată a lucrurilor și disprețuirea semenilor nu oferă nimănui puterea de a le imita Creatorul. Oamenii limitați la țărână nu participă la măreție și nu au nici capacitatea de a o urma. Numai credința care vede dincolo de marginile pământului conferă astfel de puteri.

Nimeni nu poate trata lumea așa cum se cuvine, decât dacă o privește de la distanța corespunzătoare. Imanentiștii, care se cred iubitorii ai vieții și acuză creștinul de dispreț față de lume, sunt distrugătorii acestei lumi. Neprihănirea sau asceza vieții creștine nu este un NU spus lumii. Într-adevăr, creștinul trebuie să treacă de la starea de slăbiciune față de lucruri la starea de putere și de verticalitate morală, tot așa cum trebuie să se trezească și din iluzia confundării vieții cu destrăbălarea, dar nu pentru a abandona definitiv lumea, așa cum se întâmplă în buddhism, de exemplu, ci pentru a se putea ocupa de ea de pe pozițiile echilibrate ale stăpânirii de sine. Creștinul spune NU unei false prețuiri a lumii, pentru a spune DA vie-

ții adevărate. Există o diferență esențială între cel care se înneacă, dus de curentul apei, și cel care stă pe mal și se apleacă să bea.

Așadar, oricine își folosește resursele pentru a purta povara semenilor săi este un imitator al lui Dumnezeu și un purtător al chipului său în lume. Aici se află și aici trebuie căutat secretul fericirii personale și taina soluționării multora dintre problemele comunității. Deși multe dintre dificultățile noastre sunt comunitare, soluțiile lor nu pot fi decât personale. Această atitudine ne va deschide apoi ușa către înțelegerea tainelor divine, pentru că imitarea lui Dumnezeu ne descoperă adevărata lui natură cu mijloacele vieții, nu cu instrumentele abstracțiunii; vom prețui astfel eroii care acceptă suferința fără să-și trădeze misiunea, mai mult decât pe sofști care le trădează spiritualitatea. Gândirea nu este o manipulare de abstracțiuni, ci este forma noastră lăuntrică, iar discursul este instrumentul cu care lucrăm la desăvârșirea ei, pentru că adevărul este îngemănarea formei lăuntrice cu forma divină. Creștinul biruiește lumea și nu se teme de moarte, pentru că înțelege inconsistența lumii și consistența realității spirituale. Dumnezeu este duh, ceea ce înseamnă că realitatea ultimă nu poate fi materială.

11. Capitolul zece pare să fie ultimul dintre cele care descriu credința sau calea creștină, așa cum ni s-a promis la începutul epistolei. În capitolul de față, așadar, autorul – sau poate altcineva, după cum ne propun cercetătorii – descrie statutul capitolului precedente. Nu trebuie să trecem cu vederea faptul că cel care scrie capitolul unsprezece se identifică totuși cu autorul primelor zece capitole, prezentându-se ca ucenic al apostolilor și, în virtutea acestui statut, ca un învățător al popoarelor. Cu alte cuvinte, scrisoarea pe care tocmai am parcurs-o se dorește a fi un scurt rezumat al învățăturii apostolice originale, a cărei origine este Mântuitorul însuși. Aceste învățături au fost transmise celor care au voit să devină „ucenici ai adevărului”, care s-au împrietenit cu Cuvântul și au dorit să afle detaliile învățăturilor pe care Cuvântul le-a transmis ucenicilor săi.

Această caracterizare a învățăturii anterioare ne înfățișează însă în mod implicit și condițiile

primirii ei. Ea este o învățătură selectivă, care nu e destinată tuturor, ci numai iubitorilor adevărului; iar selecția se realizează prin faptul că înțelegerea nu are loc prin simpla exercitare a facultăților noastre cognitive obișnuite, ci presupune intervenția suplimentară a harului revelator. Asumarea căii creștine este condiția obligatorie a înțelegerii ei reale. Numai ucenicii, adică cei doriți să devină asemenea Mântuitorului, au acces la ea; necredincioșii, respectiv cei care nu-i acordă suficient credit pentru a și-o asuma, rămân doar cu iluzia înțelegerii ei, chiar dacă se numără printre admiratori. Numai după ce și-au demonstrat practic fidelitatea, discipolii au ajuns să primească de la el cunoașterea tainelor Tatălui.

Învățătura creștină, la fel ca orice învățătură inițiativă, este elitistă, dar numai prin faptul că e destinată celor calificați și aleși în virtutea calificării lor. Pe această alegere se întemeiază apoi principiul autorității, dar aceasta este o autoritate care se demonstrează înaintea prietenilor adevărului, pentru că va zidi în ei, prin revelațiile harului, adevărul cu care ei înșiși s-au familiarizat deja într-o anumită măsură. Care altul ar putea fi înțelesul pildei semănătorului? Creștinismul nu curtează mulțimile nepregătite; mulțimile sunt curtate numai de cei care doresc să profite de pe urma lor, politic, social sau financiar. Curtarea mulțimii neluminate desființează adevărul și îl coboară la nivelul iluziilor ei. În consecință, comunitatea creștină nu este totuna cu gloata admiratorilor creștinătății, ci e comuniunea sfinților. Arătarea Cuvântului divin, cu toate că s-a făcut în văzul tuturor, nu a fost înțeleasă de mulțime, ci numai de către ucenici. Dumnezeu se revelează numai celor care acceptă să-și asume calea creștină, nu și celor care doresc doar să o privească de la distanță și nici celor care se mulțumesc să o admire de pe margine.

Revelația creștină, continuă autorul, deși este nouă prin radicalitatea ei, nu este altceva decât străvechea înțelepciune, „care s-a născut mereu nouă în inimile sfinților”. Cunoașterea adevărului, adică adevărata înțelepciune, spre deosebire de adâncimea puțină a erudiției de dragul erudiției, este înțelepciunea străveche, adică acea înțe-

lepciune care a permis sfinților să comunice între ei peste timp și în spațiu, și uneori chiar indiferent de granițele culturale care-i despărțeau. Această înțelepciune își află deplinătatea în creștinism; și ea este mereu nouă, pentru că, asemenea unei comori, vederea adevărului aduce mereu bucurie. Bogăția prin care biserica este îmbogățită, ni se spune mai departe, este prezența în mijlocul ei a Celui etern, care „astăzi” este numit Fiul. Temporalitatea nu poate decât să tresalte în prezența eternității de care depinde, iar această eternitate i-a devenit accesibilă prin pătrunderea ei în istorie, prin traducerea ei pe înțelesul istoriei, traducere care este Fiul, cel care s-a ivit „astăzi”. Noutatea creștinismului stă în vechimea înțelepciunii revelate în el, pentru că străvechea înțelepciune este singura mereu nouă. Această apropiere a eternității e cea care înmulțește harurile, iar înmulțirea harurilor este forma arătării ei.

Harul este înmulțit „printre cei sfinți”, adică e destinat doar celor care și-au asumat calea, nu și celorlalți, urmând logica principiului evanghelic potrivit căruia celui ce are i se va da, iar celui ce nu are i se va lua și ceea ce i se pare că are. Numai sămânța produce planta, și numai sămânța acceptată într-un pământ bun, care trebuie apoi udată și plivită. În astfel de condiții, din această sămânță crește planta înțelegerii tainelor și chiar a soroacelor. Duhul harului se va bucura astfel în urmașii săi, adică în cei care-l caută, care nu-și calcă legământul și care nu vor neglija limitele înțelepciunii străvechi. Ei vor respecta poruncile, vor înțelege harul profeților, se vor întări în credința evangheliilor și vor cunoaște tradiția apostolilor. În acestea patru se cuprind toate Scripturile, de la Moise la profeți, la evanghelii și la epistole. A respecta tradiția înseamnă a respecta Scripturile, pentru că tradiția este a Scripturilor, așa cum Scripturile sunt ale revelației.

În aceste condiții de neîntristare a harului înțelege fiecare ceea ce Cuvântul spune, pentru că înțelegerea Cuvântului nu e lucrare omenească, ci implică o revelație hermeneutică din partea Duhului lui Dumnezeu. Cele duhovnicești trebuie destăinuie cu ajutorul unor vorbiri învățate de la Sfântul Duh, ne învață apostolul.¹ Dumnezeu ni

se adresează pe limba noastră, dar fără a înceta să vorbească pe limba lui. Iar aceste desvăluiri ale învățăturii sacre sunt făcute „prin cine vrea el” și „când vrea el”. Creștinismul este elitist, pentru că pune accentul pe calitatea spirituală individuală a sfinților săi, dar este totodată și democratic, pentru că oricine poate fi ales de Dumnezeu pentru comunicarea vieții, prin învățătură. Comunicarea creștină folosește depozitul de cuvinte al limbii obișnuite; cu ajutorul acestora se formulează rostirea vie, dar viața rostirii rămâne totuși o lucrare a Sfântului Duh și al darului harului său. La fel ca în Ziua Cincizecimii, el vorbește pe limba lui, iar noi înțelegem pe limba noastră, pentru că astfel de însușiri are limba vieții. La urma urmei, comunicarea reală este un act spiritual, care își atinge cu adevărat scopul doar în virtutea duhului care o animă. Aspectul spiritual al comunicării este ratat de semiologia și lingvistica modernă, care caută să reducă actul comunicării la un simplu transfer informațional. În experiența creștină însă, comunicarea este, în adâncurile ei, o alipire a duhurilor, și abia apoi un comportament al sufletelor și al minților; dar alipirea duhurilor e administrată de Dumnezeu, care se rostește prin ele.

Iată sensul în care, după cum ne spune autorul, participăm și noi la comunicarea divină, în urma iubirii pe care o avem față de lucrurile care ne-au fost revelate. Către rostirea acestora suntem constrânși prin voia Cuvântului, de la care ne primim ordinele. Rostirea harului vieții și desfășurarea lui ierarhică este ecoul poruncii Regelui adevărului, poruncă pe care Comandantul o adresează ofițerilor și soldaților săi și care operează în orizontul spiritului. Cuvântul lui spiritual devine armă în mâinile oștenilor lui.

Nu sunt în măsură să decid dacă aceste ultime capitole provin sau nu de sub pana unui alt autor, dar dacă cei care sunt în măsură ne spun că așa stau lucrurile, nu putem trece cu vederea afirmația lor. Ceea ce putem totuși afirma este că valoarea duhovnicească a acestor capitole nu scade sub nivelul celorlalte, ci dimpotrivă pare să se ridice deasupra lor.

12. Auzirea acestor lucruri cu urechea spiritului ne permite să înțelegem ce anume furnizează

Dumnezeu celor care-l iubesc așa cum se cuvinte, respectiv, cu dorința de a da curs cuvântului său. Rostirea divină e cea care instituie realități, ceea ce înseamnă că auzirea rostirii divine nu poate fi decât transformatoare. Prin rostirea lui, Dumnezeu înființează pentru om o lume și o ființă umană nouă, făcute de el și după chipul său, în timp ce omul cel vechi și lumea lui rămân supuse destinului adamic. La această realitate lăuntrică nouă se referă autorul aici, folosind un limbaj edenic. Prin lucrarea vieții cuvântului și a cuvântului vieții, în fiecare dintre auzitorii e sădită „grădina delicată” în care crește pomul fertil și rodnic, încărcat cu roade felurite, adică pomul vieții, roditor al unei neprihăniri și înțelepciuni felurite. În această grădină se află și pomul cunoașterii, pentru că răutatea nu stă în cunoaștere, ci în disprețuirea noimei. Chiar mai mult, viața vine prin cunoaștere, pentru că viața e cunoașterea Tatălui și a Fiului său, pe care l-a trimis.² Necazul cunoașterii, atunci când există, stă în despărțirea ei de viață, în știința din care Dumnezeu este exclus, „căci viața nu poate exista în despărțire de cunoaștere, și nici cunoașterea, în despărțire de viață”. Încercarea de a le separa este și astăzi arma care ne ucide sufletele, care ne distruge mediul și ne supune robiei materialiste. Vrem o Grădină a Edenului, dar fără Pomul Vieții, iar ceea ce obținem de fapt este blestemul țărânei, o țărână în care se târăște consumatoare vechea reptilă. Trăirea ocolitoare de Dumnezeu e contradicția care dezbracă rușinea goliciunii noastre profunde, pe care încercăm să o acoperim apoi cu produsele ridicole ale industriilor iluziei.

Apostolul însuși critică această despărțire a cunoașterii de viață, atunci când afirmă despre cunoaștere că îngâmă și despre dragoste că zidește. Ne raportăm astăzi la lume, la univers și chiar la noi înșine printr-o cunoaștere din care seva vieții a fost stoarsă până la ultima picătură. Nu mai există nimic spiritual și chiar nimic uman în ceea ce știm; am uitat chiar posibilitatea existenței unor astfel de lucruri. S-au ridicat generații întregi care nu au auzit niciodată glasul Adevărului și care nu mai știu ce înseamnă comunicarea Cuvântului. Am dat naștere unor suflete complet

falsificate și le-am așezat într-o lume complet răstălmăcită. E pustiul celei mai negre închisori, închisoarea barbariei spirituale și umane. Ne-am tăiat aripile, după care ne-am aruncat în abis, iar în adâncul lui începem să distingem acum flăcările iadului. Nu mai înțelegem zidirea lăuntrică, ci doar pretenția exterioară, o manifestare a împielitării, o pretenție rostită de pe falsa înălțime a aroganței unei cunoașteri pe nedrept numită astfel.

Acest părinte al bisericii pe care-l studiem aici a înțeles încă de la începuturile creștinismului prăpastia în care se va arunca omul modern, prin despărțirea cunoașterii de viață, pentru că această prăpastie nu a inventat-o modernitatea, ci este vechea prăpastie a păcatului edenic. Orice cunoaștere despărțită de adevărul vieții este o înșelăciune a diavolului, o împielitare a existenței umane și o coborâre a noastră la nivelul țărânei. Ne mai putem oare mira că suntem suflați de vânt?

Dar, încheie autorul, dacă învățăm să cultivăm în lăuntrul nostru pomul vieții și dacă știm cum să-i culegem și să-i consumăm fructele, vom avea în lăuntrul nostru ceea ce Dumnezeu a voit să avem de la bun început. Creștinismul nu este o învățătură împotriva vieții, ci împotriva iluziei că moartea ar fi viața. Creștinismul este prin definiție și esență o filosofie a vieții, a nașterii celor vii din Cel care are viața în sine. Adevăratele fructele ale vieții nu sunt nici spurcate și nici nu pot fi atinse de spurcăciune. Viața, Eva, redevine ceea ce a fost dintotdeauna, fecioară. Corupția nu atinge decât imitațiile vieții. Iată condițiile normalității umane, condițiile mântuirii. Din punct de vedere spiritual, apostolii își primesc și își distribuie învățătura; în orizontul lumii, lucrurile intră în armonie; și în ambele cazuri, Cuvântul își găsește desfătarea în cei sfinți.

Note:

1. 1 Corinteni 2:13.
2. Ioan 17:3.

IZVOARE LITERARE ENGLEZEȘTI NEAȘTEPTATE ALE FILOSOFIEI LUI NOICA

Ovidiu PECICAN

În *Alice în Țara Minunilor*, Lewis Carroll aduce în scenă, la întâlnirea cu protagonista, doi frați gemeni, Tweedledum și Tweedledee. După cum spune Graham Priest, ei „fac paradă de logica lor” după cum urmează:

„– Știu la ce te gândești, a spus Tweedledum, dar nu-i așa, nicidecum.

– Dimpotrivă, a continuat Tweedledee, dacă ar fi fost așa, ar fi putut să fie. Și dacă ar fi fost așa, așa ar fi fost, dar cum nu a fost așa, nu a fost așa. Este logic”¹.

Constantin Noica, deloc încântat de filosofia de peste Canalul Mânecii, ar fi fost surprins, probabil, să îi atragă cineva atenția că lucrarea lui *Sentimentul românesc al ființei* (1978) exprimă, de fapt, cu destulă precizie exact poziția formulată de Tweedledee în replica lui citată mai sus. Ar fi putut fi, n-a fost să fie, era să fi fost ș.a.m.d. sunt expresiile românești prin care filosoful a socotit că limba română tatona instinctiv în zona ființei, prefigurând-o sau abandonând-o. Această asociere din sfera logicii cu un precedent britanic – și încă din zona beletristicii dedicate copiilor – pare să vină într-o profundă contradicție cu filonul etnofilosofic exploatat de Noica. Cu toate acestea nu este așa, căci Tweedledee și fratele lui geamăn încarnează, dintr-un anumit punct de vedere, întruchipări ale unei abisalități deloc străină de filonul popular, de straturi etnografice diverse a căror unitate continentală (sau chiar mai largă) nu putea fi anulată nici de distanțe geografice, nici de salturi civilizaționale și culturale, regăsindu-se, într-un fel sau altul, ici și colo, după caz, ba la Bertoldo și Bertoldino al renescentistului italian della Croce, ba la jurnalistul și scriitorul din

satul românesc Haimanale, ba la medicul de zemstvă Anton Pavlovici Cehov, ba la Rabelais, Cervantes ori Till Eulenspiegel.

Nu se pune problema ca Noica să fi ignorat binecunoscuta carte pentru copii a lui Lewis Carroll. Gânditorul avea o solidă educație anglo-saxonă, în tinerețe a tradus romane din această limbă – din cauze de natură financiară, din necesitatea de a-și întreține familia – și, în plus, a avut doi copii cu soția lui britanică Wendy Muston. Greu de crezut că printre lecturile fiicei și fiului lui Constantin și Wendy Muston nu s-a numărat și *Alice în Țara Minunilor*. Cu toate acestea, în cazul întâlnirii despre care este vorba aici nu despre o influență este vorba, ci mai degrabă de o potrivire între două moduri de a opera cu gândul și cu limba care îl servește.

În mod cu totul neașteptat, ceea ce Noica argumenta a fi specific românilor și limbii române se dovedește prezent și dincolo de Canalul Mânecii. Unicitatea prezumată pe seama conaționalilor nu este de înțeles nici măcar prin afinități de familie lingvistică, engleză nenumărându-se printre limbile romanice.

Afinitățile dintre o operă filosofică majoră românească și o capodoperă a literaturii engleze nu au de ce să surprindă. În ambele cazuri este vorba despre o creativitate iscoditoare, de o surprinzătoare și proaspătă originalitate. Dar poate că nu este lipsit de semnificație modul în care ceva socotit foarte valoros printr-un soi de unicitate etnică, națională, se dovedește legat prin fire nevăzute de altceva, cu ieșire „la mare”, cu debușee în universalitate.

Nu este, de altfel, singura dată când filosoful are ca sursă de inspirație literatura engleză pen-

tru copii. Într-un eseu publicat în 1979 în revista *Cronica*, el spunea: „În cărțile engleze pentru copii este vorba de o școală a broaștelor, unde se învață că toate sunt pe dos: nu casele sunt făcute din cărămizi, ci cărămizile din case; nu pâinea e făcută din făină, ci făina din pâine. Râd copiii, râd și oamenii mari. Dar aceștia din urmă n-ar avea întotdeauna dreptate să râdă. Dacă ar medita puțin, ar vedea că, într-un anume sens, la școala broaștelor s-a căzut peste o problemă serioasă; cărămizile nu sunt făcute din case, firește, dar sunt făcute din *ideea* casei; și făina, chiar dacă nu e făcută din pâine, e făcută sub *ideea* de pâine. Altfel n-ar exista nici cărămizi, nici făină. Această stare de lecuri schimbă ceva din înțelesuri și duce la *alt* limbaj. Numai că oamenilor nu le place de obicei limbajul ideii, chiar, sau mai ales, când fac filosofie analitică sau neopozitivistă, ca în țara poveștii cu broaștele”²

Fragmentul este ilustrativ nu doar pentru inspirația „britanică” a unor reflecții ale autorului, care le va fi citit asemenea cărți celor doi copii ai săi – englezi prin mama lor, Wendy Muston –, ci și pentru modul în care Noica poate interpreta filosofic o aparentă năstrușnicie literară destinată lecturii copiilor³. Strădania lui de a identifica gândul de profunzime de sub „masca” unei extravagante dă seama despre spiritul său iscoditor și ludic. De fapt, tema este veche și o putea găsi și în altă parte; chiar în cultura noastră modernă. O exprima și Vasile Fabian-Bob în versurile parafrazate, mai apoi, în *Epigonii*, de Mihail Eminescu: „S-au întors mașina lumii, s-au întors cu capu-n gios/ Și merg toate dinpotrivă, anapoda și pe dos,/ Soarele d-acum răsare dimineața la apus/ Și apune despre sară cătră răsărit, în sus./ Apele, schimbându-și cursul, dau să-ntoarcă înapoi/ Ca să bată fără milă cu izvoarele război...”. O spunea și anonimul din popor, la noi, prin condeiul lui Ion Creangă, în *Harap-Alb*: „lumea asta e pe dos,/ toate merg cu susu-n jos!” Vechimea acestei puneri în pagină indică profunzimea unei preocupări, iar artiștii care au recurs la ea – prestigiul ei. Dar este semnificativ

că Noica trimite la exemplul unei cărți pentru copii britanice. Ca în atâtea alte cazuri, soluția filosofului este platoniciană. Lucrurile stau sub semnul ideii pe care o materializează.

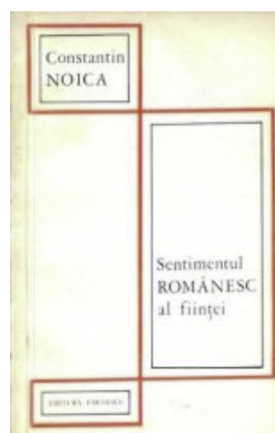
Întâlnirea cu o carte pentru copii în limba engleză i-a prilejuit lui Constantin Noica un exercițiu filosofic în linia lui Platon...

Note:

1. Apud Graham Priest, *Logica. O foarte scurtă introducere*, București, Ed. Litera, 2020, p. 13.

2. Constantin Noica, „XII”, în *Un alt jurnal de idei*, *ed.cit.*, p. 56. Text publicat inițial în *Cronica*, an. XIV, nr. 9 (683), 2 martie 1979, p. 6.

3. În *Jurnal de idei*, *ed.cit.*, p. 104-105, fragmentul 2.209, care poartă – lucru rar în caietele de însemnări ale autorului – un titlu (*Mi-a dat restul*), autorul relatează: „Copilul meu de 6 ani mi-a explicat: când eram mic, credeam că să-ți dea restul înseamnă, dacă n-ai restul, s-ți dea cât îți mai trebuie.// Ce frumoasă ar fi lumea asta întoarsă pe dos! Dar așa e lumea culturii, poate. Nu știi destul – și ți se dă restul. Nimeni nu mai tănuiește nimic, nici marele preot cu știința lui, nici pictorul cu amestecul lui de culori. Toți sunt gata să-ți dea restul și te așteaptă, cu restul acela miraculos, în biblioteci, muzee și la chioșcurile de reviste, la radio și în piețele publice.// Iar câteodată, când îmi fac iluzii, mi se pare că și lumea socialismului ar putea fi așa. O, e departe de asta, e groaznic de departe! Dar ceva s-a deschis, cu ea, către alt fel de a privi bunurile lumii și, dacă închizi ochii bine, ți se pare că te așteaptă peste tot, dincolo de puținul pe care l-ai putut agonisi tu, restul”. Cum Răsvan Noica – devenit mai târziu părintele Rafail Noica – s-a născut în 1942, întâmplarea reținută în fragmentul reproduș mai sus a avut, probabil, loc în 1948. Se dovedește astfel nu doar că asemenea idee nu trebuia să vină dintr-o carte, ci că ea a fost formulată și în viața filosofului, de propriul său fiu.

BULBOANE CU APĂ VIE

Pompiliu CRĂCIUNESCU

TRANSGRESIUNI

Pagini răzlețe, gând bifurcat

Într-o pagină de jurnal din anii '50, mandarinul valah notează: „Ca să pricep mai bine epoca în detaliile ei infinitezimale, m-am apucat să citesc, alternativ, câte două ore pe zi, *Viețile* lui Plutarh (în traducerea lui M. Jakotă, unul dintre ultimii noștri eleniști) și pe Machiavelli (cele două volume, în interpretarea diplomatului nostru titular C. Antoniaade, fost ministru pe lângă Societatea Națiunilor, în epoca 1925-1935).

Traducerea lui Jakotă e limpede și fermecător didactică. M-am cufundat în vârtejul pasiunilor antice elino-romane ca într-o bulboană cu apă vie a înțelepciunii. Antoniu și Cato cel tânăr sunt figurile predilecte” (Pandrea, 2011: 97).

Ceea ce mă interesează în contextul de față nu sunt „detaliile infinitezimale” ale cruntei epoci traversate de către Petre Pandrea – altfel, inscodite de el însuși cu acută perspicacitate și cu franchețe rarisimă –, ci problematica acestor detalii scrutate prin dioptria multifocală a lumii antice. Iată un demers izomorf celui adoptat de către Michel de Montaigne în celebrele sale *Eseuri* dintr-al XVI-lea veac, fapt ce stărnește un gând cu dublă față, aidoma filei de carte.

1. Fața ce se iscă mai întâi grăiește despre deloc recenta chestiune a *actualității transtemporale*, a trecutului mereu viu, acela pe care Eminescu îl asimilează constant ca oglindire a viitorului. Să ne amintim de *Memento mori* – „Vrei viitorul a-l cunoaște, te întoarce spre trecut” – sau de *Glossă*: „Viitorul și trecutul/ Sunt a filei două fețe./ Vede-n capăt începutul/ Cine știe să le-nvețe”. Admițând, pe urmele lui Heidegger, că temporalitatea nu este altceva decât temporalizare a viitorului ce alunecă în trecut prin prezent, s-ar părea că „gheara timpului” (Lyon-Caen, 2019) este anihilată de un ne-timp perceput la nesfârșit ca prezent. Tot Eminescu spune: „Că toate-n lume, toate-s în prezent./ Tot ce au fost și tot ce-a fi vreodată/ Au fost, va fi numai pentru că e” (*Patria vieții e numai prezentul*).

Lui Petru Pandrea nu-i este străină această (i-aș

spune) *izotropie temporală*: ceea ce el numește „bulboană cu apă vie a înțelepciunii” (s. m.) stă mărturie. Zgribulind „săgeata timpului” tocmai pentru a ilumina „detaliile infinitezimale” ce-i constituie miezul, mandarinul valah știe totodată, la fel de bine, că interdependențele infinitezimalelor scapă formalizării definitive. De aceea figura tutelară a spiritului său rămâne Dionysos, în pofida aparenței de *permanent sfârșit* al lumii vechi; un „sfârșit” fără timp:

„Când revăd bine lecturile mele și mă scrutez pe mine (lecturi reactualizate din *Plutarh*-ul lui Jakotă), constat proliferarea permanentă a sfârșitului lumii antice și, în toiul lumii mele, la aproape două mii de ani de la bătălia de la Pharsala, a celor trei figuri imbatabile și fără de care nu se poate exista decent în valea plângerilor: a lui Dionysos, a lui Christ și a lui Platon.

S-a spus că Platon prefigurează pe Christos, că-l anticipează un laic, Ioan Botezătorul.

Inexact. Platon [...] însemnează contemplația pură”, Christ „întruchiparea misterului cosmic”, iar Dionysos e „omul de lut, de acțiune și de sânge [...]”.

La început a fost Dionysos.

La început rămâne mereu Dionysos.

Pe urmă, vine Christ să îmblânzească fiarele stărnite de Dionysos în sufletele plebeilor, suflete de cavernă.

Și, peste tot, plutește detașat Platon [...], într-o toridă singurătate” (Pandrea, 2011: 109-111).

Fasta rezonanță cu Montaigne, pe de o parte, ține de evidență. Scrutându-se *pe sine*, Pandrea valorizează critic inerții de gândire (ecuația Platon-Christ), optând totodată pentru îngemănarea lui *memento mori* cu *memento laetari* (Dionysos). Pe de altă parte, mandarinul amintește de Eminescu, cel care, pornind de la Kant, vorbea despre „armonia lui Plato” și despre atemporalitate: „Timpul a dispărut și eternitatea cu fața ei cea serioasă te privește din fiece lucru” (Eminescu, 1981: 549-550). Or, valorile invocate de către Petre Pandrea în siajul lui Montaigne, și în subteran acord cu Eminescu, țin de această contemporaneitate fără timp. Refocalizând, așadar, problematica actualității celor „vechi” – doar

schităată aici în zig-zag, dar cu multiple posibile conexiuni (Heidegger, Vianu, Agamben, La Boétie, Magris *inter alia*) – s-ar părea că nimic nu i se poate opune. Și totuși! Cearta dintre Boileau și Perrault („la querelle des anciens et des modernes”), prefigurată în Renaștere deja, face la rându-i parte din tradiție. Este și pricina pentru care, anticipând, semnalam, după primul extras din jurnalul lui Pandrea, bifurcarea gândului. Cum se zărește a doua lui față?

2. Nu voi face aici nici istoria celebrei dispute, perpetuată în forme diverse până astăzi, nici analiza ei de detaliu. Ar fi superfluu. Mă voi opri, în schimb, la unul dintre episoadele care-i sunt asociate îndeobște și care, tocmai de aceea, îl țin pe autorul său într-o umbră nutrită din negații, repetate în timp, și din mereu cultivată uitare. Este vorba de Paul Zarifopol, spirit afin – prin acuitate, franchețe și altitudinea rafinat-ofensivă – cu Petre Pandrea.

Acum exact o sută de ani, în 1924, Zarifopol, „persoanaj reflector al modernității românești” (Mironescu, 2014: 7), scrie eseu *Clasicii*, text în care afirmă provocator: „Timpul omoară orice creație intelectuală, în total sau în parte. Veșnica tinerețe a eternelor modele este o frază ineptă ieșită din minți strâmte și leneșe. Cine nu-i pedagog, guvernantă sau ministru de instrucție publică, și are și astfel mîntea limpede și trează, își mărturisește cinstit plictiseala care îi gâtuie atenția în fața multor dintre cele mai definitive pagini” (Zarifopol, 1997: 51).

Cuvinte aspre, de bună seamă, atrăgătoare de nu mai puțin aspre replici, începând cu „divinul critic” ce-l acuza pe autorul lor de indigența culturii clasice. Numai că Zarifopol nu se războia, în esență, cu cei vechi, ci mai degrabă cu „Mitică în delir cultural”, i. e. cu impostura scrobîtă a „admiratorilor” de capodopere. Scepticismul de care îl acuza Călinescu se leagă așadar de public: „Cetățeanul și capodopera, singuri-singurei, asta vreau eu. Dar e un vis absurd”, căci „omului îi vine comod să trăiască autoritativ” (*ibidem*: 50-51).

Această de pe urmă remarcă are o rădăcină... veche, clasicizată: ea amintește de celebrul *Discours de la servitude volontaire ou le Contr'un* din 1574 al lui Etienne de la Boétie, comilitonul lui Montaigne, care se cufunda la rându-i în „bulboana cu apă vie a înțelepciunii” unor Plutarh sau Vergiliu. Nu-i vorba că „Fiecare vreme vorbește pe potriva botului său, a minții sale”, după cum postulează Zarifopol, anticipând teoria lovinesciană a mutației valorilor estetice, cristalizată în 1929. Diferența constă doar în ponderea textuală – foarte concentrată la Zarifopol, amplă la Lovinescu – și în limbaj: insurgent la cel dintâi, „așezat” la cel de pe urmă. Dar... *nihil novi sub sole!* „Râul ce-mi procește ce-o să cânte inima mea plină de durere, acel râu i-a prorocit și lui Omer. Altfel l-

a înțeles el, altfel eu” (Eminescu, 1993: 19). Relianța indestructibilă dintre constantă (*râul*) și variabile (înțelegerea, sensul) nu poate fi negată. Nici Zarifopol n-o face, în pofida limbajului său cu asperități ce-i scandalizează pe mulți. În fapt, insurgența sa se îndreaptă către „jandarmii literari” și supușii lor, de tot felul pe ambele maluri. Râul rămâne însă *același*: nu esența ontică se schimbă, ci plămuirile în care se manifestă: „Râul timpului pare a curge; suma de viață și de forme posibile – scrie tot Eminescu – coexistă într-un vecinic prezent” (*ibidem*: 26). Tocmai de aceea Petru Pandrea îl citește pe Plutarh spre a distinge „detaliile infinitezimale” pe care „botul” vremii sale le subîntinde.

Nu altfel făcea Montaigne, ale cărui lecturi favorite sunt Plutarh și Seneca (*Eseuri*, II, X, 17-18), primul pentru conținut („il nous guide”), al doilea pentru subtilitatea și spirit („il nous pousse”). Dar asta nu e tot: în aceeași secțiune a operei sale, consacrată cărților, filosoful *condiției umane* își mărturisește – zarifopolian, aș zice! – îndrăzneala de a-i găsi plictisitori pe Cicero și Platon (X, 19, 22) prin excesul textual „qui finisse par étouffer ce qu'il veut dire”. (Zarifopol zice: „plictiseala iritantă care îți gâtuie atenția”). Și mai e ceva: Michel de Montaigne merge până la a denunța însăși logica aristotelică, aceasta nefiind deloc potrivită pentru cine vrea să devină mai înțelept („plus sage”), ci doar celui ce vrea să fie mai învățat („plus savant ou plus eloquent”, X, 20).

Gând bifurcat, dar indiviz

Ce vor să însemne toate acestea? Pandrea, Montaigne, Zarifopol, Eminescu și iarăși Montaigne... Navigând de la o pagină la alta și de la un clasicism la celălalt – aparent „fără disciplină”, precum Caragiale în *Câteva păreri* – se vede că dubla față a gândului indus de excerptul liminar din jurnalul mandarinului valah își are noima în miezul profund contradictoriu al omului și lumii, cu tot ce înseamnă acestea: cultură, societate, individ. Deși „cele mai definitive pagini” pot plictisi, ele tot definitive rămân; trecutul se rostește în prezent, cu timbru schimbat pentru cine-l ascultă, dar fără a-și pierde intensitatea. E un fenomen care ține de natura funciar paradoxală a contemporaneității – o contemporaneitate fără de timp: „Distanța și totodată apropierea ce definesc contemporaneitatea își au proximitatea față de origine, care nu palpită nicăieri cu mai multă putere decât în prezent” (Agamben, 2014: 30). Distanță și apropiere, indivizibile; aidoma, pagina și contrapagina: orizonturi ideatice înodate.

O mise en abyme eminesciană

Întregul mecanism de pendulare între malurile decupate de „râul timpului” (care „pare a curge”) poate fi

identificat în eboșa unei prefețe eminesciene infuzate de un autentic „spirit vioi” (cum ar spune Vianu). Este vorba despre *Contrapagină*, text neglijat de către Călinescu în monumentalul său studiu al operei, dar scos la lumină în 1939 de – prin excelență – Editorul Perpessicius. Construit preponderent pe structură dialogică între Signora, Lume și Domnul Destin, această scurtă proză are, la scara demersului meu, rol de *mise en abyme*. Căci, într-adevăr, dacă Signora Lume conotează permanența, Domnul Destin se rezumă la tranzitoriu: „Mașinele din tipografia d-nei Lumi sunt eterne; ele se numesc *legi*; combinațiunile curioase ale d-lui culegător sunt asemenea curioase; ele se numesc *împregiurări*” (Eminescu, 1977: 317).

Tensiunea contradictorie dintre *Lume* și *Destin* este nutrită de *Gura lumei*, a cărei altă numire „mai frumoasă – așa gogoneț și simpatic totodată” – este *Opiniune publică*: lumea „în genere e bună, gura lumei e rea”, lumea „e eternă aceeași, gura lumei pe fiecare zi alta”, iar „domnul Destin în loc de a interpreta dicteul d-nei Lumi în bine îl interpretează în rău, d. e.:

Lumea	Destin
L. SCHUBERT	L. SCHUBERT
Compozitor de geniu	muritor de foame
	în Viena [...]

TORQUATO TASSO	TORQUATO TASSO
Epic de geniu	Idiot [...]

Ceea ce dictează doamna Lume e sigur ca fondul și ca absolutul, [ceea] ce scrie d. Destin e relativ, e forma aceluși fond, aceleia materii. D. e., dacă d-na Lume dictează: A. Creață, dobitoc în piele de om, și Destinul scrie A. Creață, ministru al Instrucțiunii, [atunci] acest ministru nu e decât [...] haina ce îmbracă corpul, nu e decât numirea Minis[tru] ce îmbracă individul dobitoc, nu e decât tichia de mărgăritar ce îmbracă, ce ascunde chelboșia” (*ibidem*: 317-318).

Precuvântarea la „această făcătoare de epocă scriere” – i. e. „novela originală” pe care Perpessicius o bănuiește a fi *Geniu pustiu*, textul fiind databil 1868 – se încheie cu o „carte de calicie” adresată deopotrivă Lumii și Destinului:

„Signora sau Signore, [...]

Marfa cu care am eu de gând să trec prin imperiul matal e asemenea scrisă. Aș voi nu ca să *treacă*, ci să *se treacă*. [...] În fine, nu cer o carte de *trecere*, ci mai mult *petrecere*, și cât se poate mai îndelungată. [...]

V-aș fi scris mai mult, dar... la ce să vă supăr mai mult cu carta de vizită a *unui* om, când grija matal cea mare ești mata însuși... îmi permit numai [a] mă subsemna al domniei-voastre

amic ori inamic – toate-egale

M. E.” (*ibidem*: 319).

După cum anticipam, textul, bruionar, este traversat de o vioiciune surprinzătoare pentru cine n-a străbătut toate tărâmurile continentului Eminescu. În profunzime, însă, mocnește o subtilă neliniște metafizică, aceeași care-i nutrește întregii opere actualitatea transtemporală. Bunăoară, pronind de la binomul Ființă-Rațiune, manifest în scrierile eminesciene majore, Mihai Cimpoi sesizează în *Contrapagină* „slăbirea ființei” de către rațiune, printr-un „act de valorizare care o autodistrage” (Cimpoi, 2021: 201). Discurs autoreferențial, ludic, parodie, metaficțiune, deconstrucție, textul s-ar înscrie astfel în paradigma postmodernității: „Dezbaterea cantemiriano-barocă dintre Lume și Destin, căreia cea dintâi îi dictează precepte (de)ontologice reprezintă în fond un postmodern *Divan* eminescian al Ființei cu Rațiunea sau al Ontologiei cu Epistemologia” (*ibidem*: 205). Altfel spus, o (neștiută) „bulboană cu apă vie” în care, oglindite, *detaaliile înfînitezimale* ale insurgenței postmoderniste s-ar vedea mult mai clar.

Prin urmare, revenind la problematica *actualității transtemporale*, congruențele axiologice iluminate de către Montaigne sau Pandrea în scrierile lui Plutarh și în ițele zilei nu sunt deloc totuna cu „delirul cultural” al lui Mitică sau cu freamătul zoililor de ieri ori de azi, care n-ar scăpa nici ei de verbul vitriolant al lui Zarifopol.

Și Pandrea, și Montaigne se află în acord cu aserțiunea poetului conform căreia „râul timpului *pare* a curge” (s. m.), fără a uita însă nicio clipă că, de fapt, „Floare de crâng”, numai „viețile și tinerețile/ Trec și se stâng”...

Referințe bibliografice

- Giorgio Agamben, 2014: *Nuditatea*, Traducere din italiană de Anamaria Gebăilă, București, Editura Humanitas.
- Mihai Cimpoi, 2021: *Eminescu. Esența ființei*, Ediția a II-a revăzută, Iași, Editura Princeps Multimedia.
- Mihai Eminescu, 1977: *Opere*, VII, *Proză literară*, Studiu introductiv de Perpessicius, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România; 1981: *Fragmentarium*, Ediție după manuscrise, cu variante, note, addenda și indici de Magdalena D. Vatamaniuc, București, Editura Științifică și Enciclopedică; 1993: *Opere*, XV, *Fragmentarium. Addenda ediției*, București, Editura Academiei Române.
- Judith Lyon-Caen, 2019: *La griffe du temps. Ce que l'histoire peut dire de la littérature*, Paris, Editions Gallimard.
- Andreea Mironescu, 2014: *Afacerea clasicilor: Paul Zarifopol și critica modernității*, București, Editura Tracus Arte.
- Montaigne, 1966: *Eseuri I*; 1971: *Eseuri II*, Studiu introductiv de Dan Bădărău, traducere de Mariella Seulescu, București, Editura Științifică.
- Petre Pandrea, 2011: *Memoriile mandarinului valah. Jurnal 1954-1956*, Prefață de Ștefan Dimitriu, Ediție revăzută și adnotată de Nadia Marcu-Pandrea, București, Editura Vremea.
- Paul Zarifopol, 1997: *Pentru arta literară*, I, București, Editura Fundației Culturale Române.

BOIERUL ÎMBISERICIT

Dan CIACHIR

În ultimele zile din august 1998 s-a desfășurat la București întâlnirea internațională *Oameni și religii*, patronată de organizația laicului catolic Sant' Egidio, aflată sub ascultarea Sfântului Scaun, la care au luat parte peste o mie de invitați. În spatele scenei s-au discutat însă detaliile vizitei pe care Papa Ioan Paul al II-lea avea să o facă în România în mai 1999; vizită asumată de Patriarh și de ierarhi în ședința Sfântului Sinod din primăvara anului 1997. Întâlnirea *Oameni și religii* s-a încheiat, pe 1 sau 2 septembrie 1998, cu o recepție programată la ora 20. Când am ajuns, punctual, la hotelul „București”, locul agapei, în hol nu erau decât câțiva invitați, între care și Alexandru Paleologu, îmbrăcat în costum de culoare închisă. M-am dus să-l salut, stând apoi de vorbă cam un sfert de ceas, până când au apărut membrii Sinodului, după care a irupt puhoiul de invitați. Arhiepiscopul Bartolomeu Anania s-a oprit în dreptul nostru, după care am urcat toți trei scara ducând spre restaurantul de la etajul întâi al hotelului, înaltul ierarh ținându-mă de un braț, iar Alexandru Paleologu de celălalt. Este una dintre cele mai frumoase amintiri ale mele.

Pe vremea aceea, în unele dimineți, se întâmpla să primesc câte un telefon de la Alexandru Paleologu, care încheia convorbirea cu urarea „Fii sănătos și vesel!”, întocmai cum își sfârșea Caragiale cărțile poștale trimise din Berlin lui Paul Zarifopol, la Dresda. În anii '90, Titi Dincă prezenta în fiecare luni seara emisiunea religioasă *Credo* – cea mai bună de acest fel –, cu o durată de 75 de minute, pe programul întâi al televiziunii publice și în reluare a doua zi dimineața. Întrucât îi fusesem oaspete de mai multe ori, i-am sugerat o emisiune cu tema *Caragiale și Ortodoxia* și cu participarea lui Alexandru Paleologu. Și-a însușit sugestia și ne-a pofțit pe amândoi la o transmisie în direct în octombrie 1998. A ieșit un lucru frumos și sper ca

înregistrarea să se păstreze.

Pe 15 octombrie 2000, Alexandru Paleologu m-a pofțit să vin la hirotonia întru arhieru a unui tânăr arhimandrit, Părintele Ambrozie, în vârstă de 31 de ani, care fusese până atunci stareț al Schitului Darvari, devenit ulterior episcopul Giurgiului. Așa încât am mers împreună la Biserica Sfântul Spiridon Nou de pe Calea Șerban Vodă la începutul Liturghiei care preceda hirotonia. Am văzut atunci că doamna Paleologu era obișnuită cu rânduielile slujbei: a îngenuncheat la cele patru momente consacrate; ceea ce a făcut și soțul ei în timpul Prefacerii.

Alexandru Paleologu nutrea o prețuire extinsă până la admirație pentru Părintele Stăniloae. A scris un articol intitulat *Părintele Stăniloae mi-a luat solzii de pe ochi*, apărut inițial în revista „Renașterea” de la Cluj și inclus ulterior în volumul *Părintele Stăniloae în conștiința contemporanilor*. Cu atât mai mult i-a făcut plăcere să audă că într-o scolie din volumul IX al *Filocaliei* la o scriere a Avvei Dorotei, Părintele Stăniloae face o trimitere la opera lui Proust, spunând că: „*À la recherche du temps perdu* nu înseamnă o căutare a unor prilejuri identice, ci o mare pocăință”.

Paleologu regreta că romano-catolicii au renunțat în Liturghie la limba latină, ca urmare a hotărârilor Conciliului Vatican II, iar într-un eseu scris în franceză, intitulat *L'Occident est à l'Est*, făcea memorabila observație, confirmată cu asupra de măsură în ultimii ani, că adevăratele valori și rafinamente apusene mai subzistă astăzi doar în Răsăritul Europei, în țări precum România sau Polonia...

Nu am apucat să-i întreb nici pe Alexandru Paleologu, nici pe Arhiepiscopul Bartolomeu, care se tutuiau, de când se cunosc. Din închisoarea politică pe care au făcut-o în aceeași perioadă (1958-1964), în niciun caz. Cred, mai degrabă, că din anii

'50 ai secolului trecut, când, după moartea lui Stalin și începutul primului „dezgheț”, Paleologu revenise la București din Câmpulung, unde câțiva ani trăise ascuns sub numele de Crăifăleanu, iar diaconul Bartolomeu era bibliotecarul Patriarhiei, protejat de Justinian... Între ei era o diferență de doi ani și amândoi erau scriitori nepublicați. Nu este exclus să se fi cunoscut în vreunul din cenaclurile literare particulare, semiclandestine, ale epocii. Două decenii mai târziu, Alexandru Paleologu a scris un amplu articol despre dramaturgia prietenului său, inclus în volumul *Alchimia existenței*...

Atunci când Alexandru Paleologu căuta un duhovnic, am fost pus într-o mare dilemă, întrucât cunoșteam mai mult stareți și ierarhi decât preoți de mir, așa încât i-am cerut sfatul Părintelui Anania. El s-a gândit la Părintele profesor Dumitru Pinteș, parohul Bisericii Mavrogheni, liturg și teolog remarcabil; alegere care l-a satisfăcut pe deplin pe noul său fiu duhovnicesc. Spre mulțumirea scriitorului, cei doi au stat de vorbă nu numai în Scaunul mărturisirii.

În ziua de 5 septembrie 2005, Alexandru Paleologu a fost prohodit în Biserica Mavrogheni, unde trupul său fusese adus cu două zile înainte. Îmi amintesc că am citit și eu câțiva psalmi în timpul priveghiului. Protia slujbei de înmormântare a avut-o Arhiepiscopul Bartolomeu, venit anume de la Cluj pentru asta. După Liturgia în timpul căreia a fost

hirotont un preot, a început prohodirea, cu un cor de studenți teologi și cu arhidiaconul catedralei din Cluj în strană. Predica a fost pe măsură și nu uit cuvintele cu greutate maximă ale Arhiepiscopului: „Acolo unde e dragoste, nu există despărțire”. Când am ieșit din biserică, am văzut în curte două-trei sute de oameni. O jumătate de oră mai târziu, cortegiul funerar, în drum spre Cimitirul Bellu, s-a oprit în fața Catedralei Patriarhale, unde s-au rostit alte rugăciuni, iar Întâistătorul Bisericii, înconjurat de câțiva ierarhi, a evocat personalitatea celui trecut la Domnul.

Și mi-am amintit că, îndată după prăbușirea regimului comunist, Alexandru Paleologu a scris un articol critic la adresa Patriarhului Teoctist și a celorlalți membri ai Sinodului. Însă nu a trecut multă vreme și Patriarhul și „pârâșul” său s-au împrietenit, cel de-al doilea laudându-l cu sinceritate pe înaltul ierarh. Cu aceeași sinceritate cu care Alexandru Paleologu mi-a mărturisit odată: „Dragul meu, în tinerețe, eu și câțiva prieteni îl făceam pe Justinian «Patriarhul roșu» și «Sovrompatriarh». Să ne ierte Dumnezeu! Eram niște gogomani, ca să nu zic mai rău, fiindcă Justinian a fost omul providențial care a salvat Biserica; a fost unul dintre marii patriarhi ortodocși...”.

Premiile Filialei București-Dramaturgie pe anul 2022

În ziua de 5 decembrie 2023, la sediul Uniunii Scriitorilor din România au fost decernate Premiile anuale, pe anul editorial 2022, ale Filialei București-Dramaturgie. Juriul, compus din membri ai filialei coordonate de Lucia Verona a oferit premiul „Marin Sorescu”, pentru debut, lui Gavril Pătru pentru piesa *Moroii și păpădia*, Editura Transversal. Premiul Cartea anului 2022 „Dumitru Solomon” a fost acordat autoarei Olga Delia Mateescu pentru volumul de teatru *Arde castanul*, Editura Palimpsest. Premiul Opera Omnia „Iosif Naghiu” l-a primit pentru bogata sa activitate literară Radu F. Alexandru.

Premiile Filialei București – Poezie a Uniunii Scriitorilor

În ziua de 29 noiembrie 2023, la Uniunea Scriitorilor, au fost decernate Premiile Filialei București-Poezie pentru anul editorial 2022. Juriul, format din comitetul filialei, a acordat diplomele și trofeele pentru trei „Cărți ale anului 2022” și un premiu Opera Omnia. Astfel, Premiul Ioan Flora, cartea anului 2022, s-a acordat poetului Liviu Capșa pentru volumul *Zona de indulgență*, Editura Neuma, Premiul Traian T. Coșovei a revenit poetului Mihail Gălățanu pentru volumul *Așteptând gloria*, Editura Tracus Arte, iar premiul Cezar Baltag, poetului Constantin Marafet pentru volumul *La sud-est de prezent*, Editura Neuma. Premiul Opera Omnia a fost decernat poetului Constantin Abăluță. Membrii filialei i-au sărbătorit pe laureați într-o atmosferă de caldă colegialitate.

HUMBOLDTIANA (VII)

MEMORIU PRIVIND ÎNFIINȚAREA UNIVERSITĂȚII DIN BERLIN

Wilhelm von HUMBOLDT

Textul de mai jos a fost scris de Wilhelm von Humboldt în intervalul dintre 1809-1810, când a îndeplinit funcția de director al Departamentului pentru Culte și Educație Publică din cadrul Ministerului de Interne al Prusiei, într-un guvern reformist condus de Heinrich Friedrich Karl vom und zum Stein. El reprezintă un memoriu adresat regelui Prusiei Friedrich Wilhelm al III-lea. După cum se poate vedea și din repetatele aluzii din text, Germania se afla în anii aceia într-o situație foarte dificilă din punct de vedere politic și militar. În urma victoriilor sale succesive pe câmpurile de luptă, Napoleon reușise să transforme aproape întreaga Germanie într-un stat vasal al Franței, cu numele de Confederația Rinului, construcție artificială care a dăinuit pînă în 1813, când Napoleon a fost înfrânt și detronat. Prusia, singurul stat german care își păstrase, alături de Austria, autonomia, depunea eforturi intense de a introduce o serie de reforme liberale, pentru a contracara atracția exercitată de modelul politic napoleonian. Influențată de ideile marilor reprezentanți ai Iluminismului, de la Kant și Fichte pînă la Herder, Goethe sau Schiller, clasa dominantă, aristocrația, a înțeles că reformarea societății germane trebuie să înceapă cu ridicarea nivelului de cultură în rândul claselor inferioare. În acest context, Wilhelm von Humboldt, el însuși proeminent teoretician al Iluminismului, își asumă sarcina de a promova un proiect de reformă radicală a învățămîntului și culturii naționale. Întemeierea unei noi universități la Berlin este prezentată de gânditorul vizionar ca fundament al restructurării întregului ansamblu al învățămîntului și al științei germane. Enumăr succint câteva dintre componentele proiectului humboldtian, care au stat la baza succesului științei germane în secolul al XIX-lea. O primă măsură privește asumarea integrală de către stat a educației naționale. Dator să finanțeze învățămîntul public, de la nivelul gimnazial și pînă la cel al cercetării științifice academice, statul nu are însă nici un drept de ingerință în deciziile interne ale Universității și ale Academiei. Asimilat unui funcționar de stat de rang înalt, profesorului universitar (Ordinarius) i se conferă, prin statut și printr-o salarizare generoasă, un prestigiu enorm, dar i se cere în schimb performanță maximă în domeniul său de cercetare. Funcțiile academice se ocupă prin concurs sau prin „chemare”, atunci când se impune atenției publice o personalitate unanim recunoscută, din țară sau din străinătate. Datoria principală a profesorului este aceea de a face cercetare științifică, prioritară în raport cu actul de predare (principiul „Forschung und Lehre”). Spiritul concurențial este stimulat prin introducerea funcției de Privat-Dozent, specialist în curs de afirmare, căruia i se permite să țină cursuri și seminarii, de regulă neremunerate, pe lângă catedra unui „profesor plin”. Noul spirit universitar impus de reformele lui Humboldt presupune o libertate totală în interiorul spațiului universitar-academic: libertate de conștiință, libertatea de a-și alege temele și subiectele de cercetare, libertatea de mișcare a studenților de la o universitate la alta și libertatea de a-și alege profesorul etc.

Înființată în 1809, universitatea a purtat o vreme numele regelui-fondator, iar din 1949 numele ei oficial a devenit *Humboldt-Universität zu Berlin*. În cei peste 200 de ani de existență, ctitoria marelui gânditor Wilhelm von Humboldt a iradiat lumină și cunoaștere nu doar în Germania, ci în întreaga lume. Din lista nesfârșită a creatorilor care au trecut pe acolo, oameni de știință, filosofi, poeți, oameni politici, ca studenți sau ca profesori, rețin doar o serie de nume care, presupun, nu mai au nevoie de prezentare, fiind cunoscute oricărui om cât de cât cultivat: Jacob și Wilhelm Grimm, Otto von Bismarck, Hermann von Helmholtz, Robert Koch, Theodor Mommsen, Felix Mendelssohn, Arthur Schopenhauer, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Walter Benjamin, Max Weber, Georg Simmel, Ernst Cassirer, Heinrich Heine, Werner von Braun, Johann Gottlieb Fichte, Friedrich Schleiermacher, Albert Einstein, Max Planck, Robert Schumann. (E.M.)

Königsberg, 24 iulie 1809

Către

Majestatea Sa Regală

Va părea surprinzător faptul că Departamentul de Educație Publică îndrăznește în acest moment să aducă în discuție un plan a cărui realizare pare să pre-

supună vremuri mai calme și mai fericite.

Cu toate acestea, Majestatea Voastră Regală a arătat într-un mod atât de divers și de impresionant că nu pierdeți din vedere punctul important al învățămîntului și educației naționale, chiar și în mijlocul unor circumstanțe tulburătoare, așa încât această atitudine

a Majestății Voastre, deopotrivă sublimă și rară, ne inspiră curajul de a face următoarea cerere.

Printr-un Ordin al Înalțului Cabinet din 4 septembrie 1807, Majestatea Voastră Regală a binevoit să aprobe înființarea unei instituții de învățământ general și superior la Berlin; de atunci, acest lucru a fost luat în considerare în diverse instituții și foruri; cu toate acestea, este încă necesar un al doilea pas decisiv pentru punerea sa efectivă în aplicare și, dintr-un dublu motiv, toate aceste instituții consideră că este necesar ca acest pas să se facă în momentul de față.

Departate de a se fi diminuat, încrederea pe care întreaga Germanie avut-o cândva în influența Prusiei asupra adevăratei luminări și asupra educației intelectuale superioare, ca urmare a recentelor evenimente nefericite, aceasta a crescut de fapt. Lumea a văzut ce spirit domnește în toate instituțiile de stat mai noi ale Majestății Voastre Regale și cu câtă bunăvoință, chiar și în condiții de mare dificultate, institutele științifice au fost sprijinite și îmbunătățite. Statele Majestății Voastre Regale pot și vor continua, prin urmare, din acest punct de vedere, să se mențină pe primul loc în Germania și să exercite cea mai decisivă influență asupra direcției ei intelectuale și morale.

Ideea de a înființa o instituție de învățământ general la Berlin a contribuit în mare măsură la această încredere. Numai asemenea instituții de rang superior le-ar putea răspândi influența și dincolo de granițe. Dacă Majestatea Voastră Regală va confirma acum în mod solemn această instituție și va asigura înființarea ei, veți uni din nou în modul cel mai ferm pe toți cei care sunt interesați în Germania de educație și de luminare; veți trezi un nou zel și o nouă căldură pentru renașterea statelor voastre și, într-un moment în care o parte a Germaniei este devastată de război și o alta este condusă de conducători străini, într-o limbă străină, veți deschide științei germane un stat liber, la care poate încă nici nu a visat până acum.

Gândul întemeierii unei instituții de învățământ general și superior la Berlin a apărut mai întâi, fără îndoială, ca urmare a faptului că, pe lângă cele două academii, o bibliotecă mare, un observator astronomic, o grădină botanică și numeroase colecții, Berlinul dispunea deja și de o facultate de medicină completă. S-a considerat că orice separare a facultăților este în detrimentul unei educații științifice veritabile, că colecțiile și institutele, cum ar fi cele menționate mai sus, devin cu adevărat utile numai atunci când un învățământ științific completă este

corelat cu ele și că, în cele din urmă, pentru a adăuga la aceste componente disparate ceea ce ține de o instituție cu caracter general, nu a fost nevoie decât să se facă un singur pas înainte.

Repartiția rămâne, de asemenea, fidelă acestei viziuni. Dorința dumneavoastră este de a combina
Academia de Științe,
Academia de Arte,
institutele științifice,

în special institutele clinice, anatomice și medicale, în măsura în care acestea sunt de natură pur științifică, biblioteca, observatorul, grădina botanică, colecțiile de istorie naturală și de artă, precum și instituția de învățământ în sine, într-un tot organic, astfel încât fiecare parte, păstrându-și un grad corespunzător de independență, să colaboreze cu celelalte pentru atingerea scopului final.

Din acest punct de vedere, hotărârea privitoare la localizare, potrivit căreia o astfel de instituție nu poate avea sediul decât la Berlin, este evidentă. Ar fi, dacă nu imposibil, cel puțin prohibitiv de costisitor să de a se reloca aceste aceste institute și de a le strămuta în altă parte.

De asemenea, o instituție care reunește, ca într-un punct focal, tot ceea ce ține de științele și de artele superioare, nu poate fi amplasată în altă parte decât acolo unde se află și sediul guvernului, dacă acesta nu vrea să se lipsească de colaborarea a numeroși oameni de mare valoare și, atât unii, cât și alții, nu vor să se priveze de ajutorul pe care și-l pot oferi reciproc.

Instituția de învățământ general ar trebui totuși să ceară respectuos permisiunea mai sus-numitului Departament al Majestății Voastre Regale de a-și însuși vechiul și tradiționalul nume de *Universitate* și de a primi dreptul de a conferi onoruri academice, în măsura în care vor fi înlăturate toate vechile abuzuri. În cele din urmă, oricare ar fi denumirea pe care am dori să i-o atribuim, acest nou așezământ ar trebui să conțină tot ceea ce presupune conceptul de universitate. Pornind de la o viziune corectă asupra educației generale, acesta nu ar putea nici să excludă unele discipline de studiu, nici să pornească de la o perspectivă superioară, deoarece universitățile le cuprind deja pe cele mai înalte; de asemenea, nu se va putea nici limita până la urmă doar la exerciții practice.

Fără acest nume, însă, și fără dreptul de a conferi distincții academice, noul așezământ nu ar avea

niciodată decât un număr mic de studenți străini. Persoanele din străinătate nu ar avea nici o idee precisă despre natura sa, și nici o încredere reală în el; l-ar considera mai degrabă un lux științific decât o instituție serioasă și utilă.

Pe de altă parte, Departamentul ar solicita cu insistență Majestății Voastre Regale să permită în continuare ca Frankfurt sau Königsberg să rămână pe pozițiile lor, astfel încât fiecare cetățean, german sau străin, să-și păstreze libertatea de a alege Berlinul fie pentru întreaga sa educație, fie, așa cum a fost atât de des cazul cu Göttingen în trecut, doar pentru nivelele superioare și finale ale formației sale, după ce a frecventat o altă universitate. În plus, menținerea Königsbergului este recomandabilă din cauza apropierii de Berlin, iar cea a Frankfurtului (cel puțin deocamdată) pentru că nu este niciodată bine să distrugi ceva înainte ca altceva să-i ia locul și, pe de altă parte, pentru că posesiunile străine ale Frankfurtului ar putea fi ușor confiscate dacă Universitatea ar fi desființată. Dacă aceste posesiuni ar fi totuși înstrăinate și dacă Berlinul s-ar dovedi a fi o universitate simplă și obișnuită, atunci suspendarea Frankfurtului ar putea conduce la ceea ce ar fi cel mai de dorit, și anume ca Berlin și Königsberg să rămână singurele două universități din statele prusace. Până atunci, Frankfurt va trebui să fie îmbunătățit, însă numai cu puțin efort și numai prin numirea ca profesori a unor bărbați care sunt întotdeauna și pretutindeni utili, și nu prin înființarea de noi institute.

Costurile întreținerii și extinderii unui număr atât de mare de institute prestigioase, ca cele care vor fi întemeiate aici, nu pot fi decât foarte mari și așa au fost întotdeauna, dacă se iau în calcul sumele cheltuite în trecut, fragmentate și plătite individual, care erau folosite pentru ambele academii, pentru colecții și pentru localuri.

Conform unui calcul aproximativ, nici prea amplu, nici prea sumar, aceste cheltuieli pot fi estimate la 150000 de taleri pe an, din care Academia de Științe poate conta doar pe o contribuție la veniturile proprii.

Departamentul de Educație Publică este departe de a cere Majestății Voastre Regale alocarea unei astfel de sume din visteria regală. Dimpotrivă, unul dintre principiile principale ale gestionării Departamentului va fi următorul:

Să fie depuse toate eforturile pentru ca această

gestiune să fie adusă treptat (pentru că, bineînțeles, acest lucru este imposibil dintr-o dată) până în punctul în care întregul sistem școlar și educațional să nu mai fie o povară pentru visteria Majestății Voastre Regale, ci să fie susținut de propriile sale venituri și de contribuțiile din partea națiunii.

Avantajele în acest sens sunt multiple. Educația și învățământul, care sunt la fel de necesare în vremuri tulburi ca și în vremuri liniștite, devin independente de schimbările pe care plățile statului le suferă atât de ușor din cauza situației politice și a circumstanțelor întâmplătoare. De asemenea un dușman rău intenționat va cruța cu mai mare ușurință proprietatea instituțiilor publice. Națiunea se interesează mai mult de sistemul școlar, chiar dacă, din punct de vedere financiar, este vorba de propria sa muncă și proprietate, și devine ea însăși mai luminată și mai morală atunci când contribuie în mod activ la instaurarea iluminismului și a moralității la generația viitoare.

Ar fi deci cel mai eficient lucru ca Universitatea și Institutele asociate cu ea să-și obțină venitul anual prin arendarea proprietăților funciare. Inconveniențele asociate de obicei cu dotarea instituțiilor din cauza administrării defectuoase și a fluctuației cantumului în sine, rezultând din fluctuația prețurilor, nu pot fi negate, dar pot fi atenuate prin mai multe mijloace.

Cu toate acestea, pentru ca statul să nu piardă aceste proprietăți, un număr egal de bunuri ecleziastice catolice din Silezia și Prusia de Vest ar putea fi secularizate și transformate în domenii ale statului. Numai că Departamentul sus-numit trebuie să ceară cu supunere Majestății Voastre Regale să nu îl trimită direct către aceste proprietăți. Căci, pe lângă faptul că este de dorit ca institutele științifice berlineze să aibă în apropierea lor proprietățile care urmează să le fie acordate prin clemență regală, pentru a nu fi despărțite întâmplător de veniturile lor, este într-adevăr important, din motivele menționate mai sus și având în vedere incertitudinea tuturor evenimentelor, ca această proprietate să îi fie garantată națiunii pentru cele mai înalte nevoi științifice ale sale, și aceasta cât mai curând posibil. Secularizarea acestor proprietăți nu este însă oportună în clipa de față, nici din punct de vedere politic, nici din punct de vedere financiar.

Prin urmare, Departamentul îndrăznește să adreseze Majestății Voastre Regale cea mai respectuoasă cerere:

1. Să se decidă în mod oficial înființarea unei universități la Berlin și asocierea cu aceasta a institutelor și colecțiilor științifice deja existente la Berlin, inclusiv a celor medicale, a Academiei de Științe și a celei de Arte, și să ordone Departamentului de Educație Publică să elaboreze un plan în acest sens și să porceadă la realizarea acestuia de îndată ce va fi cu putință să dispună de veniturile necesare.

2. Să se acorde acestor instituții, care vor fi puse toate sub îndrumarea exclusivă a Departamentului de Educație Publică, atâtea bunuri domeniiale câte sunt necesare pentru a oferi un venit sigur și suficient de 150.000 de taleri imperiali pe an, și să le atribuie palatul Prinz Heinrich, sub numele de clădire a Universității, împreună cu restul clădirii mari și pătrate în care se află acum Academiile, dar care nu le aparține în totalitate, și să se mai stipuleze că aceste bunuri și clădiri vor rămâne în proprietatea acestor instituții pentru eternitate, iar dacă acestea vor înceta să mai existe, ele vor rămâne în posesia națiunii, pentru întreținerea și îmbunătățirea învățământului.

3. Să se supună celei mai înalte autorități, spre aprobare, planul de distribuție a acestor bunuri, plan care urmează să fie întocmit de către Departament.

4. Să se stipuleze că veniturile din aceste proprietăți vor începe să curgă de la data emiterii actului și că, în același timp, vor fi proprietatea instituțiilor, însă ele vor rămâne la dispoziția ministrului de finanțe, ca un împrumut făcut statului până la utilizarea lor efectivă și succesivă, pe care Majestatea Voastră Regală va binevoi să le-o acorde.

5. Datorită acestei întrebări a fondurilor, să se disponibilizeze de pe acum atât cât este necesar pentru a face față cheltuielilor bugetare ale Academiei de Științe, pentru a reîntregi salariile membrilor Academiei de Arte, de care ei au fost privați de atâta timp, pentru a asigura Bibliotecii Regale o oarecare subvenție pentru cheltuielile cele mai necesare, pentru a transfera la acest buget pe unii savanți deja repartizați Universității din Berlin și care depind în acest moment de alte fonduri, și pentru a numi imediat alți noi membri, numai vreo trei sau patru, în special savanți străini importanți, înainte ca ei să stabilească alte contacte, – iar restul, de îndată ce situația statului o va permite, să fie pus la dispoziția Departamentului, în întregime sau în două-trei tranșe.

6. Să fie însărcinați Marele Cancelar și Ministrul de Finanțe să se consulte cu Ministerul de Interne și cu Departamentul de Educație Publică din cadrul aceluiași minister cu privire la felul în care o astfel de întrebare a fondurilor publice ar putea fi concesionată în modul cel mai sigur, cel mai adecvat Constituției statului și cel mai favorabil pentru Universitate.

7. În sfârșit, să fie distribuiți cei 7 000 de taleri ai fostului fond iezuit din Silezia, din care 5 000 de taleri aparțineau Universității din Halle, dar ceilalți 2 000 de taleri urmează să fie redistribuiți de Majestatea Voastră Regală pentru ameliorarea activității Universității din Frankfurt, până când, probabil, pentru Frankfurt, Königsberg și celelalte instituții științifice, care primesc acum subvenții din visteria regală, se va considera recomandabil să se introducă alocații publice în locul acestor subvenții.

Königsberg, 24 iulie 1809

Departamentul de Educație Publică
Humboldt

[Titlul original: *Antrag auf Errichtung der Universität Berlin* (1810), în *Gesammelte Schriften*, X, p. 148-154, apud Wilhelm von Humboldt, *Das große Lesebuch*. Herausgegeben von Jürgen Trabant, Fische Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 2010, p. 350-357.]

Versiune românească și prezentare
de **Eugen MUNTEANU**

Universitatea din Berlin la întemeierea ei

JURNAL SPIRITUAL (PE SĂRITE) – 2000: ÎNCĂ UN AN APARTE (XLIII)

Magda CÂRNECI

Ianuarie

Într-o dimineață, în pat, în timp ce-mi rememoram visele de peste noapte, toate cu o tentă religioasă dar confuze și pline de influențe „demonice”, am auzit deodată un glas în mine, diferit de cel al celorlalte gânduri învâlmășite. Glasul cel diferit și clar m-a întrebat: „Cine ești tu?”. Am răspuns repede, tot în mine, cu gândul interior, „eu nu sunt nimic fără Tine” și „folosește-mă precum vei dori”. Apoi totul a reintrat în normal, adică în abisul haotic al gândurilor banale.

Am început să realizez mai deplin, mai adânc, mai intens, nevoia „deschiderii spre ceilalți”. A nu te opune celor din jur și a nu-i judeca, a-i accepta așa cum sunt, mai ales rudele și prietenii, pe care-i ai mai aproape și față de care-ți permiți mai multe. În cazul meu, față de ei eu nu comunicam cu adevărat: dădeam cel mai puțin exact celor din preajma mea! Acum am înțeles asta și toată perioada de sărbători mi-am petrecut-o în vizite, vorbind în doi sau în trei, dar mai ales ascultând. Mare lucru parcă nu s-a schimbat între mine și ei, dar eu mi-am topit barierele lăuntrice față de ei. Am înțeles că trebuie să le dau din ființa mea măcar prin prezență, prin a fi cu ei, a împărtăși un timp și o atmosferă cu ei, ca într-o osmoză a unor celule dintr-un țesut uman colectiv.

I-am vorbit și lui Horia despre asta, căci acum el e mai bine. Lui i-am explicat mai pe larg și el a înțeles. A spus chiar că vede la mine un „început de înțelegere a celorlalți”, adică și a lui, implicit. Ceea ce-mi reproșează el e că am fost „ca un titirez interesat de propria lui rotație în jurul axului propriu”. Probabil. Dar e mai complicat. O entitate umană trebuie să-și caute și să-și ia hrana specială necesară creșterii spirituale de acolo de unde o găsește și dacă nu o găsește în familie sau la prieteni el sau

ea are chiar datoria să o caute în altă parte. Pentru ca mai târziu, odată „crescut”, să poată să dea înapoi și familiei și prietenilor din realizarea lui/ei interioară.

Pe stradă, o *compasiune intensă*, din când în când, pentru ceilalți oameni. Care e un fel de dragoste blândă, tandră – dar, ciudat, și plină de suferință. Cu cât înțeleg și accept mai mult pe ceilalți, cu atât parcă sufăr mai mult pentru mine și pentru ei, pentru că văd la o scară mai vastă drama fără ieșire în care suntem prinși cu toții. Totuși, am câte un scurt puseu, în plexul cardiac, al unei *noi forme de emoție*, de tandrețe impersonală, de iubire diafană pentru oamenii la care mă gândesc din ce în ce mai mult, ceea ce e nou pentru mine și mă recompensează cu asupra de măsură pentru suferință.

Uneori, un moment de tandrețe specială pentru studenții din Școală: ca o căldură blândă undeva în adâncul trupului, în abisul lăuntric. La fel, pentru Horia, uneori: nu e iubirea senzuală de dinainte, nici tandrețea. E ceva mai fin, mai ușor. E mai discret, situat undeva în spatele părții de jos a plexului cardiac. Dar e un sentiment atât de fragil, în noutatea lui, încât mi-e teamă că n-o să-l mai simt din nou, c-o să moară înainte ca eu să am timp să-l cresc, să-l dezvolt.

Gândindu-mă la cei doi nepoței ai mei, zilele astea, am simțit o căldură asemănătoare în interior. Si mi-am dat seama că poate ceea ce simt acum din când în când pentru oamenii de pe stradă, pentru studenții din Școală și pentru Horia, e ceva asemănător unei *iubiri materne* – pure, gratuite, compasionale, suave. Dar e o iubire intermitentă. În restul timpului, când nu am sentimentul ăsta, mi se pare că sunt inertă. Mă tem de mine însămi atunci.

E curios, dar acum îmi aduc aminte că în ultima

vreme, de vreo doi ani, mi s-a mai spus din vreme în vreme că „sunt maternă” în comportamentul meu față de ceilalți, deși niciodată nu mi-am dorit copii. Niciodată. Poate tocmai de aceea: compensatoriu sau transformativ, adică sublimativ.

În duminica trecută, simțind că trebuie să mă duc la biserică, deși mă sculasem destul de târziu și mi-era lene, am făcut totuși efortul și m-am dus spre sfârșitul slujbei. N-am regretat. La urmă, am simțit o căldură stranie, ușor luminoasă, fericitoare, înăuntrul meu. Am venit acasă mai ușoară și mai fericită. E prima dată când observ clar lucrul ăsta. Sau poate l-am mai simțit acum mai bine de 10 ani, înainte de Revoluție, pe când mai mergeam la biserica Silvestru, însă altfel.

Duminica asta, la sfârșitul slujbei, o îndurerare nespusă s-a lăsat în sufletul meu. Ca o jale de mine însămi, și de tot, dar nu una greoaie, rece, negativă. Ci o îndurerare datorată neputinței noastre, a mea și a tuturor, în raport cu înălțimea cuvintelor slujbei, prin raportare la Logosul divin. Și totuși știam cumva, chiar în acel moment, că îndurerarea asta avea ceva în comun cu căldura interioară de acum o săptămână – că e reversul ei. E fața cealaltă, complementară. Cumva purificată, ușoară înlăuntru, știam că durerea asta ar trebui să fie permanentă, dacă așa fi cu adevărat *conștientă*.

În ultimele zile, fac dimineața câte o sută de rugăciuni ale lui Isus. Am observat că atunci când mă rog după ce le termin, simt un fel de apăsare în piept care mă obligă să respir mai puțin și cu mică amploare. Acest fenomen fiziologic mă face atentă la mine, mai emoțională, și mă ajută să-mi strunesc gândurile.

Când mă rog, sesizez gândurile din spatele cuvintelor rugăciunii ca pe niște ecrane de program „Windows 98” pe computer.

Din ce în ce mai frecvent, lacrimi în timpul meditației. De îndurerare, de uimire, și totuși pure. Lacrimile sunt de mai multe feluri, de mai multe calități, și încep să le discern gustul diferit, de la vulgar și negativ la luminos și sublim, cu destulă precizie.

Un vis: Cineva îmi cedează un bilet la un spectacol sau eveniment important dintr-o clădire impozantă, un teatru sau o operă. Astfel reușesc să intru, după ce mai înainte mă străduisem în zadar să pătrund acolo prin diferite mijloace. Bucuroasă, mă reped în sus pe scările ample de marmoră. La etajul doi sau trei, chiar înainte de a pătrunde în sala de spectacol, sunt oprită de un om care oferă invitațiilor înghețate minunate în cupe strălucitoare – totul gratis, ca semn al înaltului snobism luxos și „american” al locului. Deși aș vrea să intru mai degrabă în sală, primesc înghețata, dar nu știu cum se face că omul scapă înghețata pe hainele mele, îmi mânjește mantia frumoasă, albă, pe care o am peste rochia lungă. În timp ce omul încearcă să mă șteargă murdărindu-mă de ceva ce seamănă acum a maioneză, simt o durere săcâitoare în brațul stâng, aproape de umăr. Mă uit, observ că mâneca e ușor sfâșiată și văd prin crăpătura ei doi viermi care ies din umărul meu și care-mi provoacă durerea cea săcâitoare.

Ingrozită, murdărită, oripilată, o iau la fugă pe scări în jos. Înainte de ieșire, mă gândesc să mă duc la toaletă ca să mă curăț pe mantie. Cobor la subsolul clădirii, intru într-o toaletă care arată primitiv și mizer, ca o budă de țară. Când să-mi ridic rochia, toaleta începe să alunece în spațiu, ca și cum ar fi într-un tren. Văd prin ferestruica ei că trecem peste o frontieră, într-o țară străină. În jurul graniței se află soldați care privesc în sus, obraznic, spre mine, cu cuvinte obscene pe buze, care mă fac să mă rușinez. De cealaltă parte a graniței ajung în fața unui hotel luxos. (...) Acolo stă o prostituată de lux, blondă și frumoasă, care încearcă să-mi fure bani din geantă. Prostituata se mișcă încolo și înapoi prin fața mea, scuzându-se cumva cu cuvintele „trebuie și eu să-mi plătesc chiria acolo”, adică la hotel. Are o privire neliniștită, chinuită, care mă obsedează și după trezire.

Atenție la suflet! Atenție mare la suflet! Pe stradă, în casă, cu oameni, fără oameni, îmi arunc gândul înăuntru ca să verific dacă înăuntrul meu e acolo, e sensibil, e dureros, e viu, e prezent ! Am o mare teamă să nu se împietrească din nou.

28 ianuarie 2000

Acum câteva nopți, după o insomnie prelungită (fusese eclipsă totală de lună plină), am luat o pastilă de extraveral și am băut pe nerăsuflăte două pahare de vin roșu ca să adorm. Era deja spre 5-6 dimineața. După vreo două ore de somn m-am trezit ca să mă duc la baie și mi-am dat seama că eram într-o stare ciudată. Amețită de somnifer, aveam o percepție bizară a trupului meu, parcă era făcut din bucăți separate, pe care nu reușeam să le pun împreună și să le însăilez. Era o senzație extrem de chinuitoare, aveam impresia că trag după mine cu greu niște hălci mari de carne care nu fac corp comun, ci sunt ca niște continente în derivă și distanțare. Percepția mea nu era deloc unitară și era foarte neplăcută. Deși am mai luat extraveral cu vin și în alte dăți, numai acum am avut senzația asta oribilă.

Într-o altă noapte, m-am sculat pe la patru dimineața, ca de obicei când mă trezesc noaptea (căci e începutul zilei, după unele învățături). Ieșisem dintr-un vis frumos, pe care l-am uitat imediat, așa că am început să mă rog cu scopul de a adormi la loc. În loc de asta, mintea a început să gândească cu repeziciune și foarte puternic la lucruri care depășeau planul mental comun în care mă mișc de obicei, ceea ce m-a surprins. Întâi, m-am gândit la ideea de „eternă reînnoire”, cum o citisem explicată la Ouspensky, apropo de o fază din visul tocmai avut. Înțelegeam cumva *cu mintea mea* că dacă fiecare existență se desfășoară pe un cerc pe care se repetă de un număr de ori, atunci repetiția și mai ales interferarea cercurilor fiecărei existențe cu altele presupune totuși o trecere de la un cerc la altul, fie ea infimă și foarte lentă, care *construiește finalmente timpul*. Iar timpul e ca un corp tridimensional, într-adevăr, din cauza asta. Plus că fiecare cerc de existență individuală se află în interiorul cercului mult mai vast al generației sale (al celorlalte cercuri individuale simultane) – care cerc „generațional” există paralel cu alte cercuri generaționale, ceea ce explică „spiritul timpului” specific fiecărei promoții umane.

Dar de aici am sărit nu știu cum cu mintea la „teoria influențelor celeste” a lui Rodney Collin. Și am înțeles cumva că în Școală se pune accent și

avem de a face cu o „triadă inferioară” a Creației, nu cu cea supremă, de fapt imposibil de cunoscut. În Școală se pune accentul pe triada Soare-Stele-Pământ, adică Viață-Formă-Materie, în explicarea proceselor lumii, a celor șase procese cu care se lucrează pentru restaurarea omului, în fapt. Pe când triada inițială, absolută, cea care inițiază creația și care e amintită la începutul „Teoriei influențelor celeste”, e lăsată deoparte. Or, în creștinism, înțelegeam eu în pat, se încearcă lucrarea cu această triadă, printr-o scurtcircuitare permisă de evenimentul cristic, o scurtcircuitare emoțională, sacrificială.

Înțelegeam că triada Viață-Formă-Materie, de pildă, nu poate funcționa fără ca „formele” să preexiste undeva într-un plan superior acestei triade. Deci, trebuie să existe un plan al Legilor și Formelor care să guverneze acțiunea formativă a stelelor. Ce mai, eram în pur platonism, mi-am dat seama singură în pat. Și de aici, am ajuns la concluzia că într-adevăr Școala e o gnoză de tip modern. E drept că ni se spune în Școală despre faptul că învățăm și experimentăm o metodă, o „tehnologie” a restaurării omului, și nu mai mult. Iar pe de altă parte, creștinismului actual îi lipsește tocmai partea asta preparatoare, metodologică, pe care a pierdut-o pe drum sau a ocultat-o de la început. Până să ajungi la unirea cu Dumnezeu, trebuie să urci o scară foarte dificilă și lungă.

Totuși minunea constă în faptul că dacă te adresezi direct Triadei supreme, inițiale – Tatălui, Fiului și Sfântului Duh – poți accelera acest proces laborios prin intermedierea Fiului și Sf. Duh, adică a acțiunii interioare individuale și a acțiunii colective a Bisericii. Sau îl poți face altfel, nu prin cunoaștere de sine, cum se preconizează în Școală, ci prin livrare emoțională în mâinile Forțelor Superioare. Nu e deci o contradicție între Școală și Creștinism, ci o diferență de abordare și de raportare la „triadele” care ne guvernează.

Darul din ce în ce mai frecvent al lacrimilor.

CUPLUL, OGLINDĂ A EPOCII

Noi ecuații ale cuplului modern

Gina STOICIU

Dragostea, cuplu, familia se aliniază vremurilor, deviza fiind: Trăiește în ritm cu timpul! Căsătoria este o veche instituție, dar cine mai are chef să trăiască astăzi într-o instituție? Cum să menții armonia și pacea cuplului într-un context de confruntare și performanța individuală? Cum să faci față războiului sexelor, feminismelor radicale și masculinismelor de revanșă? Cum să armonizezi eșecurile unuia cu reușita celuilalt? Cum să împarți banii tăi, cu banii celuilalt? Cum să-ți păstrezi spațiul, timpul și libertățile, într-un cuplu modern? Cum să armonizezi rolurile tradiționale de mamă și tată?

Familiile fericite seamănă între ele, dar fiecare familie nefericită este nefericită în felul ei. Așa sună prima frază din *Ana Karenina* a lui Tolstoi, și afirmația este perfect valabilă și astăzi, când viașa se psihologizează. Astăzi vorbim mai degrabă despre cuplu, decât despre familie. Iar despre căsătorie vorbim ca despre un spectacol în care darurile ating culmile succesului procesiunii.

În viziunea romantică se spunea că a forma un cuplu înseamnă «a fi unul». Dar care unul, când fiecare se vrea unic și singular? Au apărut așadar noi ecuații ale cuplului. $1+1=2$, adică cuplul presupune două entități diferite. Dar ecuația ce mai frecventă astăzi este $1+1=3$, fiecare entitate are autonomie și independență, dar apare și *un noi împreună*. Noi împreună poate presupune spații separate (camere sau apartamente separate) și un spațiu comun. Timp separat, dar și un timp împreună, negociat și acceptat de cei doi. Într-o astfel de ecuație, apare și cuplul 2.0, care înseamnă comunicare liberă extra-cuplu (telefon, rețele sociale, întâlniri), dar și o comunicare între cei doi în spațiul virtual.

Acel noi negociat, acel 3, presupune și comunicarea pe tema sexualității în care fiecare își poate exprima dorințele, așteptările, fantasmele. Cum spune scriitorul Michel Houellebecq:

Liberalismul economic este extensia domeniului de luptă, extensia sa la toate vârstele vieții și la toate clasele sociale. La fel și liberalismul sexual este extensia domeniului de luptă, extensia sa la toate vâr-

stele vieții și la toate clasele sociale.

Revoluția sexuală, nota Christopher Lasch în *Cultura narcisismului*, a creat o situație ciudată: dacă în trecut bărbații se plâneau de lipsa de receptivitate sexuală a femeilor, acum ei găsesc intimidantă această receptivitate și au angoase legate de capacitatea lor de a satisface așteptările și fantasmele lor. Ei preferă să evadeze înafara cuplului

Cuplul este un robinet deschis de emoții, o permanentă confruntare. Cele mai banale discuții se pot transforma în teatru de război, pentru controlul puterii. Cuplul presupune o permanentă negociere între două entități caracteriale și sociale și fiecare partener simte nevoia să crească, să practice «dezvoltarea personală». În caz de criză, este nevoie de «repararea cuplului», de terapii dispensate de experți specializați în terapia conjugală și terapia de cuplu.

Înainte, funcția maternă și funcția paternă erau diferite, dar complementare. Mama iubitoare, tata puternic. Mama cu grija interiorității casnice, tata mai degrabă cu structurarea relațiilor cu exteriorul, cu viața socială. Pedagogia mamei era mai emoțională. Mama era mai înțelegătoare, tata mai exigent. Dacă mama era atentă la nevoile, grijile și temerile copilului, tata deschidea copilului orizontul vieții, vorbindu-i de jungla socială, de lumea exterioară. Funcția maternă și funcția paternă fac parte astăzi dintr-o permanentă negociere pe tema similarității. În anii 1970 nu prea vedeam un tată să-și plimbe copilașul în landou, în văzul lumii. Astăzi, da.

În cartea *Scene de menaj* (2015), Pierre Lepape spune că, dacă există ceva constant în cuplu, este acel timp mixt în care forțele (intime) de distrugere se confruntă cu constrângerile de viață socială. Cuplul va căuta un compromis între corpul îndrăgostit și corpul social. Cuplul este un teren de tensiune între viața privată și viața socială, între intim și social. Societatea încearcă să impună o ordine socială pentru a contracara dezordinea amoroasă; ea încearcă să recadreze pasiunile amoroase ale corpului îndrăgostit în funcție de corpul social, care presupune răz-

boiul sexelor, confruntarea de vanități, avuția, lăcomia și puterea. Iată unul din paradoxurile epocii: cum să reinventezi pacea într-un context de violență socială?

Literatura și cinematograful adoră scenele de menaj, care au un imens potențial teatral: țipete, farfurii sparte, replici asazine, reproșuri, emoții debordante. Unii vorbesc de pasiune, alții de isteria cuplului. Arthur Koestler spune despre cuplu că este o lume plină de amintiri care nu servesc la nimic și din care nu învățăm nimic. Cuplul este un trecut fără directive pentru viitor. După fiecare criză și reconciliere, timpul se repornește de la punctul 0. Cuplul este o relație plină de contradicții, certuri și reconcilieri.

Cuplul, o microeconomie?

Piața cuplului fluctuează în funcție de mișcările Bursei (a buzunarului), iar stabilitatea contractului depinde de încrederea celor doi parteneri investitori. Cuplul poate fi perceput ca o microeconomie supusă logicii de schimb, jocului de cerere și ofertă. Împărțirea de sarcini trebuie supusă unei logici contractuale. Ca și în microeconomie, cuplul practică negocierea, răsplata, compensațiile, pierderile și falimentul. Și pentru a reuși, cuplul trebuie privit ca o investiție pe termen lung. Și, când vine furtuna, se practică o serie de reorganizări.

Într-o cercetare recentă și mai în stil american, Paula Szuchman și Jenny Anderson și-au pus întrebarea: Cum se pot maximiza profiturile celei mai importante investiții pe care o facem în viață, căsătoria? Ele au întreprins o anchetă incluzând 2000 de persoane și au publicat rezultatele într-un volum cu titlul *Spousonomics*. Obiectivul anchetei este de a oferi soluții de gestiune economică, capabilă să salveze cuplul. Iată trei din condițiile de bază a unei microeconomii bine gestionată:

– O treime din cupluri se ceartă, deși știu foarte bine că nu au dreptate în ce spun; altă treime se ceartă fără să știe cum a început cearta și care este miza. Soluția este evitarea unor discuții emoționale, care nu au nici o țintă, dar care au ca rezultat uzura. Asta necesită desigur un serios antrenament.

– Obsesia cuplurilor de astăzi: un cuplu just și echitabil. Ori simetria sarcinilor este un dezastru pentru microeconomia cuplului. Nu simetria sarcinilor este rentabilă, ci complementaritatea. Exact ca într-o întreprindere, unde se aplică teoria schimbului liber: Tu faci lucrurile la care te pricepi, eu la fel! Astfel câștigăm timp, bani și plăcerea de a face ceva. O bună gestiune în cuplu ar trebui, așadar, să țină cont de o împărțire rațională a sarcinilor, în funcție de specializarea fiecăruia. Alfel spus, o gestiune rațională.

– Principiul economic al utilității marginale descreș-

cătoare se aplică și când e vorba de sex. Plăcerea scade cu folosirea, iar uzura este proporțională cu durata. Și atunci unii consimt să plătească în continuare impozitul, alții practică evaziunea fiscală. Unii investesc în aceeași bancă, alții își diversifică investițiile. Unii mizează pe termenul scurt și pe speculație, alții investesc pe termen lung; ca furnica, ei încearcă să adune provizii. Accentul trebuie pus pe soluțiile productive de funcționare ale cuplului. Cuvântul productiv rămâne de definit, după caz.

Cuplul, oglinda epocii

Cuplul de astăzi poate fi uniune liberă, contract pe durată nedeterminată. El se destrăma cu ușurință. Cuplul devine o *asociație* în care partenerii negociază distribuția de roluri casnice, parentale, profesionale și financiare. Există cauze recurente care declanșează scene de menaj: gelozia, infidelitatea, neîncrederea. Dar într-o lume bazată pe rentabilitate, partenerii devin rivali și competitori economici. Banii dau legitimitate exercițiului de putere. Și, într-o asociație, echilibrul se renegociază mereu pe diferite teme.

Printr-un efect de contrast, când citim ce scria Noica în anii 1940 despre căsătorie, avem sentimentul de preistorie. Dar asta ne permite să subliniem legătura între mentalul psihologic și problematicul social.

Căsătoria este un fel de a da formă unei materii. Ce e bărbatul? Bărbatul este ceva anumit în societate. Și femeia? Este – și nu poate încăpea supărare aici – materie. Gândiți-vă că o femeie are virtualitatea de a lua mai multe înfățișări: dacă se mărită cu un ofițer, va trăi toată viața de ofițereasă; dacă se mărită cu un preot, va fi preoteasă. Bărbatul e ceva anumit, are o carieră, un rost, o încadrare în societate. Femeia o împrumută pe a lui. Iar destinul ei este de a se defini prin forma de viață pe care o oferă soțul. E crud, dar așa este. Fiecare bărbat poartă cu el o formă, un tip social, pe care o trece soției, încadrând-o și pe ea.

Într-o vreme nu foarte îndepărată, căsătoria era o formă de încadrare și protecție socială, un angajament. Cuplul era pe viață. Un soț bun proteja și întreținea familia. În timp ce bărbatul reprezenta statutul și prestigiul social, forța fizică, inteligența și puterea, femeia era iubita, soția, gospodina și mama. O soție bună se ocupa de bunăstarea și bunul mers al căminului. Asimetria și complementaritatea rolurilor asigura soliditatea cuplului. Cuplul trăia succesiv vârsta întâlnirii, vârsta iubirii, vârsta de crescut copii, vârsta îmbătrânirii împreună. Sigur că mașinăria cuplului se mai strica, obosea, se uza, dar spiritul epocii era reparatul pieselor uzate. Astăzi cuplul nu se mai repară, se schimbă. Este frecvent ca fiecare să tră-

iască în timpul vieții mai multe construcții și deconstrucții de cuplu.

Iată un scurt portret al geometriei variabile a cuplului din ultimele decenii.

Familia respectabilă

Înainte de anii 1960, Domnul și Doamna se căsătoreau pe viață. Domnul avea o soție, dar în mod discret avea și o amantă. Doamna se mai plictisea și visa la aventuri romantice și de multe ori le și avea. Adulterul era acceptat. Mai ales cel al bărbatului. Teatrul aparențelor proteja stabilitatea instituției căsătoriei. Cum premiza acceptată era că bărbatul nu poate fi o ființă monogamă, infidelitatea era o condiție tacită a păstrării statutului social. Căsătoria rezista prin amori laterale. Dar ipocrizia asigura stabilitatea familiei și protecția copiilor. Vorbim mai ales de familia desemnată ca fiind burgheză sau mic-burgheză (profesionalii).

Dar în familia respectabilă era posibilă *explozia*. În filmul *Cui îi e frică de Virginia Woolf*, realizat după piesa de teatru a lui Edward Albee, asistăm la deconspirarea ipocriziei familiei mici burgheze. Confruntarea partenerilor dă naștere la o dramă în trei acte, galvanizate de alcool. Martha și George se angajează într-o bătălie infernală; fiecare la rândul lui este când victimă, când agresor. Prizonieri ai unor roluri impuse de societate, Martha și George transgresează politețea convențională și morală de fațadă și se insultă în toate cele trei acte ale piesei. Într-o furie dezlănțuită, ei se atacă și se întrec în a inventa cel mai crud joc. Cuplul se deșiră și partenerii se autodistrug. Nick și Honey, cuplul proaspăt căsătorit, aflat în vizită, asistă descumpănit la scenele conjugale pline de cruzime dintre Martha și George. Ei înțeleg că mai devreme sau mai târziu, asta îi așteaptă.

Cuplul anticonformist

Exemplul emblematic care marchează profund percepția cuplului va fi cel între Simone de Beauvoir și Jean-Paul Sartre. Destinul i-a legat timp de peste 50 de ani, dar ei nu au fost niciodată căsătoriți, în sensul civil al cuvântului. Lectura corespondenței lor, *Scrisori pentru Sartre* a lui Simone de Beauvoir și *Scrisori pentru Castor a lui Jean-Paul Sartre* – Castor fiind numele atribuit de Sartre lui Beauvoir, pentru că acest animal este harnic și trăiește și construiește în grup – ne permite să schițăm câteva din «inovațiile sociale», aduse de acest cuplu.

Într-o epocă în care familia respectabilă era asociată cu ipocrizia sau cu explozia cuplului Sartre-Beauvoir inițiază un pact moral nou: cuplul deschis, cuplul filozofic, cuplul transparent, în care și unul și altul au depline libertăți sexuale, cu singura exigență de nu ascunde

nimic. Și unul și altul au avut amori erotice laterale și paralele. Cuplul a practicat și amorul triangular. Dacă amorul în trei nu era o noutate erotică, el era totuși o inovație ca formulă de cuplu. Sartre și Beauvoir, într-o anumită vreme din viața lor, au iubit erotic aceleași femei, respectând pactul rezistenței cuplului. Simone de Beauvoir nu numai că a afirmat eliberarea sexuală și erotică a femeii, dar a și practicat-o din plin.

Scrierile lui Simone de Beauvoir despre «al doilea sex», au influențat profund mișcările feministe de după anii 1970, care au revendicat dreptul femeilor la libertatea sexuală, libertate erotică debarasată de rolul reproductiv al femeii. Feminismele radicale revendică normalizarea posturii de lesbiană; o femeie are dreptul la erotism și cu femeile; ea nu poate fi cazată într-un ghetto feminin. Beauvoir va impune distincția între sex, erotism și dragoste. Cuplul anticonformist se acomodează cu sexul și erotismul în afara cuplului. Libertatea sexuală va fi astfel separată de ideea că un cuplu presupune fidelitate sexuală. Anticonformismul acestui cuplu a fost resimțit ca o bombă cu efect întârziat.

Anii 1980 și 1990 au fost ani de *libertinaj sexual*. Nu numai bărbatul, dar și femeia își va lua acest drept. Michel Houellebecq explica astfel generația experimentelor libertare:

Fenomen rar, dragostea ne se poate manifesta decât în condiții mentale speciale, opuse total libertății de moravuri care caracterizează epoca modernă. Veronica cunoscuse prea multe discoteci și amanți; un astfel de mod de viață sărăcește viața unei ființe umane și o marchează cu daune grave și ireversibile (...) De fapt, experiențele sexuale succesive, acumulate în adolescență minează și distrug rapid orice posibilitate de proiectare de ordin sentimental. Progresiv și destul de rapid acest gen de experiențe transformă viața unei ființe umane într-o cârpă murdară. Nu mai rămâne decât amărăciunea și dezgustul, boala și așteptarea morții.

Cuplul de fidelitate conjugală

Anii 1990 au sunat alarma contaminării cu sida, care a frânat nomadismul sexual. Noul model care încearcă să contracareze riscul bolilor transmise sexual este cuplul din dragoste care, pe durata existenței sale, încearcă să evite riscul aventurilor extraconjugale. Dar cum dragostea nu este eternă, după o vreme, cuplul se confruntă, se judecă, se dărâmă și se spulberă precum praful. Dușmanul cuplului nu mai este ipocrizia și nici libertinajul, ci uzura, banalitatea, rutina. Vor urma anii *cuplului plictisit*.

Să amintim cartea scriitorului american James Salter,

O fericire perfectă, în care universul conjugal este teatrul unui dezastru anunțat. După o perioadă fastă de iubire și înțelegere, partenerii se observă, se judecă, se acuză, se învinovătesc și nu se mai pot suporta. Cuplu devine narațiunea unui dezastru. Viri și Nedra formează un cuplu perfect. Viri este un arhitect cunoscut și plin de proiecte de viitor. Nedra este o femeie frumoasă, inteligentă și elegantă. Viața le surâde. Au tot ce le trebuie. Au bani, o casă frumoasă, copii reușiți, prieteni și o viață socială plină. Cei din jur admiră soliditatea cuplului. Dar cu timpul, cuplul devine banalitate; banalitatea gesturilor, a emoțiilor, a pasiunii, a geloziei și chiar a trădărilor. Viața în cuplu începe să semene cu luatul mesei împreună pe o față de masă în carouri, pe care unul dintre parteneri răstoarnă sarea, iar celălalt se enervează. Viri și Nedra încep să își caute fericirea personală în altă parte. Viri vrea să-și reușească viața de bărbat; el „a întâlnit pe cineva”. Este nouă formulă consacrată, când partenerii se plictisesc unul de altul. Nedra, prea îndrăgostită de propria sa persoană, își caută libertatea și dorește să-și trăiască propria sa viață. În mod paradoxal, deși separarea celor doi seamănă cu o eliberare, fiecare are sentimentul de a fi pierdut ceva important, un echilibru, o direcție, un sens. Cuplul naufragiază.

Contractul pe durată limitată. Cuplul modern

Astăzi, ideea de angajament sperie. Toată lumea pare să accepte că fericirea cuplului poartă în ea propria nefericire. Când pasiunea se estompează, relația este pulverizată sub presiunea egoismelor partenerilor. Fiecare caută în altă parte, fără dramă. Chiar și întoarcerea la primul cuplu, în urma unor experiențe ratate, devine posibilă. Se poartă contractul pe durată limitată, divorțul repetat și monogamia în serie. Cuplul, ca tranziție spre altă viață, și-a schimbat forma și funcționalitatea. Dacă înainte cuplul era marcat de căsătorie, ca ritual de schimbare a locului de viață și de intrare în viața sexuală, cei care se căsătoresc astăzi au locuit deja împreună și, în multe cazuri, au deja copii împreună, sau din alte relații. Ceremonia de căsătorie este adesea o masă la restaurant, cu care ocazie se adună cadouri. Ceremonia servește la fabricarea de fotografii și filme video, iar cei doi actori principali sunt invitați să joace rolul de mireasă și mire după un scenariu imaginat de fotografi și de către experții în punerea în scenă a unei ceremonii.

Geometria variabilă a divorțului

Înainte anilor 1960 *divorțurile erau rare*. Familia era unită și adulterul este tolerat. Ipocrizia cuplului ficea parte din convențiile acceptate pentru menținerea stabilității familiei. Este interesant ce nota actrița Ingrid Bergman, în jurnalul său, cu referire la cele două cupluri

pe care le-a trăit: După primul divorț, am trecut de la statutul de sfântă la cel de putoare; apoi, cu a doua căsătorie, am trecut de la statutul de putoare la cel de sfântă.

Divorțul în lacrimi. După anii 1970 asistăm la explozia familiei; cuplul este perceput ca o piedică în căutarea fericirii personale. Partenerii trăiesc familia ca pe o închiisoare, un arest la domiciliu. Crizele repetate devin supapa de decompresare. Și vine divorțul, trăit ca un eveniment dramatic. Cum divorțul nu este încă banalizat de spiritul vremii, separarea este trăită cu violență emotivă, cu reproșuri și regrete. Este *divorțul durere*, ale cărei prime victime sunt copiii, care trăiesc ruptura familiei. Devierile și derivatele sunt posibile prin căutarea compulsivă de adrenalină: consum excesiv, jocuri pe net, băutură, droguri sau evadarea în natură. Sau terapia de grup pentru a încerca experiența rezilienței.

Divorțul pacific. După anii 1980 și în anii 1990, numărul divorțurilor se multiplică. Se experimentează divorțul prin consimțământ. Foștii parteneri încearcă să rămână prieteni pentru binele copiilor și improvizează tot felul de aranjamente. Se împart bunurile. Se negociază plasarea copiilor și a animalelor de companie. Se caută un echilibru. Se încearcă reinventarea unei vieți după, în funcție de așteptări și dorințe personale. Ideea era de a reuși divorțul dacă nu a rezistat cuplul.

Cuplul recompus începe să fie acceptat social după în anii 2000. Dar nu familia este refăcută, ci cuplul. Și cuplul se refăce pe descompunerea și ruina cuplurilor precedente. Duminica la masă, în preajma celor doi parteneri divorțați în altă parte și recăsătoriți împreună, se regăsesc laolaltă copiii mei, copiii tăi și copiii noștri. Cuplul recompus, practică uniunea liberă, pentru a evita încă un divorț.

*

Noile valori ale epocii, precum individualizare, autonomia individului, pragmatismul, rentabilizarea dar și promovarea de noi ideologii legate de schimbarea logicii de sex (cuplu este o femeie și un bărbat) v cu logica de multiplicare a genurilor (LGBT+), toate împreună fac ca noile generații să nu mai creadă în relații durabile. Experimentele par a fi la modă. Noile ecuații par să fie: Caută-ți partener pe net! Stăm împreună și mai vedem! Dragostea e una căsătoria e alta! Mă căsătoresc cu tine, dar nu până când moartea ne va despărți...

MAREA UNIRE, ELITELE NAȚIONALE ȘI CONSTITUȚIA ROMÂNIEI

Dana GÎRBOVAN

Sărbătoarea Unirii ar trebui să fie și un exercițiu individual al fiecăruia dintre noi de cunoaștere a adevărului, de căutare, măcar o dată pe an, de informații istorice despre cum au trăit și au murit cei ce au făcut Unirea.

Actul de la 1 decembrie 1918 nu a fost un rod al hazardului istoric, nu s-a întâmplat pur și simplu dintr-un capriciu sau accident al istoriei, ci este rod al unei continuități istorice, al luptei purtate pe multiple planuri – cultural, civic, religios, juridic, istoric, militar – de generații întregi anterior Unirii, în toate provinciile românești.

Iuliu Maniu și-a început cuvântarea aducându-le omagiu: „[...] trebuie întâi să ne închinăm cu smerenie în fața acelor care au făcut să putem străbate întunecul întărit de veacuri și să ne plecăm genunchii în fața sutelor de mii de frați vitregi, care prin suferințele lor îngrozitoare au despiciat norii grei, ce închideau dinaintea noastră razele luminei”.

Toată această memorie națională ar trebui recuperată la nivel individual de fiecare dintre noi, pentru a înțelege care sunt de fapt resorturile adânci și imuabile ale acestei națiuni, dincolo de imaginea atât de puțin flatantă pe care mulți dintre noi insistă azi să o susțină.

Din această perspectivă, Unirea este și un exemplu foarte bun de ștergere și manipulare a istoriei în perioada comunistă. Construirea omului nou nu era posibilă cu păstrarea vechii paradigme, cu păstrarea modelelor de personalități admirate și respectate în epocă. Făuritorii marii Uniri nu erau doar o masă comună de oameni, „poporul” sau „muncitorimea” ca eroi colectivi, ci erau elitele intelectuale ale României, mari personalități politice, religioase și culturale, ale căror nume și chipuri erau binecunoscute în epocă.

Ca atare, așa cum ne învață și acum teoria managementului schimbării, edificarea omului nou cerea „modificarea cadrului de referință prin care sunt fil-

trate informațiile care ajung la nivelul conștiinței”. Concret, modificarea cadrului de referință s-a făcut în mod brutal, pe de-o parte prin anularea/rescrierea istoriei și, pe de altă parte, prin lichidarea fizică a corifeilor Unirii.

Am fost curioasă să văd cum era predat actul Unirii elevilor din perioada cumplită a exterminării elitelor românești în închisorile comuniste. Am găsit primul manual de istorie publicat de sovietici în 1947, *Manual unic pentru clasa a VIII-a secundară*, coordonator fiind Mihai Roller. Unirea este prezentată în mai puțin de două pagini (pag. 629-630), nefiind un capitol distinct, ci parte a subcapitolului intitulat „A doua mobilizare”.

În esență, Unirea e prezentată ca rezultat al eforturilor clasei muncitorești: „Se formează în Transilvania comitete muncitorești. De asemenea, se alcătuiește un directoriu care se bizuie pe gărzile naționale. Directoriul convoacă pentru 1 Decembrie 1947 o adunare la Alba Iulia.” Singurul nume menționat este cel al lui Iuliu Maniu, prezentat ca un adversar al Unirii, dar care e forțat să accepte unirea Transilvaniei cu România „sub presiunea armatelor române care înaintează în Transilvania și pentru a dobândi un sprijin împotriva frământărilor revoluționare”. Grosolănia minciunii ar putea părea șocantă, dar nu este decât o aplicare a principiului propagandei folosite de naziști și sovietici, potrivit căruia cu cât minciuna este mai mare, cu atât o vor crede mai mulți.

Practic tot ce a însemnat rolul elitelor în înfăptuirea Unirii este șters din educația tinerelor generații, pentru că, evident, nu serveau construirii omului nou. Diluarea, mistificarea și ștergerea memoriei nu se putea face câtă vreme personalitățile Unirii erau libere și în viață, exemple vii la care omul nou să se poată raporta. Modificarea paradigmei a fost rezolvată simplu și brutal: elita României unite a fost închisă și exterminată în închisorile comuniste.

Cu foarte mici excepții, toți cei care au contribuit

la Actul Unirii din 1918 și mai erau în viață au fost închiși, internați, deportați sau atent supravegheați de Securitate. La moartea unora dintre ei, nici măcar mormântul nu trebuia să le fie cunoscut, cei morți în închisorile de la Sighet fiind îngropați în morminte anonime în Cimitirul Săracilor de la periferia orașului¹.

Pe zidurile memorialului din Sighet stă scris: „Veți cunoaște adevărul și adevărul vă va face liberi!”

Iată așadar că adevărul este condiția primordială a libertății unui neam și a libertății fiecărui individ. O națiune fără istorie și fără rădăcini nu poate supraviețui. Trebuie să învățăm, așadar, să discernem semnele minciunii, ale manipulării, și să nu acceptăm pur și simplu minciuna oferită ca „adevăr” de unii sau alții.

*

Sărbătoarea Marii Unirii din 1918 nu poate fi privită disociat de actul juridic care a încununat-o, i-a dat legitimitate, identitate și trăinicie peste timp: Constituția României din 1923.

De aceea, pe lângă făuritorii României Mari, cu valorile și aspirațiile lor, cu jertfa și lupta acestora, pentru a înțelege, a prețui și a apăra cum se cuvine moștenirea lăsată trebuie să ne întoarcem spre trecut la Constituție, pentru a înțelege valoarea supremă a acestei legi într-un stat.

Punerea în discuție, și în acest an, a supremației Constituției a vulnerabilizat forța și importanța actului fundamental al țării, motiv pentru care vă chem să învățați și să înțelegeți lecția Unirii în întregime.

Unificarea țării nu putea fi desăvârșită fără adoptarea unei noi Constituții, care să îi proclame României, din chiar primul articol, caracterul de „Stat național unitar și indivizibil”.

Titlul II din Constituție, intitulat „Despre drepturile românilor”, consacră legislativ, la nivel constituțional, aspirațiile din Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1918, arătând în art. 5 că: „Românii, fără deosebire de origină etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi”.

Constituția din 1923 a reprezentat un triumf al Unirii nu doar prin forța sa juridică, ci și pentru că a reușit, în final, dincolo de toate tensiunile generate de diversitatea tradițiilor provinciilor reunite, să afirme desăvârșirea și consolidarea Statului și națiunii române.

Unirea a fost precedată, iar apoi mereu însoțită de necesitatea adoptării unei Constituții. Proclamația de la Islaz, din 1848, de exemplu, stabilea inclusiv convocarea unei Adunări Constituante spre a pune bazele unei Constituții.

Dezbaterile asupra revizuirii ample a Constituției adoptate în 1866 au precedat actul Marii Unirii din 1918, Barbu Ștefănescu Delavrancea afirmând în cel mai frumos și elocvent mod cu putință legătura dintre unire, libertate și națiune: „Nu vrem să se mai audă din gura dușmanilor din țară și din afară: priviți la frații voștri: n-au pământ, libertăți și drepturi [...] Cu revizuirea Constituției dereticăm casa noastră în care vom primi pe frații noștri, după atâtea veacuri de durere și suferințe”².

Iată, deci, că nu putem sărbători cu adevărat Unirea și Ziua Națională a României fără să ne prețuim și apărăm Constituția, fără de care nu existăm ca națiune și ca stat.

Președintele țării, judecătorii Curții Constituționale, fiecare judecător și procuror, ministru, senator sau deputat, militar, polițist, primar, consilier local sau funcționar public jură să RESPECTE Constituția țării.

În plus, judecătorii Curții Constituționale jură să APERE Constituția României, Curtea fiind garantul supremației acesteia.

Datoria noastră de a respecta Constituția nu își are izvorul doar în legământul făcut, ci mai ales în obligația de a păstra și a dezvolta moștenirea primită de la înaintașii noștri, aceea a unei țări unite prin multă jertfă, a unei țări ale cărei fundamente sunt caracterul suveran, național, unitar și indivizibil, alături de libertatea individuală a cetățenilor săi.

Este important să nu uităm acest lucru, să ne putem vrednic ura și azi, unii altora: La mulți ani, România! La mulți ani, români!

Note:

1. https://www.memorialsighet.ro/generaia-unirii-exterminat-in-gulag/?fbclid=IwAR3VIIhEMJuAba4_fmfnu2qyXdmOGIDT2_JQ8ewKKGlyfnPCN_FHtPcirql.

2. Citat în Mircea Duțu, „Constituția din 1923: un punct culminant al constituționalismului românesc” (https://www.juridice.ro/essentials/6193/constitutia-din-1923-un-punct-culminant-al-constituționalismului-romanesc?fbclid=IwAR2x-xd373wRqS8pyQX01qEsEqqtz6zLxWvR5nf158pHgVt7yYT72v0_38).

DESPRE EXEGEZA BIBLICĂ ÎN PERIOADA PATRISTICĂ

Florin CRÎȘMĂREANU

Un volum de exegeză biblică este întotdeauna binevenit, pentru simplul motiv că sensurile cuprinse în Scriptură nu pot fi niciodată epuizate, încheiate, printr-un act interpretativ. În termenii unui exeget contemporan, David Bentley Hart, „înainte să fie o știință speculativă, teologia este un travaliu hermeneutic”.

De curând, sub coordonarea neobositului ieromonah Agapie Corbu, a fost publicat volumul *Scriptura în spiritualitatea monastică. Studii de exegeză biblică patristică* (Arad, Editura Sf. Nectarie/ Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad). Studiile din această carte sunt reunite sub trei secțiuni: I. Principii de contexte exegetice; II. Exegeza biblică și povățuire duhovnicească în pustia egipteană; III. „Același duh lucrează în toți” – tâlcuiri ale Scripturii din Persia, Bizanț și Athos. Cu excepția lui Sebastian Brock, al cărui studiu din debutul volumului este tradus, ceilalți șapte autori sunt români: profesori, preoți și monahi ortodocși. Textele care alcătuiesc aceste secțiuni sunt mai mult sau mai puțin despre exegeza biblică, însă au în vedere autori reprezentativi pentru paradigma creștinismului de limbă greacă și siriacă. Dar, în fond, nu ne avertiza oare F. Nietzsche că „faptele nu există, există doar interpretări [...] Nevoile noastre sunt cele care interpretează lumea” (*Voința de putere* § 481, trad. de Claudiu Băciu, p. 317).

Datul fundamental de la care se pleacă în construirea acestui volum este evidențiat de către Sebastian Brock: „toți interpreții Bibliei din Antichitate, evrei și creștini, au lucrat cu patru supoziții de bază: este un întreg organic, e scris sub inspirație divină, e relevant pentru toate timpurile și e adeseori criptic (de unde imboldul pentru activitate exegetică)” (p. 17). Așadar, orice demers de hermeneutică biblică trebuie să plece de la pericopa potrivit căreia „toată Scriptura este insuflată de

Dumnezeu” (2 Tim. 3, 16; vezi și 2 Petr. 1, 21). Ce înseamnă Scriptura? Cum ne putem noi raporta, ca ființe raționale finite, la Cuvântul lui Dumnezeu, care este infinit? Cine ne garantează că înțelegerea noastră este cea corectă? La aceste întrebări a încercat să răspundă, între alții, și părintele hermeneuticii biblice, Origen (cca. 185-254), care ne avertizează că nu există o înțelegere deplină a textelor, ci doar „prilejuri de a înțelege” („*occasiones intelligentiae*” - *Omilii la Cartea Numeri XIV*, 1. 2; trad. de A. Muraru, p. 649). Tot alexandrinul descoperă o astfel de cheie pentru interpretarea Bibliei într-un verset din *Cartea Proverbelor 22*, 20: „*ecce descripsi eam tibi tripliciter in cogitationibus et scientia*”; aspect care-l va determina pe marele alexandrin să vorbească în *Despre principii*, cartea a IV-a, despre sensul *corporal*, sensul *pneumatic* și sensul *spiritual* (la rândul său, Evagrie menționa un „sens mistic” al Scripturii, iar mai aproape de zilele noastre, părintele Emilianos vorbea despre o „citire ființială” - *Avva Isaia. Cuvinte ascetice*, p. 132). Cu toate că interpretarea a însoțit de la bun început raportarea la textul Scripturii, abia în 382 donatistul Ticonius a publicat primul tratat de hermeneutică biblică din Occident, *Liber regularum (Cartea regulilor)*.

O situație interesantă se întâlnește în creștinismul din mediul siriacă, care a luat contact în mod deplin cu scrierile de limbă greacă abia în secolul al VIII-lea. Prin folosirea aparatului conceptual al filosofiei grecești, care își formula problemele în termenii ființei, asistăm la o anumită „ontologizare” a învățaturii creștine (deplânsă de unii exegeți contemporani). Pe de altă parte, creștinismul dezvoltat în spațiul sirian care nu a folosit categoriile grecești și nici pe cele latinești (vezi textele lui Afraat Sirianul, Efrem Sirul și Isaac Sirul), elaborează o învățătură creștină fără

implicații ontologice, dominantă în acest spațiu cultural fiind poezia, imnul, discursul de laudă, iar nu construcții metafizice bazate pe aparatul conceptual al grecilor. Cu toate acestea, extrem de semnificativ este ceea ce spune monahul sirian Dadișo Qatraya (secolul al VII-a) despre imnografie. „Pustnicii tineri, lipsiți de minte și de rânduială nu conțin să înmulțească în fiecare zi imnele și canoanele spre a lor pierzanie, deși această bogăție de imne și de canoane nu exista în zilele Părinților egipteni” (*Comentariu la Avva Isaia XIII*, 5; idee reluată de Agapie Corbu în primul său studiu din acest volum, p. 116).

În pofida acestei separări între cele două medii culturale, se pare că au fost și suficiente contacte care au dus la abordări comune, așa cum îmi pare a fi formula *tantum-quantum, sacrum commercium*, întâlnită la autori din mediul siriac, precum Efrem, care susținea că „El ne-a dat dumnezeirea, noi I-am umanitatea” (*Imne despre credință* 5, 17), dar mai ales la gânditori de limbă greacă. Această învățătură cu rădăcini în *Peri Archon*, II, 6, 3, a lui Origen, Atanasie cel Mare, *De incarnatione* 54, 3; Grigorie de Nazianz, *Oratio* 30, 3 și mai târziu la Maxim Mărturisitorul, se mai întâlnește frecvent la Evagrie Ponticul, în special *Kephalaia Gnostika* IV, 18 și *Epistula dogmatica ad Melaniam*, 61. Această perspectivă nu trimite la altceva decât la sinergia dintre efortul uman și iluminarea divină: „fără îndoială, efortul uman de a înțelege și folosirea tuturor capacităților umane nu poate fi exclusă din procesul exegezei. Dar acest lucru nu este suficient, și chiar studierea (cercetarea) Scripturii este legată de nevoia iluminării dumnezeiești obținută prin viața ascetică – semn al limitării înțelegerii omenești” (p. 61). Prin urmare, interpretarea Scripturii nu este un act doar uman, ci unul divino-uman, teandric. Așadar, „exegeza, ca parte integrantă a activității teologice a Bisericii, este un proces *teandric*, o lucrare divino-umană bazată pe *sinergia* sau cooperarea dintre Duhul Sfânt și interpretul omenesc” (John Breck, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, trad. de Monica E. Herghelegiu, p. 44).

În perioada patristică, și în Ortodoxie în general, tâlcuirea biblică a fost întotdeauna ancorată în tradiție. Originalitatea nu era un scop urmărit de autori care s-au aplecat asupra tălmăcirii Scripturii și cu toate acestea interpretările lor au dăinuit vreme

de secole, reprezentând repere și astăzi pentru cei care se interesează de acest subiect. Spre exemplu, Sfântul Maxim Mărturisitorul, în *Răspunsuri către Talasie*, 59, vorbea despre faptul că tâlcuirile pe care le pune la dispoziția starețului libian erau auzite „de la un oarecare înțelept”.

Părintele Constantin Jinga contribuie la volumul pe care îl avem în vedere cu un text ce analizează dimensiunea hermeneutică pe care o conțin *Răspunsurile către Talasie* ale Sfântului Maxim Mărturisitorul. În scrierile lui Maxim cred că întâlnim o particularitate a hermeneuticii patristice : adevăratul interpret al Scripturii este Hristos (așa cum reiese din episodul drumului către Emaus). Tălmăcirea Scripturii de către Hristos ucenicilor poate fi înțeleasă și din cuvintele lui Maxim: „*Teologie* ne învață Cuvântul lui Dumnezeu prin faptul că se intrupează, arătând în Sine pe Tatăl și pe Duhul Sfânt” („*θεολογίαν μὲν γὰρ διδάσκει σαρκούμενος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον*” - *Orationes Dominicae brevis expositio*, PG 90, 876 C). Așadar, modelul desăvârșit al hermeneutului nu este altul decât Hristos, deoarece finitudinea naturii umane face imposibil de cuprins, de interpretat, pe Cel infinit, de aici nevoia de a fi călăuzit, îndrumat. La un moment dat, un astfel de rol își asumă Hristos însuși, în drumul spre Emaus (*Luca* 24, 27). Ce se petrece pe acest drum – tâlcuirea Scripturilor – reprezintă modelul oricărui cerc hermeneutic. În termenii lui Jean-Luc Marion, singur Hristos este „infini saturé de sens” („*Le verbe et le texte*”, în *Résurrection*, 1975, p. 69), ceea ce presupune o „hermeneutică fără sfârșit” (Pier Cesare Bori), iar Maxim Mărturisitorul descrie acest tip de hermeneutică drept „oceanul nesfârșit al cuvintelor Duhului” (*Răspunsuri către Talasie*, Prolog).

_____

Ieromonah Agapie Corbu (coord.), *Scriptura în spiritualitatea monastică. Studii de exegeză biblică patristică*, Arad, Editura Sf. Nectarie/ Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, 216 p.

CUM SĂ TRĂIEȘTI ÎNTR-O PARANTEZĂ

Ioan Alexandru TOFAN

Contrar unei opinii comune, lumea digitală are încă, pentru majoritatea oamenilor, o cromatică SF. Dincolo de condițiile tehnice nu tocmai comune care sunt necesare funcționării ei, mai sunt (suntem) mulți care nu nu depășesc (depășim) condiția unui utilizator naiv și preocupat doar de rezultatul lucrului cu computerul, nu însă și de ontologia care îl face posibil. Ne raportăm la tehnica digitală, altfel spus, ca la un instrument mai bun decât cele care au precedat-o: o mașină de scris care poate șterge mai ușor, o bibliotecă virtuală cu texte care apoi sunt inevitabil imprimare pe hârtie, un chioșc de ziare sau un cinema, ambele gratuite. Sunt, desigur, și alții, bântuiți de spectre apocaliptice, care văd în spatele ecranului sfârșitul omului sau, dimpotrivă, depășirea lui, soluția nemuririi sau pericolul unei confruntări scăpate din mână.

Cartea lui Constantin Vică (*Civilizație algoritmică și viața în lumea digitală*, Editura Universității din București, 2023) pune ordine în categoriile de mai sus. Documentat, dar și poetic pe alocuri, autorul construiește, pe rând, o ontologie, o epistemologie și o etică a „civilizației algoritmice implementate computațional” în care ne aflăm. O face problematizând, discutând critic idei sau concepte, dar mai ales eliberând evidențele din închisoarea propriilor noastre obișnuințe de a privi lucrurile. Cu stupoare ne dăm seama, de exemplu, că Thomas Pettitt (printre alții) numește perioada cuprinsă între anii 1450 și 2000 „paranteza Gutenberg”: „cartea tipărită și întreaga ei cultură, a originalității și a diferenței, a exemplarului finit și definitiv, este doar o interferență, un *zgomot* în lunga istorie a mediilor de comunicare” (p. 107). Din contră: oralitatea, efemeritatea mesajului, compus și din cuvinte și din imagini, fluxul continuu al mesajului dau regula în istoria umanității, iar lumea digitală de astăzi seamănă mai mult cu aceasta din urmă, decât cu civilizația sobră a tiparului. Lumea digitală este de fapt un mediu, adaptabil și democratic, prin care are loc relația noastră cu lumea. Nimic nu este dat în chip nemijlocit, direct și de aici ar trebui să începem să gândim pluralitatea, diversitatea formelor culturale din istorie. Așadar, virtualul nu falsifică realitatea, ci doar o traduce în chip universal, precum o fac formele transcendente kantiene. Căutarea „lucrului în sine” este, în această perspectivă, cel mult antinomică, împreună cu formulele ei eliberatoare de tipul ieșirii din Matrix sau luptei epocale cu „robotii” cei răi.

Cartea lui Constantin Vică oferă așadar instrumente pentru înțelegerea lumii virtuale, punând problema în perspectiva unor distincții clasice ale gândirii filosofice, precum cea dintre cultură și civilizație sau cea dintre idealism și realism. Astfel, ne „obișnuiește” să gândim mediul digital în care ne aflăm, cu atât mai mult cu cât el pune în discuție ideea tradițională de „rol social”. Cele mai importante consecințe ale algoritmizării sunt cele care privesc schimbarea modurilor de interacțiune comunitară, nu cele legate de relația dintre om și tehnică. De aici și argumentul pe care Constantin Vică îl susține în ultimul capitol al cărții sale: „pandemia a produs o accelerare a schimbării începute în urmă cu mai bine de treizeci de ani, de migrare online, dataficare și algoritmizare a vieții, o schimbare în care tehnologiile digitale preiau rolul clasic al instituțiilor, atât al celor formale, cât mai ales informale” (p. 139). Față de acest fenomen, continuă autorul, utilizatorii nu au decât o putere indirectă. Această *mega-conectare* produsă în anii din urmă pare dezastruoasă pentru subiectul tradițional, neobișnuit să piardă controlul total al propriilor decizii. Pe de altă parte însă, *online-ul*, cum s-a spus mai ales în domeniul educației, s-a impus brusc în viața elevilor și a studenților, a modificat criteriile de selecție și a impus standarde evaluative privite fie ca o salvare, fie cu neîncredere și aversiune. O gândire de ordin magic, care operează cu noțiuni duale de tipul „angelic-demonic” a dominat, atât pe timpul pandemiei, cât și după aceasta, discuția despre lumea virtuală. Or, argumentează autorul, la fel cum rudimente ale unei gândiri despre „tehnoinstituții” descoperim chiar și la Aristotel, la fel obișnuința și nu impunerea prin decizie străină poate face astfel încât subiectul tradițional să înțeleagă și să se integreze activ și responsabil în noua realitate, articulată de algoritmi, *big data* și inteligență artificială din ce în ce mai creativă și mai asemănătoare minții umane.

După cum observă într-o pagină chiar Constantin Vică, nu e lipsit de semnificație că despre civilizația algoritmică și lumea digitală a ales, în cele din urmă, să scrie o...carte, locuind astfel, critic și mereu problematizant, chiar pe linia curbată care închide „paranteza Gutenberg”, în locul în care ambele lumi (sau culturi) pot fi vizibile împreună, în tensiunea care le definește și le leagă, deopotrivă.

BEETHOVEN ȘI REVOLUȚIA FRANCEZĂ

Marius CHELARU

„Schindler, primul biograf al lui Beethoven (...), afirmă destul de clar că Beethoven era un radical și a fost sincer simpatizant al noilor idei. (...) Eminentul compozitor francez Vincent d'Indy, în a sa biografie critică a lui Beethoven, publicată în 1911 (...) susține că Beethoven nu a fost deloc influențat de noile idei ale revoluției franceze. Romain Rolland, faimosul romancier, savant și critic muzical, s-a contractat cu Vincent d'Indy, în 1927, într-un articol amplu, publicat în ziarul socialist «Vorwärts» din Berlin, în care a adoptat poziția opusă, mai precis aceea că Beethoven este un autentic «fiu al Revoluției franceze»”.

Fan S. Noli, *Beethoven și Revoluția franceză – Introducere. Viziuni contradictorii*, p. 38-39

Fan Noli (Theophan Stylian Noli) (1882-1965) este un nume important atât în literatura, cât și în istoria Albaniei, din mai multe perspective. Editura Asdreni, a Asociației „Liga Albanezilor din România” a inițiat de ceva timp un proiect mai amplu de publicare a unor opere de referință ale unor nume ale literaturii și istoriei Albaniei, dar și României – mai ales în contextul legăturilor dintre cele două țări, fiind vorba de autori care au scris despre țara de care ne leagă multe din trecut până în zilele noastre. În acest context a apărut și această carte a lui Fan S. Noli, nume de prim rang al diasporei albaneze din SUA¹, fost episcop ortodox (la 10 martie 1914 a ținut prima liturghie ortodoxă din țară în limba albaneză, în prezența Prințului Wilhelm de Wied, a slujit pentru albanezi, în limba albaneză, și în România), om politic: pe 17 iulie 1924 a fost proclamat în mod oficial prim-ministru, regent al Albaniei, în același an ș.a. Însă Fan S. Noli consideră că poate cea mai importantă realizare politică a sa s-a împlinit când, conducând delegația albaneză la Geneva, la 17 decembrie 1920 Albania a fost primită în Liga Națiunilor².

De altfel, în prefața sa, Radu-Cosmin

Săvulescu oferă informații necesare cititorului pentru a înțelege cine a fost autorul acestei cărți, un „lider de seamă al comunității albanezo-americane”, o „figură proeminentă a literaturii, culturii, vieții religioase și politice albaneze” și un „mare scriitor albanez”.

Poate că și datorită faptului că tatăl său a fost cantor în satul natal Fan S. Noli a ajuns să scrie aceste pagini ori poate pur și simplu a fost atracția față personalitatea lui Beethoven și ce a însemnat revoluția franceză. Pe de altă parte, nu trebuie uitat că și Fan S. Noli, revenit în SUA, din 1935, când avea de acum 53 de ani, s-a înscris la Conservatorul de Muzică New England din Boston, pe care l-a absolvit în anul 1938³. Cert este că, în *Introducere*, autorul scrie: „problemele ridicate de Revoluția franceză au dominat Europa pentru mai bine de un secol și au avut repercusiuni extraordinare în toate colțurile lumii” (p. 37). Sau: „Problema noastră este de maximă importanță pentru istoric în general, și pentru muzicolog în particular”, deși „omul de rând de pe stradă”... nu este interesat de acestea (p. 39). Dar, consideră Fan S. Noli, totuși, dată fiind importanța, reverberațiile/ efectele în timp ale revoluției, „savanții și oameni de rând – în egală măsură – și-ar dori să cunoască atitudinea lui Beethoven” cu privire la marile „idealuri umane” promovate de aceasta.

În analiza sa Fan S. Noli pleacă de la ideea că, deși astfel va rămâne cu „rezultate mai degrabă sărace”, trebuie eliminate pur și simplu „legende” și „masa enormă de mituri fantastice” despre marele compozitor, și „confirmate faptele” prin atenta și critica studiere a surselor.

Astfel, în această ediție în limba română, după

Introducere, urmează secțiunile: II. *Sursele*, III. *Beethoven, omul*, III. *Beethoven, rebelul* și, în final, o *Concluzie*, la care se adaugă o *Bibliografie* alcătuită de Fan. S. Noli, și un *Index*, alcătuit de Radu-Cosmin Săvulescu.

Sursele avute în vedere de Fan S. Noli (care spune, dintru început, că la câțiva ani după moartea sa compozitorul a fost „canonizat”) sunt: mărturiile ale lui Anton Schindler, care, „la începutul lui 1819 a devenit secretar și *factotum* al lui Beethoven”, și „primul evanghelist al noului Mesia”, Alexander Wheelok Tyler, autorul unei cărți despre viața lui Beethoven, cel care a lăsat „o colecție monumentală de documente”, și alții care au lucrat cu acest autor (denumiți, generic, cu toții „Thyler & Co”), Scrisorile lui Beethoven, „Cărțile de conversație” (în fapt niște „carnetele” – „circa 400” au ajuns la Schindler, care a distrus 263 și „a transferat 1387, cuprinzând 11.460 de pagini” către Biblioteca Regală din Berlin), știut fiind că Beethoven surzise și mai putea comunica prin bilețele numai, și, în final, „Impresiile contemporanilor”.

Fără să comentăm cele spuse de autor despre epocă, liderii de atunci, și alte aspecte de acest fel, să le analizăm în lumina celor care se știu azi sau/și a altor scrieri ulterioare despre marele compozitor german și „lumea” sa, ne oprim la capitoul *Beethoven rebelul*, așezat sub semnul unui citat rămas de la acesta: „Libertate mai presus de orice”, început cu o descriere a „fundalului revoluționar”, și în Germania lui Beethoven. Apoi sunt „subcapitole” ca: *Revoluționara lipsă de religiozitate* („revoluția franceză a fost prima răscoală seculară bazată nu pe teologie, ci pe rațiunea umană”, iar „Beethoven era un batjocoritor al religiei”, cum, conchide autorul, se vede din scrisorile sale), *Sloganurile revoluționare* (toate se regăsesc în scrierile lui Beethoven (p. 121), care „nu crede în nici o formă de monarhie”), *Prieteni revoluționari* (din „cărțile de conversație” se vede și despre ce discutau în acest cerc, anume de la „Napoleon, care a distrus feudalismul” la, de pildă, „influența crescândă a capitalului financiar asupra unor guverne din Europa). Sau, în ce privește îmbinarea creației muzicale cu ideile/ convingerile compozitorului, *Muzica revoluționară și programatică* ș.a.

Cunoscută fiind viața lui Fan S. Noli, opiniile

sale, felul în care a fost perceput de către albanezi și în afara țării sale, cartea este de interes din mai multe perspective. Astfel, este viziunea sa (documentată atent, dar cu o serie de alegeri personale în privința surselor consultate, enunțate anterior, la nivelul anului în care a scris aceste pagini) asupra epocii în care a trăit compozitorul, curentelor de opinie de atunci din Franța, din Europa, în care „de la Viena la Berlin și de la Dresda la München, toate curțile germane erau, într-o măsură mai mare sau mai mică, niște copii rele ale curții de la Versailles”. Mai mult, „franceza era limba tuturor acestor curți și franceza era limba tuturor claselor cultivate”. De asemenea vedem și maniera în care a analizat autorul revoluția din 1789 din Franța, și idealurile promovate de aceasta. Și, desigur, „portretul” pe care i-l face lui Beethoven, cu principiile, comportamentul/ felul său de a fi, iubirile sale, discreția pe care o păstra în această privință, modul în care își alegea prietenii, cum compunea ș.a. Apoi Fan S. Noli analizează și alte aspecte, „răspunzând” și la unele întrebări privitoare la reale sau aparente contradicții în acțiunile/ modul de a gândi al lui Beethoven. Și astfel de „contradicții” sunt, din ce vedem și în această carte. Un exemplu: de ce a acceptat să primească „Sfânta împărtășanie”, dată fiind opinia sa despre religie, lipsa sa de credință. Analizând „sursa” Schindler, ” Fan S. Noli scrie că au fost mai multe motive. Întâi de toate „toți prietenii și toate rudele au insistat”, apoi „opinia publică se aștepta de la el să îndeplinească riturile finale”. Dar, spune autorul, poate cel mai important pentru marele compozitor a fost cum se va răsfrânge atitudinea pe care o va avea, alegerea făcută de el asupra viitorului nepotului său, Karl, cu care „se ruga în fiecare dimineață și în fiecare seară”, când locuiau în aceeași casă. Astfel, a trebuit să o facă, spune autorul pentru viitorul nepotului său, dat fiind că i se reproșase mereu că nu i se poate da tutela acestuia pentru că „nu are religie” și, în consecință, „neglijase educația religioasă” a tânărului.

Cartea este rodul cercetărilor pe care autorul le-a făcut și la Departamentul de Muzică al Universității din Boston și, dincolo de orice alte discuții relativ la cele scrise după asta, prezintă interes din mai multe perspective: Fan S. Noli a

avut legături și cu România (în prefață sunt detalii despre cum a ajuns la noi, contactele pe care le-a stabilit, între alții cu ministrul român al afacerilor externe, Take Ionescu, apoi cum a slujit într-o biserică din București ș.a.), comunitatea albaneză din țara noastră. Apoi vorbim despre cartea unei personalități importante din istoria Albaniei, și, nu în ultimul rând, despre o portretizare interesantă a unei alte figuri extraordinare, Ludwig van Beethoven, un om „dincolo de legendă”, așa cum l-a văzut autorul, cu defectele, calitățile, ciudățeniile, ideile și principiile sale, în contextul epocii în care a trăit acesta. Un portret al lui Beethoven ca un om al epocii în care a trăit și la care s-a raportat conform modului său de a gândi și de a o înțelege, prin prisma unei alte personalități, una a neamului său, cel albanez, dintr-o altă epocă.

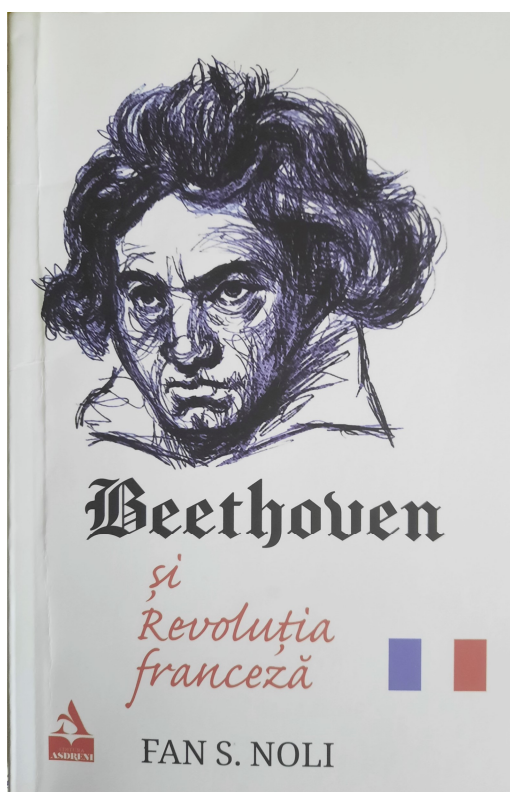
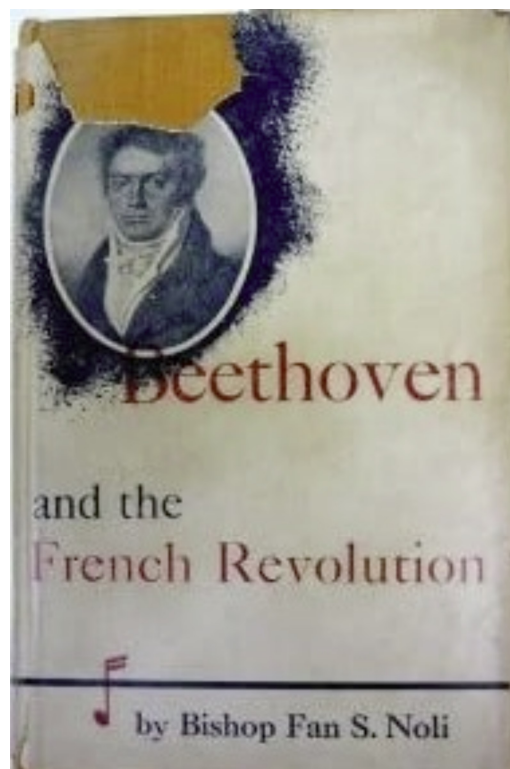
Fan S. Noli, *Beethoven și Revoluția franceză*, traducere din limba engleză și prefață de Radu-Cosmin Săvulescu, ilustrația de pe coperta I: Luan Topciu, Editura Asdreni, Craiova, 2023, 188 p.

Note:

1. A stat între 1903 - în 1906 în Egipt, de acolo emigrând în Statele Unite. Născut fiind în satul Ibrik-Tepe (în albaneză *Qytezë/ Kuteza*, din Tracia Răsăriteană, pe atunci în Imperiul Otoman, partea europeană (azi în Turcia, districtul İpsala, provincia Edirne), prima dată a ajuns în Albania în iulie 1913.

2. Luan Topciu scrie că, prin faptul că primirea în „Liga Națiunilor” a conferit, pentru prima oară, Albaniei recunoașterea internațională de care avea nevoie, „privind retrospectiv”, acest fapt „a fost de mai mare importanță, fără îndoială, decât declarația de independență din 1912 a lui Ismail Qemal bey Vlora.” – *Antologia poeziei albaneze de la începuturi până azi*, Selecție, traducere și note de Luan Topciu și Renata Melonashi-Topciu, studiu introductiv: Marius Chelaru, Editura Asdreni, Craiova, 2023, p. 159.

3. Alte informații despre viața și opera lui Fan S. Noli în *Istoria literaturii albaneze de la origini până în prezent*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, 2022, p. 285-296, Robert Elsie, *Dicționar istoric al Albaniei*, traducere: R.-C. Săvulescu, 2022, ambele la Editura Asdreni, Craiova, și semnalate și cititorilor revistei „Convorbiri literare”.

JOAN DIGBY

Profesor Emerit de engleză la Universitatea Long Island, director de colegiu, la The Honors College. După 50 de ani se retrage la LIU-Post Education, Bronx High School of Science. Este expert în arta fotografică, poetă, cofondator și editor alături de soțul ei, poetul și colagistul John Digby, pe care l-a pierdut în 2022). Editura lor, *The Feral Press*, Oyster Bay, New York, primește ulterior un nume nou, *The New Feral Press* și funcționează din 2003. Joan a urmat două universități: Universitatea din New York și Universitatea din Delaware, obținând titlul de doctor în Literatura Britanică a secolului al XVIII-lea.

Volum publicate: *Camels and Other Mammals*, *Dancing to the Music of Poetry: Notes on the Project*, *East Side West Side*. Poems and photography by Joan Digby, *Marks on the Surfaces: Tennis Poems*, *Ode to Ma and Other Poems*, *The Old Goat: Reflections on Rauschenberg's Combines*, *The Right Angle*, *Silver and Chicken Shit*, *Thrift Shop Donation*, *Water Voyages: A Note on the Keepsakes*, *My T'ai ka Chinas*.

Volumul *My T'ai ka Chinas* introduce cititorul iubitor de artă și poezie într-un univers deosebit de provocator. Iată ce ne mărturisește autoarea:

Cu câțiva ani în urmă am început să fac figurine din ceramică, inspirate, inițial, după kachinele americanilor nativi și Povestitori. Când am început să studiez T'ai Chi Chuan (o artă marțială poetică a boxului extrem fără mănuși), ideea de a realiza figurine care să reprezinte elemente ale formei a început să prindă contur. Interesul manifestat totdeauna pentru animale și fabule cu animale, cât și prezența nenumăratelor posturi ale animalelor în T'ai Chi, au făcut posibilă această colecție de piese, T'ai ka Chi nas, după cum am numit-o, cuprinzând „personaje” umane și animale.

AC ÎN ADÎNCUL MĂRII

Zadarnică e căutarea unui ac în adîncul mării
zadarnică va fi mereu,
în întunericul de acolo vei afla
o lume uimind fără-nctare:
anghile electrice, pești fără ochi,
caracatiță schimbîndu-și forma, maestra deghezării,
pădure de vareci mai înaltă decît copacii,
curenți străbătînd în voie mările,
iar dacă se pierde acul acela,
natura va dărui o comoară mai mare.

ȘARPELE ALB SCOATE LIMBA

legenda lui Bai Suzhen

Dacă nu ești țestoasă geloasă,
șarpele alb în veci nu-ți va pricinui vătămare:
limba-i letală țintește doar răul.

S-a făcut femeie
cu bunătate și puteri miraculoase,

a salvat șarpele verde, sora ei mai mare,
apoi a betejit făptura umană
care în lac a aruncat
pilulele nemuririi.

Supărată, geloasă pe darurile ei,
a scos la iveală înaintea bărbatului
pielea lepădată, sinuoasă și lungă
a femeii lui, șoc fatal din care
frumoasa nevastă
l-a reînviat.

Cuplul a deschis
un magazin cu leacuri
și fiu de om ea lui i-a dăruit,
ajuns apoi un cărturar eminent.

Prezentare și traduceri: **Olimpia IACOB**

POEZIE UNIVERSALĂ

Giorgio DE CHIRICO

Pădure întunecată a vieții mele

Te-am iubit totdeauna, întunecată pădure
a vieții mele.
Pădure mai întunecată
decât o noapte întunecată
la polul negru...
Bolta cerească, la polul negru, o noapte...
o noapte fără văluri
dar fără stele
ori auroră boreală...
Bolta cerească, la polul negru, în noaptea asta...
În însuflețirile și-n încântările mele,
în oboseală și-n josnicie,
în sălbatica mea nădejde, în dulcea mea duiosie,
în apăsătoarea-mi durere și în cumintea-mi
înțelepciune,
în nebuneasca mea vitejie, în renunțările mele,
în lașitate și în rușine,
în abstracțiunile mele, în chintesențele mele,
în singurătate și-n desfrânare,
în chemările mele vane, în teribila mea încredere,
în toate vocile
cântând în mine
fioruri fără de număr...
Mereu te-am iubit, întunecată pădure
a vieții mele.

Fernando PESSOA

Plouă

Plouă. E liniște, fiindcă plouă
Aceași ploaie. E liniște, fiindcă aceeași
Ploaie nu face zgomot decât în liniște.
Plouă. Iar cerul doarme. Când sufletu-i vădov
De ceea ce nu știe, atunci sentimentul e orb.
Plouă. Ființa mea (cine sunt) o neg...
Atât de calmă e ploaia ce se dizolvă în aer
(Nu seamănă nici cu norii) încât îmi pare
Că e o șoptă, nu ploaie,
Care atunci când șoptește, uită de sine.

Plouă. Și nici o dorință...
Nu bate vântul, și nu e cer ce aud.
Plouă departe, nedeslușit,
Ca un anume lucru care ne minte,
Ca o imensă dorință care ne minte.
Plouă. Nimic din mine nu simte...

Ardengo SOFFICI

Suntem în noiembrie

Curând vom culege cele din urmă lumini
ale splendorii pământului istovit
și pregătit să moară.
De-atâtea ori am dorit, pe hârtia albă, să pecetluim
fiorul, iubirea noastră aproape carnală
pentru pajiștea încinsă, acoperită
de iarba înaltă, grasă,
pentru spicul rotund și fierbinte în soare,
pentru strugurul roz, purpuriu,
și umflat ca un sân,
pentru ramu-îndoit, încărcat de roade.
Nu am știut!
Să nu risipim, să nu pierdem splendorile lumii.
Ochii să-i umplem de roș și de purpuriu,
de cărămiziuul frunzelor în agonie;
de auriul, de argintiul, de albul florii târzii.
De iarba proaspătă, înmuiată în rouă,
de frunzele dimineții în strălucirea soarelui,
de-acoperișuri de case sclipind în lumină,
de câmpiile și de poienile-n zori aburinde
ca șalele unui bou ce din greu a trudit.
Măine o să cadă perdeaua de neguri
deasupra a toate – cum și pe inima noastră.
N-om mai vedea și n-om mai iubi nimic
mai mult decât amintirile;
vom mai trăi doar durerea-ne solitară.

Traduceri de **Cătălina FRÂNCU**

TIGRUL TRIST AL LITERATURII

Simona MODREANU

Este cel mai recompensat roman al toamnei 2023 – *Triste tigre* (Tigru trist), apărut la P.O.L. Cât pe ce să ia și marele Goncourt, dar fusese deja recompensat cu premiul Femina, la care s-au adăugat „micul” Goncourt (al liceenilor), premiul literar al cotidianului *Le Monde*, premiul revistei *Les Inrockuptibles* și alte câteva. În ciuda titlului exotic, acest al treilea roman al scriitoarei cu nume de iarnă, Neige Sinno, tratează o problemă țepoasă și foarte la modă printre scriitoarele franceze (vezi Annie Ernaux, Christine Angot, Virginie Despentes, Camille Kouchner), anume incestul și, în subtext, violul, desigur.

Narațiunea premiată este o confesiune despre exactiunile pe care micuța Neige a trebuit să le îndure, între 7 și 14 ani, din partea tatălui vitreg: „Îmi spunea că mă iubește. Îmi spunea că pentru a-și putea exprima această iubire îmi făcea ce îmi făcea, îmi spunea că dorința lui cea mai fierbinte era să-l iubesc și eu. Îmi spunea că a început să se apropie de mine în acest mod, să mă atingă, să mă mângâie pentru că avea nevoie de un contact mai strâns cu mine, pentru că refuzam să mă arăt blândă, pentru că nu îi spuneam că-l iubesc. Apoi mă pedepsea pentru indiferența mea la adresa lui prin acte sexuale”. Drept e că stilul de viață al familiei recompuse, viețuind prin Alpii francezi, ținea mai mult de boema nonșalantă a *flower power*-ului anilor 70, în care nu prea se știa, și nici nu prea conta, cine cu cine se culcă, ai cui sunt copiii rezultați, sau cine și cum se ocupă de educația lor. Abia în anul 2000, Neige și mama ei au depus plângere, iar tatăl abuziv a fost condamnat la nouă ani de reclusiune.

Cam așa sună „literatura” franceză contemporană, mai ales cea feminină, ceea ce redeschide, sau ar trebui să redeschidă, dezbaterile asupra (auto)cenzurii, dar mai cu seamă asupra sensului, rolului și locului literaturii, a granițelor – nu neapărat intergenerice, pentru că a devenit irelevantă diferențierea tranșantă între roman, poezie, jurnal etc. – dintre diversele abordări ale realității, între ipostazieri sociale, ideologice, ficționale. Dar acest din urmă termen pare să aibă tot mai puțină căutare în spațiul hexagonal, unde, cu excepția unor voci notabile, dar tot mai puține – ca Antoine Compagnon sau Alain Finkielkraut –, sociologia, anchetele de tot felul, faptul divers, feminismul extrem, și multe alte excese, bine acoperite de larga și uci-gătoarea pălărie a corectitudinii politice, discreditează și

culpabilizează tot mai mult literatura „de imaginație”, ca nemaifiind adecvată lumii în care trăim. Nefiind *responsabilă*, adică. Nu iau în discuție aici oportunitatea unor teme, și mai cu seamă, a insistenței până la sațietate cu care se sapă la temelia onora dintre ele, fără a se merge însă spre rădăcini și contextualizări, care ar putea modifica perspectivele, ci la purul și simplul act scriitoricesc și la stilul menit, în principiu, a separa o știre de presă, sau un studiu de caz, de literatură. Și Nabokov a scris despre incest, de pildă, dar distanța dintre *Lolita* și numeroasele rebuturi literare angajate de astăzi (îmi asum pe deplin aserțiunea) este de ani lumină! Nu că n-ar fi și acest roman contestat și nu s-ar face presiuni ca să fie scos din biblioteci și librării! Un pas mai e până la autodafe, iar la modul în care evoluează lucrurile, teamă mi-e că va fi făcut repejor. Dar măcar dacă încălcări de planuri și amestecuri de finalități ar servi la deplasarea unor granițe de conștientizare publică, la schimbarea unor mentalități! Unii consideră că acest lucru chiar se întâmplă acest. Oare?

Să vedem ce spune diezul, #, mica alterație muzicală ce a servit vreme de secole pentru ridicarea unei note cu un semiton și care astăzi dă frisoane multora, precedând fiecă nouă dechidere (?) a cuvântului pe rețelele sociale, gen #cancelculture, #blacklivesmatter sau #woke. Nu de mult, diezul a dat naștere unei „ramuri” digital contestatare, #metooinceste, odată cu apariția – să-i zicem – romanului-mărturie *La Familia Grande*, al Camillei Kouchner (2021), în care autoarea, juristă, de altfel, îl acuză pe tatăl său vitreg, cunoscutul politolog Olivier Duhamel, de incest asupra fratelui ei geamăn, la vârsta de 14 ani. Cartea a avut un ecou concret, s-a deschis o anchetă judiciară a parchetului parizian la împotriva lui Duhamel. Foarte bine. Dar nu pot să nu mă întreb, pe de o parte, de ce autoarea - complice prin tăcere - a trebuit să aștepte mai bine de 30 de ani înainte de a da în vileag agresiunea, pe de altă parte, dacă era necesară parazitarea literaturii (cu tot ce-o mai fi însemnând ea astăzi în Franța) cu o asemenea confesiune, când Camilla Kouchner, lucrând și în domeniu, ar fi avut la îndemână alte pârghii eficiente, cele ale profesiei. Doar că acelea ar fi fost, măcar într-o anume măsură, discrete. Or, se pare că lumea de azi e profund nefericită dacă ororile trăite, sau închipuite, nu fac obiectul a ceea ce americanii numesc (deși formula e de sorginte germană) „the

coming out”, ieșirea la rampă, dezvăluirea publică a unei orientări sexuale necanonice, dacă-i putem spune astfel. Expresia poate fi însă extrapolată cu ușurință la felurite alte fenomene conexe.

Revenind la cazul Koushner, care e revelator și pentru *Tigrul trist*, trebuie spus că alcovurile și conclavurile editoriale nu sunt cătuși de puțin inocente. Dacă problematica incestului familial nu e nouă, se observă în ultimii ani (încă o dată, referința mea principală e orizontul francez, ba chiar și aici încerc să evit generalizările) un febril mecanism de culise prin care editorii pregătesc, anticipă și organizează în mod cu totul special apariția unor titluri de acest tip – ba o mai și recunosc! –, măsurând consecințele atât în termeni de promovare, deci de tiraje mari, aducătoare de beneficii, cât și de posibile procese de defăimare din partea celor vizați, la rândul lor rentabile, chiar dacă prin ricoșeu, din punct de vedere financiar. Să ne amintim, de pildă, că editura Grasset publica, în 2020, *Consimțământul* (iute tradus și la noi) al Vanessei Springora, care dezvăluia repeta-tele violuri la care a fost supusă (consimțind, totuși!) în adolescență de cunoscutul scriitor Gabriel Matzneff, care nu și-a ascuns niciodată preferințele pentru minore, ba chiar le-a asumat explicit în romanele publicate cu decenii în urmă. Chestiunea s-a inflammat însă, fiindcă Matzneff era o figură publică, apărând adesea în emisiuni de televiziune și în paginile unor reviste de cultură, având așadar numeroși admiratori, inclusiv printre ceilalți scriitori, dar mai cu seamă pentru că exigentul juriu Renaudot îi acordase, în 2013, premiul pentru esurile, adesea strălucite, din *Séraphin, c'est la fin*, a început un soi de *mea culpa* publică ce a culminat cu demisia în lanț ale multor membri marcanți, culminând cu cea a lui J.M.G. Le Clézio, laureatul premiului Nobel pentru literatură în 2008. Continuarea are mai puțină importanță (Matzneff a replicat și el printr-un roman, *Vanessavirus*, în 2021) decât o frază rostită cu acea ocazie de Bernard Pivot, membru al Academiei Goncourt și fost realizator al celebrei emisiuni literare *Apostrophes*, interogat cu privire la complezența breslei vizavi de un scriitor pedofil declarat: „Literatura trecea înaintea moralei în anii 1970-1980, pe când astăzi, morala trece înaintea literaturii. Moralmente, este un progres”. Așa o fi. Dar literalmente? Nicio clipă măcar nu susțin că justiția nu trebuie să intervină pentru a pedepsi orice formă de abuz și pentru a descuraja acest gen de monstrozități, dimpotrivă, afirm răspicat că justiția trebuie să-și facă treaba. Iar literatura, pe a ei. O fi fost morala mai laxă în anii aceia, dar cât de morală e atitudinea actuală a editorilor, când Juliette Joste, de exemplu, director literar la Grasset, unde a apărut textul Vanessei Springora, recunoaște senin că a vândut 150 000 de exemplare după izbucnirea scandalului și că rolul unui editor rămâne, înainte de toate, acela de vinde cărți? Joste a avut măcar onestitatea să răspundă unei anchete inițiate de Franceinfo, dar celelalte edituri aflate în situații similare au refuzat să se exprime...

Este absolut salutară posibilitatea femeilor, copiilor, homosexualilor și a oricărei alte minorități discriminate de-a lungul istoriei să aibă dreptul la cuvânt și la un tratament corect în societate. Este admirabil faptul că anumite fapte nu se pot prescrie și că cei incriminați, mai ales dacă sunt bărbați albi, occidentali, heterosexuali ajung sub lumina necruțătoare a reflectorului justițiar. Dar, încă o dată, este aceasta de resortul literaturii? Ba mai mult de atât – iertat fie-mi cinismul – câți dintre vajnicii și vocalii indignați o fac din rațiuni morale și câți dintr-un soi de voaioirism tainic satisfăcut? Ne place, oare, atât de mult să scormonim în mizeria intimă a celuiilalt? Atât e de jalnică și insipidă propria viață încât ne lăfăim în șocantele necurății ale altora, cu o morbidă curiozitate drapată în șarje de „moralină” (cum îi spunea Nietzsche)? Evident, unii o fac cu inimă și cuget curat. Dar... Până la urmă, m-am întrebat singură ce înseamnă literatura pentru mine. Și răspunsul spontan, cât se poate de naiv și simplist, sună cam așa: e acea literă care nu poate fi ștearsă. E dorința și plăcerea de a reveni, secole sau decenii mai târziu, cu aceeași delectare, asupra unor texte de Boccaccio sau de Baudelaire, de Homer sau de Borges. Or, cine va reveni peste câțiva ani asupra acestei literaturi de unică folosință, precum romanele evocate anterior?

Cum nu am răspunsuri definitive la aceste perplexități, mă întorc la *Tigrul trist* al lui Neige Sinno. Dincolo de fluxul discutabil, din punctul meu de vedere, în care se înscrie, sunt, totuși, destule elemente ce pot suscita interesul și reflecția cititorului. Titlul, împrumutat de la un poem al lui William Blake (din *Cântecele experienței*), se desface în întrebări fără răspuns despre originea și acțiunea răului în lume, întrebări încastrate unele în altele și rostite cu o forță ce te face, inevitabil, părtaş. Și înțelegei că reziliența nu înseamnă vindecare, iar construcția dureroasă a unei vieți de adult aparent normale nu șterge trauma. Minciuna, eludarea, tăcerea devin companioni definitivi, iar întoarcerea la inocență nu mai este posibilă. Remarcabil este faptul că scriitoarea nu face parte din vreo mișcare feministă, nu revendică nimic, nu a urmat psihoterapiei, ci are curajul să-și strige, adesea în pasaje de scriitoare adevărată, disperarea rece, neputința cuvintelor de a transpune indicibilul, refuzul estetizării oribilului prin artă, absența veșnică a consolării. Și o schimbare de abordare care se instituie și într-un scut în fața propriei ființe mutilate: „Căci și mie, în fond, ceea ce mi se pare mai interesant e ceea ce se petrece în mintea călăului. Cu victimele, e simplu, putem cu toții să ne punem în locul lor”. Așa începe *Tigrul trist* al lui Neige Simon. De terminat, îl termină fiecare în adâncul vizuinii sale, urmărit de versurile lui Blake: „Cine băgă mâna-n jar/ Să scoată atât amar?”

CAMEE, CAMEO

Ioana COSTA

Există cuvinte care îngemănează trecutul îndepărtat și prezentul imediat, ajungând să funcționeze, ca un test al hîrtiei de turnesol, pentru identificarea apartenenței la o generație ori alta. Dacă întrebați un adolescent – sau, mai degrabă, o adolescentă, în speranța unei implicări mai clar direcționate – ce este o camee, puteți primi ca răspuns o privire perplexă, depășită rapid cu paspartuul (da, am verificat, așa arată cuvîntul în DEX) limbii engleze: desigur, *cameo*, oricine știe ce este. Termenul are două sensuri, numerotate în această ordine: 1. bijuterie (sau parte a unei bijuterii) sculptată în relief; 2. apariție fulgurantă a unei personalități într-un film (sau filmare). Ori în ordine inversă, după cum ne arată dicționarele Oxford accesibile online (<https://languages.oup.com/google-dictionary-en/>), ca să înțelegem fără vreo urmă de îndoială scurgerea timpului și evoluția limbii în pas cu generațiile.

Sensul cinematografic încă nu a pătruns în multe dicționare, în afara limbii engleze. Este însă de presupus că se va instala confortabil pretutindeni, arogîndu-și – în succesiunea scurtă a cîtorva ediții – rolul de sens prim.

În DEX 2009 (și MDA 2010) ne întîmpină, deocamdată, o altă abordare: 1. *Piatră dură, cu multe straturi divers colorate, sculptată în relief, cu o figură sau cu un motiv decorativ, folosită ca podoabă*. 2. *Sculptură monocromă, imitând o camee (1)*. Ne putem mira, la (2), de diluarea sensului pînă la nivelul imitațiilor; deducem de aici că nu este niciodată culpabil negustorul de camee/„camee”, fiind la adăpost de înșelăciunea terminologică. Definiției de mai sus am putea să-i mai reproșăm o inexactitate, de vreme ce cameea este realizată din pietre semiprețioase (onixul și agatul în mod aparte), dar și din sticlă (în antichitatea romană) și scoică (din Renaștere încoace). Neavînd limitări din această perspectivă, cameea rămîne recognoscibilă prin straturile multicolore. Iar atunci explicația din DEX ne lasă într-o stare de confuzie, odată cu acceptarea monocromiei, nu doar a imitației...

Inserăm aici inevitabila întrebare etimologică, pentru că tot într-un spațiu confuz ne plasăm: termenul provine din latina medievală, *cammaeus* sau *camaeus*, dar sursa este fie arabă (boboc de floare), fie persană (agată). Cam mare distanța între ele ca să putem schița o certitudine.

Altfel – pentru a rămîne în spațiul cinematografiei –, cameea nu ne este nefamiliară, dacă apreciem costumele de epocă, rareori lipsite de cîte o broșă delicată, însemn al feminității. Dimensiunile o așază în rînd cu miniaturile prețioase din codicele vechi, silindu-ne să medităm, din nou, asupra istoriei cuvintelor: miniatura își trage numele de la miniu, folosit pentru culoarea sa roșie, iar nu de la vreun termen care să trimită la *mic*, *minor*, *minim*, *minuscul*. Sensul i s-a schimbat, deopotrivă cu o evoluție nefirească: limitată în spațiu cum este, miniatura se vede nevoită să renunțe la detalii, în favoarea esențializării. Miniaturalul, pe de altă parte, pornind de la definiția corectă care trimite la dimensiunile unei miniaturi, pare să pună în lumină mai degrabă detaliul.

Nu tocmai miniaturală este una dintre cele mai faimoase piese de acest tip: Marea Camee a Franței, creată probabil pentru un membru al dinastiei iulio-claudiene. Avînd aproximativ 800 cm², pare să fi fost nu atît o bijuterie, cît o operă de artă ce se cerea admirată în sine. Cele douăzeci și patru de figuri, evidențiate prin trei straturi de culori distincte, au fost identificate diferit de specialiști. Una dintre propuneri îl așază în centru pe împărtaul Tiberius, avîndu-l în fața sa pe moștenitorul desemnat – care nu a apucat însă să îi supraviețuiască –, Germanicus. Nero și Claudius ar fi celelalte două figuri imperiale. O notă aparte merită argumentul de datare extras din pieptănătura Agrippinei Minor, soția lui Claudius, specifică jumătății de deceniu dintre 49 și 54. Cam acesta să fie ritmul de înnoire a stilurilor coafurii? Iar atunci, de ce ne-am mai mira de saltul bimilenar de la *cameo 1* la *cameo 2* ori de detronarea cameei-bijuterie și întronarea cameei cinematografice?

VALERIU JEREĞHI: PANDEMIA – „O FRESCĂ A TIMPURILOR NOASTRE”

Ioana DIACONESCU

O societate dezarticulată cu mișcări spasmodice, cu intenția ieșirii din neant, o imitație caricaturizată a societăților evoluate și prospere. În egală măsură, goana spre și fuga de odioasa realitate, forțele de structurare ale răului adâncind un abis, același rău răspîndindu-se acaparator pe cer și pe pământ. Și totuși, în dezastrul peste care cade, ca o confirmare a răului total, cortina întunericului, silueta înveșmîntată în alb a *fetei - înger* purtînd ca simbol o înaripată – plutitoare spre înalțuri, deschide pe verticală cerurile de unde se aprinde, apoteotică, raza.

Regizor și scenarist. Valeriu Jereghi augmentează „formula” salvatoare a unei călătorii inițiatice cu transcenderea tuturor teritoriilor posibile în căutarea simbolului radiant al luminii. În acest sens, cel mai recent film al său, *Pandemia* se deschide cu scene covîrșitor simbolice din capodopera sa cinematografică *Și va fi...* (premiată împreună cu marea noastră artistă Maria Ploae, la cîteva festivaluri de film din lume, selecționată la secțiunea „Un certain regard” a Festivalului de la Cannes).

Un film cu valențe istorice și sociale. Se repetă constant un leit-motiv (vor mai fi și altele), ce reliefează durerosul adevăr istoric al transformării Basarabiei în Republica Moldova: dialogurile sunt în românește alternativ cu limba rusă rămasă stăpînă din timpurile dictaturii sovietice. Filmul este dens de sensuri, adesea exploziv prin inventivitate și imaginație, ancorat într-o realitate haotică. În neorînduiala generalizată în care eroii supraviețuiesc, pîlpîie, timidă, speranța. Iertarea, iubirea o însoțesc. Metaforic are un rol esențial. Realismul fantastic este la el acasă. Tragicomedia va fi și ea o modalitate de atenuare a dramaticului, dar și de a marca narațiunea. În dezordinea generală, apariția intempestivă a gălăgioșilor muzicanți de iarmaroc (un alt leit-motiv al filmului), cu un necesar de umor salvator dar, pe de altă parte bruind percepția muzicii „de acasă” („Balada” lui Ciprian Porumbescu interpretată cu măiestrie la violoncel) punctează o altă metaforă: invazia năvălitorilor în teritorii care nu le aparțin.

Premiera filmului „*Pandemia*”, al renumitului

cineast basarabean Valeriu Jereghi, a avut loc pe 7 noiembrie 2022, manifestare inițiată de Ambasada Republicii Moldova la București în parteneriat cu Muzeul Țăranului Român, s-a desfășurat la Cinema Muzeul Țăranului. Regizor de teatru, autor al cîtorva filme artistice și documentare, cîștigător al multor premii naționale și internaționale (Italia, Germania, Grecia, Ucraina, Franța, Rusia, Moldova). cineastul este unul din creatorii puținelor filme autohtone din Basarabia. Difuzarea pe canalul tv Cinemaraton a capodoperei cinematografice *Și va fi...*, a fost o revelație. Pelicula a făcut senzație în lumea internațională a filmului. Difuzarea în România a întîrziat datorită unui decalaj. De atunci și pînă astăzi, maestrul a creat nenumărate filme dintre care *Pandemia* este cea mai nouă.

Tema. Artistul în societate. Actul sacrificial de a se dedica umanității, într-o lume în care agresiunea este forța conducătoare. Misiunea creatorului de artă va fi tot mai dificil într-un univers rătăcit de marile valori morale și spirituale, în care confuzia și haosul domnesc în voie. Vizionar, Valeriu Jereghi crează un film despre un nou atac asupra umanității, care poate fi inclus în epopeea căii inițiatice – tema esențială a filmelor sale. Dacă în pelicula selecționată la Cannes cineastul presimțea invadarea teritoriilor și declanșarea războaielor inimaginabile din Transnistria, Osetia, Cecenia, de data aceasta atacul este al unei maladii care oprește cu violență „nevoia creatorului de socializare, de contact cu societatea, cu lumea în general”. „Boala” invadează toate mediile umane. Filmul este și despre presimțirea unui cataclism care ar aneantiza omenirea transformată tot mai vizibil de ură și decădere. Relațiile dintre oameții aceleiași comunități vor fi și ele alterate de insinuarea mocnită a unui virus tot mai agresiv.

Sunt vizibile durerile celor ce alcătuiesc universul comunității din care face parte artistul. Cu știința abordării mai îndurătoare a crudei realități, Valeriu Jereghi o atenuază prin umor și realism fantastic, făcînd, în mod natural, totul asimilabil.

Călătoria. Amurgul unei zile cu lumina încă vie. Creatorul-martor și familia lui și-au părăsit casa pentru

izolare undeva la țară. Mașina străbate cărările dumbrăvilor înfrunzite feeric ce parcă se pleacă în fața suferinței celor trei. Radioul emite sentințe sumbre. Pandemia se extinde. În contrast cu liniștea încă însoritei dumbrăvi se aud scrișnind frînele unei mașini care blochează trecerea. Scenă violentă, familia artistului terorizată. „Mie mi-e frică” șoptește copilul, *fata-inger*. Cineva face semn, batjocoritor, că se poate trece. Radioul – situații conflictuale din actualitate...

Între dealurile Basarabiei: *ținut al nimănu*, puținele așezări evocă pustiul. Suferință și umbră pe chipul celor trei. Călătoria inițiată a creatorului-martor pare *spre nicăieri*. Se sugerează domiciliu obligatoriu supravegheat de observatori care anunță din când în când ni privațiuni.

Codri cu frunze ruginii galbene și verzi, cât vezi cu ochii. Casa dintre dealuri, livada cu mere roșii în crengi și altele căzute în iarbă. O scînteie de libertate. Dar fințina a secat. Când totul pare pierdut, speranța prinde contur pe cer: zburătoare zărită de *fata-inger*. Ea observă noutatea cu ochii viitorului înspre cerul ce semnifică, fie și pentru o clipă, nădejdea înaripată. „Aș vrea și eu să zbor”. Ochiul lui Dumnezeu deschis în raze de speranță. O secvență: în ținutul nelocuit, o pată de culoare: prichindel blond cu acordeon *călătorește* și el înspre tatăl *arestat undeva*. *Reluare*: pustietatea locurilor despre porunca recluziunii. Toată lumea în interior!

Ferma. Între lacrimi și surâs. O targicomede.

Cu o simbolică aparte și un *film în film* debutează călătoria inițiată personajul principal, *creatorul-martor* ajunge într-o comunitate aflată într-o fermă de vaci. Un număr impresionant de femei revenite în țară din cauza carantinei care le surprinsese la muncă, plecate în lume supraviețuiesc într-un staul. Maria și Nicolae, personaje – cheie, simbolizează drama unei întregi comunități, în care familii întregi sunt despărțite: plecarea, în lipsa unui trai decent în țară.

Sunt aici femeile de toate vârstele și de toate ocupațiile, coboară seara cu melancolia ei, curentul e tăiat, căldura e oprită, apa lipsește. În simbol, o societate adunată în cîmp, claustrată, sub un acoperiș precar, fără speranța zilei de miine, privată de drepturile esențiale, fără iluzia recîștigării libertății de mișcare, de gîndire. În în fața staulului, femeile vor viziona filmul *Arrivederci*, care este despre mama plecată în Italia lăsîndu-l pe micul Ionuț acasă. În public este și Ionuț, acum bărbat în toată firea, rămas fără mama care nu s-a mai întors acasă. Conversații. Liniștea mirifică este spartă de inițiativa ipocrită a primarului care descinde cu mașina aducînd „steagul european” la această locație a fermei de vaci, stîrnind o scenă hilară în melancolia generală.

Creatorul-martor. O lume cu susul în jos. Personaje

episodice. Marionete dezarticulate într-un cadru obligatoriu „impus de conducători”, legate cu sfori care încep să se rupă. Dar marioneta nu acționează decît dirijată. Lăsată singură, mișcările ei devin haotice într-o lume dezorganizată. Cei trei, străini de nebunia generală, „pășesc pe o altă/ planetă imensă, străină și grea” (*apud Nicolae Labiș*).

Mediu. Omul fără libertate. Supraveghere strictă. Victime care devin personaje abuzive. Megafoane unde nu te aștepți, atenționarea la carantină, la păstrarea distanței. Curentul electric tăiat. Apa oprită. Încăzire centrală nu există. Totul se vinde. Bani nu sunt. Absurdul vînzării de apă. Specula e la ea acasă. Peisaj arid. Amenințarea deșertizării. Personaje episodice, unul mai diferit de altul, în calea uimitului artist plecat de acasă cu familia. Cautarea în toate a unui sens. Calm, devotat operei sale. Scop prezent și în cele mai cumplite momente. Ochi critic dar și îngăduitor în dezordinea stîrnită. Ficare trăiește cum îl taie capul. O lume cu susul în jos. Creatorul - martor în confruntare cu forțe distrugătoare; actul lui sacrificial pentru mersul înainte a unei societăți fragile.

Un Harap-Alb sui-generis. Întîlnirea, pe calea simbolică, (transcenderea teritoriilor înspre scopul creator) cu personaje în situații nefirești: un individ împarte vin pentru cei ce nu au formular de trecere, se cer semnături, un preot tînăr pretinde bani pe orice: lumînări, pomelnice etc. Propaganda vestește nevoia de credință: „cu tot virusul ăsta lumea mai are nevoie de credință” sau „facem orice să ne salvăm credința”. Femeia care face speculă cu apă. Personaj episodic abuziv care apare de mai multe ori. Omul care vinde puiți. Totul e de vînzare”: echipa comică a vînzătorilor „de radiație”. Obiecte din fosta Uniune Sovietică „vîndute la bucată”: steagul roșu al SSSR, gaz de lampă, lapte de capră, mine enorme neexplodate. Personaje de un comic irezistibil. Totul găsit în...buncărul sovietic „după ce sovieticii au fugit” în 1990. Discurs după vînzare: „Noaptea ne temem de cîinii care urlă ca lupii”. Călătoria sui-generis a *la Harap Alb* continuă în confuzia totală, oameni dezorientați nu mai deosebesc moralitatea de imoralitate, se face comerț cu personaje care caricaturizează situările pentru adulți din industria americană. Parodia dă savoare fragmentului care începe cu *Alo, eu sunt Concita*. Apariția unei animatoare cam trecute, în voaluri albe. Unica ei abilitate: a-și încrucișa sîngaci picioarele încălțate în... teniși. Culmea hazului: „cu cît mai mulți cu atît mai bine, vă fac reduceri de grup”. Pe bicicletă, în plin cîmp, animatoarea cu fiica ei pe portbagaj. Minora lăsată în pustietate pînă cînd mama își va încheia prestația. Personaje confuze de o imoralitate crasă.

Paradă de „eroi” care intră și ies din scenă.

Supranumitul Corona se ivește mereu, cadin pământ. Răul suprem. Goană amenințătoare și zgomotoasă cu mașina sau călare pe motocicletă. Terorizarea familiei creatorului care este de asemenea prezent continuu, echilibrat și calm. Simbol al binelui suprem. Relații antagonice între cei doi. Fără confruntarea dintre bine și rău nu se poate salva lumea.

Finalul se precipită amenințător. Mașină decapotabilă, cu mare zgomot. În ea, două tinere și Smaranda care într-un film porno care rulează la Moscova se numeste „moldoveanca”. Preconizarea vânzării celorlalte două în alte țări. Impact: Smaranda se salvează pe drum, ajutând și rămânând la o bătrânică (poate fi simbolul Sf. Vineri).

Aproape final. Mașină în flăcări. Simbolistica răului eradicat. *Fata-înger* îmbrăcată în alb salvată în zbor pe o motocicletă de pictorul care își ascunde lucrările într-un beci. *Creatorul-martor* prevede sfârșitul civilizației.

O resurrecție – final neașteptat.

Întoarcerea fiului risipitor căci acest fiu al meu era mort și a înviat, era pierdut și a fost găsit (Luca 15:24)

Totul se precipită spre un deznodământ fatal. Creatorul renunță la luptă avînd o revelație surprinzătoare în iadul simbolic: iată finalul operei sale în căutarea căruia pornise pe drumul inițiativ! Fericit ca artist, nefericit ca ființă. Neașteptat, Corona îi cade la picioare celui mai vînat dușman al său. Amărăciunea lacrimilor sale de căință se amestecă în peisajul acvatic, ca într-o insulă a durerii cuprinsă de ape întunecate și de stufărișul arzînd.

Iertarea

„Ferice de cel cu fărădelegea iertată și cu păcatul acoperit” (Psalmi 3:21)

„...așa că acum este mai bine să-l ierțați și să-l mîngîiați ca să nu fie doborît de prea multă mîhnire”. (2 Corinteni 2:7)

Cei doi, îmbrățișați ca *tată și fiu*, într-o simbolistică a iertării. Mai mult, *tatăl* ia asupra sa dezastrul din jur stîrnit de *fiu*. Încătușat de Poliția căruia se predă luînd asupra sa dezastrul devastator, creatorul ajunge la izbă-

vire prin revelația finalului operei de artă. O încheiere optimistă, specifică lui Valeriu Jereghi, are și ea un simbol: *fata – înger* îmbrăcată în alb dirijînd spre cerul luminos încă un simbol: al *înaripatei eliberatoare*. În altă secvență același personaj adună „fluturi cu ochi albaștri” – simbolul purității și al zborului către viitorul salvator.

Un „film-metaforă, un film-simbol” cu marca Valeriu Jereghi, cineast din Moldova de dincolo de Prut, recunoscut ca valoare europeană; un film de autor ca regizor și scenarist, ale cărui simboluri majore poartă semnificații covârșitoare. În spatele ficărei scene, fiecărui personaj, se pot descifra în adîncime o multitudine de sensuri, între care menirea creatorului de artă în lumea contemporană dar și soarta lui în societățile post totalitare poartă amprenta tragică a istoriei trecutului asupritor. De admirat creațiile actoricești ale lui *Nicolae Jelescu* (personajul principal sobru, echilibrat și consecvent în agitația generală, frumoasa *Olivia Furtună*, atît de expresivă în jocul tăcut al umbrelor chipului său, tînăra *Emilia Jereghi* dezinvoltă pe ecran încă din copilărie, cu un talent nativ remarcabil, *Ronin Terente*, excepțional în compoziția tragică a unui rol gîndit la cea mai înaltă temperatură. Am lăsat la sfîrșit tandemul *Maria Ploae – Nicolae Mărgineanu* care alcătuiesc o bijuterie de stil din înălțimea talentului lor: tabloul minimalist (*less is more*) al unei societăți în cădere liberă. De remarcat coloana sonoră (*Pavel Malișev*) expresivă, ca o voce umană solidară fiecărei situații intens dramatice, în tandem cu imaginea (Jenea Dedcov) în special poetică, în spiritul personajelor sau situațiilor, descriind peisaje de vis sau imagini de coșmar ca și în scenele de tragicomedie.

Un film în care, după cum spune autorul lui *am coborît de pe ecran, m-am apropiat de voi, mă uit în ochii voștri*. Un film de excepție, un semnal de alarmă, o presimțire a unui viitor ce poate aduce dezastru dacă nu se va ține cont de valorile umane de orice fel, în orice timpuri.

RECVIEMURI PENTRU VISE – BOYZ AND GIRLZ

Marian Sorin RĂDULESCU

Excelentă ideea de a aduce teatrul în școală. Mai exact: în 20 de licee din Timișoara. Spectacolul *boyz and girlz*, realizat în colaborare de Teatrul „Ioan Slavici” din Arad, Teatrul German de Stat și Teatrul Maghiar de Stat din Timișoara, este parte din proiectul „Relații. Reacții. Reflecții”. Prin amabilitatea directorilor acestor școli, a putut fi văzut în noiembrie-decembrie 2023 de sute de elevi care, cei mai mulți, nu mai fuseseră niciodată la o piesă de teatru.

Tema e cât se poate de incomodă pentru cei ce reprezintă, oficial, instituții și spun „Așa ceva nu există la noi în școli”. Prin felul direct în care a ajuns în fața publicului adolescentin, demersul e cât se poate de necesar. Glasuri de sirene există de când lumea, nu le-a inventat veacul XXI. Ceea ce le face mai speciale, mai nocive, mai devastatoare pe cele contemporane e însăși viteza (și agresivitatea) cu care se fac auzite. Și puzderia de canale pe care sunt emise. Și ușurința cu care – datorită avansării tehnologice – ajung la consumatorii ce nu au învățat încă discernământul, spunând „Why not?” oricărei provocări menite să zguduie din temelii vechile obiceiuri, credințe etc., considerându-le „depășite”, „premoderne”. De aceea, așa cum vedem în actul trei al piesei, la ora de religie (predată – cum altfel? – „democratic”, „științific”) se cascadează o prăpastie enormă între ceea ce dascălul încearcă să transmită elevilor – faptul că Dumnezeu e Persoană, mai exact: comuniune de Persoane iubitoare – și modul în care aceștia îi primesc învățătura.

Bunăoară, îndemnul la simplitate ce, printre altele, presupune evitarea podoabelor, machiajului, interesului (devenit obsesie) pentru modă, pentru tot ce ține de cultura pop. Astfel, Dumnezeuul acela care iubește fiecare făptură în parte, care-și iubește propria făptură (creație) pe care, dintru început, a făcut-o bună, e o abstracție bizară. Mai mult: nu e Iubire, ci – așa cum ne învață constant profeții nihilismului – cel mult un monstru nedorit, ce răspândește în jur nedreptate și scandal. Un lucru e sigur, în oceanul de necunoscute și aproximații

în care trăim: omul are nevoie de om, de înțelegere și împreună-pățimire, de ceea ce se cheamă iubire jertfitoare – sintagmă greu de cuprins (de tradus) în genul muzical – rap-ul – atât de accesat de adolescenți. Dar, în absența acelei iubiri jertfitoare, poate cădea victimă celei mai crunte deznădejdi și umilinte chiar și o tânără premiantă care ascultă muzică preclasică (despre care un golan spune că e “muzică de fete”, așa cum orice sensibilitate e „feminină”).

Piesa lui Ármín Ricz demască agresiunea masculină a celui care nu au fost încă băntuiți de neliniști metafizice și – asemenea “demonilor” dostoievskieni – vatămă rece pe oricine îi socotește prea slabi, prea „feminini”. Mi-aș dori să văd o continuare a piesei, cu ritmuri rap și hip-hop de Cedryk, unde versurile problematizează și – bizară „alchimie a luminii”, stranie combinație între sunet și vers – trimit la rânduielei puse acum sub obroc, vorbesc despre asceză, rugăciune, omorârea patimilor etc.

Ceea ce ne dezvăluie *boyz and girlz* e o lume din care Dumnezeuul Iubirii a fost scos, o lume redusă la nevoi fiziologice, la interese egoiste, o lume însă deloc atee, ci – asemenea universului dostoievskian – profund idolatră, care – începând cu „celula societății”: familia – se închină zeului Moft. De ce ar mai conta atunci o sinucidere, o siluire (în grup), câștigul fără muncă, răzvrătirea împotriva a tot ce ține de copilărie? Priviți această lume – par să spună personajele – în care singurul efort vrednic de urmat e cel orientat spreuciderea a ceea ce a mai rămas curat, cast, lipsit de viclesug. Rezultatul: 50 de minute de emoție intensă ce amintește de criza dezorientării din filme ca: *Viridiana*, *Requiem for a Dream*, *The Detachment*, *Concurs*, *Alice T*. Un must-see – dacă proiectul își va reînnoi contractul și la anul...

MUZICA LA „ROMÂNIA LITERARĂ”

Alex VASILIU

Am fost convins de mult timp că articolele informative, de idei, reportajele, eseurile, interviurile, evocările cu subiect muzical publicate pe parcursul deceniilor în revista „România Literară” au depășit în cele mai multe cazuri interesul de moment al lecturii, meritându-și locul în categoria documentelor istorice credibile. Chiar în epocile dificile, marcate puternic de cenzură, revista a cuprins nu numai știri din acest domeniu artistic, absente în multe alte organe de presă, identice sau nu, ci a fost un loc unde spiritul, stilul elevat și-au găsit loc de exprimare. La împlinirea celor 65 de ani trecuți din momentul apariției seriei a III-a, retrospectiva este deplin justificată.

Înainte de „România Literară” – „Gazeta Literară”

Cum se știe, „România Literară” a fost urmașa „Gazetei Literare”, prezentă în spațiul publicistic românesc între anii 1954-1968. Altă realitate fără dubii i-a consacrat rolul de copie românească a săptămânalului sovietic „Literaturnaia Gazeta”. Începând din 1948, toată media din țara noastră a intrat în armata bine instruită, disciplinată a proletcultismului agresiv, și „Gazeta Literară” asumându-și rolul de difuzor al ideilor lansate la Moscova, adoptate-adaptate obedient geografiei spirituale românești. Cele opt pagini răspândite săptămânal merită astăzi interesul cercetătorului dornic să-și formeze o imagine mai clară, mai plastică despre intervalul istoric întins pe parcursul a 14 ani.

Fără a compara două sau mai multe reviste literar-culturale, mai exact reviste cu caracter „politic-social-cultural” (ordinea citată dezvăluie prioritățile regimului comunist din România), asemănările, chiar identitățile sunt semnificative. În privința uniformității ideilor, a înfățișării grafice.

Spre exemplu, arhitectura revistelor „Contemporanul” și „Gazeta Literară” nu prezenta diferențe. Primele pagini erau dedicate imperativelor oficiale, slăvirii personalităților politice și culturale sovietice, repetării comunicatelor românești difuzate în toată presa, reproducerii cuvântărilor conducătorului suprem. Urmau dările de seamă despre congrese și plenare, reportajele din industrie, din agricultură, cu puternic accent ideologic mistificând realitatea, recenziile de carte „filozofică”, literare, spre final cronicile teatrale, de artă plastică, de film, muzicale, ultimele pagini fiind dedicate unor evenimente culturale din străinătate, grupajelor minuscule de știri – toate alese cu grijă pentru a reflecta cât mai fidel „grila de valori”, societatea personalităților agreate de regimul comunist. Tot ca element comun celor două reviste – literatura, teatrul, arta plastică, filmul se bucurau de rubrici permanente, în timp ce muzica dispărea destul de des, săptămâni, chiar luni la rând din atenția directorilor, a redactorilor șefi.

În mod paradoxal, nu revista de specialitate „Muzica”, ci „Gazeta Literară” poate fi considerată cel mai important „unghi de tragere” al intensei campanii propagandistice românești în domeniul artei sunetelor. Chiar „Contemporanul” puternic ideologizat transmitea – incifrat, aluziv, uneori liber – informații, idei despre realitatea științifică, artistică din România și din lume. „Gazeta Literară” a rămas pe deplin fidelă politicii comuniste, retoricii din perioada proletcultismului agresiv. Câteva mostre de jurnalism muzical ilustrează *epoca intransigenței ideologice*. În 1960, când „Contemporanul” transmitea primele semnale sporadice, firave ale îndepărtării de proletcultism, Radu Gheciu, deținătorul rubricii muzicale din „Gazeta Literară” scria:

Se părea că locul cântecului de masă, care a cunoscut atâtea succese la începutul celor 15 ani de la Eliberare prin creații simple, populare, reflectând spontan entuziasmul poporului nostru în primii ani ai construcției socialismului („Hei-Rup” de *Muriciu Vescan*, „Cântecul partizanilor păcii” de *I. Chirescu*, „Sirena lui Roaită” de *V. Popovici*, „Steagul partidului” de *M. Socor*) tindea să-l ia treptat în anii din urmă piesa corală cu un caracter mai elaborat, mai savant în tratarea melodică și armonică. Dorind să iasă din tiparele marșului și ale **intonației melodice curente**¹, compozitorii au scris cântece **în ritmuri și mișcări inedite**², uneori lente, au făcut câteodată apel la elemente folclorice și au abordat o scriitură mai puțin simplă. Dar rămâne un fapt cert acela că în ultimii ani nu a mai apărut cântece care să fi dobândit o largă circulație în mase. Campania de creație din anul trecut³, prilejuită de cea de a 15-a aniversare a lui 23 August, a marcat apariția câtorva cântece simple și în primul rând a excellentului cântec al lui *M. Socor* „Să fii partidului oștean”. Pe aceeași linie se situează și noua compoziție a lui *George Deriețeanu* „Eroilor Griviței Roșii”, pe versuri de *Mihai Papae*, difuzată în aceste zile la radio în cadrul rubricii „Cântecul săptămânii”.⁴ Autorul „Baladei minerilor” nu folosește experiența sa în genul muzicii vocale pentru crearea unei țesături savante, ci se concentrează asupra melodiei pe care o realizează pregnant, cu un contrast marcat între cuplet și refren. Armonia este relativ simplă nu însă săracă, și, prin aceasta, devine accesibilă și formațiilor de amatori. Într-un cuvânt, iată un bun cântec de masă, de felul căroră avem din plin nevoie. O notă specială pentru buna înregistrare realizată de corul și orchestra Radio.⁵

Peste puțin timp, *Radu Gheciu* a revenit cu un articol și mai politizat. Respectând cu strictete exigențele plenarei *Jdanov* din 1948, deținătorul rubricii muzicale de la „Gazeta Literară” a reîncălzit în 1960⁶ subiectul locului problematic al operei în creația românească. A amintit lucrările proletcultiste autohtone cum au fost cantata „Prind visele aripi” de *Tiberiu Olah* (versuri *Maria Banuș*), „Patria mea” de *Doru Popovici* (versuri *Vladimir*

Colin), „Oratoriul Eliberării” de *Radu Paladi* (versuri *Eugen Jebeleanu*). A fost criticată opera „Pană Lesnea Rusalim” de *Paul Constantinescu* din cauza libretului deficitar al lui *Victor Eftimiu*. Laudele s-au îndreptat către libretul scris de regizorul *George Teodorescu* pentru opera „Ion Vodă cel Cumplit” de *Ion Dumitrescu*. Mimând renunțarea la poncifurile operelor realist-socialiste impuse de ideologia sovietici mai ales în perioada 1948-1953, *Radu Gheciu* le-a respectat de fapt preceptele, criticând lucrările de gen ale unor compozitori români importanți, dar neagreați politic. De altfel, cuvântul „realist” a apărut prea des și în textul său de așa-zisă opinie, pentru a nu confirma astăzi suspiciunile în privința comandamentelor ideologice proletcultiste încă valabile în România anului 1960:

*Așteptând din partea creatorilor de operă lucrări în stil contemporan, înțelegem noțiunea într-un sens larg, cuprinzător. Aceasta se referă atât la limbajul muzical, care nu se poate limita la datele armonice ale marilor maestri din veacul trecut, cât și la aria tematică, care trebuie să părăsească zona bătătorită a evocărilor istorice în stil „Grand-Opera”. Dacă arta burgheză a făcut din operă un gen morbid, cultivând senzualitatea patologică („Salomeea” de *R. Strauss*), anxietatea și presimțirea funestă („Așteptarea” de *A. Schönberg* și „Worzeck”⁷ de *A. Berg*), nu este oare datoria creatorilor care își întemeiază munca pe o metodă realistă să apere demnitatea genului? Dar această apărare nu se poate realiza apelându-se la clișeele operei de tip vechi: ar fi o dovadă a caducității dramei muzicale. Există modalități de înțelegere realistă a celui „spectacol complex de artă” visat de *Wagner*.⁸*

Dând exemplul unui compozitor astăzi mai mult decât obscur, slovacul *E. Sucher* cu opera „Krutniava” („Vâltoarea”), *Radu Gheciu* a oferit ca exemplu românesc opus-ul de același gen „Năpasta” de *Sabin Drăgoi*. Alegând, desigur, nume de compozitori sovietici, autorul articolului a rămas obedient în limitele radicalismului țeapăn proletcultist din anii evocați aici, practicând același tip de directive adresate compozitorilor români:

Pe linia patosului revoluționar, a contemporaneității tematice ample au mers străluciți compozitori sovietici, a căror creație este din păcate puțin cunoscută la noi. Nu încap însă nici o îndoială că din opere ca cele compuse de Hrennikov⁹, Kabalevski, Dzerjinski, muzicienii noștri ar putea trage învățăminte prețioase. Este necesar ca un număr tot mai mare de compozitori să fie îndemnați să scrie opere. Realizările lui Gheorghe Dumitrescu sunt valori definitiv admise în drumul ascendent al muzicii românești de operă; nu mai puțin însă, intervenția altor personalități, atât dintre muzicienii cu experiență în acest domeniu, Sabin Drăgoi, Marțian Negrea sau Alfred Mendelsohn, cât și dintre cei mai tineri, ar prilejui, desigur, noi succese. Literatura noastră clasică și contemporană oferă o sursă inepuizabilă de subiecte expresive: ele trebuie alese cu grijă și prelucrate abil.¹⁰

Radu Gheciu a ales ca exemple romanul lui Mihail Sadoveanu „Baltagul” și nuvela „Desfășurarea” de Marin Preda. Curios este că, timp de peste șase decenii de la apariția articolului, nici un compozitor român nu a manifestat interes față de aceste texte. Aici au fost înșirate câteva nume: Ion Dumitrescu, Dumitru Capoianu, Theodor Grigoriu, Ștefan Mangoianu. Alt fapt curios este că, deși publica într-o revistă al cărei titlu spunea/spune totul, „Gazeta Literară”, nici o personalitate a culturii românești, nici unul dintre literații redacției nu a sesizat cacofoniile, eșecurile de exprimare ce nu au lipsit și din acest text al semnatarului rubricii muzicale!¹¹

Sigur, am ales numai două exemple, dintr-un singur an, ale tipului de articole despre muzică publicate în „Gazeta Literară”. Documente de acest fel abundă în revistă. Alt publicist care și-a pus, cu semnificativ sporit „patos revoluționar” condeiul în slujba ideologiei proletcultiste, nu numai la gazeta literaților, a fost George Bălan – caz celebru de adaptare la schimbările politice survenite de-a lungul timpului.

„Gazeta Literară” a făcut parte din lotul publicațiilor la care autoritățile românești au renunțat treptat începând din 1963. Primul gest de desprindere din chinga jurnalistică a fostei Uniuni

Sovietice a fost apariția revistei de politică internațională „Lumea”, cu primul număr datat 1 noiembrie din acel an. Alt episod din serialul scurt al îndepărtării mediei de fosta matrice l-a constituit apariția „României Literare”, în același moment calendaristic, cinci ani mai târziu. Mulți colaboratori ai fostei „Gazete...” și-au găsit locul cu adevărat potrivit la revista readusă la o viață într-adevăr nouă. Îi numesc doar pe Șerban Cioculescu și Matei Cazacu. Tot mai accentuat din 1964-1965, dezghețul politic-ideologic ajunsese în 1968, mai ales după invazia Cehoslovaciei de către un grup de țări socialiste (din care România a refuzat să facă parte) la ruperea multor zăgazuri în privința reflectării libere a realităților sociale și culturale. Critica neobturată a poncifelor proletcultiste, dorința neîmplinită două decenii de conectare la actualitățile vest-europene și nord-americane au reprezentat motivele organizării mai ales la „România Literară” a unui avanpost cultural necesar atunci, demn de admirat în perspectivă istorică.

Note:

1. Autorul articolului nu a precizat care este „intonția curentă”...
2. Altă imprecizie...
3. 1959
4. Astăzi, generațiile de vârstă mijlocie, tinerii își imaginează greu sau nu pot înțelege efectul de-a dreptul alienant al difuzării acestui tip de creație muzicală în mod repetat, obsesiv. Cântecul respectiv era numai unul din zecile transmise permanent.
5. Radu Gheciu, *Între cantată și cântecul de masă*. „Gazeta Literară”, nr. 8 (310), 18 februarie 1960, p. 7.
6. ... când fusese atenuat în URSS de șapte ani, după moartea lui Stalin.
7. Titlul corect este „Wozzeck”.
8. Radu Gheciu, *Orizontul tematic în operă*. „Gazeta Literară”, nr. 20 (322), 12 mai 1960, p. 7
9. Tihon Hrennikov – campionul deținerii funcției de președinte al Uniunii Compozitorilor din fosta U.R.S.S. și din Rusia: 1948, anul începutului terorii lui Stalin asupra muzicienilor, până în 1991).
10. Evidențierea ultimelor opt cuvinte se impune în contextul „îndrumărilor” ideologice încă ferme în anul românesc 1960.
11. Vezi nota nr. 8.

Coordonator: **Alexandrina Cernov**, *Destinul Bisericii românești din nordul Bucovinei în perioada sovietică, Credință, limbă, identitate*, ediția a doua, revizuită și adăugită, Editura Nicodim Caligraful, Mănăstirea Putna, 2022, 256 p.

În numărul din noiembrie 2023 semnalăm o primă carte dintr-o colecție intitulată „Destin bucovinean”, despre prigoana și „martiriul suferit de românii din nordul Bucovinei”, anume *Fântâna Albă. Golgota neamului*, volum îngrijit de Alexandrina Cernov, apărut în 2018. În decembrie am semnalat *Drama românilor din Regiunea Cernăuți Masacre, deportări, foamete în 1940-1941, 1944-1947*, apărut în 2019. Acesta este cel de-al treilea volum al colecției.

În această a doua ediție a cărții citim, într-o notă de început: „au fost adăugate informații noi cu privire la situația actuală a bisericilor românești din Ucraina, cu accent pe folosirea limbii române în serviciul divin și pe lupta comunității românești din cele trei regiuni, Bucovina, Transcarpatia și Odessa, pentru păstrarea identității naționale și a limbii materne în biserică și școală.” În plus, este și un nou text, al lui Marin Gherman, despre războiului ruso-ucrainean, consecințele acestuia și problemele „ortodoxiei românești din Ucraina, prinse între Kiev și Moscova”.

La fel ca în celelalte două volume, sunt antologate texte semnate de mai mulți autori; aceștia sunt: Alexandrina Cernov, Ilie Luceac (născut 1950, comuna Sinăuți de Jos, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți - 2017), Dumitru Covalciuc (născut în 1947, la Oprișeni, în fostul județ Rădăuți – 2017, Iași), Petru Grior (n. 1949, în satul Molnița, raionul Herța, azi Ucraina), Adrian Iliuț (n. 1948, comuna Ciudei, raionul Storojineț, regiunea Cernăuți), Pr. Teodor-Cătălin Budacă (n. la 15 mai 1980, în Bicaz, județul Neamț), Tatiana Tutunaru-Bârzu (n. 11 mai 1964, în localitatea Proboțești, raionul Herța, regiunea Cernăuți), Rodica Zegrea (Strugari) (n. în 1968 în Prisăcăreni, azi în Ucraina), Maria Toacă-Andrieș (n. 3 decembrie 1955, Lehuceni – Boian, Regiunea Cernăuți, Ucraina), Valeria Mihailiuc, Mariana Struț, Valeriu Zmoșu al lui Gheorghe (n. 1948, în comuna Pătrăuți de Jos, județul Storojineț), Nina Grigoraș Vicol (refugiată din Basarabia), Octavia Gatej (din Crasna, raionul Storojineț, regiunea Cernăuți), Laurențiu Dragomir, Pr. Vasile Covalciuc (Protopop de Storojineț, regiunea Cernăuți), Oleg Serebrian (n. în 1969 în Moldova de peste Prut), Marin Gherman.

Și acest volum este unul dens, cu multe informații, detalii de interes, multe practic necunoscute publicului larg și, într-o măsură, chiar și istoricilor de la noi. Astfel,

Alexandrina Cernov scrie despre bisericile ortodoxe, locul și rolul lor în viața românilor din nordul Bucovinei „într-un stat ateu”, Ilie Luceac despre bisericile din Cernăuți, sfârșitul Mitropoliei Ortodoxe Române de la Cernăuți, Dumitru Covalciuc despre situația preoților din regiunea Cernăuți în primul an de dominație a puterii sovietice (1940–1941), Petru Grior – O sinteză despre Biserica Bucovinei, alcătuită din Arhivele Statului din Cernăuți, Pr. Teodor-Cătălin Budacă, Tatiana Tutunaru-Bârzu despre biserica din Prisăcăreni și preoții cunoscuți care au slujit în ea în perioada 1784–1954, Valeriu Zmoșu despre Cernăuțiul sub sovietici. Sunt texte despre biserici din diferite locuri din Bucovina, oamenii din jurul acestora, soarta lor ș.a. Anexele cuprind diverse note, documente despre samavolnicii de tot felul, date între 1921 – 1948.

Am amintit doar câteva aspecte din cele despre care sunt textele din această carte, cu dorința de a trezi interesul și dorința cititorilor de a o lectura și pe aceasta și, poate, și alte cărți mai vechi, pe această temă, azi, din păcate, „uite-te”, cum ar fi, pentru că și Moldova de peste Prut a fost „luată” de ruși, parte, azi, fiind la ucraineni, *Încercarea rușilor de a deznaționaliza Basarabia prin biserică*, Tipografia „Cozia”, a Sf. Episcopii a Râmnicu Vâlcei, 1933, de N.N. Topolniceanu. Acesta care scria despre cum rușii „pregătesc lucrurile în așa fel ca Basarabienii să devină în cel mai scurt timp ruși adevărați”.

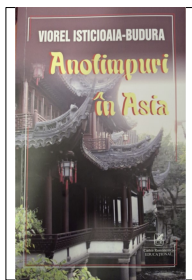
De interes și de actualitate este și textul lui Marin Gherman, despre felul în care se petrec lucrurile acum în Ucraina. Am văzut cu toții scene dramatice despre abuzurile săvârșite în Ucraina de autorități. „De cele mai multe ori, liderul Bisericii Ortodoxe Ucrainene Autocefale a subliniat că în Ucraina toți trebuie să se roage în limba maternă, dar se referea doar la cei ce sunt etnici ucraineni. În Ucraina s-a produs o confuzie terminologică gravă în ultimii 10 ani: mulți jurnaliști, politicieni sau fețe bisericești consideră că noțiunile de „limbă maternă” și „limbă ucraineană” sunt sinonime”. În același timp, Marin Gherman scrie și despre o „reticență în a explica clar dacă Mitropolia Kievului și a Ucrainei este pentru sau împotriva unor limbi ale minorităților naționale în biserici”. Concluzia finală a textului său este „Nu mai funcționează, de fapt, nicio asociație a preoților români din Ucraina. (...) Din păcate, viitorii ani vor fi pentru ortodoxia românească din Ucraina, prinsă între Kiev și Moscova ca într-o menghină geopolitică, o perioadă de bătălii pentru supraviețuire.” Și, din păcate, încheiem noi semnalarea acestui al treilea volum al colecției „Destin bucovinean”, nici statul român, prin liderii săi politici, nu știe, nu poate sau... nu vrea să solicite imperativ ca românii să fie respectați și tratați corect, din toate punctele de vedere în statul „vecin și prieten”, care, de altfel, știe să-și susțină cu asupra de măsură interesele, iar noi îi sprijinim, chiar și în

dauna celor ale noastre în unele privințe. Poate că au uitat, poate unii nu au știut niciodată spusele lui Ion Nistor, citat în aceste pagini: „Biserica Ortodoxă este, după organizația și năzuințele sale, o instituție națională, menită să satisfacă nevoile culturale ale neamului către care se adresează.”

Viorel Isticioaia-Budura, *Anotimpuri în Asia*, cuvânt înainte de Teodor Meleșcanu, Editura Cartea Românească Educațional, Iași, 2023, 522 p.

Dacă deschidem această carte, ne spune Teodor Meleșcanu, acceptăm în fapt o invitație „pentru o călătorie în spații geografice îndepărtate” dar și, într-o măsură, „o călătorie în timp”. Pe de altă parte, după primul volum de memorii, *O privire spre Asia*, și un al doilea semnat de Viorel Isticioaia-Budura, diplomat cu o îndelungată și complexă activitate în

domeniu, putem spune că este, totodată, și o „continuare”, o întregire a celui „autoportret”, pe care îl putem creiona în parte și din acel „inventar minim de gânduri și de amintiri” pe care le regăsim în aceste pagini, o „autodezvăluire, cu o mărturisire despre eul din adâncuri”. Este și „o trecere într-un registru figurativ a întregii cariere profesionale”, „deși nu ai cum să treci prin toate secvențele”. Însă pentru un cititor atent cartea chiar e o călătorie și prin timp, și prin spațiu, ca și cum ar merge împreună cu autorul prin China, Mongolia, Coreea, Myanmar, Cambodgia, Japonia... începând de la o misterioasă haină de blană a unei doamne, dar, mai degrabă, de la un manuscris discutat cu magistrul/ profesorul/ „laoshi”, în studenția de la Universitatea Nankai, din Tianjin, China, despre un călugăr care...

Sigur, din această carte cititorul poate înțelege, pe cât se poate, multe din ce înseamnă munca unui diplomat (multe detalii, de la, de pildă, ce înseamnă, cum se prezintă scrisorile de acreditare, pașii de urmat – p. 136 și urm., la felul în care sunt organizate unele servicii diplomatice sau din interiorul ambasadelor, cum ar fi serviciul de cifru, pentru că „în orice stat care se respectă ministerul afacerilor externe dispune de un sistem de comunicare cu propriile ambasade (...) care cere efort și disciplină” – p. 194 și urm.), cu dificultățile ei, care adesea par imposibil de descâlcit (unele țin de accidente... de muncă, despre care citim în *Jurnalul Operațiunii „Recuperarea”*, după un joc de tenis, cu toate gândurile, activitățile, felul de a se comporta al celui împlicinat dar și al altora etc.), cu oamenii cu care trebuie să lucreze, unii calzi, dăruiți, umani. Alții (cum a fost acel coleg care îi vâna greșelile și a trecut prin stări diferite în cazul unui accident minor de mașină pe care l-a avut autorul) meschini, suflețe mici, deși, poate, erau întrucâtva și capabili în meseria lor. Ori cu modul în care trebuie să-ți promovezi, atent și profesionist, țara – cu diverse detalii, de la mașinile Dacia la vinuri ș.a.. Apoi

cum sunt relațiile între diplomați, cele cu politicienii, „decidenții”, oamenii din diverse alte domenii ș.a. Dar, dincolo de asta, cartea este o călătorie interesantă, fascinantă chiar pe meleaguri îndepărtate – activitatea lui Viorel Isticioaia-Budura vizând nu numai, dar mai ales, „spațiul est-asiatic” – unde trăiesc oameni cu un fel de a fi diferit. Astfel, poți să îți limpezești imaginea despre ei, despre credințele lor și tot ce înseamnă asta, de la panteon la cutume din viața de zi cu zi, limba pe care o vorbesc, arta, scrisul, cărțile lor, ce înseamnă pentru aceștia înțelepciune, virtute istorie... Adică lumea aparte a Asiei. Ce este Asia? Iată ce ne spune autorul: „Continental acela îndepărtat legat de noi, românii, și de europeni prin mii de fire, pe mare și pe uscat. Prin istorie, prin cultură, și mai ales prin oameni. Prin descoperiri, mirodenii, mătase, prin temeri și fantasmе.”

Sunt în carte și pagini care relevă și talentul de prozator al autorului. Unul dintre cele mai ample este *Plimbarea de seară cu Alicia*, despre o tulburătoare experiență în Japonia, la un așezământ zen, în care îl „întâlnim” pe roshi (maestrul) Tohaku. Cindy, Ramon, Gabriele, doctorul Beel și citim despre o... călugărire... Ori, o altă proză, despre Japonia și ce înseamnă a fi *Samurai de-o clipă (Apele năvalnice ale Râului de Apus)*, Râul de Apus fiind o faimoasă sală de arte marțiale.

Este o carte a unui apreciat diplomat de carieră, care a fost implicat, în timp, în diverse „momente” ale istoriei, din postura sa având acces și la un nivel semnificativ de informații, și care, ne oferă o imagine de interes dată fiind amplitudinea și diversitatea subiectelor abordate.

Antologie: Festivalul Internațional al Aforismului pentru românii de pretutindeni, alcătuită cu prilejul celei de-a VII-a ediții a acestei manifestări, prefațată de **Vasile Ghica**, text coperta a IV-a: Petru Dumitriu, Fundația Pelin, Tecuci, 2023, 164 p.

De câte ori a fost posibil am prezentat cărți ale autorilor de aforisme, preponderent români, dar și străini, fie în „Convorbiri literare”, fie în „Poezia” sau în alte reviste („Carmina balcanica”, „Kadō” ș.a.). În „Poezia” am publicat „pagini ale aforismului”, o microantologie de gen ș.a. În același timp, pe rând, în cele două reviste ieșene am semnalat aceste antologii editate/ publicate cu prilejul edițiilor anterioare ale acestui festival, începând cu prima, cea din 2017. Colectivul de redacție și selecție de texte al acestei ediții este alcătuit din: Eugen-Doru Pelin, Vasile Ghica, Petru Dumitriu, Traian D. Lazăr și Constantin Tudorache. Președintele festivalului a fost și de această dată Vasile Ghica, iar președintele de onoare al acestei ediții a fost Créola Thénault-Băltărețu (prezentată de V. Ghica). Reamintim, celelalte ediții au avut ca președinți de onoare pe: Nicolae Dabija, Constantin Frosin, François Rastier, Ștefan Cazimir, Petru Dumitriu.

Sumarul antologiei este, ca de fiecare dată, bogat: pre-

zentarea Créolei Thénault-Băltărețu, sunt amintiți președinții de onoare ai edițiilor precedente, apoi o scriitoare a părintelui Casian, Arhiepiscopia Dunării de Jos, Vasile Ghica: *Tecuciul în ipostaze ilustre; cultura românească încotro? Moare literatura? Este aforismul românesc contemporan o cenușăreasă? De ce un festival al aforismului? Profesori de elită; La Tecuci s-a înființat „Uniunea aforiștilor români de pretutindeni”, ș.a.* Apoi citim un acrostih de Letiția Coza, o „fantezie oarecum umoristică” de George Corbu. Pe urmă sunt o serie de aforisme „hors concours”, creații semnate de zece seniori ai epigramei românești, palmares ediția a VII-a, creații ale altor participanți.

Au primit premii „Opera omnia” Paula Romanescu, Nicolae Mareș. Au fost decernate și alte trofee.

Câteva dintre aforismele celor premiați: Premiul I, Vasile Larco: „Cel mai ușor e să renunți la ceea ce-i imposibil să obții”; „E tare scumpă neștiința, o viață-ntreagă te lupți s-o înlături”; Premiul al II-lea, Isabela Cotelin: „Ne costă prea mult faptul că nu punem preț pe nimic”; Premiul al III-lea, Florentina Danu: „Ai grijă ce le spuși prietenilor! Imprudența se plătește scump.”; Premiul special „Cocuța Conachi”, Gabriel Todica: „Credința este expresia pătrunderii în înțelesurile adânci, altfel e doar un blazon”, Premiul special „Iorgu Iordan”, George Budo: „Chiar și cu frâu de aur, măgarul rămâne tot măgar”, Premiul special „Anton Cincu”, Vasile Bajan: „Oamenii harnici au inventat odihna. Iar ceilalți, lenea”, Premiul special „Hortensia Papadat Bengescu”, Elena Papadopol: „Lumea e construită din cuvinte simple. Motivul e profund”, Premiul special „Calistrat Hogaș”, Mihai Sebastian Zidaru: „Cutremurul și prostul au mereu replică”, Premiul special „Ștefan Petică”, Delia Smaranda Tertan: „Ghiociei tăi de la tâmpile evocă o primăvară fără sfârșit în viața ta”, Premiul special „Ion Petrovici”, Mihai babei: „Ignorându-i mereu pe idioți, încurajezi obrăznicia”.

Încheiem citând câteva rânduri de pe coperta a IV-a a antologiei: „Festivalul Internațional al Aforismului de la Tecuci (...) este un elogiu adus limbii române poluate de barbarisme, agramatisme și sloganuri de import”, cu credința că vom mai prezenta astfel de antologii.

Marius Manta, *Temeiuri în acvaforte*, prefață de Ștefan Radu, cuvânt pe coperta a IV-a: Constantin Călin, coperta, machetare: Florin Radu, ilustrații: Gheorghe Zărnescu, Editura Babel, Bacău, 2023, 210 p.

Marius Manta este un nume cunoscut în peisajul literar băcăuan, și nu numai, de ani de zile, prin textele pe care le publică și în „Ateneu”, dar și, de o vreme, în revista „Poezia” și, uneori, și în „Convorbiri literare”. De altfel, într-o altă carte, semnalată și ea

în rubrica noastră, Vasile Mitocaru, *O istorie vie a revistei Ateneu*, Editura Ateneul Scriitorilor, Bacău, 2014, se regăsește și numele lui Marius Manta, ca membru remarcat al „familiei” Ateneu. Și, atunci când revista „Convorbiri literare” și Filiala Iași a Uniunii Scriitorilor din România au organizat colocviile „La centenar”, între cei care au participat a fost și Marius Manta, cu tema *Detenție, opresiune, maladiv în societatea și proza românească (La centenar: O privire asupra prozei române*, ediție îngrijită de Ana Parteni, cuvînt de deschidere: Cassian Maria Spiridon, Editura Timpul, Iași, 2020).

Pe de altă parte, nu este prima carte a sa pe care o semnalăm aici, reamintim: *Cronofabiabile* (cu texte publicate, în timp, în rubrica „Cronofabiabile”, din „Ateneu”), Editura Studion, Bacău, 2020, *Interviuri*, prefață (Printre excelențe) de Doina Cernica, apărută la aceeași editură băcăuană, în 2020 – 37 de convorbiri cu diverse personaje, unele originare din zona sa, altele având cumva legătură cu aceasta, care s-au remarcat în diverse domenii de activitate.

Și în această nouă carte a sa Marius Manta a adunat texte publicate tot în revista „Ateneu” timp de aproximativ trei ani, începând, în ianuarie 2020, cu *Nuanțări filozofice eminesciene*, despre *O istorie a opiniilor privind filozofia lui Eminescu*, de Ștefan Munteanu, scriind apoi despre cărți și autori în care crede (pentru că, din câte am constatat, în timp, face alegeri funcție de un construct ideatic al său, a „unei biblioteci subiective” – vorbește, la un moment dat, și despre o „bibliotecă sentimentală”, alcătuită din volume „despre care simți că trebuie să vorbești”, poate chiar „să le ai ca reper în viață” – la care lucrează pas cu pas și astfel), între care: Constantin Călin, Daniela Șontică, Dan Perșa, caricaturistul Constantin Ciosu, Sorin Dumitrescu, Alina Bako, Constantin Severin, Teofil Avram, Ion Fercu, Mircea Constantin-Jurebie, Cosmin Ciotloș, Leo Butnaru ș.a. ș.a. Sau scrie despre expoziții care l-au interesat, ca „# Maitec”.

Marius Manta are alegerile sale, în care ține cont de unele repere pe care le poți desluși și citind aceste texte, de la felul în care ne raportăm la sacru, la tradițional, ce mai înseamnă satul românesc, schimbările din societate, felul în care se „modelează” în timp și societatea și, implicit, și literatura, cum sunt priviți scriitorii „clasici” (de pildă băcăuanul, dar și universalul Bacovia) sau cum ne raportăm odinioară și cum ne raportăm azi la minorități, ori examenele de tipul bacalaureatului (despre „discrepanța cu totul nefericită” între „cerințe” și „orizontul” „năpăstuitului candidat”, uneori) ș.a. Uneori, autorul spune concret: „aproape obsesiv (...) am revenit asupra ideii că prezentul se prăbușește sub legi consumeriste și că, la rându-i, societatea în ansamblul ei își va fi pierdut repede reperele firești. Dacă ne raportăm la moralitate, se poate lesne constata că totul se află într-o dinamică descendentă”.

Acestea fiind spuse, e o carte a unui autor care are opi-

niile sale, nu stridente, dar sigur nu laxe, nu neapărat „în trend”. Și, nu în ultimul rând, sunt asumate și încadrate într-o formulă ideatică care, constatăm, așa cum a spus în alt volum, ține și de faptul că, la el, „minte coboară în inimă”.

Vasile Bumacov, Rătăciți în drum spre Elveția, Editura Symposium, Iași, 2023, 350 p.

Vasile Bumacov (care, după ce a publicat și alte cărți, în special *Blat to billions*, în Anglia, în română cu titlul *Un blat de miliarde*, la Editura Cartier din Chișinău, s-a bucurat de o... „atenție” aparte în regiunea în care viețuiește) propune un roman mai altfel despre situația din Moldova de peste Prut. Personajele de prim plan sunt doi prieteni mai tineri, ingineri, Vitalie și Valentin, și un „ded” („adică moșul”, „termen folosit

(...) mai des în limba rusă”, cu referire „la un funcționar mai în vârstă dar respectabil”), Untilov, un parlamentar care își păstrase privilegiile pe care le avusese și în perioada comunistă. Sigur, mai apar și alte personaje în care, poate, cunoscătorii spațiului românesc de peste Prut ar putea crede că recunosc unele dintre numele de prim plan sau, oricum, vizibile de acolo, dintr-un domeniu sau altul, dar, ne asigură autorul dintru început, „n-ar fi prima carte în cazul căreia unele dintre întâmplările și personajele ei ar putea să pară asemănătoare, fie și în parte, cu realitatea”, însă „evident”, i se spune, „ele sunt numai plâsmuirea minții autorului”.

Astfel, cei trei, la inițiativa lui Untilov (fiul lui... Untilă, al cărui nume a fost... „metamorfozat” ca al atâtor alți moldoveni în perioada rusificării), se întâlnesc de mai multe ori discutând despre trecutul și prezentul a ceea ce numim azi „Republica Moldova”. Citim, astfel, despre cum încă Rusia, mai ales, dar și alți vecini au interese de tot felul în Moldova de peste Prut, care afectează profund tot ce se petrece acolo, dar și cu largul concurs (autorul spune explicit corupția, dar și prostia) moldovenilor. Astfel, autorul descrie cum pas cu pas nu doar că sunt distruse instituții, domenii întregi în care altădată se înregistrau rezultate bune acolo, cum politicienii sunt tot mai proști, mai corupți și mai vânduți, iar oamenii locului nici nu înțeleg care trebuie să fie soluția, nici nu par să fie interesați de soarta lor și nici de faptul că sunt fie manipulați, fie prostiți pe față. Oamenii buni, specialiștii, cei care chiar doresc să facă ceva sunt mai încet sau mai repede îndepărtați. Așa se petrece și cu prietenii Vitalie și Valentin. În fruntea statului sunt oameni care nu au nici o dorință de a face bine pentru țară, deși pozează cu totul altfel și, culmea, sunt și văzuți drept eroi de către Occident, ba chiar și de către mulți dintre moldoveni, iar „afaceriști” de tot felul spoliază tot ce se mai găsește. Pe scurt, până nu

va fi prea târziu, soluția este una singură – unirea cu România. Pas cu pas și Untilov, vajnicul bolșevic cu relații la Moscova, de la care înțelesese demult că Rusia nu are de gând, și chiar acționează puternic în sensul acesta, să lase Moldova să se unească cu Țara, nu doar că înțelege și acceptă opinia celor doi prieteni, dar chiar, mai ales după ce vizitase România, crede cu tărie în soluția văzută de aceștia.

Nu este nici pe departe un roman „de acțiune”, sau unul cu o „narațiune”, o „poveste” în sensul clasic al cuvântului, care să aibă neapărat elementele tipice, dar, cu toate acestea, autorul reușește să creioneze un tablou de interes, credibil și bine conturat al situației reale din locul în care trăiește, dialogurile celor trei, în primul rând, oglindind și schimbările din viața și înțelegerea lor asupra a ce se petrece (poate că metamorfoza lui Untilov, un om cu o perspectivă amplă, și dinainte și de după independența țării sale, în special, este de urmărit), dar și din Moldova de peste Prut.

Pe alt plan, sunt adevărate „lecții” despre viticultură, despre vinuri și felul în care trebuie băute, despre agronomie, legumicultură, poate și despre gastronomie. În ce privește felul în care scrie, autorul, evident informat la un nivel destul de înalt, dovedește cunoașterea limbii române, dar păstrează autenticitatea nu numai prin nume, locurile descrise, diverse alte elemente toponimice ori relativ la situația din Moldova de peste Prut, ci și prin frazare, expresii tipice ori prin diverse acronime care definesc concret felul în care au evoluat lucrurile acolo, fără însă a fi obositor.

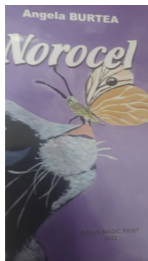
Cititorul român cunoaște cu adevărat, concret, cel mai probabil, foarte puține, comparativ (sau oricum mai puține decât crede) despre situația reală de ieri și de azi din Moldova de peste Prut. Această carte e de natura să nască multe întrebări pentru noi, ce din Țară, relativ la cum s-au petrecut cu adevărat lucrurile acolo și cum sunt, de fapt, acum, când ni se vorbește despre „parcursul pro-european” al Moldovei, dar, totuși, sărăcia... și altele domnesc acolo.

O lectură interesantă, fără doar și poate, despre această parte a românimii („...rătăcită” „în drumul spre Elveția”, altfel spus spre o viață cel puțin dincolo de pragul sărăciei sub care se află acum, și pentru că e prost călăuzită de liderii ei, dar și din motive care țin de felul în care se comportă cei care îi aleg) aflată, încă, după cum speră și cei trei eroi ai acestei cărți, în afara granițelor de stat ale României, scrisă de un autor care cunoaște „de sus” multe aspecte ale vieții din țara sa.

Marius CHELARU

Angela Burtea, *Norocel*, editura *Magic Print*, Onești, 2022, 50 p.

Din când în când, printre cărțile primite, fie la redacție, fie acasă sau când mă aflu la câte o manifestare literară, se strecoară și câte o carte de literatură pentru copii, carte care reușește să-mi înfrumusețeze ziua de lectură prin ingenuozitatea ei și, despre care scriu cu plăcere, poate gândindu-mă în primul rând la micii cititori și apoi la autor. Știu cât de greu este să scrii literatură bună pentru micii cititori, cei care se lasă cel mai greu păcăliți, și cât har și tact pedagogic îți trebuie să ai să poți să-i cucerești. Printre astfel de cărți cu povestiri destinate micilor cititori se află și cartea Angelei Burtea, *Norocel*, carte care cuprinde 8 povestioare ce pot fi considerate, fără teama de a greși, adevărate lecții de viață, scrise cu mult har pedagogic și, sunt convins că au devenit îndrăgite de cum au intrat în posesia cititorilor. *Ninsoare târzie*, *Pițigoii*, *Bianca și maimuțica Lili*, *Izabela*, *Pățaniile Sadinei*, desigur *Norocel*, *Regina-Nopții* și *Smochinul* sunt tot atâtea ipostaze și prilejuri de bucurie și de învățatură, dar și de încântare pentru toți. Spectacolul ninsorii, fie timpurie ea sau mai târziu, cum este această poezie a Angelei Burtea este privit cu maximă seriozitate și de cei maturi dar, mai ales, de cei mici, pentru că dramul de bucurie și de emoție nu-i ocolește pe niciunii. La spectacolul acestei zăpezi târzii participă până și cățelușa Linda, cea care își exprimă, în felul ei, bucuria alături de cei ai casei. Feeria iernii este descrisă cu lux de amănunte de autoare, transmițând cititorului emoția acestui fenomen, în toată splendoarea. Tot despre năzdrăvăniile unui nepoțel dar și înțelepciunea unui bunic, pe numele său Macarie, este vorba și în povestirea *Pițigoii*. Un laț întâmplător incurcă socotelile unei păsărele gata de a fi capturată de un motan, tare pofticios, cum îl descrie autoarea, dar vigilența nepotului salvează situația ce urma să devină o tragedie și cu ajutorul bunicului care dezleagă sforile în care se încurcase pițigoii, eliberându-l, cel care ridică într-o ramură mai sus, o cușcă, punând, așa cum se zice, pofta în cui a motanului, spre bucuria nepoțelului. Și celelalte povestiri ale Angelei Burtea au finaluri fericite și moral-educative evidențiind naivitatea dar și sinceritatea unor personaje care sunt copii, cei care sunt, în fond, prototipuri ale cititorilor. Fie că este vorba despre Bianca, Izabela,

Adina sau Norocel, fiecare în parte este un model de comportament pentru copii, transmițându-le adevărate lecții de viață, de comportament în societate pentru a deveni oameni adevărați. Ce este de remarcant în cartea *Norocel* scrisă de Angela Burtea? În primul rând tendința de a evidenția curățenia sufletului de copil, dar și dorința de a-l forma pentru viață. Din fiecare povestire se poate observa sfătoșenia autoarei, tendința de a modela cât mai subtil sufletul uman, tendință care arată calitățile sale pedagogice puse în slujba elevilor și a școlii, de-a lungul anilor, așa cum numai învățătorii de vocație știu să o facă. Materialul didactic folosit de Angela Burtea în povestirile sale dovedește multă curățenie morală și spirituală.

Gabriel Dinu, *Atunci eu le-am spus*, editura *Ilbestseller*, Chișinău – București, 2022, 114 p. Prefață de *Clelia Ifrim* și Postfață de *Marius Conu*.

Dintre poezii din noua generație, cea care face acum foarte multe valuri în revistele literare, unul se detașează, cu siguranță, de ceilalți, prin seriozitatea discursului poetic dar și prin profunzimea temelor abordate. Debutând în 1997 în revista *Viața Românească*, Gabriel Dinu a reușit să-și găsească un drum propriu prin care să se exprime poetic. De fapt adevărata cotitură a modalității sale de exprimare începe, după mai multe experimente cu cartea *De la un capăt la altul*, carte apărută la editura Siono din București. Cultivând tonul oracular- profetic, Gabriel Dinu se transformă într-un adevărat purtător de steag profetic, știind că poezia înseamnă, de fapt, și profetie, scriind *Evanghelia I-a (Cea a cititorilor în fum)* până la *Evanghelia a CI-a (Cea a cerului și a pământului)*, în care, poetul consideră că după ce Dumnezeu a făcut cerul și pământul... *zarurile erau deja aruncate*. Sigur că se poate deduce din versurile sale o revoltă, dar nu o revoltă păgână, ci o revoltă normală pentru un poet care nu vrea să se ralieze preceptelor prestabilite. Stilul oarecum, așa cum spuneam, oracular/ profetic poartă în sine o patină de păgânism bine temperat ca în *Evanghelia aII-a (Cea a vieții înscenate)* în care în care spune... *Cu mulți ani în urmă,/ aveam 9 ani/ într-o vineri seara/ la ora 21,25/ o veste m-a îngenunchiat,/ bunicul meu preot/ murise în spital,/ nespovedit, neîmpărtășit/ și fără lumânare aprinsă, / după ce-și strigase soția,/ toți*

copiii și pe noi,/ toți nepoții./ Atunci aș fi putut/ să-mi înscenez viața,/ aș fi putut să fug,/ dar am plâns./ Doar atât. Modalitatea aceasta de a intra în contact cu duritatea vieții reușește să o estompeze prin acel refugiu în plâns. Este prima dintre marile reacții pe care le poate avea omul în situații limită. Acest suptrefugiu pe care, cu talent, îl descoperă Gabriel Dinu în a apela la tonul desprins din evangheliile autentice se bazează pe o bună cunoaștere a cărții fundamentale, *Biblia*, și îl determină ca multe dintre poemele din această carte să înceapă astfel: *Atunci eu le-am spus...* Totuși dacă în cartea sfântă stă scris *Atunci cocoșul a cântat de trei ori*, el răstălmăcește a păgânism voluntar aceasta și scrie: *Atunci câinele a lătrat/ de trei ori./ Și-am înțeles./ Cumva, cândva/ te vor vinde. Și așa cum scrie și Clelia Ifrim în prefața, destul de poetică, la această carte: Dacă oamenii se înnoiesc, înviază, și miturile, în cazul nostru, pot fi înțelese într-un mod nou. Dacă oaia oraculară, miorița, din balada își verștește stăpânul că va fi omorât, și cățelul pământului, pe care poetul îl plimbă, îl vestește, la fel, că moartea este aproape. Cele 101 evanghelii vorbesc, în esență despre fericirea celor care plâng moartea, iar și iar pentru că moartea tace acum: Și răspunsul/ e tot tăcere./Tăcerea noastră cea de toate zilele... transformat, vrând nevrând, într-u altfel de *Tatăl nostru*, rugăcine care aici îi aparține numai poetului, finalizând cu *Evanghelia a Cl-a*, în care ca un fel de coronat opus rostește: *Atunci I-am spus: – Deja ai obosit./ Doamne!/ Nu ai reumatism/ deși te dor iar/ toate visele./ Când ai făcut cerul și pământul,/ zarurile erau deja aruncate. Finalul cărții este o adevărată izbăvire a temeinicei lucrări divine în care se integrează poetul. Fiecare poem respiră nostalgia unei ordini a lumii care a fost distrusă, constată, în prefață, Marius Conu, dar spre care acesta (poetul) inevitabil tinde, nostalgia unui illo-tempore în care totul se manifestă ideal din punct de vedere moral etic sau axiologic. În fapt fiecare evanghelie prin structura ei expresivă lipsită de echivoc trimite direct la oglinda realității pe care o descrie, fiecare evanghelie, în sine reprezentând de fapt imaginea negativă, ca pe un film fotografic, asl lumii căreia poetul vrea să îi aparțină și după care suferă de o nostalgie existențială. În fond, fiecare evanghelie din această carte este concluzionată, cu mult curaj prin două versuri: - *Un iepure de câmp e poetul./ În bătaia puștii lui Dumnezeu. Nimeni nu se poate sustrage de sub efectul acestei puști.***

Emil Almășan, *Despărțirea de tăcere*, editura Semne, București, 2016, 104 p. Cu o prefață semnată

de Liviu Vișan.

Despre poezia lui Emil Almășan nu poți să te exprimi decât cu entuziasm, ținând cont de lirismul său special, de construcția lirică limpede, dar și de racordarea poeziei sale la sufletul cititorului. Venit în literatură pe la începutul anilor nouăzeci, după mai multe aventuri revuistice dar și economice, în care desigur a eșuat cu succes, el nu s-a racordat, totuși, la ceea ce s-a numit generația nouăzecistă (?), pentru că în lirica sa primează lecția despre cuvânt, despre trăire, despre sentiment și despre sensibilitate, fiind posesorul unei voci lirice distincte și cu o forță imagistică speciale. *Cuvintele, Iubirea, Scrisorile din suflet* sunt în cartea lui și teme distincte dar și capitole de carte. În *Cuvintele* poetul aduce chiar o laudă cuvintelor dar și o reverență lui Nichita Stănescu, poezie în care spune: *Se prăbușeau cuvintele, cădeau/ într-o lumină ne-născută încă;/ secundele de piatră se făceau/ și cerul mare tulbure, adâncă//...// din tâmpla ta se vânturpa curând/ că te vedeam zidind tăcut rostirea/ de dinaintea/ntâului cuvânt*". Memorabile versuri crează Emil Almășan, versuri de citit și de recitat, în aproape fiecare poezie a sa, versuri care au darul de a fi reținute, memorate și redactate la sărbători rituale, încă de la prima lectură: *Doamne, inima mea/ se preschimbă-ntr-o lacrimă/ sau de la o vreme timpul mă strânge; Privirea spre tine e-naltă; Doar ochii tăi mă fac să nu mai simt anii etc.* Calofilia și muzicalitatea versurilor sale sunt notele comune ale poeziilor lui Emil Almășan și asta, desigur, îl detașează de plutonul de poeți de pe diferitele rețele de socializare, aducându-i mulți cititori. *Va fi o vreme când voi fi tăcere* spune el, conștient de trecerea timpului și pe umerii săi, pe căile de fum vor înflori versurile sale care își vor croi drum spre inima cititorilor. Elogiind iubirea el este un aed care în umbra iubitei descoperă frânturi, *de-ar fi, prin vreme singur să adun,/ poveștile ce-au fost odată sfinte.* Despre poezia lui se vorbește destul de puțin în revistele literare și pentru că lumea criticii literare, cu mici, foarte mici excepții, este mult prea orientată pe anumite nume, din anumite cercuri sau cumetrii literare. Dar așa cum scrie și poetul Liviu Vișan, și el un nume destul de ocultat, *Opera sa (a lui Emil Almășan) este de luat în seamă. În privința lirismului, s-a izolat și s-a închis în sine, cu tot cu poezie, sau măcar, față de poezie...Reintrarea în universul poetic este metaforic declarată ca fiind o*

despărțire. Când, în fond, e o spectaculoasă reîntâlnire. Poetul se desparte de tăcere pentru a se regăsi pe sine în oglinda poeziei. Este, aș spune, fără teama de a greși, întâlnirea cu cuvântul bine strunit, dar și bine rostuit în această zidărie, în oglinda poeziei autentice.

Ion Apostu, *Patimi în oglinzi*, editura U.Z.P., București, 2023, 242 p. Prefață semnată de *Lucian Strochi*.

Scrise în dulcele stil clasic, profund romantice de un poet romantic, aceste *Patimi în oglinzi* ale lui Ion Apostu sunt ca un fel de descoperiri miraculoase dar

și misterioase ale eului personal într-o multitudine de ipostaze, un fel de fețe ale necunoscutului continuu, când învață cum să folosească și să-și cerceteze umbra de nisip în fiecare dintre oglinzile în care își caută reflexia. El se caută într-un infinit de oglinzi parcă anume să vadă dacă fiecare dintre ele îi arată adevărata stare, adevăratul chip sau fiecare în parte îi relevă un alt univers, el, poetul fiind un intrus în această avalanșă de imagini. Poeziile din această carte *Patimi și oglinzi* arată cele două fețe ale poetului, fețe răsfrânse în multitudinea de gânduri, într-o perpetuă cercetare a contururilor umbrelor. Multitudinea de stări, de trăiri, de rostuirii ale sentimentelor fac, în așa fel, ca poetul să devină o infinitate de tăriri precum cioburile de oglindă care redau, fiecare în parte o imensitate de imagini, care de fapt sunt mereu aceași. Un anume histrionism pune stăpânire pe starea lui ludică încât el declară: *Pozez în amant: Fictive traiecte îmi fulgeră-n minte/ Și visu-mi pretinde... un rol cardinal,/ Sunt mut de dorință, lipsit de cuvinte,/ Tăcerea-i mesajul... suprem și total.//.../Cu volnica-mi vrere...pozez în amant,/ Dar toamna-i o artă, eu... biet delirant/.* Conștient de măreția naturii, dar și de perfecta artă pe care o poate conține, poetul se consideră un învins, dar această chestiune nu decât un truc. Pentru că dincolo de orice *Ion Apostu* este un adevărat histrion care se simte bine în starea ludică stimulând patima, așa cum ne avertizează din titlu. Poezia scrisă de *Ion Apostu*, la o lectură grăbită, ar putea să-și trimită cititorul spre o modalitate lirică demult apusă pentru că el, în versuri ample, transmite, cu generozitate și multă nonșalanță, sentimente valabil umane: *Ai fost minune uneori...minunea mea și-a nu știu cui,/ Am vrut să fur sublimul tău, ca hoțul cel mai...egoist./ Am fost atâta de nebun...c-am vrut să fur un vis*

căprui,/Părea o glumă... ca un joc, dar totu-a fost atât de trist.//...//Ai fost speranță... la-nceput, la început... ai fost minune,/ Dar ai uitat că ești un înger, sfârșind în propria-ți genune. Ritornela pe care o execută cu multă dexteritate ne lasă convingerea că versurile sale sunt cântate în gând înainte de a fi scrise pe coala de hârtie și apoi în carte pentru că se simte o muzicalitate cu totul specială în ele. Despre poezia lui Ion Apostu s-au exprimat Ioan Holban, Cristian Livescu, Lucian Strochi, Ioan Culiță Ușurelu, Florentin Popescu, Petrache Ploeanu etc. remarcând lejeritatea scrisului poetic la acet poet. *Îndrăgostit*, remarcă Lucian Strochi, *poetul însuși poate deveni un anotimp al iubirii (ceea ce se remarcă din aproape fiecare poezie a sa): Și-mi este promăvară...și-mi este dor de tine./ Malintă doar zefirul ce-aleargă dinspre-apus./ Te-aș ține strâns în brațe, să te sărut îmi vine,/ Și-aș spune-ntîia oară, tot ceea ce n-am spus!* A se observa spiritul labișian al dezvoltării erotice care îl stăpânește, și care chiar îl face sclavul acestui sentiment eufiric. *Versurile lor pot deveni romanețe și refren al iubirii: Pe unde ești iubit, pe ce tărâm de basm, sau, Și-mi este somn de tine, mi te-aș dori în vis,/ Dinspre-o uitată lume printre nămeți și brazi./ Decembrie mai știe ce-o spune și ce-am zis, / Că o să-mi fii povestea... de mâine, ieri și azi.* Pentru Florentin Popescu *...poemele sale de dragoste reprezintă o adevărată aventură, dacă vrei, o dovadă de mare curaj, de vreme ce lirica de dragoste numără câteva milenii de istorie, de la folclor și legendarul Orfeu, poezii antici și până astăzi.* Iar Teodora Fântânanaru remarcă: *În fond, Patimile în oglinzi sugerează, lingvistic și vizual, recuzita bine echilibrată și completă as unui sălbatic cavalier, pregătit să întâlnească aleasa inimii, dar parcă niciodată sortit s-o întâlnească astfel decât în imaginație.* Și așa cum spuneam, histrionismul lui Ion Apostu este patima pe care o urmărește în oglinzile versului știind că niciodată nu va putea să atingă cerul propus. Poezia lui pare un zbor de vultur rătăcit printre nori, gata să se surpe în ochii noștri, și totuși el își continuă nestingherit zborul spre piscuri.

Emilian MARCU

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA – FILIALA IAȘI

Ana PARTENI

Vineri, 3 noiembrie 2023, la sediul Societății de Medici și Naturaliști Iași a avut loc lansarea cărții *Marea carte a uitării*, autorul fiind Gabriel Chifu. În debutul acțiunii, prof.univ.dr. Eugen Târcoveanu a făcut o scurtă trecere în revistă a istoriei și a activității Societății de Medici și Naturaliști, subliniind, totodată, rolul revistei *Însemnări ieșene* în viața culturală românească. „Manifestarea de astăzi se înscrie în tradiția acestei societăți”, a precizat Eugen Târcoveanu.

Despre *Marea carte a uitării* au vorbit academicianul Nicolae Manolescu, criticul și redactorul revistei „România literară” Cristian Pătrășconiu, criticul Vasile Spiridon, criticul Angelo Mitchievici, scriitorul Horia Gârbea și scriitorul Ovidiu Pecican. Moderatorul acțiunii, Cristian Pătrășconiu, a spus despre *Marea carte a uitării* că „este un roman de iubire, dar și un roman al crizelor. Un roman al prozei realității, dar și un roman al poeziei inimii”. Criticul Angelo Mitchievici a precizat că romanul lui Gabriel Chifu oferă o perspectivă asupra unor destine pe care, chiar dacă particulare, le simțim generalizabile sau, mai precis, ridicându-se la exemplaritatea unor situații existențiale. La rândul său, criticul Vasile Spiridon a menționat faptul că Gabriel Chifu posedă știința relatării cu vervă, etalează amănunte pline de interese istoric, rămâne sibilinic atât cât este necesar, risipind un abur misterios care învăluie figurile personajelor, și punctează dramatic fiecare nod epic al impresionantei sale narațiuni. Scriitorul Horia Gârbea a apreciat că scenariul cărții poate fi cel al unui serial Tv, iar scriitorul Ovidiu Pecican consideră că acest roman face parte din marea proză românească.

Despre *Marea carte a uitării* a vorbit și președintele Uniunii Scriitorilor din România, criticul literar Nicolae Manolescu. „*Marea carte a uitării* – uitarea care-nchide-n scrin cu mâna ei cea rece evenimente și destine – este deopotrivă o *Mare carte de învățătură*, în care nu e vorba doar

de personaje și de întâmplări fictive, ci de noi toți, oameni reali, fie că am trăit în acea epocă și într-un loc asemănător, fie că ne-am născut mai târziu și într-un loc diferit, fiindcă noi toți avem de învățat din lecțiile istoriei”, a precizat academicianul Nicolae Manolescu. Acesta a făcut o scurtă analiză a receptării critice și a nivelului axiologic al editărilor de carte din România: „Problema mea nu este aceea că nu am avea romane, cărți de poezie... Fiecare generație se poate lăuda cu performanțe mai mari sau mai mici. Nu cred că suntem într-o fază de criză a literaturii, dar suntem într-o fază de criză a lecturii. Nu numai că nu se citește destul, dar nici nu se mai citește. Nu i-am convins pe tineri să citească. Nu e vina romanelor, a cărților. E vina criticii? Sau e vina acestor copii care au deraiat complet de la lectură? Nu mai există referințe literare. Uitați-vă la filme, la cărți, la noi înșine, la părinții noștri, la copiii noștri. Noi suntem plini de referințe. De fiecare dată când vorbim de orice subiect ne trezim cu o referință literară. Nu mai există pentru generația nouă referințe literare. Nu au auzit de autorii cu pricina. Dar nu trebuie să țină minte vorbe memorabile. Și atunci stau și mă întreb: cum ar trebui să le prezentăm noi cărțile ca să îi facem să le citească? Credeți că se mai citește *Ion* al lui Rebreanu? Nu. Nu putem să îi facem pe tineri să citească. Dar ce să facem? Să le povestim romanul? Nu. Nu îi interesează pe ei... Noi scriem, noi citim, noi comentăm și pe urmă cercul se închide. Nu m-am gândit niciodată că vom trăi într-o generație pentru care valoarea nu mai există. Suntem cu toții vinovați. Toți am scris despre cărți mediocre. Toți am scris. Și atunci stăm și ne mirăm, de pildă, că lumea merge în librării și cumpără romane de mâna a doua. Cum facem ca această critică de întâmpinare să fie corectă? E o carte excepțională sau nu e și dacă putem să și dovedim e foarte bine. Cartea este mediocră, spune domnule, care e povestea?! Sau nu scriem deloc despre ea? E valabil pentru toate genurile literare.

Romanul se mai salvează că mai avem nevoie de imaginație... dar poezia, cine mai citește poezie?”

În cuvântul său, autorul romanului *Marea carte a uitării*, Gabriel Chifu, a precizat: „În principal, pentru mine ca autor, anul 2022, ca și precedentul de altfel, a stat sub semnul scrierii acestui roman intitulat *Marea carte a uitării*, cu subtitlul *Cronica, de autor întocmită, a unor întâmplări aproape reale petrecute într-un oraș aproape imaginar*. Este un proiect literar a cărui realizare a implicat un efort uriaș și care se deosebește de celelalte cărți de proză ale mele prin câteva caracteristici: în primul rând, prin întindere, are circa 600 de pagini; apoi, prin numărul mare de personaje, sunt cel puțin 12 personaje așa zis principale, iar evoluția lor este urmărită pe o perioadă de timp amplă, cam o jumătate de secol, ceea ce presupune transformări de sine ale acestor personaje (firesc, pe parcursul narațiunii, ele devin altele decât la început!); și prin multitudinea mediilor, a spațiilor geografice și a diferitelor cadre istorice de care am fost silit să țin seama și pe care a trebuit să le conturez; în fine, prin universul central pe care-l reînsuflețesc verbal, cartea este dedicată părinților mei și fratelui meu care nu mai sunt în viață și față de care mi s-a părut că am un soi de datorie imprescriptibilă și anume, să încerc să dau expresie epică lumii care i-a conținut”.

Vineri, 17 noiembrie 2023, la Palatul Braunstein din Iași a avut loc lansarea volumului „Povestiri din vremuri tulburi”, semnat de Dumitru M. Vintilă. Cartea a fost prezentată de Cassian Maria Spiridon, președintele Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România, de scriitorul Marius Chelaru și de prof.univ.dr.em. Anton Carpinski.

Întâlnirile anuale ale Reprezentanțelor Filialei Iași aUSR au avut loc pe 21 noiembrie (Reprezentanța Vaslui), pe 23 noiembrie (Reprezentanța Neamț), pe 25 noiembrie (Reprezentanța Botoșani), pe 29 noiembrie (Reprezentanța Suceava). Cu această ocazie au fost prezentate de către Cassian Maria Spiridon, președintele Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România și de către Marius Chelaru, cele două Antologii (Poezie, Proză) care marchează 75 de ani

de existență ai Filialei ieșene. De asemenea, au fost înmânate premiile *Cartea Reprezentanței*: Cartea Reprezentanței Botoșani: Mihai Babei, *Tornado de fum*, Editura 24 Ore; Cartea Reprezentanței Suceava: Elena- Brândușa Steiciuc, *Pe fibra textului 50 de lecturi complice*, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava; Cartea Reprezentanței Vaslui: Teodor Pracsiu, *Delimitări critice*, Editura Timpul; Cartea Reprezentanței Neamț: Ioan Ouatu, *Dintr-o seară de april*, Editura Fundației Culturale Cancicov. Din cauza condițiilor meteo nefavorabile întâlnirea cu scriitorii Reprezentanței Galați-Tecuci a fost amânată.

CALENDAR FEBRUARIE

Violeta Lăcătușu – 02.02.1944
Ionel Nicolae – 04.02.1944
Violeta Craiu (Cârjan Georgeta) – 07.02.1955
Lucia Gabriela Munteanu – 09.02.1955
Catinca Agache – 10.02.1950
Vasile Spiridon – 14.02.1958
Carmelia Leonte – 15.02.1964
Petruț Pârvescu – 17.02.1956
Vasile Burlui – 18.02.1943
Mircea Radu Iacoban – 19.02.1940
Lucia Olaru-Nenati – 20.02.1949
Ionel Bostan – 21.02.1962
Eleonora Cărcăleanu – 21.02.1939
Radu Părpăuță – 25.02.1955
Ștefan Amariței – 26.02.1951
Mihai Constantin
(David Alexandru) – 27.02.1958

În perioada 20 noiembrie – 10 decembrie 2023, Galeria Absida a găzduit expoziția de grafică *Didascaliiile* a artistei Mihaela Știrbu. „Ambivalența lingvistică și semiotică caracterizează și însoțește expoziția de grafică a Mihaelei Știrbu de la începutul acestui decembrie, la Galeria Absida din Iași. *Didascaliiile* sunt realizate în grafică mixtă pe pânză, capitol de capitol sau indicație cu indicație, fiecare citind cum îi place. Pentru că

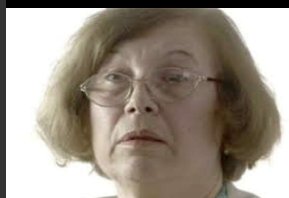

sensul termenului poate fi la fel de bine unul teatral și unul bisericesc, unul regizoral și unul catehume- nic, laic și sacru, în funcție de registrul cultural la care ne raportăm. Lucrările surprind prin stil și pro- vocă prin detalii. Într-o gamă cromatică redusă, cel mai probabil autorestrictivă, se împletesc griuri aparent neutre cu cercuri mantrice aurii în spații albedeschise sau negru-obturante, în orizonturi argi- loase de ocră, rareori făcând loc unui accent roșu sau unui influx albastru. Impresia poate fi de com- plicate structuri fictive sau onirice, asemănătoare

unor mecanisme disfuncționale de ceasornice din cabinetele de curiozități. Cu toate acestea, privirea atentă găsește sensuri – nu ascunse, dar parțial oculate, parțial transfigurate”, precizează prof. dr. Ana-Irina Iorga.

În cadrul ședinței Consiliului Uniunii Scriitorilor din România din data de 8 decembrie 2023 au fost validați ca membri ai U.S.R. următorii candidați: Vasile Baghiu și Dan Petrescu.

IN MEMORIAM LĂCRĂMIOARA STOENESCU

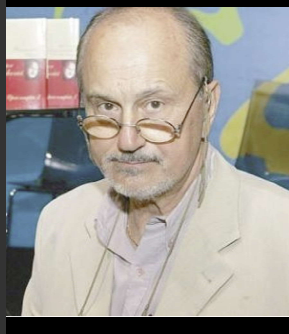
Uniunea Scriitorilor din România anunță cu tristețe încetarea din viață a scrii- toarei **Lăcrămioara Stoescu**, membră a Filialei București-Proză.

Lăcrămioara Stoescu s-a născut la 22 februarie 1942 la Giurgiu, a absolvit Facultatea de Filologie a Universității din București în 1969. A fost profesoară la Colegiul „Cantemir-Vodă” din București.

A debutat în anul 2007 cu volumul memorialistic *Copii – dușmani ai poporului*. A fost autoarea cărții *De pe băncile școlii în închisorile comuniste* și a unor scena- rii radiofonice după cartea *Copii – dușmani ai poporului: Am fost dușman al popo- rului și Un om nevinovat*. De asemenea, a scris scenariile *Deportați în Siberia*, *De o parte și de alta a Prutului*, după carte, și *Șoimul Bucovinei*. A colaborat la cotidianul *România Liberă*, suplimentul *Aldine*, cu interviuri luate unor foști deținuți politici. A mai publicat *De pe băncile școlii în închisorile comuniste* (2010), *Memoria stigmatelor* (2012), *Liceenii anilor '50* (2019). A mai publicat cărți pentru copii.

Prin dispariția Lăcrămioarei Stoescu literatura noastră suferă o regretabilă pierdere.

IN MEMORIAM BUJOR NEDELCOVICI

Uniunea Scriitorilor din România și Filiala București-Poezie anunță cu tristețe deosebită dispariția dintre noi a romancierului și scenaristului Bujor Nedelcovici.

S-a născut la 16 martie 1936 la Bârlad. A absolvit în 1959 Facultatea de Drept din București. A fost avocat la Baroul de Avocați din Ploiești, de unde a fost radiat din motive politice, după arestarea tatălui său, fiind obligat să muncească timp de 12 ani pe șantier și în uzine. A debutat ca romancier în anul 1970 cu volumul *Ultimii*. În anul 1987 s-a stabilit la Paris continuând să publice în România și în Franța roma- ne și eseuri. Dintre romanele sale: *Fără vâsle*, *Noaptea*, *Grădina Icoanei*, *Zile de nisip*, *Somnul vameșului*. Iar după revoluție: *Îmblânzitorul de lupi*. În Franța a publi- cat *Le Second Messager*, *Le matin d'un miracle*, *Le provocateur*. A mai publicat volu- me de teatru și eseuri.

Ca scenarist, a realizat filmele *Întâlnirea* (1982), *Faleză de nisip* (după *Zile de nisip*, 1983) – în colaborare cu Dan Pița, film cenzurat la vremea apariției, *Somnul insulei* (1994) – în colaborare cu Mircea Veroiu.

Pentru opera sa literară a primit premiile ale Asociației Scriitorilor București, ale Uniunii Scriitorilor din România, *Premiul Libertății*, acordat de Pen Club Français, 1986, pentru romanul *Al doilea mesager*. A fost *Chevalier de l'Ordre des Arts et Lettres*, titlu acordat în Franța, în 1990.

Prin dispariția lui Bujor Nedelcovici, literatura română suferă o dureroasă pierdere.

comPRESA REVISTELOR

Valentin TALPALARU

Primiți cu ComPresa? Una proaspătă, de ianuarie? Intuind un cor de a-cor-duri, vă spun și eu an bun cu de toate și încep cu **Caiete Silvane**. Unde am o restanță la firitiseli pentru Gheorghe Ilea la cei 65 de ani dar și pentru Lucian Perța la 70. Două nume vizibile, două repere în artele vizuale și poezia contemporană. Multe invitații la lectură, de la cea a lui Viorel Mureșan la proaspăta carte a lui Al. Cistelean: *Bilete de favoare*, apărută la Editura Charmides (17 studii critice la tot atâția poeți care au trecut prin grila lecturii sale) la volumul recenzat de Menuț Maximilian care ni-l readuce în memorie pe Petru Poantă la zece ani de la trecerea sa în veșnicie, volum de interviuri și memorii cum titrează prima copertă. La fel de activ este și Viorel Mureșan cu proaspătul său *Monede în aer*, despre care scrie Delia Muntean. Revista ne oferă un grupaj de proze semnate de Viorel Gh. Tăutan, Laszlo Laszlo, Teodor Sărăcuț-Comănescu, Gheorghe Porumbeanu dar și unul liric, din care ne grăbim să cităm începînd cu Ciprian Vestemean: „Citesc în praful de pe inima mea/ că de mult nu a mai fost iubită!/ De aceea, aproape noapte de noapte/ adorm ca un mort uitat/ pe o pernă de nisip” (*Rătăcit pe sub ceață*). Sau din versurile lui Ștefan Aurel Drăgan: „Mă împac în fiecare zi cu lumea,/ îl iert în fiecare clipă pe cel care mi-a dat fructul oprit/ pe care îl gust neconținut ca să descopăr uimirea/ ce nu încetează să mă copleșească.../ sub fiecare spin din talpă,/ în fiecare privire, în orice zvon” (*Amânarea*). În noul număr din **Neuma** citim cu plăcere interviul realizat de Anamaria Babiaș-Ciobanu cu proaspătul laureat al Premiului Nobel, Jon Fosse. Povestea interviului este legată de teza de doctorat a autoarei, susținută în 2018 (iată ce înseamnă intuiția feminină!) în care a fost inclus. Dar să îndrăznim. Întrebă Anamaria Babiaș-Ciobanu: „Cine ai spune că te-a influențat cel mai mult în modul în care scrii?” Jon Fosse: „Este o întrebare complexă și, desigur, dificilă, pentru că îmi place să citesc și am citit mult. În tinerețe am studiat filosofia, și de asemenea, literatu-

re comparată. Deci, desigur, ca și student am citit mult, ceea ce mi-a plăcut. Ca tânăr am citit autori norvegieni care mi-au plăcut, dar doi, mi-au plăcut în mod special, Tarjei Vesaas și Knut Hamsun și un poet numit Tor Jonsson și nu în ultimul rând, dramaturgul Beckett. Cred că ceea ce citești ca tânăr este ceea ce te definește cel mai mult. Da, este dificil să-I enumăr pe toți, dar desigur, m-am uitat la James Joyce, *Ulysses*, și la tradiția cu Virginia Woolf și (William) Faulkner. Un fel de tradiție atât de clară încât este cam dificil să nu fii influențat de aceasta”. Adăugăm și invitația de a arunca o privire asupra fragmentului din traducerea lui George Volceanov din Christopher Marlowe și facem un inevitabil popas în paginile de poezie, oprindu-ne la Alexandru Cazacu: „Ceștile albastre de ceai asemenea/ ochilor tăi în iarna/ ce pâdea intrările în lume/ dincolo de insomnia cocoșilor de tablă/ și a întunerului din venele serii...” (*Ceștile albastre*). Cu ușoară uimire și un început de întrebare ne privește din pagina a 5-a **României literare**, Ovidiu Genaru: „Pe voi dau vina fluturi zurlii din școala/ primară vă știu de copii zburătoare ale florilor/ de câmp/ Vă țin minte alergam spre dubla/ mea mamă învățătoarea care-mi dăduse numele/ de breton bălai/ Alergam să prind un fluture galben auriu/ intangibil când sus când jos când nicăieri(...)” (*Fluturii*). Alexandru Călinescu ne propune o carte și o temă pe care să glosăm: *Intelectualii în lumea de azi*, plecînd de la *Repenser le rôle de l'intellectuel*, apărută recent la Editura L'Aube. Iată o întrebare pe care o putem continua: „Se ivește o altă întrebare cu bătaie mai lungă: mai e posibil intelectualul în lumea de azi? Dominique Schnapper e de părere că declinul intelectualilor este și evident, și ireversibil. Declin sau chiar de ce nu, dispariție pur și simplu, pentru că astăzi scena e ocupată de „experți” și „influențeri”. Televiziunea i-a împins în față pe diletanții care se pricep la orice.” Pagina de istorie literară a lui Vasile Spiridon este deschisă la B.P. Hasdeu: „Din fericire, prin maniera sa creatoare, de

aspect faustic, B.P. Hasdeu a putut să intre în contact mediuinic, de acolo de unde este, prin probe fenomenale, cu posteritatea nu tocmai recentă”. Mircea Mihăieș și Răzvan Voncu ne întorc spre *Temele* lui Nicolae Manolescu, seria de șapte volume care a avut (și are) un impact critic serios asupra literaturii contemporane și selecția autorului antologiei apărute în acest an. O selecție care conține, apud Răzvan Voncu: „o adevărată risipă de idei literare, de ipoteze interpretative, de deschideri care iluminează altfel literatura, deopotrivă română și universală”. **Feed back**-ul, directorat de Daniel Corbu este același conglomerat de atitudine experimentală și probe concludente ale unei ancorări cât se poate de academice în literatura contemporană ori clasică. Nu ar fi Daniel, dacă invocarea sa către „muse” nu ar căpăta accente apocaliptice și nuanța în bernă a bocetului de inorog: „O, tempora! O, mores! Se spune că toate timpurile sunt la fel. Doar iubirea le face suportabile. Hölderlin afirma cândva că omul este un fel de Dumnezeu când visează și un cerșetor când gândește”. Prin compensație, la distanță de...o pagină, Olimpiu Nușfelean este mai stenic și ferm: „Povestesc, deci exist! Sau «Eul» epic orgolios” într-o neverosimilă armonie, Noam Chomsky se acomodează cu vecinătatea Luciei Ileana Pop și versurile sale: „De unde vin eu, ploaia plânge/ și cu lacrimi iarba râde,/ iar clocontorul râu învață/ oamenii cum să viețuiască” (*Rădăcini*). De la Festivalul Internațional de Poezie de Sighetu Marmăției, vine și premiul revistei acordat Adelei Conciu. Iată o mostră din poemele premiate: „am sechestrat zorii în ziua aceea./ zideam cărămidă cu cărămidă/ fiecare fereastră a tâmplii/ în jaluzele albastre de fum/ cu pleoapele ude de amintiri”. (*lemn de cruce*) Ne bucurăm de amintirea generosului Stere Bucovală dar și de strigătul de triumf al lui Ioanid Romanescu: „Trăiască poezia și marii visători!”. Din ultimul număr pe 2023 al revistei **Contemporanul**, reținem precizările lui Nicolae Breban legate de *Mitul disidenței*. În deplină cunoștință de cauză și contemporan cu evenimentele care au creat false aureole sau au exagerat dimensiunile personajelor, scriitorul face precizări tranșante sine ira et studio. Sunt de fapt, fragmente decupate dintr-o carte apărută acum doi ani, *Confesiuni violente*, în care a răspuns la întrebările lui Constantin Iftime. Suntem informați că Biblioteca Academiei Române a lansat cel de al doilea volum din ampla monografie dedicată istoriei instituției în perioada

1886-1918. Despre *Identitate și postidentitate*, cu avertismentul că România e în pericol, scrie Mircea Platon: „Democrația nu ar trebui să meargă împotriva identității, ci în sensul ei pentru că, după cum spune Sharansky, „libertatea are și ea o istorie”. Nu ne trebuie mai puțin naționalism, ci mai multă democrație: mai multă atenție la identitatea românilor decât la postidentitatea eurocraților. Nu putem menține pacea socială combătând naționalismul, ci întărind viața democratică, adică reprezentativitatea guvernelor”. Un desant al revistei a participat în Spania la un important eveniment: „Radio Villaalba – 10 ani de emisiuni în limba română” ni se spune, cu un comentariu detaliat a tot ce a fost acolo și o bogată iconografie mărturisitoare. „Istoria a ajuns să fie predată de parcă societatea românească a devenit peste noapte una multiculturală și multirasială” afirmă Ioan Aurel Pop în dialogul cu Dana Oprica. Și, în fine, un ultim popas la **Poezia**, numărul de iarnă, care se supune devizei *Poezie și revoluție*. O revoluție a cuvintelor, ține să sublinieze din startul editorialului, Cassian Maria Spiridon. Conexiune care își găsește motivarea într-un lung șir al argumentelor teoretice din varii studii, începând cu *Dicționarul enciclopedic de filozofie* și continuând cu alte titluri sonore și nume de anvergură. Suntem tentați să cităm ad libitum, materie primă fiind îndeajuns, dar spațiul, of, spațiul! Dar vorba lui Ioan Potolea din poemul *O șansă*: „arunci zarurile pe masa verde/ sunt cifrele tale îți aparțin-/ ai un sentiment de posesie/ de certitudine în camera cealaltă/ ești tot tu – cel cu altă soartă și/ acela aruncă zarurile pe o masă verde”. Este Anul „Dimitrie Cantemir”? Este! E firesc să cităm cu reverență din *Istoria ieroglifică*? E. Așadar: „Eu m-am vechit,/ m-am veștedzit/ și ca florile de brumă m-am ovilit,/ soarele m-au lovit,/ căldura m-au pălit,/ vânturile m-au negrit/ drumurile m-au ostenit,/ dzilele m-au vechit,/ aii m-au îmbătrânit,/ nopțile m-au schimonosit/ și, de cît toate mai cumplit,/ norocul m-au urgisit/ și din dragostele tale m-au izgonit”. Nu lipsesc eseurile legate tematic de număr, precum cele semnate de Petru Solonaru și Mihai Caba. Eseuri, recenzii, o abluțiune în poezia asiatică marca Marius Chelaru dar și continuarea serialului ajuns la al XXIX-lea episod al *Poeziei diasporei* asumat de Florentina Niță. Și multe traduceri din poezia universală.

CURIER DE AMBE SEXE

Cristina CHIPRIAN

Alina ILIE

Combinatia de emotie și curaj funcționează întotdeauna. La fel se poate spune despre perseverență și simț critic. Sper ca această primă vizită a ta la revista „Convorbiri literare” să îți deschidă, în mod real, drumul creației.

Te afli la vârsta când, depășind primele provocări, la capătul a 3-4 ani de rostire și scriere elegantă în limba română, alegi o direcție. Mă încântă determinarea ta, faptul că simți nevoia de a afla o opinie și de a primi un sfat.

Voi face observații asupra celor cinci texte poetice în ordinea în care acestea au fost scrise, deci încep cu anul 2020. Primele două strofe ale poeziei *Sburătorul* exprimă emoția sinceră în fața pandemiei, evocă imagini și stări: frigul/ frica, teama/ neliniștea. La aceeași amenințare face referire și poezia *Lumina*, asociată interdicției impuse comunicării directe, nevoii de lumină în credință și în speranță. Apreciez și priceperea ta în a scrie versuri pe tipar clasic, cu rimă, ritm și măsură. Poezia *Înger* aduce o viziune complexă asupra spiritualității creștine: îngerul se află în legătură cu lumea, dar mai ales cu sine („Singur în noapte și singur în gând/ Doar tu și cu tine faci pace... Alături, în veci, menit și promis”). Poezia *Martor* continuă, în 2021, inspirația de sorginte creștină, starea de veghe și de neliniște: gândurile „se-ajută de totul promis”, „uneori chiar și îngerii cad”.

Cea mai recentă dintre poezii, aceea din 2022, denotă o evoluție clară în arta versificației de tip clasic, în capacitatea de a dezvolta textul și limbajul figurat: „La ziua ta vin fluturi, vin florile de câmp...”. Ai atins, astfel, o altă treaptă, corespunzătoare unei alte vârste a înțelegerii.

Având în vedere faptul că ai învățat, deja, să armonizezi cuvintele și să construiești structurile versificate, îndrăznesc să îți recomand extinderea tematicii atinse, ancorarea în emoția combinată a

trăirii marilor lecturi – din literatura română și din aceea universală –, precum și observarea vieții care ți se deschide în față. Am reținut, spre publicare, poezia *Înger*.

ÎNGER – 10.04.2020

Singur în noapte și singur în gând,
Doar tu și cu tine faci pace,
Deloc și nimic, așezate la rând,
Auzi golu’-năuntru cum tace.

Zâmbești la un cântec ce sună...
Trăiești când mânuțe te strâng...
În norii din tine e tot o furtună,
În tine se luptă, acolo și plâng.

Doar soarele vine și mângâie trup,
Dă cald, dă un strop de lumină.
În zi chiar și vrăjile cad și se rup,
Culori se aud iar negru-i surdină.

Speranța e-acolo, cu mintea-o-atingi!
Păzind, întunericul simte și vine.
Clipești pentru-afară, în tine să strigi.
Secunda clipită milenii îți ține.

Prin negura ta se deschide o rază,
Aprinzi doar privire în vis,
Din aripi, cu milă și lacrimi ai pază
Alături, în veci, menit și promis.

MIRCEA PETEAN (n. 2 februarie 1952, Jucu de Mijloc/Cluj). Poet, prozator. Facultatea de Filologie a UBB Cluj-Napoca. Debut absolut în 1974 cu poezii în *Echinox*. Premiul pentru debut al editurii Dacia în 1981.

Volume: *Un munte, o zi*, versuri, 1981; *Cartea de la Jucu Nobil*, I, versuri, 1990; *S-au produs modificări*, versuri, 1991; *Călător de profesie*, versuri, 1992; *Zi după zi*, versuri, 1993; *Lasă-mi, Doamne, zăbava!*, versuri, 1995; *Dincolo de marginea marginii*, poezii, 1974-1996, 1996; *Ploi, zăpezi, felurite* (haiku-uri în ediție trilingvă, română, franceză, engleză), 1998; *Cartea întâlnirilor*, roman epistolar, 1999; *Cartea de la jucu Nobil II*, 2000; *Folie, cirque, scandale*, Cluj-Bruxelles, 2002; *Cartea de la Jucu Nobil I-II-III*, 2003; *Lovituri de nisip*, 2004; *Drumul spre Nghe An. Patru scriitori români descoperă Vietnamul*, 2004 (în colab.); *Poemele Anei*, 2007; *Câmp minat*, 2009; În colaborare cu Ana Petean, *Ocolul pământului în 50 de jocuri creative*, 1996; 2004; 2010.

Poeme de-ale sale au fost incluse în diverse antologii apărute în țară și în străinătate. Este prezent cu proză în volume și antologii.

Premiul pentru debut al Editurii Dacia, 1981; Premiul pentru cea mai bună carte pentru copii și tineret (Salonul Național de Carte, Cluj-Napoca, 1997); Premiul Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Cluj-Napoca (1998); Premiul Societății Române de Haiku (1999); Premiul special al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (2004); Premiul revistei „Convorbiri literare”, Iași, 2008; Premiul „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca, 2008; Premiul revistei „Poesis”, Satu-Mare, 2008; Premiul „A.E. Baconski” al Filialei Cluj a USR, 2010

Ordinul *Meritul cultural*, în grad de cavaler, 2003. Membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Cluj.

MIRCEA PETEAN

La grande storia

DOMENICA DELLA COMUNIONE

Pășesc pe străduța care urcă spre
La Chiesa dei Santi Martino e Benedetto.
Nu sunt singur,
pășesc agale în urma nepotului care aproape că
aleargă
deloc incomodat de roba albă, largă și lungă până
la glezne,
are la gât o dublă îndoitură care îi dă o notă de
eleganță în plus.
Mă așez pe o bancă de piatră de la marginea terasei
din fața bisericii,
cu fața la cimitir.
El a rămas în picioare –
așa înalt și subțire,
înveșmântat în alb,
pare un înger coborât din înaltul tăriei...

*Ți-aduci aminte ziua când am urcat dealul
și am intrat împreună în cimitir?* l-am întrebat.

Nu, nu își aduce aminte, era prea mic.
Treceam printre morminte –
fastuoase monumente funerare, unele,
altele mai modeste, pe unul, mi-aduc foarte bine
aminte,
trona o uriașă piatră albă, oarecândva,
semicirculară –
dar mă feream să pronunț cuvântul.

Ce sunt acestea? a zis el.

Am tăcut încurcat, nu știam ce să zic.

*Sunt un fel de case construite sub pământ,
cu o singură cameră,
unde s-au retras oamenii foarte bătrâni,
bărbați și femei atât de bătrâni
încât au părăsit lumea aceasta
ca să se odihnească acolo,
să doarmă fără să respire, ca niște coconi.*

Ce sunt coconii? a zis.

*Coconii sunt niște cuiburi alungite,
făcute din fire de funigei,
în care se prefac oamenii care dorm, acolo,
un somn adânc, fără vise..., am zis.*

Nu, nu își aduce aminte, are oareșcari emoții,
peste câteva clipe va începe ceremonia de
Comunione
la care va participa în calitate de actor,
noi vom fi martorii pășirii lui în pridvorul vieții
spirituale,
de care nu pare a fi prea preocupat,
aproape la fel de emoționați.

Dar pe mine mă copleșește un alt fel de emoție –
acesta să fie cimitirul unde va dormi somnul acela
adânc, fără vise,
Ștefana? Acesta să fie locul unde-și va avea fiica
mea mormântul?

Mormântul meu unde va fi oare?
Dar mormântul Anei?

Nu, nu va fi nici un mormânt
sau va fi doar un mormânt în cer!
Va fi o urnă cu cenușă.
Ana cu ai noștri o vor duce cu ei sus, pe munte,
pe creasta cea mai înaltă a Pietrosului Rodnei,
și o vor arunca în aerul tare, străpur,
să o ia și să o ducă vântul peste păduri și izvoare,
s-o prefire, apoi, printre firele de iarbă,
lăcrămioarele, sânzienele,
crinii și bulbucii de munte din valea cu greieri.

Mă ridic de pe banca de piatră,
dar continui să urmăresc, oarecum distrat,
o pereche de fluturi albi, care se urmăresc unul pe
celălalt
unduindu-se, la intrarea pe poarta cimitirului,
înainte de a intra în biserică.

LA GRANDE STORIA

*La Torino-n târg,
s-a găsit un stârv
agățat de-un felinar –
Treceți pe celălalt trotuar!*

În piața din Torino,
doi țigani bătrâni zdrăngăne
de zor, unul la chitară,
celălalt la mandolină.

Înscrisă-ntr-un cerc rotitor,
o fătucă năzdrăvană
scoate sfere dintr-o sferă
în piața din Torino.

Trei torțe-aprinse sar pe rând
în aer și sunt prinse
de-un bărbat la bustul gol –
wau! – ce talent de orator.

Ca un om de rând îl văd
ieșind pe porțile Palatului Regal
pe însuși Amedeus cel Pașnic
în piața din Torino.

Ca un om de rând se-ndreaptă
glonț spre tânărul muzician
de la marginea pieței,
înveșmântat în singurătatea-i.

Priviți și vă minunați cum
urcă la cer, cu toate-ale ei –
oameni, arbori și pietre –

pe norul celestei muzici
a tânărului muzician
ucrainian – piața din Torino.

*La Torino-n târg,
s-a găsit un stârv
de cal împăiat, cu panaș
nobiliar, agățat de-un felinar –
Treceți pe celălalt trotuar!*

*Pe-aici – Gloria, Gloria –
mărșăluiește la grande storia!*

BALADĂ

Lui Cristian Livescu

Sfârâiac, sfârâiac,
Sfârâiaculeeee...

Scufundă-te, pătrunde adânc,
tot mai adânc, în somnul apei,
dibuind mrețele, clenii și somnii,
ascunși printre răgălii!

Sfârâiac, sfârâiac,
Fricosuleeee...

Aruncă-te, așa, desculț,
nu sta doar și te uita la salamandra aceea,
renăscută miraculos din jarul focurilor de
primăvară
aprinse-n luncă!

Sfârâiac, sfârâiac,
Șturlubaticuleeee...

Hai, îndrăznește, coboară,
adânc, tot mai adânc, în labirintul htonic,
laolaltă cu umbrele celor zece mii de lucruri
hălăduind tăcut prin tuneluri cândva oranj!...

Sfârâiac, sfârâiac,
Nebunaticuleeee...

Uitați-vă la el, viteazul, cum se înalță la cer,
vedeți pitica aceea roșie,
pe ea va coborî deîndată, iar nu după ce aceasta
va dispărea subit în hăul găurii negre din mijlocul
galaxiei,
de parcă nici n-ar fi fost!

Sfârâiac, sfârâiac,
Adormitule.
Acum și pururea...

BLOCAJE

vai
de trei ori vai
peste tot azi
totul e blocat

poșta nu funcționează –
cică hackerii ruși i-au atacat sistemul informatic

școlile sunt închise – copiii au fost trimiși acasă –
dascălii de umanioare și de științe exacte sunt în
grevă

avioanele zac la sol – mânați de revendicări
salariale
angajații companiilor aeriene refuză să iasă la
lucru

trenurile zac între stații –
o pană de curent generalizată a paralizat traficul
feroviar global

autobuzele camioanele de mare, mediu și mic
tonaj au tras pe dreapta
căci penuria de combustibil a atins cote
nemaîntâlnite

câte o bicicletă, o trotinetă ori un rătăcit drumet
doar
se pot zări trecând rareori pe străzile ca și pustii
căci oamenii zac în locuințele întunecoase și reci
din pricina crizei energetice care e la apogeu

creierul a amorțit
mintea lucrează în gol
sufletul e sleit –
Sfârâiacul a ațipit cu capul pe un obiect cosmic
neidentificat
prăbușit fix în ochiul mort al universului

iar când poetul încearcă să mai adauge o linie
constată că telefonului i s-a descărcat bateria
pixului i s-a uscat pasta
creionului i s-a topit măduva
și lui i-a luat Dumnezeu harul

vai vai vai
suntem pe vătrași